

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ

**TEK KUTUPLU SİSTEMDE BÖLGESEL GÜÇLERİN ULUSAL
GÜVENLİK STRATEJİLERİ: SUUDİ ARABİSTAN ÖRNEĞİ (1990-2015)**

DOKTORA TEZİ
İsmail AKDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat YEŞİLTAS

Aralık - 2018

TEZ ONAYI

İsmail AKDOĞAN tarafından hazırlanan “Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Ulusal Güvenlik Stratejileri: Suudi Arabistan Örneği (1990-2015)” adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 10/12/2018

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı)

Kanaati

İmzası

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

Basarılı

Doç. Dr. Murat YEŞİLTAS

Basarılı

Doç. Dr. Ali BALCI

Basarılı

Doç. Dr. Hasan Basri YALÇIN

Basarılı

Dr. Öğr. Üyesi. Yıldırım TURAN

Basarılı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10/12/2018

Doç. Dr. Tuncay KARDAS

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İsmail AKDOĞAN

10 Aralık 2018

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
GRAFİK LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	35
1. Uluslararası Sistemin Yapısı ve Devlet Davranışları.....	35
1.1. Uluslararası Yapı.....	35
1.1.1. Anarşi.....	37
1.1.2. Kapasite Dağılımı.....	41
1.2. Devletlerin Uluslararası Statüsü.....	43
1.3. Uluslararası Güç Dağılımı.....	51
2. Yapısal Güç Dengesi ve Ulusal Güvenlik Kavramı.....	55
2.1. Ulusal Güvenlik Kavramı.....	55
2.2. Yapısal Güç Dengesi.....	57
2.3. Yapısal Güç Dengesinde Revizyon.....	60
3. Bölgesel Gücün Ulusal Güvenlik Stratejisi Seçenekleri.....	73
3.1. Dengeleme.....	73
3.2. Sorumluluğu Paslama.....	76
3.3. Peşine Takılma.....	78
3.3.1. Savunmacı Peşine Takılma.....	79
3.3.2. Saldırgan Peşine Takılma.....	82
3.3.3. Yatıştırıcı Peşine Takılma.....	83
4. Süper Gücün Grand Strateji Seçenekleri.....	85
4.1. Grand Strateji Nedir?.....	87
4.2. Aktif Angajman.....	90
4.3. Pasif Angajman.....	96
4.4. Aşırı Angajman.....	101
4.5. Angaje Olmama.....	104
5. Araştırma Sürecinde Geliştirilen Hipotezler.....	106
BÖLÜM II: KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ DAĞILIMI.....	109
1. Soğuk Savaş Sonrası Küresel Güç Dağılımı: Tek Kutuplu.....	109
2. Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu Bölgesel Güç Dağılımı: Çok Kutuplu.....	121

BÖLÜM III: SUUDİ ARABİSTAN'IN SAVUNMACI PEŞİNE TAKILMA STRATEJİSİ (1990-2000)	131
1. ABD'nin Grand Stratejisi: Aktif Angajman	131
2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: Irak	148
3. Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Savunmacı Peşine Takılma	153
BÖLÜM IV: SUUDİ ARABİSTAN'IN YATIŞTIRICI PEŞİNE TAKILMA STRATEJİSİ (2000-2010)	169
1. ABD'nin Grand Stratejisi: Aşırı Angajman	169
2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: ABD	186
3. Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Yatıştırıcı Peşine Takılma	192
BÖLÜM V: İRAN TEHDİDİ KARŞISINDA SUUDİ ARABİSTAN'IN Dengeleme STRATEJİSİ (2010-2015)	213
1. ABD'nin Grand Stratejisi: Pasif Angajman	213
2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: İran	234
3. Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Dengeleme.....	245
3.1 Türkiye ve Mısır ile Stratejik Ortaklık	255
3.2 Bölgesel Güç Mücadelesinin Yaşandığı Sahalar	262
3.2.1. Irak.....	263
3.2.2. Suriye.....	271
3.2.3. Yemen	278
3.2.4. Bahreyn	285
3.2.5. Lübnan.....	290
SONUÇ	295
KAYNAKÇA	305
ÖZGEÇMİŞ	343

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, bir kısmı Türkiye’de (Sakarya) bir kısmı ise Katar’da (Doha) olmak üzere yapılan akademik araştırmanın bir ürünüdür. Bu süreçte bana doğrudan ve dolaylı yardımcı olan kişi ve kurumlar bulunmaktadır. İlk olarak, hem eleştiri ve katkılarıyla bana yol gösteren hem de güler yüzü ve mütevazı tavrıyla çalışma motivasyonumu artıran değerli danışmanım Doç. Dr. Murat YEŞİLTAS’a çok teşekkür ediyorum. İkinci olarak, yurt dışında araştırma yapmama kolaylık sağlayan Kurucu Müdür Prof. Dr. Kemal İNAT’ın şahsında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü’ne teşekkür ediyorum. Üçüncü olarak, tezin büyük bir bölümünün yazıldığı Doha’da araştırma yapmama imkân sağlayan Katar Üniversitesi Körfez Araştırmaları Merkezi ile bu kurumdan kabul alınmasında ve bana yurtda konaklama fırsatı tanınmasında büyük katkıları bulunan Prof. Dr. Muhammed AYDIN, Arş. Gör. Erhan AKKAŞ ve eşi Arş. Gör. Betül AKKAŞ’a ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Son olarak, doktora eğitimim döneminde ilgilenemeyerek ihmal ettiğim oğlum Tunahan AKDOĞAN ve yurt dışında akademik çalışmalarımı sürdürürken dünyaya geldiğinde karşılayamadığım kızım Aslıhan AKDOĞAN’dan özür diliyorum.

KISALTMALAR

- AB** : Arap Birliği
BAE : Birleşik Arap Emirlikleri
BM : Birleşmiş Milletler
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
İİT : İslam İşbirliği Teşkilatı
KİK : Körfez İşbirliği Konseyi
NATO : North Atlantic Treaty Organisation

TABLO LİSTESİ

Tablo I	: Ulusal Güvenlik Tehdidi Tanımlama Modeli	72
Tablo II	: Tek Kutuplu Yapıda Süper Gücün Grand Stratejileri ve Bölgesel.....	89
Tablo III	: Süper Gücün Grand Stratejisini Tanımlama Model.....	90
Tablo IV	: Büyük Güçler Arasındaki Askeri Güç Dengesi (2015)	112
Tablo V	: Büyük Güçlerin Savunma Harcaması Miktarı ve Oranları.....	113
Tablo VI	: Orta Doğu Askeri Güç Dağılımı (2015)	123
Tablo VII	: Ortadoğu Enerji Kaynakları Rezervi ve Üretimi Dağılımı 2015	127
Tablo VIII	: Suudi Arabistan'ın Bölgesel Güç Dağılımındaki Göreceli Konumu (2015)	129
Tablo IX	: Bölge Devletlerinin Askeri Güçlerinin Bölge ve Dünya Sıralaması 2015	129
Tablo X	: Orta Doğu'da Konvansiyonel Güç Dağılımı (1990-2000)	149
Tablo XI	: Orta Doğu Konvansiyonel Güç Dağılımı (2000-2010)	188
Tablo XII	: Orta Doğu'da Konvansiyonel Güç Dağılımı (2010-2015)	239

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil I : Uluslararası Sistemin Yapısı	37
Şekil II : Devletler Sisteminde Kutupluluk Türleri	53
Şekil III: Bölgesel Gücün Ulusal Güvenlik Stratejileri	73

GRAFİK LİSTESİ

Grafik I: ABD ve Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları (1990-2015)	111
Grafik II: Dünya Genelinde Toplam Deniz Aşırı Askeri Üs Dağılımı (2015)	115
Grafik III: Büyük Güçlerin Milli Gelirleri (1990-2015)	116
Grafik IV: Dünyada Enfazla Nüfusa Sahip Beş Ülke (2015)	117
Grafik V: Dünya Genelinde En Geniş Sınırlara Sahip Beş Ülke (2015)	117
Grafik VI: Orta Doğu'da Bölgesel Güçlerin Savunma Harcamaları(1990-2015)..	124
Grafik VII: Suudi Arabistan'ın Savunma Harcaması (1990-2015)	124
Grafik VIII: Orta Doğu'da En Fazla Milli Gelire Sahip 5 Ülke	125
Grafik IX: Global Ekonomide İlk 20 Ülke	126
Grafik X: Bölge Petrol Rezervleri Dağılımı	128
Grafik XI: Bölge Doğalgaz Rezervleri Dağılımı	128
Grafik XII: Orta Doğu'da En Fazla Nüfusa Sahip Beş Ülke (1990-2015)	129
Grafik XIII: Orta Doğu'da En Geniş Sınıra Sahip Ülkeler	129
Grafik XIV: 1990-2000 Dönemi Suudi Arabistan'ın Savunma Harcaması	166
Grafik XV: İran'ın Balistik Füze Kapasitesi (2015)	243
Grafik XVI: Orta Doğu'da Bölgesel Güçlerin Savunma Harcaması (2010-2015)..	251
Grafik XVII: Dünyada En Fazla Silah İthalatı Yapan 5 Ülke (2014)	252
Grafik XVIII: Dünyada En Fazla Silah İthal Eden 10 Ülke Yüzdelik Dilim Karşılaştırması	252

ÖZET

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Ulusal Güvenlik Stratejileri: Suudi Arabistan Örneği (1990-2015)

Tezin Yazarı: İsmail AKDOĞAN **Danışman:** Doç. Dr. Murat YEŞİLTAŞ

Kabul Tarihi: 10/12/2018 **Sayfa Sayısı:** 10 (ön kısım) +341 (tez)

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu araştırma, yapısal realist kuramla bölgesel güç statüsüne sahip olan Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde (1990-2015) takip ettiği ulusal güvenlik stratejilerini incelemektedir. Araştırmanın asıl amacı, tek kutuplu küresel güç dağılımının hakim olduğu bir ortamda bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejileri ile uluslararası sistemin yapısı arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda araştırma, “Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güç dağılımında (tek kutuplu) bir değişim yaşanmadığı halde, neden bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejilerinde değişim yaşanmaktadır” şeklinde formüle edilen ana araştırma sorusuna yanıt aramaktadır. Araştırmanın temel argümanı, tek kutuplu küresel güç dağılımında, kutup liderinin temel aktörlerin bölgesel güçlerden meydana geldiği stratejik bir bölgeye yönelik angajman biçimi (grand stratejisi) ilgili bölgenin güç yapısının biçimlenmesinde etkili olmakta ve bu yapı da bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejilerini şekillendirmektedir. Bu temel argümanla ilgili olarak araştırma sürecinde on ayrı hipotez geliştirilmekte ve bunlar Suudi Arabistan örneği üzerinden sınımaya tabi kılınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Bölgesel Güç, Ulusal Güvenlik Stratejisi, Grand Strateji, Tek Kutuplu Uluslararası Sistem

ABSTRACT

Sakarya University Middle East Institute

Abstract of PhD Thesis

Title of the Thesis: National Security Strategies of the Regional Powers under Unipolar System: The Case of Saudi Arabia (1990-2015)

Author: İsmail AKDOĞAN

Supervisor: Doç. Dr. Murat YEŞİLTAŞ

Acceptance Date: 10/12/2018

Nu. of pages: 10 (pre text) +341 (thesis)

Department: Middle Eastern Studies

This study, by using structural realist theory, examines the national security strategies of Saudi Arabia, which is acknowledged as a regional power in the post-Cold War period (1990-2015). The main aim of this study is to reveal the causal relationship between national security strategies of the states, which have the regional power status, and the structure of the international system in an environment, which is dominated by a unipolar global system. In this context, the study seeks to answer the main research question which is formulated as; although there has been no change in global power distribution (unipolar), why national security strategies of the regional powers have changed in the post-Cold War era. The main argument of the study is that under the unipolar global power distribution, the pole leader's engagement form (grand strategy) in a strategic region, where main actors have regional power status, affects the power structure of the relevant region and this regional structure shapes the national security strategies of the regional powers. With regard to this argument, ten hypotheses have been developed during the research process and each of these hypotheses has been subject to testing through the case of Saudi Arabia.

Keywords: Saudi Arabia, Regional Power, National Security Strategy, Grand Strategy, Unipolar International System

GİRİŞ

Bu araştırma, yapısal realist kuramla bölgesel güç statüsüne sahip olan Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde (1990-2015) takip ettiği ulusal güvenlik stratejilerini incelemektedir. Yapısal realizmi referans alan kuramsal açıklama biçimi, her şeyden önce ilgili dönemin güç dağılımını tanımlamayı ve bu güç dağılımı içerisinde ilgili devletin güç statüsünü tespit etmeyi gerektirmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında, her ne kadar kimi yapısal realistler kalıcı olmayacağı yönünde öngöründe bulunsalar da, Sovyetler Birliği'nin süper güç statüsünü kaybetmesiyle beraber uluslararası sistemin ABD liderliğinde tek kutuplu bir yapıya dönüştüğü geniş kabul görmektedir.¹ Bu zaman diliminde Suudi Arabistan, sahip olduğu materyal güç kapasitesiyle tek kutuplu küresel güç dağılımında bölgesel güç statüsüyle yer almaktadır (Bölüm II). Bu doğrultuda araştırmanın en temel amacı, tek kutuplu küresel güç dağılımında, bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejileri ile uluslararası sistemin yapısı arasındaki nedensel ilişkiyi göstermektir.

1990-2015 döneminde uluslararası sistemin yapısı olarak kabul edilen tek kutuplu küresel güç dağılımında bir değişim yaşanmadığı sürece Suudi Arabistan'ın dış politika davranışında süreklilik beklentisi içerisinde olunması gerekirdi. Ancak araştırma sürecinde, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejilerinin değişime uğradığı gözlemlenmektedir. Küresel güç dağılımında belirli bir yapısal değişim söz konusu değilken, Suudi Arabistan'ın

¹ Kenneth N. Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, Vol.18, No.2, (Fall 1993), pp.44-79, Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", **International Security**, Vol. 25, No.1 (Summer 2000), pp.5-41, Kenneth N. Waltz, "NATO Expansion: Realist View", **Contemporary Security Policy**, Vol.21, No.2, (2000), pp.23-38, Stephen M. Walt, "Alliances in Unipolar World", **World Politics**, Vol.61, No.1, (January 2009), pp.86-120, William C. Wohlforth, "The Stability of a Unipolar World", **International Security**, Vol.24, No.1 (Summer 1999), pp.5-41, Robert Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", **World Politics**, Vol.61, No.1, (January 2009), pp.188-213, Robert Jervis, "The Remaking of a Unipolar World", **The Washington Quarterly**, Vol.29, No.3, (Summer 2006), pp.7-19, Stephen G. Brooks, and William C. Wohlforth. "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century", **International Security**, Vol.40, No.4, (Winter 2015), pp.7-53, Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, **America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century**, New York: Oxford University Press, 2016, Nuno P. Monteiro, **Theory of Unipolar Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, Monteiro, Nuno P. "Monteiro, "Unrest Assured: Why Unipolarity is not Peaceful", **International Security**, Vol.36, No.3, (Winter 2011/2012), pp.9-40, John Ikenberry, Michael Mastanduno and William C. Wohlforth, "Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences", **World Politics**, Vol.61, No.1 (January 2009), pp.1-27, Charles Krauthammer "The Unipolar Moment", **Foreign Affairs**, Vol.70, No.1 (Winter 1990-1991), pp.23-33, Christopher Layne, "The Unipolar Illusion: Why New Great Power Will Rise", **International Security**, Vol.17, No.4, (Spring 1993), pp.5-51 ve Christopher Layne, "The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United State's Unipolar Moment", **International Security**, Vol.31, No.2, (Fall 2006), pp.7-41.

ulusal güvenlik tehditlerinin üstesinden gelmek amacıyla belirlediği ulusal güvenlik stratejilerinde değişimin yaşanması, yapısal realizmin devlet davranışlarına ilişkin beklentilerinin aksine farklı bir duruma işaret etmektedir. Küresel güç yapısı sürekliliğini korumasına rağmen, bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın davranışlarında önemli kopuşlar söz konusudur. Bu durumda, bölgesel güçlerin davranışlarındaki süreklilik ve değişikliklere dair açıklama işleminde küresel güç dağılımı dışındaki yapısal değişkenlerin de hesaba katılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Buradan hareketle çalışmanın ana araştırma sorusu şöyle formüle edilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutuplu küresel güç yapısında bir değişim yaşanmadığı halde, bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejileri neden değişime uğramaktadır? Bununla ilgili olarak araştırmanın temel argümanı; tek kutuplu küresel güç dağılımında, süper gücün temel aktörlerin bölgesel güç statüsünde bulunduğu bir bölgeye yönelik angajman biçimi, ilgili bölgenin güç yapısını biçimlendirmekte ve bu yapı da bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejilerini şekillendirmektedir.

1990-2015 döneminde Suudi Arabistan'ın maruz kaldığı ulusal güvenlik tehditlerinin ve bu tanımlanan tehditler karşısında uygulamaya koyduğu ulusal güvenlik stratejilerinin sabit kalmadığı söz konusudur. Ancak, Suudi Arabistan'ın sistemin diğer üyeleriyle etkileşimleri sürecinde ortaya çıkan süreklilik ve değişiklikleri yapısal realizmin salt küresel güç dağılımını merkeze alan yaklaşımıyla açıklama biçimi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, her şeyden önce devletlerin davranışlarını şekillendirdiği ileri sürülen uluslararası sistemin yapısının bu çalışmada ne anlama geldiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Şekil 1'de (Bölüm I, Kısım 1) ayrıntılı olarak gösterildiği üzere, anarşi ve kapasite dağılımı olmak üzere uluslararası sistemin yapısını oluşturan iki ana bileşen bulunmaktadır.² Bu iki bileşen, uluslararası sistemde birbirleriyle daima etkileşim halinde bulunan devletlerin davranışlarının yönünü tayin etmektedir. Uluslararası sistemin yapısının anarşik karakteri, devletlerin üzerinde üst bir otoritenin

² Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, California: Addison-Wesley Publishing, 1979, pp.79-128, John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Powers**, New York: W.W.Norton Company, 2001, p.29-54, Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, p.25-31.

olmamasına atıf yaparken, kapasite dağılımı ise devletler arasındaki güç farklılaşmasına işaret etmektedir. Aynı zamanda anarşi, uluslararası sistemin yapısının sabit unsurunu oluştururken, kapasite dağılımı ise değişken unsurunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla anarşi, devlet davranışlarında daha ziyade süreklilik gösteren davranışlarla ilişkilendirilirken, kapasite dağılımı ise değişikliklerle ilişkilendirilmektedir.

Anarşi unsuru, devletlerin ana davranış motivasyonu (hayatta kalma) ve birbirleri hakkındaki niyetleri (belirsiz) olmak üzere daima sabit duran iki yapısal değişkeni beraberinde getirmektedir. Öte yandan diğer kurucu unsur kapasite dağılımı ise uluslararası güç dağılımı ve bu güç dağılımında devletlerin göreceli uluslararası konumlarını tanımlamaktadır. Ancak burada uluslararası güç dağılımı, küresel güç dağılımı ve bölgesel güç dağılımı olmak üzere iki farklı güç dağılımına ayrılmaktadır. Böylece, yeryüzünde küresel güç dağılımının yanında daha alt düzeyde kendine has yapısal dinamikleri bulunan bölgesel güç dağılımlarının da mevcut olduğu kabul edilmektedir.

Uluslararası güç dağılımında en üst sırada yer alan devlet ya da devletler kümesi küresel güç dağılımını meydana getirirken, bu güç kategorisinin dışında kalan devletler ise bölgesel güç dağılımlarını oluşturmaktadırlar. Böylelikle küresel güç dengesini oluşturan devletler birincil devletler olarak anılırken, bunun dışında kalan devletler ise ikincil devletler şeklinde tanımlanmaktadır. Her ne kadar Waltz, bölgesel güç dağılımlarından bahsetmese de, uluslararası politikaya yön veren en güçlü devletler kümesi dışında kalan devletleri ikincil devletler olarak nitelendirmektedir.³ Ayrıca Waltz, küresel güç dağılımını merkeze alan açıklama yaklaşımının daha ziyade güç yapısının şekillenmesinde etkili olan sistemdeki en güçlü devletlerin davranışlarına ilişkin geçerli olduğunu ileri sürmesine karşın, aynı yaklaşımın sistemde görece zayıf kalan devletlere de uyarlanabileceğini belirtmektedir.⁴ Buna göre tek kutuplu küresel güç dağılımında güç yapısını şekillendiren süper güç dışında kalan büyük, bölgesel ve küçük güçler ikincil güçler kategorisine girmektedir.

³ Waltz, *Theory of International Relations*, p. 127, Wohlforth, “*The Stability of Unipolar World*”, pp.4-41.

⁴ Waltz, *Theory of International Relations*, p.73.

Bu durumda uluslararası sistemde herhangi bir devletin süreklilik arz eden dış politika davranışları hakkındaki tanımlama, açıklama ve öngöründe bulunma işlemi, uluslararası sistemin yapısını biçimlendiren bileşenlerin beraberinde getirdiği yapısal değişkenlerin tümünü aynı anda hesaba katmayı gerektirmektedir. Aksi takdirde devletlerin davranışlarına dair eksik ve hatta hatalı okumalar yapılmaktadır. Özellikle, bir devletin davranışlarında var olan bir sürekliliğin yerini yeni bir sürekliliğe bırakması durumunda, uluslararası sistemin yapısının değişken unsurunu oluşturan kapasite dağılımının beraberinde getirdiği yapısal değişkenlerde bir değişimin yaşanıp yaşanmadığına bakılmalıdır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın süreklilik arz eden dış politika davranışlarında herhangi bir değişikliğin saptanması, küresel güç dağılımı, bölgesel güç dağılımı ve bu devletin her iki güç dağılımındaki güç statüsü olmak üzere bu üç yapısal değişkenden en az birinde bir değişimin meydana geldiği anlamına gelmektedir.

Devletlerin süreklilik gösteren davranışları kapsamına giren ulusal güvenlik stratejisi, aynı devletin tanımladığı ulusal güvenlik tehdidiyle doğrudan alakalıdır. O nedenle ki, ulusal güvenlik stratejisi belirlemenin ilk aşaması ulusal güvenlik tehdidi tanımlamaktır. Bu durumda, ulusal güvenlik tehdidi tanımlamayla ilgili olarak şu üç alt araştırma sorusunun yanıtı aranmalıdır. Birinci olarak, bölgesel güçler ulusal güvenlik tehditlerini nasıl tanımlamaktadırlar? Yapısal realistler devletlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlama sürecinde güç dengesi mekanizmasını kullanmaktadırlar. Uluslararası sistemin anarşik karakterinin bir sonucu olarak, dünya üzerinde kuvvet kullanma girişiminde bulunan devleti caydıracak ya da kuvvet kullanan devleti cezalandıracak merkezi bir otoritenin mevcut olmaması durumu, hayatta kalmayı devletlerin en temel kaygısı haline getirmektedir.⁵ Bu nedenle anarşik uluslararası sistemde devletler daima güvenlik kaygısıyla hareket etmektedirler. Anarşi koşullarında hayatta kalmaya çalışan devletlerin güvenlik tehditlerine maruz kaldığında yardımına gelecek bir üst otorite bulunmamaktadır.⁶ Bu nedenle devletler bakımından uluslararası politika,

⁵ John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol.19, No.3, (Winter 1994/1995), pp.5-49 (pp.10-11).

⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.113, Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.33.

herkesin kendi başının çaresine bakmakla yükümlü olduğu acımasız bir saha anlamına gelmektedir.⁷

Bunun yanında, yine anarşi unsuru nedeniyle devletler, elinde askeri güç bulduran diğerlerinin mevcut ve gelecekteki niyetlerinden emin olamadığından en kötü senaryoyu hesaba katarak hareket etmek zorunda kalmaktadırlar.⁸ Elinde askeri güç bulduran devletlerin niyetlerine ilişkin belirsizlik, üst bir otoritenin olmaması durumuyla birlikte düşünüldüğünde devletlerin oldukça güvensiz bir ortamda varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle taraflardan her biri, hâlihazırda kendilerine yönelik bir kuvvet kullanımı söz konusu olmasa dahi, ileride böyle davranmayacağından emin olamadığı sürece diğer tarafın güç artırımını potansiyel anlamda güvenlik tehdidi olarak görmektedir.

Uluslararası sistemin yapısının anarşik doğası devletleri, diğerlerinin her an kuvvet kullanabileceğini hesaba katıp buna hazırlıklı olmaya yönlendirmektedir.⁹ Son derece güvensiz bir ortamda güvende yaşamın en güvenilir yolu, devletlerin bir taraftan kendi elinde güç buldurmasından, diğer yandan da diğerlerinin ne kadar güce sahip olduğunu da yakından takip etmesinden geçmektedir. Arzu edilmeyen sonuçlarla karşılaşma korkusu, devletleri sürekli olarak güç dengesini kurmaya yönelik davranmaya itmektedir.¹⁰ En nihayetinde, sistemdeki herhangi bir devlet tarafından mevcut güç dengesinin değiştirilmesine dönük her bir güç artırımını, diğerleri tarafından ulusal güvenlik tehdidi şeklinde görülmekte ve buna karşı ulusal güvenlik tedbirleri alınmaktadır.

Ne var ki, ulusal güvenlik tehdidi tanımlama sürecinde başvuru yapısal güç dengesi kavramı sistemdeki tüm devletler açısından yeterince geçerli bir açıklama biçimi sunmamaktadır. Bunun bir nedeni, uluslararası güç dağılımında devletlerin her birinin aynı güç statüsünde olmadığı gerçeği dikkate alındığında, bütün devletlerin aynı güç dengesini yakından takip etmesinin beklenemez olmasıdır. Diğer, uluslararası sistemde küresel ve bölgesel olmak üzere farklı düzeylerde gerçekleşen güç dağılımları söz konusu olduğuna göre, bölgesel güçlerin (küresel

⁷ John J. Mearsheimer, "Structural Realism", Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smith (Eds), **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Third Edition, 2013, Oxford: Oxford University Press, pp.77-93 (p.80).

⁸ Mearsheimer, "*Structural Realism*", p.80.

⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, p.102.

¹⁰ Waltz, *Theory of International Relations*, p. 118.

güç dengesinin parçası olmayan devletler) hangi güç dengesini takip edeceğinin belirsiz olmasıdır. Bu durumda şu ikinci alt araştırma sorusuyla karşılaşmaktadır. Bölgesel güçler hangi güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yapmaktadırlar?

Yukarıda da ifade edildiği üzere, uluslararası sistemin yapısının kapasite dağılımı bileşenin bir sonucu olarak, dünya üzerinde tek bir güç dengesi bulunmamaktadır. Sistemin birimleri arasındaki kapasite farklılaşması birden fazla güç dağılımını beraberinde getirmektedir. Uluslararası sistemde farklı düzeylerde güç dengelerinin bulunduğunu belirtmediğinden, Waltz'un ileri sürdüğü yapısal güç dengesi yalnızca küresel güç dengesine gönderme yapmaktadır. Bu sebeple Waltzcu yapısal güç dengesi, ancak küresel güç dengesini biçimlendirecek seviyede güç kapasitesine sahip olan devletlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamasında geçerli olan bir yaklaşımdır.

Mevcut yaklaşım, küresel güç yapısını tayin edici güç kapasitesinin dışında kalan bölgesel güçlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamasında geçerli değildir. Bölgesel güçleri de bünyesinde barındıran ikincil güçlere dair ulusal güvenlik tehdidi tanımlama işlemi, daha alt düzeyde yer alan bölgesel güç dağılımlarına odaklanmayı gerektirmektedir.¹¹ Zira bu kategoride bulunan devletler, içinde buldukları bölgenin güç dengesini yakından takip ederek güvenlik tehdidi tanımlamaktadırlar. Tek kutuplu küresel güç dağılımını şekillendiren güç statüsü dışında kalan devletler küresel güç dağılımından ziyade, parçası oldukları bölgesel güç dengesinde yaşanacak değişime dair kaygı duymaktadırlar.¹² Bölgesel güçler, sahip oldukları güç kapasiteleriyle paralel bir şekilde bu alt düzeydeki bölgesel güç

¹¹ Michael Haas, "International Subsystems: Stability and Polarity", **American Political Science Review**, Vol. 64, No.1 (March 1970), pp.98-128, William C. Wohlforth, "The Stability of Unipolar World", **International Security**, Vol.24, No.1 (Summer 1999), pp.4-41, Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.87, Jack S. Levy and William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great Power Balancing", **Security Studies**, Vol. 14, No.1 (January-March 2005), pp.1-33, Benjamin Miller, "International System and Regional Balance in the Middle East", T.V. Paul, James J. Wirttz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, in, California: Stanford University Press, 2004, pp.239-266, Jack S. Levy and William R. Thompson "Balancing on Land and at Sea: Do States Ally Against the Leading Global Power", **International Security**, Vol.35, No.1, (Summer 2010), pp.7-43, Evan Branden Montgomery, **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York: Cornell University Press, 2016, T.V. Paul, "The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporar Relevance", T.V. Paul, James J. Wirttz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, İçinde, California: Stanford University Press, 2004, pp.1.25.

¹² Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "American Primacy in Perspective", **Foreign Affairs**, Vol.81, No.4 (July/August 2002), pp.20-33 (p.24).

dağılımlarının şekillenmesinde etkin rol oynayabilmektedirler. Öyleyse, herhangi bir devletin ikincil güç olarak tanımlanması, onun küresel güç dengesini biçimlendiren güçlerin dışında kaldığına, bölgesel güç olarak tanımlanması ise kendi bulunduğu bölgede güç dengesini şekillendiren güçlerden biri olduğuna işaret etmektedir. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, her bir bölgenin toplam güç miktarı ve kendine özgü bir güç dağılımı olduğundan, dünya üzerindeki bütün bölgesel güçlerin aynı güç statüsünde bulunduğu ve bütün bölgelerin de aynı kutupluluğa sahip olduğu anlamına gelmemektedir.

Bu kapsamda Orta Doğu güç dağılımına bakıldığında, bölgenin temel aktörlerinin bölgesel güçlerden meydana geldiği görülmektedir. Suudi Arabistan, İran, Mısır, Irak (2003'e kadar), Türkiye ve İsrail buradaki bölgesel güçleri oluşturmaktadırlar. Orta Doğu'da büyük güç statüsüne sahip olan bir güç merkezinin bulunmaması durumu, bu devletlere bölgesel güç statüsü kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra, üç ve daha fazla bölgesel güç bulunduğundan, Orta Doğu bölgesel güç dağılımı çok kutupludur. Orta Doğu, bölgesel güçlerden meydana gelen çok kutuplu bir bölgesel güç dağılımı arz etmektedir. Sonuç olarak, bölgesel güç dengesinin parçası olan devletler, içerisinde buldukları güç dağılımını değiştirmeye yönelik davranışları güvenlik tehdidi şeklinde görmektedirler. Bu da bizi, bölgesel güç statüsünde bulunan Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'da var olan bölgesel güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımladığı gerçeğine götürmektedir. Bu durumda şu hipotez inşa edilmektedir:

Hp.1a: Bölgesel güçler, parçası oldukları bölgesel güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yaparlar.

Uluslararası güç dağılımını, küresel ve bölgesel güç dağılımı şeklinde ikiye ayırmak, ulusal güvenlik tehdidi tanımlama hususunda büyük bir belirsizliği gidermiş olsa da, problemin tam olarak ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Bu ayrıma rağmen uluslararası politikada güç dengesi mekanizmasının etkin işlemediği bazı durumlarla karşılaşmaktadır. Bir bölgesel güç dengesi içerisinde güç kapasiteleri kabaca birbirine denk olan iki devletten biri diğerine nazaran daha büyük bir güvenlik tehdidi oluşturabilmektedir. Aynı şekilde, belirli bir bölgede güç artırımında bulunan bölgesel güç, rakipleri tarafından pek yakın bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmeyebilir. Dolayısıyla beklentilerin aksine güç dengesi mekanizmasının etkin işlemediği durumlar söz konusu olabilmektedir.

Netice itibariyle devletler rakipleri karşısında potansiyel ve asıl olmak üzere iki farklı tehdit oluşturmaktadırlar. Güç dengesi mekanizmasının etkin işleminde temel belirleyici olan, güç birikiminde bulunan devletin diğerleri tarafından asıl tehdit olarak görülüp görülmemesidir. Bu durumda ulusal güvenlik tehdidi tanımlamayla ilgili olarak üçüncü alt araştırma sorusunun yanıtlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel güçler içerisinde buldukları bölgesel güç dağılımında asıl güvenlik tehdidinin nereden geldiğini nasıl belirlemektedirler?

Yine güce odaklanarak potansiyel ve asıl güvenlik tehdidi şeklinde ayrıma gidildiği takdirde, bölgesel güç dengesi içerisinde asıl güvenlik tedbirlerinin hangi devlete karşı alınacağı meselesi netlik kazanmış olacaktır. Gücü bir bütün olarak ele alan yapısal güç dengesi yaklaşımı, mevcut haliyle daha çok potansiyel güvenlik tehdidini tanımlamaktadır. Potansiyel güvenlik tehdidi, güç dengesi mekanizmasının harekete geçmesi noktasında gerekli, fakat yeterli bir dinamik değildir. Belli bir dengenin bulunduğu bir güç dağılımında, taraflardan birinin güç artırımında bulunarak dengesizlik yaratma girişimleri aynı güç dengesi içerisindeki diğerleri tarafından ilk etapta potansiyel güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Ancak devletler, potansiyel güvenlik tehditlerini göz önünde bulundurmakla beraber, ciddi ulusal güvenlik tedbirlerini özellikle asıl güvenlik tehdidine karşı almaktadırlar.

Bileşenlerini ve kullanım biçimini göz ardı etmek suretiyle bir bütün olarak güce odaklanmak, yalnızca potansiyel tehdidi tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada asıl güvenlik tehdidinin hangi ülkeden kaynakladığının açıklığa kavuşturulması amacıyla ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli oluşturulmaktadır. Tablo I'de (Bölüm I, Kısım 2) gösterildiği üzere; gücün mekânı, gücün niteliği ve gücün kullanım biçimi olmak üzere üç ayrı unsura bakılarak asıl güvenlik tehdidi tanımlaması yapılmaktadır. Bu model, her ne kadar bazı ortak yönleri bulunsada, Walt'un ortaya attığı tehdit dengesi¹³ modelinden ayrılmaktadır. Her şeyden önce tehdit dengesi, devletlere dair savunmacı ve saldırgan ayrımını onların niyetlerine göre yaparken, burada oluşturulan model devletlerin ellerinde bulundurdukları gücün kullanım biçimine göre yapmaktadır. Bununla birlikte, tehdit dengesi modeli, coğrafi yakınlık faktörünü esas alarak

¹³ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of Power", **International Security**, Vol.9, No.4 (Spring 1984), pp.3-42, Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1990, pp.21-28.

yakın/uzak tehdit tanımlamasına giderken, bu yeni model bölgesel güç dengesini odaklanmaktadır. Buna göre aynı bölgesel güç dengesi içerisinde güç dengesizliğine yol açan herhangi bir devlet diğer bütün bölgesel güçler tarafından aynı derecede güvenlik tehdidi şeklinde görülmektedir. Son olarak, çalışmada oluşturulan ulusal güvenlik tehdidi modeli, devletlerin güç birikimini bir bütün olarak ele almamakta, niteliğine dikkat etmektedir. Bu unsur, her güç birikiminde bulunan devletin aynı derece güvenlik tehdidi oluşturup oluşturmadığı meselesini açıklığa kavuşturmaktadır.

Birinci olarak gücün mekânı unsuru, güç artırımında bulunan devletin hangi güç dağılımında bulunduğunu tespit etmeye yaramaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi devletler, öncelikli olarak kendileriyle aynı güç dağılımı içerisindeki yükselen güçleri tehdit unsuru olarak görmektedirler. İkinci olarak gücün niteliği unsuru, güç birikiminde bulunan devletin elindeki gücün bileşenlerine odaklanmaktadır. Devletlerin diğerleri nezdinde güvenlik tehdidi olarak görülmelerinde onların sahip oldukları gücün ekonomik refah ve nüfus miktarından meydana gelen örtük güçten mi yahut askeri kapasiteden oluşan gerçek güçten mi oluştuğu önemli rol oynamaktadır.¹⁴ Bu, toplam güç kapasiteleri kabaca birbirine denk olan iki devletten askeri gücü daha fazla olan taraf, örtük gücü fazla olan tarafa kıyasla daha büyük bir güvenlik tehdidi oluşturduğu anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak gücün kullanımı unsuru, güç birikiminde bulunan devletin, bu gücünü nasıl kullandığını göstermektedir. Güvenlik tehdidi tanımlama sürecinde devletler, diğer devletlerin sahip oldukları güçlerini saldırgan kullanıp kullanmadıklarına ayrıca önem vermektedirler. Kısacası, aynı bölgesel güç dengesi içerisinde biriktirdiği gücünü saldırgan amaçlarla kullanan devlet, diğerlerine kıyasla daha yakın bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.¹⁵ Böylece, asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığıyla ilgili olarak şu hipoteze ulaşılmaktadır.

***Hp.1b:** Bölgesel güçler; gücün mekânı, niteliği ve kullanım biçimi unsurlarını hesaba katarak asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığını belirlerler.*

Tanımlanan ulusal güvenlik tehditleri karşısında izlenen ulusal güvenlik stratejileri araştırmanın diğer ayağını oluşturmaktadır. Suudi Arabistan'ın hangi ulusal güvenlik stratejilerini neden takip ettiğinin anlaşılması için şu dört alt

¹⁴ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, pp.55-56-83.

¹⁵ Walt, *Alliance Formation and the Balance of Power*, pp.8-13.

araştırma sorusunun yanıtlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Birinci olarak, ulusal güvenlik tehditleri karşısında bölgesel güçler hangi ulusal güvenlik stratejisi seçeneklerine sahiptirler? Ulusal güvenlik tehditlerinin üstesinden gelmek adına bölgesel devletlerin başvurduğu güvenlik stratejisi seçeneklerine bakıldığında; mevcut literatürde dengeleme, sorumluluğu paslama ve peşine takılma olmak üzere başlıca üç stratejiden bahsedilmektedir (Şekil III, Kısım 3).

İlk olarak dengeleme, en genel ifadeyle güç dengesizliği doğuran ya da doğurma yönünde davranışlar sergileyen devlet karşısında mevcut güç dengesini koruma davranışı olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Üstelik dengeleme, güç dengesizliği meydana getiren devletle aynı güç dağılımında ve aynı güç statüsünde bulunan devletlerden beklenen bir davranış biçimidir. Ayrıca, dengeleme davranışının iç ve dış dengeleme olmak üzere iki ayrı türü bulunmaktadır. Güvenlik tehdidine maruz kalan tarafın kendi öz kaynaklarıyla ulusal güç kapasitesini artırma faaliyeti iç dengeleme davranışı, aynı devletin diğer devletlerle askeri ittifaklar kurma eylemi dış dengeleme davranışı kapsamına girmektedir.¹⁷

İkinci olarak sorumluluğu paslama, herhangi bir güç dengesinde güç dengesizliğine yol açan yahut bu yönde davranışlar sergileyen bir devletin dengelenmesi sorumluluğundan kaçınmak suretiyle aynı güç dengesindeki diğer devletlerin bu yönde sorumluluk almasını sağlama davranışıdır.¹⁸ Sorumluluğu paslama davranışı, çok kutuplu güç dağılımının söz konusu olduğu durumlarda geçerli olan bir güvenlik stratejisidir.¹⁹ Çünkü bu güvenlik stratejisi, sorumluluğu üstlenebilecek güç kapasitesine sahip alternatif güç merkezlerine gereksinim duymaktadır. Bununla birlikte, aynı güç dağılımı içerisinde güç dengesizliğine yol açan devleti asıl güvenlik tehdidi şeklinde gören devletlerden çok, potansiyel güvenlik tehdidi şeklinde gören devletlerin başvurabileceği bir strateji çeşididir.²⁰ Son olarak peşine takılma, bir devletin ulusal güvenlik tehdidi oluşturan bir devlet karşısında kendi sahip olduğu güç kapasitesinden daha güçlü bir devlet ya da

¹⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.126, Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.166.

¹⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, p.118 ve Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, pp.156-157, Walt, *The Origins of Alliances*, p.18.

¹⁸ Waltz, *Theory of International Relations*, pp.164-165.

¹⁹ Thomas J. Christensen and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Buck: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organisations*, Vol.44, No.2 (Spring 1990), pp.137-168.

²⁰ Barry R. Posen, *The Source of Military Doctrine*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1948, pp.64-65 ve Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, ss.270-271.

devletler grubuyla ittifak ilişkisi kurma davranışıdır.²¹ Bu sebeple peşine takılma, görece zayıf devletlerin başvurduğu bir strateji türüdür.²² Güvenlik tehdidi oluşturan taraf, peşine takılma stratejisi izleyen tarafla üst statüde olabildiği gibi benzer güç statüsünde de olabilir.

Bu çalışmada peşine takılma stratejisinin savunmacı, saldırgan ve yatıştırıcı olmak üzere üç farklı türünün olduğu savunulmaktadır. Burada ayrımı mümkün kılan değişken, bu stratejiyi takip eden devletin savunmacı ya da saldırgan amaçla ittifak ilişkisi kurmasıdır.²³ Birinci olarak savunmacı peşine takılma, belirli bir güç dağılımında güvenlik tehdidi oluşturan devlet karşısında bölge içinden ya da dışından görece daha güçlü bir devletle savunma amaçlı ittifak ilişkisi kurma anlamına gelmektedir.²⁴ Burada güvenlik tehdidi oluşturan devlet, güvenlik tehdidinde maruz kalan devlete kapasite bakımından denk de olabilir, ondan üstün de olabilir. İkinci olarak saldırgan peşine takılma, görece zayıf bir devletin mevcut güç dengesinde revizyonist davranan güçlü bir devletle stratejik işbirliğine giderek onun gelecekteki kazanımlarından pay elde etme davranışıdır.²⁵ Üçüncü olarak yatıştırıcı peşine takılma, görece güç üstünlüğünü elinde bulunduran bir devletin oluşturduğu güvenlik tehdidi karşısında yalnız kalan zayıf devletlerin başvurduğu stratejidir.

Yatıştırıcı peşine takılma, saldırgan davranan devleti dengeleyebilecek bir güç merkezinin olmaması ya da olsa bile bu yönde bir sorumluluk almaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Böylece tehdide maruz kalan görece zayıf devlet, bazı taleplerini karşılayıp tehdit oluşturan tarafı yatıştırmayı ve bu sayede onun doğrudan kuvvet kullanımına uğramaktan sıyrılmayı hesaplamaktadır.²⁶ Bunun yanı sıra yatıştırma amaçlı peşine takılma stratejisi izleyen zayıf devletler,

²¹ Randall L. Schweller, **Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest**, New York: Columbia University Press, 1998, p.67.

²² Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?", **Security Studies**, Vol.1, No.3, (Spring 1992), pp.383-416. Waltz, *Theory of International Politics*, p.126, Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.156.

²³ Walt, "Alliance Formation and Balance of World Power", p.8.

²⁴ Stephen M. Walt, **Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy**, New York. W.W. Norton & Company, 2005, pp.187-191.

²⁵ Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, Vol.19, No.1 (Summer 1994), pp.72-107, Eric Labs, "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", **Security Studies**, Vol.6, No.4 (Summer 1997), 1-49 ve Walt, *Alliance Formation and the Balance of Power*, pp.3-43.

²⁶ Walt, *The Origins of Alliances*, p.21, Walt, "Taming American Power", p.110, Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, pp.162-163.

güçlü tarafın siyasi baskıları, ekonomik ve askeri yaptırımlarına maruz kalmaktan da kurtulmaya çalışmaktadırlar.

Burada önemli olan hangi stratejinin neden tercih edildiğidir. Dolayısıyla ulusal güvenlik stratejisiyle ilgili olarak şu ikinci alt araştırma sorusuyla karşılaşılacaktır. Bölgesel güçler ulusal güvenlik stratejilerini nasıl belirlemektedirler? Bölgesel güçlerin hangi ulusal güvenlik stratejisini izleyeceğinde buldukları bölgenin güç yapısı belirleyici olmaktadır. Fakat bölgesel güç yapısına odaklanmak, küresel güç dağılımının göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Küresel güç yapısının bölgesel güç dağılımları üzerinde oluşturduğu yapısal etki yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, küresel güç dağılımının bölgesel güç yapısı üzerinde doğurduğu yapısal etkinin seviyesi, her iki düzeydeki güç dağılımının nasıl gerçekleştiğiyle yakından alakalıdır. Bölgesel güç dağılımı sabit kalsa dahi, farklı küresel güç dağılımları (tek, çift ya da çok kutuplu) bölgesel denklem üzerinde farklı yapısal etkiler doğurmaktadır. Aynı şekilde, farklı bölgesel güç dağılımları aynı küresel güç dağılımından farklı derecelerde etkilenmektedir. Tek kutuplu küresel güç dağılımı, diğer küresel kutupluluk türlerine kıyasla bölgesel güç ilişkileri üzerinde daha fazla etki doğurmaktadır.

Bunlara ek olarak, bölgesel güç dengesini oluşturan devletlerin güç kapasiteleri ile küresel güç dengesini oluşturan devletlerin güç kapasiteleri arasındaki makas aralığı ne kadar genişse, bölgedeki stratejik etkileşim dış etkiye o kadar açık hale gelmektedir. Öyleyse, süper gücün hakim olduğu tek kutuplu küresel güç dağılımının, bölgesel güçlerden meydana gelen çok kutuplu bölgesel güç dağılımı üzerinde oluşturduğu yapısal yansımalar diğerlerine nazaran daha şiddetli hissedilmektedir.

Tek kutuplu küresel yapının söz konusu olduğu bir durumda, küresel güç yapısının bölgesel güç ilişkileri üzerinde oluşturduğu yapısal etkinin nasıl gerçekleştiği, süper gücün ilgili bölgeye yönelik angajman biçimiyle ortaya çıkmaktadır. Bunun ana nedeni, tek kutuplu küresel güç dağılımında yalnızca bir tane süper gücün bulunması, bu süper gücün diğer bölgelere ilişkin davranışlarını yapısal kısıtlama ve imkanlar haline getirmektedir. Böylece, süper gücün diğer stratejik bölgelere yönelik takip ettiği grand strateji, küresel güç yapısının bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımaları oluşturmaktadır. Tek kutuplu küresel güç

dağılımında süper gücün diğer bölgelere yönelik angajman biçimi bölgesel güç yapısının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Süper gücün bölgeye yönelik angajman biçimi değiştikçe, bölgesel ölçekteki stratejik etkileşim düzlemi de yeniden şekillenmekte ve bu sayede bölgesel güçler arasında yaşanan rekabet, çatışma ve işbirliğinin doğası değişmektedir.

Bu da bizi ulusal güvenlik stratejisi belirlemeyle ilgili üçüncü alt araştırma sorusuna götürmektedir; Tek kutuplu küresel güç dağılımında süper güç, diğer stratejik bölgelerde izlemek üzere hangi grand strateji seçeneklerine sahiptir? Tek kutuplu küresel güç dağılımının varlığını sürdürüp sürdürmemesi, kutup liderinin kendi bulunduğu bölgenin dışındaki stratejik bölgelerde herhangi bir devletin hakim pozisyona erişip erişmemesine dayanmaktadır.²⁷ Süper güç, uygulamaya koyduğu grand stratejilerle diğer stratejik bölgelerde yaşanan güç ilişkilerine müdahil olmaktadır. Tablo II ve Tablo III (Bölüm I Kısım 4), bu çalışmada süper gücün grand stratejilerini tanımlamak amacıyla oluşturulan modeli göstermektedir. Bu araştırma, tek kutuplu küresel güç dağılımında süper gücün dört farklı grand strateji seçeneğine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; aktif angajman,²⁸ pasif angajman,²⁹ aşırı angajman³⁰ ve angaje olmama³¹ şeklinde kavramsallaştırılmaktadır.

Bölgesel güç dengesi ve bölgesel güvenlik düzeni olmak üzere bu dört grand stratejiyi birbirinden ayırt etmede kullanılan iki ana parametre bulunmaktadır. Her bir grand strateji, uygulandığı alanda bölgesel güç dengesini koruyup

²⁷ Robert Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", **World Politics**, Vol.61, No.1, (January 2009), pp.188-213, Wohlforth, "*The Stability of Unipolar World*", pp.4-41, Robert Powell, "Stability and the Distribution of Power", **World Politics**, Vol.48, No.2 (January 1996), pp.239-267, John Ikenberry, Michael Mastanduno and Wohlforth, "*Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences*", pp.1-27, Evan B. Montgomery, "Contested Primacy in the Western Pasific", **International Security**, Vol38, No.4 (Spring 2014), pp.115-149.

²⁸ Robert J. Art, **A Grand Strategy for America**, New York: Cornell University Press, 2003, pp.7-11, Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*. pp.73-87, Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, pp.65-77.

²⁹ Barry R. Posen, **Restrain: New Foundation for U.S. Grand Stratgy**, New York: Cornell University Press, 2014, pp.69-134 ve Stephen M. Walt, "Keeping the World Off-balance: Self-Restrain and U.S. Foreign Policy", John Ikenberry (Ed.) **America Unrivaled: The Future of Balance of Power**, İçinde, New York: Cornel University Press, 2002, pp.121-154

³⁰ Barry R. Posen and Andrew L. Ross, "Competing Visions for U.S Grand Strategy", **International Security**, Vol.21, No.3, (Winter 1996), pp.5-53, Mearsheimer, "*The Future of America's Continental Commitment*", pp.221-242 ve Layne, "*The Peace of Illusions*", pp.3-9, Monteiro, "*Unrest Assure: Why Unipolarity is not Peaceful*", pp.9-40 (pp.30-32).

³¹ Eric A. Nordlinger, **Isolationism Reconfigured. American Foreign Policy of the New Century**, New Jersey: Princeton Univeristy Press, 1995, Posen and Ross, "*Competing Visions for U.S. Grand Strategy*", pp.5-53 (p.10), Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.66 ve Mearsheimer, "*The Future of America's Continetal Commitment*", pp.221-242.

korumadığına ve bölgesel güvenlik düzeni inşa edip etmediğine göre diğerlerinden ayrılmaktadır. Eğer süper güç, belli bir bölgede hem bölgesel güç dengesini koruma hem de bölgesel güvenlik düzeni inşa etme yönünde sorumluluk alıyorsa, onun bu bölgeye aktif angaje olduğu kabul edilmektedir. Şayet süper güç, belli bir bölgede bölgesel güvenlik düzeni inşa etmeyi önemsemeyip, sadece mevcut bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesi yönünde sorumluluk alıyorsa onun ilgili bölgeye pasif angaje olduğu kabul edilmektedir. Bu iki strateji türü savunmacı niteliğe sahip angajman türlerini oluşturmaktadır. Ancak süper güç, belli bir bölgede hem bölgesel güç dengesini hem de bölgesel güvenlik düzenini bozucu bir müdahalede bulunuyorsa, onun bu bölgeye aşırı angaje olduğu ileri sürülmektedir. Süper gücün belli bir bölgede güç dengesine ve güvenlik düzenine dair bozucu ya da koruyucu bir müdahalede bulunmaması halinde, onun buraya angaje olmadığı kabul edilmektedir.

Burada süper gücün bölgesel güç dengesini veya güvenlik düzenini gözetip gözetmediğinin göstergeleri ayrıca önem arz etmektedir. Süper gücün bölgesel güç dengesini korumaya ilişkin tavır sergileyip sergilemediği şu üç faktörle anlaşılmaktadır. 1. Ekonomik ve askeri yaptırımlar/ambargolar uygulayarak bölgede revizyonist devletlerin ulusal güç kapasitesini kontrol altında tutma. 2. Silah tedariki, askeri eğitim programları ve ortak askeri tatbikatlar gibi savunma işbirlikleriyle bölgedeki statükocu devletlerin güç kapasitesini artırma. 2. Bu iki yolla bölgesel güç dengesinin değişime uğramasının önüne geçilemediği takdirde askeri müdahalede bulunma. Süper güç bu olasılığı da gözettiği için gerektiğinde kullanmak üzere bölgede askeri üsler bulundurmaktadır. Aynı şekilde, süper gücün bölgesel güvenlik düzeni inşa etmeye ilişkin tavır alıp almadığı şu üç faktörle anlaşılmaktadır. 1. İkili anlaşmalar ve daha başka yollarla ilgili bölgede statükocu devletlere güvenlik taahhüdünde bulunma. 2. Çok taraflı anlaşmalar veya yönlendirmelerle bölgesel güvenlik mekanizması inşa etme. 3. Saldırgan davranışları caydıracak ve cezalandıracak şekilde bölgede gerekli düzeyde askeri varlık gösterme.

Süper gücün bu angajman biçimlerinin her biri, uygulandığı bölgenin yerel güç yapısı üzerinde farklı yapısal sonuçlar doğurmaktadır. O nedenle ulusal güvenlik stratejisi belirlemeyle ilgili şu dördüncü alt araştırma sorusunun da yanıtlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Tek kutuplu küresel güç yapısında süper

gücün farklı angajman biçimleri bölgesel güç dağılımları üzerinde ne tür yapısal sonuçlar doğurmaktadır? İlk olarak, aktif angajman stratejisinin yapısal yansımalarına bakıldığında, süper güç hem bölgesel güç dengesinin sürdürülmesine yönelik davranışlar sergilemekte hem de bölgesel güvenlik düzeninin inşa edilmesine dönük çaba harcamaktadır. Süper gücün böyle bir angajmanda bulunması, saldırgan davranan bölgesel güçlerin davranışları üzerinde caydırıcı ve cezalandırıcı yapısal kısıtlamalar meydana getirmektedir.³² Söz konusu statüko yanlısı yapısal kısıtlamalar daha üst bir güç dağılımı olan küresel güç dağılımının bir sonucu olduğundan, bölgesel düzlemde yaşanan anarşi üzerinde hafifletici rol oynamaktadır. Bu sayede anarşinin beraberinde getirdiği güvenlik kaygısı ve niyetlerin belirsizliği gibi yapısal faktörlerin bölge devletlerinin davranışları üzerindeki etkisi zayıflamaktadır. Böylece aktif angajman stratejisi izleyen süper güç, bölge dışı aktif dengeleyici güç merkezine dönüşmektedir.

Aktif angajman stratejisi uygulamaya konulduğu bölgenin güç yapısı üzerinde iki yapısal sonuç doğurmaktadır. Birinci olarak, bölgesel güçlerin güç rekabetinin şiddetini belirleyen güç boşluğu ve bölgesel güçler arasında yaşanan güvenlik ikileminin yoğunluğunu belirleyen güvenlik açığı asgari düzeye inmektedir. Bu durumda, bölgesel güçler arasındaki güç ve güvenlik rekabeti görece düşük düzeyde yaşanmaktadır. Bu koşullar altında bölgesel ölçekte rekabet, gerilim, kriz, çatışma ve savaşların meydana gelme olasılığı azalacağından, görece daha istikrarlı bir bölgesel düzenden bahsedilmektedir. İkinci olarak, süper güç bölgesel statükonun sürdürülmesi hususunda aktif sorumluluk üstlendiğinden, statükocu bölgesel güçler güvenlik tehdidi oluşturan devletler karşısında süper gücün peşine takılarak güvenlik ihtiyaçlarını giderme eğilimindedirler.³³ Böylece şu iki hipotez inşa edilmektedir.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında, büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “aktif angajman” stratejisi izlediği takdirde:

Hp.2a: *ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı asgari düzeye indiğinden bölgesel güçler arasında rekabet ve çatışma ortamı görece azalır.*

³² Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, pp.88-102, Art, *A Grand Strategy for America*, p.3.

³³ Wohlforth, *The Stability of a Unipolar World*, pp.5-41 (p.25).

Hp.2b: statükocu bölgesel güçler, güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel güce karşı süper güçle “savunmacı peşine takılma” ittifakı kurma yönünde davranış sergilerler.

İkinci olarak, pasif angajman stratejisinin bölgesel güç ilişkileri üzerindeki yapısal yansımalarına bakıldığında, bu strateji süper güce bölgesel güç dengesinin korunması anlamında sorumluluk yüklerken, bölgesel güvenlik düzeninin inşa edilmesi anlamında bir sorumluluk vermemektedir.³⁴ Üstelik süper gücün bölgesel güç dengesinin varlığını sürdürmesi hususundaki sorumluluğu da, ertelemiş sorumluluk boyutundadır. Bu, bölgede mevcut güç dengesini değiştirme girişiminde bulunan devletlerin dengelenmesi sorumluluğunun öncelikli olarak bölgesel güçlerin omuzuna yüklendiği anlamına gelmektedir.³⁵ Bölgesel güçler bunda başarısız oldukları takdirde, süper güç doğrudan sorumluluk alarak bölgesel güç dengesini restore etmektedir.³⁶ Böylece pasif angajman stratejisi izleyen süper güç, bölge dışı pasif dengeleyici güç merkezine dönüşmektedir.

Süper gücün pasif angajman stratejisi izlemesi durumunda bölgesel güç ilişkileri üzerinde iki yapısal sonucu beraberinde getirmektedir. Birinci olarak, süper gücün pasif angaje olduğu bölgede hem bölgesel güç boşluğu hem de bölgesel güvenlik açığı ortaya çıkmaktadır. Bunun ana nedeni, tek kutuplu küresel güç yapısının bölgesel güç yapısı üzerindeki etkisinin hafiflemesidir. Bu yapısal şartlar bölge devletleri bakımından eşzamanlı olarak hem fırsatları hem de tehditleri beraberinde getirmektedir. Güç boşluğu altında manevra alanları genişleyen bütün bölgesel güçler, söz konusu güç boşluğunu kendi lehlerine doldurmak üzere davranış sergilemektedirler. Bunun sonucunda da bölgesel aktörler arasında yaşanan bölgesel güç rekabetinin şiddeti artmaktadır. Öte yandan güvenlik açığı bölgesel güçlerin güvenlik kaygılarının yükselmesine yol açtığından bölgede yaşanan güvenlik ikileminin yoğunluğu artmaktadır. Sonuç itibariyle pasif angajman stratejisinin uygulandığı bölgede rekabet, gerilim, kiriz, çatışma ve savaşların meydana gelme olasılığı görece yükselmektedir.

İkinci olarak, süper gücün bölge dışı aktif dengeleyici statüsü ortadan kalkmaktadır. Süper gücün geri planda kalması nedeniyle bölgesel güçler ulusal güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel güçler karşısında dengeleme stratejisi izlemek

³⁴ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitments*”, pp.221-242 (p.225).

³⁵ Brooks and Wohlforth, “*American Primacy in Perspective*”, p.24.

³⁶ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.234-238.

zorunda kalmaktadırlar. Ancak, ortaya çıkan güç boşluğunda bölge dışından bir büyük gücün bölgede güvenlik tehdidi oluşturması halinde, bölgesel güçler buna karşı koyamayacaklarından süper güç müdahil olmak durumunda kalmaktadır. Buradan şu iki hipoteze ulaşılmaktadır.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında, büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “pasif angajman” stratejisi takip ettiği takdirde;

Hp.3a: ilgili bölgede hem güç boşluğu ve hem de güvenlik açığı ortaya çıktığından bölgesel güçler arasında rekabet ve çatışma görece artar.

Hp.3b: statükocu bölgesel güçler, güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel güce karşı dengeleme davranışı sergilerler.

Tek kutuplu yapıda kutup liderinin grand strateji seçeneklerinden üçüncüsü aşırı angajmana gelince, bu stratejiyle süper güç, bulunduğu bölgede kendi lehine olan güç dengesizliğinin bir benzerini diğer stratejik bölgelerde de inşa etmeyi amaçlamaktadır.³⁷ Bu, bölgede potansiyel meydan okuyucu bölgesel güçlerin sindirildiği ya da ortadan kaldırıldığı ve tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda işleyen bir bölgesel güç dengesizliğini ifade etmektedir.³⁸ Bu yolla süper güç, hem küresel güç dağılımını hem de bölgesel güç dağılımını kendi lehine revize etmeyi hedeflemektedir.³⁹ Bu nedenle aşırı angajman stratejisi, uygulamaya konulduğu bölgede mevcut güç dengesini ve güvenlik düzenini süper güç lehine bozan bir angajman biçimidir.⁴⁰ Bu yönüyle süper gücün grand stratejileri arasında saldırgan karaktere sahip olan tek grand strateji türüdür. Bu stratejiyle süper güç, bölgesel güç ilişkilerinin merkezine konumlanmakta ve bölgesel güç dağılımını belirleyen devletlerden biri haline gelmektedir. Caydırma, güvence verme ve çevreleme gibi savunmacı araçların yerini önleyici/önalıcı müdahaleler/savaşlar almaktadır.⁴¹ Böylece aşırı angajman stratejisi takip eden süper güç, bölge dışı denge/düzen bozucu güç merkezine dönüşmektedir.

Aşırı angajman stratejisinin bölgesel güç dağılımı üzerinde iki yapısal sonucu bulunmaktadır. Birinci olarak, süper gücün aşırı angajman gösterdiği bölgede güç

³⁷ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitment*”, pp.221-242 (p.224).

³⁸ Posen and Ross, “*Competing Visions for U.S. Grand Strategy*”, pp.5-53 (p.30).

³⁹ Monteiro, “*Unrest Assured: Why Unipolarity is not Peaceful*”, pp.9-40 (p.30).

⁴⁰ James Kurt, “America’s Grand Strategy: A Pattern of History”, **National Interest**, No. 43 (Spring 1996), pp.3-19.

⁴¹ Art, *A Grand Strategy for America*, p.89.

boşluğu asgari seviyeye inerken, güvenlik açığı azami seviyeye çıkmaktadır. Süper gücün işgal ya da başka yollarla bölgeye askeri olarak doğrudan yerleşmesi, bölgesel güçlerin hareket alanını daraltmaktadır. Aynı zamanda karşı koyacak güç kapasitesinden yoksun olan bölgesel güçler süper güce dolaylı olarak komşu olunca güvenlik kaygıları had safhaya çıkmaktadır. Mevcut güç dengesini yerinden ettiğinden bölgesel güçler, süper gücü asıl güvenlik tehdidi olarak görmektedirler. Her ne kadar, asgari seviyeye inen güç boşluğunda bölgesel aktörler arasındaki rekabet ve çatışma ortamı zayıflasa da, süper gücün düzen bozucu davranışları çatışma ve istikrarsızlığa yol açmaktadır. İkinci olarak, statükocu bölgesel güçler, süper gücün saldırgan davranışları karşısında yatıştırıcı peşine takılma stratejisi izleme davranışı sergileme eğilimindedirler. Ulusal güvenlik tehdidinin bölgesel güçlerden ziyade, süper güçten kaynaklanması ve bu gücü dengeleyebilecek alternatif bir güç merkezinin mevcut olmaması gibi yapısal koşullar bu stratejiyi kaçınılmaz kılmaktadır.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “aşırı angajman” stratejisi izlediği takdirde;

Hp.4a: ilgili bölgede güç boşluğu asgari seviyeye inerken, güvenlik açığı azami seviyeye çıkmaktadır.

Hp.4b: statükocu bölgesel güçler güvenlik tehdidi oluşturan süper güç karşısında “yatıştırıcı peşine takılma” davranışı sergilerler.

Dördüncü olarak, angaje olmama stratejisinin bölgesel güç dağılımı üzerinde oluşturduğu yapısal etkilere bakıldığında süper güç, ne bölgesel güç dengesinin korunması ne de bölgesel güvenlik düzeninin kurulması hususunda sorumluluk almaktadır.⁴² Bu strateji uyarınca süper güç statükocu ya da anti-statükocu bir pozisyonla ilgili bölgenin stratejik ilişkilerine müdahil olmamaktadır.⁴³ Söz konusu bölgede herhangi bir devletin güç dengesizliği oluşturarak hakim pozisyon elde etmesi ya da bölgesel güvenlik düzenini tehlikeye düşürmesi gibi gelişmeler süper gücün ilgi alanı dışında kalmaktadır. Böylece angaje olmama strateji izleyen süper güç, bölgesel güç ilişkilerinin dışında kalan bir güç merkezine dönüşmektedir.

⁴² Mearsheimer, “The Future of America’s Continental Commitments, pp.221-242 (p.224).

⁴³ Art, A Grand Strategy for America, p.174.

Angaje olmama stratejisi uygulamaya konulduğu bölgede iki temel yapısal sonuç doğurmaktadır. Birinci olarak, ilgili bölgede bölgesel güçlerin kendi aralarındaki bölgesel rekabeti derinleştiren güç boşluğu ve birbirlerine ilişkin güvenlik kaygılarını artıran güvenlik açığı azami düzeye çıkmaktadır. Dolayısıyla bölgesel güçler arasında rekabet ve çatışma oldukça şiddetli bir seviyede yaşanmaktadır.⁴⁴ İkinci olarak, bölgesel güç boşluğunun azami seviyeye çıkması nedeniyle hem bölgesel güçler hem de bölge dışından büyük güçler bu boşluğu kendi lehlerine doldurmaya çalışmaktadırlar. Bu durumda statükocu bölgesel güçler, güç dengesizliğine yol açan ya da bu yönde davranış sergileyen bölgesel güç karşısında dengeleme stratejisi izlerlerken, bölgeye saldırgan anlamda müdahil olan bölge dışı büyük güç karşısında ise diğer büyük güçlerle güvenlik işbirliğine gitmektedirler.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “angaje olmama” stratejisi izlediği takdirde;

Hp.5a: ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı azami seviyeye çıktığından bölgesel güçler arasındaki rekabet ve çatışma ileri düzeyde yaşanır.

Hp.5b: statükocu bölgesel güçler saldırgan bölgesel güç karşısında dengeleme davranışı sergilerlerken, saldırgan büyük güç karşısında ise statükocu büyük güçle “savunmacı peşine takılma” ittifak kurma yönünde davranış sergilerler.

Yukarıda oluşturulan kuramsal arka plan dikkate alınarak Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan’ın dış politika davranışları arasında yer alan ulusal güvenlik stratejilerine dair süreklilik ve değişime dair açıklama getirilmektedir. Bu yapılırken inşa edilen hipotezler sınamaya tabi kılınmakta ve geçerli olup olmadıkları test edilmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık zaman dilimi (1990-2015) üç ayrı döneme ayrılmaktadır. Bu dönemlendirmeye olanak sağlayan temel faktör Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu’daki bölgesel güç yapısında meydana gelen değişimdir. Bu doğrultuda araştırma; 1990-2000, 2000-2010 ve 2010-2015 olmak üzere üç ayrı bölgesel güç yapısının var olduğunu ileri sürmektedir. Her bir dönem yapısal dinamikleri itibarıyla kendi içerisinde bir sürekliliği ifade etmekte ve bu bakımdan diğer iki dönemden ayrılmaktadır.

⁴⁴ Posen and Ross, “Competing Visions for U.S. Grand Strategy”, pp.5-53 (p.13).

Soğuk Savaş sonrasında dünya toplam güç miktarının tüm devletler arasındaki dağılımı referans alındığında, tek kutuplu küresel güç dağılımının değişime uğramadığı görülmektedir (Bölüm II). Aynı şekilde, toplam Orta Doğu güç miktarının bölgedeki devletler arasındaki dağılımına bakıldığında, çok kutuplu bölgesel güç dağılımının da varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Bölüm II). Bu durumda, 1990-2015 döneminin kendi içinde farklı alt dönemlere ayrılmasını sağlayan ana değişken, tek kutuplu küresel güç dağılımının Orta Doğu'daki çok kutuplu bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımalarıyla biçimlenen bölgesel güç yapısıdır.

Küresel güç yapısının bölgesel ölçekte devletlerin etkileşimde bulunduğu stratejik düzlemi şekillendirdiği argümanı göz önünde bulundurulduğunda, ilk önce bu dönemde süper gücün angaje olma biçimleri esas alınarak Orta Doğu'nun hangi güç yapısına sahip olduğu tespit edilmektedir. Bunun ardından, bu alt dönemlerin her birinde Suudi Arabistan'ın hangi ulusal güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kaldığı belirlenmektedir. Daha sonra, bu güvenlik tehdidin üstesinden gelmek amacıyla hangi ulusal güvenlik stratejisini uygulamaya koyduğuna dair açıklamaya gidilmektedir.

Birinci olarak 1990-2000 dönemine bakıldığında, süper güç ABD'nin bu dönemde Orta Doğu'ya aktif angaje olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde ABD'nin Orta Doğu politikasının düşünsel arka planını oluşturan temel güvenlik stratejisi belgeleri ve ABD'nin bölgedeki davranışları aktif angajman stratejisine işaret etmektedir. Aktif angajman stratejisinin düşünsel arka planı kapsamında Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden birinci on yıllık dönemde ABD tarafından Ulusal Güvenlik Direktifi (1989),⁴⁵ Ulusal Güvenlik Stratejisi (1991),⁴⁶ Savunma Planlama Rehberi (1992),⁴⁷ Ulusal Güvenlik Stratejisi (1995)⁴⁸ ve Dört Yıllık Savunma Raporu (1997)⁴⁹ olmak üzere beş temel güvenlik stratejisi belgesi yayımlandı. Söz konusu güvenlik belgelerinde bölgede güç üstünlüğü elde etmeye çalışan devletlere engel olunacağı ve bölgesel hakimiyet kurmaya çabalayan devletlerin caydırılacağı, bunda başarısız olunduğu takdirde kuvvet kullanımına

⁴⁵ **The White House**, "National Security Directive 26", 2 October 1989.

⁴⁶ **The White House**, "National Security Strategy of the United States", 1 August 1991.

⁴⁷ **Department of Defense**, "Defence Planning Guidance", 16 April 1992.

⁴⁸ **The White House**, "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", February 1995.

⁴⁹ **Department of Defense**, "Report of the Quadrennial Defense Review", May 1997.

başvurulacağı belirtilmektedir. Bölgesel güç dengesinin korunması ve bölgesel güvenlik düzeninin sağlanması amacıyla statükocu bölgesel güçlerle güvenlik işbirliğinde bulunulacağı ve bölgede askeri varlık bulundurulacağı ifade edilmektedir.

1990-2000 döneminde aktif angajman stratejisinin bölgedeki pratik yansımalarına gelince, Çöl Kalkamı (1990), Çöl Fırtınası (1991), Kuzeyden Keşif (1991), Güneyden Keşif (1991), Muteyakkız Muharip (1994) ve Çöl Tilkisi (1998) gibi hareketlerle ABD, Irak'ın bozduğu bölgesel güç dengesini restore etmekle kalmadı, bu dengenin varlığını sürdürmesi yönünde çaba harcadı. BM Güvenlik Konseyi'nden çıkardığı kararlar ve tek taraflı kendi kararlarıyla ABD, Irak'a yönelik ekonomik ve askeri yaptırımlar uygulamaya koyarak Irak'ın güç kapasitesini kontrol altında tuttu. Ayrıca bu dönemde ABD, Körfez ülkeleriyle savunma işbirliği anlaşmaları imzaladı ve bu devletlere güvenlik taahhütlerinde bulundu. Böylece ABD, bölgede askeri üsler kurarak, silah tedarikinde bulunarak ve askeri eğitim programları düzenleyerek bölgesel güvenlik düzeni inşa etme yönünde davrandı.⁵⁰

Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması bakımından değerlendirildiğinde 1990-2000 dönemi, Hp.1a ve Hp.1b'nin geçerliliğinin sınındığı yapısal koşulları içerisinde barındırmaktadır. Kuramsal çerçevede oluşturulan ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli esas alındığında, 1990-2000 döneminde Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidi bölgesel güç dengesinin bir üyesi olan Irak'tan kaynaklanmaktaydı. Irak'ın bu dönemde hem askeri güç kapasitesini artırması hem de 1990'da Kuveyt'i işgal ederek bu kapasitesini saldırgan kullanması onu mevcut bölgesel güç dengesine yönelik en büyük tehdit unsuru haline getirdi. Bununla birlikte, 1990-1991 Körfez Savaşı sonrasında kitle imha silahı üretim programları yürütmesi ve 1994 yılında Kuveyt sınırına yeniden asker konuşlandırması Irak'ın güvenlik tehdidi olarak görülmeye devam etmesine sebep oldu. Bağdat'ın yayılcı davranışları bölgede Irak'tan duyulan güvenlik tehdidi seviyesini İran'dan hissedilenin üzerine çıkardı. 1990-2000 döneminde Suudi

⁵⁰ F. Gregory Gause III, **The International Relations of the Persian Gulf**, Cambridge: Cambridge University Press: 2010, p.127, Mehran Kamrava, "The Changing International Relations of the Persian Gulf", Mehran Kamrava (Ed), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, 2011, pp.1-20 (p.6). M. H. Ansari, "Security in the Persian Gulf: The Evolution of a Concept", **Strategic Analysis**, Vol.23, No.6 (1999), pp.857-871 (p.864), Joseph S. Nye, "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", **Brown Journal of Foreign Affairs**, Vol. II, No.2 (Summer 1995), pp.69-76 (72). pp.69-76 (72), David Commins, **The Gulf States: A Modern History**, New York: I.B. Tauris, 2012p.251.

Arabistan, ilk önce Irak'ın bozduğu bölgesel güç dengesinin yeniden tesis edilmesiyle ve daha sonra ileride benzer bir kuvvet kullanımında bulunmasının önüne geçilmesiyle meşgul oldu.

Suudi Arabistan'ın hangi güvenlik stratejisini izlediğine gelince, bunda kutup liderinin aktif angaje olması sebebiyle Hp.2a ve Hp.2b'nin geçerli olduğu bir bölgesel güç yapısı etkili oldu. Hp.2a; Suudi Arabistan'ın da aralarında bulunduğu Orta Doğu'daki bölgesel güçlerin kendi aralarındaki rekabetin ve birbirlerinden duydukları güvenlik kaygısının boyutunu ortaya koyarken, Hp.2b; Suudi Arabistan'ın Irak tehdidi karşısında hangi güvenlik stratejisini izleyeceğine işaret etmekteydi. Süper gücün aktif angajman stratejisinin etkisi altına giren Orta Doğu, bölge dışı aktif dengeleyici güç merkezinin bulunduğu çok kutuplu bir güç yapısına dönüştü. Bu dönemde ABD, Orta Doğu'da güç dengesinin korunması ve güvenlik düzeninin kurulması alanlarında aktif sorumluluk aldığından, Suudi Arabistan ABD'yle "savunmacı peşine takılma" düzleminde güvenlik işbirliği kurdu.

Bu güvenlik işbirliğinin göstergeleri olarak şunlardan bahsetmek mümkündür. 1990 Çöl Kalkanı Harekatı'yla kendi topraklarını güvence altına alan Suudi Arabistan, 1991 Çöl Fırtınası Harekatı'yla bölgesel güç dengesinin yeniden inşasına katıldı. Daha sonra Suudi Arabistan, 1990'larda ABD tarafından Irak'ın kontrol altında tutulması amacıyla yürütülen Güneyden Keşif Harekatı'na katkı sağladı. Yine bu dönemde Suudi Arabistan, ABD tarafından Irak'ın güç statüsünü kontrol altında tutmaya dönük ekonomik, siyasi ve askeri yaptırım ve ambargoları destekledi. Irak'la diplomatik ilişkilerini sonlandıran ve iki ülke arasındaki petrol boru hattını kullanıma kapatan Suudi Arabistan, Bağdat yönetimin talebine rağmen 1990'lar boyunca bu iki konuda geri adım atmadı. Yine bu dönemde ABD'yle imzalan Savunma İşbirliği Anlaşması'yla (1992) Suudi Arabistan, ABD'nin kendi topraklarında askeri üs kurmasına izin verdi. Yine bu kapsamda Suudi Arabistan, ABD'den yüksek miktarda silah tedarikinde bulundu, ABD'yle ortak askeri eğitim programları ve askeri tatbikatlar gerçekleştirdi.

İkinci olarak 2000-2010 dönemine bakıldığında, ABD'nin grand stratejisini yeniden yapılandırmak suretiyle Orta Doğu'ya aşırı angaje olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde ABD'nin Orta Doğu politikasının düşünsel arka planına ve bunun

uygulamadaki yansımalarına bakıldığında aşırı angajman stratejisinin kavramsal varsayımları ve pratik yansımaları görülmektedir. Başkan George W. Bush'un Eylül 2001'de Kongre'de verdiği demeçte dünya devletlerine "ABD'yle birlikte mi hareket edecekleri yoksa ona karşı mı gelecekleri" konusunda derhal karar vermeleri gerektiği yönündeki demeci⁵¹ ABD'nin grand stratejisinin düşünsel alt yapısını oluşturan temel belgeler kapsamında sayılmaktadır. Bunun ardından Ocak 2002'de Başkan Bush'un Birliğin Durumu adlı demecinde Orta Doğu'dan Irak ve İran ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit eden "şer eksenli" şeklinde tanımlandı.⁵² Başkan Bush'un Haziran 2002 tarihli West Point demecinde 11 Eylül saldırılarının dünyayı yeniden şekillendirme konusunda ABD'ye tarihi fırsat sunduğu belirtilmekte ve güvenlik tehditleriyle bundan sonra Soğuk Savaş ürünü caydırma ve çevreleme gibi savunma eksenli dış politika araçlarıyla değil, ön-alıcı savaşlarla baş edileceği ifade edilmektedir.⁵³

Eylül 2002'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi adlı belgede elinde bulundurduğu küresel güç üstünlüğüyle ABD'nin çıkarları ve güvenliğin daha ileri zeviyede güvence altına alındığı küresel güç dengesinin kurulması amacıyla kullanılacağı belirtilmektedir. Orta Doğu'da otoriter ve kapalı rejimlerin dönüştürüleceği demokratik ve dışa açık siyasal sistemlerin inşa edileceği vurgulanmaktadır.⁵⁴ Bunun ardında Mart 2006'da yayımlanan bir diğer Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde, Orta Doğu'da kitle imha silahlarının yayılması ve otoriter siyasal sistemlerin varlığını sürdürmesi ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğunun altı çizilmektedir. ABD açısından kalıcı güvenliğin sağlanmasının yolunun Orta Doğu'da demokratik siyasal sistemlerin inşa edilmesinden geçtiği ifade edilmektedir. Üstelik Tahran'ın dış politika çizgisinin değişmesi için bu ülkenin siyasal sisteminin değişmesi gerektiği üzerinde durularak İran yeniden hedef tahtasına yerleştirilmiş oldu.⁵⁵

Aşırı angajman stratejisinin pratik yansımalarına gelince, ABD'nin Orta Doğu'ya dönük tutum ve davranışlarında tanık olundu. 2000 yılının ortalarından itibaren bölgede yeniden yayılcı davranışlar sergilemeye başlayan İsrail karşısında

⁵¹ **The White House**, "President's Address to a Joint Session of Congress", 20 September 2011.

⁵² **The White House**, "President Delivers State of the Union Address", 29 January 2002.

⁵³ **The White House**, "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", 1 June 2002.

⁵⁴ **The White House**, "The National Security Strategy of United States of America", 17 September 2002.

⁵⁵ **The White House**, "The National Security Strategy of United States of America", 16 March 2006.

sessiz kalması ve hatta ona örtülü destek vermesi⁵⁶ ABD'nin aktif angajman stratejisini terk ettiğinin somut göstergesi oldu. ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal ederek rejim inşasına başlaması Orta Doğu'da aşırı angajman stratejisine geçildiğinin en somut göstergesi oldu. Irak'ın işgali ardından ABD, yönünü diğer "şer eksenini" ülkesi olan İran üzerinde baskı kurmakla birlikte, siyasi istikrarsızlık çıkarmaya ve kuvvet kullanımında bulunma yollarını aramaya koyuldu.⁵⁷

Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlamasına gelince, 2000-2010 döneminde Hp.1a ve Hp.1b'nin yeniden sınandığı yeni bir bölgesel güç yapısı ortaya çıktı. Ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli referans alındığında, bu dönemde bölgeye aşırı angaje olmak suretiyle bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini yıkan ABD'nin Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidi oluşturduğuna ulaşılmaktadır. ABD'nin elinde bulundurduğu güç üstünlüğüyle Orta Doğu'da saldırgan davranışlar sergilemesi bölgesel güç dengesinin statükocu bir parçası olan Suudi Arabistan karşısında ulusal güvenlik tehdidi haline getirdi. Üstelik ABD, 11 Eylül saldırıları nedeniyle Suudi Arabistan'ı "şek kaynağı" şeklinde tanımlamaktaydı.⁵⁸ Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden ikinci on yılda mevcut güç dengesine yönelik tehdit bölgesel güçlerden değil, bölge dışından güç üstünlüğünü elinde bulunduran ABD'den gelmekteydi. Dolayısıyla bu dönemde Suudi Arabistan, ABD'nin oluşturduğu güvenlik tehdidinin üstesinden gelmeye çalıştı.

2000-2010 döneminde Suudi Arabistan'ın takip ettiği ulusal güvenlik stratejisine bakıldığında, değişen bölgesel denklemde Riyad yönetimi ulusal güvenlik stratejisini yeniden formüle etmek durumunda kaldı. Bu yeni dönemde Hp.4a ve Hp.4b'nin geçerli olduğu bölgesel şartlar ortaya çıktı. Küresel güç dağılımında güç üstünlüğüne sahip olan süper gücün Orta Doğu güç ilişkilerine aşırı müdahil olması neticesinde bölgesel güçlerin manevra alanını belirleyen güç boşluğu asgari

⁵⁶ Ewen MacAskil, "Target Iran:U.S. Able To Strike in the Spring", **The Guardian**, 10 February 2007, Bernard Reich, **A Brief History of Israel**, New York: Fact on File, Second Edition, 2008, p.221, **The White House**, "Letter from President Bush to Prime Minister Sharon", 14 April 2004.

⁵⁷ Joseph A. Kechichian, "Can Conservative Arab Gulf Monarchies Endure a Forth War in the Persian Gulf?", **Middle East Journal**, Vol.61, No.2, (Spring 2006), pp.283-306 (p.289), Richard A. Opper, "In Iraq, Conflict Simmers on a 2nd Kurdish Front", **The New York Times**, 23 October 2007, Ali Eteraz, "US Supports Terrorists That are Also Not Terrorists", **Hoffpost**, 23 October 2007, Seymour M. Hersh, "Preparing the Battlefield", **The New Yorker**, 7 July 2008, **The Washington Post**, "House Approves Iran Freedom Support Act", 28 September 2006, **The New York Times**, "Nuclear-Armed Iran Risks World War III, Bush Says", 17 October 2007.

⁵⁸ David Rennie, "Saudi Arabia is Kernel of Evil, Says US Brief", **The Telegraph**, 7 August 2002.

düzeğe inerken, bu devletlerin güvenlik kaygılarının derecesini belirleyen güvenlik açığı azami düzeğe çıktı (Hp.4a). Ulusal güvenlik tehdidi şeklinde tanımlanan ABD, süper güç statüsünde bulunduğundan ve onu dengeleyebilecek alternatif güç merkezi bulunmadığından, bölgesel güç olarak Suudi Arabistan, “yatıştırıcı peşine takılma” stratejisi izlemek durumunda kaldı (Hp.4b).

Bu kapsamda Suudi Arabistan, saldırgan süper gücün doğrudan hedefi haline gelmemek adına belli bir dereceye kadar ABD'nin davranışlarına katlanmak ve bazı taleplerini yerine getirmek zorunda kaldı. 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendirilen Suudi Arabistan'ın dış politika önceliği ABD'nin siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlarından sıyrılmak ve kendisine yönelik olası askeri müdahaleyi savuşturmaktı. Suudi Arabistan'ın bu zaman diliminde “yatıştırıcı peşine takılma” stratejisi izlediğine dair birçok gösterge bulunmaktadır. Eylül 2001'de Riyad yönetimi Afganistan'la diplomatik ilişkilerini sonlandırdı.⁵⁹ Suudi Arabistan, 2001'de Afganistan'ın işgaliyle sonuçlanan ABD askeri müdahalesinin Prens Sultan Hava Üssü'nden yürütülmesine imkân tanıdı.⁶⁰ Bölgesel çıkarlarına aykırı olduğu halde Suudi Arabistan, 2003 Irak işgali sırasında hava sahasını ve askeri üslerini ABD'nin kullanımına açtı.⁶¹ Ülkenin egemenliğini ihlal ettiği halde Suudi yönetimi, 11 Eylül saldırılarıyla ilgili olarak Amerikan istihbaratının devletin resmi kurumlarında araştırma ve inceleme yapmasına izin verdi.⁶² Ayrıca Riyad yönetimi, ABD'nin bölgede öngördüğü demokratik dönüşüm kapsamında yerel seçimlerin yapılması (2005) ve Şura Meclisi'nin üye sayısının artırılması (2001 ve 2005) gibi bir takım siyasal reformları hayata geçirdi.⁶³

Üçüncü olarak 2010-2015 dönemine gelindiğinde, ABD'nin Orta Doğu'da grand stratejisini bir kez daha yeniden yapılandırarak pasif angajman stratejisine geçtiğine tanık olundu. Bu dönemde ABD'nin Orta Doğu politikasının düşünsel arka planını oluşturan ulusal güvenlik belgeleri ve ABD'nin bölgedeki davranışları pasif angajman stratejisine işaret etmektedir. 2010, 2012 ve 2015 yıllarında

⁵⁹ **Gulf News**, “Saudi Arabia Cuts Ties with Taliban”, 26 September 2001.

⁶⁰ James Wynbrandt, **A Brief History of Saudi Arabia**, New York: Fact on File, 2010, p.277.

⁶¹ F. Gregory Gause III, “Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf”, **Security Studies**, Vol.13, No.2 (Winter 2003), pp.273-305 (p.304).

⁶² Alfred B. Prados and Christopher M. Blanchard, “Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues”, Nino P. Tollitz (Ed.), **Saudi Arabia: Terrorism, US Relations and Oil**, içinde, New York: Nova Science Publisher, 2005, pp.27-60 (p.45).

⁶³ Racher Bronson, “Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship”, **Washington Quarterly**, Vol.28, No.4, (Autumn 2005), pp.121-137 (p.125),

ABD'nin Orta Doğu politikasının düşünsel zeminini oluşturan üç ayrı güvenlik stratejisi belgesi yayımlandı.

Mayıs 2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi adlı belgede, bir önceki on yılda ABD'nin güç üstünlüğünü aşırı kullandığı ve bu nedenle güç üstünlüğünün diğerleri karşısında zayıfladığına dikkat çekilmektedir. Bu nedenle ABD'nin gücün kullanımını konusunda oldukça hassas davranarak ulusal kaynaklarını gereksiz tüketmesinin önüne geçileceği belirtilmektedir. Bu amaçla askeri gücün aşırı kullanımından uzak durulacağı ve bölgesel aktörlerle aktif sorumluluk paylaşımına gidileceği ifade edilmektedir. ABD'nin Orta Doğu'da ileri düzeydeki askeri varlığının azaltılacağı, Ağustos 2010 itibariyle Amerikan askerlerinin büyük bir bölümün geri çekilmesiyle Irak'ta muharebe misyonunun sona erdirileceği ve nükleer silah edinmeye çalışan İran'a karşı kuvvet kullanımını önleme yerine, diplomasi ve yaptırımların işletileceği dile getirilmektedir.⁶⁴ 2012 yılında yayımlanan Savunma Stratejisi Rehberi adlı belgede, ABD'nin bundan böyle Doğu Asya'ya odaklanacağı ve Orta Doğu'daki askeri varlığını hatırı sayılır seviyeye çekeceği ve Orta Doğu'da bölgesel aktörlerle sorumluluk paylaşımı esas alınarak hareket edileceği belirtilmektedir.⁶⁵

Şubat 2015'te yayımlanan diğer Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde, kuvvet kullanımının ABD'nin öncelikli angajman aracı olmadığına değinilerek, Amerikan gücünün tasarruflu kullanımının ve müttefiklerle sorumluluk paylaşımının ABD'nin temel önceliği olduğu belirtilmektedir. Bölgesel güç dengesinin ve güvenlik düzeninin korunması sürecinde bölgesel güçlerin aktif sorumluluk almaya yönlendirileceği söylenmektedir. Orta Doğu'da güvenlik ve istikrarın temin edilmesinin yolunun ABD'nin bölgede askeri varlık göstermesi ve gücünü kullanmasından geçmediği, öncelikle bölgesel güçlerin kendilerini savunacak güç kapasitesine sahip olmalarından geçtiği üzerinde durulmaktadır.⁶⁶

ABD'nin Orta Doğu'da pasif angajman stratejisine geçtiğinin göstergelerine bakıldığında, Ağustos 2010'da muharebe misyonunun sona ermesiyle Amerikan

⁶⁴ **The White House**, "National Security Strategy", 1 May 2010.

⁶⁵ **Department of Defence**, "Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence", 3 January 2012.

⁶⁶ **The White House**, "National Security Strategy", 6 February 2015.

askerleri Irak'tan çekilmeye başladı ve Aralık 2011'de ise çekilme tamamlandı.⁶⁷ Çekilmesi ardından bölgesel güçlerin (İran, Suudi Arabistan ve Türkiye) Irak üzerinde başlattıkları nüfuz mücadelesi sürecinde ABD geride durdu. Nükleer program yürüten İran'a karşı yaklaşımını değiştiren ABD; diplomasi, diyalog ve yaptırımları önceleyerek Tahran'ı nükleer anlaşma imzalamaya ikna etti.⁶⁸ 2011 baharında Bahreyn'de İran yanlısı Şiiler monarşiyi devirmeye çalışırken ABD aktif sorumluluk almayarak Suudi Arabistan'ı askeri müdahaleyle rejimi koruma sorumluluğu almaya itti.⁶⁹ Suriye İç Savaşı'nda aktif sorumluluk olmaktan kaçınan ABD, bölgesel müttefikleri Suudi Arabistan ve Türkiye'ye geriden destek verdi. Yemen İç Savaşı'nda pasif kalmayı başaran ABD, bölgesel müttefiki Suudi Arabistan'a geriden destek sağladı.⁷⁰

2010 yılında ABD'nin bölgeye ilişkin grand stratejisini yeniden yapılandırmasıyla yeniden şekillenen bölgesel güç yapısı altında Suudi Arabistan'ın hem hissettiği güvenlik tehdidi hem de izlediği güvenlik stratejisi değişime uğradı. Ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli esas alındığında (Hp.1a ve Hp.1b), yeni yapısal şartlar altında Suudi Arabistan İran'ı asıl güvenlik tehdidi olarak görmeye başladı. Bölgeye ilişkin angajmanını pasif düzeye çekmesiyle ABD, bölgesel güvenlik tehdidi olmaktan çıktı. Ancak, ortaya çıkan güç boşluğunda İran'ın hem güç kapasitesini artırmaya çalışması hem de bu gücünü bölgesel ölçekte saldırgan kullanması onu Suudi Arabistan nezdinde derhal üstesinden gelinmesi gereken güvenlik tehdidi haline getirdi. Bu dönemde İran, konvansiyonel olmayan askeri güç kapasitesini güçlendirdi. 2010 yılında İran, Natanz üretim tesisinde % 20 oranında uranyum zenginleştirme çalışmalarına başladı⁷¹ ve 2012 yılında Fordow zenginleştirme tesisinde uranyum zenginleştirme seviyesini % 20'ye çıkarmayı

⁶⁷ **Reuters**, "Obama: US Combat Mission in Iraq to End This Month", 2 August 2010, **The Guardian**, "Barack Obama Announces Total Withdrawal of US Troops from Iraq", 21 October 2011, **Al Jazeera**, "Obama: All US Troops to Leave Iraq in 2011", 21 October 2011, **Al Jazeera**, "Last US Combat Troops Leave Iraq", 18 December 2011.

⁶⁸ **Reuters**, "Interim Nuclear Agreement between Iran and Six Powers", 24 November 2013., **Al Jazeera**, "Iran and World Power Strike Initial Nuclear Deal", 3 April 2015, **Al Jazeera**, "Iran and World Powers Clinch Historic Nuclear Deal", 15 July 2015, **U.S. Department of State**, "Joint Comprehensive Plan of Action", 14 July 2015.

⁶⁹ **Al Jazeera**, "Saudi Soldiers Sent into Bahrain", 15 March 2011, Ethan Bronner and Michael Slacman, "Saudi Troops Enter Bahrain to Help Put Down Unrest", **The New York Times**, 14 March 2011.

⁷⁰ Nicolas Niarchos, "How the US is Making the War in Yemen Worse", **The New Yorker**, 22 January 2018, Jon B. Alterman, "The Yemen Model: The Future of US Middle East Policy", **Center For Strategic and International Studies**, 21 February 2018.

⁷¹ **BBC News**, "Iran Makes First Batch of 20 % Uranium Enrichment", 11 February 2010

başardı.⁷² Yine bu dönemde İran, orta ve uzun menzilli balistik füze kapasitesini ileri bir düzeye taşıdı (Grafik XV, Bölüm V, Kısım 2). Ayrıca İran, beliren bölgesel güç boşluğunda yayılmacı davranışlar sergileyerek Irak, Suriye, Lübnan, Bahreyn ve Yemen gibi bölge ülkelerinde kendine yakın silahlı gruplar üzerinden siyasi ve askeri varlığını kurdu/artırdı.

2010-2015 döneminde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisi Orta Doğu'da İran yayılmacılığının üstesinden gelmek üzerine inşa edildi. Suudi Arabistan'ın hangi güvenlik stratejisini izleyeceğinde, ABD'nin pasif angaje olmasıyla yeniden biçimlenen Orta Doğu güç yapısı belirleyici oldu. Orta Doğu, bölge dışı pasif dengeleyici gücün bulunduğu çok kutuplu bölgesel güç yapısı halini aldı. Dolayısıyla Hp.3a ve Hp.3b'nin geçerli olduğu yeni bir bölgesel denklem etkisini göstermeye başladı. ABD'nin pasif angajman stratejisinin etkisi altında giren Yeni bölgesel güç yapısında bölgesel anarşiyi etkin kılan güç boşluğu ve güvenlik açığı belirdi (Hp.3a). Bunda, bölge dışı pasif dengeleyici konumda bulunan ABD'nin Orta Doğu'da güvenlik düzeni inşa etmemesi ve güç dengesinin korunması hususunda da geride durması etkili oldu.

Orta Doğu'da beliren güç boşluğu bütün bölgesel güçleri mevcut güç dengesini kendi lehlerine çevirme yönünde harekete geçirirken, güvenlik açığı ise bu aktörleri birbirlerinin davranışlarından daha fazla güvenlik kaygısı duymaya yönlendirdi. Nihayetinde Orta Doğu'da bölgesel güç rekabeti şiddetlenirken, bölgesel güvenlik ikilemi derinleşti. Bu süreçte ABD'nin Orta Doğu'da güç dengesinin korunması sorumluluğunu bölgesel güçlerin omuzuna yüklemesi nedeniyle Suudi Arabistan, güvenlik tehdidi oluşturan İran'a karşı dengeleme stratejisi izlemek durumunda kaldı (Hp.3b). Bir taraftan, iç dengelemeye giden Suudi Arabistan, savunma harcamasını artırdı ve yüklü miktarda silah alımlarıyla askeri kapasitesini güçlendirdi. 2010 yılında 52 milyar dolar savunma harcaması yapan Suudi Arabistan, 2015 yılına gelindiğinde 87 milyar dolarla ABD ve Çin'den sonra en fazla savunma harcaması yapan ülke oldu.⁷³ Silah ithalatında büyük bir

⁷² Julian Borger, "Global Powers Launch New Push to End Iran Nuclear Crisis", **The Guardian**, 11 October 2012, "Iran Nuclear Milestones 1967-2017", **Iran Wach**, 21 June 2017.

⁷³ **SIPRI Fact Sheet**, "Trends in World Military Expenditure 2015", April 2016.

artışa giden Suudi Arabistan, 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla 6,5 ve 9,8 milyar dolarla dünya genelinde birinci sıraya yerleşti.⁷⁴

Diğer taraftan dış dengelemeye giden Suudi Arabistan, diğer bölge devletleriyle yaptığı güvenlik işbirlikleriyle Irak, Suriye, Lübnan, Bahreyn ve Yemen’de İran’ın etkinliğini kırmaya ya da etkinlik kazanmasının önüne geçmeye çalıştı. Suudi Arabistan, Suriye ve Irak’ta İran’ı dengelemek amacıyla diğer bölgesel güç merkezi Türkiye ile savunma, güvenlik ve askeri alanlarda işbirliklerine giderek stratejik ortaklık kurdu.⁷⁵ Basra Körfezi’nde İran’ın dengelenmesi maksadıyla Suudi Arabistan’ın girişimleriyle Aralık 2013’te Körfez İşbirliği Konseyi kapsamında Riyad merkezli Ortak Körfez Gücü kurulması kararlaştırıldı.⁷⁶ Bunların yanında Suudi Arabistan, bir diğer bölgesel güç Mısır’la da ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesine çıkardı. Özellikle Yemen’de İran’ın dengelenmesi hususunda Suudi Arabistan Mısır’la birlikte çalıştı. Mart 2015’te Yemen’de İran destekli silahlı Husilerin ilerleyişini durdurmak amacıyla Suudi Arabistan öncülüğünde Mısır’ın da içerisinde bulunduğu Arap İttifakı kuruldu ve bu ittifak Yemen’e Kararlılık Fırtınası Harekâtı’nı başlattı.⁷⁷ Mart 2015’te Suudi Arabistan ve Mısır’ın girişimleriyle Arap Birliği bünyesinde Ortak Arap Gücü kurulması konusunda mutabık kalındı.⁷⁸ Son olarak, Aralık 2015’te Suudi Arabistan’ın girişimleriyle İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde Türkiye ve Mısır’ın içerisinde yer aldığı, İran ve bölgesel müttefiklerinin yer almadığı İslam İttifakı kuruldu.⁷⁹

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Araştırmanın en temel amacı, tek kutuplu küresel güç dağılımında, bölgesel güç statüsünde bulunan bir devletin süreklilik arz eden dış politika davranışları ile uluslararası sistemin yapısı arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırma, devletlerin süreklilik gösteren dış politika davranışları arasından

⁷⁴ **SIPRI Fact Sheet**, “Trends in International Arms Transfer2015”, February 2016.

⁷⁵ **Milliyet**, “Türkiye- Suudi Arabistan Askeri İşbirliği Anlaşması İmzalandı”, 24 Mayıs 2010, **Saudi Gazette**, “Kingdom, Turkey to Set Up Stratejic Cooperation Council”, 30 Aralık 2015.

⁷⁶ **Gulf News**, “GCC Have 100,000 Strong Security Force”, 21 December 2013, Nawad Obaid, “Saudi Arabia’s Gulf Union Project Include Military Dimention”, **Al-Monitor**, 29 December 2013, **Gulf News**, “A Summary of 34th GCC Summit Communique”, 11 December 2013.

⁷⁷ **The Guardian**, “Saudi Arabia Launches Yemen Air Strikes as Alliance Builds against Houthi Rebels”, 26 March 2015, **Al Arabiya**, “Saudi ‘Decisive Storm’ Waged to Save Yemen”, 25 March 2015.

⁷⁸ **The New Arab**, Arab Leaders Agree Joint Military Force”, 29 March 2015, David D. Kirkpatrick, “Arab Nations to Form Military Force to Counter Iran and Islamist Extremists”, **The New York Times**, 29 March 2015.

⁷⁹ **BBC News**, “Saudis Announce Islamic Anti-Terrorism Coalition”, 15 December 2015.

ulusal güvenlik stratejilerini ele almaktadır. Uluslararası sistemin yapısını bağımsız değişken olarak alan yapısal realizme kuramsal açıklama aracı olarak başvurularak bölgesel güçlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamalarını nasıl gerçekleştirdikleri, bu tehditlerin üstesinden gelmek üzere hangi ulusal güvenlik stratejisi seçeneklerine sahip oldukları ve bunlardan birini diğerine neden tercih ettikleri araştırmanın açıklığa kavuşturmayı hedeflediği başlıca konulardır.

Araştırmanın önemine gelince, bu tez çalışması üç alanda literatürde eksiklik olduğu kanaatini taşımaktadır. Yukarıda verildiği üzere, saptanan boşluğun giderilmesine katkı sunmak amacıyla 10 farklı hipotez inşa edilmektedir. Tespit edilen boşluklardan birincisi, yapısal realizmi kuramsal açıklama düzlemi olarak alan bilimsel çalışmaların uluslararası sistemin yapısı olarak daha çok sistemdeki en güçlü devletlerin güç kapasiteleriyle şekil alan küresel güç dağılımını almalarıdır. Bu nedenle, mevcut sistemde kapasiteleri nedeniyle en güçlü devletler kategorisi dışında kalan devletlerin davranışlarına dair açıklama girişiminde bulunan çalışmalar hatalı bir şekilde genellikle küresel güç dağılımına odaklanmaktadır. Bu çalışmalar, bölgesel güçlerin davranışlarında gözlemlenen süreklilik ve değişimleri küresel güç dağılımını referans alarak oldukça zor bir anlamlandırma çabası içerisine girmektedirler. Bu tür incelemeler ilgili devlet davranışları hakkında eksik ya da hatalı açıklamalarla sonuçlanmaktadır.

Bunlardan bazıları ise yapısal realizmin yalnızca sistemdeki büyük güçlerin davranışlarına açıklama getirdiğini ileri sürerek, ikincil güçlerin davranışlarını genellikle inceleme konusu dışında tutmaktadır. Hâlbuki uluslararası politikaya bakıldığında küresel güç yapısında herhangi bir değişim yaşanmadığı halde, bölgesel güçlerin davranışlarında değişime tanık olduğu durumlar söz konusudur. Bu birinci boşluğun giderilmesi amacıyla araştırma, uluslararası sistemde küresel ve bölgesel olmak üzere iki ayrı güç dağılımının olduğunu ileri sürmektedir. Bölgesel güçlerin davranışları hakkındaki anlamlandırma ve açıklama işleminin daha ziyade küresel güç dağılımının etkisi altında bulunan bölgesel güç dağılımına odaklanılarak gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Literatürde saptanan boşluklardan ikincisi, devletlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamalarını güç dengesini yakından takip ederek yaptıkları ve mevcut

dengede meydana gelen bir değişimin sistemdeki devletler tarafından güvenlik tehdidi şeklinde görüldüğü argümanının tüm devletler açısından yeterli bir açıklama biçimi sunmadığıdır. Bu argümanın iki eksik tarafı bulunmaktadır. İlk olarak, hangi güç statüsünde bulunan devletin hangi güç dengesini takip edeceği konusu oldukça belirsizdir. Uluslararası güç dağılımında devletler güç kapasitelerine göre farklı güç statülerine ayrılıyorlarsa, her bir devletten aynı güç dengesini takip etmesi beklenemez. Dolayısıyla bu araştırma, bu belirsizliği gidermek adına her bir devletin kurucusu olduğu/içerisinde bulunduğu güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yaptığını ileri sürmektedir.

Güç dengesi yaklaşımının yetersizliği kapsamında ikinci olarak, belli bir güç dengesi içerisinde güç birikiminde bulunan tarafın aynı güç dağılımında bile olsa diğerlerine yönelik gerçekten güvenlik tehdidi oluşturup oluşturmadığı net değildir. Yapısal realistler güç artırımında bulunan tarafın aynı zamanda diğerleri nazarında güvenlik tehdidi oluşturduğunu söylemektedir. Fakat devletler arası ilişkilere göz atıldığında, devletlerin her güç birikiminde bulunan devleti güvenlik tehdidi olarak görmediği durumlarla karşılaşmaktadır. Burada araştırma, yine güce odaklanmak kaydıyla, devletlerin potansiyel ve asıl olmak üzere iki farklı güvenlik tanımlamasına sahip olduğunu ileri sürerek belirsizliği gidermeyi düşünmektedir. Devletlerin gerçek manada güç dengesi mekanizmasının öngördüğü şekilde davranmasında belirleyici olan ise, güç birikiminde bulunan tarafın asıl güvenlik tehdidi oluşturup oluşturmamasıdır. Güç birikiminde bulunan devletin ne düzeyde güvenlik tehdidi (potansiyel/asıl) oluşturduğu, bu gücünün içeriğine (ekonomik/ askeri) ve kullanım şekline (savunamcı/saldırgan) göre belirginlik kazanmaktadır.

Literatürde saptanan boşluklar konusunda üçüncü olarak, herhangi bir bölgenin denge kurucu aktörlerinin güç statüsünde bir değişim söz konusu olmadığı halde bölgesel güç yapısında değişim yaşanabilmektedir. Salt bölgesel güçler arasındaki güç dağılımını esas alarak bölgesel güç yapısını tanımlama biçimleri bölgedeki devletlerin güvenlik stratejilerinde gözlemlenen değişimleri ya da süreklilikleri anlamlandırmada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple araştırma, daha alt düzeyde yer alan bölgesel güç yapısını sadece bu bölgedeki bölgesel güçler arasındaki materyal güç dağılımıyla değil, aynı zamanda daha üst düzeydeki küresel güç

dağılımın bu bölgesel güç dağılımı üzerinde oluşturduğu yapısal etkiyle biçimlendiğini ileri sürmektedir. Bir bakıma küresel güç dağılımı ile bölgesel güç dağılımları arasında hiyerarşik ilişki söz konusudur. Daha aşağıda bulunan bölgesel güç yapıları, dünya ölçeğinde etkin olan küresel güç yapısından bağımsız düşünülemez. Tek kutuplu uluslararası sistemde küresel güç dağılımının bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımaları ise kutup liderinin bu bölgeye olan angajman türüyle etkisini göstermektedir.

Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Planı

Bu araştırma, en genel ifadeyle tek kutuplu uluslararası sistemde bölgesel güç statüsünde bulunan devletlerin diğer devletlerle etkileşimleri esnasında ortaya çıkan ve süreklilik arz eden dış politika davranışlarını incelemektedir. Bu, aynı zamanda araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma tek kutuplu küresel güç dağılımında bölgesel güç statüsünde bulunan devletlerin nasıl davrandığını ele aldığına göre, zaman dilimi olarak Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsamaktadır. O halde örneklem seçimi sürecinde dikkat edilmesi gereken husus, Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık dönemden seçilecek olmasıdır. Ayrıca, örneklem seçiminde kapasite bakımından en güçlü devletler grubunun bölgesel güçlerden oluştuğu ve bir büyük gücün mevcut olmadığı bir bölge tercih edilmelidir. Yapısal realistler tarafından uluslararası politikanın merkezinde bulunan dünya üzerinde dört stratejik bölgenin olduğu genel kabul görmektedir. Bunlar; Avrupa, Amerika, Doğu Asya ve Orta Doğu'dur. Ayrıca, yapısal realist kuramsal açıklamalarda somut ve kullanışlı bulgular sunduğundan yine bu dört bölge tercih edilmektedir.

Bu gereklilikler göz önünde bulundurularak bu dört stratejik bölgenin güç dağılımına bakıldığında, bölgesel güçlerin en güçlü devletler kümesi olduğu tek bölge Orta Doğu'dur. Dolayısıyla Orta Doğu bölge anlamında örneklem olarak seçilmektedir. Orta Doğu, araştırma açısından somut verilere ulaşılabilen ve inşa edilen hipotezlerin daha rahat sınındığı elverişli bir siyasi ortam sunmaktadır. Burada batıda Mısır, doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve kuzeyde Türkiye tarafından çevrelenen merkezi Orta Doğu kast edilmektedir. Orta Doğu'da Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan, İran, Irak (2003'e kadar) Mısır, Türkiye ve İsrail olmak üzere bölgesel güç statüsüne sahip olan beş ülke bulunmaktadır.

Suudi Arabistan bunlar arasından örneklem olarak seçilmektedir. Bunun en temel nedenlerinden biri, özellikle son zamanlarda daha fazla olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan'ın Orta Doğu siyasetinde merkezi bir rol oynayarak bilimsel araştırma ilgisi uyandırmasıdır. Diğer, Suudi Arabistan'ın bu dönemde kutup lideri ABD'yle ilk dönemde yakın güvenlik işbirliğinde bulunurken, son dönemde bu işbirliğinin zayıflamaya başlaması hipotezlerin kolaylıkla sınanabileceği bir vaka sunmasıdır.

Neden tek kutuplu uluslararası sistemin hakim olduğu Soğuk Savaş sonrası zaman dilimi alınmaktadır? Araştırmada böyle bir tercihte bulunulmasında iki neden etkili oldu. Bunlardan birincisi, çift kutuplu ve çok kutuplu küresel güç dağılımlarının aksine, tek kutuplu güç dağılımının henüz yeni olduğundan hareketle, bu yapı altında bölgesel güçlerin nasıl davrandıkları ve güvenlik stratejilerini belirleyen temel yapısal faktörlerin neler olduğu konusunda literatürde yeterli düzeyde araştırmanın olmamasıdır. İkincisi, günümüze daha yakın olan dönemin tercih edilmesi, hem verilerin toplanması açısından kolaylık sağlamakta hem de henüz içinden geçilen bir dönem olduğu için akademik araştırma ilgisi uyandırmaktadır.

Araştırmanın yöntemine gelince, açıklamaya dayalı kuramsal inceleme yapılmaktadır. Burada, uluslararası politikada devlet davranışlarına ilişkin açıklama getiren belli bir kuramsal yaklaşım etrafında, daha önceki hipotezleri yeniden sınavan ve mevcut kuramsal yaklaşımın eksik yönlerini göz önünde bulundurularak yeni hipotezler inşa eden vaka incelemesi yapılmaktadır. Verilerin toplanması aşamasında ise nitel yaklaşıma başvurulmaktadır.

Araştırmada verilerin analizi, içerik analizi yöntemiyle yapılmaktadır. İçerik analizi yöntemiyle mevcut metinlerden hareket ederek sosyal gerçeğe yönelik temel çıkarımlar ya da hipotezler elde edilmektedir. İçerik analizinin ana malzemesi yazılı ve sözel yapıtlardır. Çalışmada araştırma problemiyle alakalı geçmiş ve günümüzdeki pek çok yazılı ve sözel yapıt araştırma ve çözümleme konusu yapılmaktadır. Bu nedenle araştırmada devletler arasında imzalanan anlaşmalar, sözleşmeler ve protokoller, hükümetlerin ve dışişleri bakanlıklarının yaptıkları açıklamalar ve verdikleri demeçler birincil kaynaklar olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, devletlerin yayınladıkları ulusal güvenlik belgeleri ve dış

politika doktrinleri de araştırmanın birincil kaynaklarını oluşturmaktadır. Araştırma konusuyla alakalı yazılmış bilimsel kitaplar, makaleler, analizler ve raporlara ise ikincil kaynaklar olarak başvurulmaktadır. Çalışmada açıklama yöntemi olarak tümdengelim tekniğine başvurulmaktadır. Araştırma sürecinde önce gözlemlerde bulunan, ikinci aşamada açıklama yapan ve son safhada ise genellemeler yapan tümevarım yöntemine karşın, ilk önce genellemeler yapılmakta ve ardından gözlem yapıldıktan sonra açıklamaya gidilmektedir.

Son olarak araştırmanın planına bakıldığında, beş bölüm üzerine inşa edilmektedir. Bölüm I, araştırmada kullanılan kuramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. İncelenen ülkenin uluslararası konumu da gözetilmek suretiyle, yapısal realizmin temel varsayımları ve kavramsal araçları üzerinden kuramsal çerçeve oluşturulmaktadır. Ancak bu, yapısal realizmin devlet davranışlarını açıklamaya ilişkin kısıtlılıkları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda yapısal realizmin güç dengesi kavramı revize edilerek açıklama kapasitesinin artırılması ve yeni hipotezlerin inşa edilmesinin yanı sıra, ulusal güvenlik stratejisi ve grand strateji tanımlama modelleri oluşturulmaktadır. Bölüm II, Soğuk Savaş sonrası dünya ve Orta Doğu güç dağılımlarının ne olduğunu ve nasıl şekillendiğini içermektedir. Materyal güç unsurları hesaplanarak Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güç dağılımının tek kutuplu, bölgesel güç dağılımının çok kutuplu olduğu gösterilmektedir. Geriye kalan üç bölüm ise vaka incelemesi yapmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu'da üç farklı bölgesel güç yapısının var olduğu hesaba katılarak, dönemsel ayrıma gidilmektedir. 1990-2000 (Bölüm III), 2000-2010 (Bölüm IV) ve son olarak 2010-2015 (Bölüm V) olmak üzere kendi yapısal dinamikleri bulunan üç ayrı dönemde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejileri incelenmektedir.

BÖLÜM I: KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Uluslararası Sistemin Yapısı ve Devlet Davranışları

1.1. Uluslararası Yapı

Uluslararası yapı ile devletlerin davranışları arasındaki nedensel ilişkinin açıklanması sürecinde öncelikli olarak çalışma boyunca sıklıkla başvurulacak olan uluslararası sistem ve yapı kavramlarıyla ne ifade edildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu çalışmada sistem ve yapı kavramları yapısal realistlerin onlara yüklediği anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sistem, birbiriyle etkileşim içinde olan birden fazla birimin bir araya geldiği bir bütünü ifade etmektedir. Bu nedenle sistem yaklaşımı, meydana gelen gelişmeleri birbirinden bağımsız olaylar şeklinde görmek yerine, bunları bir bütün olarak ele almayı sağlamaktadır. Waltz, herhangi bir sistemin bir yapı ve bu yapı altında etkileşen birimlerden meydana geldiğini belirtmektedir.⁸⁰

Öyleyse herhangi bir işleyiş düzeninde bir sistemden bahsedilebilmesi için yapı, birimler ve etkileşim olmak üzere en az üç unsurun bulunması gerekmektedir. Aynı şekilde Gilpin de birbiriyle etkileşen birimler, düzenli bir etkileşim ve kontrol mekanizması olmak üzere herhangi bir sistemin asgari üç unsurunun olduğunu ifade etmektedir.⁸¹ Buna göre Gilpin'in sistem tanımı, farklı birimlerin belirli bir kontrol mekanizması altında düzenli bir etkileşime girdikleri örgütsel bir yapıdır. Gilpin'in kontrol mekanizması şeklinde tanımladığı unsur, Waltz'ta yapı olarak adlandırılmaktadır.

Yapısal realistler bu tür sistem tanımlamalarını devletler arası ilişkilere uyarlayarak bir uluslararası sistem tanımı yapmaktadırlar. Mesela, Waltz'a göre uluslararası sistem, egemen devletlerin belirli bir yapı altında etkileşim halinde bulunduğu bir bileşimden ibarettir.⁸² Benzer şekilde Holsti uluslararası sistemi, kurallar bütünü içinde sıklıkla birbiriyle etkileşen bağımsız siyasal birimler kümesi olarak tanımlamaktadır.⁸³ Buna göre yapısal realizmde uluslararası

⁸⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, , p.79.

⁸¹ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, p.26.

⁸² Waltz, *Theory of International Politics*, pp.79-101.

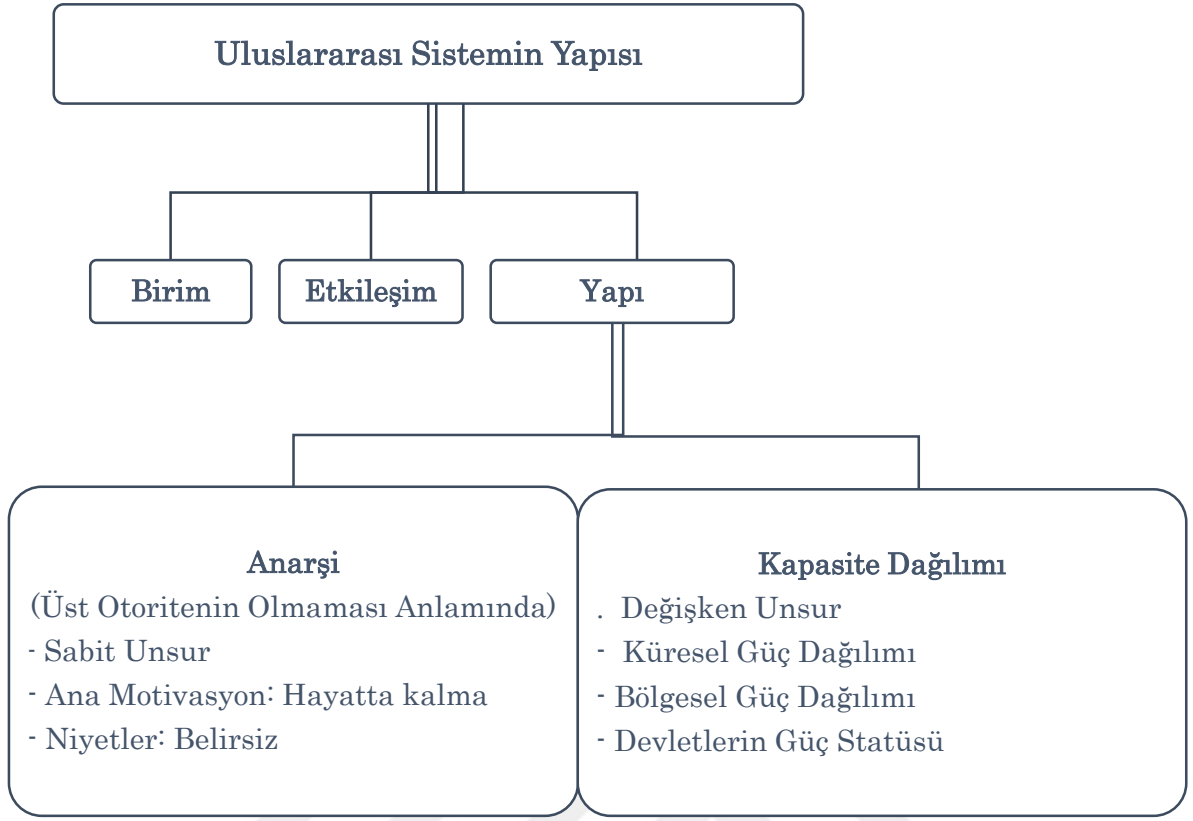
⁸³ Kalevi J. Holsti, **International Politics**, Englewood Cliff: Prentice-Hall, 1967, p.27.

sistem, egemen devletlerin belirli bir düzenlilik içinde birbirleriyle etkileşime girdikleri bir saha anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere yapı kavramı, herhangi bir sistemin kurucu unsurlarından birini temsil etmektedir. Ancak, yukarıda tanımlanan uluslararası sistemin kurucu unsurları olan yapı ve bu yapı altında birbirleriyle etkileşen egemen devletlerle ne kast edildiği ayrıca önem arz etmektedir. Aslına bakılırsa, sistemin parçaları olarak modern devlet kavramının nitelikleri, devletlerin etkileşim koşullarını belirleyen bir uluslararası yapı ortaya çıkartmaktadır. Genel olarak yapı kavramı ne anlama geliyor diye bakıldığında, herhangi bir sistemin mevcut işleyiş mantığını ve birimlerin düzenlenişini tanımlamaktadır. Uluslararası sistemin yapısı da sistemin birer üyesi olan devletlerin birbirleriyle etkileşimde buldukları kurallara ve bu sistem içindeki konumlanışlarına atıf yapmaktadır. Waltz, Gilpin ve Mearsheimer gibi yapısal realistler anarşi (üst bir otoritenin olmaması) ve kapasite dağılımı olmak üzere uluslararası sistemin yapısını belirleyen başlıca iki bileşen üzerinde durmaktadırlar.⁸⁴

Sonuç olarak, sistem ve yapı birbirinden tamamen farklı iki ayrı kavramı ifade etmektedir. Sistem kavramı onu oluşturan birimlerin belli bir düzenlilik içinde birbirleriyle etkileşim halinde olduklarını, bu etkileşimlerin sonuçlarının benzerliğini ve sürekliliğini ifade ederken, temel bileşenleri anarşi ve kapasite dağılımı olan yapı ise sistemin işleyiş kurallarını, birimlerin etkileşim şartlarını ve birbirleri karşısındaki konumlanışlarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda Şekil I, uluslararası sistemin yapısının hangi ana bileşenlerden meydana geldiğini ve bu bileşenlerin beraberinde getirdiği yapısal değişkenleri göstermektedir.

⁸⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, pp.79-128, Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, pp.29-54 ve Gilpin, *War and Change in World Politics*, p.27.

Şekil I: Uluslararası Sistemin Yapısı

1.1.1. Anarşi

Öncelikle, uluslararası yapının kurucu unsurlarından kabul edilen anarşinin ne anlama geldiğine bakıldığında, uluslararası sistemin yapısını belirleyen bizatihi devletlerin kendi nitelikleridir. Yapının bileşenlerinden birinin anarşi olması bu yapı altında etkileşen devletlerin benzer birimler olmalarıyla yakından alakalıdır. Devletlerin benzer birimler olduğunu varsaymak, sistemdeki her bir devletin diğer devletler gibi bağımsız bir siyasal birim olduğunu kabul etmekle özdeştir. Aynı şekilde bu kanaat, devletlerin egemen varlıklar olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir.⁸⁵ Bu nedenle anarşi kavramı ile modern devlet kavramı arasında sıkı bir nedensel ilişkiden bahsedilmektedir. Uluslararası anarşi, modern devletin egemenlik ilkesinin doğrudan bir sonucudur. Siyaset biliminde modern devlete atfedilen egemenlik kavramının iç ve dış olmak üzere iki yönünün olduğu kabul edilmektedir. Üstelik bu iki egemenlik alanının düzenleyici ilkeleri birbirine zıttır. Waltz, ulusal ve uluslararası politika ayrımı yapmak suretiyle anarşik (yatay ilişki) ve hiyerarşik (dikey ilişki) olmak üzere başlıca iki tür siyasal örgütlenme

⁸⁵ Waltz, *Theory of International Politics*, p.95.

biçimi tanımlamaktadır. İç siyasal sistemlerde düzenleyici ilkenin hiyerarşi, uluslararası sistemde ise anarşi olduğunu savunmaktadır.⁸⁶

Egemenliğin iç yönüne bakıldığında, Avrupa'da 17. yüzyılda uluslararası siyaset sahnesine çıktığı ileri sürülen modern devletin yapısı ve ona atfedilen egemenlik kavramıyla yakından ilgilidir. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ardından imzalanan Vestfalya Antlaşması (1648) ile ortaya çıkan modern devlette egemenlik kavramının iki yönü bulunmaktadır.⁸⁷ Bunlardan ilki iç egemenliktir. Feodal dönemde Avrupa'da siyasi otorite; prensler, krallar, imparatorlar ve papa arasında parçalanmış bir durumdaydı. Ayrıca, otorite dini ve dünyevi olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Feodal yapının bozulmasıyla birlikte kilise ve imparatorluğun otoritesi ortadan kalktı ve siyasi iktidarı doğrudan eline alan mutlak monarşiler ortaya çıktı.⁸⁸ Böylece Avrupa'da belli bir toprak parçası ve onun üzerinde yaşayan halk kitlesi üzerinde emredici yetkiye sahip modern devletler kuruldu. Yeni bir siyasi örgütlenme biçimi olan modern devletle merkezi otoritenin egemenliğini başka bir organla paylaşmadığı bir döneme girildi. Başka bir deyişle modern devlet, sistemde siyasi sadakatın gösterildiği devletten daha yüksek siyasi bir mercinin mevcut olmadığı ve en yüksek karar alma yetkisinin merkezi devletin elinde olduğu anlamına gelmektedir.⁸⁹

Modern devlet örgütlenmesine paralel bir şekilde Waltz, iç siyasal sistemlerin merkezîyetçi ve hiyerarşik olduğunu, birimlerin üstlük ve astlık ilişkisi uyarınca dizildiğini ifade etmektedir.⁹⁰ Hiyerarşik düzenleniş, birimlerin sistem içindeki konumlarını, işlevlerini ve dolayısıyla davranışlarını belirlemektedir. İç politikada merkezi otoritenin kararlarının toplum ve devlet kurumları üzerinde bağlayıcılığı söz konusudur. Bu durumu Gilpin, iç politikada birimlerin davranışlarını düzenleyen merkezi otoritenin kontrol mekanizması olarak tanımlamaktadır.⁹¹ İç siyasal sistemlerde sınırları net bir şekilde çizilmiş kara parçası ve onun üzerinde yaşayan vatandaşlar üzerindeki nihai otorite egemen kabul edilmektedir.⁹² Her bir

⁸⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.82.

⁸⁷ David A. Lake, "The New Sovereignty in International Relations", *International Studies Review*, Vol.5, No.3, (September 2003), pp.303-323.

⁸⁸ Andrew Heywood, *Political Theory: An Introduction*, Fourth Edition, London: Palgrave, 2015, p.82.

⁸⁹ Ken Booth, *Theory of World Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p.34.

⁹⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, p.88.

⁹¹ Gilpin, *War and Change in World Politics*, p.27.

⁹² Heywood, *Political Theory: An Introduction*, p.87.

birim nihai otoriteyi dikkate alarak, onun buyruklarına uyarak hareket etmek zorundadır.

Ayrıca, iç siyasal sistemlerin birimleri sadece konumları itibariyle değil, aynı zamanda işlevsel açıdan da farklılaşmaktadırlar.⁹³ Her bir birim kendi uzmanlık alanlarına göre farklı sorumluluk alanlarına sahiptirler. Kısacası, ulusal alanda devletin işleyişi kurumlar ve kurallar aracılığıyla yürütülmektedir. Ulusal politika hukuk alanıdır, buna uymayanlara karşı “meşru şiddet kullanma tekeli” elinde bulunduran ise devletin kendisidir. Bu amaçla ulusal alanda kurallara uymayanları cezalandıran güvenlik birimleri bulunmaktadır.

Öte yandan egemenliğin dış yönüne bakıldığında, uluslararası politikanın temel aktörleri olarak kabul edilen devletler, egemen siyasal örgütlenmeler şeklinde tanımlanmaktadır. Devletlerin benzer birimler olduğunu söylemek, onların egemen bağımsız siyasal birimler oldukları anlamına gelmektedir. Ancak, devletlerin egemen olduklarını kabul etmek, onların uluslararası politikada dilediklerini yapabildikleri ya da her istediklerini elde ettikleri anlamına gelmemektedir. Kısacası, devletleri birer egemen birim olarak görmek, onların kendi iç ve dış sorunlarıyla nasıl başa çıkacağına kararını bağımsız bir şekilde kendilerinin verebildiği anlamına gelmektedir.⁹⁴

Yapısal realist yaklaşımda uluslararası politikanın en temel aktörleri bağımsız egemen devletlerdir. Ayrıca, modern devlet kavramının dış egemenlik ilkesi nedeniyle eşit kabul edildikleri uluslararası sistemde devletlerin düzenlenişi anarşik gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda, dikey ilişkin söz konusu olduğu ulusal politikanın aksine, uluslararası alanda devletlerin birbirleriyle etkileşimlerinin yatay bir zeminde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu, egemen siyasal birim olarak devletlerin uluslararası sistemde kendileri üzerinde bir otorite tanımadıkları ve ilkesel anlamda her birinin bir diğerine eşit kabul edildiği bir düzeni ifade etmektedir.

Bu çerçevede Waltz, ulusal sistemlerin aksine, uluslararası sistemlerin adem-i merkeziyetçi ve anarşik olduğunu ifade etmekte ve uluslararası sistemde devletlerin arasında astlık ve üstlük ilişkisinin ve birbirlerine emretme ve itaat

⁹³ Waltz, *Theory of International Politics*, p.93.

⁹⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, p.96.

etme yükümlülüğünün söz konusu olmadığına altını çizmektedir.⁹⁵ Benzer bir yaklaşımla Gilpin, iç politikanın tersine uluslararası politikanın, temel aktörlerin davranışları üzerinde bir merkezi otorite veya kontrol mekanizmasının olmadığı anarşi koşullarında gerçekleştiğini savunmaktadır.⁹⁶ Aynı şekilde Mearsheimer, uluslararası sistemde devletlerin üzerinde bir merkezi otoritenin mevcut olmadığını ve sistemin yapısının en önemli unsurlarından birinin anarşi olduğunu kabul etmektedir.⁹⁷ Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası alan ayrımını Wight şöyle özetlemektedir: Ulusal politika, kural ve kurumlar vasıtasıyla yönetilen ve sınırlandırılan bir güç mücadelesi sahası iken, uluslararası politika ise kural ve kurumların güç mücadelesi tarafından yönetilip ve kısıtlandığı bir alandır.⁹⁸

Öte yandan uluslararası politikada anarşinin hangi anlamda kullanıldığı önem arz etmektedir. Siyaset biliminde anarşi iki anlamda kullanılmaktadır. İlk kullanımında anarşi düzen yokluğu anlamına gelmekte, düzensizlik, kaos ve kargaşaya gönderme yapmaktadır.⁹⁹ Bir tür daimi karışıklık ve savaş durumunu ifade eden bu tanımlama Wendt'in üç anarşi kültürü tanımlamasından Hobsçu anarşi kültürüne karşılık gelmektedir.¹⁰⁰ Hobbes'un anarşi tanımında "herkesin herkese karşı savaş yürüttüğü" bir doğa durumuna gönderme yapılmaktadır.¹⁰¹ Bunun yanında, uluslararası politikada anarşi kavramı "herhangi bir üst otoritenin olmaması" anlamında kullanılmaktadır. Yapısal realistler, uluslararası politikada düzenleyici ilkelere birinin anarşi olduğunu belirtmenin kaos, kargaşa ve düzensizliğe referans yapmadığını ileri sürmektedirler. Bunun yerine, uluslararası merkezi bir otoritenin olmaması durumunun hasım devletler arasındaki anlaşmazlıkların her an çatışma ve savaşa dönüşebilme ihtimali taşıdığı anlamında kullanılmaktadırlar.

Uluslararası politikada devletlerin saldırgan davranışlarını caydıracak ya da böyle davrandıklarında devletleri cezalandıracak bir dünya devleti (aşkın otorite) mevcut değildir. Dolayısıyla yapısal realizmin anarşi anlayışı, klasik realizmin önemli

⁹⁵ Waltz, *Theory of International Politics*, p.88.

⁹⁶ Gilpin, *War and Change in World Politics*, p.27.

⁹⁷ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.3.

⁹⁸ Martin Wight, **Power Politics**, London: Bloomsbury Academic, 2002, p.102.

⁹⁹ Helen Miller, "The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique", **Review of International Studies**, Vol. 17, No.1,(January 1991), pp.67-85,

¹⁰⁰ Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 259-266.

¹⁰¹ Thomas Hobbes, **Leviathan**, Semih Lim (Çev),12. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, s.101.

ölçüde beslendiği Hobbes'un anarşi tanımlamasından ayrılmaktadır. Kısacası, yapısal realizmde anarşi, klasik realizmin ileri sürdüğü "herkesin herkese karşı savaş yürüttüğü" bir doğa durumuna gönderme yapmamaktadır.¹⁰² Örneğin Waltz, uluslararası politikada devlet etkileşimlerinde düzenli bir şekilde tekrar eden davranış kalıplarının gözlemlendiğini ve bu düzenliliği sağlayan mekanizmanın güç dengesi olduğunu öne sürmektedir.¹⁰³ Aynı şekilde Gilpin, merkezi bir otoritenin yokluğu anlamında tanımladığı uluslararası yapının anarşik doğasında devletlerin etkileşimlerinde önemli ölçüde bir düzenlilik olduğunu ileri sürmektedir. Bu düzeni sağlayan değişkenin ise devletler arasındaki kapasite dağılımı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁰⁴

Sonuç olarak, aşağıda daha detaylı olarak ele alınacağı gibi, uluslararası sistemin yapısının anarşik karakteri, devletlerin davranışlarına dair iki önemli yapısal değişkeni beraberinde getirmektedir.¹⁰⁵ Anarşi ilk olarak, devletlerin ana motivasyonunun ne olması gerektiğini belirlemektedir. Uluslararası arenada devletlerin davranışlarını kontrol eden üst bir otoritenin mevcut olmaması nedeniyle hayatta kalma, devletlerin ana motivasyonu haline gelmektedir. İkinci olarak anarşi, devletlere birbirlerinin niyetleri hakkında ne düşünceleri gerektiği konusunda yol göstermektedir. Anarşi nedeniyle devletler birbirlerinin niyetlerini en kötü senaryo üzerinden okumak suretiyle, güvenliklerini riske atacak herhangi bir tavırdan uzak durmaya çalışmaktadırlar.

1.1.2. Kapasite Dağılımı

Uluslararası sistemin yapısını belirleyen bileşenlerden diğeri ise sistemi oluşturan birimler arasındaki kapasite dağılımıdır. Yapıyı ortaya çıkaran bileşenlerinden biri kabul edilen anarşi, sistemin parçaları olarak devletlerin egemenlik ilkesi ve birbirleri karşısındaki düzenlenme biçimlerinden kaynaklanırken, bir diğer bileşen olarak alınan kapasite dağılımı ise devletlerin sahip oldukları güç miktarlarından kaynaklanmaktadır. Waltz, anarşik uluslararası sistemde esas itibarıyla benzer sorumlulukları yerine getirmekle görevli benzer birimlerin kapasite dağılımlarına

¹⁰² Jack Donnely, **Realizm and International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 81

¹⁰³ Waltz, *Theory of International Politics*, pp.117-118.

¹⁰⁴ Gilpin, *War and Change in World Politics*, pp.28-29.

¹⁰⁵ Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War" pp. 5-56 (p.12).

göre birbirlerinden ayrıştıklarını savunmaktadır.¹⁰⁶ Uluslararası politikadaki güç hiyerarşisine dikkat çeken Gilpin, devletler arasındaki güç dağılımının uluslararası sistemi kimlerin yöneteceğini belirlediğini ifade etmektedir.¹⁰⁷ Buna göre her ne kadar uluslararası politikada devletler egemenlik ve işlevsellik bakımından birbirleriyle benzeşen birimler olarak tanımlansalar da, ellerinde buldukları güç kapasiteleri bakımından ise birbirleriyle farklılaşabilmektedirler. O nedenle, her ne kadar uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğu ileri sürülse de, birimler arasındaki kapasite dağılımı farklılaşması nedeniyle uluslararası politikada güç hiyerarşisi söz konusudur.

Uluslararası politikada belli bir dönemdeki toplam güç miktarının devletler arasındaki dağılımı ilgili sistemin kutupluluğunu ve bu kutupluluk içinde devletlerin edindikleri konumları tanımlamaktadır. Uluslararası güç miktarının devletler arasındaki paylaşımı zamanla değişebildiğinden uluslararası sistemin yapısında da değişim meydana gelebilmektedir. Buradan hareketle, uluslararası sistemde herhangi bir yapısal dönüşümden bahsedebilmek için yapının iki bileşeninden en az birinde değişim gözlemlemeyi gerekli kılmaktadır. Ya örgütlenme ilkesinde (anarşi) ya da kapasite dağılımında meydana gelebilecek değişimler uluslararası sistemin yapısında bir değişime yol açmaktadır.¹⁰⁸ Ancak, uluslararası sistemin anarşik örgütlenme biçimi yapısal realistler tarafından yapının sabit unsuru olarak ele alınmaktadır. Öte taraftan, kapasite dağılımı ise uluslararası yapının değişken unsuru olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısının anarşik karakterinde olduğu gibi, kapasite dağılımının da beraberinde getirdiği yapısal değişkenler bulunmaktadır. İlk olarak kapasite dağılımı, küresel güç dağılımının nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Toplam dünya güç miktarından en fazla payı alan devlet ya da devletler grubu küresel güç dağılımını şekillendirmektedir. İkinci olarak kapasite dağılımı, ana güç dağılımını oluşturan küresel güç dağılımının dışında ara güç dağılımlarını oluşturan bölgesel güç dağılımlarını tanımlamaktadır. Yeryüzündeki her bir stratejik bölgenin kendine has bölgesel güç dağılımı bulunmaktadır. İlgili bölgenin toplum güç miktarının bu bölgede bulunan devletler arasındaki dağılımı

¹⁰⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.97.

¹⁰⁷ Gilpin, *War and Change in World Politics*, p.29.

¹⁰⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, p.93.

bölgesel güç dengesini oluşturmaktadır. Üçüncü olarak kapasite dağılımı, söz konusu bu güç dağılımları içerisinde bulunan devletlerin güç statülerini ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası sistemin birimleri olarak devletler, ellerinde bulundurdukları materyal güç kaynaklarıyla küresel güç hiyerarşisinde kendilerine statü kazanmaktadırlar.

1.2. Devletlerin Uluslararası Statüsü

Buraya kadar, uluslararası sistem ve yapı denildiğinde ne kast edildiği ve uluslararası sistemin yapısını biçimlendiren ana bileşenlerden anarşi ve kapasite dağılımının ne anlama geldiği açıklığa kavuşturuldu. Şimdi ise uluslararası sistemin yapısının şekillenmesinde rol oynayan kapasite dağılımının devletlerin güç statüleri bakımından ne anlam ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Her ne kadar devletler ilkesel olarak birer bağımsız egemen devletler olarak kabul edilseler de, ellerinde bulundurdukları güç miktarları onları birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Buradan yola çıkıldığında, uluslararası politikada devletlerin birbirleriyle etkileşimleri üst bir otoritenin olmaması anlamında tanımlanan anarşi koşullarında gerçekleşiyor olmakla beraber, göreceli güç kapasitelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan güç hiyerarşisinin etkisi de göz ardı edilemez. Bu nedenle, devletlerin dış politika davranışlarının tanımlanabilmesi, açıklanabilmesi ve onlar hakkında öngörülerde bulunulabilmesi için önemli bir yapısal bileşen olan küresel ve bölgesel güç dağılımının uluslararası politikaya yönelik sonuçlarının neler olduğu bilinmelidir.

Uluslararası sistemde her bir devlet kendine ait güç kapasitesiyle mevcut küresel güç dağılımında göreceli bir statüye sahiptir. Bu güç kapasiteleriyle devletler, uluslararası sistemin mevcut yapısını şekillendirmekle kalmamakta, aynı zamanda şekillenen bu yapı içinde kendilerine göreceli bir statü edinmektedirler. Üstelik devletlerin söz konusu göreceli konumlarıyla davranışları arasında açık bir nedensel ilişki söz konusudur. Waltz, devletlerin uluslararası sistemdeki göreceli konumlarının onların davranışlarının bir kısmını açıkladığını ileri sürmektedir.¹⁰⁹ Bu da, belirli bir güç dağılımında benzer göreceli uluslararası konuma sahip olan devletlerin davranışlarında da benzerlik görüldüğü anlamına gelmektedir.

¹⁰⁹ Kenneth N. Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", *International Security*, Vol.18, No.2, (Fall 1993), pp.44-79.

Daha önce de ifade edildiği gibi, kapasite dağılımının uluslararası sistemde küresel güç dağılımı, bölgesel güç dağılımı ve devletlerin güç statüsü olmak üzere üç ayrı boyutu bulunmaktadır. Devletler arasındaki güç hiyerarşisinin sisteme belli bir düzen ve istikrar sağladığını savunan Gilpin, bu güç hiyerarşisinin sistemi tanımladığını ve onun devamlılığını sağladığını, bunun yanında devletlerin göreceli saygınlıklarını, nüfuz alanlarını ve siyasi ilişkilerini belirlediğini öne sürmektedir.¹¹⁰ Mevcut uluslararası sistemin kendine has kutupluluğunu ve bu kutupluluk içindeki göreceli statüleri bilinmeden devletlerin “kim olduklarını” ve “ne istedikleri” tam olarak bilinmemektedir.¹¹¹ Özetle, devletlerin davranışları ve onların birbirleriyle etkileşimlerinin sonuçları sistemdeki güç dağılımına ve ilgili devletlerin bu sistem içindeki göreceli konumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. O halde öncelikle uluslararası sistemde devletlerin kendi güç kapasiteleriyle kazandıkları göreceli konumlarının (statülerinin) bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Güç kapasitesinin ölçümü, devletlere ait maddi güç unsurlarının hesaplanmasıyla yapılmaktadır. Bu güç unsurları ölçülebilir ve kıyaslanabilir olmalı ki, devletler açısından tehdidin nereden geldiği ve tehditle nasıl mücadele edileceği hakkındaki belirsizlik asgari düzeye inmiş olsun. Bu bakımdan burada güç, kapasite olarak tanımlanmaktadır. Kapasite yaklaşımı soyut unsurlardan ziyade, sayısal olarak ölçülebilen somut unsurları hesaba katmaktadır. Örneğin Waltz, devletlerin kapasiteleri ortaya çıkarılırken dikkate alınan kıstaslar olarak askeri güç, ekonomik refah, coğrafi genişlik, nüfus miktarı, teknolojik gelişmişlik ve siyasal istikrar gibi parametreleri saymaktadır.¹¹² Benzer şekilde Mearsheimer, devletlere atfedilen gücü, askeri güç ve örtük güç diye ikiye ayırmaktadır. Ona göre devletin askeri gücünü kara, deniz ve hava kuvvetlerinden meydana gelen bileşenler oluşturmaktadır. Devletin örtük gücünü oluşturanlar ise ekonomik refah ve nüfus miktarı gibi sosyo-ekonomik unsurlardır.¹¹³

Ayrıca, bu sayılan güç parametrelerinin de kendi içinde bileşenleri bulunmaktadır. Askeri gücü belirleyen, ilgili devletin savunma harcaması, asker sayısı, savunma

¹¹⁰ Robert Gilpin, “The Theory of Hegemonic War”, **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 18, No.4, (Spring 1988), pp.591-613.

¹¹¹ Richard J. Harknett and Hasan B. Yalcin, “The Struggle for Aotonomy: A Realist Structural Theory of International Relations”, **Internation Studies Review**, Vol. 14, No.4, (2012), pp. 499-521.

¹¹² Waltz, *Theory of International Politics*, p.131.

¹¹³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, pp.55-82

ve saldırı teçhizatının miktarı ve niteliği gibi faktörlerdir. Ekonomik refah ölçülürken devletlerin GSMH'lerine, kişi başına düşen gelirlere ve büyüme oranlarına bakılmaktadır. Coğrafya dendiğinde ise sadece genişlik değil, bunun yanında stratejik konum da dikkate alınmaktadır. Siyasal istikrar ile kast edilen toplum ile siyasal iktidar arasındaki bütünlük ve iç savaş ve çatışmaları engelleyici işleyen bir siyasal sistemin mevcut olması anlaşılmaktadır. Bu güç unsurlarının hepsinin ortak yanı ölçülebilir ve test edilebilir olmasıdır.

Gücü bu şekilde tanımlamak, devletlerin ellerinde tuttıkları güç kapasitelerine göre sınıflandırıldığını ve bu sayede uluslararası politikada bir güç hiyerarşisinin var olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Güce dair kapasite yaklaşımıyla devletlerin böyle bir sınıflandırmaya tabi tutulması ve bunlar arasında belli bir güç hiyerarşisinin olduğunun kabul edilmesi, sahip oldukları güç paylarına göre uluslararası sistemde devletler göreceli statüler kazanmaktadırlar. Sistemde devletlerin bu tarz kategorilere ayrılmalarını mümkün kılan onların belli bir zaman aralığında uluslararası güç dağılımında paylarına düşen göreceli güç miktarlarıdır.

Bunda yalnızca devletlerin salt kendi kapasiteleri değil, aynı zamanda sistemdeki diğer devletlerin her birinin ellerinde ne kadar güç bulduklarını da önemlidir. Bu nedenle devletlerin ellerinde tuttıkları kapasitelerinin beraberinde getirdiği güç, daima kendi içinde görecelilik barındırmaktadır. Örneğin Waltz, iki kutuplu yapıda kapasite dağılımlarına göre sistemde süper güç ve ikincil güçler* olmak üzere yalnızca iki tür uluslararası statüden/konumdan bahsetmektedir.¹¹⁴ Öte yandan Monteiro ise tek kutuplu yapıda süper güç, büyük güç (major power) ve küçük güç (minor power) şeklinde uluslararası sistemde devletleri güç kapasitelerine göre üç farklı gruba ayırmaktadır.¹¹⁵ Süper güç dışındaki bütün devletleri ikincil devletler tanımlamasıyla tek bir güç kategorisinde değerlendiren Waltz'un tersine Monteiro, büyük ve küçük devletler şeklinde ayırma gitmektedir.

* İkincil güçler kavramı; küresel güç dengesinin kurucu devletleri dışında kalan devletlere atf yapmaktadır. Örneğin tek kutuplu küresel güç dağılımında kutup lideri olan süper gücün dışında kalan büyük güçler ve bölgesel güçler ikincil devletler kapsamı içine girmektedir. İkincil devletler için bakınız: Waltz, *Theory of International Relations*, p. 127, William C. Wohlforth, "The Stability of Unipolar World", *International Security*, Vol.24, No.1 (Summer 1999), pp.4-41.

¹¹⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, p.127.

¹¹⁵ Nuno P. Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, pp.42-47.

Bunun yanında Buzan, süper güç, büyük güç, bölgesel güç ve diğerleri olmak üzere devletleri dört ayrı kategoriye ayırmaktadır.¹¹⁶

Waltz'un güç statüsü tanımlaması, küresel güç dengesini oluşturan devletler dışındaki tüm devletleri aynı güç kategorisine (ikincil güçler) yerleştirmektedir. Bu, sahip oldukları güç kapasiteleriyle küresel güç dağılımının şekillenmesi dışında kalan tüm devletlerden benzer davranışlar sergilemelerini beklemek anlamına gelmektedir. Bu durumda sistemdeki büyük güçlerle orta öçekli güçler arasındaki davranış farklılaşmalarını açıklamak çıkmaza girmektedir. Benzer şekilde, her ne kadar Waltz'unkini daha ileri bir safhaya taşıyor olsa da, Monteiro'nun güç statüsü tanımlaması da süper ve büyük güçler dışında kalan devletleri aynı kategoride ele almaktadır. Yani, bölgesel güçler ile daha alt düzeydeki zayıf devletler aynı kategoriye konulmaktadır. Bu da, bu iki farklı güç statüsünde bulunan devletlerden benzer davranış biçimleri sergilemelerini beklemeye yol açmaktadır. Buzan'ın tanımlamasında ise, bölgesel güç ile büyük güç arasındaki farklılaşma net değildir.

Bu çalışmada ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir boyut kazanan uluslararası sistemde devletlerin dört farklı statüyle konumlandığı ileri sürülmektedir. Bu şekilde hem devletleri güç kaynaklarına göre sınıflandırma sayısı artmakta hem de dikkate alınan kıstaslarda bazı değişikliğe gidilmektedir. Örneğin Mares, Buzan'ın sınıflandırmasına yakın bir şekilde uluslararası güç dağılımına göre sistemde dört ayrı güç statüsü olduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁷ Dolayısıyla bu çalışmada devletler güç kapasitelerine göre süper güç, büyük güç, bölgesel güç ve son olarak küçük güç olmak üzere kabaca dört kategoriye ayrılmaktadır. Waltz'un ikincil güçler kategorisine yerleştirdiği ve Monteiro'nun ise küçük güçler şeklinde tanımladığı devletleri yeni bir ayrıma tabi tutarak burada bölgesel güçler tanımlaması yapılmaktadır. Aksi takdirde küresel güç dengesinin kurucusu olmayan tüm devletleri ikincil güçler şeklinde aynı statüde değerlendirmek, bunların uluslararası sistemde benzer davranışlar sergiledikleri anlamına gelmektedir.

¹¹⁶ Barry Buzan, **The United States and the Great Powers**, Cambridge and Malden: Polity, 2004, pp.46-76.

¹¹⁷ David R. Mares, "Middle Powers under Regional Hegemony: To Challenge or Acquiesce in Hegemonic Enforcement", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, No.4, (December 1988), pp.453-471.

Halbu ki, ikincil güçlerin davranışları birbirlerinden büyük oranda farklılaşmaktadır. Buna göre, materyal güç unsurları hesaplandığında bazı devletlerin büyük güç, bazılarının küçük güç ve bir kısmının ise ne büyük ne de küçük güç olduğu ve her iki blok arasında bir statüde bulunduğu bir güç hiyerarşisi söz konusudur.¹¹⁸

Küresel güç dağılımında birinci sırada bulunan devlet/ler süper güç olarak tanımlanmaktadır. Süper güç, cari uluslararası sistemde güç kaynakları açısından en büyük kapasiteye sahip olan devlettir. Bu nedenle süper güç, küresel güç dağılımında en büyük payı elinde tutan ve onun ardından gelen büyük güçlerin kapasiteleri ile kendisinininki arasında muazzam bir fark olan devlettir. Diğer bir deyişle süper güç, elinde bulundurduğu materyal güç unsurları bakımından uluslararası sistemdeki açık ara en güçlü ülkedir. Modelski, süper gücün her şeyden önce büyük savaş (sistemik savaş) yapabilme kapasitesine sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹¹⁹ Bu kapasitesiyle süper güç, ulusal güvenliğini tehdit eden saldırgan bir devlete karşı başka bir güce ihtiyaç duymayan güç merkezidir. Süper güç aynı zamanda neredeyse dünyanın her bir köşesinde deniz aşırı siyasi ve askeri operasyonlar yapabilme imkân ve kudretine sahip tek güçtür.¹²⁰ Bu nedenle her şeyden önce süper güç, birinci sınıf askeri kapasiteye ve bu kapasiteyi sürekli besleyecek ekonomik refaha sahip olmak zorundadır.

Bununla birlikte, süper güç statüsüne erişmek kendi bulunduğu bölgeye rakip ya da potansiyel rakip gücün müdahalesine izin vermemeyi ve kendi bölgesi dışındaki bölgelerde ise siyasi ve askeri dengelere müdahale edebilme yeteneğini elinde bulundurmaya gerektirmektedir. Ayrıca, devlet davranışı açısından süper güç statüsü, dünyanın neredeyse her bir bölgesindeki güvenlik düzeninin kurulmasında yahut bozulmasında müttefik, garantör ya da tehdit olarak aktif bir oyuncu olmayı gerektirmektedir.¹²¹ Bu kıstaslara ilaveten, süper güç statüsüne sahip olmak uluslararası düzenin işleyişini sağlayan kural, kurum ve kuruluşlara öncülük etmektir. Sistemde süper güç olarak tanınmak bunu başarma yeteneğine

¹¹⁸ Hasan B. Yalçın, "The Concept of 'Middle Power' and the Recent Turkish Foreign Policy Activism", *Afro Eurasian Studies*, Vol. 1, No.1, (Spring 2012), pp.195-213.

¹¹⁹ George Modelski, *Principles of the World Politics*, New York: Free Press, 1972, p.149.

¹²⁰ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, pp.42-45.

¹²¹ Buzan, *The United States and the Great Powers*, p.69.

dayanmaktadır.¹²² Şunu da belirtmek gerekir ki, süper güç, küresel hiçbir anlaşmazlığın ona rağmen çözüme kavuşturulamadığı, aynı zamanda küresel anlaşmazlıkların çok azının onun tek taraflı çabasıyla çözüme kavuşturulduğu bir güç merkezidir. Bu tanımlama, süper gücün diğerleri karşısındaki güç üstünlüğünü teslim etmekle birlikte, onun bu üstünlüğünün mutlak olmadığı ve sınırlarının olduğunu da kabul etmektedir. Yukarıda sayılan ölçütler esas alındığında, Soğuk Savaş boyunca uluslararası sistemde süper güç statüsüne sahip olan devletler ABD ve SSCB'ydı. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise süper güç statüsüne sahip devlet olarak sadece ABD kaldı.

Küresel güç hiyerarşisinde ikinci sırada bulunan devletler kümesi büyük güçlerdir. Sahip oldukları güç kapasiteleri bakımından büyük güçler, süper güçten sonraki en güçlü devletler kümesini meydana getirirler. Kapasite dağılımı yaklaşımı esas alındığında uluslararası güç hiyerarşisinde büyük güçlerin statüsü, süper güçler ile bölgesel güçler arasında bulunmaktadır. Aynı zamanda bu kategoriye giren devletler kendi güvenliklerine karşı beliren tehditlerle bir dereceye kadar karşı koyabilecek güç kapasiteye sahiptirler. Büyük güç, ulusal güvenliğini tehdit eden saldırgan devlet süper güç dahi olsa, onu bir dereceye kadar caydırabilecek güç unsurlarına sahip olan devlettir. Kapasite bağlamında büyük güçlerin diğer bir ayırt edici özelliği yakın ve orta vadede süper güç statüsüne ulaşma potansiyeli taşıyan devletler grubunu oluşturmalarıdır.¹²³ Uluslararası sistemde büyük güçler, süper gücün en güçlü potansiyel rakipleridirler.

Ancak büyük güçler, kendi bölgelerinde süper güçlerin siyasi ve askeri operasyon yapmalarına engel olamayacak düzeyde güç kapasitesine sahip olan güçlerdir. Süper güç ile büyük gücü birbirinden ayırt etmeye yarayan en etkin parametre budur. Çünkü süper güç, sistemdeki rakiplerine kendi bulunduğu bölgeye müdahale ettirmemekle birlikte, dünyanın geriye kalan diğer bölgelerine müdahale edebilen bir güçtür. Bu iki güç grubunu birbirinden farklı kılan en önemli faktör saldırı kapasitesidir. O halde süper güçlere kıyasla, büyük güçler yeryüzünün her bir noktasında siyasi ve askeri operasyonlar düzenleyebilme kapasitesinden yoksun olan güçlerdir.¹²⁴ Ancak bunun yanında büyük güç

¹²² Buzan, *The United States and the Great Powers*, p.69.

¹²³ Buzan, *The United States and the Great Powers*, p.70.

¹²⁴ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, pp.46.

statüsüne sahip olmak, sadece kendi bölgesinin siyasi ve askeri meseleleriyle sınırlı olmamak, aynı zamanda birden fazla bölgede faaliyet yürütme kapasitesine sahip olmaktır.¹²⁵ Fakat bu, dünyanın her bir bölgesinin siyasi ve askeri operasyonlarına müdahil olma kapasitesi anlamına gelmemektedir. Buna göre, çift kutuplu sistemde İngiltere, Fransa, Çin ve Japonya bu statüye sahip olan devletler olarak tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemde ise İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Japonya büyük güç statüsünde olan devletler olarak sayılmaktadır.

Uluslararası politikada devlet davranışlarına dair hipotezler üretmek yoluyla kuramsal açıklamalar yapabilmek ve öngörülerde bulunabilmek için mevcut sistemdeki güç hiyerarşisinde süper ve büyük güçler dışındaki devletlerin de sistemdeki göreceli konumlarının tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü süper ve büyük güç kapasitesine ulaşmayan devletleri güç hiyerarşisinde bir bütün olarak “diğerleri” şeklinde aynı statüye yerleştirmek, onların birbirleri arasında farklılaşan davranışlarının açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Bu devletleri tek bir kategoride değerlendirmek, onların farklılaşan uluslararası konumlarını göz ardı etmek ve dolayısıyla benzer davranışlar seğilemelerini beklemek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, uluslararası sistemin kutupluluğunu belirleyen süper ve büyük güçler ile kendi güvenliklerini sağlayabilmek için daima başka bir gücün desteğine ihtiyaç duyan küçük güçler arasında konumlanan bölgesel güçler arasında bir ayrıma gidilmelidir.

Her ne kadar, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kullanılmaya başlanan bir kavram olsa da, bölgesel güç kavramı Soğuk Savaş’ın ardından bölgeselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte uluslararası ilişkiler literatüründe sıkça başvurulan bir kavram olmuştur. Uluslararası politikada bölgesel güçler Soğuk Savaş’ın yumuşama evresine girdiği 1960’larda popüler olmaya başladığı bilinmektedir. Çünkü bu dönemde sıkı iki kutuplu sistemin gevşemeye başlamasıyla uluslararası politikada ikincil güçlerin davranış esnekliklerinin arttığı ve manevra alanlarının genişlediği görülmeye başlanmıştır.¹²⁶ Bölgesel güçlerin uluslararası politikada etkinliklerinin arttığı ikinci kırılma ise Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle yaşandı.

¹²⁵ Buzan, *The United States and the Great Powers*, p.70.

¹²⁶ Carsten Holbraad, **Middle Powers in International Politics**, London: Macmillan Press, 1984, p.67.

Karşıt blok durumu şartlarının ortadan kalkmasıyla bu statüdeki devletlerin hareket alanları daha da genişlemiştir.

Önceki güç tanımlamalarında olduğu gibi bölgesel gücün tanımlanması sürecinde materyal kapasite üzerinde duran realist yaklaşımın ölçüm kıstaslarına başvurulmaktadır. Holbraad, bölgesel gücü, küresel güç hiyerarşisinde uluslararası sistemi şekillendiren temel güçlerinden daha zayıf, ancak küçük güçlerden de daha güçlü olan orta derecede bir konuma sahip olan devlet şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁷ Buna göre bölgesel gücün toplam kapasite miktarı süper ve büyük güçlerinkinden oldukça az, ancak kendinden küçük devletlerden ise oldukça fazladır. Yine bu kapsamda White ise bölgesel güçleri, süper ve büyük güçlere tam bir sadakat göstermek yerine, onlarla pazarlıklar yapabilme ve hatta bir dereceye kadar onlara direnç gösterebilme kapasitesi ve davranışına sahip olan devletler olarak tanımlamaktadır.¹²⁸ Bu açıdan bakıldığında küçük güçlere kıyasla bölgesel güçler, uluslararası politikada daha fazla hareket özgürlükleri ve manevra alanlarına sahip olan devletlerdir. Bunun yanında, süper ve büyük güçlere nazaran bölgesel güçlerin uluslararası politikada kendi hedef ve önceliklerini yerine getirme kapasiteleri sınırlıdır.

Bunlara ek olarak, bölgesel güçler, küresel kutupluluğunun biçimlenmesinde etkili olmayan devletlerdir. Bu parametre bu statüdeki devletlerin en önemli ayırt edici parametrelerinden biridir. Dolayısıyla bölgesel güçler uluslararası sistemin yapısını değiştirebilecek kapasiteye sahip olan devletler değildir.¹²⁹ Bunun yerine şayet o bölgede süper ya da büyük güçler mevcut değilse, bölgesel güç dağılımında ve dolayısıyla bölgesel kutupluluğun şekillenmesinde önemli rol oynayan aktörler bölgesel güç kapasitesine sahip olan devletlerdir. Aynı zamanda, sahip oldukları güç kapasiteleriyle bölgesel güçler kısa ve orta vadede süper güç statüsüne geçme potansiyeli taşıyan devletler kümesini oluşturmamaktadır. Bunun yerine, kısa ve orta vadede büyük güç statüsü kazanma potansiyeli taşıyan güçlerdir. Bu statüdeki devletleri süper ve büyük güçlerden ayırt eden bir diğer önemli parametre de budur.

¹²⁷ Carsten Holbraad, "The Role of Middle Powers", **Cooperation and Conflict**, Vol. 6, No. 1 (March 1971), pp. 77-79

¹²⁸ Hugh White, Power Shift: Australia's Future between Washington and Beijing", **Quarterly Essay**, No.39, (2010), pp.1-74.

¹²⁹ Mares, "Middle Powers under Regional Hegemony: To Challenge or Acquiesce in hegemonic Enforcement", pp.453-471.

Diğer taraftan, küresel güç dağılımının büyük bir kısmını elinde tutan süper ya da büyük güçlerden herhangi birinin yer almadığı bir bölgede, güç dağılımı bölgesel güçler arasındaki kapasite dağılımına göre yapılmaktadır. Söz konusu bölgeler, bölge dışından güçlerin nüfuz alanına dönüşmekle birlikte, bu bölgede bulunan bölgesel güçler bölge siyasetinde kilit rol oynamakta ve bölgesel güvenlik düzenini şekillendiren ittifakların temel kurucu unsurları olmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu güç dağılımına bakıldığında, sahip oldukları güç kapasiteleriyle Türkiye, İran, Irak (2003' kadar), Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail bölgesel güçler olarak sınıflandırılmaktadırlar.

1.3. Uluslararası Güç Dağılımı

Bir önceki kısımda, uluslararası sistemin yapısının kapasite dağılımı bileşeninin devletlerin uluslararası statüsünü oluşturan yönü üzerinde duruldu. Bu kısımda ise aynı bileşenin uluslararası güç dağılımına dair boyutu ele alınacaktır. Başta Waltz olmak üzere yapısal realistler, uluslararası güç dağılımı dendiğinde kapasite bakımından en güçlü devletlerin meydana getirdiği güç dağılımına gönderme yapmaktadırlar. Ancak bu çalışma, uluslararası güç dağılımını küresel ve bölgesel olmak üzere iki farklı güç dağılımına ayırmaktadır. Küresel güç dağılımı, uluslararası güç hiyerarşisinde birinci sırada bulunan devletlerin arasındaki güç dağılımı anlamına gelmektedir. Bu durumda küresel güç dağılımı, küresel kutupluluk ve küresel güç dengesi gibi kavramları da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda söz konusu güç dağılımı, uluslararası sistemde birincil güç dağılımını oluşturmaktadır.

Öte yandan, küresel güç dağılımı dışında daha alt düzeyde bölgesel güç dağılımları da mevcut. Dünya üzerindeki her bir stratejik bölgenin kendine özgü yerel güç dağılımları bulunmaktadır. Bu stratejik bölgelerdeki güç dağılımları, ilgili bölgedeki toplam güç miktarının bölge devletleri arasındaki paylaşımıyla ortaya çıkmaktadır. Bölgesel güç dağılımı, doğal olarak bölgesel kutupluluk ve bölgesel güç dengesi kavramlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca yeryüzündeki bölgesel güç dağılımları, ikincil güç dağılımı şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası güç dağılımında böyle bir ayrıma gidilmesi, herhangi bir devletin dışa dönük davranışını açıklama işleminde, yapısal değişken olarak sadece küresel güç dağılımını değil, aynı zamanda ilgili devletin içerisinde bulunduğu bölgesel güç dağılımını da dikkate alma anlamına gelmektedir.

Uluslararası ilişkilerde kutupluluk kavramı, güç kavramı ile doğrudan ilişkili olan bir kavramdır. Görece genel bir ifade olan uluslararası sistem kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. Bunun nedeni farklı güç dağılımların söz konusu olmasıdır. Küresel kutupluluğu belirleyen belli bir anda toplam küresel güç miktarının sistemdeki devletler arasında paylaşımıdır. Ayrıca, devlet davranışlarıyla uluslararası kutupluluk arasında nedensel bir ilişki bulunduğu daha önce de ifade edilmişti. Küresel ya da bölgesel güç dağılımı, sistemdeki devletlere kısıtlamalar getirmekle beraber, fırsatlar da sunmaktadır. Bu nedendir ki, herhangi bir devlet, belli bir davranışta bulunmadan önce mevcut uluslararası güç yapısının ne olduğunu ve bu yapı içinde kendisinin hangi göreceli konumda yer aldığını hesaba katmak zorundadır. Aksi takdirde uluslararası yapının bir sonucu olarak bu devletin istenmeyen sonuçlarla ve ciddi bir cezalandırmayla karşı karşıya kalması kuvvetle muhtemeldir.

Cari uluslararası güç yapısını bilmek, belirli bir kutupluluğa sahip uluslararası sistem içindeki devletlerin davranışları üzerindeki yansımalarını bilme ve muhtemel bir sistemik değişimin sonuçlarını öngörme hakkında yol gösterici olmak gibi iki önemli faydası vardır.¹³⁰ Bu nedenle, devletlerin davranışlarının biçimlenmesinde anarşi değişkeni yeterli değildir. Eğer öyle olsaydı, sistemin anarşik doğası süreklilik arz etmesine rağmen devlet davranışlarının neden farklılaştığı sorusu yanıtız kalırdı. Dolayısıyla uluslararası sonuçlardaki ve devlet davranışlarındaki bu değişimi açıklayabilmek için diğer yapısal değişken olan kapasite dağılımına odaklanmak gerekmektedir.¹³¹

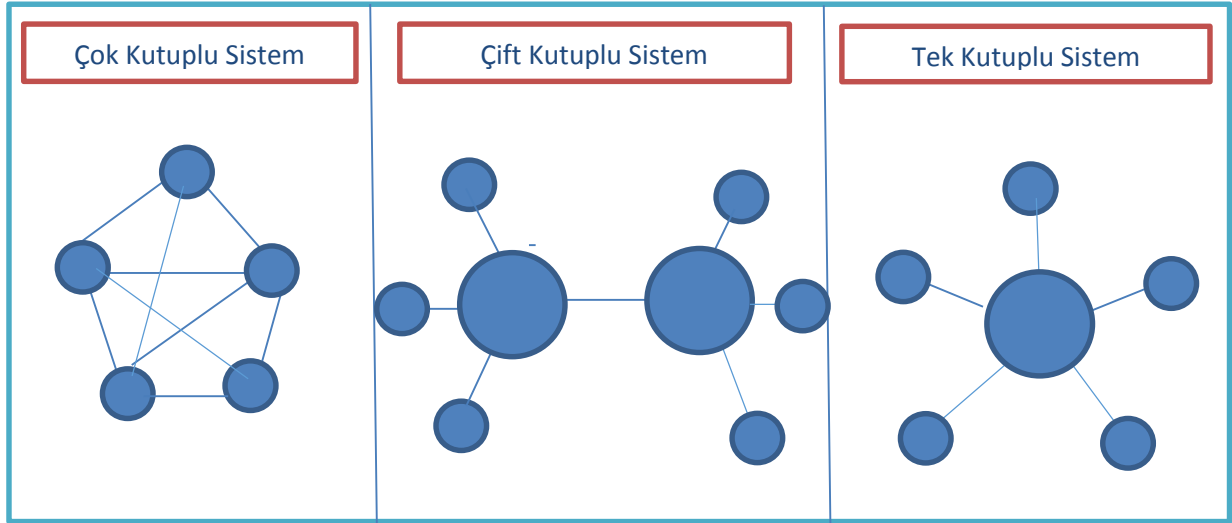
Uluslararası sistemde birincil güç dağılımı olarak görülen küresel güç dağılımı farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Dünya üzerindeki toplam güç miktarı tek, birkaç ya da birçok devlet elinde toplanabilir. Bu değişimler uluslararası politikada kutupluluk şekilde tanımlanmaktadır.¹³² Küresel sistemin kutupluluğu kapasite dağılımı bakımından sistemin en güçlü devletleri tarafından belirlenir. Herhangi bir sistemin yapısını o sistemin ana parçalarının kapasitesi ve etkileşimi oluşturmaktadır. Küresel güç dağılımında en fazla payı elinde bulunduranlar sistemin kutupluluğunu şekillendiren temel aktörlerdir. Bir bakıma, sistemin

¹³⁰ Buzan, *The United States and the Great Powers*, pp.31-32.

¹³¹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, pp.334-335.

¹³² John, Ikenberry, **Liberal Leviathan: The Origins, Crisis and Transformation of the American World Order**, New Jersey: Princeton University Press, 2011, p.39.

büyük güçleri, hem kendileri hem de sistemin diğer üyelerinin etkileşime girdikleri manevra alanını şekillendirirler. Bir sistemdeki tüm devletlerin kaderi, küçük olanlara kıyasla büyük olanların davranışlarından ve etkileşimlerinden daha çok etkilenmektedir.¹³³ Aynı şekilde, sistemin yapısında meydana gelecek bir değişim de mevcut sistemdeki en büyük güçlerin sayısı ile doğrudan ilişkilidir. Ancak Waltz'un söylediği gibi, büyük güçlere odaklanmak, daha az önemli olanları göz ardı etmek değil, sadece büyük güçlere daha fazla dikkat kesilmek anlamına gelmektedir.¹³⁴ Küresel güç değişiminde geçerli olan etkenler bölgesel güç dengesinin şekillenmesi ve yapısal yansımaları bakımından da büyük oranda aynı şeyi ifade etmektedir.

Şekil II: Devletler Sisteminde Kutupluluk Türleri

Şekil II'ye bakıldığında uluslararası sistemde çok, çift ve tek kutuplu olmak üzere başlıca üç farklı güç dağılımı ortaya çıktığı görülmektedir. Küresel güç dağılımının büyük bir kısmı üç ya da daha fazla büyük güç arasında paylaşıyorsa sistem çok kutuplu şeklinde tanımlanmaktadır. Öte yandan, küresel güç miktarı iki büyük devletin elinde yoğunlaşıyorsa çift kutuplu, tek bir devletin elinde birikiyorsa tek kutuplu olarak tanımlanmaktadır. Bir kutupluluğu diğerinden ayırt eden en önemli unsur ilgili sistemdeki büyük güç sayısıdır. Westfalya Antlaşması'yla (1648) şekillenen ve II. Dünya Savaşı'na (1939-1945) kadar varlığını sürdüren sistem çok kutuplu bir sistem olarak tanımlanmaktadır.

¹³³ Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, p.72.

¹³⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, pp.72-73.

Yaklaşık üç yüz yıllık dönemde büyük güçlerin bazılarının bu statülerini kaybetmelerine ve büyük güç sayısında bir değişim olmasına rağmen sistemde daima üç ve daha fazla büyük güç mevcut olmuştur. Osmanlı Devleti, İsveç, Hollanda, İspanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya, İtalya ve Japonya bu dönem boyunca yükselip düşen büyük güçlerdir.¹³⁵ Çok kutuplu sistemin bir diğer ayırt edici yönü sistemdeki büyük güçlerin güç kapasitelerinin aşağı yukarı birbirine yakın olması ve herhangi birinin diğerlerine ciddi bir üstünlüğünün olmamasıdır.

II. Dünya Savaşı ardından başlayan ve 1989'a dek devam eden Soğuk Savaş dönemi ise çift kutuplu küresel sistem olarak tanımlanmaktadır. Burada ise ABD ve SSCB uluslararası güç dağılımının büyük bir kısmını elinde tutan iki süper güçtür. Çift kutuplu sistemin ayırt edici tarafı toplam dünya güç miktarının büyük bir çoğunluğunun iki süper güç arasında paylaşılmasıdır. Bu iki devletin güç kapasitelerinin birbirlerine üstünlüğünden bahsedilmezken, sistemdeki büyük güçlere ise her ikisinin de üstünlüğü söz konusu. Bu sebeple, çift kutuplu uluslararası sistem iki süper güç ve birkaç büyük gücün mevcut olduğu güç dağılımını ifade etmektedir. Son olarak, 1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla küresel güç yapısı yeniden köklü bir değişim geçirdi. İki süper gücün hakim olduğu çift kutuplu sistem, SSCB'nin dağılması ve süper güç statüsünü kaybetmesiyle ABD'nin liderliğinde tek kutuplu bir yapıya dönüştü. Süper güçlerden birinin büyük güç statüsüne gerilemesiyle ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı yeni bir küresel güç yapısı ortaya çıktı. Soğuk Savaş sonrasında beliren yeni küresel güç dağılımı bir bakıma tek bir süper güç ve birkaç büyük gücün aynı anda var olduğu bir sistemi ifade etmektedir. Hali hazırda da varlığını sürdüren tek kutuplu küresel güç dağılımı, ABD lehine küresel güç dengesizliğinin söz konusu olduğu bir güç yapısına işaret etmektedir.

Küresel güç dağılımının şekillenmesinde geçerli olan değişkenler bölgesel güç dağılımları içinde geçerlidir. Şekil II'de verilen üç farklı kutupluluk türüne bölgesel güç dağılımlarında da rastlanmaktadır. Toplam küresel güç miktarı olduğu gibi, toplam bölgesel güç miktarı da bulunmaktadır. Buradan hareketle toplam bölgesel güç miktarının ilgili bölgede yer alan devletler arasındaki dağılımı bölgesel kutupluluğu belirlemektedir. Belli bir zaman aralığında herhangi bir

¹³⁵ Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, p. 162.

bölgedeki toplam güç miktarından en fazla payı alan devletler kümesinin sayısı, söz konusu bölgenin kutupluluk türünü ortaya çıkarmaktadır. İleride detaylı olarak incelendiği üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu bölgesel güç dağılımı, çok kutuplu bir dağılıma sahiptir. Bu zaman diliminde bölgedeki devletlerin materyal güç kapasiteleri değerlendirildiğinde, üç ve daha fazla bölgesel güç statüüne sahip devletin aynı anda bulunduğu gözlemlenmektedir.

2. Yapısal Güç Dengesi ve Ulusal Güvenlik Kavramı

Güç dengesi, realist paradigma içerisinde devletlerin ulusal güvenlik tehditlerini tanımlama, ulusal güvenlik stratejilerini açıklama ve bunlara ilişkin öngöründe bulunma sürecinde sıklıkla başvurulan en önemli kavramlardan biridir. Eksik yönleri olmasına karşın güç dengesi kavramı, devletlerin güvenlik politikalarına dair kendi içinde tutarlı bir açıklama biçimi sunmaktadır. Morgenthau'nun ileri sürdüğü klasik güç dengesi ve Waltz'un ileri sürdüğü yapısal güç dengesi olmak üzere başlıca iki türü bulunmaktadır.

2.1. Ulusal Güvenlik Kavramı

Yapısal güç dengesi kavramının devletlerin güvenlik stratejilerine dair temel varsayımları ve öngörülerine geçmeden önce (ulusal) güç ve (ulusal) güvenlik kavramlarıyla ne kast edildiği ve bu ikisi arasındaki bağlantının ne olduğunun açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu çalışmada güç, yapısal realizmin tanımladığı şekilde maddi güç unsurlarına dayanan kapasite olarak tanımlanmaktadır.* Bu yaklaşım, somut kıstaslara odaklanılarak ölçülebilir ve kıyaslanabilir materyal güç kaynaklarının devletlerin güç kapasitesini ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Her bir devletin kendine ait güç kapasitesi bulunmaktadır. Uluslararası sistemde herhangi bir devletin güç kapasitesinin ölçümü, ilgili devletin elinde bulundurduğu maddi güç unsurlarının

* Realist gelenek içerisinde kapasite ve etki olmak üzere başlıca iki tür güç tanımlaması yapılmaktadır. Kapasite olarak güç yaklaşımı, A devletine x davranışını yaptırma (compellence) ya da y davranışından vazgeçirme (deterrence) noktasında B devleti ile C devletinin güç kapasitesini kıyaslayan bir yaklaşımdır. Buna göre B ve C devletlerinden güç kapasitesi daha yüksek olanın A devletinin davranışını yönlendirmede daha başarılı olacağı varsayılmaktadır. Bu bakımdan kapasite olarak güç anlayışında görecelilik söz konusudur. Öte yandan etki olarak güç yaklaşımında ise devletlerin kapasitesinden ziyade birbirleriyle etkileşimlerinin sonucuna odaklanılmaktadır. A devletinin gücünün ölçüsü, B devletine X davranışını yaptırma ya da y davranışından vazgeçirme hususunda ne kadar etkili olduğuna dayanmaktadır. Bu konuda bakınız; K. J. Holsti, The Concept of Power in Study of International Relations, **Background**, Vol. 7, No.4, (February 1964), pp.179-194.

hesaplanmasıyla yapılmaktadır. Güç kapasitesi hesaplama sürecinde dikkate alınan güç parametreleri daha önce verildiği için burada ayrıca değinilmemektedir.

Öte yandan, uluslararası ilişkiler literatüründe pek çok farklı güvenlik kavramıyla karşılaşmak mümkündür.¹³⁶ Kavramsal çerçeveyi saptamak açısından öncelikle güvenliğin kim için olduğu belirtilmelidir.¹³⁷ Mesela Wolfers genel bir bakış açısıyla güvenliği, daha önce elde edilen değerlerin korunması şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre, eldeki değerlere yönelik hali hazırda somut bir tehdidin ve bu değerlerin gelecekte bir saldırıya uğramasına dair bir korkunun olmaması durumu güvenlik olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Görüldüğü üzere burada fiili ve potansiyel tehdit algılaması ayrımı söz konusudur. Benzer bir yaklaşımla Ayoob güvenliği, bir devletin korku, tehdit ve tehlikelerden özgür bir ortamda hayat sürmesi şeklinde tanımlamaktadır.¹³⁹ Yine bu çizgide Buzan, güvenliği, devlet ve toplumların kendi bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini sürdürme yeteneği şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴⁰ Wolfers'in değer temelli güvenlik kavramsallaştırmasından hareket eden ve Buzan'ın güvenlik tanımlamasıyla paralel bir şekilde Baldwin, korunması gereken değerler olarak devletlerin siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü saymaktadır.¹⁴¹

Güvenliğe ilişkin devlet merkezli yaklaşımlar yapısal realizmin ulusal güvenlik yaklaşımıyla örtüşmektedir. Yapısal realist yaklaşımın güvenlik anlayışıyla birey ya da uluslararası güvenlik değil, ulusal güvenlik kast edilmektedir. Hem Waltz hem de Mearsheimer ulusal güvenlik kavramıyla her şeyden önce devletlerin toprak bütünlüğünün ve siyasal bağımsızlığının güvence altına alınmasını kast ettiklerini açıkça dile getirmektedirler.¹⁴² Ulusal güvenliğin bu iki ana boyutu, bir bakıma devletlerin nihai hedefi olan hayatta kalma güdüsünün somut uzantısı

¹³⁶ David A. Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, Vol. 23, (1997), pp.5-26.

¹³⁷ Barry Buzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Sussex: Wheatsheaf, 1991 pp.18-34. Buzan bu çalışmasında "kim için güvenlik" üzerinde durmakta ve güvenliğin, birey, devlet ve uluslararası olmak üzere üç ana boyutunun olduğunu ileri sürmektedir.

¹³⁸ Arnold Wolfers, "National Security as a Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No.4, (December. 1952), pp.481-502 (p.484) ve Arnold Wolfers, *Discord and Collaboraton: Essay on International Relations*, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1962, p. 150.

¹³⁹ Mohammed Ayoob, *The Third World Secutiyy Predicament: State Making, Regional Conflic and the International System*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995, pp.4-12.

¹⁴⁰ Buzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, pp.18-34.

¹⁴¹ Baldwin, "The Concept of Security", pp.5-26.

¹⁴² Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.31 ve Waltz, *Theory of International Politics*, p.204.

olarak görülmektedir. Egemen bir siyasal birim olarak devleti ortaya çıkaran kurucu unsurlara* yönelik herhangi bir fiili saldırı yahut saldırı ihtimali ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Sonuç olarak, Wolfers'in "eldeki değerleri koruma" şeklinde çerçevesini çizdiği ulusal güvenlik yaklaşımı, modern devleti ortaya çıkaran asgari şartların muhafaza edilmesi şeklinde somutlaşmaktadır.

2.2. Yapısal Güç Dengesi

Yapısal güç dengesi yaklaşımı, birbirini takip eden varsayımların beraberinde getirdiği nedensel ilişki ağına dayanmaktadır. Uluslararası sistemin yapısı üst bir otoritenin olmaması anlamında anarşiktir.¹⁴³ Çünkü uluslararası politika, hükümetlerin üzerinde merkezi hükümetin bulunmadığı bir alandır.¹⁴⁴ Bu ana varsayım, uluslararası sistemde kuvvete başvuran devletleri eyleme geçmeden önce caydıracak ya da eyleme geçtikleri takdirde cezalandıracak aşkın bir merkezi otoritenin bulunmaması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla anarşi koşulları altında devletlerin en temel kaygısı hayatta kalmaktır.¹⁴⁵ Hayatta kalma arzusu, egemen devletlerin davranışlarının arkasındaki en temel motivasyonu oluşturmaktadır.¹⁴⁶ Hayatta kalmaya çaba gösteren devletlerin somut ve olası tehlikeler karşısında yardımına gelecek bir merkezi otorite ya da güvenilir bir dünya devleti mevcut değildir.¹⁴⁷ Bu nedenle uluslararası politika, her bir egemen devletin kuvvet kullanıp kullanmayacağına kendisinin karar verecek olması nedeniyle savaşın her an çıkacak olması anlamında doğa durumudur.¹⁴⁸

Bu nedenle devletlerin etkileşime girdikleri saha, her bir devletin kendi başının çaresine bakmakla yükümlü olduğu bir "kendine yardım" düzenidir. Devletlerden her biri, diğerlerinin mevcut ve gelecekteki niyetlerinden emin olamadığından kendine yardım ortamı büyük bir risk ve güvensizlik durumu oluşturmaktadır. Her bir kendine yardım sistemi devletleri hayatta kalma hakkında

* 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi uyarınca toplumsal örgütlenme biçimi olarak devletten bahsedilebilmesi için şu üç ana unsurun aynı anda bulunması gerekir: insan topluluğu (ulus), bu topluluğun üzerinde yaşayacağı sürekli toprak parçası (ülke) ve söz konusu insan topluluğunu ülke sınırları içerisinde yöneten egemen siyasal otorite.

¹⁴³ Waltz, *Theory of International Politics*, pp.102-128 ve Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.31.

¹⁴⁴ Inis L. Claude, **Swords into Plowshares: The Problems and Progress of International Organization**, New York: Random House, 1971, p.14.

¹⁴⁵ Waltz, *Theory of International Politics*, p.126 ve Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.31.

¹⁴⁶ Kenneth Waltz, "International Structure, National Force and the Balance of Power", **Journal of International Affairs**, Vol.21 No.2, (1967), pp.215-231 (215).

¹⁴⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, p.113 ve Mearsheimer, *The Tragedy of Great Powers*, p.33.

¹⁴⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, p.102.

kaygılandırmakta ve bu kaygı da bunların davranışlarını koşullandırmaktadır.¹⁴⁹ Bu koşullar altında devletlerden bir ya da bir kaç tarafından kuvvet kullanılması ihtimali bir tehdit olarak daima canlılığını korumaktadır. Bu durumda her bir egemen devlet diğerlerinin ellinde bulundurduğu güç kapasitelerini yakından takip ederek, kendi güç kapasitesini oluşturmak durumundadır. Devletler, kendi ulusal güvenliklerine fiili bir güvenlik tehdidi söz konusu olmasa dahi bu davranışı sergileme yönünde güçlü bir eğilim göstermektedirler.

Caydırıcı ve cezalandırıcı merkezi otoritenin söz konusu olmadığı anarşi koşullarında devletler, kuvvete başvurulmasa dahi birbirlerinin güç kapasitelerini kendilerine yönelik olası güvenlik tehdidi şeklinde görmektedirler. O nedenle “kendine yardım”, kendi güvenliğini sağlayacak kadar yeterli olmayanların ya da bunu diğerleri kadar gerekli düzeyde yapmayanların ulusal güvenliklerini tehlikeye atacakları bir sistemi ifade etmektedir. Egemen devletlerin her an kuvvete başvurma ihtimali hiçbir zaman ortadan kalkmadığından tüm devletlerin buna her daim hazırlıklı olması gerekmektedir. Aksi takdirde daha güçlü olanların insafına sığınarak yaşamak zorunda kalacaklardır.¹⁵⁰ Dolayısıyla uluslararası sistemde belirsizlik, korku ve tehdit altında yaşamını sürdüren devletler güvenlik amacıyla gerektiğinde kullanmak maksadıyla güce ihtiyaç duyarlar. Güvende kalabilmenin en güvenilir yolu da devletlerin öncelikle kendi güç kaynaklarına dayanmalarındır.

Diğer taraftan, uluslararası sistemde güvenlik kaygısıyla motive olan devletlerin yalnızca güç kapasitesine sahip olmaları yeterli değildir, bunun yanında diğerlerinin de ne kadar güce sahip olduğunu takip etmeleri gerekir. Sistemdeki toplam güç miktarının göreceli dağılımı güvenlik tehdidinin nereden geldiğine işaret etmektedir. Anarşi durumu nedeniyle sistemdeki her bir devletin herhangi bir devlet ya da devletler grubunun aşırı güç birikiminde bulunmasını ulusal güvenliğine tehdit olarak değerlendirir. Uluslararası sistemin yapısının doğurduğu belirsizlik nedeniyle birbirlerinin niyetlerinden emin olamayan devletler, gelecekte kendisine yönelik kullanılma olasılığını hesaba katarak diğerlerinin elinde bulundurduğu gücü potansiyel tehdit olarak görürler.

¹⁴⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, p.105.

¹⁵⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, p.102.

Olası saldırılara hazırlıksız yakalanmanın yol açacağı arzu edilmeyen sonuçlardan duyulan korku, devletleri güç dengesinin kurulması yönünde davranmaya motive etmektedir. Mevcut güç dağılımında meydana gelen herhangi bir değişiklik yahut bu dengeyi değiştirme girişimi durumunda güç dengesi mekanizması devreye girmektedir.¹⁵¹ Sonuçta, sistemdeki diğer devletlerin ellerinde bulundurdukları güç kapasitesini yakından takip etmek suretiyle mevcut ve gelecekteki olası tehlikelere karşı hazırlıklı olma yönündeki dış politika davranışı güç dengesi politikası şeklinde tanımlanmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısının egemen üyeleri olarak devletler açısından güç dengesi politikası izlemek bir tercih değil, hayatta kalma kaygısının kaçınılmaz bir sonucudur. Uluslararası sistem anarşik olmaya devam ettiği ve bu sistemin üyeleri olan devletler hayatta kalma kaygısıyla motive oldukları sürece de güç dengesi sürekli olarak kurulacaktır. Şayet devletler anarşi koşullarının geçerli olduğu ve diğerlerinin elinde güç bulundurduğu bir yapıda varlığını sürdürmek istiyorsa güç dengesini ihmal etmemelidir. Aksi takdirde, uluslararası sistemde güç biriktiren bir devletin saldırganlaşması durumunda sistemdeki diğer devletler bunun maliyetine katlanma riskini üstlenmiş olurlar. Bu durumu, Thucydides'in devletlere ilişkin MÖ. 5. yüzyılda yaşanan Peloponez Savaşı'ndan edindiği "güçlüler yapabildiklerini yaparlar, zayıflar ise katlanmak zorunda olduklarına katlanırlar"¹⁵² şeklindeki çıkarımı etkileyici bir şekilde özetlemektedir. Aynı şekilde Abdullhak Molla'nın 1928 Osmanlı-Rus Savaşı'na dair "hazır ol cenge, eğer ister ise sulh-u salah"¹⁵³ şeklindeki gözlemi devletlerin güvenliği ile güç arasındaki doğrusal ilişkiye dikkat çekmektedir.

Ayrıca yapısal anarşi, sistemin birimleri arasında güvenlik ikilemine yol açmaktadır.¹⁵⁴ Sistemde herhangi bir devletin güvenlik kaygısıyla hareket edip güç artırımında bulunması, kaçınılmaz olarak aynı sistemdeki diğer devletlerin güvenlik kaygılarının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Anarşinin doğası gereği devletlerin birbirlerinin niyetlerine ilişkin belirsizlik gelecek hakkında korkuya neden olmaktadır. En kötü senaryonun gerçekleşme olasılığının gözetildiği bu ortamda, bir tarafın savunma kapasitesini artırmaya dönük aldığı güvenlik

¹⁵¹ Inis L. Claude, **Power and International Relations**, New York: Random House, 1962, p.29-50.

¹⁵² Thucydides, **History of Peloponnesian War**, Çev. William Smith, Penguin 1974.

¹⁵³ Abdullhak Molla, **Tarih-i Liva**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

¹⁵⁴ Herz, "*Idealist Internationalism and the Security Dilemma*", pp.157-180.

tedbirleri, diğ er tarafın saldırı amacıyla yapıldığını farz etmesine yol açmakta ve ona göre karşı tedbirler almasıyla sonuçlanmaktadır.¹⁵⁵ Güç artırımında bulunan ilk devlet herhangi bir saldırı niyeti ve eylemi içerisinde olmasa dahi, hiçbir devlet bu devletin ilgili davranışının savunmaya yönelik olduğundan, yahut böyle bile olsa gelecekte değişmeyeceğ inden emin olamamaktadır. Bugün olmasa da gelecekte kuvvet kullanımına maruz kalma endişesi diğ erlerinin de güç biriktirmesine yol açmaktadır. Böylece güvenlik ikilemi sarmalı da başlamış olmaktadır.¹⁵⁶

Diğ er devletlerin de savunma amaçlı güç kapasitelerini artırma girişimleri, savunma kapasitesini artıran ilk devleti kendisinin güç artırımında bulunma davranışının ne kadar gerekli olduğ una ikna etmektedir. Uluslararası anarşi varlığını korudukça birimler arasında sürüp giden savunma maksatlı güç biriktirme rekabeti bir aşamadan sonra çatış ma ve savaşlara dönüş eceğ inden, güvenlik arayış ının “kendi kendini bitiren” bir yönü olarak görölmektedir.¹⁵⁷ Netice itibariyle güvenlik ikilemi, bir devletin daha fazla güvenlik motivasyonu ile sergilediğ i davranış ları, benzer ve hatta daha ş iddetli tepkileri doğ urma eğ ilimi taşıdığı için nihayetinde daha az güvenlik ile sonuçlanabilmektedir.¹⁵⁸

2.3. Yapısal Güç Dengesinde Revizyon

1989’da Soğ uk Savaş’ın sona ermesi ve 1991’de Sovyetler Birliğ i’nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan tek kutuplu küresel güç dağılımında yapısal güç dengesi yaklaşımı ciddi bir sorgulamayla karşı karşıya kaldı. Diğ er kuramsal yaklaşımlardan gelen eleştiriler şöyle dursun, yapısal realizmin kendi içinde bile Waltz’un temellerini attığ ı güç dengesi yaklaşımının gözden geçirilmesi gerektiğ i kanaati güç lenmeye başladı. Çift kutuplu uluslararası yapının sona ermesiyle birlikte ABD’nin yegâne süper güç olarak kaldığ ı tek kutuplu uluslararası sistem ortaya çıktı. Yeni küresel güç dağılımı, toplam dünya güç miktarının büyük bir bölümünün tek bir devletin elinde biriktiğ i bir yapıyı ifade etmekteydi.

Yukarıda tanımlanan güç değ esi yaklaşımının varsayımları uyarınca, Soğ uk Savaş’ın sona ermesini takiben ABD’nin tek süper güç olarak kaldığ ı yeni güç

¹⁵⁵ Glenn H. Snyder, “Security Dilemma in Alliance Politics”, **World Politics**, Vol. 36, No. 4, (July 1984), pp. 461-495.

¹⁵⁶ Herz, *“Idealist Internationalism and the Security Dilemma”*, pp.157-180.

¹⁵⁷ Snyder, *Security Dilemma in Alliance Politics*, pp. 461-495.

¹⁵⁸ Barry Posen, “The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, **Survival**, Vol.35, No.1, (Spring 1993), pp.27-47.

dağılımında güç dengesi mekanizmasının “otomatikman” devreye girmesi ve ABD’nin dengeleneceği yeni bir güç dağılımının kurulması gerekiyordu. Buradan hareketle 1990’lar boyunca temel görüş, tek kutuplu yapının kalıcı olmayacağı yönündeydi.¹⁵⁹ Ancak uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıya dönüşmesinin üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen, ABD’nin güç kapasitesini dengeleyebilecek bir devlet yahut devletler koalisyonu henüz belirmedi. Bu yeni küresel güç dağılımı yapısal realizmin güç dengesi anlayışı açısından “anomali” durumu oluşturmaktadır.¹⁶⁰ Waltzcu yapısal güç dengesi sisteminin Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD’ye karşı büyük güçler tarafından neden dengeleme kurul(a)madığının yanıtını verme hususunda açıkça yetersiz kaldığı anlaşıldı. Üstelik mevcut yapısal güç dengesinin yaklaşımı bu çalışmada ele alınan bölgesel güçlerin güvenlik politikaları hakkında da yeterli bir açıklama getirmediği görüldü. Küresel güç yapısını şekillendiren büyük güçler dışında kalan bölgesel güçlerin hangi güç dengesini yakından takip edecekleri ciddi bir belirsizlik barındırmaktadır. Kimin kimi dengelediği tespit edilmeden ve hangi sistemde hangi tür gücün ya da tehdidin ne düzeyde güç birikimine yanıt verileceği bilinmeden güç dengesi yaklaşımının ampirik olarak test edilmesi mümkün değildir.¹⁶¹

Bu amaçla, iki temel alanda yapılan gözden geçirmeyle yapısal güç dengesi yaklaşımının devletlerin ittifak politikalarına dair daha açıklayıcı bir nitelik kazanacağı düşünülmektedir. Bu iki temel alan, uluslararası sistemin yapısının karakterini biçimlendiren kurucu unsurlar olan kapasite dağılımı ve anarşidir. Bunlardan ilki, uluslararası alandaki kapasite dağılımının nasıl gerçekleştiğiyle ilgilidir. Önceki kısımda da belirtildiği üzere, uluslararası alanda küresel ve

¹⁵⁹ Charles Krauthammer “The Unipolar Moment”, **Foreign Affairs**, Vol.70, No.1 (Winter 1990-1991), pp.23-33, Kenneth Waltz, “The Emerging Structure of International Politics”, **International Security**, Vol.18, No.2, (Fall 1993), pp.44-79, Kenneth Waltz, “Structural Realism after the Cold War”, **International Security**, Vol. 25, No.1 (Summer 2000), pp.5-41, Christoher Layne, “The Unipolar Illusion : Why New Great Power Will Rise”, **International Security**, Vol.17, No.4, (Spring 1993), pp.5-51 ve Christopher Layne, “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United State’s Unipolar Moment”, **International Security**, Vol.31. No.2, (Fall 2006), pp.7-41.

¹⁶⁰ Stephen M. Walt, “Keeping the World Off-balance: Self-Restrain and U.S. Foreign Policy”, John Ikenberry (Ed.) **America Unrivaled: The Future of Balance of Power**, İçinde, New York: Cornel University Press, 2002, pp.121-154 (127).

¹⁶¹ Jack S. Levy, “Balances and Balancing: Concepts, Propositions and Research Design”, John A. Vasques and Colin Elman (Eds), **Realism and the Balance of Power: A New Debate**, in, Englewood: Prentice Hall, 2003, pp.128-153.

bölgesel olmak üzere iki farklı düzeyde güç dağılımı bulunmaktadır.¹⁶² Bu, dünya genelinde bir küresel güç dağılımı ve onun altında da bölgesel güç dağılımlarının olduğu bir dünya sistemini ifade etmektedir. Bu iki güç dağılımının (küresel ve bölgesel) güç dinamikleri birbirinden farklılık arz etmektedir.¹⁶³ Dolayısıyla bölgesel sistemde devletlerin birbirleriyle stratejik etkileşimleri ve ittifak davranışları küresel sistemde gerçekleşenden ayrılmaktadır.¹⁶⁴ Aynı zamanda, hiyerarşik olarak daha yukarıda bulunan küresel güç dağılımı, daha aşağıda bulunan bölgesel güç dağılımları üzerinde yapısal baskı oluşturmaktadır.

Küresel güç dengesi, uluslararası sistemin kutupluluğunun biçimlenmesinde rol oynama kapasitesine sahip dünyadaki en güçlü devletlerin birbirleri arasındaki güç dağılımını ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, herhangi bir uluslararası kutupluluk türünün ortaya çıkmasında rol oynayan az sayıdaki ana güçlerin birbirlerini dengeleyebilecek kabaca eşit güç kapasitesine sahip olduklarıdır. Bu da, küresel güç dengesinin muhafaza edilmesi yetkinliğinin ve sorumluluğunun uluslararası sistemin kutupluluğunun şekillenmesinde etkili olan devletlerde olduğuna gönderme yapmaktadır. Küresel güç dengesinin ayakta kalabilmesi benzer uluslararası güç statüsüne sahip olan devletlerin mevcut güç dağılımını muhafaza edip etmemelerine dayanmaktadır. Benzer uluslararası konuma sahip güçler, mevcut küresel güç dengesini sürdürme yönünde davranış sergileyerek aralarından birinin sistemi domine edecek güç kapasitesine ulaşmasını engelleme davranışında bulunmaktadırlar. Küresel sistemin kutupluluğunun şekillenmesinde etkin olabilecek güç kapasitesinden yoksun olan devletler ise küresel güç dengesiyle pek fazla ilgilenmemektedirler.

Waltz'un temellerini attığı yapısal güç dengesi, küresel güç dengesi kategorisine girmektedir. Waltzcu güç dengesi, potansiyel küresel hegemon güçle karşılaştıklarında devletlerin birleşeceği yönünde temel bir varsayıma sahip

¹⁶² Bu konuda bakınız: Evan Branden Montgomery, **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York: Cornell University Press, 2016, T.V. Paul, "The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporar Relevance", T.V. Paul, James J. Wirttz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, İçinde, California: Stanford University Press, 2004, pp.1.25 (p.5), Jack S. Levy and William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great Power Balancing", **Security Studies**, Vol. 14, No.1 (January-March 2005), pp.1-33 ve Michael Haas, "International Subsystems: Stability and Polarity", **American Political Science Review**, Vol. 64, No.1 (March 1970), pp.98-128.

¹⁶³ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.87.

¹⁶⁴ Jack S. Levy and William R. Thompson "Balancing on Land and at Sea: Do States Ally Against the Leadeing Global Power", **International Security**, Vol.35, No.1, (Summer 2010), pp.7-43.

olmasına karşın, tek kutuplu bir güç dağılımı oluştuğunda devletlerin ne yapacağını öngörmüyor.¹⁶⁵ Ayrıca sistemin yapısındaki değişimler de devletlerin nasıl davranacağına ve bunlar arasındaki etkileşimlerin doğuracağı sonuçlara dair beklentileri değiştirmektedir.¹⁶⁶ Bu nedenle tek kutuplu sistemde uluslararası politikanın nasıl işleyeceği ve devlet davranışlarının nasıl şekilleneceği hakkında daha başka varsayımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Waltz, güç dengesi kuramının uluslararası güç dağılımında aynı statüye sahip olan devletlerden benzer davranışlar sergilemesinin beklendiğini ileri sürmektedir.¹⁶⁷ O halde tek kutuplu güç dağılımında kutup liderine denk güç statüsüne sahip olan bir devletin mevcut olmadığı bir küresel güç dağılımında güç dengesi mekanizmasının istenilen düzeyde geçerli olacağı beklenemez. O nedenle, güç dengesinin muhafaza edilmesi ve bozulması halinde yeniden kurulması yönündeki beklenti, her şeyden önce ilgili güç dengesinin kimler arasında kurulmuş olduğunun bilinmesini gerekli kılmaktadır.

Tek kutuplu yapıda, mevcut süper gücü dengeleyebilecek ikinci bir süper gücün olmaması nedeniyle süper gücü dengeleme sorumluluğu, süper güç statüsünün bir altındaki güç kulvarında bulunan büyük güç statüsündeki devletlerin omuzuna yüklenmektedir. Tek başlarına sahip oldukları güç kapasiteleri yeterli olmadığından, büyük güçler ancak güçlerini birleştirmek suretiyle süper gücü dengeleyebilirler. Dolayısıyla tek kutuplu güç dağılımında ancak dış dengeleme yoluyla kutup liderine karşı konulabilir. Ancak şu da var ki, ittifaklar yoluyla yapılan dış dengeleme, daha çok süper gücün (kutup lideri) mevcut aşırı güç kapasitesini saldırgan kullanımının sistemdeki büyük güçlerin ulusal güvenliğine gerçek tehdit oluşturması halinde başvurulacak bir davranış biçimidir. Tek kutuplu sistemde dengeleme davranışı sergilemek oldukça maliyetli bir politika olduğundan, yakın bir güvenlik tehdidiyle karşılaşmadıkları sürece büyük güçler mümkün mertebe bundan uzak durmaktadırlar.¹⁶⁸ Kaldı ki, diğer kutupluluk türlerinde dengeleme stratejisi statükocu bir davranış olarak görülürken, tek kutuplu güç yapısında aynı strateji anti-statükocu bir davranış olarak

¹⁶⁵ Robert Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", *World Politics*, Vol.61, No.1, (January 2009), pp.188-213, William C. Wohlforth, "The Stability of Unipolar World", *International Security*, Vol.24, No.1 (Summer 1999), pp.4-41.

¹⁶⁶Waltz, *Theory of International Politics*, p.97.

¹⁶⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, p.122.

¹⁶⁸ Paul, "The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance", pp.1.25, (p.11).

görülmektedir.¹⁶⁹ Dolayısıyla yalnızca bir tane süper gücün bulunduğu tek kutuplu küresel güç dağılımında klasik süper güç rekabetine rastlanmamaktadır.¹⁷⁰ Bu nedenle tek kutuplu uluslararası güç dağılımında “ikincil devletler” için öncelikli olan; kendi bölgelerindeki güç dengesini gözetmektir, küresel güç dengesini yeniden tesis etmek değil.

Küresel güç dengesinin dışında bir de daha alt düzeyde dünyanın farklı alanlarında çeşitli güç dağılımlarına sahip bölgesel güç dengeleri bulunmaktadır.¹⁷¹ Nitekim Rosenau, sorun alanlarının sayısına paralel olarak pek çok sistemin olabileceğini ileri sürmektedir.¹⁷² Dünya üzerindeki her bir bölgenin toplam güç miktarı ve bu güç miktarının bölge devletleri arasındaki dağılımıyla şekillenmek suretiyle kendine has dinamikleri olan yerel güç dengelerinin olduğu kabul edilmektedir. Bölgesel güç dağılımı ayırımıyla daha dar ölçekli bir sistem kastedilmektedir.¹⁷³ Ayrıca herhangi bir bölgede geçerli olan bir varsayım, başka bir bölgede geçerli olmayabilir.¹⁷⁴ Jeopolitik ve jeoekonomik önemleri gereği bu bölgelerden bazıları küresel güç dağılımını etkileme gücüne sahiptirler. Bu nedenle, küresel güç dengesini oluşturan süper ve büyük güçler arasındaki güç rekabeti bu bölgelerde oldukça yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.¹⁷⁵

Örneğin Avrupa, Amerika, Doğu Asya ve Orta Doğu gibi bölgeler kendi güç dağılımlarıyla öne çıkan bölgesel sistemlere sahiptirler. Orta Doğu’da devletler öncelikle bu bölgedeki devletlerin biriktirdiği güçten kaygılanırlar. Diğer bölgelerde daha fazla güç kapasitesine sahip olan devletlerin olup olmaması durumu bu kaygıyı değiştirmez. Sadece Orta Doğu dışından güçlü bir devletin savunmacı değil de, saldırgan davranarak bölgesel güç dengesini ve haliyle güvenlik düzenini değiştirme girişimi durumunda bölgesel tehdit algısı değişime

¹⁶⁹ Randall L. Schweller and Xiaoyu Pu, “Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline”, **International Security**, Vol.36, No.1, (Summer 2011), pp.41-72 (pp.45-47).

¹⁷⁰ Stephen M. Walt, “The End of American Era”, **The National Interest**, No.136, (November/December 2011), pp.6-16.

¹⁷¹ Michael Haas, “International Subsystems: Stability and Polarity”, **American Political Science Review**, Vol. 64, No.1 (March 1970), pp.98-128.

¹⁷² James N. Rosenau, “The Functioning of International Systems”, **Background**, Vol.7, No.3 (November 1963), pp.111-118.

¹⁷³ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, p.40.

¹⁷⁴ Levy and Thompson “*Balancing on Land and at Sea: Do States Ally Against the Leading Global Power*”, pp.7-43.

¹⁷⁵ Benjamin Miller, “International System and Regional Balance in the Middle East”, T.V. Paul, James J. Wirttz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, in, California: Stanford University Press, 2004, pp.239-266 (p.241).

uğrayabilir. Güç dengesi yaklaşımının temel varsayımlarını test eden çalışmaların pek çoğu zaten Avrupa kıtasındaki savaşlar ve ittifaklara başvurmuştur.

16. yüzyılda II. Philip İspanya'sı, 17. yüzyılda XIV Louis ve 18. yüzyılda Napolyon Fransa'sı ve son olarak 20. yüzyılda II. Wilhelm ve Hitler Almanya'sı gibi kara Avrupa'sında hakim güç pozisyonuna ulaşmaya çabalayan saldırgan devletlere karşı kurulan ittifaklar üzerine odaklanılmaktadır.¹⁷⁶ Güç dengesi kuramı tarafından test edilen bu vaka incelemelerinin her birinde, yükselen bölgesel güçlerin öncelikle komşularına yönelik güvenlik tehditleri oluşturdukları görülmektedir. Bu nedenle devletlerin dengeleme davranışı eğilimi; "uzak tehdide değil, yakın tehdide karşı daha güçlüdür" argumanı ileri sürülmektedir.¹⁷⁷ Yakın güvenlik tehdidi de aynı bölgesel güç dağılımı içinde bulunan devletlerin birbirlerine yönelik oluşturdukları tehditleri ifade etmektedir.

Bundan dolayı, uluslararası sistemin kutupluluğunu biçimlendiren en güçlü devlet veya devletler dışında kalan devletlerin (ikincil devletler) güvenlik politikalarına dair açıklama getirilmesi ve bunlara ilişkin öngörülerde bulunulması öncelikle bölgesel güç dağılımını bilmeyi gerektirmektedir. Bunun nedeni, küresel güç dengesini tayin edecek güç kapasitesinden yoksun olan söz konusu devletler grubunun öncelikli olarak içinde buldukları bölgenin güç dengesini yakından takip ediyor olmalarıdır. Bu devletlerin en temel amacı; bölgesel güç dengesini muhafaza etmek ve fırsatını bulduklarında mevcut dengeyi kendi lehlerine çevirmektir. Ancak bu, söz konusu devletlerin küresel güç dağılımının nasıl gerçekleştiğini göz ardı ettikleri anlamına gelmemektedir.

Uluslararası sistemin kutupluluğu ile bölgesel güvenlik düzenleri arasında yakın bir ilişki vardır. Herhangi bölgedeki devletlerin güvenlik politikaları ve bölgesel güvenlik düzeni aynı dönemdeki bölgesel ve küresel güç dağılımının türüne göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Uluslararası kutupluluk türleri olduğu gibi bölgesel kutupluluk türleri de söz konusudur. Küresel ve bölgesel güç dağılımının kimler arasında nasıl dağıldığı, hem bölgesel hem de küresel kutupluluk türünün ne olduğu ve uluslararası kutupluluğu biçimlendiren güç ya da güçlerin söz konusu bölgelerden hangisinde bulunduğu ilgili devletin güvenlik politikaları üzerinde

¹⁷⁶ Quincy Wright, **A Study of War**, Chicago: University of Chicago Press, 1965.

¹⁷⁷ William C. Wohlforth, "The Stability of a Unipolar World", **International Security**, Vol.24, No.1, (Summer 1999), pp.5-41 (p.30).

büyük bir etkiye sahiptir. Aynı şekilde, herhangi bir devletin güvenlik politikasını açıklayabilmek için ilgili devletin küresel kutupluluğun şekillenmesinde etkisinin olup olmadığı, bölgesel kutupluluğun biçimlenmesinde rol alıp almadığı ve uluslararası güç statüsünün ne olduğunun bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunları tespit etmek, “devletler gücü dengeler” şeklindeki Waltzcu genel varsayımı daha detaylı bir alana taşımakla eşdeğer olduğundan, güç dengesi kuramının açıklama kapasitesinin artırılmasına katkı yapacağı düşünülmektedir. Bu sayede, “devletler hangi gücü dengeler” ve “kim kimi ne zaman dengeler” gibi daha alt soruların da yanıtları alınmış olur.

Yapısal güç dengesi yaklaşımının devlet davranışlarına ilişkin açıklama kapasitesini artırma maksadıyla ikinci gözden geçirme anarşinin devletleri nasıl motive ettiği hakkındadır. Savunmacı realizm, uluslararası sistemin anarşik doğasının devletleri savunmacı davranmaya motive ettiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre devletlerin öncelikli kaygısı; gücü azamileştirmek değil, mevcut güç dağılımındaki konumlarını sürdürmektir.¹⁷⁸ Dolayısıyla devletler savunmacı davranarak içinde buldukları mevcut güç dengesini değiştirmeye değil, muhafaza etmeye gayret gösterirler.¹⁷⁹ Bu, devletlerin göreceli güçlerini artırmaya değil, göreceli güç kayıplarından kaçınmaya odaklandıklarını varsaymakla eş anlamlıdır.¹⁸⁰ Fakat bunun yanında devletler, göreceli güçleri azaldığında onları “önleyici saldırı” yapmaya yönlendiren güdüye de sahiptirler.¹⁸¹

Bu çerçevede savunmacı realizmde güvenlik için “ne kadar güç yeterli” sorusunun yanıtı “makul miktarda” güç şeklinde gerçekleşir. Gücün fazlasının da azının da tehlikeli bir durum arz ettiği düşünülmektedir. Waltz, “makul miktarda” gücü, “ne diğerlerinin saldırısına davetiye çıkaracak kadar çok zayıf ne de diğerlerinin güvenlik kaygılarını artıracak kadar çok güçlü olma hali”nden kaçınma olarak tanımlamaktadır. Rasyonel devlet adamlarının, güçten “makul miktarda” elde etmeye çaba gösterdiklerinin altını çizmektedir.¹⁸² Güç dengesinin sürdürülmesi amacıyla yapılan güç artırımını güvenlik ile doğru orantılı devam etmektedir. Ancak

¹⁷⁸ Waltz, *Theory of International Relations*, p.126.

¹⁷⁹ Jack Snyder, **Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition**, Ithaca: Cornell University Press, 1991, p.1-65.

¹⁸⁰ Joseph M. Grieco, **Cooperation among Nations**, Ithaca: Cornell University Press, 1990, p.40

¹⁸¹ Jack S. Levy, “Declining Power and the Preventive Motive for War”, **World Politics**, Vol.40, No.1 (October 1987), pp.82-107.

¹⁸² Kenneth N. Waltz, “The Origins of War in Neorealist Theory”, **The Journal of Interdisciplinary History**, Vol.18, No.4, (Spring 1988), pp.615-628.

güç dengesini bozulmasına yol açan her bir güç artırımını diğerlerinin ve haliyle ilgili devletin güvenliğinin azalmasıyla sonuçlanır. Bu nedenle savunmacı realizmde güç ile güvenlik ilişkisi eğrisi bir aşamadan sonra ters orantılı seyretmektedir.

Ne var ki, uluslararası anarşinin devletleri savunmacı davranmaya motive ettiği yönündeki varsayım, mevcut güç dengesinin kendi lehine şekillendiğini düşünen devletlerin davranışlarına ilişkin açıklama yetisine sahipken, aynı güç dağılımının kendi aleyhine olduğunu düşünen devletlerin davranışları hakkında yetersiz kalmaktadır. Buradan hareketle savunmacı realizmin tersine saldırgan realizm, anarşi ve belirsizliğin devletleri saldırgan davranmaya motive ettiğini savunmaktadır. Dolayısıyla devletler öncelikle mevcut güç dengesini muhafaza etmeye değil, kendi lehlerini çevirmeye odaklanmaktadır. Saldırgan realizme göre uluslararası politikada statükocu devlet sayısı yok denecek kadar azdır ve bundan dolayı devletler revizyonist davranmaktadırlar.¹⁸³

Anarşi, devletler üzerinde fırsatını bulduklarında mevcut güç dağılımını rakipleri aleyhine değiştirme yönünde güçlü bir yönlendirme oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Anarşi koşulları altında güvende kalabilmek amacıyla güç dengesini kendi lehine çevirmek suretiyle sistemdeki en güçlü devlet kapasitesine ulaşılması hedeflenmektedir.¹⁸⁵ Bu nedenle, saldırgan realistler tarafından “ne kadar güç yeterli” sorusuna “azami miktarda” güç şeklinde yanıt verilmektedir. Devletlerin göreceli güçlerini azamileştirme yoluyla güvenliklerini azamileştirdikleri düşünülmektedir. Böyle bir genel güvenlik stratejisinin takip edilmesinin anarşi şartlarına verilebilecek en rasyonel yanıt olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁶ Bu yaklaşıma göre anarşi altında kendini en güvende hisseden devlet, küresel sistemdeki en güçlü devlettir.¹⁸⁷ Bu nedenle saldırgan realizmde güç ile güvenlik ilişkisi daima doğru orantılıdır.

Ne var ki, devletlerin her daim saldırgan davrandıklarını ifade etmeden önce, onların sistemde fırsatını bulduklarında fayda-maliyet hesaplamasını yapmak suretiyle harekete geçtiklerini kabul etmek gerekmektedir.¹⁸⁸ Her ne kadar

¹⁸³ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.29-54.

¹⁸⁴ Mearsheimer, “*Back to Future: Instability in Europe after the Cold War*”, pp.5-56.

¹⁸⁵ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, p.33.

¹⁸⁶ Eric J.Labs, “Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims”, **Security Studies**, Vol.6, No.4 (Summer 1997), pp.1-49.

¹⁸⁷ Mearsheimer, “False Promises of International Institutions”, pp.5-49.

¹⁸⁸ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, p.37.

bazıları böyle davranmasa da devletler, akıllıca fayda-maliyet hesabı yaparak göreceli güçlerini artıracakları en iyi yolu tercih ederler. Burada fırsatlar ile saldırgan davranacak devletin üzerinde yapısal bir kısıtlamanın olmaması ya da var olan kısıtlamanın katlanılabilecek seviyede bir maliyet oluşturması kast edilmektedir.¹⁸⁹ Daha doğrusu fayda-maliyet hesaplamasında faydanın daha ağır basması gerekmektedir. Özetle devletler, bir taraftan fırsatları kollayarak mevcut güç dengesini kendi lehlerine çevirmek amacıyla saldırgan davranırlarken, diğer taraftan bu güç dengesini kendi lehlerine çevirmeye çalışan devletlere karşı da savunmacı davranmaktadırlar. Aslına bakılırsa, “devletler asgari düzeyde kendi varlıklarını korumak isteyen, azami düzeyde evrensel hâkimiyet peşinde koşan bütüncül aktörlerdir”¹⁹⁰ şeklinde ifade kullanan Waltz da saldırgan realistleri haklı çıkarmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısının kurucu unsurları olan kapasite dağılımı ve anarşi üzerinden yapılan gözden geçirme dikkate alındığında, yapısal güç dengesi yaklaşımına ilişkin şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. Her şeyden önce, egemen devletler anarşi nedeniyle güvenlik kaygısıyla motive olduklarından ve birbirlerinin niyetlerinden emin olamadıklarından diğerlerinin ne kadar güç biriktirdiğini yakından takip etmek zorundadırlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, güç biriktiren devlet tarafından hali hazırda kuvvet kullanımı söz konusu olmasa dahi, yarın bir gün olabileceği olasılığının doğurduğu endişe bu devleti diğerleri nezdinde potansiyel tehdit yapmaktadır. Yine de burada devletlerin hangi gücü dengeledikleri konusu netlik kazanmış değildir. Gücün bileşenlerini ve kullanım biçimini göz ardı etmek suretiyle genel olarak güce odaklanmak, yalnızca potansiyel tehdidi tanımlamaya yaramaktadır.¹⁹¹

Devletlerin birbirlerinden duydukları korku, bunlar arasındaki güvenlik rekabetinin yoğunluğunu etkilemektedir. Her ne kadar, anarşi ve belirsizlik korkuya yol açsa da, uluslararası yapının sabit unsurları olduklarından korkunun seviyesindeki değişikliği açıklamakta güçlük çekmektedir. Ancak kapasite dağılımı değişiklik gösterebildiğinden korkunun miktarının ölçülmesindeki eksikliği

¹⁸⁹ Labs, “*Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims*”, pp.1-49.

¹⁹⁰ Waltz, *Theory of International Relations*, p.118.

¹⁹¹ Stephen M. Walt, “Alliance Formation and the Balance of Power”, **International Security**, Vol.9, No.4 (Spring 1984), pp.3-42.

gidermeye yardımcı olmaktadır.¹⁹² Bir devletin diğerlerine dair korkusunun seviyesi, onların ellerinde tutukları güç miktarıyla yakından alakalıdır. Bu çerçevede bir devletin ulusal güvenliğine asıl güvenlik tehdidin nereden geldiğinin tespiti; gücün mekanı, gücün niteliği ve gücün kullanımı olmak üzere üç ana parametreye bakılarak yapılabilir. Bu parametrelere, kapasite dağılımının küresel ve bölgesel boyutları ile anarşinin devletleri saldırgan motive ettiği varsayımı sonucunda ulaşılmaktadır. Ulusal güvenlik tehdidi tanımlamaya dair oluşturulan model Tablo I'de gösterilmektedir.

İlk olarak gücün mekânıyla kast edilen, üzerine odaklanılması gereken gücün hangi güç dağılımında yer alıyor olduğudur. Küresel ve bölgesel olmak üzere gücün iki ayrı mekanı bulunmaktadır. Bir devletin doğrudan güvenlik tehdidi algılaması içine girmesi ve tedbirler alması için herhangi bir devletin aşırı güç biriktirmesi yeterli değildir. Tek kutuplu dünya sisteminde kutup lideri dışındaki her bir devlet sahip olduğu güç kapasitesi oranında öncelikle kurucusu olduğu/içinde bulunduğu güç dengesinin yakın takipçisidir. Bu şu anlama gelmektedir, her bir devlet küresel güç dengesinden ziyade, bölgesel güç dengesinin değişiminden kaygılanmaktadır.¹⁹³ Dolayısıyla devletler ilk önce kendileriyle aynı güç dağılımında bulunan devletlerin güç artırımından kaygılanırlar. Her bir devlet, kendisiyle ortak güç dengesi içerisinde bulunan ve bu denge içinde güç artırımına giden devlet ya da devletler grubunu yakın güvenlik tehdit olarak tanımlar. Bu da doğal olarak, ikincil devletler açısından bakıldığında tek kutuplu sistemde bölgesel güç dağılımlarına odaklanmayı gerekli kılmaktadır.

Aynı bölgede yer alan devletler diğerlerine nazaran birbirleriyle daha fazla etkileşime girmektedirler. Bundan dolayı, güç kapasitesi artırımında bulunan devletler öncelikle kendisiyle aynı bölgede yaşayan devletlerin ulusal güvenliğini riske atmaktadırlar.¹⁹⁴ Paul Kennedy, 19. yüzyılda İngiltere'nin elde etmiş olduğu güç üstünlüğüne karşı Avrupa'da karşı bir devletler koalisyonunun oluşmamasının kıta Avrupası'ndaki büyük güçlerin daha ziyade birbirlerinin göreceli güçlerinin artışıını güvenlik tehdidi olarak görmelerinden kaynaklandığını ileri

¹⁹² Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.42-43.

¹⁹³ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "American Primacy in Perspective", **Foreign Affairs**, Vol.81, No.4 (July/August 2002), pp.20-33 (p.24).

¹⁹⁴ Harvey Starr and Benjamin A. Most, "The Substance and Study of Borders in International Relations Research", **International Studies Quarterly**, Vol.20, No.4 (December 1976), 581-620.

sürmektedir.¹⁹⁵ Benzer şekilde Doğu Asya'da Çin'in artan gücü, küresel denklemden açısından ABD'yi, bölgesel güç dengesi açısından Rusya, Japonya ve Güney Kore gibi bölge devletlerinin güvenlik kaygılarını artırmaktadır. ABD'nin kaygılanma nedeni; yükselen Çin'in tek kutuplu küresel güç dengesinin varlığını tehdit etmesidir. Bölge devletlerinin güvenlik kaygısı ise bölgesel güç dengesinin Çin lehine tek kutuplu bir yapıya dönüşecek olmasıdır. Hali hazırda fiili bir saldırgan davranış sergilemese dahi Çin'in gelecekte bunu yapmayacağından emin olunamadığından artan güç miktarı güvenlik kaygılarını artırmaktadır. Çin'in güç kapasitesinde artış gözlenmesi durumunda diğer bölgelerdeki devletler Çin ile aynı bölgede bulunan devletlerin yaşadığına benzer bir güvenlik kaygısı yaşamaları söz konusu değildir. Mesela, Orta Doğu güç dağılımında yer alan Suudi Arabistan, Doğu Asya'da bulunan Çin'in güç artırımını hakkında Japonya ve Güney Kore'yle aynı derecede güvenlik tehdidi hissetmemektedir.

İkinci olarak gücün niteliğine bakıldığında, örtük/potansiyel ve gerçek güç olmak üzere iki tür güçten bahsedilmektedir. Ekonomik refah ve nüfus miktarı örtük gücü, askeri kapasite ise gerçek gücü oluşturmaktadır.¹⁹⁶ Askeri güç ise temel kaynağını örtük güçten almaktadır. Bunun sonucu olarak, bir devletin güvenliğine yönelik en somut/ciddi tehdit de askeri kapasiteyle ortaya çıkan gerçek güçten gelmektedir. Örtük güce kıyasla askeri gücün, güç dengesi mekanizmasını harekete geçirme ihtimali daha güçlüdür. Diğer bir anlatımla, aynı güç dağılımı içinde bulunan devletler daha çok birbirlerinin gerçek gücünü belirleyen askeri kapasitelerine odaklanırlar. Örtük güçle karşılaştırıldığında bir devletin artan askeri kapasitesi, diğerleri nezdinde daha fazla güvenlik tehdidi meydana getirmektedir.

Üçüncü olarak, savunmacı ve saldırgan olmak üzere gücün iki tür kullanımı bulunmaktadır. Küresel yahut bölgesel olsun herhangi bir güç dengesinde güç biriktiren bir devletin, bu gücünü savunmacı yahut saldırgan kullanımı diğer devletler bakımından asıl güvenlik tehdidinin nereden geldiğinin tanımlanmasında kritik öneme sahiptir. Gücün saldırgan kullanımı diğerlerinin güvenlik kaygılarını artıracığından en tehlikeli durumu ifade etmektedir. Bu durumda devletlerin dış dengelemeye gitme eğilimi daha güçlüdür ve savaşın bile dahil olduğu karşı

¹⁹⁵ Paul M. Kennedy, **The Rise and Fall of British Naval Mastery**, London: Allen Lane, 1976, p.163.

¹⁹⁶ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.42-43.

hegemonik dengelemeyle sonuçlanma olasılığı söz konusudur. Bir devlet, güvenlik tehdidi tanımlaması sürecinde ilk iki parametre (gücün mekanı ve niteliği) dikkate alındığında kabaca denk olan iki güç arasında kaldığında, bu devlet açısından asıl tehlike ve endişeyi oluşturan taraf bu ikisi arasından gücünü saldırgan kullanandır.¹⁹⁷

Güç kapasitesinin saldırgan kullanımı askeri mobilizasyon şeklinde kendini göstermektedir. Bu da iç ve dış mobilizasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir devletin örtük gücünü (ekonomik refah ve nüfus miktarı) gerçek güç olarak tanımladığımız askeri güce dönüştürmesi iç askeri mobilizasyonun bir göstergesidir. Ayrıca bir devletin savunma harcamasını artırması, ileri teknoloji yeni silahlar üretmesi ya da bunları dışardan satın alması da saldırgan davranışın birer göstergeleridir. Öte yandan bir devletin yayılcı ittifak ilişkileri kurması, kendi sınırları dışında askeri üsler edinmesi, diğer ülkelere ileri teknoloji askeri teçhizatlar tedarik etmesi ve daha da ileri gidip kuvvete başvurarak coğrafi yayılma göstermesi dış askeri mobilizasyonun birer göstergesidir.

Sonuç olarak, Tablo I'den de anlaşıldığı üzere, bir devlet açısından en tehlikeli güvenlik tehdidi, kendisiyle aynı bölgede bulunan, gerçek gücünü konsolide eden ve bu gücünü saldırgan amaçlarla kullanan devletten gelmektedir. Bu durum ilgili devleti potansiyel tehdit durumundan asıl tehdit durumuna getirmektedir. Dolayısıyla güç dengesi mekanizması da ancak ve ancak bu devlete karşı daha işlevsel hale gelmektedir. Dengeleme davranışı eğiliminin en güçlü olduğu dönem, bu tür bir devletin ortaya çıktığı koşullardır. Şunu da belirtmek gerekir ki, devletler potansiyel güvenlik tehdidi durumunda daha ziyade iç dengeleme yapma eğilimindeyken, fiili bir tehdidin belirlediği durumda ise hem iç dengeleme hem de dış dengeleme yapmaya yönelmektedirler.

Hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışmada oluşturulan güvenlik tehdidi tanımlama modeli, Walt'un ileri sürdüğü tehdit dengesi modeliyle ayrılmaktadır. Walt'un tehdit dengesi yaklaşımı, güç birikimi, saldırgan güç, coğrafi yakınlık ve saldırgan niyetler olmak üzere dört parametre üzerine inşa edilmektedir.¹⁹⁸ Her şeyden önce burada oluşturulan model yapısal güç dengesi yaklaşımında olduğu gibi yine gücü odaklanmaktadır. Ancak Walt, devletlerin niyetlerini önemli bir değişken olarak

¹⁹⁷ Walt, *The Origins of Alliances*, p. 24.

¹⁹⁸ Walt, *The Origins of Alliances*, pp. 21-28.

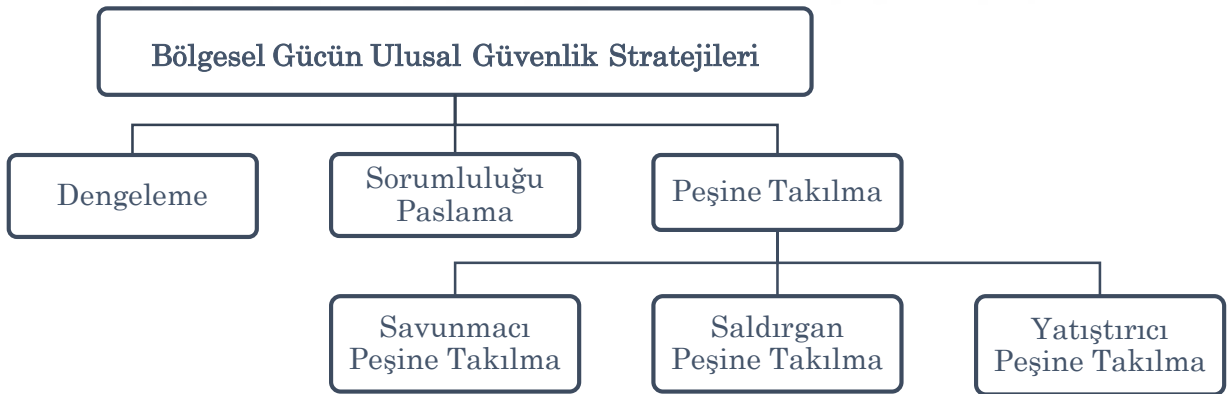
almakta ve buna göre devletleri kategorilere ayırmaktadır. Burada ise devletlerin niyetlerine dair algılar değişken değil, sabit (en kötü senaryo) alınmaktadır. Ayrıca Walt, güvenlik tehdidi tanımlama sürecinde coğrafi yakınlığa gönderme yaparken, yeni model gücün mekanı parametresiyle bölgesel güç dengesine odaklanmaktadır. Buradan hareketle, belli bir bölgede güç artırımında bulunan herhangi bir devletin kendisiyle aynı bölgesel güç dengesi içerisinde bulunun tüm devletler açısından aynı derecede güvenlik tehdidi oluşturduğu kabul edilmektedir. Bunların yanında, tehdit dengesi modelinde güç birikimi ile saldırgan güç parametreleri arasındaki farkı belirleyen sınırlar net değildir. Ancak yeni modelde ileri sürülen gücün saldırgan kullanımı parametresini güç birikimi parametresinden kolayca ayırt etmek mümkündür. Son olarak bu yeni model, Mearsheimer'den yararlanarak güç birikimini niteliğine göre iki ayrı sınıfa (örtük ve gerçek güç) ayırmaktadır.

Tablo I: Ulusal Güvenlik Tehdidi Tanımlama Modeli

Tehdidin Derecesi			
Gücün İçeriği		Potansiyel Güvenlik Tehdidi	Asıl Güvenlik Tehdidi
	Mekanı	Farklı güç dengesi	Aynı güç dengesi
	Niteliği	Örtük Güç (Ekonomik Refah Nüfus Miktarı)	Gerçek Güç (Askeri Kapasite)
	Kullanımı	Savunmacı	Saldırgan

3. Bölgesel Gücün Ulusal Güvenlik Stratejisi Seçenekleri

Devletler, ulusal güvenlik tehditlerinin üstesinden gelebilmek için ulusal güvenlik stratejilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Ulusal güvenlik tehdidiyle karşılaşan bölgesel devletler; dengeleme (balancing), sorumluluğu paslama (buck passing) ve peşine takılma (bandwagoning) olmak üzere üç temel güvenlik stratejisi takip etme seçeneğine sahiptirler. Bölgesel gücün güvenlik strateji seçenekleri daha ayrıntılı bir şekilde aşağıda şekil III'te görülmektedir. Tanımlanmış bir güvenlik tehdidine karşı hangi güvenlik stratejisinin takip edileceği mevcut küresel ve bölgesel güç dağılımının nasıl gerçekleştiğine bağlıdır. Güç, güvenlik tehdidi tanımlamasında olduğu gibi güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde de merkezi bir konuma sahiptir. Ancak, ulusal güvenlik tehdidi tanımlama işlemi daha çok bölgesel güç dağılımına odaklanmayı gerektirirken, bu tehdide karşı hangi ulusal güvenlik stratejisinin takip edileceği işlemi ise hem bölgesel hem de küresel güç dağılımını hesaba katmayı gerektirmektedir. Takip edilecek ulusal güvenlik stratejisinin belirlenmesi sürecinde küresel güç dağılımının bölgesel güç dağılımı üzerinde oluşturduğu yapısal yansımalar da dikkate alınmaktadır.

Şekil III: Bölgesel Gücün Ulusal Güvenlik Stratejileri

3.1. Dengeleme

Önceki bölümde ayrıntılı olarak ifade edildiği gibi devletlerin güvenlik tehdidi tanımlamaları güç dengesi mekanizmasıyla yapılmaktadır. Bir devletin güç dengesini değiştirmesi yahut değiştirmeye yönelik her bir çabası aynı sistem içindeki (küresel veya bölgesel sistem olsun) diğer devletlerin güvenlik

kaygılarının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Güvenlik ikilemi bu mantığın üzerine kuruludur. En basit haliyle bir devletin güvenlik adına güç artırımına gitmesi, aynı güç dağılımındaki diğer devletlerin güvenlik kaygılarının artmasına yol açmaktadır. Güvenlik kaygısı artan devletlerin de bu yeni duruma güç artımına giderek ya da aralarında güvenlik işbirlikleri yaparak yanıt vermeleri dengeleme davranışının bir çıktısıdır.¹⁹⁹ Dengeleme, güvenlik kaygısının arttığı durumlarda egemen devletler tarafından sergilenen davranış biçimlerinden sadece bir tanesidir.

Bu çerçevede literatürde birbirine yakın anlamları içeren farklı dengeleme tanımlarına rastlamak mümkündür. Örneğin Morgenthau dengelemeyi, bir devletin güç kapasitesini diğer bir devletin güç kapasitesine denk duruma getirmesi olarak tanımlamaktadır.²⁰⁰ Waltz dengelemeyi, sistemde hegemon pozisyon kazanmaya çalışan güce karşı, zayıf tarafı destekleme stratejisi şeklinde tanımlamaktadır.²⁰¹ Mearsheimer ise dengelemeyi, saldırgan davranan devlete karşı mevcut güç dengesini koruma davranışı şeklinde görmektedir.²⁰² Dengelemeye dair bu tanımlamalardan elde edilen ortak çıkarım, devletlerin güç dengesizliği (imbalance of power) durumunda yükselen gücü kontrol altına alma eğiliminde olduklarıdır.

Başarılı olduğu takdirde, dengeleme davranışı sayesinde bozulmuş olan güç dengesi yeniden dengeye oturtulmuş olacaktır. Ancak burada, güç dengesizliğinin hangi güç dağılımında (küresel veya bölgesel güç dağılımı) meydana geldiği ve dengeleme stratejisinin daha çok güç dengesini bozan devletle aynı güç dağılımında bulunan ve aynı güç statüsüne sahip olan devlet veya devletler tarafından izleneceği varsayımını göz ardı etmemek gerekmektedir. Dengeleme; uluslararası politikada güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalan devletlerin en sık başvurduğu güvenlik stratejisidir. Ancak dengeleme stratejisi devletler açısından oldukça maliyetli bir stratejidir. Bunun nedeni, dengeleme stratejisi izleyerek

¹⁹⁹ Barry R. Posen, **The Source of Military Doctrine**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1948, p.61.

²⁰⁰ Hans J. Morgenthau and Kenneth W. Thompson, *Principles and Problems of International Relations: Selected Readings*, New York: Alfred A. Knopf, 1950, p.103, Aktaran: Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", **Akademik Bakış**, Cilt.10, Sayı.20 (Yaz 2017), ss.221-263.

²⁰¹ Waltz, *Theory of International Politics*, p.126.

²⁰² Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.166.

devletler güç dengesini değiştirmeye girişen saldırgan devletin caydırma ve cezalandırma sorumluluğunu doğrudan kendileri üstlenmeleridir.²⁰³

Dengeleme davranışı, iç dengeleme ve dış dengeleme olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. İç dengeleme, güvenlik tehdidiyle karşılaşan bir devletin, kendi öz kaynaklarını kullanarak askeri kapasitesini güçlendirme davranışdır. Savunma harcaması yükseltimi, askeri personel sayısı artırımı ve silah üretimine yönelme gibi faaliyetler iç dengeleme sürecinde sıklıkla başvurulan yollardır.²⁰⁴ Dış dengeleme ise güvenlik tehdidi oluşturduğu düşünülen devlete karşı diğer devletlerle savunma işbirliğine gitme davranışdır.²⁰⁵ Dış dengeleme davranışında bulunan devletler güç kapasitelerini bir araya getirerek saldırgan davranan devlete karşı koyacak güçlü bir ittifak kurarlar. Diğer devletlerle ittifaklar kurma, mevcut ittifakları güçlendirme, rakip ittifakları zayıflatma ve güvenlik taahhütleri verme ya da alma gibi davranış biçimleri dış dengelemenin yolları arasında yer almaktadır.²⁰⁶ Bu çalışmada ittifak kavramı, Wolfers'in tanımladığı anlamda kullanılmaktadır. Wolfers, iki ya da daha fazla egemen devlet arasındaki karşılıklı askeri işbirliği taahhüdü şeklindeki ilişki biçimini ittifak şeklinde tanımlamaktadır.²⁰⁷

Devletlerin güç artırımına giderek veya ittifaklar kurarak görece güçlü bir devletin kendileri üzerinde hâkimiyet kurmasını engelleme düşüncesi güç dengesi kuramının özünü oluşturmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken husus, dengeleme davranışının kaçınılmaz olduğu zaman diliminin ulusal güvenlik tehdidinin potansiyel olmaktan çıkıp, asıl tehdiye dönüştüğü an olduğudur. Ulusal güvenlik tehdidinin potansiyel düzeyde kalması dengelemenin etkin bir şekilde uygulamaya konulmasına yol açmayabilir. Bu durumda devletlerin daha ziyade ulusal güç kapasitelerini artırmaya gittikleri iç dengeleme davranışı gerçekleşmektedir. Ancak hem iç hem de dış dengelemenin etkin bir şekilde uygulamaya konulması ancak asıl safhadaki ulusal güvenlik tehdidiyle karşılaşıldığında görülmektedir. Buna göre devletler, güç kapasitesi tehlike

²⁰³ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.156.

²⁰⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, p.118 ve Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.157.

²⁰⁵ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.156.

²⁰⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.118.

²⁰⁷ Arnold Wolfers, "Alliances", in David Sills (Ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 1, New York: Macmillan, 1968, p.268.

oluşturan devlet ya da devletler koalisyonu karşısında kendilerini savunmaya hazırlıklı hale getirmek amacıyla ittifaklar kurarlar.²⁰⁸

Devletler güvenlik tehdidinin derecesi (potansiyel ya da asıl tehdit) ve güç dağılımına bağlı olarak aynı anda hem iç hem de dış dengeleme davranışında bulunabilirler. Ancak devletler bu iki strateji arasından daha çok iç dengeleme davranışı sergilemektedirler. Çünkü devletlerin bizzat kendi öz kapasitelerine dayandığından iç dengeleme, dış dengelemeden daha güvenilir görülmektedir.²⁰⁹ Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, dengeleme stratejisi saldırgan devleti bu davranışından caydırmadığı takdirde, dengeleme stratejisi izleyen taraf ile dengelenmeye çalışılan taraf arasında savaş ihtimali daha güçlüdür.

Sonuç olarak dengeleme, mevcut güç dağılımını (küresel veya bölgesel) kendi lehine değiştirme ya da değiştirme girişiminde bulunma davranışı sergileyerek güvenlik tehdidi oluşturan saldırgan devlet ya da devletler grubu karşısında güvende kalabilmek adına iç ve dış çabalarla göreceli güç kapasitesini koruma politikasıdır. Avrupa bölgesinde XIV Louis ve Napolyon Fransa'sı ile Wilhelm ve Hitler Almanya'sı karşısında güç dengesini muhafaza etmek ya da bozulmuşu yeniden tesis etmek amacıyla bölge devletlerinin güç kapasitelerini artırmaları ve kurdukları ittifaklar dengeleme stratejisinin tarihi örnekleridir. II. Dünya Savaşı ertesinde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı saldırgan davranışları karşısında ABD'nin NATO kapsamında bazı Avrupalı devletlerle ittifak kurması bunun etkili bir örneğini sunmaktadır. Benzer şekilde, Soğuk Savaş boyunca her iki süper gücün birbirlerini yakından takip ederek askeri kapasitelerini artırmaları da dengeleme davranışının bir çıktısıydı.

3.2. Sorumluluğu Paslama

Güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalan devletlerin başvurduğu bir diğer ulusal güvenlik stratejisi sorumluluğu paslamadır. Sorumluluğu paslama, güç dengesinin değiştiği ya da değiştirilmeye çalışıldığı durumda izlenecek dengeleme stratejisinin alternatifi olarak görülmektedir.²¹⁰ Sorumluluğu paslama, saldırgan davranan devletin caydırılması veya bu başarısız olduğunda onunla savaşılmasını da içeren mevcut güç dengesini korumaya dönük sorumluluğun başka bir devletin omuzuna

²⁰⁸ Walt, *The Origins of Alliances*, p.18.

²⁰⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, pp.162-163.

²¹⁰ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, ss.156.

yüklenmesi stratejisidir. Bir bakıma saldırgan devletin mevcut güç dengesini değiştirme çabası güvenlik tehdidi olarak görülmesine rağmen dengeleme stratejisi izlemekten uzak durma davranış biçimidir. Devletler, güvenlik tehdidi oluşturan devletin dengelenmesi sorumluluğunu ya güç kapasitesi bakımından kendilerine denk bir devlete ya da kendilerinden daha zayıf bir devlete paslayarak iki şekilde yaparlar.

Sorumluluğu paslama bu stratejiyi izleyen devletlere riskleri de içerisinde barındıran önemli avantajlar sağlar. Bu strateji takip edilerek her şeyden önce saldırgan devletin dengelenmesinin beraberinde getireceği maliyetten kaçınılmaktadır. Mesela, saldırgan davranan A devleti, hem B devleti hem de C devleti açısından tehdit olarak görüldüğü halde, B ya da C'den biri tehdidin üstesinden gelme görevini (mevcut güç dengesini muhafaza etme) bir diğerine bırakırsa, kendisi dışarıda kalıp maliyet üstlenmeden avantaj elde etmiş olacaktır. B ya da C'den biri bu sorumluluğu üstlenmezse ikisi de kaybedecektir.²¹¹ Ayrıca, sorumluluğu paslama stratejisi, güvenlik rekabetine tutuşan devletlerin birbirini yıpratması nedeniyle buna başvuran devletin uluslararası güç konumunun görece güçlenmesiyle de sonuçlanabilme ihtimali taşımaktadır.²¹²

Ancak dengeleme sorumluluğun diğerlerine paslanması davranışı bir yere kadar sürdürülebilmektedir. Sorumluluğu üstlenen devletin bunda başarısız olması halinde sorumluluğu paslayan devletin doğrudan dengeleme davranışı sergilemesi gerekebilir. Bu da şu ana dek sorumluluğu paslama davranışı sergileyen devlet açısından ciddi risk taşımaktadır. Yükselen güç, kendisine karşı dengeleme yapan devlet ya da devletler üzerinde hakimiyet kurduğu takdirde, bundan sonra sorumluluğu paslama stratejisi izleyen devletin dengeleme stratejisine yönelmesi fazla bir anlam ifade etmeyebilir. Devletlerin bu hassas dengeyi hataya düşmeden akıllıca gözetmesi gerekmektedir.

Sorumluluğu paslama stratejisi şu şartlar yerine geldiğinden mümkün hale gelir. Birincisi, sorumluluğu paslama stratejisinin uygulanmasında güç dağılımı belirleyici olmaktadır. Sorumluluğu paslama çift kutuplu güç dağılımlarında değil,

²¹¹ Waltz, *Theory of International Relations*, pp.164-165.

²¹² Thomas J. Christensen and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Buck: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organisations*, Vol.44, No.2 (Spring 1990), pp.137-168.

ancak çok kutuplu güç dağılımlarında uygulanabilir.²¹³ Bu durum hem küresel hem de bölgesel güç dağılımları için geçerlidir. Çünkü saldırgan davranan gücü bireysel olarak dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip olan en az iki devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan biri sorumluluğu paslayan tarafı oluştururken, diğeri sorumluluğu üstlenen tarafı oluşturmaktadır. İkicisi, sorumluluğu paslama davranışının uygulanmasında coğrafyaya, yani gücün mekânı kilit rol oynamaktadır.²¹⁴ Burada coğrafya ile kast edilen saldırgan devletle aynı bölgede bulunan devlet ya da devletlerin tehdidi daha yakından hissedecekleri için öncelikli olarak bu devletlerin dengeleme sorumluluğunu üstlenmeleridir.

Dolayısıyla tehdide coğrafi olarak daha uzak olan devletler bu stratejiye daha fazla başvurabilme seçeneğine sahiptirler. Tehdide uzaklık, tehdidin ortaya çıktığı bölgesel güç dağılımı dışında başka bir güç dağılımında yer almak olabileceği gibi, aynı güç dağılımında olup saldırgan devlete komşu olmamak şeklinde de olabilir. İkinci faktör dikkate alındığında ulusal güvenlik tehdidinin potansiyel veya asıl olduğuna bakılmaktadır. Ulusal güvenlik tehdidini potansiyel düzeyde hisseden devlet geride durarak, bu tehdidi asıl düzeyde hisseden devletin sorumluluğu doğrudan üstlenmesine çaba göstermektedir.

3.3. Peşine Takılma

Güç dengesi sisteminin devletleri takip etmeye yönlendirdiği diğer güvenlik stratejisi peşine takılmadır. Peşine takılma stratejisi, bir devletin kapasite bakımından kendisinden daha güçlü bir devlet ya da devletler koalisyonu ile ittifak kurması durumunda ortaya çıkan ilişki biçimidir. Mearsheimer, peşine takılmayı güçlü devletlerin değil, daha ziyade görece zayıf devletlerin sergilediği davranış biçimi olarak tanımlamaktadır.²¹⁵ Waltz'a göre dengeleme daha zayıf tarafla ittifak kurmak iken, peşine takılma ise daha güç tarafla ittifak kurmak anlamına gelmektedir.²¹⁶ Diğer bir deyişle, bir güvenlik tehdidiyle karşılaştıklarında saldırgan tarafa karşı dengeleme yapabilecek güç kapasitesinden mahrum olan devletler, peşine takılma davranışı sergilemek durumunda kalmaktadırlar.

²¹³ Christensen and Snyder, "Chain Gang and Passed Buck: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", pp.137-168, Waltz, *Theory of International Relations*, pp.164-166, Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, pp.270-271.

²¹⁴ Posen, *The Source of Military Doctrine*, pp.64-65 ve Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, ss.270-271.

²¹⁵ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, p.156.

²¹⁶ Waltz, *Theory of International Politics*, p.126.

Dolayısıyla bu konuda kendilerine güvenlik desteği sağlayacak güçlü bir devlet arayışı içerisine girerler. Kısacası en genel haliyle ne amaçla olursa olsun bir devletin görece kendinden daha güçlü bir devlet veya devletler koalisyonu ile ittifak ilişkisi kurması peşine takılma davranışı şeklinde tanımlanmaktadır.²¹⁷

Uluslararası politikada devletlerin davranış biçimlerine bakıldığında dengeleme kadar peşine takılmanın da oldukça yaygın olarak başvurulan stratejiler arasında yer aldığı görülmektedir. Walt, peşine takılma davranışının arkasında savunmacı ve saldırgan olmak üzere iki farklı motivasyonun bulunduğunu ileri sürmektedir.²¹⁸ Benzer şekilde Schweller de peşine takılmanın savunmacı ve saldırgan türlerinin bulunduğunu savunmaktadır.²¹⁹ Buradan hareketle bu çalışmada savunmacı peşine takılma (bandwagoning for defense), saldırgan peşine takılma (bandwagoning for offense) ve yatıştırıcı peşine takılma (bandwagoning for appeasement) olmak üzere üç farklı peşine takılma stratejisinin olduğu ileri sürülmektedir. Tek kutuplu yapıda yukarıda sayılan peşine takılma stratejilerinden hangisinin takip edileceğinde belirleyici olan bölgesel güç dağılımı ve küresel kutupluluğun bir yansıması olarak süper gücün ilgili bölgeye yönelik takip edeceği grand stratejidir.

3.3.1. Savunmacı Peşine Takılma

Savunma amaçlı peşine takılma; saldırgan davranmak suretiyle mevcut güç dengesini bozan ya da bozma girişiminde bulunan devletin, bu durumu ulusal güvenlik tehdidi şeklinde gören devlet tarafından dengeleyemediği takdirde, güvenlik tehdidi gören devletin güvenlik tehdidi oluşturan devlete karşı daha güçlü üçüncü bir devletle ittifak ilişkisi kurmasıdır. Bu, savunmacı peşine takılma davranışının sergilendiği birinci durumdur. Somutlaştırırsak savunmacı peşine takılma; saldırgan davranan A devletine karşı onu yakın bir güvenlik tehdidi olarak gören B devletinin güç kapasitesinin yetersizliği nedeniyle doğrudan dengeleme stratejisi izleyemeyip, bölge içinden yahut dışından daha üst bir güç statüsüne sahip olan C devletiyle savunma işbirliğine gitmesidir. Bu durumda C devletinin saldırgan davranan A devletini dengeleyebilecek güç kapasitesine yahut

²¹⁷ Randall L. Schweller, **Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest**, New York: Columbia University Press, 1998, p.67.

²¹⁸ Walt, *Alliance Formation and Balance of World Power*, p.8.

²¹⁹ Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, Vol.19, No.1 (Summer 1994), pp.72-107,

daha fazlasına sahip olması gerekmektedir. Savunmacı peşine takılma davranışında bulunan bir devletin savunma işbirliğinde bulunduğu güçlü devletle ilişkisi peşine takılma davranışyken, güvenlik tehdidi algıladığı devlete yönelik ilişkisi ise dengeleme davranışdır.

Savunmacı peşine takılma davranışının sergilendiği durumlardan ikincisine, ulusal güvenlik tehdidi oluşturan devlet ile ulusal güvenlik tehdidi algılayan devletin aynı güç statüsüne sahip olduğu durumda da rastlamak mümkündür. Saldırgan davranmak suretiyle bölgesel güç dengesini kendi lehine değiştirmeye yönelik devletle aynı güç statüsünde bulunun devletlerin mevcut olmasına rağmen dengelemenin kurul(a)madığı şartlara işaret etmektedir. Bölge dışından daha güçlü bir devletin bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesi hususunda aktif sorumluluk alması halinde, ulusal güvenlik tehdidi algılayan bölgesel güçler, bu devletin peşine takılmayı tercih edeceklerdir. Bu davranış biçimini Walt, “bölgesel dengeleme” olarak adlandırmaktadır.²²⁰ Statükocu bölgesel devletler açısından düşünüldüğünde, ikinci tür savunmacı peşine takılma davranışı daha az maliyetle aynı hedefe ulaşma mantığının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, savunmacı peşine takılma stratejisi, güç kapasitesi bakımında daha üst bir güç statüsüne sahip olan devletlere karşı izlenebildiği gibi, aynı güç statüsüne sahip olan devletlere karşı da izlenebilmektedir.

Savunmacı peşine takılmayı hem dengelemeden hem de diğer peşine takılma stratejilerinden ayırt eden hususlar bulunmaktadır. Savunmacı peşine takılmada birinci dikkat edilmesi gereken husus güvenlik tehdidi algılayan devletin güvenlik tehdidi oluşturan devleti doğrudan (iç ve dış dengeleme) dengeleyebilecek güç kapasitesinden yoksun olmasıdır. Yahut saldırgan devleti dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip olsa dahi, dışarıdan daha güçlü bir devletin doğrudan dengeleme sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. İkinci dikkat edilmesi gereken husus, savunma amaçlı peşine takılmadan bahsedilebilmesi için ittifak arayışı içinde bulunan devletin kendisinden daha üst güç statüsüne sahip olan devletle stratejik ittifak ilişkisi kurması gerektiğidir. Çünkü aynı güç statüsünde bulunan bir devletle kurulan ittifak ilişkisi dengeleme davranışının bir türünü

²²⁰ Stephen M. Walt, **Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy**, New York. W.W. Norton & Company, 2005, pp.187-191.

oluşturmaktadır. Daha güçlü bir devletle ittifak kurmanın elverişliliği, görece zayıf devletlerin saldırgan devleti dengeleme eğilimini güçlendirmektedir.²²¹

Üçüncüsü, güvenlik tehdidi oluşturan devletin güç kapasitesini dengeleyebilecek başka bir devletin mevcut olması ve bu saldırgan davranışı sergileyen devleti dengeleme noktasında da bu devletin istekli davranması gerekmektedir. Bu devletin istekli olup olmaması onun ilgili bölgedeki hayati çıkarlarının zarar görmemesiyle ilgilidir. Kısacası peşine takılanın da peşine takılanın da yükselen gücün davranışlarını, derecesi farklılık gösterse de, ortak güvenlik tehdidi olarak görmesi gerekmektedir.

Öte yandan devletlerin savunmacı peşine takılma stratejisine başvurma eğilimi uluslararası sistemin yapısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemde ikincil devletlerin savunma amaçlı peşine takılma davranışına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun birinci nedeni süper gücün tek kutuplu yapıyı sürdürebilmek için diğer stratejik bölgelerde bir devletin aşırı güçlenmesini istememesidir. Diğer bir deyişle tek kutuplu küresel güç dengesinin devamlılığı, bölgesel güç dengelerinin kutup liderinin aleyhine dönmemesine dayanmaktadır. Bu nedenle süper güç, dünyanın farklı bölgelerindeki yerel güç dengelerinin korunmasından yana tavır alma hususunda hem motivasyona hem de güç kabiliyetine sahiptir.

İkinci nedeni, bölgesel güç dağılımı içinde bulunan ikincil devletlerin bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirmeye kalkışan saldırgan devleti, bölge dışından süper güçle savunma işbirliğine giderek dengeleme eğiliminde olduklarıdır. Çünkü güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel devlete karşı süper güçle stratejik işbirliği yapmak, bölgesel güç dengesinin sürdürülmesi noktasında ikincil devletlerin maliyetlerini oldukça azaltmaktadır. Bu nedenle ikincil devletler, tek kutuplu küresel güç dağılımında bölgesel güvenlik tehditleri karşısında süper güçle savunma endekli ittifak ilişkisi kurmak suretiyle onun güvenlik şemsiyesi altına girme yönünde tercihte bulunmaktadırlar.²²²

²²¹ Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?", **Security Studies**, Vol.1, No.3, (Spring 1992), pp.383-416.

²²² Stephen M. Walt, "Taming American Power", **Foreign Affairs**, Vol.84, No.5, (September/October 2005), pp.105-120 (p.110).

Gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa, Doğu Asya ve Orta Doğu bölgelerinde savunmacı peşine takılma davranışının birçok tarihi örneğine rastlamak mümkündür. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından yayılcı davranan SSCB'nin ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit etmesi nedeniyle Türkiye'nin ABD ile ittifak kurması savunmacı peşine takılma davranışının çarpıcı bir örneğidir. Aynı şekilde, Soğuk Savaş sırasında Avrupalı büyük güçlerin süper güç SSCB'nin oluşturduğu güvenlik tehlikesi sebebiyle diğer süper güç ABD'yle kurdukları ittifak ilişkisi de buna örnek olarak gösterilebilir. Bu iki örnek daha üst bir güç statüsünde bulunan devlete karşı izlenen birinci tür savunmacı peşinde takılma örnekleridir. Diğer yandan, Orta Doğu'da Suudi Arabistan, İsrail ve daha başka bölge devletlerinin bölgede güç kapasitesi açısından kendilerine kabaca denk saldırgan devletlere karşılık ABD ile ittifak kurmaları da ise savunmacı peşine takılmanın ikinci türüne örnektir. Tüm bu örneklerde gözden kaçırılmaması gereken nokta, saldırgan davranmak suretiyle bölgesel güvenlik düzenini değiştiren ya da değiştirme girişiminde bulunan devletin daha güçlü bir devletle ittifak kurularak kontrol altına alınmasıdır.

3.3.2. Saldırgan Peşine Takılma

Saldırgan peşine takılma stratejisi saldırgan realizmin devletlerin saldırgan davrandıklarına dair temel varsayımıyla uyumlu bir stratejidir. Saldırgan realizmin devletlerin güvenlik kaygısıyla güç kapasitelerini artırmak ve güç dengesini kendi lehlerine çevirmek için fırsatlar kollayan rasyonel aktörler olduğu yönündeki varsayımı bunu mümkün kılmaktadır. Burada bilinmesi gereken sadece görece güçlü devletlerin değil, aynı zamanda görece zayıf devletlerin de fırsatını bulduklarında saldırgan davranışlar sergiledikleridir.

Bu çerçevede saldırgan peşine takılma stratejisi, görece zayıf devletlerin başvurduğu göreceli gücünü artırma davranışdır. Saldırgan peşine takılma stratejisi, görece zayıf bir devletin anti statükocu davranan güçlü bir devletle ittifak yaparak bu büyük gücün gelecekteki kazanımlarını paylaşma motivasyona dayanmaktadır.²²³ Bu nedenle görece zayıf devletleri saldırgan peşine takılma davranışına yönlendiren dinamik diğer peşine takılma davranışlarından tamamen

²²³ Schweller, *"Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In"*, pp.72-107, Eric Labs, "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", **Security Studies**, Vol.6, No.4 (Summer 1997), 1-49 ve Stephen M.Walt, Alliance Formation and the Balance of Power", **International Security**, Vol. No.4 (Spring 1985), pp.3-43.

farklıdır. Diğerlerinde görece zayıf devletin küresel veya bölgesel güç dengesinin değişmesi durumunda göreceli gücü azalacağı için ulusal güvenlik kaygıları artarken, burada ise yeniden formüle edilecek olan güç dengesinden göreceli gücü artacağı için güvenlik kaygıları azalmaktadır. Ayrıca, savunmacı peşine takılma politikasının temel amacı güç dengesini muhafaza etmek veya bozulan güç dengesini yeniden tesis etmek iken, saldırgan peşine takılmanın amacı mevcut güç dengesini kendi lehine değiştirmektir.

Bu tür bir stratejinin uygulamaya konulabilmesi için uygun şartlara gereksinim duyulmaktadır. İlk olarak, küresel yahut bölgesel güç dengesini değişime zorlayan ve bu nedenle saldırgan davranan güçlü bir devletin bulunmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci olarak, bir devletin saldırgan peşine takılma stratejisi takip edebilmesi için revizyonist davranan güçlü devletin güç dengesini kendi lehine çevirmesi durumundan güvenlik kaygısı hissetmemeli, aksine yeni güç dağılımında göreceli gücünün artacağı yönünde güçlü bir beklenti içinde olmalıdır. Aksi takdirde saldırgan peşine takılma şeklindeki stratejik ittifak ilişkisi kurulamaz.

Herhangi iki ya da daha fazla devleti saldırgan peşine takılma yönünde motive eden temel değişken ortak tehdide karşı koymak değil, örtüşen yayılmacı çıkarlarıdır.²²⁴ Ayrıca iki revizyonist devlet arasında saldırgan peşine takılma yönünde stratejik işbirliğinin kurulması daha çok savaş dönemlerinde ortaya çıkmaktadır.²²⁵ İtalya'nın II. Dünya Savaşı sırasında revizyonist Almanya ile işbirliği yaparak Fransa'ya savaş ilan etmesi göreceli gücü artırmaya dönük saldırgan peşine takılma stratejisi örneğidir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin revizyonist Almaya ile ittifak kurarak I. Dünya Savaşı'na girmesi saldırgan peşine takılma davranışının bir diğer çarpıcı örneğidir. Son olarak, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemde 2003 Irak Savaşı'nda Türkiye, ABD'yle işbirliği yaparak savaşa girmiş olsaydı saldırgan peşine takılma davranışı sergilememiş olacaktı.

3.3.3. Yatıştırıcı Peşine Takılma

Yatıştırıcı peşine takılma, bir devletin güç kapasitesi kendisinden oldukça fazla olan saldırgan bir devlet karşısında yalnız kalması durumunda ortaya çıkan davranış biçimidir. Güvenlik tehdidi hissedilen devleti dengeleme kapasitesine sahip olan güçlü bir devletin mevcut olmaması yahut olsa bile buna yanaşmaması

²²⁴ Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, pp.72-107.

²²⁵ Labs, *Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims*, pp.1-49

durumunda saldırgan devleti yatıştırmaya dönük izlenen politikalar bu gruba girmektedir. Burada temel amaç, saldırgan davranan devleti yatıştırmak suretiyle kendisinin toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye atacak bir saldırıya maruz kalmaktan kaçınmak ve üzerindeki baskıları azaltmaktır.²²⁶

Dolayısıyla yatıştırıcı peşine takılma politikası izleyen zayıf taraf, güçlü ve saldırgan davranan tarafı yatıştırmak adına kendi dış politika davranışlarını saldırgan tarafın talepleri doğrultusunda gözden geçirmektedir.²²⁷ Bu tür peşine takılma, daha çok saldırgan büyük güçler karşısında yalnız kalan ve karşı koyduu takdirde teslim olmaktan başka seçeneği olmayan görece zayıf devletlerin kullandığı bir stratejidir.²²⁸ Özellikle tek kutuplu küresel güç dağılımında, süper gücün talep ve baskılarına maruz kalan bölgesel güçler, dış politika tutum ve davranışlarında süper gücü yatıştırmaya dönük gözden geçirmeye gitmek zorunda kalmaktadırlar.

Yatıştırıcı peşine takılma stratejisinin temel mantığı, güçlü bir saldırgan devletin mevcut güç dengesini değiştirme girişimi karşısında kendi ulusal güvenliğine doğrudan güvenlik tehdidi oluşturmayacak bir düzeye kadar güç dengesinin değişmesine katlanma zorunluluğu üzerine kuruludur. Yatıştırıcı peşine takılma stratejisi izlemek zorunda kalan devletler kendi bölgesindeki devletlerden biri veya birkaçının saldırgan devlete teslim olmasına göz yummak zorunda kalabilirler. Böyle davranarak, tehdit duyan devlet, ileride kendi ulusal güvenliğini tehlikeye atmak pahasına mevcut güç dengesinin tehdit oluşturan devlet lehine değişmesini izlemek durumunda kalmaktadır.

²²⁶ Walt, *The Origins of Alliances*, p.21.

²²⁷ Walt, *"Taming American Power"*, p.110.

²²⁸ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, pp.162-163.

4. Süper Gücün Grand Strateji Seçenekleri

Herhangi bir uluslararası sistemin kalıcılığı büyük oranda söz konusu sistemi meydana getiren ana güçlerin statüko durumunu sürdürüp sürdürmemelerine bağlıdır.²²⁹ Bu ana güçler arasındaki güç dağılımının kabaca eşit olması mevcut sisteme süreklilik anlamında istikrar kazandırmaktadır. Ancak tek kutuplu sistemin sürdürülebilir kılınması hem güç dağılımının sürdürülmesine hem de kutup liderinin davranış biçimine bağlıdır.²³⁰ Tek kutuplu sistemin varlığını sürdürmesi birinci olarak mevcut orantısız küresel güç dağılımının korunmasına ihtiyaç duymaktadır.

Tek kutuplu sistemde kutup liderinin güç üstünlüğünün sona ermesi iki şekilde gerçekleşebilir. Birinci yol, süper güç statüsüne sahip olma noktasında sistemdeki en güçlü adaylar olan büyük güçlerin orta vadede iç dengelemeye giderek güçlerini artırmalarıyla süper güç statüsüne ulaşmalarıdır. İkinci yol ise sistemi kontrol eden süper gücün, mevcut güç kapasitesinde gerileme yaşamasıyla büyük güç statüsüne düşmesidir. Bu nedenle süper güç, daima sistemdeki büyük güçlerin güç kapasitelerini gözeterek güç üstünlüğüne sahip olduğu durumu kalıcı kılmalıdır. Dünyanın herhangi bir bölgesinde kendi güç kapasitesine aşağı yukarı denk ikinci bir güç merkezinin belirmemesine özen göstermelidir.

Tek kutuplu sistemin varlığını sürdürmesinin bağlı olduğu ikinci faktör ise güç üstünlüğünü elinde bulunduran süper gücün diğer stratejik bölgelere dönük dış politika davranışlarıdır. Burada belirleyici olan süper gücün elinde bulundurduğu güç kapasitesini hangi amaçlarla nasıl kullanacağıdır. Güç üstünlüğüne sahip olan süper gücün ikincil devletlerin tümü açısından güçlü bir potansiyel anlamda güvenlik tehdidi oluşturduğundan şüphe yoktur. Her ne kadar devletlerin sistemdeki potansiyel tehditleri de dikkate alarak ciddi güvenlik tedbirleri aldıkları dikkate alınsa da, tek kutuplu sistemde süper gücü dengeleyebilecek bir güç merkezinin olmaması ve dengelemenin oldukça maliyetli olması nedeniyle bu varsayımın etkili işlemediği bilinmektedir. Bu varsayımı harekete geçirecek olan dinamik, süper gücün saldırgan davranışlarıyla “potansiyel tehdit” unsurundan “asıl tehdit” unsuruna dönüşmedir.

²²⁹ Robert Powel, “Stability and the Distribution of Power, **World Politics**, Vol.48, No.2 (January 1996), pp.239-267.

²³⁰ John Ikenberry, Michael Mastanduno and William C. Wohlforth, “Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences”, **World Politics**, Vol.61, No.1 (January 2009), pp.1-27.

Süper gücün elinde bulundurduğu güç birikimini savunmacı, saldırgan ya da bu ikisi dışında kullanımı ikincil devletlere onu potansiyel ya da asıl tehdit olarak tanımlamaya yönlendirecektir. Mesela, süper gücün güç üstünlüğünü statükocu amaçla bölgesel güç dengesinin korunmasından yana kullandığı takdirde ikincil devletlerin güvenlik endişelerini artmadığından potansiyel tehdit seviyesinde kalacaktır. Hatta bu durumda bölge dışından süper güç, saldırgan davranan bölgesel aktörlere karşı ittifak yapılacak müttefike dönüşebilmektedir. Revizyonist amaçla bölgesel güç dengesinin bozulmasından yana kullanması durumunda ise ikincil devletlerin güvenlik kaygıları artacak ve özellikle büyük devletlerin hem iç dengelemeye hız vermelerine hem de güçlerini birleştirerek dış dengelemeye gitmelerine neden olacaktır. Bu nedenle, tek kutuplu sistemde ikincil devletlerin güvenlik stratejileri sadece küresel ve bölgesel güç dağılımına göre değil, aynı zamanda kutup liderinin bu bölgeye yönelik izleyeceği grand stratejilere göre şekillenmektedir.

Tek kutuplu yapıda süper güç, diğer stratejik öneme sahip bölgelerde kendisine denk güçlü bir rakibin çıkmaması ve bu bölgelerde kendi hayati çıkarlarını tehlikeye atacak bir güç dağılımının belirmemesi maksadıyla grand stratejiler uygulamaya koymaktadır. Nitekim tek kutuplu sistemde kutup lideri dünyanın her bir köşesindeki olup bitenlerle ilgilenme sorumluluğuna sahipken, ikincil devletler daha çok kendi bölgelerindeki gelişmelerle ilgilenmektedirler.²³¹ Bir bakıma tek kutuplu yapıda dünya üzerindeki diğer stratejik bölgeler kutup liderinin ilgilenmek durumunda kaldığı bölgelere dönüşmektedirler.²³² Bu bakımdan bölgesel güç ilişkileri, bölgesel güç dengesi, bölgesel güvenlik düzeni, bölgesel ittifak, rekabet, çatışma ve istikrarsızlık gibi etkileşim durumları süper gücün bu bölgeye yönelik grand stratejinden etkilenmektedir. Bu grand stratejiler genel olarak Avrasya olarak tanımlanan²³³ Avrupa, Doğu Asya ve Orta Doğu olmak üzere dünya üzerindeki en önemli üç stratejik bölgede hayata geçirilmektedir.²³⁴

²³¹ Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", pp.188-213 (p.200).

²³² Evan B. Montgomery, "Contested Primacy in the Western Pasific", **International Security**, Vol.38, No.4 (Spring 2014), pp.115-149.

²³³ Stephen G. Brooks, G. John Ikenberry and William C. Wohlforth, "Don't Come Home, America: The Case againts Retrenchment", **International Security**, Vol.37, No.3 (Winter 2012-2013), PP.7-51 (p.35).

²³⁴Christopher Layne, **The Peace of Illusion: American Grand Strategy from 1940 to the Present**, New York: Cornell Univeristy Press, 2006, p.23, Christopher Layne, "From Proponderence to Offshore Balancing: Americas's Future Grand Strategy",**International Security**, Vol.22, No.1 (Summer 1997),

4.1. Grand Strateji Nedir?

Küresel sistemde yer alan süper ve büyük güçler ulusal güvenlik politikalarını grand stratejilerle hayata geçirmektedirler. Grand strateji, devlet yöneticilerine öncelikle hangi hedeflere ulaşmaları gerektiği ve bu hedefleri elde etmek amacıyla ulusal kaynaklarının nasıl en etkin/verimli şekilde kullanılacağı hususunda en rasyonel yolu göstermeye yaramaktadır.²³⁵ Bir grand strateji başlıca üç temel aşamada formüle edilebilir. Birinci aşamada, hangi devlet için hazırlanıyorsa o devletin içinde bulunduğu iç ve dış şartlar dikkate alınarak hayati derecedeki ulusal çıkarlar tanımlanır. İkinci aşamada, tanımlanan bu hayati çıkarlara yönelik tehditlerin neler olduğu belirlenir. Üçüncü aşamada, eldeki kaynaklar gözetilerek en az maliyetle ve en etkin bir şekilde hayati çıkarlara yönelik tehditlerin üstesinden gelmenin yöntemi ortaya konulur.²³⁶ Hayati çıkarlara yönelik tehditlerle mücadele amacıyla ileri sürülen bir grand strateji ekonomik, siyasi ve askeri araçların tümünü aynı anda içerisinde barındırabilir.²³⁷ Aynı zamanda bir grand strateji, neden bazı tehditlerin öncelik arz ettiğini ve bu tehditlere karşı en uygun aracın ne olduğunu açıklamak zorundadır.²³⁸ Sonuçta etkili bir grand strateji, bunu uygulayacak devletin fayda-maliyet hesaplamasıyla ortaya çıkmaktadır.²³⁹

Grand strateji ile dış politika birbirine karıştırılmamalıdır. Birinci olarak, kavramsal bir bütünü ifade eden grand strateji, dış politikanın basit bir alt dalı değildir. Grand strateji, dış politikanın alt unsurları olan diplomasi, ittifak politikaları ve askeri doktrin stratejilerini kapsamaktadır. Bu nedenle bir grand strateji, söz konusu dış politika araçlarının devletin ulusal çıkarları doğrultusunda en iyi nasıl kullanılacağına çerçevesini çizmektedir²⁴⁰ Grand stratejiyi dış

pp.86-124 (p.88), Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, **America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century**, New York: Oxford University Press, 2016, pp.73-121, John Mearsheimer "The Future of American Pacifism", **Foreign Affairs**, No.126, (September-October 2001), pp.46-61, Robert J. Lieber, **Retreat and Its Consequences**, New York: Cambridge University Press, 2016, pp.1-16.

²³⁵ Art, *A Grand Strategy for America*, p.1-2.

²³⁶ Hal Brands, **What Good Grand Strategy**, New York: Cornell University Press, 2014, p.3 ve Christopher Layne, "From Preponderance to Offshore Balancing: America's Future Grand Strategy", **International Security**, Vol.22, No.1 (Summer 1997), pp.86-124 (p.88).

²³⁷ Posen, *The Source of Military Doctrine*, p.13.

²³⁸ Barry R. Posen, **Restrain: New Foundation for U.S. Grand Strategy**, New York: Cornell University Press, 2014, p.1.

²³⁹ Benjamin Miller, "Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism and War in Iraq", **Security Studies**, Vol.19, No.1 (February 2010), pp.26-65.

²⁴⁰ Brands, *What Good Grand Strategy*, p.4.

politikadan ayrıştırılan diğer bir özellik, yönetimden yönetime kolay kolay değişiklik göstermemesidir. Grand strateji dış politikaya nazaran daha az değişiklik göstermektedir. Dış politika kısa vadeli bir bakış açısı sunarken, grand strateji ilgili devletin orta ve uzun vadeli projeksiyonunu ortaya koymaktadır.²⁴¹ Son olarak, ulusal çıkarların elde edilmesi yolunda kullanılan ekonomik ve siyasi araçlarla mukayese edildiğinde gerçek bir grand strateji daha ziyade güvenlik tehditleri ve bunlara karşı askeri araçların verimli bir şekilde devreye sokulması üzerine odaklanmaktadır.²⁴²

Öte yandan, küresel güç dağılımının kurucu unsurları olan süper ve büyük güçlerin herhangi bir stratejik bölgeye yönelik takip ettikleri grand stratejiler ilgili bölgenin güç dağılımı üzerinde etkiye sahiptirler. Daha doğrusu, küresel güç dağılımının daha alt düzeyde gerçekleşen bölgesel güç dağılımları üzerinde oluşturduğu yapısal etki, süper gücün uygulamaya koyduğu grand stratejilerle gerçekleşmektedir. Bölgesel güçlerin de içerisinde yer aldığı ikincil güçlerin stratejik etkileşimlerini şekillendiren bölgesel güç yapıları, küresel güç dağılımından bağımsız değildir. Bu nedenle bölgesel güç dengesinin kurucu unsurları olan devletlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamaları ve bu tehdidi bertaraf etmeye dair güvenlik politikaları bu grand stratejilerden bağımsız olarak şekillenmemektedir. Bu kapsamda tek kutuplu sistemde süper güç, kimi zaman tepki vererek ve kimi zaman da tepkisiz kalarak stratejik bir bölgenin güç dağılımını, güvenlik ve istikrarını etkileyebilmektedir.²⁴³ Diğer bir anlatımla süper güç rekabetinin söz konusu olmadığı tek kutuplu küresel güç dağılımında süper güç, stratejik alanlardaki bölgesel güç dengelerini şekillendirme kapasitesini elinde bulundurmaktadır.²⁴⁴ Bilhassa bir büyük güç kapasitesine sahip olan devletlerin mevcut olmadığı Orta Doğu gibi stratejik bölgelerde süper güç daha fazla tek yanlı hareket etme kabiliyetini elinde bulundurmaktadır.

Tek kutuplu uluslararası güç dağılımında kutup lideri dünya üzerindeki stratejik bölgelere ilişkin izlemek üzere çeşitli grand strateji seçeneklerine sahiptir. Bu çalışmada bunlar; aktif angajman, pasif angajman, aşırı angajman ve angaje

²⁴¹ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, **America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century**, New York: Oxford University Press, 2016, p.75.

²⁴² Art, *A Grand Strategy for America*, p.3., p.2 ve Posen, *The Source of Military Doctrine*, p.13

²⁴³ Evan B. Montgomery, **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York: Cornell University Press, 2016, p.5.

²⁴⁴ Walt, "The End of American Era", pp.6-16.

olmama olmak üzere başlıca dört başlık altında toplanmaktadır. Bu stratejilerden herhangi birinin kutup lideri tarafından stratejik bölgelerin tümünde aynı anda takip edilmesi zorunluluğu yoktur. Bölgesel koşullara bağlı olarak her bir bölgede farklı bir grand strateji uygulamaya konulabilmektedir.²⁴⁵

Tablo II, tek kutuplu küresel güç dağılımında süper gücün izleyebileceği grand strateji seçeneklerini ve uygulamaya konulduğu takdirde ilgili bölgeye yönelik yapısal yansımalarını göstermektedir. Ayrıca, süper gücün diğer stratejik bölgelere yönelik takip ettiği grand stratejileri tanımlama ve amacına binaen farklı kategorilere ayırma modeli oluşturuldu. Tablo III, oluşturulan bu modeli göstermektedir. Buna göre, süper gücün ilgili bölgede hem bölgesel güç dengesini koruma hem de güvenlik düzeni kurmaya yönelik sorumluk alması durumu aktif angajman şeklinde tanımlanırken, bunlardan sadece bölgesel güç düzenini korumaya dönük sorumluluk alması durumu pasif angajman olarak tanımlanmaktadır. Ancak, süper gücün hem güç dengesi hem de güvenlik düzeni alanında sorumluluk almaması durumu angaje olmama ve bu iki alana karşı saldırgan davranması durumu ise aşırı angaje olma şeklinde tanımlanmaktadır.

Tablo II: Tek Kutuplu Yapıda Süper Gücün Grand Stratejileri ve Bölgesel Yansımaları

		Angaje Olmama	Pasif Angajman	Aktif Angajman	Aşırı Angajman
Davranış		Ne savunmacı ne de saldırgan	Savunmacı	Savunmacı	Saldırgan
Motivasyonu					
Bölgesel Güç Dengesi	Güç	Sorumluluk alanı dışında	Koruyucu	Kurucu ve koruyucu	ve Bozucu
Bölgesel Güvenlik Düzeni	Güvenlik	Sorumluluk alanı dışında	Sorumluluk alanı dışında	Kurucu ve koruyucu	ve Bozucu
Bölgesel Boşluğu	Güç	Azami düzeyde	Vasat düzeyde	Asgari düzeyde	Asgari düzeyde
Bölgesel Güvenlik Açığı	Güvenlik	Azami düzeyde	Vasat düzeyde	Asgari düzeyde	Azami düzeyde

²⁴⁵ Nuno P. Monteiro, "Unrest Assured: Why Unipolarity is not Peaceful", *International Security*, Vol.36, No.3, (Winter 2011), pp.9-40 (p.22).

Tablo III: Süper Gücün Grand Stratejisini Tanımlama Modeli

Grand Stratejinin Sorumluluk Alanı	Uygulama Göstergeleri
Bölgesel Güç Dengesini Koruma	<ol style="list-style-type: none">1. Ekonomik ve askeri yaptırımlar/ambargolar uygulayarak bölgede saldırgan davranan devletlerin ulusal güç kapasitesini kontrol altında tutma.2. Silah tedariki, askeri eğitim programları ve ortak askeri tatbikatlar gibi işbirlikleriyle bölgedeki statükocu devletlerin güç kapasitesini artırma.3. Bölgesel güç dengesinin değişime uğramasının önüne geçilemediği takdirde askeri müdahalede bulunma. Süper güç bu olasılığı da gözettiği için gerektiğinde kullanmak üzere bölgede askeri üsler bulundurmaktadır.
Bölgesel Güvenlik Düzeni Kurma	<ol style="list-style-type: none">1. İkili anlaşmalar ve daha başka yollarla ilgili bölgede statükocu devletlere güvenlik taahhüdünde bulunma.2. Çok taraflı anlaşma veya yönlendirmeye bölgesel güvenlik mekanizması inşa etme.3. Etkin caydırıcılığı olacak şekilde bölgede gerekli düzeyde askeri varlık gösterme.

4.2. Aktif Angajman

Tek kutuplu uluslararası sistemde süper gücün kendi bölgesi dışındaki stratejik bir bölgeye yönelik takip edebileceği grand strateji seçeneklerinden biri aktif angajman stratejisidir. Bu çalışmada aktif angajman şeklinde adlandırılan grand strateji, uluslararası ilişkiler yazınında farklı isimlerle yer almaktadır. Bunlardan en fazla öne çıkanlar; “seçici angajman” (selective engagement)²⁴⁶, “derin

²⁴⁶ Art, *A Grand Strategy for America*, pp.7-11.

angajman” (deep engagement)²⁴⁷ ve “savunmacı hakimiyet” (defensive dominance)²⁴⁸ şeklindeki isimlendirmelerdir.

Aktif angajman stratejisiyle ilgili olarak öncelikle bilinmesi gereken onun savunma amaçlı bir grand strateji olduğudur. Aktif angajman stratejisi uygulandığı bir bölgede, mevcut bölgesel güç dengesinin değişmesi değil, varlığını korunması amaçlanmaktadır. Aktif angajman stratejisinin savunucuları tek kutuplu yapıda bölgesel statüko ve istikrarın muhafaza edilmesinin süper gücün hayati çıkarları arasında yer aldığını ileri sürülmektedirler.²⁴⁹ Bu nedenle aktif angajman stratejisi, tek kutuplu yapıda süper gücün sahip olduğu güç üstünlüğünü saldırgan amaçlarla kullanıp bölgesel statükoyu değiştirmesine ve ikincil devletleri kendi istediği yönde davranmaya zorlamasına karşı çıkmaktadır.²⁵⁰ Bu, “saldırgan olmayan savunma” stratejisiyle bölgesel statükonun sürdürülmesi anlamına gelmektedir.²⁵¹ Tek kutuplu küresel güç dağılımının varlığını sürdürmesi açısından bunun gerekli olduğu düşünülmektedir.

Aktif angajman stratejisi, uygulandığı bölgede kutup liderine hem mevcut güç dağılımını koruma hem de bölgesel güvenlik ve istikrarının kurucusu ve koruyucusu olma sorumluluğu yüklemektedir. Bu stratejiye göre, süper güç lehine olan küresel güvenlik ve istikrarın temin edilmesi için diğer stratejik bölgelerde hem yerel güç dengesinin muhafaza edilmesi hem de güvenlik, barış ve istikrarın tesis edilmesi gerekmektedir. Bir bakıma aktif angajmanla süper güç, bölgesel stratejik ilişkilerinin işleyiş düzenine statükocu pozisyonla aktif olarak müdahil olup, stratejik ortamda doğrudan etkin olmaya gayret göstermektedir

Aktif angajman stratejisini savunanlar, bu stratejinin tek kutuplu küresel güç dağılımında kutup liderine diğer bölgelerdeki stratejik ortamı şekillendirme motivasyonu, kapasitesi ve sorumluluğu verdiğini ileri sürmektedirler. Angajman stratejisini “aktif” boyuta taşıyan da zaten bölgesel stratejik ortamı savunmacı davranarak şekillendirme çabasıdır. Tek kutuplu yapıda bölgesel güvenlik

²⁴⁷ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*. pp.73-87.

²⁴⁸ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, pp.65-77.

²⁴⁹ Robert S. Chase, Emily B. Hil and Paul Kennedy, “Pivotal States and U.S. Strategy”, **Foreign Affairs**, Vol.75, No.1 (January/February 1996), pp. 33-51.

²⁵⁰ Brooks, Ikenberry and Wohlforth, “Don't Come Home, America: The Case against Retrenchment”, pp.7-51 (p.14).

²⁵¹ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, p.99.

çatışmalarını engelleme ve bölgesel güçler arasındaki maliyetli güvenlik rekabetini sınırlandırma hususunda süper gücün hem kapasite ve araçlara hem de motivasyona sahip olduğu düşünülmektedir.²⁵² Bu stratejiyle kutup lideri açısından güvenlik kaygılarının mümkün mertebe giderileceği ve ulusal çıkarlarını sağlayacak kendi lehine bir bölgesel stratejik ortamın inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu stratejik düzen süper gücün ilgili bölgede askeri olarak konumlanması ve buradaki müttefiklerine güvenlik taahhütlerinde bulunmasıyla elde edilebilecektir.

Süper gücün askeri varlık göstermesi ve güvenlik taahhütlerinde bulunması bölgede saldırgan davranan devletlere karşı caydırıcılık ve bölgesel güvenlik düzeninin bozulmasına karşı güvenlik garantisi işlevi görmektedir.²⁵³ Aktif angajman stratejisi izleyen süper güç, bir taraftan kendi bölgesi dışındaki herhangi bir bölgede potansiyel hegemon güçleri kontrol altına almayı, diğer taraftan da bölgesel barış ve istikrarı kalıcı kılmayı hedeflemektedir.²⁵⁴ Üstelik bu stratejiyle kutup liderinin bölgedeki ekonomik çıkarlarının da güvence altına alınacağı ileri sürülmektedir.²⁵⁵

Aktif angajman stratejisinin uygulandığı bölgede süper güç caydırma ve güvence verme olmak üzere iki kritik rol üstlenmektedir. Süper güç bu iki rolü bölgede statükocu devletlerle ikili ve çok taraflı askeri anlaşmalar yaparak ve bu devletlere güvenlik garantileri vererek oynamaktadır. Süper güç, özellikle büyük güçler dışında kalan, bölgesel güç dengesini ve küresel istikrarı etkileme kabiliyetine sahip olan “eksen ülke” (pivotal state)²⁵⁶ olarak tanımlanan bölgesel aktörlerle deniz aşırı stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Süper güç, eksen ülkelerin güvenlik ve istikrarını kendi küresel üstünlüğünü sürdürmesi hususunda hayati önemde görmektedir.²⁵⁷ Böylece süper güç, statükocu bölgesel aktörlerle savunma amaçlı askeri ittifaklar kurmakta ve bölgede askeri personel ve teçhizat konuşlandırıldığı

²⁵² Wohlforth, “*The Stability of a Unipolar World*”, pp.5-41.

²⁵³ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States’ Global Role in the 21st Century*, pp.88-102.

²⁵⁴ John J.Mearsheimer, “The Future of America’s Continental Commitment”, içinde: Greir Lundestad, **No End to Alliance**, London: Palgrave, pp.221-242 (p.222).

²⁵⁵ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States’ Global Role in the 21st Century*, pp.171-189.

²⁵⁶ Chase, Hil and Kennedy, “*Pivotal States and U.S. Strategy*”, pp. 33-51.

²⁵⁷ Chase, Hil and Kennedy, “*Pivotal States and U.S. Strategy*”, pp. 33-51.

stratejik üsler elde etmektedir. Bu bakımdan aktif angajman stratejisinin izlendiği bölgede güç boşluğu ve güvenlik açığı asgari seviyede seyretmektedir.

Kutup liderinin bölgede askeri varlık göstermesi bölgesel güçlerin saldırgan davranışlar sergilemelerinin önünde caydırıcı bir rol oynamaktadır. Aktif angajman stratejisinin caydırma boyutu, bölgesel aktörleri bölgesel güç dengesini ve bölgesel güvenlik düzenini tehlikeye düşürecek düzeyde kuvvete başvurma davranışından vaz geçirmeye yaramaktadır. Süper gücün bölgede askeri anlamda daimi olarak konuşlanması, saldırgan davranışlar sergileme potansiyeline sahip olan devletlerin bölgesel statükoyu değiştirme eylemlerini oldukça maliyetli hale getirmektedir.²⁵⁸ Bu nedenle statükocu bölgesel aktörler süper gücün bölgede askeri varlık göstererek bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanmasını olumlu karşılamaktadırlar.²⁵⁹ Aktif angajman stratejisi kapsamında savunmacı amaçlarla bölgede askeri varlık gösterdiği sürece, ikincil devletlerin ittifak davranışı süper gücün peşine takılma şeklinde kendini gösterecektir.²⁶⁰

Diğer taraftan, süper gücün statükocu bölgesel aktörlere güvenlik taahhüdünde bulunması bölgesel güvenlik ve istikrara önemli katkı yapmaktadır. Güvenlik taahhütlerinin hem caydırma hem de cezalandırma yönü bulunmaktadır. Bölgesel güvenlik taahhüdü, caydırma işlevinin başarısız olduğu takdirde saldırgan davranan devletlerin cezalandırılmasıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla güvenlik taahhütlerinin cezalandırma şeklinde ilave bir boyutu söz konusudur. Her şeyden önce, revizyonist amaçları olan devletlerin güvenlik taahhüdü almış olan devletlere yönelik kuvvet kullanımı büyük oranda caydırılmaktadır. Çünkü bu durumda saldırgan davranan devlet doğrudan karşısında süper gücü bulacağından kolay kolay eyleme geçememektedir. Bunun yanında, güvenlik taahhüdü edinen devletlerin güvenlik kaygıları görece azalacağından süper gücün müttefiklerinin kısa ve orta vadede güç kapasitelerini artırma eğilimleri de zayıflamaktadır. Böylece büyük oranda süper gücün güç üstünlüğünü tehlikeye atma riski taşıyan bölgesel güç rekabetinin de önüne geçilmektedir. Sonuç olarak süper gücün deniz aşırı bölgelerde verdiği güvenlik vaatleri hem stratejik ortaklarına yönelik

²⁵⁸ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, pp.88-102.

²⁵⁹ Art, *A Grand Strategy for America*, p.3.

²⁶⁰ Wohlforth, *"The Stability of a Unipolar World"*, pp.5-41 (p.25).

muhtemel bir kuvvet kullanımının önüne geçmekte hem de yerel aktörleri kriz ve çatışma çıkaracak eylemlerden alıkoymaktadır.²⁶¹

Süper gücün askeri varlığının ve güvenlik taahhütlerinin sona erdiği ya da hiç olmadığı bir bölgede güvenlik rekabetinin yoğun bir şekilde yaşanma olasılığı güçlüdür. Kendine yardım mantığının etkin bir şekilde davranışları yönlendirdiği bu bölgede, her bir devletin kendi güvenliğini garanti altına almak amacıyla saldırgan davranacağı koşullar ortaya çıkmaktadır. Hem süper gücün müttefikleri hem de aktif angajman stratejisi nedeniyle dizginlenen revizyonist devletler mevcut ve gelecekteki güvenlik tehditlerine karşı kendi güç kapasitelerini artırmaya yöneleceklerdir. Bu durumda şayet bölgesel güç dağılımı çok kutupluysa en tehlikeli güç dağılımı olan “dengesiz çok kutuplu sistem” ortaya çıkacaktır.²⁶² Bu durumda güç artırımına giden devletlerden başarılı olan devlet bölgesel güç dağılımını domine edebilecek güç statüsüne ulaşabilir.²⁶³ Bölgesel istikrarsızlık başta kitle imha silahları olmak üzere devletlerin silahlanmasına yol açabilir, süper gücün bölgedeki ticari ilişkilerine zarar verebilir ve süper gücün bölgesel nüfuzunun azalmasına sebep olacak siyasi değişimle sonuçlanabilir.

Örneğin II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında askeri varlığı, güvenlik taahhütleri ve ittifak bağlantılarıyla ABD, güvenlik şemsiyesi işlevi görmektedir. Bu siyasi iklimde ezeli iki rakip Almanya ve Fransa eskiden olduğu gibi aralarındaki güç dengesinin ne olduğundan kaygılanmak yerine, daha çok birbirleriyle işbirliğine odaklanmaktadırlar. Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa’da aktif angajman stratejisini sürdüren ABD, bölgesel barış ve istikrarın korunmasında kolaylaştırıcı rol üstlenmektedir. Bunun yanında ABD’nin NATO kanalıyla sağladığı Avrupa kıtasındaki güvenlik şemsiyesi nedeniyle müttefik devletler NATO dışındaki Rusya gibi büyük güçlerin potansiyel tehdidinden fazla kaygılanmamaktadırlar. Bu nedenle Almanya hala nükleer silah edinme yönünde bir eğilim göstermemektedir.²⁶⁴

Ayrıca, kolektif eylem açısından bakıldığında etkin bir aktif angajman stratejisi bölgesel güvenlik ve istikrara katkı yapacağından yerel aktörlerin birbirlerine

²⁶¹ Montgomery, “*Contest Primacy in the Western Pacific*”, pp.115-149 (p.119).

²⁶² Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, p.270.

²⁶³ John J. Mearsheimer, “The Future of the American Pacifier”, **Foreign Affairs**, Vol.80, No.5, (September/October 2001), pp.46-61.

²⁶⁴ Mearsheimer, “*The Future of the American Pacifier*”, pp.46-61.

ilişkin korkularını azaltacaktır. Bu durum belirsizliği azaltacağından bölgesel güvenlik ikileminin yaşanma yoğunluğunun azalmasıyla sonuçlanacaktır. Güvenlik ikileminden kaynaklı güç/güvenlik rekabeti eğiliminin zayıfladığı bir bölgede devletler arasındaki ikili ve kurumsal işbirliği eğilimi güçlenecektir. Böylece süper gücün askeri varlığı ve güvenlik garantileri sayesinde bölgesel aktörlerin güvenlik tehdidi oluşturan devlet karşısındaki kolektif eylem problemi de çözüme kavuşmuş olacaktır.²⁶⁵ Özellikle çok kutuplu güç dağılımında bölgesel güç dengesini değiştirme girişiminde bulunan saldırgan bir devletin dengelenmesi noktasında bölgesel aktörlerin sorumluluk ve risk almaktan kaçındıkları görülmektedir. Etkin bir dengeleme kurulamadığından, yükselen gücün saldırgan politikalarının önüne de geçilememektedir.²⁶⁶

Ancak dışardan süper gücün savunmacı müdahalesinin olduğu bölgesel denklemde ortak tehdide karşı ittifakların kurulma güçlüğü etkisini yitirmektedir. Çünkü aktif angajman stratejisi takip eden süper gücün aktif bir şekilde inisiyatif alması, statükocu bölgesel aktörler üzerinde saldırgan devlete karşı süper güçle ittifak yapma hususunda güçlü yönlendirme oluşturmaktadır. Aktif angajman stratejisinin uygulandığı alanda güvenlik ikileminin şiddetinin azalması ile silahlanma yarışının, bölgesel çatışma, kriz ve hatta savaşların meydana gelme olasılığının düşük olması nedeniyle görece istikrarlı bir düzen ortaya çıkmaktadır.²⁶⁷

Sonuç olarak aktif angajman stratejisi, kutup liderinin deniz aşırı askeri varlığı ve güvenlik taahhütleriyle mevcut bölgesel güç dengesini koruyarak bir taraftan potansiyel rakip devletlerin ortaya çıkmasını engellemeye, diğer taraftan da bölgesel barış ve istikrarı temin etmeye yaramaktadır. Bir bakıma süper güc, kendi bölgesi dışındaki stratejik bölgelerde bölgesel güç dengesinin sürdürülmesi ve bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması hususunda aktif bir şekilde sorumluluk üstlenmektedir.

²⁶⁵ Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, pp.88-102.

²⁶⁶ Christensen and Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", pp.137-168.

²⁶⁷ Brooks, Ikenberry and Wohlforth, "Don't Come Home, America: The Case against Retrenchment", PP.7-51 (p. (p.41), Brooks and Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*. pp.155-190.

4.3. Pasif Angajman

Tek kutuplu uluslararası güç dağılımında süper gücün uygulama seçeneğine sahip olduğu bir diğer grand strateji pasif angajman stratejisidir. Bu çalışmada pasif angajman şeklinde isimlendirilen grand stratejiye uluslararası ilişkiler yazınında farklı isimlerle rastlamak mümkündür. Mearsheimer ve Layne “geriden dengeleme” (offshore balancing)²⁶⁸ şeklinde tanımlarken, Posen ve Walt ise “kaçınma (restraint)²⁶⁹ şeklinde tanımlamaktadırlar. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, pasif angajman stratejisi iki konuda aktif angajman stratejisiyle örtüşmektedir. Birinci olarak, her iki strateji de tek kutuplu uluslararası güç dağılımının kalıcı ve barışçıl olabileceğini savunmakta ve bunu mümkün kılmanın yollarını ortaya koymaktadırlar. İkinci olarak, her ikisi de deniz aşırı bölgelere yönelik izlenecek politikaların savunmacı nitelikte olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu iki stratejiyi temelde birbirinden farklı kılan nokta ise takip edilecek yöntemde, kullanılacak araçlarda ve bazı stratejik hedeflerde saklıdır.

En genel ifadeyle pasif angajman stratejisi süper gücün küresel güç ilişkilerine aktif bir şekilde müdahil olmaktan kaçınması gerektiğini savunmaktadır. Bu stratejinin en temel amacı diğer stratejik bölgelerde mevcut güç dağılımının varlığını sürdürmesini sağlayarak bu bölgelerde herhangi bir devletin hakim güç pozisyonuna ulaşmasını engellemektir. Fakat aktif angajman stratejisinin ileri sürdüğünden farklı olarak, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması süper gücün sorumluluk alanı dışındadır. Çünkü tek kutuplu sistemde süper gücün en temel kaygısı kendisine denk bir güç merkezinin belirmesine engel olmaktır.²⁷⁰ Bu stratejik amaç şu düşünce üzerine inşa edilmektedir. Kutup liderinin bulunduğu bölgenin dışındaki stratejik bir bölgede herhangi bir devletin saldırgan davranarak güç dengesini kendi lehine çevirmesi küresel sistemde ikinci bir süper gücün ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Tek kutuplu uluslararası sistemin varlığını devam ettirmesi ikinci bir süper gücün belirmemesine bağlıdır. Bir bölgede herhangi bir devletin süper güç kapasitesine sahip olması mevcut süper gücün güç üstünlüğünü ortadan kaldırarak hem tek kutuplu sistemi sona erdirecek, hem de süper gücün ulusal çıkarlarına zarar

²⁶⁸ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.234-266, Layne, *The Peace of Illusion*, pp.159-192.

²⁶⁹ Posen, *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, pp.69-134 ve Walt, *Keeping the World “Off-Balance”: Self–Restraint and U.S. Foreign Policy*, pp.121-154.

²⁷⁰ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitments*”, pp.221-242 (p.222).

verebilecek ve güvenlik kaygılarını artıracaktır. Kutup liderinin mevcut küresel güç dağılımını kalıcı kılmasının yolu, stratejik bölgelerdeki yerel güç dengelerinin varlığını sürdürmesiyle eş anlamlıdır. Pasif angajman stratejisini savunanlar bu stratejinin süper gücün ulusal çıkarları açısından daha fazla güvenlik getirdiğini ve daha az maliyet yüklediğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla süper gücün güvenlik kaygısıyla deniz aşırı askeri ve siyasi faaliyetler yürütmesini masraflı ve gereksiz görmektedirler.²⁷¹ Bundan dolayı pasif angajman stratejisi süper gücün bölgesel güç dengesini koruma noktasında aktif davranmasını gerekli görünürken, bölgesel güvenlik ve istikrarın temin edilmesi noktasında ise pasif davranmasını tavsiye etmektedir.

Pasif angajman stratejisinin temel varsayımlarını şöyle sıralamak mümkündür. İlk olarak, sahip olduğu güç üstünlüğü sayesinde kutup lideri ikincil devletlere kıyasla daha güvenli bir ülkedir. Bu nedenle kutup liderinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına yönelik doğrudan bir güvenlik tehdidi söz konusu değildir. İkinci olarak, süper gücün deniz aşırı askeri varlığı onun kıt kaynaklarını gereksiz yere tüketmektedir. Bu da süper gücün diğerleri karşısındaki göreceli gücünün zayıflamasına yol açmaktadır. Üçüncü olarak, süper gücün diğer bölgelerde askeri varlık göstermesi sistemdeki büyük devletlerin kendisine karşı küresel dengeleme arayışlarını ve eğilimlerini güçlendirmektedir. Dördüncü olarak, bölgesel aktörlere sağladığı güvenlik taahhütleri ve savunma ittifakları süper gücün gereksiz savaflara girme riskini artırırken, bölgesel aktörleri ise beleşçiliğe (free riding) itmektir. Son olarak, bir bölgede ortaya çıkan güvenlik tehdidini en fazla hisseden devletlerin yine o bölgedeki yerel aktörler olduğundan süper gücün ilk aşamada geride durmak suretiyle sorumluluğunu yerel aktörlere paslaması rasyonel bir tercihtir.²⁷²

²⁷¹ Layne, “*From Preponderance to Offshore Balancing: America’s Future Grand Strategy*”, pp.86-124, Mearsheimer, “*The future of American Pacifier*”, 46-61, Walt, *Keeping the World “Off-Balance: Self – Restraint and U.S. Foreign Policy*”, pp.121-154.

²⁷² Montgomery, “*Contested Primacy in the western Pacific*”, pp.115-149 (p.116), Christopher Layne, “Offshore Balancing Revisited”, **Washington Quarterly**, Vol. 25, No. 2 (Spring 2002), pp.233-248, Christopher Layne, *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*, p.160, Barry R. Posen, “Pull Back: The Case for a Less Activist Foreign Policy”, Vol. 92, No1 (January/February 2013), pp.116-128, Posen, *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, pp.69-87, Mearsheimer, “*The future of American Pacifier*”, 46-61, Eugene Gholz, Daryl G. Press and Harvey Ma. Sapolsky, “Come Home America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation”, **International Security**, Vol.21, No.4 (Spring 1997), pp.5-48, Layne, “*From Preponderance to Offshore Balancing: America’s Future Grand Strategy*”, pp.86-124, Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers* pp.267-272.

Bu strateji uyarınca, mevcut süper gücün bölgesel güç dengesini muhafaza etmesi, onun bölgesel güvenlik ve istikrarı tesis etmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Diğer stratejik bölgelerde güvenlik ve istikrarın sağlanması süper gücün stratejik çıkarları arasında değildir.²⁷³ Bu nedenle diğer bölgelerde gerekenin üstünde bir askeri varlık göstermeye ve ağır güvenlik taahhütleri altına girmeye gerek duyulmamaktadır. Üstelik aktif angajman stratejisine göre bölgesel güç dengesinin korunması sorumluluğu süper güçten daha önce bölgesel güçlere düşmektedir. Bölgesel güç dengesini değiştirmeye çalışan saldırgan bir devlet daha ziyade aynı güç dağılımında bulunan diğer devletler açısından güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.²⁷⁴ Bu durumda kendisi bir süre kenarda pasif kalan süper güç, bölgesel güç dengesini değiştirmeye çalışan saldırgan bir devletin dengelenmesi sorumluluğunu bölgesel aktörlerin omuzuna yüklemektedir. Fakat yükselen güce karşı dengeleme sorumluluğunu üstlenen bölgesel aktörler başarısız oldukları takdirde, güç dengesi saldırgan devlet lehine değişeceğinden süper güç derhal aktif bir şekilde devreye girerek güç dengesini güvence altına alacaktır. Burada altı çizilmesi gereken nokta, süper gücün gerektiği takdirde sorumluluk almasının amacı bölgesel barışı sağlamak değil, bölgesel güç dengesini restore etmektir.²⁷⁵

Bölgesel güçler arasında kabaca güç dengesi korunduğu sürece, süper gücün bu bölgeye yönelik caydırıcı, güvence verici ve cezalandırıcı stratejik ortaklıklar kurmaktan mümkün olduğunca uzak durmalıdır. Tabi ki, süper gücün pasif angajman uyarınca bölgesel tehdide karşı geride durabilmesi için, saldırgan devletin güç kapasitesine kabaca denk bölgesel aktörlere ihtiyaç duymaktadır. Diğer stratejik bölgelerde mevcut güç dengesinin sürdürülmesi noktasında güç kapasitesi bakımından sorumluluk alabilecek bölgesel aktörlerin bulunması pasif angajman stratejisinin olmazsa olmazıdır. Aksi takdirde pasif angajman stratejisi değil, aktif angajman stratejisinin izlenmesine ihtiyaç duyulacaktır. Bu durum, bir bölgeye yönelik grand strateji belirlenirken, ilgili bölgenin yerel güç dağılımının da hesaba katılması gerektiğini işaret etmektedir.

Pasif angajman stratejisinin bölgesel düzen üzerindeki yansımalarına bakıldığında ilk ifade edilmesi gereken bölgesel güç boşluğunun ve güvenlik açığının ortaya çıkmasıdır. Süper gücün pasif angajman uyarınca ilgili bölgedeki askeri varlığını

²⁷³ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitments*”, pp.221-242 (p.225).

²⁷⁴ Brooks and Wohlforth, “*American Primacy in Perspective*”, p.24.

²⁷⁵ Mearsheimer, *Tragedy of Great Powers*, pp.234-238.

etkin kullanmaması, azaltması yahut tamamen geri çekmesi ve güvenlik taahhütlerini aktif bir şekilde yerine getirmemesi veya bunlardan vazgeçmesi durumunda güç boşluğu ve güvenlik açığı söz konusu olacaktır. Saldırgan davranma niyetinde olan devletler açısından süper gücün bölgedeki caydırıcı ve cezalandırıcı misyonu büyük oranda zayıflayacak ve ortaya güç boşluğu çıkacaktır.

Söz konusu güç boşluğunda bölgesel aktörler mevcut güç dengesini kendi lehlerine çevirme noktasında manevra alanı bulacaklarından saldırgan davranacaklardır. Aynı şekilde açığa çıkan güvenlik açığı nedeniyle de statükocu devletlerin güvenlik kaygıları artacak ve bunlar da güç artırımına giderek savunma kapasitelerini tahkim etmeye meyledeceklerdir. Aktif angajman stratejisinin beraberinde getirdiği bölgesel denklemde sınırlı düzeyde yaşanan güvenlik ikilemi, pasif angajman stratejisinin doğurduğu denklemde yeniden normal düzeyde işlevsel hale gelmektedir. Bu durumda pasif angajman stratejisinin uygulandığı bölgede güç ve güvenlik rekabeti yoğunluğunu artmaktadır. Artan güç rekabeti bölge devletleri arasında güvenlik ikileminin daha fazla yaşanmasıyla sonuçlanmaktadır.

Ayrıca, şayet pasif angajman stratejisinin uygulandığı bölgenin güç dağılımında büyük güçler yer almıyor ve en güçlü devletler statüsü bölgesel güçlerden oluşuyorsa bu bölgede rekabet, çatışma ve istikrarsızlığın daha şiddetli yaşanacağı öngörülmektedir. Bunun nedeni süper gücün güç boşluğu oluşturduğu bir bölgede, bölge dışından büyük güçlerin de nüfuz alanı oluşturmak üzere daha fazla müdahil olacakları bir güç boşluğu belirecektir. Sonuçta bu bölgede rekabet, çatışma, kriz ve savaşların yaşanma olasılığı diğer bölgelere oranla görece yükselecektir. Bu nedenle aktif angajman stratejisiyle kıyaslandığında, pasif angajman stratejisi uygulandığında güvenlik rekabetinin yaşandığı, güvensizlik ve istikrarsızlığın söz konusu olduğu bir bölgesel güç dağılımı söz konusu olacaktır.

Pasif angajman stratejisinin uygulandığı bölgede özellikle süper gücün askeri varlık göstererek ve güvenlik taahhütlerinde bulunarak stratejik ortaklıklar kurduğu statükocu bölgesel güçlerin güvenlik kaygıları artacaktır. Aktif angajman stratejisi uygulandığında güvenlik tehdidi oluşturan saldırgan devletin caydırılması ve cezalandırılması sorumluluğu doğrudan süper güçte olduğundan, bu devletler süper gücün peşine takılarak bölgesel güç dengesini sağlıyorlardı.

Ancak şimdi bu sorumluluk doğrudan bölgesel aktörlerin omuzuna yüklendiğinden, saldırgan devlete karşı dengeleme görevi başarısız olana dek bölgesel aktörlerin kendi sorumluluklarında olacaktır. Dolayısıyla aktif angajman koşullarında bölgesel statükocu devletlerin güvenlik tehdidi karşısındaki ittifak davranışları savunmacı peşine takılma” şeklinde gerçekleşirken, pasif angajman stratejisi şartları altında ise dengeleme olarak gerçekleşecektir.

Böylece şiddetlenen güvenlik ikilemi koşulları altında statükocu devletler güç artırımına gitmek zorunda kalacaklar. Yaşanan bölgesel güç rekabeti ve silahlanma yarışı içinde bölge devletlerinin savunma harcamaları büyük ölçüde yükseliş kaydedecektir. Aktif angajmandan pasif angajmana geçilen bölgede süper gücün bölge devletleriyle kurmuş olduğu stratejik ortaklıklar en azından sahada işlevselliğini yitirecektir. Bölgesel güvenlik tehditleri karşısında hazırlıksız yakalanan statükocu geleneksel müttefikler ile süper güç arasında derin güven bunalımının ve hatta gerilimin yaşanması ihtimali güçlenecektir.

Öte yandan pasif angajman stratejisi, aşağıda yer verilecek olan angaje olmama (dis-engagement) stratejisinden farklıdır. Angaje olmama stratejisi süper gücün kendi bölgesi dışında herhangi bir bölgenin güç ilişkileriyle ilgilenmemesini gerektirmektedir. Süper gücün diğer stratejik bölgelerdeki siyasi ve askeri güç ilişkilerinden izole bir şekilde yaşamasını öngörmektedir. Buna karşılık pasif angajman stratejisi diğer stratejik bölgelerdeki mevcut güç dengesini yakından takip etmekte, bir güç merkezinin üstünlük kuracağı bir güç dağılımının ortaya çıkacağı anlaşıldığı takdirde süper gücün aktif bir şekilde müdahalesini gerekli görmektedir. Angaje olmama stratejisi, askeri olarak var olma ve güvenlik garantileri verme bir tarafa, diğer stratejik bölgelerdeki güç dengesinin varlığını sürdürüp sürdürmemesiyle bile ilgilenmemeyi gerektirmektedir.²⁷⁶ Buradan hareketle pasif angajman stratejisi, süper gücün diğer stratejik bölgelerdeki askeri varlığını ve ittifak bağlantılarını tamamen sona erdirip geri çekilmesi gibi bir durumu ifade etmemektedir. Gerektiği takdirde güç dengesini korumak amacıyla saldırgan devletleri engellemek üzere kullanılmak üzere ilgili bölgede ihtiyaten pasif askeri varlığa ve etkin olmayan stratejik ortaklıklara ihtiyaç duymaktadır.

²⁷⁶ Layne, *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*, p.160,

4.4. Aşırı Angajman

Tek kutuplu uluslararası yapıda süper gücün izleyebileceği bir diğer grand strateji aşırı angajman stratejisidir. Bu strateji literatürde daha çok “hegemonya” (hegemony)²⁷⁷, “saldırgan hâkimiyet” (offensive dominance)²⁷⁸ ve “üstünlük” (primacy)²⁷⁹ şeklinde yer almaktadır. Aşırı angajman stratejisi tek kutuplu güç dağılımında kutup liderinin saldırgan motivasyonla uygulamaya koyduğu tek grand stratejidir.

Mevcut güç dağılımındaki en güçlü devlet olmasına rağmen süper gücü saldırgan davranmaya motive eden temel dinamik, onun mevcut güvenlik seviyesinden tatmin olmaması ve kendini daha fazla güvende hissedeceği bir dünyayı inşa etmeyi düşünmesidir. Daha fazla gücün daha fazla güvenlik sağlayacağından hareketle aşırı angajman, süper gücün göreceli gücünü maksimize etmeye çaba göstermesinin sonucunda ortaya çıkan bir stratejidir. Bu stratejiye göre devletlerin temel amacı küresel hegemon statüsüne ulaşmaktır, çünkü en güvende olan devlet küresel hegemonya statüsüne sahip olan devlettir. Bundan dolayı güvenlik düzeyini daha da artırmak amacıyla süper güç, diğer stratejik bölgelerde hegemonik pozisyon edinmenin fırsatlarını kollamalıdır.²⁸⁰ Böyle davranarak bulunduğu bölgede kendi lehine olan güç dengesizliğinin bir benzerini diğer stratejik bölgelerde de inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle aşırı angajman stratejisi emperyal niyetlerle uygulamaya konulan bir stratejidir.²⁸¹ Oldukça maliyetli bir strateji olan aşırı angajman, süper gücün kendi kendini yıpratması gibi oldukça büyük bir riski de içerisinde barındırmaktadır.

En hafif haliyle aşırı angajman stratejisi güvenlik kaygısıyla aşırı güvenlik tedbirleri almaktır. Bunun yolları ise deniz aşırı askeri varlığı olabildiğince artırmak ve pek yakın bir savaş tehlikesi olmasa dahi askeri ittifaklar oluşturmak ve var olanları ise yeni üyelerle güçlendirmektir. Stratejik bölgelerde askeri varlığı güçlendirmek amacıyla zayıf devletlere yönelik işgal girişimleri bu stratejinin en ileri aşamasını temsil etmektedir. Zayıf devletlere yönelik tek kutuplu uluslararası

²⁷⁷ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitment*”, pp.221-242 ve Layne, “*The Peace of Illusions*”, pp.3-9.

²⁷⁸ Monteiro, “*Unrest Assure: Why Unipolarity is not Peaceful*”, pp.9-40 (pp.30-32).

²⁷⁹ Barry R. Posen and Andrew L. Ross, “Competing Visions for U.S Grand Strategy”, **International Security**, Vol.21, No.3, (Winter 1996), pp.5-53.

²⁸⁰ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitment*”, pp.221-242 (p.224).

²⁸¹ Art, *A Grand Strategy for America*, p.83.

güç yapısının varlığını korumasının yolunun süper gücün elinde bulundurduğu güç üstünlüğünü saldırgan kullanmasına dayandığı düşünülmektedir. Aktif angajman ve pasif angajman stratejileri diğer stratejik bölgelerde yerel güç dengesini muhafaza etmeye odaklanırken, aşırı angajman stratejisi ise mevcut güç dengesini süper güç lehine güç dengesizliğine dönüştürmeye odaklanmaktadır.

Sonuç olarak, aşırı angajman stratejinin uygulandığı bölgede caydırma, güvence verme ve çevreleme gibi savunmacı dış politika araçların yerini önleyici/önalıcı müdahaleler/savaşlar almaktadır.²⁸² Bu yüzden bölgesel güç dengesini değiştirme yönünde bir davranış sergilemese dahi potansiyel saldırgan güçler olarak görülen devletlere karşı süper güç savaşlar başlatabilir.²⁸³ Hatta bu durumu fırsat olarak değerlendirip ilgili bölgeye askeri olarak konuşlanmaya gidebilir. Dolayısıyla aşırı angajman stratejinin uygulandığı yerde çatışma, savaş ve krizler daha çok süper gücün saldırgan davranışlarının bir sonucudur.

Bu stratejinin uygulandığı bölgede süper güç saldırgan davranmak suretiyle bölgesel statükoyu değiştirmeye çalışır. Bununla hem bölgesel güç dengesini hem de küresel güç dengesini daha fazla kendi lehine revize etmeyi hedeflemektedir.²⁸⁴ Buna göre süper güç açısından barışın temel kaynağı kendisinin güç üstünlüğüne sahip olduğu, potansiyel meydan okuyucu devletleri sindireceği ve tamamen kendi ulusal çıkarları uyarınca işleyen bir güç dengesizliğidir.²⁸⁵ Süper güç kendini aşırı angajman stratejisiyle uygulamaya konulduğu bölgede güç ilişkilerinin merkezine konumlandırmaktadır. Bu da, süper gücü bölgesel güç yapısının temel bir parçası haline getirmektedir. Diğer stratejik bölgelerin tamamında uygulamaya konulup başarılı olduğu takdirde kendi bölgesi de dahil bütün bölgeler tek kutuplu güç dağılımına sahip olacaktır. Kısacası, aşırı angajman stratejisiyle süper güç “bölgesel hegemonların küresel hegemonu” statüsüne ulaşacağı emperyal bir dünya düzeni kurmayı amaçlamaktadır.²⁸⁶

Aşırı angajman stratejisinin uygulandığı durumda bölgesel güç ilişkileri açısından oldukça önemli sonuçları bulunmaktadır. Aşırı angajman stratejisi bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeni üzerinde köklü bir değişime yol açabilmektedir.

²⁸² Art, *A Grand Strategy for America*, p.89.

²⁸³ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.68.

²⁸⁴ Monteiro, “*Unrest Assured: Why Unipolarity is not Peaceful*”, pp.9-40 (p.30).

²⁸⁵ Posen and Ross, “*Competing Visions for U.S. Grand Strategy*”, pp.5-53 (p.30).

²⁸⁶ James Kurt, “America’s Grand Strategy: A Pattern of History”, **National Interest**, No. 43 (Spring 1996), pp.3-19.

Saldırgan davranması ve bölgesel güç dengesini bozması nedeniyle bölge devletleri açısından en yakın güvenlik tehdidi süper güçten gelmeye başlayacaktır. Bölgesel güçler asıl ulusal güvenlik tehdidi olarak bölgesel güç yapısını ve güvenlik düzenini bozan süper gücü görmekteyiz. Süper gücün aşırı angajman stratejisiyle varlık gösterdiği bir bölgede en büyük güvenlik tehdidini daha önce saldırgan davranışlar sergilemesi nedeniyle süper güçle sorunlu ilişkileri olan devletler hissetmektedirler. Süper gücün bölgeye askeri olarak aşırı konuşlanması söz konusu devletlerin güvenlik kaygılarını had safhaya çıkaracaktır.

Bu durum özellikle büyük güçler dışında kalan bölgesel devletler bakımından “aşırı kendine yardım” sistemi anlamına gelmektedir.²⁸⁷ Aşırı kendine yardım koşullarının geçerli olduğu bir bölgede özellikle süper güçle sorunlu ilişkilere sahip olan bölgesel aktörler açısından güvenlik açığı had safhadadır. Aşırı angajman stratejisinin takip edildiği bir bölgede güç boşluğu değil, bunun yerine ciddi bir güvenlik açığı söz konusudur. Bundan böyle devletler açısından güvenlik kaygısının kaynağı bölgesel aktörler değil, süper gücün ta kendisidir. Dolayısıyla süper güç bu stratejiyle güvensizlik yayan ve istikrarsızlık ortaya çıkaran güç merkezi haline gelmektedir.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında duyduğu güvenlik tehdidi nedeniyle bölgesel bir gücün süper gücü dengelemek üzere peşine takılabileceği bir güç merkezi mevcut değildir. Bu nedenle siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü pek yakın bir güvenlik tehlikesi altında gören bölgesel devletin askeri kapasitesini artırmaktan başka bir çıkış yolu bulunmamaktadır. Bu düzeyde bir güvenlik tehdidiyle karşılaşan devletin kendini güvende hissetmesinin en güvenilir yolu nükleer silah kapasitesine sahip olmaktır. Süper gücün karşısında hayatta kalmanın en güvenilir yolu nükleer silah kapasitesine ulaşmaktır.²⁸⁸

Aktif angajman döneminde süper güçle savunma ittifakları kuran ve güvenlik taahhütleri alan statükocu bölgesel devletler açısından da aşırı angajman stratejisi olumlu karşılanmamaktadır. Ancak statükocu bölgesel aktörler de süper güce karşı gelebilecek güç kapasitesinden yoksun olmaları ve süper gücün doğrudan bunların güvenliğini tehdit etmemesi nedeniyle “yatıştırıcı peşine takılma”

²⁸⁷ Monteiro, “*Unrest Assure: Why Unipolarity is not Peacefull*”, pp.9-40 (p.31) ve Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.155.

²⁸⁸ Monteiro, “*Unrest Assure: Why Unipolarity is not Peacefull*”, pp.9-40 (p.31).

stratejisi izleme eğiliminde bulunmaktadırlar. Ayrıca, aşırı angajman stratejisi durumunda süper gücün tahakkümü nedeniyle bölgesel güç boşluğu söz konusu değildir. Bu durumda yerel aktörlerin bölgesel güç dengesini kendi lehlerine çevirme amaçlı bölgesel güç rekabetleri yaşanmaz. Fakat bölgeyi bekleyen en büyük tehlike ise süper gücün aşırı angajman stratejisini terk etmesiyle ortaya çıkacak güç boşluğu ve güvenlik açığı ortamında yaşanacak şiddetli rekabet ve çatışma ihtimalidir.

Sonuç olarak, aşırı angajman stratejisi hem mevcut bölgesel güç dengesini bozan hem de bölgesel güvenlik ve istikrarı zedeleyen bir stratejidir. Büyük güçlerin bulunmadığı stratejik bölgelerde uygulanma olasılığı daha güçlüdür. Çünkü bölge devletlerinin dış dengelemeye giderek süper gücü dengeleyebilecekleri bir toplam güç kapasitesi mevcut değildir. Fakat büyük güçlerin bulunduğu bir bölgede saldırgan davranan süper güce karşı dış dengeleme davranışının kurulma eğilimi daha güçlüdür. Süper gücün büyük güçlerden oluşan bölgesel güç dengesini yıkmaya girişimi büyük ihtimalle başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

4.5. Angaje Olmama

Tek kutuplu küresel güç dağılımında süper gücün izleyebilme seçeneğine sahip olduğu son grand strateji angaje olmamadır. Bu çalışmada angaje olmama şeklinde kavramsallaştırılan grand strateji uluslararası ilişkiler yazınında yalnızcılık/izolasyonizm şeklinde rastlamak mümkündür.²⁸⁹ Angaje olmama stratejisine göre tek kutuplu uluslararası sistemde süper gücün yegâne hayati çıkarı kendi ulusal güvenliğini ve refahını güvence altına almaktır.²⁹⁰ Bu amaca ulaşmanın yolu ise diğer bölgelerdeki güç ilişkilerinden uzak durmak ve sadece kendi bölgesine odaklanmaktan geçmektedir. Angaje olmama stratejisi, uluslararası güç dağılımında üstünlüğü elinde bulunduran kutup liderinin ulusal güvenliği diğer bölgelerdeki güç dağılımındaki değişimlerden ve diğer bölgelerin güvenli ve istikrarlı olup olmamasından etkilenmemektedir. Diğer stratejik bölgelerde ister bir devletin hakim pozisyon edinemediği güç dengesi ister bir devletin güç üstünlüğüne ulaştığı güç dengesizliği söz konusu olsun, süper güç açısından fazla bir anlam ifade etmemektedir. Aynı zamanda diğer bölgelerde

²⁸⁹ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.66 ve Mearsheimer, *"The Future of America's Continental Commitment"*, pp.221-242.

²⁹⁰ Posen and Ross, *"Competing Visions for U.S. Grand Strategy"*, pp.5-53 (p.10).

güvenlik, barış ve istikrarın sağlanıp sağlanmaması da süper gücün ulusal güvenliği açısından bir önemi bulunmamaktadır.

Bu çerçevede angaje olmama stratejisi üç temel yargı üzerine inşa edilmektedir. Birinci olarak, mevcut küresel güç dağılımında sahip olduğu güç üstünlüğü ikincil devletlerin kendisine yönelik saldırı girişimini caydırdığından süper güç oldukça güvenli bir pozisyonudadır.²⁹¹ Tek kutuplu sistemde kimin süper gücün toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına tehlike oluşturacak güce sahip olduğu yönündeki sorunun yanıtı hiç kimsedir.²⁹² Üstelik süper gücün diğer bölgelerde askeri varlık göstermesi ve güç ilişkilerine müdahil olması kendisine yönelik nefretin ve terörist saldırıların temel sebebini oluşturmaktadır.²⁹³ Özellikle demokrasi teşviki ve insani hakları üzerinden siyasi ve askeri müdahaleler bu nefreti körüklemektedir.²⁹⁴

İkinci olarak, süper gücün ekonomik çıkarları onun dünya üzerinde askeri varlık göstermesine ihtiyaç duymamaktadır. Süper gücü ekonomik ve ticari çıkarlarını askeri gücünü kullanmadan da elde edilebileceği savunulmaktadır.²⁹⁵ Angaje olmama stratejisine göre başka bölgelerde güç ilişkilerine müdahil olmanın süper güce stratejik bir fayda getirmemektedir. Tersine süper gücün her ne amaçla olursa olsun kendi bölgesi dışında savaflara katılması ve askeri varlık göstermesi ekonomik kaynaklarını tüketmesi anlamına gelmektedir.²⁹⁶ Üçüncü olarak, süper gücün diğer devletlere güvenlik garantileri vermesi ve güvenlik güçlerini diğer ülkelere konuşlandırması hem ulusal güvenliğine katkı yapmamakta hem de kaynaklarını harcadığından diğerleri karşısındaki görece gücünü azaltmaktadır.²⁹⁷

Sonuç olarak angaje olmama stratejisi, süper gücün kendi bölgesi dışında askeri anlamda konuşlanmasına ve bağlayıcı savunma işbirliklerinde bulunmasına karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda süper gücün mevcut küresel ve bölgesel güç dağılımını daha fazla kendi lehine değiştirmesini de ulusal çıkarlarına aykırı bulmaktadır. Dolayısıyla angaje olmama stratejisi süper güce kendi bölgesi dışında ne

²⁹¹ Art, *A Grand Strategy for America*, p.174.

²⁹² Alan Tonelson, "Superpower without a Sword", *Foreign Affairs*, Vol.72, No.3 (Summer 1993), pp.166-180 (179).

²⁹³ Eric A. Nordlinger, *Isolationism Reconfigure. American Foreign Policy of the New Century*, New Jersey: Princeton University Press, 1995, pp. 151-152.

²⁹⁴ Posen and Ross, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", pp.5-53 (p.11).

²⁹⁵ Art, *A Grand Strategy for America*, p.175.

²⁹⁶ Mearsheimer, "The Future of America's Continental Commitment", pp.221-242 (p.223.)

²⁹⁷ Art, *A Grand Strategy for America*, p.175.

savunmacı ne de saldırgan bir pozisyon yüklemektedir. Diğer bölgelerle sadece diplomatik ve ekonomik angajmanı gerekli görmektedir.²⁹⁸ Bu çerçevede angaje olmama stratejisinin göstergeleri; süper gücün diğer ülkelere sağladığı güvenlik taahhütlerinin tümünü sonlandırması, barış dönemindeki askeri ittifaklardan kaçınması, deniz aşırı bütün askeri üslerini kapatması ve dışarıdaki askeri personelini geri çekmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bu şekilde süper gücün askeri gücünü kullanarak diğer bölgelerin stratejik ortamını şekillendirmekten uzak durması ve sadece kendi ulusal güvenliğine doğrudan bir tehdit söz konusu olduğunda savaflara girmesi en rasyonel bir davranıştır.²⁹⁹

Angaje olmama stratejisi takip edildiği takdirde bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeni açısından yansımalarına bakıldığında, bölgesel güçlerin ve bölge dışından büyük güçlerin kıyasıya rekabet ve çatışmaya tutuştukları bir stratejik ortamın hakim olacağı varsayılmaktadır.³⁰⁰ Güvenlik ikilimi ve güç rekabetinin had safhada yaşandığı, çatışma, kriz ve savaşların sıklıkla meydana geldiği bir bölgesel düzen ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Angaje olmama stratejisi koşulları altında etkin bir dengeleme yapılamadığı takdirde, güç artırımında bulunan devletin bölgesel hakimiyet tesis etmesi kolaylaşacaktır.

5. Araştırma Sürecinde Geliştirilen Hipotezler

Buraya kadar olan bölümde; ana aktörleri egemen devletler olan uluslararası sistemin yapısının devletler açısından nasıl bir etkileşim düzlemi sunduğu, devletlerin bu yapı içerisinde uluslararası statülerini nasıl kazandıkları, devletlerin dış politika davranışlarını yönlendiren temel motivasyonun ne olduğu hakkındaki sorulara yanıt arayan kuramsal alt yapı oluşturuldu. Ayrıca, güç dengesi ile ulusal güvenlik arasındaki yakın bağlantının ne olduğu, bölgesel güçlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamalarında hangi dinamiklerin etkili olduğu ve tanımlanan ulusal güvenlik tehditlerinin üstesinden gelmek amacıyla ulusal güvenlik stratejilerinin nasıl oluşturulduğu açıklığa kavuşturuldu. Son olarak, küresel güç dağılımı ile bölgesel güç dağılımı arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiği, tek kutuplu küresel güç dağılımında süper gücün stratejik bölgelere yönelik grand strateji seçeneklerinin neler olduğu ve bunların ilgili bölgenin yerel

²⁹⁸ Mearsheimer, “*The Future of America’s Continental Commitments*”, pp.221-242 (p.224)

²⁹⁹ Art, *A Grand Strategy for America*, p.174.

³⁰⁰ Posen and Ross, “*Competing Visions for U.S. Grand Strategy*”, pp.5-53 (p.13).

güç dağılımı ve yerel aktörlerin stratejik etkileşimi üzerindeki etkisi üzerinde duruldu.

Kuramsal altyapı sürecinde oluşturulan ve vaka incelemesi bölümünde test edilecek olan hipotezler aşağıda sıralanmaktadır. Bundan sonra vaka incelemesi bölümünde, bölgesel güç statüsüne sahip olan Suudi Arabistan'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal güvenlik stratejilerinin ne olduğu ve nasıl şekillendiği bu kuramsal çerçeve dikkate alınarak açıklanacak ve oluşturulan söz konusu hipotezler sınanacaktır.

Hp.1a: Bölgesel güçler, parçası oldukları bölgesel güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yaparlar.

Hp.1b: Bölgesel güçler; gücün mekânı, niteliği ve kullanım biçimi unsurlarını hesaba katarak asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığını belirlerler.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında, büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “aktif angajman” stratejisi izlediği takdirde;

Hp.2a: ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı asgari düzeye indiğinden bölgesel güçler arasında rekabet ve çatışma ortamı görece azalır.

Hp.2b: statükocu bölgesel güçler, güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel güce karşı süper güçle “savunmacı peşine takılma” ittifakı kurma yönünde davranış sergilerler.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında, büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “pasif angajman” stratejisi takip ettiği takdirde;

Hp.3a: ilgili bölgede hem güç boşluğu ve hem de güvenlik açığı ortaya çıktığından bölgesel güçler arasında rekabet ve çatışma görece artar

Hp.3b: statükocu bölgesel güçler, güvenlik tehdidi oluşturan bölgesel güce karşı dengeleme davranışı sergilerler.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “aşırı angajman” stratejisi izlediği takdirde;

Hp.4a: ilgili bölgede güç boşluğu asgari seviyeye inerken, güvenlik açığı azami seviyeye çıkmaktadır.

Hp.4b: statükocu bölgesel güçler güvenlik tehdidi oluşturan süper güç karşısında “yatıştırıcı peşine takılma” davranışı sergilerler.

Tek kutuplu küresel güç dağılımında büyük gücün bulunmadığı çok kutuplu bir bölgede süper güç “angaje olmama” stratejisi izlediği takdirde;

Hp.5a: ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı azami seviyeye çıktığından bölgesel güçler arasındaki rekabet ve çatışma ileri düzeyde yaşanır.

Hp.5b: statükocu bölgesel güçler saldırgan bölgesel güç karşısında dengeleme davranışı sergilerlerken, saldırgan büyük güç karşısında ise statükocu büyük güçle “savunmacı peşine takılma” ittifak kurma yönünde davranış sergilerler.

BÖLÜM II: KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ DAĞILIMI

1. Soğuk Savaş Sonrası Küresel Güç Dağılımı: Tek Kutuplu

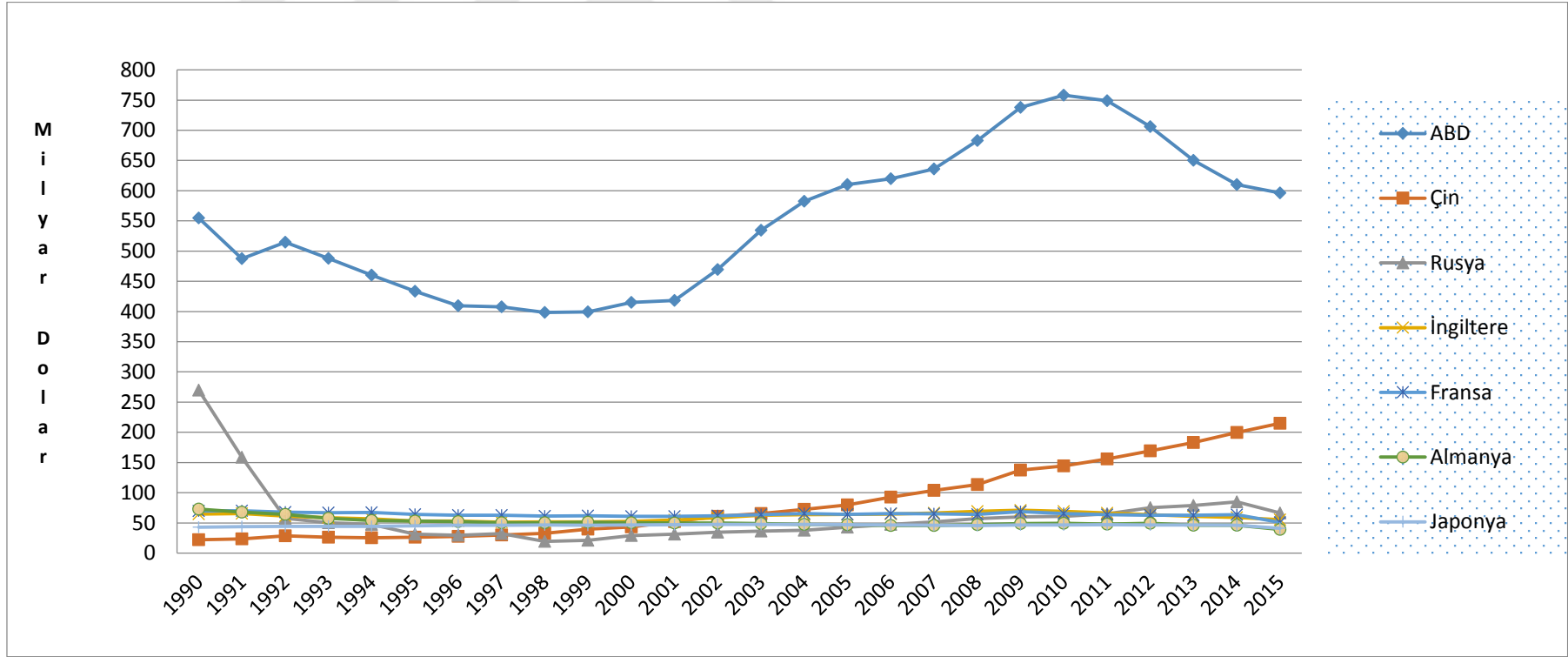
Bu kısımda, kuramsal çerçeve bölümünde değinilen güç dağılımı kıstasları dikkate alınarak, Soğuk Savaş sonrasında küresel güç dağılımının nasıl şekillendiği ve bu güç dağılımında hangi devletin hangi statüye sahip olduğuna bakılacaktır. Soğuk Savaş'ın ardından yeniden şekillenen uluslararası sistemin güç dağılımında süper güç, büyük güçler ve bölgesel güç ve diğerleri olmak üzere dört ayrı güç kategorisini görmek mümkündür. Örneğin ABD, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde elinde bulundurduğu materyal güç unsurlarıyla süper güç statüsüne sahip olan ve dolayısıyla küresel güç hiyerarşisinin en tepesinde yer alan devlettir. Mevcut uluslararası güç dağılımında ABD'nin sahip olduğu paya sahip olan ikinci bir devlet söz konusu değildir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin üzerinden çeyrek asrın üzerinde zaman geçmesine rağmen bu güç dağılımı hala varlığını korumaktadır.

O halde ABD'yi tek süper güç haline getiren parametreler nelerdir? Ya da süper güç statüsüne erişmenin temel unsurları nelerdir? Her şeyden önce, uluslararası güç hiyerarşisinde ABD'ye istisna bir statü kazandıran ve sistemdeki büyük güçlerle kendisi arasında devasa güç farkına yol açan, onun askeri ve ekonomik güç kaynaklarıdır. Dolayısıyla burada, ABD'nin coğrafi genişlik ve nüfus miktarı gibi kısa vadede değişim göstermeyen sabit güç parametrelerine değinmekle birlikte, daha ziyade onun askeri ve ekonomik göstergeleri üzerine odaklanılarak bir güç hesaplamasına gidilmektedir.

Uluslararası sistemde küresel askeri güç dağılımının hesaplanması ve devletlerin askeri kapasitesinin ölçülmesi sürecinde öncelikle bakılan parametre devletlerin gerçekleştirdikleri yıllık savunma harcamalarıdır. Grafik I, Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık zaman diliminde ABD ve cari sistemdeki büyük güçlerin yıllık savunma harcamalarına dair verileri göstermektedir. Görüldüğü üzere söz konusu dönemde sistemdeki diğer büyük güçlerden açık ara en fazla savunma harcaması yapan tek devlet ABD'dir. Grafikte açıkça görüldüğü üzere, 25 yıllık zaman zarfının her bir yılında ABD'nin savunmaya harcadığı parasal değer ile onu takip eden büyük güçlerin savunma harcamaları arasında büyük bir fark bulunmakta.

Her ne kadar, SSCB'yle yaşanan Soğuk Savaş'ın sona ermesi sebebiyle 1990-2000 arasında savunma harcamasında kesintiye gitse de, bu dönemde ABD'nin yıllık savunma harcaması yaklaşık 400 milyar \$ seviyelerinde seyretmiştir. Aynı dönemde büyük güçler ise 20 milyar \$ ile 70 milyar \$ arasında değişen harcamalar yapmışlardır. 2000-2015 döneminde on yıl boyunca ABD'nin savunma harcaması sürekli yükseliş kaydederek 2010 yılında 758 milyar \$ seviyesine çıkmış, bundan sonra sürekli düşüş kaydederek 2015 yılında 596 milyar \$'a gerilemiştir. Bu dönemde ABD'ye en yakın harcamayı yapan Çin, savunma harcamasını her yıl sürekli olarak artırarak 2015 yılında en yüksek rakam olan 215 milyar \$'a ulaşmıştır. Çin'in en yüksek olduğu yılda ABD'nin savunma harcaması onunkinden yaklaşık üç kat daha fazla gerçekleşmiştir.

Tablo V'te ise ABD'yle birlikte onu takip eden 6 büyük gücün 1990-2015 arası dönemde beşer yıllık arayla savunma harcamaları miktarları yanı sıra bu miktarların toplam küresel savunma harcamasındaki ve kendi aralarındaki payları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere kendisinin de dahil edildiği sistemdeki büyük güçlerin toplam savunma harcaması oransal dağılımında her bir dönemde ABD'nin payı % 50'nin üzerindedir. Bunun yanında yalnızca ABD'nin savunma harcaması 2010 yılında toplam dünya savunma harcamasının % 42,8'ini oluşturmaktadır.

Grafik I: ABD ve Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları (1990-2015)

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

Tablo IV: Büyük Güçler Arasındaki Askeri Güç Dengesi (2015)

	ABD	Çin	Rusya	İngiltere	Fransa	Almanya	Japonya
Askeri Personel	1,400,000	2,335,000	766,055	150,000	205,000	180,000	250,000
Toplam Hava Aracı	13,444	2,942	3,547	879	1,282	676	1,590
Tank	8,848	9,150	15,398	407	423	408	678
Savaş Gemisi	415	714	352	76	118	81	131
Deniz Altı	75	68	60	10	10	5	17
Savaş Uçağı	19	1	1	1	4	0	3
Gemisi							
Nükleer Silah	6,800	260	7,000	215	300	0	0

Kaynak: Global Firepower, Stockholm International Peace Research Institute ve Arms Control Association

Tablo V: Büyük Güçlerin Savunma Harcaması Miktarı ve Oranları

Ülkeler	Savunma Harcaması Miktarı, Milyar \$						Büyük Güç Savunma Harcaması Oranı %						Küresel Savunma Harcaması Oranı %					
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	1990	1995	2000	2005	2010	2015	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Yıllar																		
ABD	554,7	433,2	414,7	610,1	757,9	596,0	%51	%61	%59	%64	%65	%56	% 34	% 38	% 35	% 40	%42,8	%36
Çin	22,0	26,2	43,2	79,8	144,3	214,7	%2	%4	%6	%8	%12	%20					%7,3	%13
Rusya	269,5	31,3	28,8	43,0	60,9	66,4	%24	%4	%4	%4	%5	%6					%3,6	%4
Fransa	69,5	64,0	60,8	64,2	65,3	50,8	%6	%9	%9	%7	%5	%5					%3,6	%3
İngiltere	64,6	53,1	52,7	63,9	69,1	55,4	%6	%8	%8	%7	%6	%5					%,7	%3,3
Almanya	73,0	53,0	50,4	46,8	49,4	39,3	%7	%8	%7	%5	%4	%4					%2,8	%2,4
Japonya	42,7	45,0	46,3	47,1	46,5	40,8	%4	%8	%7	%5	%4	%4					%3,6	%2,4

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

Devletlerin askeri kapasitesinin ölçümünde savunma harcaması önemli bir rol oynamasına rağmen, yeterli bir gösterge değildir. Askeri kapasiteyi belirleyen daha başka unsurlar da bulunmaktadır. Tablo IV'te 2015 yılı itibariyle ABD ve büyük güçlerin askeri kapasitesini oluşturan savunma harcaması dışındaki temel göstergeler bulunmaktadır. Bu güç unsurlarının tümünde ABD'nin üstünlüğe sahip olduğunu söylemek güçtür. Yine de toplam hava araçları (jetler, bombardıman uçakları, helikopterler vb.) sayısında, savaş gemileri ve deniz altılar bakımından ABD'nin yine diğer ülkeler karşısında üstünlüğünün olduğu görülmektedir. Nükleer silah sayısı bakımında Rusya'nın ve askeri personel bakımından ise Çin'in gerisinde kalsa da ABD'nin bu alanlardaki güç kapasitesi azımsanacak seviyede değildir.

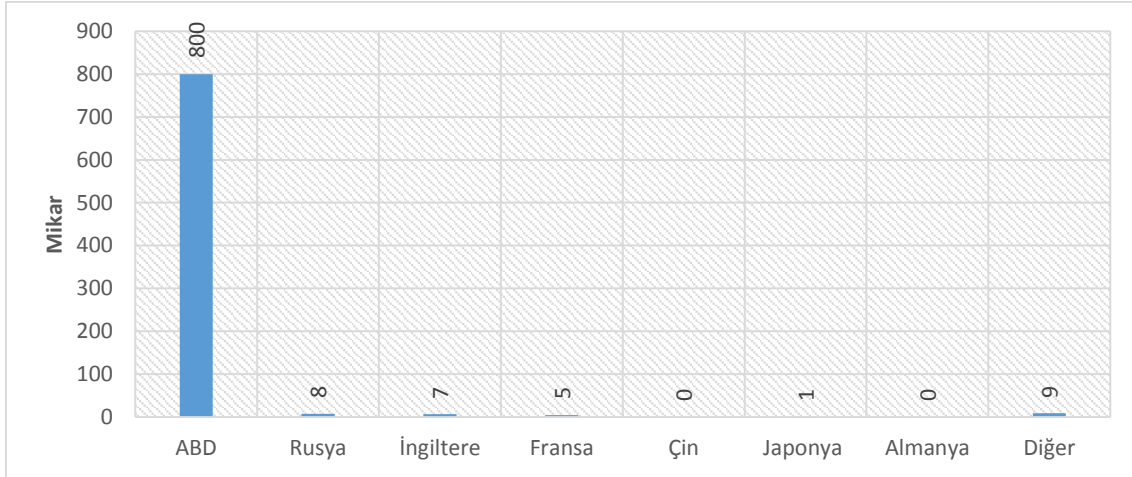
Bunların yanında, ABD'nin küresel ölçekte askeri operasyonlar yapabilmesine olanak tanıyan dünya çapında yayılmış askeri komutanlıkları ve askeri üsleri bulunmaktadır. Yeryüzünün neredeyse her bir köşesini kontrol etmek üzere ABD dünyayı farklı komutanlıklara bölmüştür. Bu amaçla Kuzey Amerika Komutanlığı (NORTHCOM), Güney Amerika Komutanlığı (SOUTHCOM), Avrupa Komutanlığı (EURACOM), Pasifik Komutanlığı (PACOM), Afrika Komutanlığı (AFRICOM) ve Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerini kontrol etmek amacıyla Merkezi Komutanlık (CENTCOM) olmak üzere altı ayrı komutanlığı bulunmaktadır.³⁰¹

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1989'da dünya çapında yaklaşık 1600 askeri üsse sahip olan ABD, bu tarihten sonra bunların yaklaşık % 50'sini kapatmıştır. 2015 yılına gelindiğinde ABD'nin 158 ülkede yaklaşık 800 adet deniz aşırı askeri üssü bulunmaktadır.³⁰² Grafik II'de dünyadaki toplam askeri üs sayısının ABD ve büyük güçler arasındaki dağılımı gösterilmektedir. Görüldüğü gibi, ABD'nin diğer devletler üzerinde büyük bir üstünlüğü bulunmaktadır. Dünya çapında toplam deniz aşırı askeri üslerin % 96'sı tek başına ABD'ye aittir. 2015 verilerine göre ABD bu üslerde görevlendirmek üzere yaklaşık 250,000 askeri personeli yurt dışında konuşlandırmıştır. Bu üslerin ABD'ye yıllık maliyeti 160 milyar \$

³⁰¹ U.S. Department of Defence, "Commanders' Area of Responsibility", 2015.

³⁰² David Vine, "The United States Probably Has More Foreign Military Base than Any Other People, Nation or Empire in History", **The Nation**, 14 September 2015 ve David Vine, **Base Nations: How U.S. Military Bases Abroad Harm America and World**, New York: Metropolitan Books, 2015.

civarındadır.³⁰³ ABD'nin deniz aşırı askeri üs ve personel varlığının en fazla olduğu ülkeler sırasıyla Japonya, Almanya, Güney Kore ve İtalya'dır. 2015 yılı itibariyle ABD, Japonya'da 109 askeri üs ve 48,828 askeri personel, Almanya'da 179 askeri üs ve 37,704 askeri personel, Güney Kore'de 84 askeri üs ve 27,558 askeri personel ve İtalya'da 58 askeri üs ve 11,697 askeri personel bulunmaktadır.³⁰⁴

Grafik II: Dünya Genelinde Toplam Deniz Aşırı Askeri Üs Dağılımı (2015)

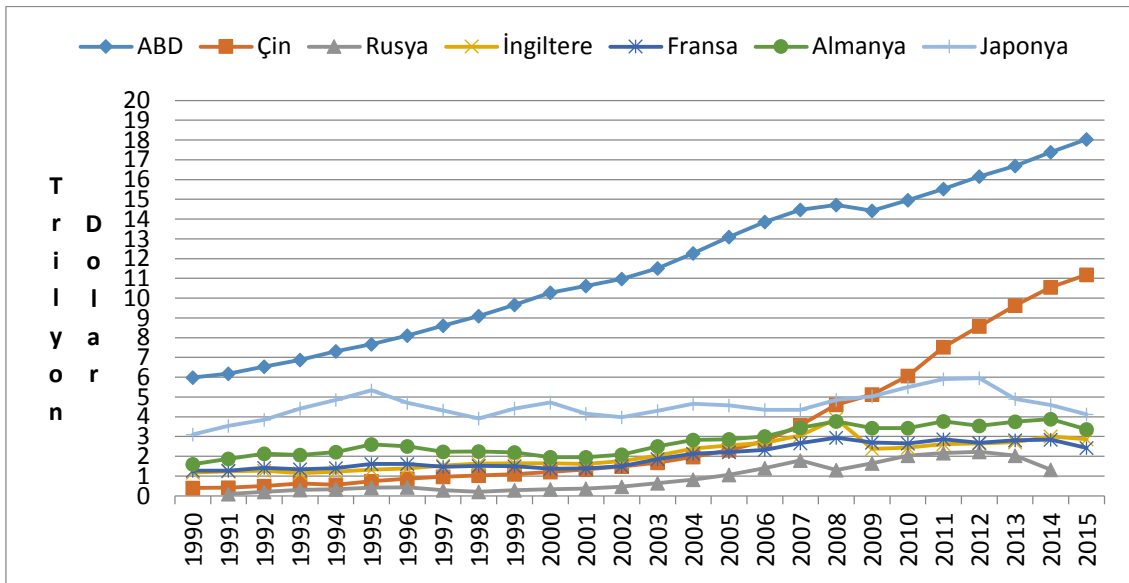
Kaynak: The Nation, <https://www.thenation.com/article/the-united-states-probably-has-more-foreign-military-bases-than-any-other-people-nation-or-empire-in-history/>

Devletlerin toplam güç kapasitesinin hesaplamasında ikinci öncelikli olarak ele alınan parametre ekonomik göstergelerdir. Üstelik ekonomik kapasite, askeri kapasitenin oluşturulmasında rol oynayan en önemli kaynaklardan biridir. Bu bakımdan ekonomi, örtük güç unsurları arasında sayılmaktadır. Bir devletin ekonomik refah seviyesini gösteren en önemli faktör GSMH miktarıdır. Dolayısıyla uluslararası sistemde ABD'ye süper güç statüsü sağlayan güç kaynaklarından diğeri ise onun ekonomik refah seviyesidir. Grafik III'te ABD ve diğer büyük güçlerin 1990-2015 dönem aralığındaki milli gelirleri verilmektedir. Görüldüğü üzere ABD'nin GSMH'si ile onu takip eden ülkelerinki arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. 25 yıllık zaman diliminde her bir yıl ABD'nin altı büyük güç karşısında açık ara üstünlüğü söz konusudur.

³⁰³ Vin, "The United States Probably Has More Foreign Military Base than Any Other People, Nation or Empire in History", 14 September 2015 ve Vine, *Base Nations: How U.S. Military Bases Abroad Harm America and World*.

³⁰⁴ Julia Zorthian and Heather Jones, "Boots On the Ground", **Time**, 16 Ekim 2016 and Annalisa Merelli, "These are all the Countries Where the US Has Military Presence" **Quartz**, 2 Nisan 2015.

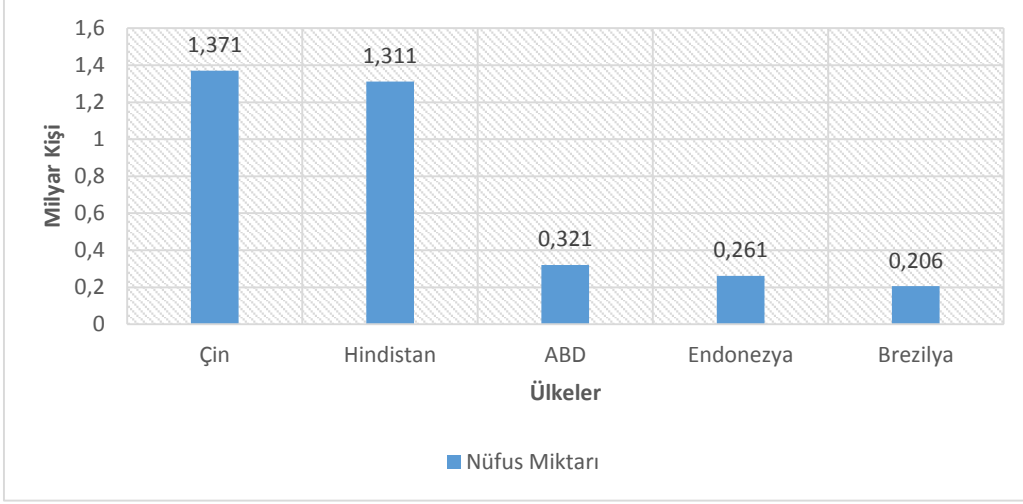
Küresel finansal kriz nedeniyle 2009'daki gerileme dışında ABD'nin milli geliri her yıl yükseliş göstererek 2015 yılında 18 trilyon \$ seviyesine ulaşmıştır. 1990-2010 arasında ABD'den sonra en fazla GSMH'ye sahip olan ülke Japonya iken, 2010'da Japonya'yı geride bırakan Çin, küresel ekonomide ikinci sıraya oturmuş ve 2015 yılında 11 trilyon \$ dolar seviyesine ulaşmıştır. Uzun zamandır Çin'in ciddi bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiği dikkatlerden kaçmasa da, ABD'nin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir.

Grafik III: Büyük Güçlerin Milli Gelirleri (1990-2015)

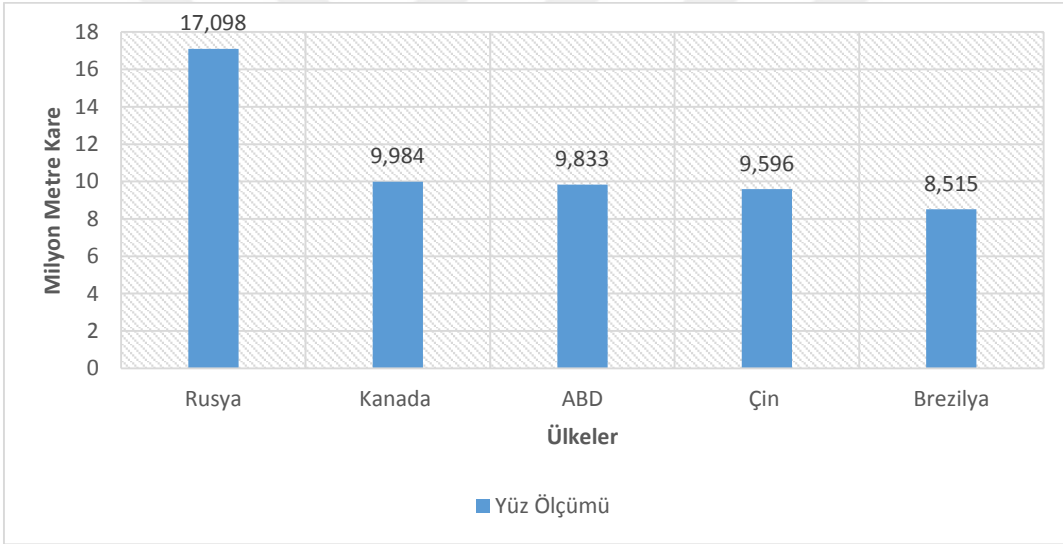
Kaynak: International Monetary Fund

Askeri ve ekonomik unsurların yanında güç kapasitesinin ölçülmesinde dikkate alınan diğer iki önemli faktör ise devletlerin nüfus miktarları ve coğrafi genişlikleridir. Nüfus miktarı ve coğrafi genişlik ekonomik refah ile birlikte devletlerin askeri gücün önemli yapı taşları olarak örtük güç şeklinde tanımlanmaktadır. Grafik IV'te 2015 verilerine göre dünyada en fazla nüfusa sahip olan beş ülke sıralanmıştır. Buradan devletler arasındaki nüfus dağılımına bakıldığında 321 milyon nüfusuyla ABD, Çin ve Hindistan'dan sonra dünyadaki en kalabalık ülkedir. Grafik V'te ise dünyada en geniş sınırlara sahip ilk beş ülke bulunmaktadır. ABD 9,833 bin km² ile Rusya ve Kanada'dan sonra dünyada en geniş sınırlara sahip ülke konumundadır. Her iki güç unsuru bakımından dünya sıralamasında üçüncü sırada yer alarak ABD'nin bunlardan hatırı sayılır seviyede güç devşirdiği göz ardı edilememesi gereken bir husustur.

Grafik IV: Dünyada Enfazla Nüfusa Sahip Beş Ülke (2015)

Kaynak: The World Bank

Grafik V: Dünya Geneline En Geniş Sınırlara Sahip Beş Ülke (2015)

Kaynak: The World Factbook

Buraya kadar olan kısımda Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık dönemde devletlerin ölçülebilir materyal kaynakları dikkate alınarak küresel güç dağılımı ortaya konuldu. Bu güç dağılımı temel alındığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin sistemdeki diğer bütün devletlere kıyasla oldukça fazla bir güç kapasitesine sahip olduğu kolaylıkla görülmektedir. Yapısal güç dengesi mantığına aykırı olmasına rağmen ve her ne kadar kalıcı olmayacağını ileri sürse de, Waltz da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte küresel sistemin tek kutuplu bir

yapıya dönüştüğünü kabul etmektedir.³⁰⁵ Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güç hiyerarşisinde süper güç statüsüne sahip tek devlet ABD kaldı. Daha doğrusu Sovyetler Birliği'nin dağılması, ABD'yi tek kutuplu dünyada yegâne süper güç olarak bıraktı.³⁰⁶ Ne Soğuk Savaş'ın bittiği sırada ne de bugün ABD'nin sahip olduğu güç kapasitesine erişebilen ikinci bir devlet ortaya çıktı.

Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere askeri gücü gösteren savunma harcaması ve ekonomik gücü göstren milli gelir bakımından ABD ile sistemdeki diğer büyük güçler arasında çok büyük bir fark bulunmaktadır. 2015 yılına gelindiğinde Çin'in ekonomik bakımdan yükselmesine karşın, ABD'nin bu alanlardaki üstünlüğünü büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Çift kutupluluğun sona ermesinin üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen, 2015 yılı itibariyle tek başına ABD'nin savunma harcaması toplam dünya savunma harcamasının % 36'sına ve büyük güçlerinkinin ise % 56'sına denk gelmektedir. Aynı şekilde 2015 verilerine göre ABD'nin GSMH'si toplam dünya GSMH'sinin % 24'ünü ve büyük güçlerinkinin ise %42'sini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş ardından yeniden biçimlenen uluslararası sistemde ABD'nin diğer büyük güçler karşısındaki tartışılmaz güç üstünlüğüne sahip olduğu göz ardı edilecek seviyede değildir.

Bu yeni güç dağılımı; ne II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemdeki gibi gücün birçok büyük devlet arasında parçalandığı çok kutuplu devletler sistemine benzemektedir. Ne de II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve gücün iki süper gücün elinde toplandığı çift kutuplu sisteme benzemektedir. Çift kutupluluğun sona erdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güç yapısını çok kutuplu olarak tanımlayabilmek için, ya ABD'nin gerileyen güç kapasitesiyle sahip olduğu süper güç statüsünü kaybederek en azından büyük güç statüsüne düşmesi gerekmektedir. Ya da yeni bir çift yahut çok kutupluluğun kurulması için büyük güç statüsündeki devletlerden bir veya daha fazlasının süper güç statüsüne yükselmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak 25 yıl geçmesine rağmen uluslararası güç dağılımında böyle bir durum hala ortaya çıkmadı. Dolayısıyla bu yeni güç dağılımını ne çok ne de çift kutuplu bir uluslararası sistem şeklinde tanımlamak oldukça zor. Bu yeni güç dağılımının şekillendirdiği küresel sistemi tek kutuplu şeklinde tanımlamak mümkündür. Öyleyse bu yeni güç dağılımının uluslararası

³⁰⁵ Waltz, "Structural Realism After the Cold War", pp.5-41.

³⁰⁶ Walt, "The End of American Era", pp.6-16 (p.9).

politika açısından ne anlama geldiği ve tek kutupluluk ile ne ifade edildiği üzerinde duralım.

Tek kutuplu küresel sistemin ayırt edici yönlerine bakıldığında her şeyden önce, materyal güç kapasitesi bakımından sistemde yalnızca bir süper gücün bulunduğu ve ona en yakın devletin yahut devletler grubunun ise güç hiyerarşisinde büyük güç statüsünde yer aldığı bir uluslararası güç dağılımına gönderme yapmaktadır. Başka bir deyişle tek kutupluluk, tekbir devletin elinde bulundurduğu güç kapasitesinin herhangi bir devlet tarafından dengelenemeyecek düzeyde büyük olmasıdır.³⁰⁷ Buradan yola çıkıldığında tek kutuplu sistem, tek bir süper güç ve onun etrafında birkaç büyük güç statüsüne sahip olan devletlerin bulunduğu bir güç dağılımı anlamına gelmektedir.³⁰⁸ Soğuk Savaş ardından küresel güç hiyerarşisinin tepesinde ABD bulunurken, bu hiyerarşinin ikinci basamağı olan büyük güç statüsünde ise Çin, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya yer almaktadır. Bu kapasite dağılımı dikkate alındığında, süper güç ABD'nin elinde bulundurduğu güç kapasitesini tek başına kendi güç kapasitesiyle dengeleyebilecek herhangi bir devlet mevcut değildir.

Tek kutupluluk tanımlaması, orantısız güç kapasitesine sahip olan bir devletin bulunduğu küresel sistemi, iki daha fazla süper gücün bulunduğu çift ve çok kutuplu sistemlerden ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.³⁰⁹ Tek kutuplu sistem aynı zamanda uluslararası politikada süper gücün rakipsiz kaldığı bir durumu kendi içinde barındırmaktadır. Bunun tersine çok kutuplu sistem, birbirine kabaca yakın güç kaynaklarına sahip büyük güçlerden meydana geldiğinden her bir devleti dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip birkaç devlet vardır. Çift kutuplu sistem ise iki süper güç ve bu ikisi dışında büyük güç statüsünde bulunan devletler grubundan oluşmaktadır. Bu güç dağılımında süper güçler birbirlerini dengeleyebilecek güç kaynaklarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Kısacası, hem çok kutuplu hem de çift kutuplu sistemde en güçlü devlet ya da devletleri dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip en az bir devlet mevcuttur.

Tek kutupluluğun ikinci özelliği uluslararası yapının kurucu unsurlarından biri olan anarşinin varlığını sürdürmesidir. Daha önce de ifade edildiği gibi,

³⁰⁷ Wohlforth, "The Stability of a Unipolar World", pp.5-41.

³⁰⁸ Buzan, *The United States and the Great Powers*, p. 55.

³⁰⁹ Ikenberry, Mastanduno and Wohlforth, "Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences", pp.1-27.

uluslararası politika üst bir otoritenin olmaması anlamında anarşiktir. Bunun böyle olduğunu kabul etmek, uluslararası alanda devletlerin ilkesel anlamda egemen birimler olduklarını ve kendi güvenliklerini temin etmek üzere başvuracakları merkezi bir otoritenin olmadığı anlamına gelmektedir. Ancak bu, sistemdeki devletlerin ellerinde buldukları güç kaynaklarıyla birbirlerinden farklılaştıklarını ve bunun sonucunda uluslararası politikada her dönem farklı bir güç hiyerarşisinin ortaya çıktığını reddetmek anlamına gelmemektedir. Kısacası, tek kutuplu sistemde anarşi, uluslararası politikanın temel düzenleyici değişkeni olmayı sürdürmektedir.

Tek kutuplu güç dağılımı, kutup liderinin sistemdeki neredeyse bütün devletler üzerinde kontrol sahibi olduğu, dünyanın her bir köşesindeki her bir gelişmeyi denetleyebildiği bir dünya düzeni değildir. Aynı şekilde sistemin tek kutuplu olduğunu söylemek, kutup liderinin uluslararası politikada istediği her şeyi elde edebildiği ve diğer devletlere ihtiyaç duymadığını ileri sürmek değildir.³¹⁰ Kaldı ki ABD bunları yapabilecek güç kapasitesine sahip değildir. Bu bakımdan süper gücün sisteme yetersiz hâkimiyeti ve anarşinin düzenleyici ilke olarak varlığını koruması uluslararası politika sonuçlarının kutup liderinin güç üstünlüğüyle orantılı olmadığını ifade etmektedir.³¹¹ Bunun iki önemli sonucundan bahsedilebilir. Birincisi, tek kutuplu yapıda sistemdeki diğer devletlerin ellerinde buldukları kapasiteleri ölçüsünde hareket özgürlükleri vardır. İkincisi, ABD'nin güç hiyerarşisinin tepesinde bulunması onun uluslararası politikada merkezi/üst bir otorite olduğunu anlamına gelmediğinden sistemdeki diğer devletlerin hayatta kalma kaygılarının ortadan kaybolduğu bir uluslararası ortam mevcut değildir. Dolayısıyla tek kutuplu yapıda da olsa, kutup lideri de dahil tüm devletler için anarşiden kaynaklı güvenlik kaygısı geçerlidir. Uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul etmek tek kutupluluğun gücün bir merkezde son derece aşırı bir şekilde toplandığı hegemonik sistem ile aynı dünya düzeni olmadığını ileri sürmektir. Hegemonik sistemde anarşinin yerini, hiyerarşi (Dünyayı yöneten üst/merkezi otoritenin bulunması anlamında) almaktadır. Üstelik hegemonik

³¹⁰ Jervis, "Unipolarity: A structural Perspective", pp.188-213.

³¹¹ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.40.

dünya düzeninde hegemon devlet sistemdeki diğer bütün devletlerin dış politika davranışlarını kontrol edebilecek güç kapasitesini elinde bulundurmaktadır.³¹²

Üçüncü olarak, tek kutuplu sistem imparatorluk ve hegemonya sistemi değil, ilkesel anlamda egemen devletler arası ilişkilerin yürütüldüğü bir dünya düzenini ihtiva etmektedir.³¹³ Bu nedenle güç hiyerarşisinin tepesinde konumlanan süper güç imparatorluk statüsüne sahip bir siyasal örgütlenme değildir. Tek kutupluluk, yalnızca bir devletin güç üstünlüğünün olduğu bir sistemi, aynı kapasiteye sahip daha başka devletlerin de olduğu diğer sistemlerden ayırt etmemize yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde tek kutupluluk temel birimleri devletler olan sistemi, kapasite dağılımı yerine siyasal nüfuz ve kontrol ilişkilerine gönderme yapan imparatorluk sisteminden farklıdır.³¹⁴ Tek kutuplu sistemin birimleri ilkesel anlamda eşit kabul edilen ulus-devletlerdir.³¹⁵ Dolayısıyla egemen devletlerin etkileşime girdiği anarşik uluslararası yapının işleyişi güç dengesi dinamikleri uyarınca gerçekleşmektedir.³¹⁶ Monteiro'nun özetle belirttiği üzere tek kutupluluk; küresel güç hiyerarşisinin tepesinde yalnızca bir süper gücün bulunduğu, devletler arasında anarşik etkileşim biçiminin varlığını sürdürdüğü ve temel birimlerin egemen devletler olduğu bir uluslararası güç yapısını ifade etmektedir.³¹⁷

2. Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu Bölgesel Güç Dağılımı: Çok Kutuplu

Uluslararası politikada devlet davranışlarının açıklanması sürecinde yalnızca küresel güç dağılımına odaklanmak yeterli bir açıklama modeli sunmamaktadır. Küresel güç dağılımının yanında hangi devletin davranışları açıklanmak isteniyorsa o devletin içinde bulunduğu bölgesel güç dağılımının da ikinci bir değişken olarak dikkate alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu, uluslararası politikada küresel güç dağılımının yanında bir de bölgesel güç dağılımlarının söz konusu olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, yeryüzünde kendine has güç dağılımı ve güvenlik düzeni olan bölgeler

³¹² Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.40.

³¹³ Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", pp.188-213, Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.41 ve Ikenberry, Mastanduno and Wohlforth, "Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences", pp.1-27.

³¹⁴ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, **World out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy**, New Jersey: Princeton University Press, 2008, p. 12.

³¹⁵ Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", pp.188-213

³¹⁶ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.42.

³¹⁷ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, p.40.

bulunmaktadır. Bu yaklaşım uyarınca Avrupa, Doğu Asya ve Orta Doğu kendine has güvenlik denklemleri olan üç farklı bölgeyi ifade etmektedir.

Bu bölümde, araştırmanın inceleme konusu bir Orta Doğu ülkesi olan Suudi Arabistan'ın güvenlik politikaları olduğundan Soğuk Savaş sonrası dönemde bu bölgedeki güç dağılımının nasıl bir güç yapısına sahip olduğu üzerine odaklanılacaktır. Bu amaçla ilk önce, bölge devletleri arasındaki güç dağılımının görünümü ortaya konulmak suretiyle bölgede hangi tür uluslararası statüye sahip olan devletlerin bulunduğu ve bölgenin kutupluluk yapısının ne olduğu açıklığa kavuşturulacaktır. Böylece, bölge devletlerinin birbirleriyle ve bölge dışından devletlerle etkileşimleri üzerinde etkili olan bölgesel sistemin yapısı ve bu yapı içinde kendi güç kapasitesine göre Suudi Arabistan'ın göreceli konumu ortaya konulacaktır. Orta Doğu'daki bölgesel güç dağılımının fotoğrafının çekilmesi ve Suudi Arabistan'ın bölgesel güç dağılımında göreceli statüsünün tanımlanması daha önce küresel güç dağılımında dikkate alınan parametreler dikkate alınarak yapılacaktır. Yani, bölge devletlerinin askeri güç unsurları, ekonomik göstergeleri, coğrafi genişlikleri ve nüfus miktarları gibi güç kaynaklarıyla toplam bölgesel güç miktarındaki paylarına bakılacaktır.

Orta Doğu'daki askeri güç dağılımını tanımlama noktasında ilk değerlendirilmesi gereken gösterge bölge devletlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirdiği savunma harcamalarıdır. Grafik VI'da askeri güç kapasitesi açısından öne çıkan beş devletin (Suudi Arabistan, Türkiye, İran, Mısır ve İsrail) 1990-2015 dönemindeki yıllık savunma harcamaları verilmektedir. Grafikten anlaşıldığı üzere 1990'dan 2004'e kadar olan zaman diliminde bu beş büyük bölge ülkesi 5 ila 30 milyar dolar arasında değişen birbirlerine yakın bir savunma harcaması yapmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş'ın ardından çeyrek asırlık dönemde bölge ülkeleri arasında her yıl en fazla savunma harcaması yapan ülke Suudi Arabistan olmuştur. Öte yandan grafik VI'ya bakıldığında 2004'ten itibaren diğer ülkeler benzer savunma harcamalarına devam ederken Suudi Arabistan'ın her yıl savunma harcamasını artırarak 2015 yılına gelindiğinde 87 milyar dolarlık bir rakama ulaştığı görülmektedir. Bunda Suudi Arabistan'ın diğer bölgesel güçlerle kendisi arasındaki askeri kapasite farkını kapatma düşüncesi etkili olmaktadır.

VII numaralı grafik dikkate alınarak Soğuk Savaş sonrası dönemin küresel savunma harcaması sıralamasına bakıldığında Suudi Arabistan'ın daima ilk on ülke arasında yer aldığı görülmektedir. Yani Suudi Arabistan, 25 yıllık zaman diliminde sürekli olarak dünyada en fazla savunma harcaması yapan 10 ülke arasında yer almıştır. Bu rakamlarla Suudi Arabistan bulunduğu bölge sıralamasında daima ilk sırada yer alırken, dünya sıralamasında ilk on ülke arasında yerini almıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise ABD ve Çin'den sonra dünyada en fazla savunma harcaması yapan ülke konumuna yükselmiştir.

Devletlerin askeri güç kapasitesinin ölçülmesinde savunma harcaması gerekli, fakat yeterli bir unsur değildir. Savunma harcamasının yanında askeri personel sayısı, savaş uçağı, savaş gemisi, deniz altı, tank ve nükleer başlık gibi daha başka askeri unsurlar hesaplamaya dahil edilmektedir. Tablo VI'da Global Fire Power'dan derlenen Orta Doğu bölgesinin 2015 yılı askeri güç dağılımı verileri ve bu verilere göre en güçlü devlet sıralaması bulunmaktadır.* Bu tabloya göre bölgenin bir numaralı askeri gücünü Türkiye oluşturmaktadır. Bölgenin askeri güç sıralamasında ilk beş sırayı sırasıyla Türkiye, İsrail, Mısır, İran ve Suudi Arabistan işgal etmektedir. Bu verilere göre Suudi Arabistan, savunma harcaması bakımından bölgenin en önde gelen ülkesi olmasına rağmen, diğer askeri güç unsurları bakımından Türkiye, İsrail, İran ve Mısır'ın gerisinde kaldığı için bölgenin 5. büyük askeri gücü konumundadır.

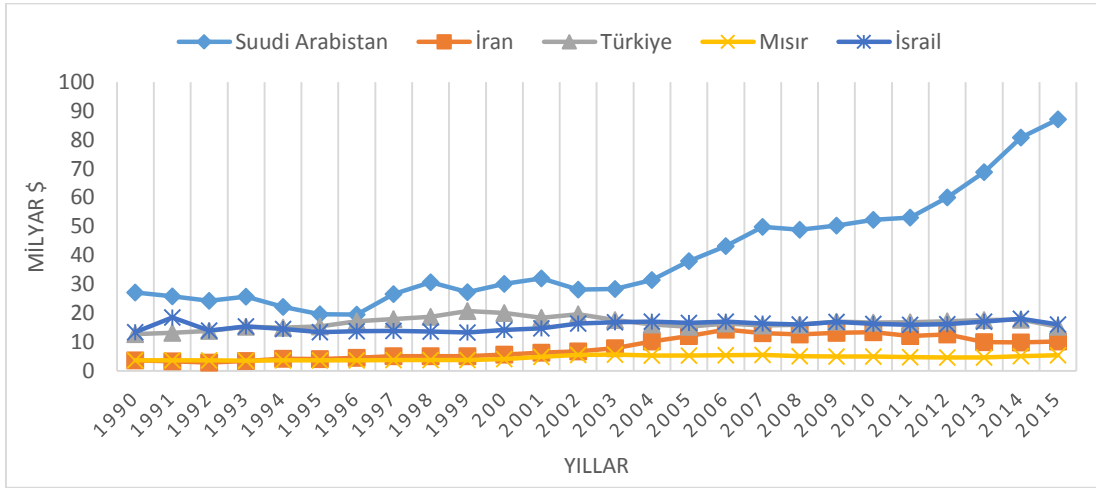
Tablo VI: Orta Doğu Askeri Güç Dağılımı (2015)

Ülke/Alan	Bölge Sıralaması	Savunma Harcaması	Askeri Personel	Savaş Uçağı	Tank	Deniz Filosu	Deniz Altı	Nükleer Başlık
Türkiye	1	15,2 milyar \$	410,500	1,007	3,778	194	13	0
İsrail	2	16,1 milyar\$	160,000	681	4,170	65	6	80-100
Mısır	3	5,4 milyar\$	470,000	1,133	4,624	319	8	0
İran	4	10,2 milyar\$	545,000	479	1,658	398	33	0
Suudi Arabistan	5	87,2 milyar\$	235,000	722	1,210	55	0	0
Suriye	6	1,8 milyar\$	178,000	473	4,950			
BAE	7	14,3	65,000	444	545			
Yemen	8	1,4 milyar\$	66,700	181	1,260			
Ürdün	9	1,6 milyar\$	110,700	246	1,321			

* Global Fire Power, bölge ülkelerinin askeri gücünü oluşturan temel materyal unsurlara belli bir değer yükleyerek bölge ülkeleri arasında askeri güç sıralaması çıkarmıştır.

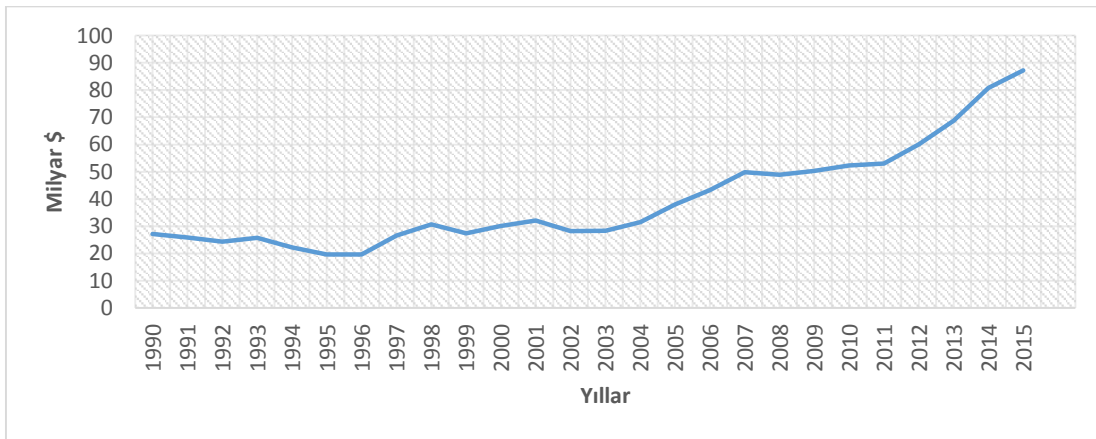
Irak	10	13,1 milyar\$	271,500	212	357
Umman	11	9,9 milyar\$	72,000	101	215
Kuveyt	12	5,9 milyar\$	15,500	101	368
Bahreyn	13	1,4 milyar\$	13,00	105	180
Katar	14	1,9 milyar\$	11,800	72	90
Lübnan	15	2,2 milyar\$	131,000	57	318

Kaynak: Global Firepower, The Center for Arms Control and Non-Proliferation and Stockholm International Peace Research Enstitute

Grafik VI: Orta Doğu'da Bölgesel Güçlerin Savunma Harcamaları (1990-2015)

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

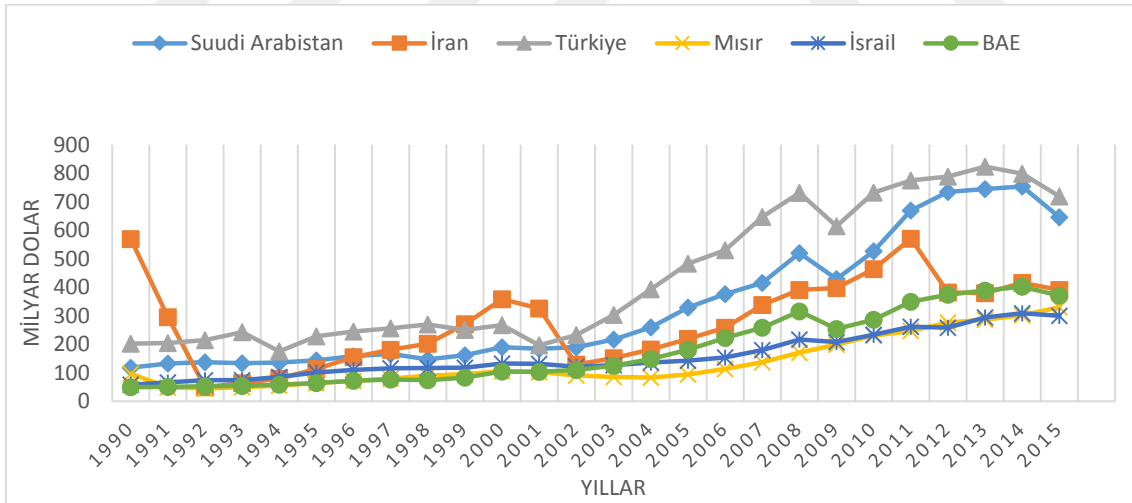

Grafik VII: Suudi Arabistan'ın Savunma Harcaması (1990-2015)

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

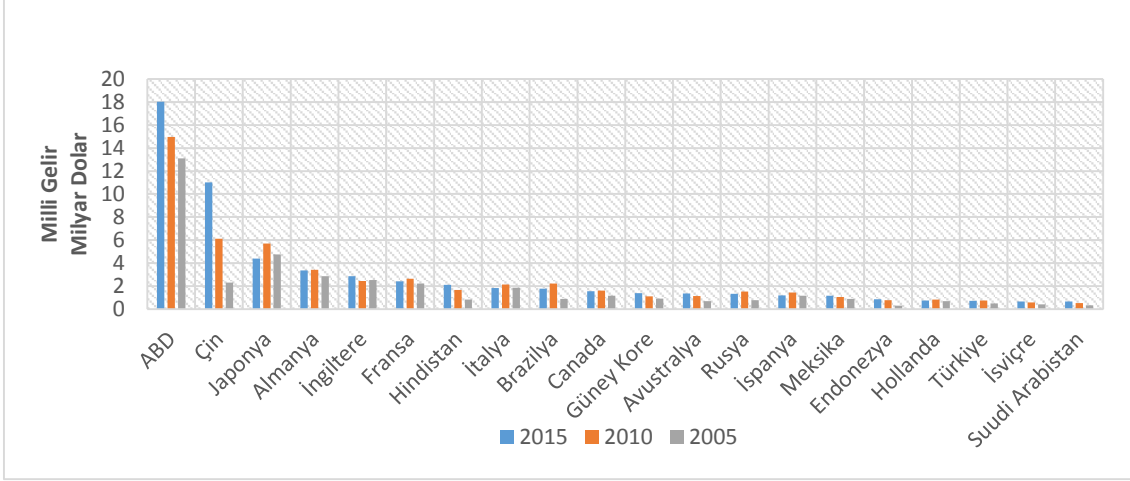
Bölge devletleri arasındaki güç dağılımın ölçülmesinde rol oynayan diğer bir önemli parametre ise ilgili devletlerin ekonomik göstergeleridir. Devletlerin ekonomik büyüklüğü genellikle onların GSMH miktarlarıyla doğru orantılıdır.

Grafik VIII'de 1990-2015 döneminde Orta Doğu'da GSMH'si en fazla olan devletlere dair veriler yer almaktadır. Bölge GSMH'si en büyük devletler sırasıyla Türkiye, Suudi Arabistan, İran, BAE, İsrail ve Mısır'dan oluşmaktadır. Grafikten görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde bu devletlerin GSMH'si birbirine yakın rakamlardan meydana gelmektedir. GSMH açısından hiçbir devlet diğerlerine büyük bir fark atacak düzeyde bir ekonomiye sahip değildir. GSMH açısından Suudi Arabistan, Türkiye'den sonra bölgenin ikinci büyük ekonomisi konumuna sahiptir. Bölge ülkelerinin küresel ekonomi içindeki payları ve konumları da devletlerin bölgesel statüsü üzerinde etkili olmaktadır. Grafik IX'da ülkelerin GSMH'leri dikkate alınarak küresel ekonomide ilk 20 büyük ekonomi verileri ve sıralaması verilmektedir. Küresel ekonomi ilk 20 ülke sıralamasında Orta Doğu'dan Türkiye ve Suudi Arabistan'ın yer almaktadır. Ayrıca küresel ekonomi ve siyasetin masaya yatırıldığı bir uluslararası örgüt olan ve her geçen gün küresel etkinliği artan G-20 üye ülkeleri arasında bölgeden Türkiye ve Suudi Arabistan bulunmaktadır. Şüphesiz bu ülkelerin ekonomik performansları dünya siyasetinde etkili olmaya başlayan bu tür bir uluslararası örgütün içinde konumlanmalarını mümkün kılmaktadır.

Grafik VIII: Orta Doğu'da En Fazla Milli Gelire Sahip 5 Ülke

Kaynak: International Monetary Fund

Grafik IX: Global Ekonomide İlk 20 Ülke

Kaynak: The World Bank

Devletlerin güç kapasitelerinin oluşmasında ilgili devletlerin yer altı kaynakları da kilit rol oynayabilmektedir. Güçlü bir askeri güce sahip olmanın ilk şartı güçlü ve istikrarlı bir ekonomidir. Güçlü ve istikrarlı ekonomilerde ise yer altı kaynakları önemli katkı sağlamaktadır. Petrol ve doğalgaz gibi yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin olan Orta Doğu'da bölge devletlerinin güç kapasitelerinin ölçülmesinde ve dolayısıyla bölgesel güç dağılımının hesaplanmasında bu kaynakların kimler arasında nasıl dağıldığı önem arz etmektedir. Bölgenin petrol kaynakları açısından değerlendirildiğinde, 2015 yılı verilerine göre dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 47,3 (803,5 milyar varil) Orta Doğu'da bulunmaktadır. Üstelik bu oran Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden 1990'larda ve 2000'lerin ortalarına kadar olan dilimde % 50'nin üzerine seyretmiştir.³¹⁸

Tablo VII ve Grafik X'da Orta Doğu petrol rezervleri dağılımında bölge ülkelerin payları verilmektedir. Görüldüğü üzere kanıtlanmış rezervlerin % 99'u sırasıyla Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, BAE ve Katar olmak üzere altı bölge devletinin elindedir. 266,6 milyar varil ile Suudi Arabistan, dünyada ikinci büyük ve Orta Doğu'da ise en büyük rezervlere sahip devlettir. Suudi Arabistan'ın petrol rezervleri bölgenin % 33'ünü oluştururken, dünyanın ise % 15,7'sini oluşturmaktadır. Suudi Arabistan ayrıca petrol üretim kapasitesi bakımından da dünyada ilk sıralarda yer alan ülkedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde günde

³¹⁸ BP Statistical Review of World Energy 2016, No.65

ortalama 10 milyon varil üretim gerçekleştirmek suretiyle Suudi Arabistan dünyada birinci sıraya oturmuştur. Ancak ABD'nin Başkan Obama döneminde üretimini artırmasıyla Suudi Arabistan 2014'ten itibaren ikinci sıraya düşmüştür. 2015'te Suudi Arabistan yaklaşık 12 milyon varil üretim (ABD 12,7 milyon varil) yapmıştır.³¹⁹ Petrol rezervleri bakımından bölgede öne çıkan ikinci büyük ülke İran'dır. 157,8 milyar varil ile İran, dünya da dördüncü sırayı, bölgede ise ikinci sırayı işgal etmektedir. Diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrası dönemde günde yaklaşık 4 milyon varil üretimle İran, bölgenin ikinci büyük üreticisi, dünyanın ise dördüncü büyük üreticisi konumunda olmuştur. Fakat 2013'ten itibaren Kanada ve Irak'ın üretimlerini artırmaları bu sıralamayı değiştirmiştir.³²⁰

Doğalgaz rezervlerinin üzerinden değerlendirme yapılacak olursa, 2015 verilerine göre dünyadaki kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %42,8'i (80 trilyon m³) Orta Doğu'da yer almaktadır.³²¹ Grafik XI'e bakıldığında bölgedeki ispatlanmış rezervlerin % 98'i sırasıyla İran, Katar, Suudi Arabistan, BAE, Irak ve Kuveyt olmak üzere altı devlet elinde toplanmaktadır. BP verilerine göre Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya sıralamasında ikinci sırada yer alan İran, 34 trilyon m³ rezerv ile 2014'ten itibaren 32,3 trilyon m³ rezerve sahip olan Rusya'yı geride bırakmak suretiyle ilk sıraya oturmuştur.³²² Bu rakamlarla İran, tek başına bölge rezervlerinin % 42'sini ve dünya rezervlerinin ise % 18,2'sini elinde tutmaktadır. Bölgenin diğer önemli aktörü Suudi Arabistan ise 8,3 trilyon m³ ile Orta Doğu'da en fazla rezerve sahip üçüncü ülke iken, dünya sıralamasında ise altıncı sırada yer almaktadır. Doğalgaz üretimine bakıldığında günlük 192,5 milyar m³ üretim ile İran, Orta Doğu'da en fazla üretim yapan ülke iken, dünyada ise üçüncü büyük ülkedir.

Tablo VII: Ortadoğu Enerji Kaynakları Rezervi ve Üretimi Dağılımı 2015

Ülkeler	Petrol Rezervi Milyar Varil	Dünyadaki Oranı %	Bölgedeki Oranı %	Doğalgaz Rezervi Trilyon m ³	Dünyadaki Oranı %	Bölgedeki Oranı %
Suudi Arabistan	266,6	% 15,7	% 33	8,3	%4,5	% 10
İran	157,8	% 9,3	% 20	34,0	% 18,2	% 42
Irak	143,1	%8,4	% 18	3,7	% 2,0	% 5
Kuveyt	101,5	% 6,0	% 13	1,8	% 1,0	% 2

³¹⁹ BP Statistical Review of World Energy 2016, No.65

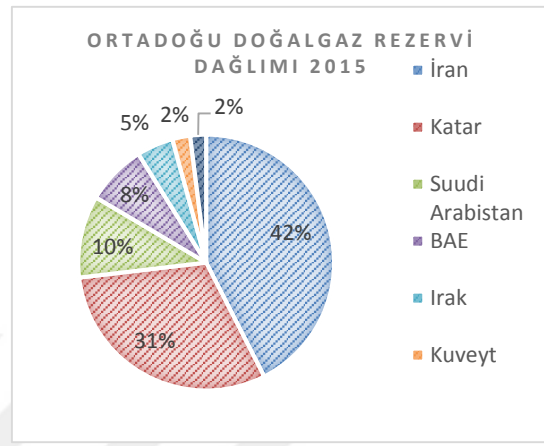
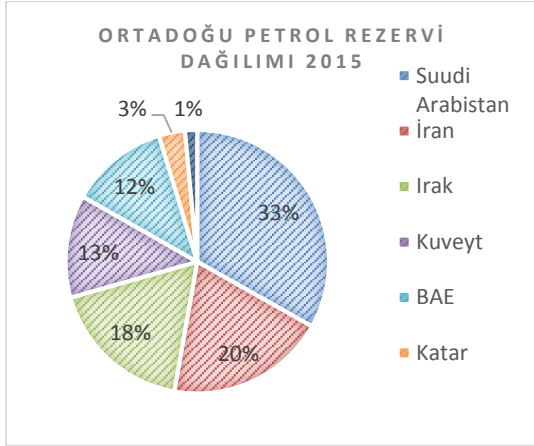
³²⁰ BP Statistical Review of World Energy 2016, No.65

³²¹ BP Statistical Review of World Energy 2016, No.65

³²² BP Statistical Review of World Energy 2016, No.65

BAE	97,0	% 5,8	% 3	6,1	% 3,3	% 8
Katar	25,7	% 2,7	% 1	24,5	% 13,1	% 31

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2016

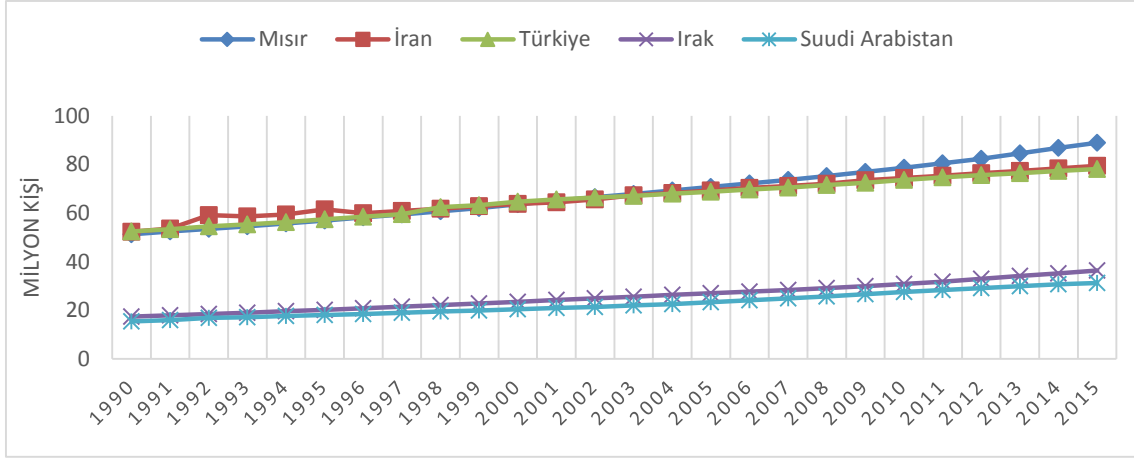
Grafik X: Bölge Petrol Rezervleri Dağılımı

Grafik XI: Bölge Doğalgaz Rezervleri Dağılımı

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2016

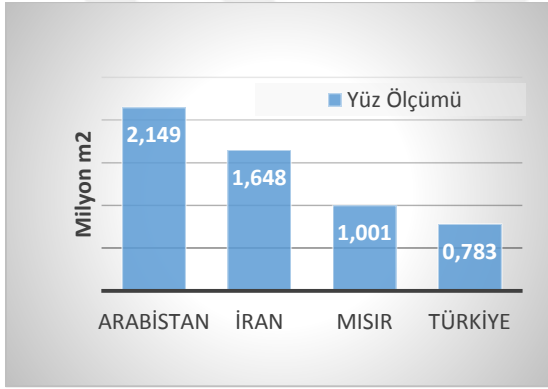
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2016

Son olarak, devletlerin güç kapasitesinin oluşmasında etkili olan ve sabit unsurlar olarak tanımlanan nüfus miktarı ve coğrafi genişlik gibi güç unsurlarının bölge devletleri arasındaki dağılımına bakalım. XII numaralı grafikte 1990-2015 arası dönemde Orta Doğu'da en fazla nüfusa sahip 5 ülkeye ait nüfus miktarı verileri bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası 25 yıllık dönemde bölgenin nüfus miktarı sıralamasında ilk beş ülkeyi Mısır, İran, Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan oluşturmaktadır. 2015 yılı nüfus miktarları temel alındığında 89 milyon ile Mısır birinci, 79 milyon ile İran ikinci, 78 milyon ile Türkiye üçüncü, 36 milyon ile Irak dördüncü ve 31 milyon ile Suudi Arabistan beşinci sıradadır. Diğer taraftan, grafik XIII'te Orta Doğu'da en geniş sınırlara sahip olan ülkeler gösterilmektedir. Grafikten görüldüğü üzere 2,1 milyon m² genişliğinde yüz ölçümüyle Suudi Arabistan, Orta Doğu'da en geniş sınırlara sahip ülkedir. Yüz ölçümü büyüklüğü bakımından Suudi Arabistan'ı; İran, Mısır ve Türkiye takip etmektedir. Tüm bu materyal güç unsurları dikkate alınarak Tablo VIII'de Suudi Arabistan'ın bölgesel güç dağılımında hangi güç parametresinde hangi konumda olduğu gösterilmektedir. Tablo IX ise aynı kıstasları dikkate alarak Orta Doğu'daki bölgesel güçlerin bölgesel ve küresel güç dağılımındaki derecesi göstermektedir.

Grafik XII: Orta Doğu'da En Fazla Nüfusa Sahip Beş Ülke (1990-2015)

Kaynak: International Monetary Fund

Grafik XIII: Orta Doğu'da En Geniş Sınıra Sahip Ülkeler

Kaynak: The World Factbook

Tablo VIII: Suudi Arabistan'ın Bölgesel Güç Dağılımındaki Göreceli Konumu (2015)

	Savunma Harcaması	Askeri Personel	Savaş Uçağı	Savaş Gemisi	Savaş Tankı	Milli Gelir	Petrol Rezervi	Doğalgaz Rezervi	Nüfus Miktarı	Coğrafi Genişlik
Bölge Sıralaması	1	5	3	5	7	2	1	3	5	1
Dünya Sıralaması	3					19	2	6		

Kaynak: Global Firepower

Tablo IX: Bölge Devletlerinin Askeri Güçlerinin Bölge ve Dünya Sıralaması 2015

	Türkiye	Mısır	İsrail	İran	Suudi Arabistan
Bölge Sıralaması	1	2	3	4	5
Dünya Sıralaması	7	12	16	21	24

Kaynak: Global Firepower

Buraya kadar olan kısımda Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık zaman diliminde materyal veriler dikkate alınarak Orta Doğu'da toplam güç miktarının hangi devletler arasında nasıl dağıldığı ortaya konuldu. Bu veriler bize, Orta Doğu'daki toplam güç miktarında hangi devletin payının ne olduğunu göstermek suretiyle bölgesel güç dağılımının nasıl şekillendiği ve bölgesel kutupluluk çeşidinin ne olduğu hakkında yol göstermektedir. Bunu bilmek ise daha önce de ifade edildiği bölgesel güç dağılımıyla devlet davranışları arasındaki nedensel ilişkinin kavranmasına yardımcı olmaktadır. Yukarıdaki veriler göz önünde bulundurulduğunda Soğuk Savaş'ın sona ermesinden onu takip eden çeyrek asır boyunca, Orta Doğu'daki bölgesel güç dağılımı çok kutuplu bir yapıya sahiptir. Bölgenin diğer bir yapısal özelliği, bölgedeki en güçlü devletler grubu küresel güç dağılımında bölgesel güç statüsüne sahip olan devletlerden oluşmaktadır. Bölgede süper veya büyük güç statüsüne sahip olan herhangi bir devlet bulunmadığından buradaki bölgesel güçler aynı zamanda bölgesel güç statüsüne sahiptirler. Suudi Arabistan ise elinde bulundurduğu güç kapasitesiyle bu devletlerden birini oluşturmaktadır.

Bölgesel sistem başlığı altında şimdiye kadar gösterilen somut ve ölçülebilir veriler dikkate alındığında Orta Doğu'da herhangi bir devletin diğerleri karşısında güç üstünlüğünün olduğu bir güç dağılımı söz konusu değildir. Bölgede ön planan çıkan devletlerin güç kapasiteleri kabaca birbirine denk durumdadır. Güç unsurları hesaplandığında bölgede toplam beş devletin öne çıktığı çok kutuplu sistemden bahsetmek mümkündür. İsrail'in nükleer silah kapasitesine sahip olduğu yönünde ciddi iddalar bulunmaktadır. Nükleer silaha sahip olduğu var sayıldığında bölgesel güç dengesinin çok kutuplu olmaktan çıkıp çıkmayacağı hakkında akıllara soru gelebilir. Bir devletin nükleer silaha sahip olup olmaması uluslararası ya da bölgesel sistemin kutupluluğunu değiştirmemektedir. Waltz'ın ifade ettiği gibi, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini takip eden ilk birkaç yılda ABD nükleer silaha sahipken ve buna karşılık SSCB henüz böyle bir silaha sahip değilken uluslararası sistemin yapısı yine çift kutupluydu.³²³ Aynı şekilde, çift kutuplu Soğuk Savaş döneminde İngiltere, Fransa ve Çin'in, tek kutuplu Soğuk Savaş sonrasında Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlara sahip olmaları kutupluluğu değiştirmedir.

³²³ Waltz, *International Structure, National Force and the Balance of Power*, pp.215-235

BÖLÜM III: SUUDİ ARABİSTAN'IN SAVUNMACI PEŞİNE TAKILMA STRATEJİSİ (1990-2000)

Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu güç dağılımının ilk on yılında bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerine dair açıklama getirme işlemi, öncelikle küresel ve bölgesel düzeydeki yapısal değişkenlerin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu amaçla ilk önce, 1990-2000 döneminde tek kutuplu uluslararası yapının kutup lideri olarak ABD'nin Orta Doğu'ya ilişkin uygulamaya koyduğu grand strateji göz önünde bulundurularak bölge devletlerinin birbirleriyle etkileşime geçtikleri stratejik düzlem tanımlanacaktır. Çünkü tek kutuplu küresel güç dağılımında süper gücün grand stratejisi, bölgesel güç dağılımının ana aktörleri arasında yaşanan rekabet, çatışma ve ittifak gibi etkileşimlerinin meydana geldiği stratejik ortamı etkilemektedir. Bu nedenle, küresel güç dengesinin etkisi altında bulunan bölgesel güç dengesinin devletlere sunduğu stratejik etkileşim zeminin dinamikleri ortaya konulacaktır. İkinci olarak, kuramsal bölümde ileri sürülen ulusal güvenlik tehdidi tanımlama parametreleri uyarınca Suudi Arabistan'ın bu zaman dilimindeki ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yapılacaktır. Son olarak, bu iki aşamanın tamamlanmasının ardından 1990-2000 dönemine dair Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisinin hem tanımlama hem de açıklama işlemi olan üçüncü aşamaya geçilecektir.

1. ABD'nin Grand Stratejisi: Aktif Angajman

1989'da Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden tek kutuplu uluslararası sistemin ilk on yılında ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik izlediği grand stratejisini aktif angajman olarak tanımlamak mümkündür. Çift kutuplu yapının sona ermesiyle ortaya çıkan tek kutuplu uluslararası yapıda kazandığı güç üstünlüğünü kalıcı kılmayı amaçlayan tek süper güç olarak ABD'nin küresel stratejisinin Orta Doğu ayağında aktif angajman stratejisinin düşünsel arkaplanı ve pratik yansımaları gözlemlenmektedir. Bu dönemde Amerikan yönetimlerinin bölgeye ilişkin yayımladıkları ulusal güvenlik stratejisi belgeleri, ABD'nin bölgedeki tutum ve davranışları ve tüm bunların bölgesel yansımaları açısından bakıldığında aktif angajman stratejisinin somut göstergelerine açıkça tanık olunmaktadır. Tek kutuplu uluslararası sistemde Amerikan yönetimlerinin 2000 yılına kadar uyguladığı bu strateji, Orta Doğu'daki temel aktörleri bölgesel güçler olan çok kutuplu güç dağılımının stratejik ortamını biçimlendirmekle birlikte, bölgesel

aktörlerin ulusal güvenlik politikalarının biçimlenmesinde de etkili oldu. Bu stratejiyle ABD bir anlamda bölgesel güç dengesi ile bölgesel güvenlik ve istikrarın gidişatına yön veren bölge dışı bir güç merkezine/dengeleyici güç statüsüne ulaşmış bulunmaktadır.

Kuramsal çerçeve kısmında anlatıldığı üzere, uygulamaya konulduğu stratejik bölgede aktif angajman stratejisi süper güce iki temel alanda sorumluluk yüklemektedir. Bunlardan birincisi, bölgesel güç dengesini korumak ve kollamaktır. Süper güç açısından bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesi daha çok çatışma ve savaş durumlarında yapılması gereken sorumlulukları kapsamaktadır. ABD'nin Orta Doğu'da bölgesel güç dengesini gözetmesinin kendi uzun vadeli ulusal güvenlik perspektifi ve menfaatleri açısından iki önemli amaca hizmet etmektedir. İlki, ABD'nin Orta Doğu'ya ilişkin bölgesel çıkarlarını güvence altına almaktır. ABD'nin mevcut bölgesel güç dağılımını muhafaza etmesi, tek bir devletin hakimiyet tesis edeceği bölgesel üstünlüğe ulaşmasını engellemek anlamına gelmektedir. Rakip ya da düşman bir devletin Orta Doğu bölgesel güç dağılımında kendi hakimiyetini kuracak bir güç üstünlüğüne ulaşması, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye düşürecektir.

Orta Doğu'daki petrol ve doğalgaz kaynaklarının kesintiye uğramadan ve makul fiyatlarla uluslararası piyasalara ulaşması, ABD'nin bu bölgedeki en temel stratejik çıkarları arasında yer almaktadır. Bölgede gücünü artıran herhangi bir devlet, zengin enerji kaynakları üzerinde hakimiyet tesis etmesi durumunda hem göreceli güç kapasitesini artıracak hem de küresel enerji piyasasının üretim ve fiyatlamasına yön verebilecek statü elde edecektir. ABD'nin Orta Doğu'daki bir diğer önemli çıkarı, Hürmüz Boğazı, Babül Mendeb Boğazı ve Süveyş Kanalı gibi stratejik deniz güzergâhlarının kontrolünün rakip ya da düşman bir devletin eline geçmesini engellemektir. Bölgesel güç üstünlüğü kazanan bir devletin söz konusu stratejik deniz yolları üzerinde hakimiyet kurması hem küresel ekonominin işleyişini hem de olası ihtiyaç halinde ABD'nin askeri sevkiyatının güvenliğini tehlikeye atacaktır.

ABD açısından bölgesel güç dengesinin gözetilmesinin ikinci önemli amacı, göreceli gücünün ve doğal olarak küresel üstünlüğünün sürdürülmesidir. Orta Doğu'da çok kutuplu bölgesel güç dağılımının kalıcı kılınması, ABD'nin göreceli küresel güç

üstünlüğünün varlığını sürdürmesine katkı yapacaktır. Bölgesel güç dengesini kendi lehine çeviren bir devlet, elde ettiği güç üstünlüğünü daha da tahkim ederek ileride ABD'nin küresel üstünlüğüne meydan okuyabilecek güç statüsüne ulaşabilir.

Bölgesel güç dengesinin korunması sorumluluğunun yerine getirilmesi sürecinde süper güç tarafından başvurulan araçlara bakıldığında, saldırgan devletlerin yayılmacı davranışlarının önüne geçildiği, güç kapasitesini artırmaya giden devletlere yönelik ekonomik ve askeri ambargolarının uygulandığı ve statükocu devletlere ise silah tedarikinde bulunulduğu gözlemlenmektedir. Bu sayede bir taraftan bölgede saldırgan davranan ya da davranma yönünde potansiyeli olan devletlerin ekonomik ve askeri güç kapasiteleri kontrol altında tutularak, diğer yandan da statükocu devletlerin savunma kapasiteleri güçlendirilerek bölgesel güç dağılımı dengede tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak saldırgan davranan devlet kuvvete başvurarak ve yayılma yoluyla güç artırımına gittiği takdirde, süper gücün bölgedeki müttefikleriyle birlikte doğrudan kuvvet kullanarak bölgesel güç dengesini restore etmesi kaçınılmaz bir seçenek haline gelebilir. Aşağıda detaylıca ele alınacağı gibi, 1990-91 Körfez Savaşı'nda ABD bu yönde bir davranış sergiledi.

Orta Doğu'da aktif angajman stratejisinin ABD'ye yüklediği ikinci temel sorumluluk ise bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır. Bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması sorumluluğu sadece çatışma ve savaş durumlarının da değil, aynı zamanda barış zamanında yapılması gereken yükümlülükleri kapsamaktadır. ABD, Orta Doğu'da bölgesel güvenlik ve istikrarı temin ederek kendi bölgesel çıkarlarını tehlikeye atacak bölgesel güç boşluğu ve güvenlik açığının ortaya çıkmasını engellemeyi hedeflemektedir (Hp.2a ve Hp.3a). ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltması veya geri çekmesi ilgili bölgede güç boşluğu doğuracaktır. Bölgede güç boşluğunun ortaya çıkması, öncelikle bölgesel güç dengesinin kurucusu olan bölgesel güçler arasında bu boşluğu kendi lehlerine doldurmak üzere bölgesel güç rekabeti başlayacaktır. Saldırgan realistlerin öngördüğü üzere uluslararası anarşi, bölgesel aktörler Irak, İran, Arabistan, Mısır, Türkiye ve İsrail'i saldırgan davranmak suretiyle ortaya çıkan güç boşluğunu kendi lehlerine doldurma yönünde motive edecektir.

Bununla birlikte, Orta Doğu'nun güç yapısında süper yahut büyük güç statüsüne sahip bir devletin mevcut olmamasından dolayı, bölgede belirecek bir güç boşluğu bölge dışından büyük güçleri de bu boşluğu doldurmak üzere harekete geçirecektir. Böylece tek kutuplu sistemin büyük güçleri Rusya, Çin, Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa Orta Doğu'da nüfuz alanı kurmaya ve genişletmeye motive olacaklardır. Bu durumda, bir taraftan bölgesel güçlerin kendi aralarında ve diğer taraftan da bölge dışından büyük güçlerin kendi aralarında güç rekabetine girme olasılığı güçlenmektedir. Bu iki güç rekabetinin dışında bir de bölgesel aktörler ile bölge dışından büyük güçler arasında da bir güç rekabetinin yaşanması muhtemeldir. Söz konusu oldukça karmaşık bölgesel güç mücadelesi istikrarsızlık, çatışma ve hatta savaşları içinde barındıran bölgesel konjonktür anlamına gelmektedir. ABD'nin Orta Doğu'da etkin askeri olarak varlık göstermesi bahsedilen bu güç boşluğunun ortaya çıkmasını engelleyecektir. Bölgesel güç rekabetinin yoğunluğunu düşürecektir.

Bunun yanında, ABD'nin bölgede statükocu devletlere verdiği güvenlik taahhütlerinin uygulamada işlevselliğini yitirmesi yahut tamamen sona erdirmesi, Orta Doğu'da güvenlik açığı doğuracaktır. Ortaya çıkan güvenlik açığı, saldırgan devletler karşısında yalnız kalan statükocu devletlerin güvenlik kaygılarının yükselmesiyle sonuçlanacaktır. Yapısal faktörlerden anarşinin etkisiyle artan güvenlik kaygıları devletleri güç artırımına giderek güvenlik düzeylerini yükseltmeye motive edecektir. Güvenlik kaygıları artan devletler savunmacı niyetlerle güç artırımına giderek güç kapasitelerini artırmaya yöneleceklerdir. Bu da, bölgedeki diğer devletlerin güvenlik kaygısının artmasına yol açacak ve nihayetinde bölgesel güvenlik ikileme sarmalı başlamış olacaktır. Güvenlik kaygısıyla hareket eden bölgesel aktörler arasında yoğun bir güvenlik rekabeti meydana gelecektir. Oysa ABD'nin bölgede statükocu devletlere barış zamanında vereceği güvenlik taahhütleri, güvenlik ikileminin devletlerin davranışlarını yönlendirme etkinliğini zayıflatacak ve bölgesel güvenlik rekabetinin şiddetini düşürecektir.

Bu çerçevede bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması noktasında süper güç; ilgili bölgeye askeri olarak konuşlanma, bölgedeki statükocu devletlere güvenlik taahhütlerinde bulunma, bölgesel güvenlik mekanizması oluşturma ve bölgesel anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözüme kavuşturma gibi temel işlevler

üstlenmektedir. ABD'nin Orta Doğu'da güvenlik ve istikrarı sağlamaya dair yükümlülüğünü yerine getirmediği takdirde belirecek olan güç boşluğu ve güvenlik açığı nedeniyle rekabet, çatışma ve hatta savaşların yaşanacağı istikrarsız ortamda ulusal menfaatleri tehlikeye düşecektir. Aktif angajman stratejisi, ABD'nin göreceli gücünün ve bölgesel nüfuzunun azalacağı, buna karşılık rakip ve düşman tarafların göreceli gücünün ve bölgesel nüfuzunun artacağı risklerin önüne geçmeye yardımcı olacaktır.

Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin Orta Doğu'da aktif angajman stratejisini takip ettiği, ülke yönetimlerinin yayımladığı ulusal güvenlik belgelerinde açıkça gözlemlenmektedir. 1989-2000 döneminde yayımlanan strateji belgelerine bakıldığında, sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu, bütün Amerikan yönetimleri tarafından hayati ulusal çıkarların bulunduğu stratejik bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda üzerinde durulması gereken ilk belge, 1989'da George H.W. Bush yönetimi altındaki Beyaz Saray'ın yayımladığı 26 numaralı "Ulusal Güvenlik Direktifi"dir.³²⁴ Bu belgeyle Washington yönetimi, ABD'nin Orta Doğu politikasının hangi sütunlar üzerine inşa edileceğinin çerçevesini çizmektedir. Öncelikle söz konusu belge, Orta Doğu'daki dost (statükocu) ülkelerin güvende kalmasını ve petrol kaynaklarının ulaşılabilir olmasını ABD'nin ulusal güvenliği açısından hayati önemde olduğunun altı çizilmektedir. Bölge içinden veya dışından bu hayati çıkarlara yönelik tehdit oluşturacak devletlere yönelik gerekirse kuvvet kullanılacağı hususunda kararlı olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca ABD, yapılacak savunma işbirlikleri çerçevesinde bölgedeki dost ülkelerin savunma kapasitelerinin artırılacağını taahhüt etmektedir. Belgede, Suudi Arabistan ABD'nin bölgesel müttefiki olarak görülürken, İran ve Irak ise potansiyel anti-statükocu devletler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin Suudi Arabistan'la güvenlik işbirliğini güçlendirmesinin önemine dikkat çekilmekte ve savaş jetleri ve tankları da içerin askeri donanım satışı, ortak askeri tatbikatlar ve askeri eğitimlerle bu ülkenin savunma kapasitesinin güçlendirileceği ifade edilmektedir. Ancak Washington'ın Riyad ile askeri işbirliğinin düzeyi, İran ve Irak karşısında Suudi Arabistan'ın mukavemet gücünü

³²⁴ **The White House**, "National Security Directive 26", 2 October 1989.

artıracak, İsrail'in ulusal güvenliğini tehdit etmeyecek seviyede gerçekleşeceği de vurgulanmaktadır.

Soğuk Savaş ardından ABD'nin Orta Doğu'ya ilişkin aktif angajman stratejisinin düşünsel alt yapısının gözlemlendiği belgelerden ikincisi, "Birleşik Devletlerin Ulusal Güvenlik Stratejisi" adıyla Ağustos 1991'de Beyaz Saray tarafından yayımlandı.³²⁵ Bu belgede, Soğuk Savaş sonrası şekillenen yeni stratejik ortamda ABD'nin ulusal güvenliğinin sağlanması, ekonomik ve askeri üstünlüğünün sürdürülmesi hususunda ABD'nin küresel liderlik etmesinin ve sorumluluk almasının merkezi ve kaçınılmaz olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Orta Doğu, dünya üzerindeki birkaç stratejik bölgeden biri olarak tanımlanmakla birlikte, ABD'nin buradaki stratejik çıkarları tanımlanmakta, bunlara yönelik tehditleri sıralamakta ve bunların korunmasına ilişkin alınacak tedbirler üzerinde durulmaktadır. Söz konusu belge, açık bir şekilde ulusal güvenlik çıkarları nedeniyle ABD'nin hem bölgesel güç dengesini koruması, hem de bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. Orta Doğu'daki müttefik ülkelerin güvenliğinin sağlanması, kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yayılmasının önlenmesi, enerji kaynaklarının ulaşılabilir olması, uluslararası deniz yollarının ulaşımına açık olması ve Arap-İsrail çatışmasının barışçıl çözüme kavuşturulması ABD'nin bölgedeki başlıca ulusal çıkarları arasında sayılmaktadır.

Bu çerçevede bölgesel güç dengesinin korunması amacıyla bölgesel hakimiyet kurmaya çalışan saldırgan devletlerin caydırılacağı, bunun başarısız olması durumunda da püskürtme ve yok etme yönünde davranış sergileneceği belirtilmektedir. Bölgesel güç dengesinin istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürmesi amacıyla bölgesel üstünlük kurmaya çalışan devletlerin caydırılması ve cezalandırılmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Öte yandan, bölgesel güvenlik ve istikrarın tesis edilmesi amacıyla bölgedeki düşman (revizyonist) devletlere askeri teknoloji ve mühimmatın transferinin önüne geçileceği, biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlarının yayılmasının kontrol altına alınacağı söylenmektedir. Kapsamlı bir bölgesel güvenlik ve kalıcı bir barış ortamının sağlanması için çaba harcanacağını altı çizilmektedir.

³²⁵ **The White House**, "National Security Strategy of the United States", 1 August 1991.

Bu dönemde bahsedilecek strateji belgelerden üçüncüsü ve en önemlisi 1992'de Pentagon tarafından hazırlanan "Savunma Planlama Rehberi" adlı belgedir.³²⁶ Savunma Bakanlığı'nın hazırladığı belgeye göz atıldığında, küresel güvenlik ve istikrarın tesis edilmesi ve stratejik bölgelerde güç dengesinin muhafaza edilmesi gibi aktif angajman stratejisinin öngördüğü yükümlülüklerinin ABD tarafından üstlenileceği ifade edilmektedir. Öncelikle bu strateji belgesi, Soğuk Savaş sonrası küresel stratejik ortamı ve ABD'nin yeni güç dağılımındaki küresel konumunu açıkça tanımlamakta ve yeni dönemdeki sorumluluklarının çerçevesini çizmektedir. Çift kutuplu sistemin sona erdiği ve ABD'nin tek süper güç olarak küresel güç dağılımında en üst sırada bulunduğu belirtilmektedir. Güç üstünlüğünün kalıcı kılınması amacıyla saldırgan devletlerin neden olacağı ya da olduğu kriz, çatışma ve savaşların caydırılması ve çözüme kavuşturulmasında ABD'nin aktif olarak liderlik edeceği ve bu süreçte de bölgesel müttefiklerle işbirliği yapılacağına yer verilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tek süper güç olarak kalan ABD'ye küresel ölçekte meydan okuyabilecek bir güç merkezinin kalmadığı ve ABD'nin güç üstünlüğünün kanıtlandığı yeni bir dünya sisteminin belirlediği üzerinde durulmaktadır.

Yeni stratejik ortamda, ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditlerin küresel ölçekte değil, bölgesel ölçekte olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle ABD'nin en temel stratejik hedefinin; Orta Doğu, Avrupa, Doğu Asya ve Latin Amerika gibi stratejik bölgelerin düşman devlet ya da devletler koalisyonu tarafından domine edilmesinin önüne geçmek olduğu belirtilmektedir. Bunun yolunun ise ABD'nin stratejik bölgelerdeki dost ve müttefik ülkelerle savunma işbirliklerini güçlendirerek ve deniz aşırı askeri varlık göstererek bölgesel güç dengesinin sürdürülmesinden geçtiği belirtilmektedir. ABD'nin ulusal güvenliğine ve çıkarlarına en büyük tehdidinin stratejik bölgelerde düşman devletlerin güç üstünlüğü kurmasından kaynaklanacağı söylenmektedir. Siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler ile yaptırımların uygulamaya konulmasıyla stratejik bölgelerde güç üstünlüğü elde etmeye çalışan saldırgan devletlerin kontrol altında tutulacağı savunulmaktadır.

Aynı şekilde, stratejik bölgelerde güvenlik ve istikrarın sağlanmasının ABD'nin küresel üstünlüğünün kalıcı kılınmasının ve ulusal çıkarlarının güvende olmasının

³²⁶ **Department of Defense**, "Defence Planning Guidance", 16 April 1992.

bir gereği olduğunun altı çizilmektedir. Stratejik bölgelerde ortaya çıkacak güç ve güvenlik boşluğunun istikrarsız bir bölgesel güç dengesini beraberinde getireceği, bundan dolayı bölgesel aktörler arasında yaşanacak güç rekabetinin düşman devletlerin güç üstünlüğü elde etmesi ve ileride küresel meydan okuma içerisine girmesi riskini taşıdığı belirtilmektedir (Hp.3a). Diğer yandan, salt olarak Orta Doğu'da petrol kaynaklarına sorunsuz ulaşımın sağlanmasını ve bölge üzerinde herhangi bir devletin hakimiyet tesis etmesinin engellenmesini ABD'nin stratejik hedefleri arasında sayılmaktadır. Bu amaçla ABD'nin Orta Doğu'da bölge-dışı başat güç statüsünde varlığını sürdüreceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede bölgesel müttefiklerle savunma işbirliği çerçevesinde caydırıcı ve cezalandırıcı işlevler üstlenecek deniz aşırı askeri üsler edinileceği, güvenlik taahhütleri, askeri mühimmat tedariki ve askeri tatbikatlarla potansiyel saldırgan devletler karşısında müttefiklerin savunma kapasitelerinin güçlendirileceği kaydedilmektedir.

1993-2000 dönemindeki Clinton yönetimleri tarafından yayımlanan ulusal güvenlik belgelerinde de ABD'nin Orta Doğu'da izleyeceği grand strateji aktif angajman stratejisinin göstergelerini içermektedir. 1995 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik Stratejisi"³²⁷ adlı belgede ABD'nin hayati çıkarlarının bulunduğu Orta Doğu'da bölgesel güvenlik ve istikrarın inşası hususunda aktif sorumluluk alması gerektiği belirtilmektedir. Petrolün uluslararası piyasalara makul fiyatlarla kesintisiz ulaşımının, Arap-İsrail barış sürecinin başarıya ulaşması ve İsrail ile dost Arap ülkelerinin güvenliğinin sağlanması hayati çıkarlar arasında sayılmaktadır. Öte yandan İran ve Irak, bölgesel istikrarı zedeleyen, ABD ve müttefiklerin ulusal güvenliğine tehdit oluşturan iki saldırgan devlet olarak nitelendirilmektedir. Saldırgan devletlerin caydırılması, bölgesel müttefiklerin güvenliğinin sağlanması ve bölgesel istikrarsızlığın önüne geçilmesi amacıyla ABD'nin bölgede askeri varlığını sürdürmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, İran ve Irak'ın saldırgan davranışlarının engellenmesi amacıyla "çifte çevreleme" politikasının uygulandığına değinilmektedir.

Clinton yönetiminin bir diğer önemli güvenlik stratejisi belgesi savunma bakanlığı tarafından hazırlanarak 1997 yılında yayımlandı.³²⁸ Her şeyden önce, SSCB'nin

³²⁷ **The White House**, "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", February 1995.

³²⁸ **Department of Defense**, "Report of the Quadrennial Defense Review", May 1997.

dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan küresel güç dağılımında ABD'nin stratejik konumu dünyanın tek süper gücü olarak tanımlanmakta ve yakın gelecekte ABD'ye denk küresel bir rakip gücün belirmeyeceği belirtilmektedir. Ayrıca bu belgede ABD'nin bölgesel meydan okumalarla karşı karşıya olduğu vurgulanmaktadır. ABD'nin stratejik bölgelerdeki dost ve müttefik ülkelerinin saldırgan devletlerin tehdidi altında olduğuna dikkat çekilmektedir. Stratejik çıkarlarının söz konusu olduğu bölgelerde güvenlik ve istikrarın sağlanmasının ABD'nin tek süper güç olduğu küresel güç dağılımının varlığını sürdürmesi noktasındaki önemi üzerinde durulmaktadır. Orta Doğu'daki petrolün hala ABD'nin hayati çıkarları arasında yer aldığı belirtilerek, İran ve Irak'ın hem petrolün serbest dolaşımına hem de komşu devletlerin güvenliğine tehlike oluşturduğu kaydedilmektedir. Söz konusu belgede, ABD'nin dünya üzerindeki stratejik bölgelere siyasi ve askeri bakımdan angaje olması ile fiili ve potansiyel rakip devletler üzerindeki askeri üstünlüğünü koruması gerektiği ileri sürülmektedir. ABD'nin uluslararası güvenlik taahhütlerini geri çektiği ve küresel liderliği bıraktığı andan itibaren dünyanın ABD ve müttefikleri açısından oldukça tehlikeli bir alana dönüşeceğine dikkat çekilmektedir.

Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin Orta Doğu'da takip ettiği aktif angajman stratejisinin pratik yansımalarına bakıldığında, üzerinde durulması gereken ilk ve en önemli gelişme 1990-91 Körfez Savaşı'dır. 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ardından 8 Ağustos'ta ilhak etmesiyle³²⁹ Orta Doğu'da güç dengesi bozuldu. Bölgede yayılcı politikalarla stratejik konumdaki Basra Körfezi'ne doğru coğrafi genişleme kaydederek ve petrol kaynakları üzerinde hakimiyet tesis ederek Irak, Orta Doğu'da bölgesel hakimiyet kurabilecek güç kapasitesine sahip olma hususunda önemli bir hamle yaptı. Kuveyt'in enerji kaynaklarıyla birlikte Irak, kanıtlanmış dünya petrol rezervlerinin % 20'si üzerinde kontrol sahibi oldu. Güneye doğru yayılmayı sürdürmek suretiyle Suudi Arabistan'ın Basra Körfezi kıyısındaki petrol zengini bölgesinin de işgal edildiği takdirde bu rakam % 40 seviyesine çıkacaktı.³³⁰ Bunu başardığı takdirde Irak, hem askeri gücünü besleyecek devasa ekonomik zenginliği hem de küresel petrol fiyatlarına yön

³²⁹ BBC, "Iraq Invade Kuwait", 2 August 1990, **The New York Times**, "Iraq Army Invade Capital of Kuwait in Fierce Fighting", 2 August 1990, **The New York Times**, "Confrontation in the Gulf: U.S. May Send Saudis a Force of 50,000, Iraq Proclaims Annexation of Kuwait", 9 August 1990.

³³⁰ Thomas H. Henriksen, **American Power after the Berlin Wall**, New York. Palgrave Macmillan, 2007, p.41.

verebilecek stratejik bir konuma ulaşabilecekti. Bölgesel güç dengesi restore edilmemesi halinde Irak, büyük güçler lehine işleyen küresel ekonomiyi istikrarsızlığa sürükleyebilecek bir güç kapasitesine sahip olacaktı.³³¹ Bölgesel güç dengesini kendi lehine değiştiren Irak, elde ettiği yeni güç kaynaklarıyla mevcut bölgesel güç kapasitesini orta vadede büyük güç statüsüne çıkarabilir ve ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik çıkarlarını tehlikeye atacak bir güç statüsü kazanabilirdi.³³²

Tüm bu nedenlerle derhal harekete geçen ABD, bozulan bölgesel güç dengesini yeniden tesis etmeye ve ardından da ileride benzer bir durumun yaşanmayacağı ya da önüne geçilebileceği kalıcı bir bölgesel güvenlik düzeni inşasına yöneldi.³³³ Temmuz 1990'da Irak'ın Kuveyt sınırına askeri sevkiyat yapmaya başlaması üzerine Savunma Bakanlığı (Pentagon), Amerika'nın Kuveyt'in savunması amacıyla verdiği güvenlik taahhütlerinin geçerliliğini koruduğunu açıkladı.³³⁴ Dışişleri Bakanlığı ise ABD'nin bölgedeki hayati çıkarlarını korumaya kararlı olduğunu vurgulayarak, petrol sevkiyatının kesintiye uğramaması için Körfez ülkelerinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünün korunacağını belirtti.³³⁵ İlk aşamada caydırıcı bir rol üstlenen ABD, işgalin hemen öncesinde Basra Körfezi'ne bir kargo uçağı, iki hava yakıt ikmal tankeri ve 6 savaş gemisiyle askeri olarak konuşlanmaya başladı.³³⁶ Savaşın başlamasının ardından ise ABD, ilk önce Irak'ın daha fazla yayılmasının önüne geçme ve daha sonra da bölgesel güç dengesini yeniden kurma yönünde çaba harcamaya başladı. Bu kapsamda diplomatik, ekonomik ve askeri dış politika araçları ivedilikle devreye sokuldu. ABD, Irak'a yönelik bir taraftan bireysel olarak yaptırımlar uygulamaya başlarken, diğer taraftan da kendi girişimleriyle BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla çok taraflı yaptırımları devreye soktu.³³⁷

³³¹ Montgomery, *In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers*, p. 146.

³³² Fawaz A. Gerges, "Regional Security after the Gulf Crisis: The American Role", **Journal of Palestine Studies**, Vol.20, No.4 (Summer 1991), pp.55-68 (p.62).

³³³ John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing", **Foreign Affairs**, Vol.95, No.4, (July-August 2016), pp.70-84 (p.76).

³³⁴ Elaine Sciolino and Michael R. Gordon, "Confrontation in the Gulf: U.S. Gave Iraq Little Reason Not to Mount Kuwait Assault", **The New York Times**, 23 September 1990.

³³⁵ Leslie H. Gelb, "Mr. Bush's Fateful Blunder", **The New York Times**, 17 July 1990.

³³⁶ Michael R. Gordon, "U.S. Deploys Air and Sea Forces after Iraq Threatens Two Neighbours", **The New York Times**, 25 July 1990.

³³⁷ Janise Gross Stein, "Deterrence and Compellence in the Gulf War, 1990-91", **International Security**, Vol.17, No.2 (Fall 1992), pp.147-179.

Irak'ın Basra Körfezi'nde daha fazla yayılmasının önüne geçmek amacıyla başlatılan Çöl Kalkanı Harekâtı kapsamında 9 Ağustos'tan itibaren Amerikan askerleri Suudi Arabistan'a konuşlanmaya başladılar.³³⁸ Bu süreçte ABD'nin girişimleriyle Irak'ın Kuveyt'i işgalini konu alan Sovyetler Birliği'nin dahi onayladığı pek çok BMGK kararı alındı. İşgalin başladığı 2 Ağustos'ta Irak'ın Kuvvet'ten derhal çekilmesi gerektiğini öngören 660 sayılı BMGK karar alındı.³³⁹ Daha sonra, Irak'a ekonomik ambargo kararını içeren 661 sayılı BMGK kararı alındı.³⁴⁰ 29 Kasım'da, en geç 15 Ocak 1991'e kadar Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmesi için mühlet tanıyan, aksi takdirde Kuveyt'in toprak bütünlüğünün, siyasal bağımsızlığının ve bölgesel güvenliğin restore edilmesi amacıyla kuvvet kullanımı da dahil bütün yolların kullanımını öngören 678 sayılı BMGK kararı alındı.³⁴¹

Çöl Fırtınası Harekâtı hazırlıklarının yapıldığı esnada Kasım 1990'da Suudi Arabistan'ı ziyaret eden Başkan Bush, Zahran'ndaki askeri üstte yaptığı konuşmada ABD'nin bozulan bölgesel güç dengesini ve güvenlik yapısını onarma konusundaki gerekçelerini ve kararlılığını ortaya koydu. Başkan Bush, hayati çıkarların bulunduğu Basra Körfezi'nin güvenlik ve istikrarının ABD'nin ulusal güvenliği anlamına geldiğini ve enerji güvenliğinin ABD açısından ulusal güvenlik meselesi olarak görüldüğünü açıkça ifade etti. Bu sebeple ABD'nin bölgedeki hedeflerinin değişmediğine vurgu yapan Başkan Bush, II. Dünya Savaşı'na giden süreçte olduğu üzere saldırgan devletlerin yatıştırılması gibi bir hatanın burada tekrarlanmayacağını ve bölgenin güvenlik ve istikrarının korunması amacıyla Kuveyt'in işgaline son verilerek Irak'ın saldırgan davranışının yatıştırılmayacağını dile getirdi.³⁴²

Bölgesel güç dengesinin yeniden tesis edilmesi noktasında aktif bir şekilde uluslararası liderliği üstlenen ABD, BMGK'nın 678 sayılı kararı çerçevesinde oluşturduğu uluslararası ittifakla 16 Ocak 1991'de başlattığı Çöl Fırtınası

³³⁸ Michael Gordon, "Bush Sends U.S. Force to Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Confront Iraq; Bush's Aim's: Deter Attack, Send a Signal", **The New York Times**, 8 August 1990.

³³⁹ **United Nations Security Council**, "Resolution 660" 2 Ağustos 1990.

³⁴⁰ **United Nations Security Council**, "Resolution 661" 6 Ağustos 1990.

³⁴¹ **United Nations Security Council**, "Resolution 678" 29 Kasım 1990.

³⁴² George H W. Bush, **Speaking of Freedom: The Collected Speeches**, New York: Scribner, 2009, pp.153-154.

Harekatı'yla Irak, Kuveyt'ten çıkardı.³⁴³ 16 Ocak'ta başlayan hava ve 24 Şubat'tan itibaren başlayan kara saldırıları karşısında direnemeyen Irak, Kuveyt'ten geri çekildi.³⁴⁴ 28 Şubat'ta ABD, Kuveyt'in işgalden kurtarıldığını ilan ederek müttefik devletlere harekatı sonlandırma çağrısı yaptı.³⁴⁵ Irak, Kuveyt'in bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne vurgu yapan ve iki ülke arasındaki sınırların 1963'teki sınır anlaşmasına gönderme yapan 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı BMGK kararını kabul etmek zorunda kaldı.³⁴⁶ Çöl Kalkanı Harekatı ve ardından Çöl Fırtınası Harekatı kapsamında ABD, yaklaşık 500,000 Amerikan askerini Suudi Arabistan'a konuşlandırdı.³⁴⁷ İlk harekâtle Irak'ın muhtemel bir saldırısı karşısında Suudi Arabistan koruma altına alınırken, ikinci harekatla Kuveyt'in işgaline son verilerek bozulan güç dengesi yeniden kuruldu.

Körfez Savaşı'nın kısa sürede büyük başarıyla sonuçlanması, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek süper güç statusünü ve bölgesel statükonun koruyucusu rolünü kanıtlanmış oldu. Körfez Savaşı, ABD'nin tek kutuplu küresel güç dağılımında stratejik bölgelerde güvenlik ve istikrarın kurulması ve sürdürülmesi noktasında manevra kabiliyetini aktif bir şekilde kullanacağını somut göstergesi oldu. ABD'nin öncülük ettiği uluslararası ittifaka bölge içinden ve dışından 29 ülke destek verdi. ABD dışındaki koalisyon ülkeleri 200,000 civarında askerle harekâta katkı sağladılar.³⁴⁸ Orta Doğu'dan Suudi Arabistan, Mısır, Suriye ve Fas ABD liderliğindeki uluslararası koalisyona bizzat asker göndererek katkı yaptılar.³⁴⁹ Türkiye ise Suudi Arabistan'daki Çöl Fırtınası Harekatı'na asker göndermemekle birlikte, ABD savaş uçaklarının Türkiye'deki askeri üsleri kullanmasına izin vererek, Irak sınırına asker konuşlandırarak ve Irak'a yönelik ekonomik yaptırımları uygulamaya koyarak koalisyona destek çıktı.

Körfez Savaşı'nın galibiyetle sona ermesinin ardından ABD, hem restore edilen bölgesel güç dengesinin sürdürülmesi hem de işleyen bölgesel güvenlik düzenininin

³⁴³ Khadduri and Ghareeb, *The War in the Gulf 1990-91: Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, p. 196.

³⁴⁴ David Commins, **The Gulf States: A Modern History**, New York: I.B. Tauris, 2012, pp.245-246.

³⁴⁵ William L. Cleveland and Martin Bunton, *A History of the Modern Middle East*, Boulder: Westview Press, Forth Edition, 2009, p.486.

³⁴⁶ **United Nations Security Council**, "Resolution 687" 3 Nisan 1991.

³⁴⁷ Joseph S. Nye, "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", **Brown Journal of Foreign Affairs**, Vol.II, No.2 (Summer 1995), pp.69-76 (72).

³⁴⁸ Nye, "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", pp.69-76 (70).

³⁴⁹ Khadduri and Ghareeb, *The War in the Gulf 1990-91: Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, p. 182.

oluşturulması sürecinde aktif sorumluluk aldı. Körfez Savaşı'nın hemen ardından Kongre'de yaptığı konuşmada Başkan Bush, Amerika'nın hayati çıkarlarının istikrarlı ve güvenli bir Basra Körfezi'ne bağlı olduğunu, bu amaçla ABD'nin bölgede askeri varlığını sürdürerek bölgesel güvenlik düzeninin oluşturulacağını ifade etti.³⁵⁰ ABD'nin girişimleriyle Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991'de aldığı 688 sayılı karar³⁵¹ uyarınca Irak topraklarında 36. paralelin kuzeyi ve 32. paralelin güneyi uçuşa yasak bölgeler olarak ilan edildiler.³⁵²

Bu kapsamda ABD, İngiltere ve Fransa güçlerinden oluşturulan Çekiç Güç (Kuzey Keşif Harekatı), Türkiye topraklarına konuşlandırıldı. 1996'dan itibaren Keşif Güç adını alan Çekiç Güç, 1991-2003 yılları arasında Türkiye topraklarından 36. paralelin kuzeyinde Irak'ın silahlanma faaliyetlerini gözetleme ve gerektiğinde kuvvet kullanarak engelleme görevini yürüttü. 32. paralelin güneyindeki uçuşa yasak bölgenin uygulaması ise Güney Keşif Harekatı adı altında ABD ve İngiltere tarafından Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve BAE'deki askeri üsler aracılığıyla yerine getirildi.³⁵³ Daha sonra 1994 yılında Irak, Kuveyt sınırına yeniden askeri sevkiyat yapınca, yeni bir saldırgan davranışının engellenmesi amacıyla başlatılan Mütelyakkız Muharip Harekâtı kapsamında ABD, Basra Körfezi'ne 200'ün üzerinde savaş uçağı ve yaklaşık 150,000 asker konuşlandırmak suretiyle bölgedeki askeri varlığını yeniden artırdı.³⁵⁴ Bu hareketle Irak'ın muhtemel bir saldırgan davranışının önüne geçilmiş oldu.

Ayrıca 1990'lar boyunca ABD, Irak'ın güç kapasiteni artırmaya dönük kitle imha silahları geliştirmesini engellemeye odaklandı. ABD'nin girişimleri sonucunda Güvenlik Konseyi Nisan 1991'de aldığı 687 sayılı karar uyarınca kurulan BM Silah Denetim Komisyonu, Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahları ile balistik füzelerinin imhası ve üretim programlarının durdurulması görevini üstlendi. Ayrıca Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) ise Irak'ın nükleer silah programının imhası sorumluluğunu aldı.³⁵⁵ Bu kapsam de 1990'ların sonuna kadar, Irak'ın çok sayıda kimyasal ve biyolojik silahı, materyalleri ve füze başlığı ile 48 SCUD füzesi

³⁵⁰ **Presidency**, "Address Before a Joint Session of the Congress on the Cessation of the Persian Gulf Conflict", 6 March 1991.

³⁵¹ **United Nations Security Council**, "Resolution 688", 5 April 1991.

³⁵² Benjamin Miller, "International System and Regional Balance in the Middle East", pp.239-266 (p.255).

³⁵³ Commins, *The Gulf States: A Modern History*, p.251.

³⁵⁴ Nye, "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", pp.69-76 (73).

³⁵⁵ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 92, No.1 (1992), pp.102-126 (p.102).

imha edildi.³⁵⁶ Daha sonra, Aralık 1998'de Bağdat yönetiminin BM Silah Denetim Komisyonu'nun çalışmalarına engel olduğunu ileri süren ABD ve İngiltere, Çil Tilkisi Harekatı'yla Irak'ın kitle imha silahlarının üretim ve depolama tesislerini havadan bombaladılar.³⁵⁷

ABD, bu süreçte Irak'ın yanına İran'ı da ekleyerek bu iki ülkenin bir taraftan BM üzerinden askeri kapasitesinin takibini yaparken, diğer taraftan da Rusya ve Çin gibi büyük güçlere iki ülkeye askeri teknoloji ve silah tedarik etmemeleri hususunda baskı yapmaya başladı.³⁵⁸ Bu kapsamda Amerikan Kongresi Temmuz 1992'de çıkardığı İran-Irak Silahsızlanma Yasası'yla kitle imha silahlarına sahip olmasına katkı yapacak ve konvansiyonel askeri kapasitelerini ileri düzeye taşıyacak ürün ve teknolojinin bu iki ülkeye transferini yasaklamaktaydı.³⁵⁹

Orta Doğu'da 1993'te Clinton yönetimiyle birlikte ABD, Irak'la birlikte kendi bölgesel çıkarlarına aykırı davranan ya da davranma ihtimali güçlü olan diğer bölge devletlerini siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlarla kontrol altında tutma yönünde ciddi çaba harcadı. Bu süreçte Clinton yönetimi, ABD'nin caydırma, zorlama ve cezalandırma politikasına maruz kalacak devletleri "haydut devletler" şeklinde tanımladı. Orta Doğu'dan Irak, İran, Libya ve Suriye "haydut devletler" arasında sayıldılar.³⁶⁰ Bu ülkeler arasından, sahip oldukları güç kapasiteleri bakımından ABD'nin bölgedeki hâkimiyetine meydan okuma potansiyeli olan İran ve Irak ivedilikle üzerine odaklanılması gereken devletler olarak ileri sürüldüler. İran ve Irak Orta Doğu'da çok kutuplu bölgesel güç dengesinin hem kurucu, hem de mevcut güç dağılımını kendi lehlerine çevirmeye çalışan revizyonist devletler olduğundan bu dönemde ABD'nin en fazla kaygılandığı iki devlet oldular.

Bu çerçevede Clinton yönetimi, İran ve Irak'ı kontrol altında tutmak amacıyla 1993'ten itibaren "çifte çevreleme" politikasını uygulamaya koydu. Washington yönetimi "çifte çevreleme" politikasının temel gerekçeleri olarak; kitle imha silahları edinmeleri, uzun menzilli füze programları yürütmeleri, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan saldırgan askeri kapasiteleriyle Körfez ülkelerinin ulusal güvenliğine tehdit oluşturmaları, ABD liderliğinde İsrail-Filistin barış sürecine

³⁵⁶ F. Gregory Gause III, "Getting It Backward on Iraq", **Foreign Affairs**, Vol.78, No.3 (May-June 1999), pp.54-65 (p.57).

³⁵⁷ Gause III, "Getting It Backward on Iraq", pp.54-65 (p.54).

³⁵⁸ Nye, "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", pp.69-76 (75).

³⁵⁹ **The US. Congress**, "Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992", 6 June 1992.

³⁶⁰ Thomas H. Henriksen, **America and the Rogue States**, New York. Palgrave Macmillan, 2012, p.1.

karşı çıkmaları ve İran'ın Hizbullah ve Hamas'a desteği gibi davranışlarını gösterdi.³⁶¹ "Çifte çevreleme" politikasıyla ABD, Orta Doğu'da bölgesel güç dengesinin varlığını sürdürmesi için İran ve Irak'ı birbirlerine karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanmaktan vazgeçmekteydi. ABD, 1970'lerde Irak'ı İran'la dengelemiş, 1980'lerde de İran'ı Irak'la dengelemişti. Bundan böyle, bölgesel güç dengesinin sürdürülmesi işlevini bölgesel güç dengesinin diğer kurucu unsurları olan statüko yanlısı Suudi Arabistan, Mısır, Türkiye ve İsrail'le yakın işbirliğine gidilerek gerçekleştirilmeye çalışıldı.³⁶²

1990'larda izlenen çifte çevreleme politikasının en temel amacı; Basra Körfezi'nde ABD'nin elde ettiği hakim pozisyonu tehlikeye düşürecek saldırgan güçlerin önüne geçmek ve başta Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerini muhtemel bir kuvvet kullanımı karşısında koruma altına almaktır.³⁶³ Muhtemel kuvvet kullanımlarını caydırmak ya da bunlara gerekli karşılığı vermek amacıyla statükocu bölgesel güçlerle stratejik ortaklıkları güçlendirme ve bölgeye askeri olarak yerleşme kritik önem taşımaktaydı.³⁶⁴ Bu dönemde İran ve Irak'ın bölgesel nüfuzunun kısıtlanması amacıyla bu ülkelere yönelik diplomatik, siyasi, ekonomik ve askeri anlamda yalnızlaştırma politikası takip edildi. Tek taraflı ve çok taraflı çabalarla Amerikan yönetimleri, aktif bir şekilde bu iki ülkenin askeri ve teknolojik kapasitesini kontrol altında tutmaya çalıştı.³⁶⁵ Tek süper güç olarak ABD, aktif angajmanda bulunarak söz konusu saldırgan davranışlarıyla bölgesel güç dengesini, güvenlik düzenini bozan ve sonuçta ABD'nin hayati derecedeki ulusal çıkarlarını tehlikeye düşüren bu devletlerinin ekonomik, askeri ve teknolojik kapasitelerinin ilerleme kaydetmesini engellemeye çaba harcadı.

Orta Doğu'da ABD'nin stratejik çıkarlarının güvence altına alınması işleminin bölgesel statükonun korunması ve bölgesel güvenliğin sağlanmasına gereksinin duyduğu, dolayısıyla statüko yanlısı eksen ülkelerle (pivotal states) savunma işbirliklerinin güçlendirilmesinin önemine dikkat çekildi.³⁶⁶ Bu nedenle ABD,

³⁶¹ F. Gregory Gause III, "Illogic of Dual Containment", **Foreign Affairs**, Vol.73, No.2 (March/April 1994), pp.56-66, Anthony Lake, "Confronting Backlash States", **Foreign Affairs**, Vol.73, No.2 (March/April 1994), pp.45-55.

³⁶² Lake, "Confronting Backlash States", pp.45-55.

³⁶³ Gause III, "Illogic of Dual Containment", pp.56-66 (pp.59-60).

³⁶⁴ Mearsheimer and Walt, "The Case for Offshore Balancing", p.76.

³⁶⁵ Lake, "Confronting Backlash States", pp.45-55 (p.46).

³⁶⁶ Robert S. Chase, Emily B. Hill and Paul Kennedy, "Pivotal States and U.S. Strategy", **Foreign Policy**, Vol.75, No.1 (January/February 1996), pp.33-51.

muhtemel bir saldırgan davranışı caydırma ve cezalandırma amacıyla Körfez Savaşı sırasında Basra Körfezi'nde edindiği askeri varlığının bir kısmını kalıcı duruma getirme yönünde karar aldı. Bu süreçte ABD, hava, deniz ve kara üsleri, askeri tatbikatlar ve askeri personel eğitim programları ve devriye savaş gemileriyle Basra Körfezi'ndeki deniz aşırı askeri varlığı 1980'lere kıyasla oldukça ileri bir düzeye taşıdı. 1980'lerde Basra Körfezi'nde seyir halindeki savaş ve uçak gemileriyle askeri varlık gösteren ABD, Körfez Savaşı'nın hemen ardından Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, BAE, Umman ve Bahreyn'le imzaladığı savunma işbirliği anlaşmalarıyla bölgedeki askeri varlığını tahkim etti.³⁶⁷

ABD'nin Körfez ülkeleriyle imzaladığı savunma işbirliği anlaşmalarının içeriği, bölgede askeri üsler tesis etme, askeri eğitim programları düzenleme, ortak askeri tatbikatlar yapma ve silah tedarikinde bulunma gibi kalemlerden oluşmaktaydı.³⁶⁸ Varılan anlaşmalar kapsamında ABD, bölgede formel ve enformel askeri üsler elde etti. Böylece Amerikan donanmasının 5. filosu konuşlandırılan Bahreyn deniz üssünün merkezi, daha sonra (2003) CENTCOM'um konuşlandırılmasıyla Katar hava üssünün merkezi ve Kuveyt ise kara üssünün merkezi haline getirildi.³⁶⁹ Böylece, 1989'da ABD'nin Basra Körfezi'ndeki toplam askeri personel sayısı yaklaşık 7000 seviyesindeyken³⁷⁰, Körfez Savaşı ertesinde her bir Körfez ülkesinde binlerce askeri personel bulundurmaya başladı.

Sonuç olarak, 1990'larda aktif angajman stratejisini izleyen ABD, Orta Doğu'da askeri varlığını artırarak ve güvenlik taahhütlerinde bulunarak bölgesel güç dengesinin ve güvenlik düzeninin statüko yanlısı stratejik aktörü haline geldi. Böylece ABD, çok kutuplu Orta Doğu güç dengesinin bölge dışından dengeleyici aktörüne dönüştü. Irak'ın Kuveyt'i işgaline son verilmesi aktif angajman stratejisinin özellikle bölgesel güç dengesini muhafaza etme boyutunun bir yansımasıyken, 1990'lar boyunca Irak ve İran'ın güç kapasitelerinin kontrol altına

³⁶⁷ F. Gregory Gause III, **The International Relations of the Persian Gulf**, Cambridge: Cambridge University Press: 2010, p.127, M. H. Ansari, "Security in the Persian Gulf: The Evolution of a Concept", **Strategic Analysis**, Vol.23, No.6 (1999), pp.857-871 (p.864), Nye, "*The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East*", pp.69-76 (72), Commins, *The Gulf States: A Modern History*, p.251.

³⁶⁸ **Whitehall Papers**, The GCC: Alliance Politics, Vol.20, No.1 (1993), pp.35-50 (pp.42-46).

³⁶⁹ Mehran Kamrava, "The Changing International Relations of the Persian Gulf", Mehran Kamrava (Ed), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, 2011, pp.1-20 (p.6).

³⁷⁰ **U.S. Department of States**, "Active Duty Military Personnel Strengths by Regional Area and by Country", 30 September 1989.

alınmasına ve Körfez ülkelerin savunma kapasitesinin güçlendirilmesine dair çabalar aynı stratejinin hem güç dengesini sürdürme hem de bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlama boyutunun bir sonucu oldu. 1990-91 Körfez Savaşı'yla birlikte bölgesel güç dengesinin yeniden tesis edilmesinde ve bu savaş sonrasında da bölgesel güvenlik düzenin oluşturulması hususunda aktif rol alan ABD, Suudi Arabistan gibi statükocu bölgesel aktörlerle askeri işbirliğini güçlendirirken revizyonist davranma potansiyeli taşıyan bölgesel güçleri siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda kuşatma altına aldı.

Tüm bunların yanında ABD, aktif angajman stratejisi kapsamında bölgenin en önemli sorunlarından biri olan Arap/Filistin-İsrail anlaşmazlığına da kalıcı çözüm bulunarak bölgesel çatışma ortamının zayıflatılmasına dönük çaba sarf etti. Bu dönemde ABD'nin girişimleriyle 1991'de Madrid Konferansı'yla başlayan barış görüşmeleri sürecinde, 1993'te Oslo I Sözleşmesi, 1995'te Oslo II Sözleşmesi, 1998'de Wye River Mutabakatı, 1999'da Şarm el-Şeyh Mutabakatı ve 2000'de de Camp David Bildirgesi imzalandı.³⁷¹

³⁷¹ George J. Mitchell, Alon Sachar, **A Path to Peace: A Brief History of Israeli-Palestinian Negotiations and a Way Forward in the Middle East**, New York: Simon/Schuster Paperbacks, 2016, pp.69-98.

2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: Irak

Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden ilk on yılda Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisini tanımlama ve açıklama işlemi, öncelikle bu devletin aynı döneme dair ulusal güvenlik tehdidi tanımlamasını gerekli kılmaktadır. Küresel güç dengesinin kurucu unsuru olmayan ikincil devletlerin ulusal güvenlik tehdidi tanımlamalarının içinde buldukları bölgesel güç dengesine odaklanılarak yapıldığı daha önce ifade edilmişti (Hp.1a). Bu nedenle, bölgesel güç kapasitesine sahip bir ülke olarak Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi algısı, Orta Doğu güç dengesi dikkate alınarak tanımlanacaktır. Bu süreçte bölgesel güç dağılımına odaklanmak, ilgili devlet bakımından fiili/gerçek güvenlik tehdidinin asıl nereden kaynaklandığını açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacaktır. Böylece, dengeleme davranışının hangi durumda, kime karşı devreye sokulacağı konusu açıklığa kavuşacaktır.

1990-2000 döneminde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması, kuramsal çerçeve bölümünde yapısal güç dengesi yaklaşımında yapılan gözden geçirme sonrasında oluşturulan model (Tablo I) dikkate alınarak yapılacaktır. Bölgesel güç kapasitesine sahip olan devletler güvenlik tehdidi tanımlamasını yaparken salt güce odaklanmamaktadırlar, söz konusu gücün mekanına, niteliğine ve kullanımına bakmaktadırlar (Hp.1b). Buna göre gücün mekanı, gücün niteliği ve gücün kullanımı olmak üzere üç temel parametre üzerinden Suudi Arabistan açısından bölgede asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığının tespiti yapılacaktır.

İlk olarak gücün mekanı parametresi açısından bakıldığında, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu güç dağılımına odaklanmayı gerektirmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu güç dağılımının çok kutuplu bir yapıya sahip olduğu yukarıda somut göstergelerle ortaya konulmuştu. Orta Doğu çok kutuplu bölgesel güç dağılımı, Suudi Arabistan, Irak (2003'e kadar), İran, Mısır, Türkiye ve İsrail gibi bölgesel güçlerden meydana gelmektedir. Bölge dışından süper ve büyük güçleri bir tarafa koyduğumuzda, Orta Doğu'da bölgesel güç rekabetinin söz konusu beş bölgesel aktör arasında yaşandığına işaret etmektedir. O halde, bölgesel güç dengesini değiştirmeye yeltenecek olan da buna karşı dengeleme davranışı sergileyecek olan da öncelikle bu bölgesel güçler arasından çıkacaktır.

Asgari düzeyde ulusal güvenliğin olmazsa olmaz iki faktörü olan ulusal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti altına alması noktasında, Suudi Arabistan'ın içinde bulunduğu bölgesel güç dengesinin yakın takipçisi olması gerekmektedir. Bölgesel sistemdeki toplam güç miktarının göreceli dağılımı, güvenlik tehdidinin fiili olarak nereden geldiğine yahut potansiyel olarak nereden geleceğine işaret etmektedir (Hp.1a). Dolayısıyla küresel güç dengesi ve diğer stratejik bölgelerdeki yerel güç dengeleri Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidinin şekillenmesinde etkili rol oynamamaktadırlar. Uluslararası sistemin anarşik yapısı ve belirsizliği nedeniyle Suudi Arabistan, Orta Doğu'da herhangi bir devletin yahut devletler grubunun güç birikiminde bulunmasını ulusal güvenliğine tehdit olarak değerlendirecektir. Uluslararası sistemin belirsizliği nedeniyle diğerlerinin niyetlerinden emin olamayan ve uluslararası anarşi nedeniyle başvuracağı üst bir otorite bulunmadığından Suudi Arabistan, gelecekte kendisine karşı kullanılma olasılığını hesaba katarak aynı bölgedeki devletlerin güç birikimini potansiyel tehdit olarak görmektedir. Olası kuvvet kullanımının doğuracağı arzu edilmeyen sonuçlardan duyulan korku, Suudi Arabistan'ı bozulan ya da bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bölgesel güç dengesini koruma yönünde motive etmektedir. Bunu yapmadığı takdirde, sistemde güç birikiminde bulunan devletin bugün olmasa dahi, ilerideki saldırgan davranışlarının maliyetine katlanmak zorunda kalacaktır.

Tablo X: Orta Doğu'da Konvansiyonel Güç Dağılımı (1990-2000)

		Irak	İran	Mısır	İsrail	Türkiye	Suudi Arabistan
1990	Savunma Harcaması	14 milyar dolar	3,7 milyar dolar	3,6 milyar dolar	13,5 milyar dolar	12,8 milyar dolar	27,1 milyar dolar
	Askeri Personel	1,000,000	504,000	450,000	41,000	647,000	67,500
	Tank	5,500	500	3,190	4,288	3,714	550
	Zırhlı Araç	6,000	500	2,745	5,900	3,210	1,280
	Top	3,500	800	1,260	1,395	4,191	475
	Savaş Uçağı	689	185	475	553	455	189
	Firkateyn	5	8	5		22	8
	Denizaltı			10	3	15	
	Savunma Harcaması	2,7 milyar dolar	4,5 milyar dolar	3,6 milyar dolar	13,4 milyar dolar	15,3 milyar dolar	19,600
	Askeri	382,500	513,000	636,000	172,000	507,800	105,500

1995	Personel						
	Tank	2,700	1,440	3,500	4,095	4,280	1,055
	Zırhlı Araç	2,000	550	3,834	5,900	3,576	1,850
	Top	1,730	2,948	1,245	1,550	4,341	440
	Savaş Uçağı	310	295	564	449	447	295
	Firkateyn	1	8	6		16	8
	Denizaltı		3	10	3	15	
2000	Savunma Harcaması	5,6 milyar dolar	4 milyar dolar	14,1 milyar dolar	20 milyar dolar	30,1 milyar dolar	5,6 milyar dolar
	Askeri Personel	513,000	448,500	172,500	609,700	126,500	513,000
	Tank	1,135	3,410	3,900	4,205	1,055	1,135
	Zırhlı Araç	705	4,230	10,300	7,100	2,620	705
	Top	9,404	3,600	6,573	3,628	908	9,404
	Savaş Uçağı	291	580	385	505	417	291
	Firkateyn	66	51	47	71	34	66
	Denizaltı	5	4	2	14		5

Kaynak: Military Balance (1990-2000) ve Stockholm International Peace Research Institute (1990-2000)

Buradan hareketle, 1990'larda Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliği bakımından öncelikle kaygılanması gereken devlet olarak Irak öne çıkmaktadır. Irak'ın Suudi Arabistan'la aynı bölgesel güç dengesi içerisinde olması bunun en temel nedenidir. Bu dönemde Irak, saldırgan davranmak suretiyle açık bir şekilde çok kutuplu bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirme politikası izlemekteydi. 1990'larda bölgesel güç dengesinin kurucu unsurlarından olan Irak'ın mevcut güç dağılımını değiştirme çabası, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik kaygılarını fazlasıyla artırmaktaydı. Irak'ın güç kapasitesini artırmaya dönük çabaları Suudi Arabistan açısından hali hazırda fiili bir saldırganlığa dönüşmemiş olsa dahi, gelecekte bunun böyle olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle, bölgesel güç dağılımında güç artırımına giden Irak, Suudi Arabistan tarafından potansiyel tehdit olarak görülmeye başlanmaktadır. Böylece güç dengesi mekanizması devreye girerek, Suudi Arabistan üzerinde güç artırımına giderek dengeyi koruma ve Irak'ın olası saldırgan davranışları karşısında hazırlıklı olmaya yönlendirmektedir.

İkinci olarak, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması gücün niteliği parametresi açısından ele alındığında, mevcut güç dengesini oluşturan aktörlerin gücünün niteliğine odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Aynı bölgesel güç dağılımı içerisinde bulunan devletler nezdinde doğrudan askeri unsurlardan

oluşan gerçek güç, ekonomik refah ve nüfus miktarı bileşenlerinden meydana gelen örtük güce kıyasla daha fazla güvenlik kaygısı oluşturmaktadır. Bu dönem itibariyle Irak'a bakıldığında gücün niteliği açısından da Suudi Arabistan nezdinde güvenlik kaygılarını artıran devlet haline gelmiş bulunmaktaydı. Tablo X'dan da görüldüğü üzere enerji gelirleri ve nüfus gibi örtük güç kaynaklarını askeri güce dönüştüren Irak, 1990 yılı itibariyle konvansiyonel güç kapasitesi açısından bölgenin en güçlü ordusuna sahipti. Bu durum doğal olarak başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer tüm bölgesel aktörlerin güvenlik kaygılarını artırmaktaydı. Diğer yandan, konvansiyonel olmayan silah kapasitesi açısından bakıldığında Irak, aynı zamanda kimyasal, biyolojik ve nükleer olmak üzere kitle imha silahı programları yürütmekte ve uzun menzilli balistik füzeler edinmeye çalışmaktaydı. Tüm bu tür askeri güç biriktirme faaliyetleri, Irak'ın toplam güç kapasitesinin diğerleri açısından ulusal güvenlik tehdidi oluşturan niteliğini ortaya koymaktaydı.

Son olarak, gücün kullanımı parametresi dikkate alındığında, bir devletin elinde bulundurduğu güç kapasitesini saldırgan amaçlarla kullanıp kullanmaması ilgili devletin oluşturduğu güvenlik tehdidinin boyutunu göstermektedir. Bir devletin elinde bulundurduğu gücü ne amaçla kullandığı o devletin diğerleri nezdinde oluşturduğu korku ve endişenin seviyesini belirlemektedir. Belli bir güç dengesi içerisinde güç birikiminde bulunan bir devletin, bu gücünü savunmacı ya da saldırgan kullanımı asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığının tespitinde rol oynayan en önemli faktördür. Bu sayede hangi devletin potansiyel tehdit kaynağı, hangi devletin asıl tehdit kaynağı oluşturduğu daha fazla açıklığa kavuşmaktadır. 1990'larda Orta Doğu denklemine göz atıldığında, Irak'ın sahip olduğu güç kapasitesini saldırgan amaçlarla kullanmaya yöneldiği açıkça görülmektedir. Irak'ın coğrafi yayılmaya giderek Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi, elinde bulundurduğu gücünü saldırgan kullanımının en somut göstergesiydi. Başarılı olması durumunda Irak, topraklarını genişleterek hem Basra Körfezi'ndeki stratejik konumunu daha da tahkim edecek, hem de elde ettiği yeni petrol kaynaklarıyla ekonomik üstünlüğe ulaşacaktı.

Orta Doğu'da güç üstünlüğü elde eden Irak, elinde bulundurduğu ekonomik ve askeri güç kaynaklarıyla orta vadede büyük güç statüsü kazanarak, Orta Doğu'nun çok kutuplu güç dağılımını, tek kutuplu bir yapıya dönüştürebilirdi. Bu

nedenle Irak'a komşu olan Suudi Arabistan, bölgesel yayılma politikası izleyen Irak'ı siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne asıl tehdit olarak görmeye başladı. Üstelik 1990-91 Körfez Savaşı esnasında Bağdat yönetiminin Suudi Arabistan sınırlarına asker konuşlandırması, el-Hafci bölgesini işgal etmesi, Suudi topraklarına SCUD füzeleri fırlatması ve Suudi halkını yönetime karşı ayaklanmaya çağırması³⁷² gibi davranışları Riyad yönetiminin Irak'a ilişkin güvenlik endişelerini üst seviyeye çıkarmaktaydı. Şubat 1991'de ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası ittifakın askeri müdahalesiyle Irak'ın yayılmacılığının önüne geçilmiş olsa da, 1990'lar boyunca Suudi Arabistan Irak'ı pek yakın bir güvenlik tehdidi olarak görmeye devam etti.

³⁷² **The New York Times**, "We Call Upon Them to Revolt against These Traitors, Their Rulers and to Fight Foreign Presence in the Holy Lands", 6 September 1990.

3. Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Savunmacı Peşine Takılma

Buraya kadar olan kısımda, 1990'larda süper güç statüsüne sahip olan ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik izlediği grand strateji ve bu stratejinin bölgesel denklem üzerindeki yansımaları ile bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın bu süreçteki ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması ele alındı. Başka bir deyişle, bölgesel aktörlerin birbirleriyle etkileşim içinde buldukları stratejik denklem ve bu denklem içinde Suudi Arabistan'ın tehdit algılarının kaynağı açıklığa kavuşturuldu. Bu kısımda ise aynı dönemde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisinin ne olduğu ve nasıl şekillendiği açıklanmaya çalışılacaktır. Irak'ın Suudi Arabistan açısından oluşturduğu ulusal güvenlik tehdidi karşısında hangi ulusal güvenlik stratejisini takip ettiği ve neden bu stratejiye başvurmak zorunda kaldığı üzerinde durulacaktır.

Tek kutuplu uluslararası yapıda, bölgesel güç kapasitesine sahip olan devletlerin herhangi bir ulusal güvenlik tehdidi karşısında uygulamaya koydukları güvenlik stratejilerinin belirlenmesi, bölgesel güç dağılımının nasıl gerçekleştiği ve bu bölgeye yönelik kutup liderinin izlediği grand strateji dikkate alınarak yapılmaktadır. Bölgesel güç dengesinin kurucu unsurlarından birinin saldırgan politikaları, öncelikle aynı güç dengesinin diğer kurucu unsurlarının tepkisiyle karşılaşmaktadır. Çünkü devletler ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle her şeyden önce kendi kurucusu oldukları bölgesel güç dengesini yakından takip etmekte ve olası güç değişimleri karşısında derhal güvenlik tedbirleri almaya meyillidirler (Hp.1a). Bölgesel güç dengesini değiştiren ya da değiştirme yönünde girişimde bulunan saldırgan devletin dengelenmesi sorumluluğu, herkesten önce bu güç dağılımının ortaya çıkmasında etkili olan bölgesel aktörlere düşmektedir. Ancak, saldırgan devletin ortaya çıkardığı güç dengesizliğinin giderilip giderilmeyeceği ve etkin bir dengeleme davranışının ortaya çıkarılıp çıkarılmayacağı bölgesel kutupluluğun türü ve süper gücün bu bölgeye yönelik grand stratejiyle yakından ilgilidir.

Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu bölgesel kutupluluğu; Suudi Arabistan, İran, Mısır, Irak, Türkiye ve İsrail gibi bölgesel güçlerden oluşan çok kutuplu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla mevcut güç dağılımını değiştirmeye uğraşan Irak'a yönelik muhtemel dengeleme ittifakının İran, Mısır, Suudi Arabistan, Türkiye ve İsrail arasında kurulması gerekirdi. Ancak böyle olmadı. ABD'nin bölge dışından

dengeleyici bir aktör olarak bölgeye müdahil olmasıyla Irak'ın saldırgan davranışlarının önüne geçildi. Neden bölgesel güçler arasında etkin bir dengelemenin (dış dengeleme) kurulamadığı sorusunun yanıtı, çok kutuplu bölgesel güç dengesi ve küresel güç dağılımının dinamiklerine odaklanmayı gerektirmektedir.

1988'de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sona eren İran-İrak Savaşı (1980-1988) ardından Orta Doğu'da yeni bir stratejik denklem ortaya çıktı. İran'ın yayılcı politikaları karşısında Arap ülkeleri adına savaştığını ileri süren Irak, başta Basra Körfezi'nde olmak üzere Orta Doğu'da bölgesel nüfuzunu artırmaya koyuldu. Bu kapsamda İran-İrak Savaşı'nda kendisine destek çıkan Arap ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri bağları güçlendirme yönünde çaba harcamaya başladı. Bu kapsamda 1989'da Bağdat yönetiminin inisiyatifiyle Irak, Mısır, Ürdün ve Kuzey Yemen'in üye olduğu Arap İşbirliği Konseyi kuruldu. 16 Şubat 1989'da Irak, Mısır, Ürdün ve Kuzey Yemen devlet başkanlarının katılımıyla Bağdat'ta gerçekleştirilen kurucu liderler zirvesinde bu dört ülke arasında Arap İşbirliği Konseyi'nin (AİK) kurulduğu açıklandı.³⁷³ AİK'in kurulmasının ertesi günü Libya, Cezayir, Tunus, Fas ve Moritanya arasındaki ise Magrip Arap Birliği'nin (MAB) kurulduğu ilan edildi.³⁷⁴ MAB bünyesindeki ülkelere birine yapılacak saldırı, tüm üyelere yapılmış sayılacağı üzerinde anlaşıldı. Ayrıca, üye ülkeler, kendi ülkelerinde diğer ülkelerin güvenliği, toprak bütünlüğü ve siyasal sistemine zarar verecek eylem ve örgütlere izin vermeyeceklerini taahhüt ettiler.³⁷⁵ 1981'de altı Körfez ülkesi arasında kurulmuş Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ile birlikte düşünüldüğünde, 1989'da yerel işbirliği mekanizmalarıyla Arap ülkeleri üç ayrı bloka ayrılmış oldu.

AİK'in kuruluş şartı ittifakın temel amacının, üye ülkeler arasında en üst düzeyde işbirliği, koordinasyon, entegrasyon ve dayanışmanın sağlanması olduğunu belirtmekteydi.³⁷⁶ Taraflar arasında ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla kurulmuş olsa da, Irak'ın temel beklentisi AİK aracılığıyla Arap ülkelerine liderlik etmek ve nihayetinde onu güvenlik işbirliğine dönüştürmektir.³⁷⁷ Nitekim Haziran 1989'da Mısır'da (İskenderiye) gerçekleştirilen liderler zirvesinde

³⁷³ Alan Cowel, "Arabs are Forming 2 Economic Blocs", **The New York Times**, 17 February 1989.

³⁷⁴ Stephen Brooks "Two New Blocs Amid Shifting Sands", **Insight**, No.11, March 1989.

³⁷⁵ "The Middle East and North Africa", **The Military Balance**, Vol.90, No.1, (1990), pp.97-122 (p.97).

³⁷⁶ Curtis R. Ryan, "Jordan and the Rise and Fall of the Arab Cooperation Council", **Middle East Journal**, Vol.52, No.3, (Summer 1998), pp.386-401(p.388).

³⁷⁷ Gause III, *The International Relations of the Persian Gulf*, p.89,

üye ülkelerin dış politikalarının daha fazla koordine edilmesi, birbirlerine karşı kuvvet kullanmayacakları ve ortak savunma paktının kurulması konularında mutabık kalındı.³⁷⁸ Irak, AİK kurucu zirvesinde bölgesel yayılmasının önünde en büyük engeli teşkil eden ABD'nin Basra Körfezi'ndeki askeri varlığına karşı çıkmaya ve Körfez ülkeleri üzerinde baskı kurmaya başladı.³⁷⁹ Şubat 1990'da Amman'da yapılan AİK liderler zirvesinde Saddam Hüseyin, tek kutuplu uluslararası sistemin hem Irak'ın manevra alanını daralttığını hem de özellikle ABD'nin geçmişte olduğu gibi İsrail'e desteğini sürdürdüğü takdirde bölgede Arapların çıkarlarına tehdit oluşturduğunu söyledi.³⁸⁰

Her ne kadar resmi olarak güvenlik işbirliğine dönüşmemiş olsa da, AİK, üye olmayan bölge devletlerin güvenlik endişelerini artırdı. Bölgesel güç dengesinin iki önemli aktörü Irak ve Mısır'ın ekonomik ve siyasi yakınlaşmaya gitmesi ve aynı bölgesel ittifak içinde bulunması, Suudi Arabistan'ın güvenlik endişelerini arttırdı ve bölgedeki dengeleri sarsmaya başladı.³⁸¹ Arap Yarımadası'nın stratejik konumdaki ülkesi Yemen birleşerek kuruluş içinde yer alması Suudi Arabistan'ı ayrıca rahatsız etmekteydi.³⁸²

Kuveyt'in işgali öncesinde Suudi Arabistan, asıl güvenlik tehdidi olma yolunda belirtiler gösteren Irak'a yönelik başlangıçta yatıştırma politikası izledi. Mart 1989'da Irak'ı ziyaret eden Kral Fahd, güvenlik kaygılarının giderilmesi hakkında görüşmeler gerçekleştirdi. Bu ziyaret sırasında Suudi Arabistan ile Irak arasında Saldırmazlık Paktı imzalandı.³⁸³ Bu paktla taraflar birbirlerinin içişlerine karışmama ve birbirlerine karşı kuvvete başvurmama taahhüdünde bulundular.³⁸⁴ Bu pakt, Suudi yönetiminin Irak'ın muhtemel bölgesel yayılcı davranışları karşısında kendisini güvence altına alma arzusunun bir sonucuydu.

³⁷⁸ Fida Nasrallah, "The ACC and Arab Regional Problems", **Middle East International**, 25 August 1989, pp.19-20, Aktaran: Curtis R. Ryan, "Jordan and the Rise and Fall of the Arab Cooperation Council", **Middle East Journal**, Vol.52, No.3, (Summer 1998), pp.386-401(p.391).

³⁷⁹ Gause III, *The International Relations of the Persian Gulf*, p.95 ve Kamrava, *The Modern Middle East: A Political History since the First World War*, p.185.

³⁸⁰ Shahram Chubin, "Regional Politics and the Conflict", Alex Danchev and Dan Keohane (Eds), **International Perspectives on the Gulf Conflict 1990-91**, içinde, New York: Palgrave, 1994, pp.1-22(p.2).

³⁸¹ Ryan, "Jordan and the Rise and Fall of the Arab Cooperation Council" pp.386-401(p.391).

³⁸² F. Gregory Gause III, "Saudi Arabia's Regional Security Strategy", Mehran Kamrava, **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, pp.169-183 (p.175).

³⁸³ Ansari, "Security in the Persian Gulf: The Evolution of a Concept", pp.857-871 (p.866).

³⁸⁴ Chubin, "Regional Politics and the Conflict", p.10.

Ayrıca Suudi Arabistan, 1990-1991 Körfez Savaşı'nın hemen öncesinde Irak'a yönelik izlediği yatıştırma politikası bağlamında Kuveyt ve BAE'ye Bağdat'ın rahatsızlıklarını³⁸⁵ gidermeleri yönünde baskı yaptı. Bu kapsamda 27 Temmuz 1990'da yapılan OPEC toplantısında Irak'ın talepleri uyarınca devletlerin petrol üretim kotalarına uymaları kararı alındı.³⁸⁶ Bunun dışında Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt'ten diplomatların katılımıyla krizin barışçıl çözümü amacıyla 31 Temmuz-1 Ağustos 1990 tarihleri arasında (Kuveyt işgalinden bir gün önce) Cidde'de yapılan müzakerelere arabuluculuk yaptı.³⁸⁷

Öte yandan bölgesel güvenlik endişelerinin giderek arttığı bu ortamda Irak'ı dengelemek amacıyla Suudi Arabistan, Mısır'la ilişkilerini normalleştirmenin ve yakınlaşmanın yollarını aradı. 1979'da Mısır'ın İsrail'le barış antlaşması imzalaması Riyad yönetimi ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerinde gerilime yol açmıştı. Bu nedenle Suudi Arabistan, Mısır'la diplomatik ilişkilerini sonlandırmış ve bu ilişki düzeyini 1980'ler boyunca devam ettirmişti.³⁸⁸ 1989'un başından itibaren Bağdat yönetiminin dış politika söylemleriyle bölge devletlerini endişelendirmeye başlayınca ve daha sonra Kuveyt'i işgal edince Suudi Arabistan, Mısır'la ekonomik, siyasi ve askeri anlamda yakınlaşarak Irak'a karşı bölgede dengeleyici bir Arap blokunun kurulması noktasında yoğun çaba harcadı. Ancak Riyad-Kahire yakınlaşma ve işbirliğinin önünde engel teşkil eden Mısır'ın Arap Birliği üyeliğinin yeniden aktif hale getirilmesi gerekiyordu. Bu kapsamda Kral Fahd, Mart 1989'da Kahire'yi ziyaret ederek Mısır'ın Arap Birliği'ne dönüşüne açık destek verdiğini açıkladı. Ziyaret sonunda yapılan ortak açıklamada Kral Fahd, Arap ülkeleri arasındaki dayanışmanın sağlanması açısından Mısır'ın Arab Birliği'nde bulunmasının vazgeçilmez nitelikte olduğunu ifade etti.³⁸⁹ Bunun ardından Mayıs 1989'da da Mısır'ın askıya alınan Arap Birliği üyeliği yeniden aktif hale getirildi.³⁹⁰

³⁸⁵ Youssef M. Ibrahim, "Iraq Threatens Emirates And Kuwait on Oil Glut", **The New York Times**, 18 July 1990.

³⁸⁶ Youssef M. Ibrahim, "Opec in Agreement to Raise Oil Price By Cutting Output", **The New York Times**, 28 July 1990.

³⁸⁷ Jacob Goldberg, "Saudi Arabia", Ami Ayalon (Ed), **Middle East Contemporary Survey 1990**, içinde, San Francisco and Oxford: Westview Press, Volume XIV, 1992, pp.590-629 (p.600).

³⁸⁸ **UPI**, "Saudi Arabia and Bahrain Restored Diplomatic Relations with Egypt", 16 November 1987.

³⁸⁹ Alan Cowell, "Saudis Support Return Of Egypt to Arab Fold", **The New York Times**, 1 April 1989.

³⁹⁰ Alan Cowell, "At Long Last, Egypt Is Back In Arab Fold", **The New York Times**, 21 May 1989.

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte Riyad-Kahire yakınlaşması daha da ivme kazandı. 10 Ağustos 1990 tarihinde Kahire'de gerçekleştirilen Arap Birliği olağanüstü zirvesinde Mısır'ın desteğiyle Irak'ın saldırgan davranışları karşısında Suudi Arabistan'ın duyduğu kaygıların giderilmesi ve güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili son derece önemli olan 195 sayılı karar alındı. Kuveyt'in işgalini kınayan 195 sayılı karar, Irak askerlerinin Suudi Arabistan sınırına konuşlanmasının kabul edilemeyeceğini, Suudi Arabistan'ın savunması adına atılacak adımların desteklendiğini ve olası kuvvet kullanımına karşı Suudi Arabistan'ın toprak bütünlüğünün savunulması amacıyla Arap ülkelerinin Suudi Arabistan'a konuşlanmasını öngörmekteydi.³⁹¹ Fakat Suudi Arabistan'ın çabalarına rağmen, Irak'ın saldırgan davranışlarının önüne geçecek Mısır'ın aktif rol aldığı bir Arap savunma bloku kurulamadı. Bu durumda Arabistan ve Mısır, ABD'nin kurduğu uluslararası ittifak bünyesinde hareket etmeye başladılar. ABD öncülüğündeki uluslararası ittifak kapsamında Mısır, 38,500 kişilik askeri personelini Suudi Arabistan'a konuşlandırmaya başladı.³⁹² Böylece, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliğinin Irak'ın muhtemel saldırısına karşı savunulması ve Kuveyt'in işgalinin sonlandırılarak bölgesel güç dengesinin restore edilmesi hususunda Mısır etkin rol oynadı.

Körfez Savaşı'nın ardından saldırgan davranan devletlerin caydırılması ve yeniden tesis edilen bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesi amacıyla işleyen bir bölgesel güvenlik düzeninin kurulması Suudi Arabistan açısından en temel dış politika hedefiydi. Suudi Kralı Fahd, Aralık 1991'de düzenlenen KİK zirvesinde, bundan sonra yayılmacı davranan ve hakimiyet peşinde koşan devletlerin bölgesel güvenliği bozmalarına izin verilmeyeceğini ve bu nedenle güvenlik düzenlemelerine ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Bölgesel güvenlik ve istikrarın korunması amacına hizmet edecek dost ülkelerle işbirliği yapılacağına altını çizdi.³⁹³ Bu nedenle Suudi Arabistan savaşın ardından Arap ülkeleri arasında askeri kapasitesi en güçlü olan Mısır'la savunma alanındaki işbirliğini güçlendirme ve sürdürülebilir kılmaya yöneldi.

³⁹¹ Gad Barzilai, Aharon Klieman and Gil Shidlo, **The Gulf Crisis and Its Global Aftermath**, New York. Routledge, 1993.

³⁹² William Claiborne, "Egyptian Troops Land in Saudi Arabia, **The Washington Post**, 12 August 1990.

³⁹³ **Saudi Press Agency**, "King Fahd's Adress to the GCC Summit, 24 December 1991.

Bu çerçevede Mart 1991'de Suudi Arabistan, Mısır, Suriye ve diğer KİK ülkeleri arasında ekonomik, siyasi ve savunma işbirliğini ve koordinasyonu öngören Şam Deklarasyonu ilan edildi. Buna göre Basra Körfezi'nde konuşlanmak üzere askeri personel, tank ve zırhlı askeri araçlardan oluşacak müşterek Arap paktı kurulması kararlaştırıldı.³⁹⁴ Hayata geçirilmesi planlanan askeri ittifakla, özellikle Körfez ülkelerinin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına yönelik güvenlik tehdidi oluşturan devletlere karşı caydırıcı ve cezalandırıcı bir güvenlik şemsiyesi oluşturulmak istenmekteydi. Ancak Eylül 1992'de düzenlenen Şam Deklarasyonu üye ülkeleri zirvesinde müşterek savunma paktının kurulmasının gerekliliği yinelenmesine rağmen, hayata geçilemedi.³⁹⁵ Üstelik en son Ağustos 1990'da Kuveyt'in işgali üzerine olağanüstü gerçekleştirilen Arap Birliği zirvesi, Haziran 1996'ya kadar bir daha yapılamadı. Sonuç olarak, Suudi Arabistan'ın Mısır'la yakınlaşarak bölgede Irak'ı dengelemek amacıyla oluşturmak istediği güvenlik işbirliği başarısız oldu.

Suudi Arabistan'ın Irak'ı dengeleme politikasının bir diğer ayağını İran oluşturmuyordu. İran-Irak Savaşı nedeniyle 1980'lerde Suudi Arabistan-İran ilişkilerine gerilim atmosferi hakimdi. Devam eden gerilimin git gide tırmanması üzerine Nisan 1988'de Suudi Arabistan, İran'la diplomatik ilişkilerini sonlandırmıştı.³⁹⁶ Ancak, Irak'ın Kuveyt'i işgal ederek yayılmacı politikasını pratiği dökmesi, Riyad-Tahran ilişkilerinde tarihi dönüm noktası oldu. 1980'ler boyunca Suudi Arabistan tarafından ulusal güvenlik tehdidi olarak görülen İran'ın yerini, 1990'ların hemen başında Irak aldı. Suudi Arabistan'ın güvenlik tehdidi algısı köklü bir değişim geçirdi. Suudi yönetimi, artık en büyük güvenlik tehdidinin İran'dan değil, Irak'tan geldiğini inanıyordu. Suudi Arabistan ve İran, bölgesel güvenlik ve istikrarın tesis edilmesinin iki ülke arasında asgari düzeyde işbirliğini gerekli kıldığını düşünmeye başladılar.³⁹⁷ İran-Irak Savaşı'nın ardından Irak'ın Körfez ülkelerine yönelik yayılmacı dış politika izlemesi, Suudi Arabistan'ı bölgesel güç dengesinin diğer kurucu aktörü İran'la yumuşama ve yakınlaşmaya sevk etti. Irak'ın Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını artırması ilişkilerde

³⁹⁴ **Whitehall Papers**, "The GCC. Alliance Politics", Vol. 20, No. 1, (1993), pp.35-50 (p.36).

³⁹⁵ **Whitehall Papers**, "The GCC. Alliance Politics", pp.35-50 (p.40).

³⁹⁶ **The New York Times**, "Saudis Break Diplomatic Ties With Iran, Citing Mecca Riots and Gulf Raids", 27 April 1988.

³⁹⁷ Henner Furting, **Iran's Rivalry with Saudi Arabia between Gulf War**, Lebanon: Ithaca Press 2006, p.103.

yumuşama ve yakınlaşmayı mümkün kılan stratejik ortamı hazırlamış olsa da, İran'ın Körfez Savaşı politikası Riyad-Tahran ilişkilerinde yaşanan normalleşmeyi kolaylaştırdı. İran-İrak Savaşı'nda elde ettiği kazanımlarından taviz vermeyi teklif etmesine rağmen, aktif tarafsızlık politikası izleyen İran, Körfez Savaşı'nda Kuveyt'in işgalinin kabul edilemez olduğunu açıkladı.³⁹⁸

Bu koşullar altında iki ülke öncelikle diplomatik ilişkileri normalleştirme müzakerelerine başladılar. Mart 1991'de iki ülke dışişleri bakanlarının Umman'da gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde, büyükelçilerin atanarak diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasını ve taraflar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesini öngören Muskat Mutabakatı imzalandı.³⁹⁹ Diplomatik ilişkilerinin restore edilmesinin ardından Nisan 1991'de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti'nin Suudi Arabistan ziyaretinde, bölgesel güvenlik düzeninin kurulması amacıyla iki ülkenin yakın stratejik işbirliği içinde olacağı hususunda mutabakat sağlandı.⁴⁰⁰ Bunun ardından Suudi Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal Haziran 1991'de İran'ı ziyaretinde iki ülke ilişkilerin gelişmesinin önünde engel teşkil eden Hac sorunu çözüme kavuşturuldu.⁴⁰¹ Eylül 1991'de İran ve Körfez ülkelerinin dışişleri bakanları New York'ta yaptıkları toplantıda; birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına (egemenliğine) saygı gösterme, birbirlerine yönelik kuvvet kullanmaktan kaçınma, birbirlerinin içişlerine karışmama ve aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözüme kavuşturma gibi ilkeler üzerinde mutabık kaldılar.⁴⁰²

1990'ların ilk yarısında yakalanan bu yumuşama ve yakınlaşma, ikinci yarısında karşılıklı üst düzey ziyaretlere yerini bıraktı. Aralık 1997'de Veliht Abdullah (Kral Fahd'ın ağır hastalığı nedeniyle 1995-2005 döneminde ülkeyi fiili olarak Veliht Abdullah yönetmiştir) İİT Tahran zirvesi kapsamında İran'ı ziyaret etti. Bu, 1979 İran Devrimi'nden bu yana Suudi Arabistan'dan İran'a gerçekleştirilen en üst düzeyli ziyaretti.⁴⁰³ Nisan 1999'da dışişleri ve savunma bakanlığı düzeyinde

³⁹⁸ Mohsel M. Milani, "Iran's Active Neutrality during the Kuwaiti Crisis: Reasons and Ramifications", *New Political Science*, Vol.12, No.1-2, (1992), pp.41-60 (47-50).

³⁹⁹ *The New York Times*, "Saudi-Iranian Relations Are Being Restored", 18 March 1991

⁴⁰⁰ *Furting, Iran's Rivalry with Saudi Arabia between Gulf War*, p.103.

⁴⁰¹ *Furting, Iran's Rivalry with Saudi Arabia between Gulf War*, p.104.

⁴⁰² Charles Tripp, "The Gulf States and Iraq", *Survival*, Vol.34, No.3, (Autumn 1992), pp.43-61 (p.53).

⁴⁰³ *CNN*, "Iran Welcomes Old Foes to Islamic Summit", 8 December 1997.

olmak üzere Suudi Arabistan'dan İran'a iki önemli ziyaret yapıldı.⁴⁰⁴ Son olarak, Mayıs 1999'da ise İran Cumhurbaşkanı Hatemi Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Söz konusu ziyaret 1979'dan bu yana İran'dan Suudi Arabistan'a devlet başkanlığı seviyesinde yapılan ilk ziyaretti.⁴⁰⁵

1990'larda Irak tehdidinin üstesinden gelinmesi noktasında Suudi Arabistan'ın bölgesel güç dengesinin diğer kurucu gücü Türkiye ile ilişkilerine bakıldığında da, benzer bir durumun yaşandığı gözlenmektedir. Irak'ın sebep olduğu bölgesel güç dengesizliğinin restore edilmesi noktasında Türkiye, ABD'yle koordineli olarak aktif bir dış politika yürüttü. BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'a yönelik aldığı ekonomik ve ticari yaptırım kararını derhal uygulamaya koyan Ankara, 8 Ağustos'ta 1990'da Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatma kararı aldı. Buna ek olarak Türkiye, Aralık 1990'dan itibaren Irak sınırına 100,000'in üzerinde askeri konuşlandırmakla birlikte Çöl Fırtınası Harekatı kapsamında Türk hava sahasını ve askeri üslerini uluslararası ittifakın kullanımına açtı.⁴⁰⁶ Ancak Körfez Savaşı'nın ardından benzer bir saldırganlığın yaşanmaması amacıyla oluşturulmak istenen bölgesel güvenlik düzeni arayışında Riyad ile Ankara arasında bir işbirliği olmadı.

Irak'ın bölgesel hakimiyet kurmaya yönelik politikası karşısında bölgesel güç dengesinin yeniden kurulması amacıyla bölgesel aktörler Suudi Arabistan, Mısır, İran ve Türkiye arasında karşı bölgesel hegemonik dengeleme (dış dengeleme) kurulamadı. Bu aktörler ancak bölge dışından ABD'nin öncülük ettiği uluslararası ittifak bünyesinde bir araya gelebildiler. Ayrıca bu dönemde, ortak tehdit algısı üzerinden bir dereceye kadar yakınlaşma yaşanmasına rağmen, söz konusu bölgesel güçler arasında savaş sonrasında kalıcı bir bölgesel güvenlik düzeninin tesis edilmesi konusunda da başarı elde edilemedi.

Bu amaçla yürütülen güvenlik işbirliği arayışlarının olumlu sonuçlanmamasının arkasında iki temel neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, çok kutuplu Orta Doğu bölgesel güç dağılımının yapısal dinamikleriyle alakalıdır. Daha önce kuramsal çerçeve bölümünde belirtildiği gibi, çok kutuplu güç dağılımlarının

⁴⁰⁴ Hossein Sadeghi and Hassan Ahmadian, "Iran-Saudi Relations. Past Pattern and Future Outlook", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol.1, No.4, (Winter 2011), pp.115-148 (p.127).

⁴⁰⁵ BBC, "Iran and Saudi Arabia Strengthen Ties", 17 May 1999.

⁴⁰⁶ Meliha Benli Altunışık, "Turkish-American Security Relations: The Middle East Dimension", Mustafa Aydın and Çağrı Erhan (Eds), **Turkish-American Relations: Past, Present and Future**, içinde, New York: Roudledge, 2004, pp.151-180 (pp.155-156).

içerisinde barındırdığı güvenlik tehdidinin belirsizliği, kurulan ittifakların kırılabilirliği ve ittifakların esnekliği gibi dinamikler potansiyel ve fiili tehditler karşısında etkin bir dengelemenin kurulmasının önünde engel teşkil etmektedir. Tehdidin belirsizliği açısından, herhangi bir güç dengesini biçimlendiren devletlerin sayısı arttıkça, “kimin kime daha fazla tehdit oluşturduğu ya da beliren tehdiye karşı öncelikle kimin sorumluluk alacağı” sorunu ortaya çıkmaktadır. Saldırgan politikalar izleyen devletin oluşturduğu tehdidi yakından hissetmeyen devletler, sorumluluğu diğerlerine paslama davranışı sergileme eğilimi göstermektedirler. Irak’ın oluşturduğu güvenlik tehdidini daha yakından hisseden bölgesel güç Suudi Arabistan olunca, diğer devletler fazla sorumluluk almaktan kaçındılar.

Çok kutuplu sistemlerde kurulan ittifakların kırılabilirliği ve esnekliği açısından bakıldığında, güvenlik işbirliğinin sürdürülebilir olması ortak tehdidin varlığını sürdürmesine bağlıdır. Ortak tehdit ortadan kalkınca, ittifaklar dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Çok kutuplu sistemlerde ittifak değiştirme özgürlüğü, ittifakların kırılabilirliğine yol açmaktadır. Çöl Fırtınası Hareka’nın olumlu sonuçlanmasıyla birlikte Irak’ın bütün bölgesel güçler açısından ortak tehdit olma durumu zayıflayınca, savaş esnasında elde edilen yakınlaşma bölgesel güvenlik düzeninin inşa edilmesiyle sonuçlanmadı.

Suudi Arabistan’ın bölgesel güvenlik düzeni oluşturma çabasının başarıya ulaşamamasının arkasında yatan ikinci neden tek kutuplu küresel güç dağılımının yapısal dinamikleriyle ilgilidir. Tek kutuplu güç dağılımında süper gücün stratejik bir bölgeye yönelik grand stratejisi, bölgesel güç dengesini ve bölgesel güvenlik düzenini koruyan aktif angajman stratejisi olduğu takdirde, statükocu bölgesel güçler süper güçle güvenlik işbirliğine yönelmektedirler (Hp.2b). Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin Orta Doğu’ya yönelik izlediği aktif angajman stratejisi, Suudi Arabistan’ı bu devletle ittifak kurmaya yönlendirdi. Suudi yönetimi, ABD’yle Körfez Savaşı sonrası ve sonrasındaki yakın güvenlik işbirliğini, bölgesel güçlerle yapılacak işbirliğinden daha az maliyetli ve daha etkili olduğuna inanmaktaydı.⁴⁰⁷ Irak’ın Kuveyt’i işgaliyle bölgesel güç dengesizliğine yol açması, bölgesel güçler arasında güvenlik ikilemi oluşturdu. Irak’ın Kuveyt’te gücünü tahkim etmesine karşı bir dengeleme davranışı sergilenmediği takdirde, bölgesel

⁴⁰⁷ **Strategic Survey**, “Iraq and the Gulf States”, Vol.92, No.1, (1991), pp.94-102 (p.100).

güçler ileride daha büyük bir güvenlik tehdidi meydana okumasıyla karşı karşıya kalacaklarını düşünüyorlardı. Bu yapısal dinamik, Suudi Arabistan'ın dış dengeleyici güç olarak ABD'nin bölgesel güç dengesinin yeniden kurulmasında askeri müdahalesini olumlu karşıladı.⁴⁰⁸

Irak'ın oluşturduğu potansiyel ve fiili güvenlik tehdidi karşısında Suudi Arabistan'ın yalnız başına ya da diğer bölgesel güçlerle ittifak ilişkisi kurmak suretiyle etkin bir dengelemeyi hayata geçirememiş olması, Suudi Arabistan'ın savunmacı peşine takılma davranışı sergilemesiyle sonuçlandı. Kuramsal çerçevede bölümünde ileri sürüldüğü gibi, peşine takılma stratejisi bir devletin kendisinden daha üst bir güç statüsünde bulunan bir devletle ittifak kurması durumunda ortaya çıkan ilişki biçimidir. 1990'larda Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisi, peşine takılma türlerinden, saldırgan ya da yatıştırıcı olan değil, savunmacı peşine takılma şeklinde kendini gösterdi. Savunmacı peşine takılma; mevcut bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini bozan veya bozma girişiminde bulunan saldırgan bir devlet karşısında güvenlik tehdidi algılayan tarafın dengeleme politikası izleyemediği durumda, daha güçlü üçüncü bir devletle ittifak kurmasıdır. Bu durumda, savunmacı peşine takılma davranışı sergileyen devletin savunma işbirliğinde bulunduğu daha güçlü devletle ilişkisi peşine takılma davranışyken, ulusal güvenlik tehdidi şeklinde gördüğü devletle ilişkisi ise dengeleme davranışıdır.

Ayrıca, savunmacı peşine takılma stratejisine başvuran devlet, güvenlik tehdidi oluşturan devletle aynı güç statüsüne de sahip olabilir, ondan daha alt güç statüsünde de olabilir. 1990'larda Suudi Arabistan'ın algıladığı ulusal güvenlik tehdidi, kendisiyle aynı güç statüsünde bulunan Irak'tan gelmekteydi. Fakat Suudi Arabistan ve diğer bölgesel güçlerin dış dengeleme yapmak suretiyle saldırgan Irak'a karşı etkin bir dengeleme ittifakı kurmaları pratiğe yansımada. Bölge dışından daha güçlü bir devletin (ABD), bölgesel güç dengesini yeniden tesis etme ve sürdürme hususunda aktif sorumluluk alması, ulusal güvenlik tehdidi algılayan bölgesel güçleri savunmacı peşine takılma stratejisine yönlendirdi.

Bölgesel krize ilişkin pozisyonunu netleştiren ve Irak'ı tek başına dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip olmadığını farkında olan Suudi Arabistan, ABD'yle Irak'ın

⁴⁰⁸ Russell, Richard L. "Persian Gulf Proving Grounds: Testing Offence-Defence Theory", *Contemporary Security Policy*, Vol.23, No. 2, (2002), pp.207-208.

muhtemel saldırısını önlemek amacıyla başlatılan Çöl Kalkanı Harekatı'nın görüşmelerine başladı. Bu sırada Washington yönetimi, geniş petrol kaynaklarına sahip olan Suudi Arabistan'ın Irak'ın kontrolüne geçmesinin bölgedeki stratejik dengeyi ABD ve müttefiklerinin aleyhine değiştireceği nedeniyle Suudi Arabistan'ın güvenliğinin hayati önemde olduğunu düşünmekteydi.⁴⁰⁹ Irak'ın Kuveyt'i işgalinin hemen ardından Riyad ile Washington arasında ittifak görüşmeleri yapılmaya başlandı. 5 Ağustos'ta ABD Savunma Bakanı Dick Cheney Riyad'ı ziyaretinde Irak'ın oluşturduğu güvenlik tehdidi ve muhtemel Suudi-ABD ittifakı görüşüldü. Sonra 7 Ağustos'ta Suudi Arabistan, ülkenin ulusal güvenliğini koruma kapsamında ABD askerlerinin ülkeye konuşlanmasını kabul ettiğini duyurdu.⁴¹⁰ Bunun ardından da 9 Ağustos'ta Kral Fahd, Irak'ın olası saldırısını önlemek amacıyla yabancı ülkelerin askeri olarak yerleşmesine ihtiyaç duyulduğunu belirterek ABD askerlerini ülkeye davet etti.⁴¹¹ Bunun üzerine Amerikan silahlı kuvvetleri hava, kara ve deniz birliklerinden oluşan askeri personel, zırhlı araç, savaş gemisi, tank ve savaş uçaklarıyla Suudi topraklarına konuşlanmaya başladı.⁴¹² Böylece, Irak'ın Suudi Arabistan'a karşı olası kuvvet kullanımını caydırmak ya da bu yola başvurduğu takdirde Suudi Arabistan'ı savunmak amacıyla Çöl Kalkanı Hareketi hayata geçirildi.

Ancak Irak'ın yol açtığı bölgesel güç dengesizliğinin varlığını sürdürmesi nedeniyle Suudi Arabistan'ın güvenlik endişeleri giderilmiş değildi. Bozulan bölgesel güç dengesinin yeniden dengeye oturtulması, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik politikasının en temel hedefiydi. Kuveyt'in işgaline son verilerek güç dengesinin restore edilmesi noktasında da Suudi Arabistan, ABD'yle askeri işbirliğine gitti. Ekonomik, ticari ve diplomatik yaptırımlara rağmen Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmemesi üzerine Ekim 1990'dan itibaren ABD ve Suudi Arabistan askeri seçenek hazırlıklarına başladılar. Irak'a karşı başlatılacak askeri müdahalenin detaylarını görüşmek ve güvenlik işbirliğini güçlendirmek amacıyla Amerikan Başkanı Bush, 21-22 Kasım 1990 tarihlerinde Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Bu ziyaret kapsamında Başkan Bush, hem Kral Fahd hem de Kuveyt Emiri Jabir ile

⁴⁰⁹ *Henriksen, American Power after the Berlin Wall, p.41.*

⁴¹⁰ Mordechai Abir, **Saudi Arabia: Government, Society and the Gulf Crisis**, New York. Routledge, 1993, p.174.

⁴¹¹ Madawi al-Rasheed, **A History of Saudi Arabia**, Cambridge: Cambridge University Press, Second Edition, 2010, p.159

⁴¹² Andrew Rosenthal, "Bush Sends U.S. Force to Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Confront Iraq; Seeks Joint Action", **The New York Times**, 8 August 1990.

görüşmeler gerçekleştirdi ve burada Irak'ın saldırgan davranışının sonlandırılacağına dair kararlılık mesajı verildi. 29 Kasım 1990'da askeri müdahaleye izin veren BM Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararı, 16 Ocak 1991'de Çöl Fırtınası Harekatı'yla uygulandı. Çöl Fırtınası Harekatı'yla birlikte konuşlanan ek askeri personelle birlikte ABD'nin Suudi Arabistan'daki askeri varlığı 500,000 üzerine çıktı.⁴¹³ Suudi Arabistan, ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası ittifakının hareket sahasına dönüştü. Çöl Fırtınası Harekatı, CENTCOM Komutanı General Norman Schwarzkopf ve General Halid bin Sultan'ın komutasında ABD ve Suudi Arabistan tarafından ortaklaşa yürütüldü.⁴¹⁴ Yenilgiye uğrayan Irak'ın 28 Şubat'ta ateşkes talep etmesiyle Körfez Savaşı kısa sürede ona erdi.⁴¹⁵ Böylece bölgesel güç dengesi askeri müdahaleyle yeniden tesisi edilmiş oldu. Suudi Arabistan hareketin siyasi ve askeri safhasında yer almakla beraber, savaşın ekonomik maliyetinin karşılanması hususunda da sorumluluk aldı. Harekatın ekonomik maliyetinin 21 milyar dolarlık kısmını tek başına Suudi Arabistan karşıladı. Bunun 13,8 milyar dolarlık kısmı toplam 61 milyar dolar harcama yapan⁴¹⁶ ABD'ye, yaklaşık 4,2 milyar dolarlık kısmı ise İngiltere, Mısır, Türkiye ve diğer bazı ülkelere ödedi.⁴¹⁷

ABD ve Suudi Arabistan'ın yakın askeri işbirliği neticesinde Kuveyt'in özgürleştirilmesi ve Irak'ın askeri kapasitesinin büyük darbe almasıyla bölgesel güç dengesi yeniden inşa edildi. Ancak Irak, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliği açısından pek yakın bir tehdit oluşturan bir güç merkezi olmaktan uzaklaştırıldıysa da, önemli bir tehdit kaynağı olmaya devam ediyordu. Bu nedenle, Körfez Savaşı'nın ardından Riyad yönetiminin en temel dış politika önceliği, ileride benzer bir saldırganlığın caydırılması veya caydırılmadığı takdirde buna hazırlıklı olunacağı bir bölgesel güvenlik düzeninin kurulmasıydı. Bu amaçla 1990'lar boyunca Suudi Arabistan, bir taraftan Irak'ın saldırgan güç kapasitesini zayıflatma, diğer taraftan da kendi savunma kapasitesini güçlendirme politikası takip etti. Dolayısıyla savaş sırasında kurulan Riyad-Washington

⁴¹³ *Al-Rasheed, A History of Saudi Arabia, p.159*

⁴¹⁴ *Henriksen, American Power after the Berlin Wall, p.42.*

⁴¹⁵ Andrew Rosenthal, "War in the Gulf: The President; Bush Halts Offensive Combat; Kuwait Freed, Iraq Crushed", **The New York Times**, 28 February 1991.

⁴¹⁶ Leonard Silk, "Economic Scene; The Broad Impact Of the Gulf War", **New York Times**, 16 August 1991.

⁴¹⁷ **The Military Balance**, Table and Analyses", Vol. 91, no.1, (1991), pp.210-250 (p.242). Çöl Fırtınası Harekatı'nın ekonomik maliyetinin 21 milyar dolarını Suudi Arabistan, diğer 21 milyar dolarını Kuveyt, 13 milyar dolarını Japonya ve 9 milyar dolarını ise Almanya üstlendi.

ittifakı, savaş sonrasında da varlığını sürdürmeye devam etti. ABD'nin bu dönemde Irak'ın ekonomik ve askeri kapasitesini ileride yeniden bölgesel güç dengesini bozmaya kalkışamayacak bir seviyeye geriletme politikası izlemesi Riyad'ın Washington ile askeri işbirliğini sürdürmesinin stratejik zemini oluşturdu. Ancak Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisi açısından bakıldığında, Irak'ın ne bir daha bölgesel güç dengesine zarar verecek kadar güçlü bir saldırgan kapasiteye, ne de bölgesel güç dengesini İran lehine değiştirecek seviyede zayıf bir güç kapasitesine sahip olmasını istiyordu. Riyad'ın stratejik tercihi statükocu davranarak Irak'ın Orta Doğu güç dağılımındaki merkezi konumunu sürdürmesiydi.

Suudi Arabistan, istikrarlı bir bölgesel güvenlik düzeninin elde edilmesi işlevinin bölge dışından büyük bir gücün dengeleyici rol oynadığı bir bölgesel güç dengesini gerektirdiğini düşünmekteydi.⁴¹⁸ Bu dönemde ABD ise bölgesel güvenlik ve istikrarın kalıcı olması için güç ve güvenlik boşluğunun olmadığı bir bölgesel güvenlik düzeninin kurulmasına ihtiyaç olduğunu düşünmekteydi.⁴¹⁹ ABD'nin bölgede askeri varlık göstermesi ve bölge siyasetine aktif bir şekilde angaje olması, Irak üzerinde askeri ve ekonomik ambargo uygulaması ve statükocu bölgesel aktörlere güvenlik taahhütlerinde bulunması sürdürülebilir bir bölgesel sistemin inşa edilmesi noktasına kilit önem taşımaktaydı. Aynı zamanda ABD'nin bu tür davranışları aktif angajman stratejisinin hayata geçirilmesinin birer sonucuydu.

1980'lerde ABD'nin ülkede askeri varlık göstermesi konusunda istekli davranmayan Riyad yönetimi, 1990'larda bu düşüncesini büyük oranda değiştirdi.⁴²⁰ Mayıs 1992'de Suudi Arabistan ile ABD arasında askeri üs tesis etme, silah tedarikinde bulunma ve askeri eğitim programı düzenleme konularını içeren savunma işbirliği anlaşması imzalandı.⁴²¹ Suudi-Amerikan ittifakının ilk pratik sonucu, Irak sınırına yakın ve yer altı kaynakları bakımından zengin Doğu Arabistan (Şarkiyye) bölgesinde 6, 000 askeri personele sahip Zahran askeri üssünün kurulması oldu.⁴²² Bu askeri üs, ABD'nin Irak'a yönelik başlattığı Güney Keşif Harekat'ının yürütüldüğü merkez oldu. Ancak 1996'da meydana gelen

⁴¹⁸ Chubin, "Post-War Gulf Security", p.140

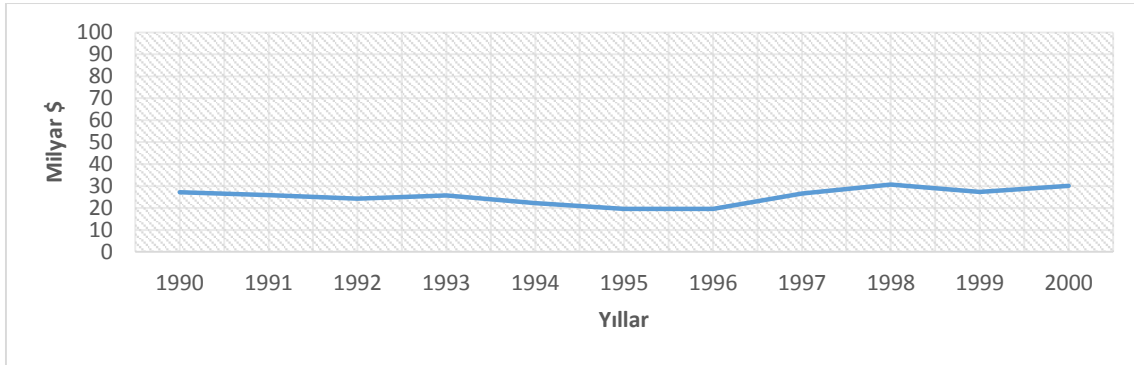
⁴¹⁹ Chubin, "Post-War Gulf Security", p.152

⁴²⁰ Gause III, *The International Relations of the Persian Gulf*, p.127.

⁴²¹ Don Oberdorfer, "US and Saudis Find a Way", **International Herald Tribune**, 1 June 1992.

⁴²² **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol.96, No.1 (1996), pp.12-150 (p.121).

bombalı saldırı sonrasında askeri üs, Zahran'dan Riyad'daki Prens Sultan Hava Üssü'ne taşındı.⁴²³

Grafik XIV: 1990-2000 Dönemi Suudi Arabistan'ın Savunma Harcaması

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

Suudi-Amerikan ittifakının ikinci somut yansıması Suudi Arabistan'ın savunma kapasitesinin artırılması alanında görüldü. Körfez Savaşı'nı takip eden ilk beş yılda Riyad, askeri güç kapasitesini güçlendirmek amacıyla oldukça yoğun bir şekilde ABD'den silah alımı gerçekleştirdi. Grafik XIV'ten de anlaşıldığı üzere 1990-2000 yılları arasındaki on yıllık zaman diliminde Suudi Arabistan yıllık ortalama 25 milyar dolar savunma harcaması gerçekleştirmiş bulunmaktadır. 1991'de Suudi Arabistan ile Amerika arasında toplamda 23,5 milyar doları bulan silah anlaşması üzerinde mutabakat sağlandı. Bu anlaşma çerçevesinde ABD, Suudi Arabistan'a savaş jeti, taarruz helikopteri, tank ve muhtelif askeri teçhizat tedarik etmeyi taahhüt ediyordu.⁴²⁴ Ancak bu silah mutabakatının tümü hayata geçirilemedi. 1990'ların başında ABD'nin Suudi Arabistan'a silah taahhütlerinin bir kısmı bölgesel güç dengesini İsrail aleyhine çevirme ihtimali hesaba katılarak ertelendi.⁴²⁵ Amerikan Kongre'si tarafından onaylanan 7,5 milyar dolarlık ilk paketi 150 M-1 A2 model tank, 200 Bradley model zırhlı araç, 6 Patriot füze savunma sistemi, 12 Apache taarruz helikopteri ve diğer kritik önemdeki askeri teçhizatları içermekteydi.⁴²⁶ Ayrıca Ekim 1991'de iki ülke arasında 72 adet F-15 savaş uçağını içeren 4 milyar dolar değerinde yeni bir silah satışı sözleşmesi imzalandı.⁴²⁷ 1991 son baharında Suudi Arabistan ile ABD arasında 1992 ve 1993

⁴²³ Gause III, *The International Relations of the Persian Gulf*, p.128.

⁴²⁴ Goldberg, "Saudi Arabia", Ami Ayalon (Ed), *Middle East Contemporary Survey 1990*, p.600.

⁴²⁵ Tripp, "The Gulf States and Iraq", p.50.

⁴²⁶ **The Military Balance**, *The Middle East and North Africa*, Vol. 91, No.1 (1991), pp.98-123 (p.100).

⁴²⁷ Tripp, "The Gulf States and Iraq", p.50.

yıllarında teslim edilmek üzere 14 adet Patriot bataryası ve 700 Patriot füzesi tedarikini içeren 3,3 milyar dolarlık silah anlaşması imzalandı.⁴²⁸

1992 yılında yapılan yeni silah anlaşmalarıyla ABD, Suudi Arabistan'a 18 adet F-15 savaş jeti, 16 adet Patriot füzesi ve muhtelif askeri teçhizat tedariki taahhüdünde bulundu.⁴²⁹ Askeri kapasitesini artırmaya kararlılıkla devam eden Suudi Arabistan, 1993 ve 1994 yıllarında ABD'den yüzlerce M-1 A2 Abrams model tank ve M-2 Bradley model zırhlı araç teslim aldı.⁴³⁰ 1995'te ise ABD, 72 adet F-15 savaş uçağının teslimatını gerçekleştirdi.⁴³¹ Görece azalmış olsa da 1995-2000 döneminde de Riyad yönetimi silah alımlarını sürdürdü. 1990'ların sonuna gelindiğinde yaklaşık on yıllık zaman diliminde Suudi Arabistan ile ABD arasında hayata geçirilen silah anlaşmalarının toplam değeri 22 milyar dolar seviyesine ulaştı.⁴³²

Körfez Savaşı'nda askeri personel sayısının yetersiz olduğunun farkına varan Suudi yönetimi, 67,500 olan personel sayısını ilk etapta iki katına çıkarma yönünde bir hedef belirledi. Böylece Suudi askeri personel sayısı 1995'e gelindiğinde 105,500'e,⁴³³ 2000 yılına gelindiğinde 126,500'e ulaşmış oldu.⁴³⁴ ABD'yle yapılan silah anlaşmalarının bir kısmı artan personel sayısının askeri teçhizat ihtiyacını karşılamaya yönelikti. 2000 yılına gelindiğinde, Suudi Arabistan'ın askeri güç kapasitesinde, on yıl öncesine kıyasla önemli bir artış kaydedildi. Tablo X'a bakıldığında, Suudi Arabistan'ın askeri kapasitesinin diğer bölgesel güçler karşısındaki görece zayıflığını 1990'ların sona gelindiğinde büyük ölçüde giderdiği görülmektedir. Bunda, Suudi Arabistan'ın 1990'larda İngiltere ve Fransa'dan yüklü miktarda savaş uçağı, tank, zırhlı araç alımlarının da büyük katkısı oldu.

Riyad-Washington güvenlik işbirliğinin diğer ayağı, Irak'ın saldırgan güç kapasitesinin zayıflatılması üzerine kuruldu. 1990'lar boyunca Suudi Arabistan, Washington yönetimlerinin Irak'a yönelik uyguladığı siyasi, ticari, ekonomik ve

⁴²⁸ Eric Schmit, "Saudis to Buy 14 More Batteries Of Patriot Missiles From the U.S.", **The New York Times**, 9 November 1991, "Patriot Missiles for Saudis", **International Herald Tribune**, 7 December 1991.

⁴²⁹ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 92, No.1 (1992), pp.102-126 (p.104).

⁴³⁰ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 94, No.1 (1994), pp.120-148 (p.126).

⁴³¹ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 95, No.1 (1996), pp.120-150 (p.123).

⁴³² **Strategic Survey**, "Saudi Arabia in Transition", Vol.102 (2002), pp.199-209 (p.202).

⁴³³ **The Military Balance**, "The Middle East North Africa", Vol. 95, No.1 (1995), pp.121-150 (p.145).

⁴³⁴ **The Military Balance**, "The Middle East North Africa", Vol. 100, No.1 (2000), pp.127-157 (p.152).

askeri yaptırımlar hususunda ABD'yle birlikte hareket etti. Askeri açıdan Irak'ı kontrol altında tutmak amacıyla 1990'lar boyunca uygulanan Güney Keşif Harekatı kapsamında ABD, Suudi Arabistan'daki askeri üsleri kullandı.⁴³⁵ Güney Keşif Harekatı çerçevesinde Suudi Arabistan havadan ve karadan ABD'ye lojistik destek sağladı. Suudi F-15 savaş jetleri ABD'nin AWACS uçaklarının güvenliğini sağlamak amacıyla hareket kapsamında faaliyetler yürüttüler.⁴³⁶ Bunun dışında Irak'ın elinde bulundurduğu kitle imha silahlarının imha edilmesi ve bu silahları üretim programlarının durdurulması kapsamında ABD'nin uygulamaları Suudi Arabistan'ın desteğini almaktaydı. Ekonomik ve ticari bakımdan Bağdat yönetiminin Suudi-Irak petrol boru hattının yeniden faaliyete sokulması yönündeki talebi, Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar ve ABD'yle kurulan stratejik ortaklık gözetilerek Riyad yönetimi tarafından reddedildi. Son olarak siyasi anlamda, Irak'ın Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkileri normleştirme çabaları, ABD'nin Irak'ı çevreleme politikasının bir sonucu olarak Riyad'dan olumlu karşılık bulamadı.⁴³⁷

⁴³⁵ Raad Alkadiri, "Iraq and the Gulf since 1991", Lawrence G. Potter and Gary G. Sick (Eds), **Security in the Persian Gulf: Origins, Obstacles and the Search for Consensus**, İçinde, New York: Palgrave, 2002, pp.253-273 (p.264).

⁴³⁶ Joshua Teitelbaum, "Saudi Arabia", Ami Ayalon, (Ed.), **Middle East Contemporary Survey 1992**, Colorado and Oxford: Westview Press, Vol XVI, 1995, pp.668-701 (p.684).

⁴³⁷ Alkadiri, "Iraq and the Gulf since 1991", p.263-265.

BÖLÜM IV: SUUDİ ARABİSTAN'IN YATIŞTIRICI PEŞİNE TAKILMA STRATEJİSİ (2000-2010)

21. yüzyılın hemen başında Orta Doğu'da devletlerin birbirleriyle etkileşime girdikleri stratejik ortam değişime uğradı. Yeniden şekillenen bölgesel denklemin beraberinde getirdiği yeni stratejik ortamda devletlerin güvenlik tehdidi algıları ve dolayısıyla güvenlik stratejisi tercihleri dönüşüm geçirdi. Böylece, Orta Doğu'da bölgesel aktörlerin birbirleriyle olan güç ilişkilerinin ve birbirlerine ilişkin güvenlik kaygılarının yeniden biçimlendiği ikinci bir on yıllık zaman dilimi ortaya çıkmış oldu. Önceki bölümde yapıldığı gibi, tek kutuplu küresel güç dağılımının bu zaman diliminde de varlığını sürdürmesi nedeniyle burada da ilk önce süper güç ABD'nin bölgeye yönelik grand stratejisi ve bölgesel güç dağılımının değişen yapısı üzerine odaklanılacaktır. Bu iki işlem, Orta Doğu'nun 2000-2010 döneminde etkisini gösteren yeni bölgesel dinamiklerin belirlenmesi ve Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidinin tanımlanması hakkında aydınlatıcı olacaktır. Bu iki işlemin ardından da dönüşen bölgesel güç dengesinde bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın takip ettiği ulusal güvenlik stratejisi üzerinde durulacaktır. Sonuç itibarıyla, küresel güç dağılımı ile bölgesel güç dengesi arasındaki yapısal stratejik etkileşim esas alınarak Suudi Arabistan'ın yeni döneme ilişkin ulusal güvenlik politikası açıklanacaktır.

1. ABD'nin Grand Stratejisi: Aşırı Angajman

ABD'nin Orta Doğu'da takip ettiği grand strateji, tek kutuplu uluslararası sistemin ikinci on yılında köklü bir değişim geçirdi.⁴³⁸ Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden ilk on yılda (1990-2000) Orta Doğu'da ABD tarafından izlenen aktif angajman stratejisinin yerini, ikinci on yılda (2000-2010) aşırı angajman stratejisi aldı. 2000 yılının ortalarından itibaren ABD'nin Orta Doğu'da aktif angajman stratejisini terk etmeye başladığına dair gelişmeler yaşandı. Bunun en önemli göstergesi İsrail'in bölgedeki saldırgan davranışları karşısında ABD'nin sessiz kalmasıydı. ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinde köklü bir değişime gitmesinde etkili olan en önemli değişken şüphesiz 11 Eylül 2001'de uğradığı terörist saldırılardı. Dünya Ticaret Merkezi ile Savunma Bakanlığı'nın (Pentagon) terörist saldırıya uğraması ve Beyaz Saray'ın ise saldırı tehdidi altında olması

⁴³⁸ John Lewis Gaddis, "A Grand Strategy of Transformation", *Foreign Affairs*, No.133 (November-December 2002), pp.50-57(p.52).

Washington yönetiminin tehdit algılarını radikal bir şekilde değiştirdi. Söz konusu saldırılar ABD'nin dış politikada stratejik yönelimi bakımından, 1917'de I. Dünya Savaşı'na girmesine yol açan Almanya'nın Amerikan gemilerini batırmasıyla ve 1941'de II. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olan Japonya'nın Pearl Harbor saldırısıyla eş değerde etki ve sonuçlar doğurdu.⁴³⁹ 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD, özellikle Orta Doğu'ya ilişkin politikasını kapsamlı olarak gözden geçirmek suretiyle “terörizme karşı savaş” adı altında bölgede saldırgan davranışlar sergilemeye başladı. Tek kutuplu küresel güç dağılımının ilk on yılında Orta Doğu'da statükodan yana tutum ve davranış sergileyen ABD, bunun tersine ikinci on yılında ise bölgeye aşırı angaje olarak ve anti-statükocu davranarak bölgesel hakimiyet kurma arayışı içine girdi.

Kuramsal çerçeve bölümünde ifade edildiği üzere, aşırı angajman stratejisi, küresel güç dağılımının en tepesinde bulunmasına rağmen, süper gücün mevcut güvenlik düzeyinden tatmin olmamasının ve mevcut tatmin düzeyini yükseltmeye ilişkin beliren fırsatları değerlendirme düşüncesinin bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle aşırı angajman stratejisi, güvenlik kaygıları nedeniyle süper gücün ağır maliyetli aşırı güvenlik tedbirleri alması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu, saldırgan realizmin daha fazla gücün, daha fazla güvenlik sağlayacağı varsayımının bir yansıması olarak, göreceli gücünü maksimize etmeye çaba gösteren süper gücün izleyebileceği bir stratejidir. Kaldı ki, tek kutuplu uluslararası yapıda süper gücün davranışlarını kısıtlayıcı ve kontrol edici yapısal baskıların fazlasıyla zayıf kalması, elinde bulundurduğu güç üstünlüğünü kullanmak suretiyle mevcut uluslararası sistemi daha fazla kendi lehine dönüştürme hususunda manevra alanı sunmaktadır.⁴⁴⁰

Bu çerçevede tek kutuplu küresel güç dağılımının rakipsiz süper gücü, daha önce kendi bölgesinde edindiği güç üstünlüğüyle yetinmeyip, diğer stratejik bölgelerde de benzer güç üstünlüğüne ulaşmaya yönelik çaba gösterebilmektedir. Bulunduğu bölgede kendi lehine şekillenen güç dengesizliğinin bir benzerini de ulusal güvenliği ve hayati çıkarları bakımından stratejik önem verdiği bölgelerde de inşa etmeye yönelebilmektedir. Ancak bu sayede mutlak güvenlik seviyesine ulaşılacağı

⁴³⁹ Condoleezza Rice, “Rethinking The National Interest: American Realism for a New World”, *Foreign Affairs*, Vol.87, No.4 (July/August 2008), pp.2-14 (p.2).

⁴⁴⁰ Brooks and Wohlforth, *World out of Balance: International Relations and the Challenge of Amerikan Primacy*, p.209.

ve kendi lehine işleyen mevcut tek kutuplu küresel güç dağılımının daha kalıcı hale getirileceği düşünülmektedir. Bu amaçla süper güç, diğer stratejik bölgelerde de hakim pozisyon edinmenin ve kendi lehine güç dengesizliği oluşturmanın fırsatlarını kollamaktadır. Hiç şüphesiz 11 Eylül saldırılarının bu stratejiyi hayata geçirme noktasında ABD'ye manevra alanı açtığı ve kazanıma çevirmek üzere fırsatlar sunmaktaydı.⁴⁴¹ Saldırıların hemen ardından 21 Eylül'de Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada Başkan George W. Bush, bütün devletlerin "ABD'yle birlikte mi hareket edecekleri yahut ona karşı mı gelecekleri" hususunda derhal karar vermesi gerektiğini belirtti. Bunu yanı sıra bundan böyle terörist unsurları barındıran ya da onlara destek çıkan bütün devletlerin ABD'nin düşmanı olarak tanımlanacağı uyarısında bulundu.⁴⁴² Bush'un bu ifadeleri söz konusu düşüncüyü haklı çıkaran ve ABD'nin güç üstünlüğünü saldırgan amaçlarla kullanmaktan kaçınmayacağına işaret eden ilk önemli gelişmeydi.

Be çerçevede aşırı angajman stratejisinin, süper gücün mevcut güç üstünlüğünü daha da üst bir seviyeye çıkarma ve bu güç üstünlüğünü saldırgan kullanma olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. Pek yakın bir güvenlik tehdidi belirmediği halde askeri ittifaklar oluşturma ya da var olanı daha da güçlendirme, diğer bölgelerde zorlama veya işgal yoluyla askeri varlığını genişletme ve anti statükocu devletlere karşı kuvvet kullanmaktan çekinmeme gibi saldırgan yöntemler bu iki boyutun doğal sonuçlarıdır. Buradan hareketle süper güç, henüz bölgesel güç dengesini kendi lehine değiştirme yönünde bir davranış sergilemese dahi, potansiyel anti-statükocu güç merkezleri olarak görülen bölge devletlerine karşı kuvvet kullanımını öneleyebilir. Dolayısıyla aşırı angajman stratejisinin takip edildiği bölgede, klasik dengeleme, çevreleme ve caydırma gibi savunmacı araçların yerini, ön-alıcı (pre-emptive), önleyici (preventive) ve müdahaleci (interventionist) saldırgan araçlar almaktadır.⁴⁴³

Nihayetinde, aşırı angajman davranışı sergileyen süper güç, hem mevcut bölgesel güç dengesini hem de bölgesel güvenlik düzenini bozan güç merkezi haline gelmektedir. Bu bakımdan, bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini koruma üzerine formüle edilen aktif angajman stratejisiyle keskin bir ayrışma söz

⁴⁴¹ Francis Fukuyama, **America at the Crossroads: Democracy, Power and Neoconsequence Legacy**, New Haven: Yale University Press, 2006.

⁴⁴² **The White House**, "President's Address to a Joint Session of Congress", 20 September 2001.

⁴⁴³ Fukuyama, *America at the Crossroads: Democracy, Power and Neoconsequence Legacy*, p.81.

konusudur. 1990'larda Orta Doğu'da uygulamaya konulan aktif angajman stratejisiyle ABD, anti-statükocu devletlerin güç kapasitesini kontrol altında tutarak, statükocu devletlerin güç kapasitesini belli bir düzeye kadar iyileştirerek ve yayılcı devletlere karşı en nihayetinde savunmacı amaçla kuvvet kullanarak bölgesel güç dengesini muhafaza etmeye çalışmıştı. Bununla birlikte aynı dönemde aktif angajman stratejisiyle ABD, Orta Doğu'da caydırıcı askeri varlık bulundurarak, statükocu devletlere güvenlik taahhütlerinde bulunarak ve bölgesel çatışmaları barışçıl yollarla çözüme kavuşturmaya dair çaba harçayarak görece istikrarlı bir bölgesel güvenlik düzeni inşa etmeye uğraşmıştı.

Tek kutuplu uluslararası yapının ikinci on yılında süper gücün bu tür savunmacı ve statükocu davranışlarından vaz geçtiği, tam tersine saldırgan ve anti-statükocu davranışlar sergilemeye başladığı açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle ABD, 1990'larda Orta Doğu'da ulusal güvenliğini ve bölgedeki hayati çıkarlarını gözeterik bölgesel güç dağılımının ve güvenlik yapısının kendi aleyhine şekillenmemesini engellemeye çalışırken, 2000'lerde ise kendisinin güç üstünlüğüne sahip olduğu bir bölgesel güç dağılımı oluşturmaya yöneldi. ABD'nin böyle bir yapıya bürünen Orta Doğu politikası, literatürde "kuvvet kullanarak rejim değiştirme" davranışına gönderme yapan Bush Doktrini şeklinde adlandırılmaya başlandı.⁴⁴⁴ Sonuç olarak, aktif angajman stratejisinin izlendiği 1990'larda ABD, bölge dışından dengeleyici bir güç statüsünden, 2000'lerde bizzat bölgesel güç dağılımını kendisi bozan dış güç statüsüne dönüştü. ABD'nin Orta Doğu'ya aşırı angaje olması durumunda da, bölgesel güçler arasındaki rekabetin gidişatına yön veren güç boşluğu asgari düzeye inerken, güvenlik tehdidi algılarını şekillendiren güvenlik açığı ise azami düzeye çıktı (Hp.4a).

2000-2010 döneminde ABD'nin Orta Doğu politikasının düşünsel arka planına ve bunun uygulamadaki yansımalarına bakıldığında, aşırı angajman stratejisinin kuramsal varsayımları ve pratik yansımaları kolaylıkla fark edilmektedir. İlk önce, ABD'nin Orta Doğu'ya dair grand stratejisinin düşünsel arka planının omurgasını oluşturan strateji belgeleri üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda üzerinde durulması gereken ilk önemli belge, Bush'un Ocak 2002 tarihli "Birliğin

⁴⁴⁴ John J. Mearsheimer, "Imperial Design", **The National Interest**, No.111 (January/February 2011), pp.16-34 (p.21).

Durumu” demecidir.⁴⁴⁵ Bu demeç, ABD’nin Orta Doğu’ya ilişkin politikasının gözden geçirilerek saldırgan bir boyut kazandığının ilk somut belgesi oldu. Bu demeçte, öncelikle ABD’nin ulusal güvenliğine ciddi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu ve ülkenin hali hazırda bir savaş içerisinde bulunduğu vurgulanmaktadır. ABD’nin kendini artık güvende hissetmediği, güvende kalmanın dışarıda etkin davranmayı ve içeride ise teyakkuzda olmayı gerektirdiği ileri sürülmektedir. Terörist örgütlerin yok edilmesi ile kitle imha silahlarına sahip olmaya çalışan devletlerin ABD’nin ulusal güvenliğini tehdit etmelerinin önüne geçilmesi şeklinde belirlenen iki ana hedefe ulaşılması hususunda kararlılıkla çalışılacağı belirtilmektedir.

Bu metinde “şer eksen” olarak tanımlanan İran, Irak ve Kuzey Kore; elde etmeye çalıştıkları nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarıyla sadece ABD ve müttefiklerinin ulusal güvenliğine değil, aynı zamanda dünya güvenliğine karşı büyük tehlike oluşturdukları belirtilmektedir. Ayrıca, Orta Doğu’da el-Kaide’nin yanında Hamas ve Hizbullah’ı da terörist örgütler arasında saymakta ve bölgedeki “şer eksen” ülkelerini bunların arakasında yer almakla suçlamaktadır. Aynı metinde “dünyanın en tehlikeli rejimlerinin, dünyanın en yıkıcı silahlarıyla” Amerika ve dünya güvenliğini tehdit etmelerine izin verilmeyeceği vurgulanarak, tarihin ABD’ye bu konuda ayrıcalıklı bir sorumluluk yüklediğine işaret edilmektedir. Tüm bunların yanında, ulusal güvenliğinin sağlanması amacıyla ABD’nin “ne gerekiyorsa” yapılması noktasında tereddüt etmeyeceğini dünyanın geriye kalanının bilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

ABD’nin grand stratejisinin revize edildiğine ilişkin ipuçlarını içeren ikinci önemli metin, Haziran 2002 tarihli Bush’un West Point demecidir.⁴⁴⁶ 11 Eylül saldırılarının küresel güç üstünlüğüne sahip olan ABD açısından tehdit ve fırsatları birlikte getirdiğine dikkat çekilen demeçte, ABD’nin geçmişte emsali görülmemiş şekilde bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya olduğu ama aynı zamanda dünyayı yeniden şekillendirme hususunda da tarihi bir fırsatı yakaladığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, kitle imha silahlarına ve balistik füze teknolojisine sahip olan otoriter küçük devletler ve devlet dışı aktörlerin ABD ve müttefiklerinin ulusal güvenliğine ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğu ve

⁴⁴⁵ **The White House**, “President Delivers State of the Union Address”, 29 January 2002.

⁴⁴⁶ **The White House**, “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, 1 June 2002.

mevcut dış politika araçlarıyla bu yeni stratejik tehdidin üstesinden gelinemeyeceğine dikkat çekilmektedir. Bu nedenle, klasik güvenlik tehditlerine karşı uygulamaya konulan Soğuk Savaş ürünü caydırma ve çevreleme gibi savunma eksenli dış politika araçlarıyla yeni güvenlik tehditlerin bertaraf edilmesinin mümkün olmayacağı ileri sürülmektedir. Bu yeni koşullar altında savunmada kalındığı takdirde yeni güvenlik tehditleriyle baş edilemeyeceği, yapılması gerekenin daha tehditler ortaya çıkmadan ön-alıcı savaşları başlatmak ve ABD'nin askeri gücünün hiçbir şekilde meydan okunamayacak bir kapasiteye çıkarmak olduğu üzerinde durulmaktadır. Güvende kalmanın yegâne yolunun ön-alıcı boyutta eyleme geçmek olduğunun belirtildiği demeçte, ABD'nin güç artırımına gitmek suretiyle dünyayı yeniden inşa etme noktasındaki tarihi fırsatı değerlendireceği ifade edilmektedir.

ABD'nin bu döneme dair Orta Doğu stratejisinin temel yapı taşlarını sıralayan en önemli strateji belgesi Eylül 2002'de Beyaz Saray tarafından yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi adlı metindir.⁴⁴⁷ Bu strateji belgesi ABD'nin ulusal güvenlik stratejisini yeniden formüle ettiğinin en somut göstergesi oldu.⁴⁴⁸ Her şeyden önce ABD'nin uluslararası konumunu tanımlayan bu strateji belgesi, eşi ve benzeri olmayan bir güç ve nüfuza sahip olduğunu belirtmektedir. Önceki metinlere paralel bir şekilde, ABD'nin ayrıcalıklı bu uluslararası pozisyonunun ona küresel güvenlik ve istikrarın sağlanması hususunda olağanüstü sorumluluklar yüklemekle beraber, fırsatlar da sunduğu üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda elinde bulundurduğu küresel güç üstünlüğünün, takip edilecek yeni bir grand stratejiyle ABD'nin ulusal çıkarları ve güvenliğinin daha ileri düzeyde güvence altına alınacağı bir küresel güç dengesinin inşa edilmesi amacıyla kullanılması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu kapsamda önceki güvenlik demeçlerinde ifade edildiği üzere, düşman devletlerin “olası” kitle imha silahlarıyla ABD ve müttefiklerinin ulusal çıkarları ve güvenliğine tehdit oluşturmalarının engelleneceği söylenmektedir.

Ayrıca “en iyi savunmanın, saldırı olduğu” stratejisine doğrudan gönderme yapılarak, ön-alıcı yöntemle terörist gruplar ile bunlara destek veren ve kitle imha silahları üretme programları bulunan devletlerle mücadeleye odaklanılacağı ifade

⁴⁴⁷ **The White House**, “The National Security Strategy of United States of America”, 17 September 2002.

⁴⁴⁸ *Gaddis, “A Grand Strategy of Transformation”, p.56.*

edilmektedir. ABD'nin ulusal güvenliğinin tehditlerin kendi sınırlarına ulaşmadan tespiti ve yok edilmesine dayandığını dile getiren belge, ulusal güvenlik tehditlerine karşı ön-alıcı ve önleyici politikanın uygulanması sırasında yalnız başına kalsa dahi tek taraflı olarak harekete geçme hususunda tereddüt etmeyeceğini yinelemektedir. Kitle imha silahı ve balistik füze sistemi programlarıyla konvansiyonel olmayan silah kapasitesine ulaşarak ABD'nin kendileri karşısındaki konvansiyonel güç üstünlüğünü pasif konuma düşürmeyi hedefledikleri gerekçe gösterilerek, “haydut devletler” ile 1990'larda olduğundan farklı olarak reaktif değil, proaktif bir şekilde mücadele edileceği dile getirilmektedir. Böylece “haydut devletler” tanımlaması kapsamında “şer eksen” içerisinde sayılan İran ve Irak'a ek olarak, Suriye, Sudan ve Libya da olduğundan, Orta Doğu'da ABD'nin baskısı ve askeri müdahalesiyle yüzleşme olasılığı olan devletler listesi genişletilmiş oldu. Son olarak, radikal fikirler ve terörist örgütler bakımından elverişli zemin oluşturan otoriter, totaliter ve kapalı rejim ve toplumların dönüştürüleceği, Orta Doğu'da ılımlı, modern, demokratik ve dışa açık yönetimlerin inşa edilmesi için çaba harcanacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda ABD, Aralık 2002'de Orta Doğu Ortaklık İnisiyatifi/BOP (Middle East Partnership Initiative), adlı projeye bölgenin siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşüme öncülük edeceğini açıkladı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın himayesinde faaliyetler yürütecek olan projeye, Bush yönetimi yüklü miktarlarda mali kaynak tahsis etti.⁴⁴⁹

21. yüzyılın ilk on yılında ABD'nin Orta Doğu stratejisinin temel ilkelerini belirleyen ve gidişatını tayin eden ikinci ulusal güvenlik stratejisi belgesi Mart 2006'da yayımlandı.⁴⁵⁰ Söz konusu strateji belgesi, 2002'de yayımlanan ulusal güvenlik stratejisiyle temel güvenlik kaygıları, hedefleri, öncelikleri ve araçları açısından büyük oranda örtüşmektedir. Bu belge öncelikle “terörizme karşı savaş” doktrininin henüz sona ermediğin altını çizmekte ve ABD'nin öncesine kıyasla daha güvenli olduğu, ancak hala arzu edilen güvenlik düzeyine ulaşamadığı tespitinde bulunmaktadır. Bundan dolayı, ABD'nin caydırma ve çevreleme gibi savunma temelli dış politika enstrümanları yerine ön-alıcı, önleyici, müdahaleci saldırgan enstrümanları kullanmaya devam edeceği belirtilmektedir. 2006 yılı

⁴⁴⁹ Stephen Mcinerney, “The Bush Administration's Budge and Democracy in the Arab World”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 12 August 2008.

⁴⁵⁰ **The White House**, “National Security Strategy of United States of America”, 16 March 2006.

itibariyle ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik ciddi meydan okumaların devam ettiğine değinen belge, terör örgütlerine (İsrail'in güvenliğini tehdit eden Hamas ve Hizbullah kast edilmektedir.) destek çıktıkları gerekçe gösterilerek İran ve Suriye Orta Doğu'da öncelikle cezalandırılması gereken iki devlet olarak sayılmaktadır. 2002'de olduğu gibi Orta Doğu'da kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve otoriter siyasal sistemlerin varlığını sürdürmesi ABD'nin ulusal güvenliğini ve bölgesel barış ve istikrarı bozan iki ana faktör olarak sıralanmaktadır. Bu nedenle, ABD'nin kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve demokratik siyasal sistemlerin inşa edilmesi hususundaki taahhütlerinin hala geçerliliğini koruduğuna dikkat çekilmektedir.

Bu kapsamda ilgili belgede, nükleer programı ve bölgesel davranışları nedeniyle özellikle İran'ın oluşturduğu güvenlik tehdidi ve meydan okumanın üstesinden nasıl gelineceği meselesine genişçe yer verilmektedir. ABD'nin karşı karşıya olduğu en büyük meydan okumanın İran'dan geldiğinin altı çizilmektedir. Buna gerekçe olarak, İran'ın başta nükleer program yürütmesi olmak üzere, Hizbullah ve Hamas'a destek vermesi, müttefiki İsrail'in güvenliğini tehdit etmesi, İsrail-Filistin barış görüşmelerine karşı çıkması ve Irak'ın içişleri karışması gibi nedenler gösterilmektedir. Siyasal sistemi ve dış politika çizgisi değişmeden İran'ın nükleer programı ve diğer güvenlik kaygılarının çözüme kavuşturulamayacağına işaret edilerek, İran'a yönelik askeri müdahaleyle rejim değişiminin gerekliliğine gönderme yapılmaktadır. İran bağlamında bu iki alanda yapılacak dönüşüm, ABD'nin nihai hedefi olarak tanımlanmaktadır. Böylece en büyük güvenlik tehdidi olarak görülen İran rejimiyle ve dış politika davranışlarıyla mücadelede gerekli tüm önlemlerin alınacağı ve tüm araçların kullanılacağı üzerinde durulmaktadır. Ön-alma yönteminin ulusal güvenlik stratejisindeki merkezi konumunu hala koruduğuna değinen belge, uzun vadeli öz savunma ilkesi çerçevesinde ABD'nin tehdit daha ortaya çıkmadan saldırgan davranıp kuvvet kullanılabileceğini saklı tutmaktadır.

Öte yandan, ABD'nin ulusal güvenliğinin artırılması ile demokratik siyasal sistemler arasında nedensel ilişki kuran bu strateji belgesi, Washington yönetiminin otoriter rejimlerin değiştirilmesi ve demokratik siyasal kurumların inşa edilmesi noktasındaki taahhüdünün geçerliğini koruduğu ifade edilmektedir. ABD açısından kalıcı güvenliğin sağlanmasının yolunun Orta Doğu'da radikal

fikirlerin ve terörist örgütlerin yaşam alanı bulamayacağı demokratik siyasal sistemlerin inşa edilmesinden geçtiği ileri sürülmektedir. Orta Doğu'da demokratik siyasal sistemler inşa etme hedefi, ABD'ye yönelik olası terörist saldırılarının önüne geçme düşüncesinin bir sonucu olmakla birlikte, ABD'nin Orta Doğu'da daha fazla kendi lehine işleyen bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeni tesis etmek amacıyla yapılacak olası askeri müdahalelere zemin hazırlamasının bir uzantısıdır. Dikkat çekilmesi gereken bir başka önemli nokta bu dönemde yayımlanan ulusal güvenlik belgelerinde ABD'nin Suudi Arabistan'a ilişkin yaklaşımının köklü bir değişim geçirdiğidir. Önceki on yılda yayımlanan güvenlik belgelerinde Suudi Arabistan'dan ABD'nin bölgesel müttefiki olduğu şeklinde bahsedilmekte ve onun ulusal güvenliğinin sağlanmasına dair yakın güvenlik işbirliğine dikkat çekilmekteydi. 2002 ve 2006 yıllarında yayımlanan güvenlik belgelerine göz atıldığında Suudi Arabistan'a yapılan atıflarda bu tür ifadelerin artık yer almadığına tanıklık edilmektedir.

Yukarıda incelenen güvenlik belgeleri dikkate alındığında genel olarak tümünün ortak paydasının; ABD'nin uzun vadeli ulusal güvenliğini mutlak düzeyde garanti altına almak, Orta Doğu'daki hayati çıkarlarına yönelik olası/potansiyel tehditleri bertaraf etmek ve son olarak sahip olduğu küresel güç üstünlüğünü (tek kutuplu uluslararası yapıyı) kalıcı kılmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde ilk olarak ABD, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Afganistan'da Taliban rejimi tarafından desteklenen bir silahlı örgütün kendisine doğrudan güvenlik tehdidi oluşturabileceğinin farkına varınca, küçük devletler ve onlar tarafından desteklenen silahlı grupların da ulusal güvenliğine meydan okuyabileceğinden ciddi düzeyde kaygı duymaya başladı. Üstelik Hizbullah ve Hamas, müttefiki İsrail'in güvenliğini yakından tehdit etmekle birlikte, İran'a İsrail karşısında görece üstünlük sağladığı ve ABD'nin kendi lehine kurmayı planladığı bölgesel güvenlik düzeni önünde engel teşkil ettiği düşünülmekteydi. Bu nedenle, ABD'nin ulusal güvenliği açısından önceliklerden biri de Orta Doğu'da devletler tarafından desteklenen devlet dışı silahlı grupları etkisiz kılmak ve onların kendisiyle birlikte hareket etmeyen bölge devletleri tarafından dış politika aracı olarak kullanılmasının önüne geçmektir. Bu kapsamda terör örgütü olarak gördüğü* sadece el-Kaide'yi değil, Hizbullah ve Hamas'ı da hedef tahtasına koyarak hem

* ABD, 1997'de Hamas ve Hizbullah'ı, 1999'da da el-Kaide'yi terör örgütü olarak tanıdığını ilan etti. Bakınız: "Foreign Terrorist Organizations", **U.S. Department of States**, Erişim tarihi; 11 April 2018

bunlara hem de bunlarla işbirliği yapan bölge devletlerine karşı saldırgan tedbirler almaya başladı. Böylelikle bölgede zorlama ve kuvvet kullanımıyla rejim değişimi/inşası sürecini başlatmış oldu.

İkinci olarak ABD, Orta Doğu'da müttefiki olmayan bölgesel güçlerin konvansiyonel olmayan silah kapasitesine sahip olma olasılıklarını daha fazla dikkate alarak, böyle bir kapasite değişikliğinin ileride bölgedeki güç dengesini ve güvenlik düzenini kendisi aleyhine dönüştürmesi ihtimaline karşılık saldırgan tedbirler almaya başladı. Kaldı ki, 11 Eylül saldırılarıyla ortaya çıkan küresel konjonktürün ABD'ye bu yönde davranma ve söz konusu ihtimali ortadan kaldırma konusunda fırsat sunduğu düşünülmektedir. İran ve Irak gibi ABD'yle ortak hareket etmeyen bölgesel aktörlerin kitle imha silahları edinme çabaları ve balistik füze teknolojisine sahip olmaları, hem ABD'nin bölgesel çıkarlarını tehlikeye düşürmekte, hem ABD ve başta İsrail olmak üzere müttefiklerinin güvenliğine tehdit oluşturmakta hem de ABD'nin bu devletler karşısındaki güç üstünlüğünü zayıflatma olasılığı taşımaktaydı. Özellikle, iki bölgesel düşmanı İran ve Irak'ın nükleer silah kapasitesine ulaşması, ABD'nin Orta Doğu'da bu devletler karşısındaki hareket özgürlüğünü büyük oranda kısıtlama riski taşımaktaydı.⁴⁵¹

Buradan hareketle Amerikan yönetimi, bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini bozma yönünde fiili bir davranış içerisinde olmasalar dahi, anılan devletlerin potansiyel anlamda oluşturdukları kaygıları daha fazla dikkate almaya başladı. ABD'nin bu tür ileriye dönük tehdit algılarını öncelikle halledilmesi gereken problemler olarak görmeye başlamasında yüzyılın başında yeniden şekillenen uluslararası stratejik koşulların ve güç üstünlüğünün kutup liderine sert tedbirler alma noktasında sağladığı manevra özgürlüğü kilit rol oynamaktaydı. Bu iki dinamik ABD'nin ilgili dönemde saldırgan davranış biçimi sergilemesinde kolaylaştırıcı rol oynadılar. Bu iki dinamiği kendi güvenlik seviyesini diğerleri pahasına mutlak düzeye çıkarma noktasında kazanıma çevirme yönünde çıkar hesabı yapan ABD, saldırgan stratejiyi derhal devreye sokarak doğrudan bölgeye askeri olarak konuşlanmanın sağlayacağı hakim pozisyonla küresel güç üstünlüğünü tahkim etmeyi ve ulusal

⁴⁵¹ Nuno P. Monteiro and Alexandre Debs "The Strategic Logic of Nuclear Proliferation", *International Security*, Vol.39, No.2, (Fall 2014), pp.7-51.

güvenliğine/çıkarlarına yönelik muhtemel tehditlerin önünü almayı planlamaktaydı.

2000 sonrasında ABD'nin Orta Doğu'da grand stratejisinin hangi temel sütunlar üzerine inşa edildiğine ilişkin yukarıda verilen düşünsel arka planın sahadaki pratik yansımalarına bakıldığında, hiç şüphesiz aşırı angajman stratejisinin somut çıktıları gözlemlenmektedir. Amerikan yönetiminin aşırı angajman stratejisini takip ettiğinin en somut göstergesi, 1990'larda İran ve Irak'a karşı eşzamanlı olarak uygulamaya koyduğu savunmacı niteliğe sahip "çifte çevreleme" politikasından vaz geçmek suretiyle, her iki ülkeye yönelik saldırgan politikalar izlemeye başlamasıydı. Bu doğrultuda ABD ilk olarak, Mart 2003'te başlattığı "Irak'ın Özgürlüğü Harekatı'yla Irak'ı işgal etti."⁴⁵² ABD'nin 2003'teki Irak işgali, Ağustos 2010'da yaklaşık 100,000 askeri geri çekerek savaş misyonunu bitirmesi ve Aralık 2011'de de ikili anlaşmalar uyarınca oluşturulan üsler dışında geriye kalan askeri varlığını geri çekmesiyle sona erdi.⁴⁵³ ABD'nin kuvvet kullanımını önceleyen dış politikasının bir sonucu olarak ülke dışındaki Amerikan askeri personel sayısı iki katına çıktı. Tek kutuplu uluslararası yapının ilk on yılında (Körfez Savaşı hariç) ülke dışındaki toplam askeri personel sayısı 250,000 civarında iken, ikinci on yılında bu rakam 500,000 in üzerinde seyrediyordu.⁴⁵⁴ Bu artışın en önemli sebebi ABD'nin Orta Doğu'da sürdürdüğü savaşlar ve artan askeri varlığıydı.

Irak'ın işgali, ABD'nin 1990'larda başvurduğu çevreleme ve caydırma gibi savunma temelli dış politika araçlarını terk ettiğinin, ön-alıcı ve önleyici saldırgan araçları benimsediğinin en somut göstergesi oldu. Üstelik Arap ülkelerinin diplomatik çabalarıyla Bağdat'ın kitle imha silahlarını denetlemesi amacıyla BM Silah Denetim Komisyonu'na izin vermesine rağmen⁴⁵⁵ ABD'nin kuvvet kullanımında ısrarcı davranması, Washington'ın 11 Eylül'ü fırsat olarak gördüğünün ve kazanıma çevirmeyi düşündüğünün de açık göstergesiydi.

⁴⁵² **The Guardian**, "US Forces Enter Heart of Baghdad", 7 April 2003.

⁴⁵³ **The Guardian**, "Barack Obama Announces Total Withdrawal of US Troops from Iraq", 21 October 2011.

⁴⁵⁴ Stuart J. Kaufman, "U.S. National Security Strategy from Bush to Obama: Continuity and Change", Bahram M. Rajaei and Mark J. Miller (Eds.), **National Security under the Obama Administration**, içinde, New York: Palgrave, 2012, pp.11-28 (pp.13-14.).

⁴⁵⁵ Simon Jeffery and Philip Pank, "UN Weapons Inspections", **The Guardian**, 9 December 2003.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin şüphesiz kendine has dinamikleri bulunmaktadır. Irak'ı işgal ederek Orta Doğu'nun stratejik güç ilişkilerine aşırı angaje olan ABD, başlıca şu stratejik hedeflere ulaşmayı planlıyordu.⁴⁵⁶ İlk olarak ABD, Irak'ı işgal ederek onun ileride konvansiyonel olmayan silahlara sahip olmasının önüne geçmeyi hedeflemekteydi. Bu sayede Irak'ın ABD'nin küresel güç üstünlüğünü zayıflatabilecek ve müttefiki İsrail'in güvenliğini tehlikeye düşürecek güç kapasitesine ulaşma olasılığı bertaraf edilmiş oldu. İkinci olarak, Irak'ın işgaliyle Orta Doğu'daki askeri varlığını aşırı seviyeye çıkaran ABD, mevcut çok kutuplu bölgesel güç dengesini kendi lehine tek kutuplu bir yapıya dönüştürerek bölgedeki güç ilişkilerine doğrudan yön veren ve bölgesel aktörler arası etkileşimin stratejik zeminini tayin eden derecede üstünlük kazanmayı amaçlamaktaydı. Böyle davranarak ABD, sadece kendi bölgesinde değil, aynı zamanda Orta Doğu'da da başat güç pozisyonu kazanmak suretiyle küresel güç dağılımındaki konumunu sağlamlaştıracağını düşünmekteydi.

Üçüncü olarak Washington yönetimi tarafından, Irak'a askeri olarak konuşlanarak nükleer program yürüten ve balistik füze teknolojisine sahip olan İran'a kararlılık mesajı verilerek geri adım atılacağı ve hatta bölgede doğrudan varlık göstererek bu devletin kontrol altında tutulacağı hesaplanmaktaydı. Dördüncü olarak, Irak'ta elde edilecek kalıcı askeri üslerle ABD, Orta Doğu'da askeri manevra alanını genişletmek suretiyle, bu konuda Suudi Arabistan ve Türkiye'ye olan ihtiyacını aşağı seviyeye çekmeyi arzu ediyordu. Beşinci olarak, bölgenin üçüncü büyük petrol rezervlerine sahip olan Irak'ı kendi kontrolünde dünyaya açarak, uluslararası ekonomik istikrarı ileriye dönük kalıcı hale getirmeyi ve bu konuda Suudi Arabistan petrolüne bağımlılığı azaltmayı düşünüyordu.⁴⁵⁷ Son olarak, bölgede siyasal dönüşümün hayata geçirilmesi halinde ABD'nin daha güvende olacağı varsayımı uyarınca uygulama alanı olarak seçilen Irak, rejim inşasının başarılması durumunda tüm Orta Doğu'ya "ideal emsal" olarak sunulması

⁴⁵⁶ Bu konuda bakınız: Robert Jervis, "Understanding the Bush Doctrine", **Political Science Quarterly**, Vol.118, No.3, (2003), pp.365-388, Raymond Hinnebusch, "The US Invasion of Iraq: Explanations and Implications", **Critical Middle Eastern Studies**, Vol.16, No.3, (Fall 2007), pp.209-228, Robert Jervis, "The Remaking of a Unipolar World", **The Washington Quarterly**, Vol.29, No.3, (Summer 2006), pp.7-19, Philip H. Gordon, "Bush's Middle East Vision", **Survival**, Vol.45, No.1, (Spring 2003), pp.155-165 (p.159).

⁴⁵⁷ Bakınız: George Friedman, **America's Secret War: Inside the Hidden Worldwide Struggle between America and Its Enemies**, Secon Edition, New York: Anchor, 2005, pp.233-286.

planlanmaktaydı. Bir bakıma Irak, bölgesel çapta sosyo-politik mühendisliğin hayata geçirildiği bir sahaya dönüştürüldü.

2003'teki işgalin ardından da ABD'nin Irak politikası, aşırı angajman stratejisinin temel varsayımları çerçevesinde şekillenmeye devam etti. Washington yönetimi işgalin ardından arzu edilen düzeyde kontrol altına alamadığı, rejim inşası sürecinde başarısız olduğu ve özellikle 2006'dan itibaren iç savaşa sürüklenen Irak'ta askeri varlığını daha da artırma yönünde karar aldı. Ocak 2007'de alınan kararlar, Irak'ta Aralık 2006'da 128,000 seviyesinde seyreden Amerika'nın işgalci askeri personel sayısı, 166,000 seviyesine çıkarıldı.⁴⁵⁸ Daha sonra Washington yönetimi Bağdat ile Kasım 2008'de imzaladığı Güçlerin Statüsü Anlaşması'yla (Status of Forces Agreement/SOFA), aşamalı olarak geri çekilmeyi kabul etmekle birlikte çekilme akabinde Irak topraklarında konuşlu bulunacak Amerikan askeri personeline hukuki zemin elde etti. Washington yönetimi yaklaşık 100,000 Amerikan askerinin çekilmesiyle Ağustos 2010 itibariyle ABD'nin Irak'taki savaş misyonunu sona erdirdiğini açıkladı.⁴⁵⁹ 2011'de tamamlanacak tam çekilmenin ardından kalıcı olması düşünülen Amerikan askeri üslerin bu anlaşmayla yasal zemini oluşturularak güvence altına alındı ve taraflar arasındaki savunma işbirliğinin temeli oluşturuldu.⁴⁶⁰ Ayrıca, yine Kasım 2008'de ABD ile Irak arasında imzalan Stratejik Çerçeve Anlaşması'yla Washington-Bağdat arasındaki enerji, ekonomi, siyasi, ticari ve savunma alanlarında yapılacak işbirliğinin kapsamı tanımlandı.⁴⁶¹ Sonuçta işgal sürecinde imzalanan bu iki anlaşmayla, ABD'nin Irak'taki kalıcı askeri varlığı hukuki statü kazanırken, Irak'ın dış politika çizgisinin ABD'nin bölgesel çıkarlarına aykırı şekillenmeyeceği güvence altına alınmaktaydı.

Aynı dönemde ABD'nin İran'a ilişkin tutum ve davranışı da aşırı angajman stratejisi düzleminde yeniden yapılandırıldı. Öncelikle ABD, İran'a karşı 1993'ten beri izlediği çevreleme politikasına son verdi. Irak'ın işgalinin tamamlanmasının ardından ABD, bu kez "şer eksenli" ülkeleri arasında saydığı İran üzerinde baskı

⁴⁵⁸ Alan Mclean, "American Forces in Afghanistan and Iraq", **The New York Times**, 6 June 2011.

⁴⁵⁹ Even MacAskill, "Six Years after Iraq İnvtsion, Obama Sets Out His Exit Plan", **The Guardian**, 27 February 2009.

⁴⁶⁰ **U.S. Department of State**, "Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq on the Withdrawal of United States Forces from Iraq and Organisations of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq", 17 November 2008.

⁴⁶¹ **U.S. Department of State**, "Strategic Framework Agreement for a Relationship of Friendship and Cooperation between the United States of America and the Republic of Iraq", 17 November 2008.

kurmaya yöneldi. İran'ın Orta Doğu'da ABD'nin çerçevesini çizdiği ve sınırlarını belirlediği düzlemde dış politika çizgisi yürütmemesi onu ABD'nin saldırgan davranışlarının hedefi haline getirmekteydi. Mayıs 2003'ten itibaren Tahran yönetimi ile el-Kaide arasında işbirliği olduğu iddialarını ileri süren Washington yönetimi,⁴⁶² İran'a yönelik uygulamaya koyacağı saldırgan davranışlarına uluslararası meşruiyet sağlama arayışı içine girdi. Bunun üzerine Irak'ta uygulamaya konulan planın bir benzerinin bu kez İran'a yönelik devreye sokulacağı ve rejim değiştirme konusunda ABD'nin ikinci durağının İran olacağı endişesi uluslararası ölçekte gündemi işgal etmeye başladı.

ABD'nin Irak'ı işgalinin stratejik hedefleri arasında İran'ın konvansiyonel olmayan silahlarla güç artırımında bulunmasının önünün kesileceği düşüncesi bulunmaktaydı. Ancak ABD'nin kuvvet kullanımından çekinmeyerek bölgeye aşırı angaje olması ve “şer eksenini” kapsamına alınması İran'ın ulusal güvenliğine yönelik tehdit seviyesinin olağan üstü seviyeye (aşırı kendine yardım) çıkmasıyla sonuçlandı. Bunun sonucunda da İran, beklentilerin aksine ABD'nin oluşturduğu pek yakın güvenlik tehdidini caydırmak maksadıyla kısa vadede konvansiyonel olmayan güç kapasitesine (nükleer güç) ulaşmanın yollarını aramaya yöneldi.⁴⁶³ ABD'ye ilişkin güvenlik kaygıları oldukça artan İran'ın nükleer program yürüttüğü Ağustos 2002'de ortaya çıktı.⁴⁶⁴ ABD'nin müzakerelere katılmayı reddettiği İran ile EU-3 (Almanya, Fransa ve İngiltere) arasında yürütülen müzakereler sayesinde Ekim 2003'te Tahran yönetimi nükleer programını askıya aldı.⁴⁶⁵ Ancak bu durum fazla sürmedi, Ağustos 2005'te Tahran yönetimi nükleer programını yeniden başlattığını duyurdu.⁴⁶⁶

Bunun üzerine ABD'de kuvvet kullanımı da dahil İran'da rejim değiştirme planının uygulamaya konulması tartışılmaya başlandı. Washington yönetiminden en üst seviyede İran'a yönelik kuvvet kullanımı tehditleri yapılmaya başlandı. Ocak 2006'daki Birliğin Durumu demecinde, İran'ın nükleer güç kapasitesine ulaşmasına kesinlikle izin verilmeyeceğinin altını çizen Bush, İran halkına seslenerek ülkelerinde rejim değişiminin gerekli olduğunu ifade ediyordu. Aynı

⁴⁶² **The New York Times** “US Suggests al-Qaeda Cell in Iran Directed Saudi Bombings”, , 21 May 2003.

⁴⁶³ Mearsheimer, “*Imperial Design*”, p.21, Walt, “*The End of American Era*”, p.15.

⁴⁶⁴ **The Guardian**, “Timeline of Iran's Nuclear Programme”, 24 November 2013.

⁴⁶⁵ **The Guardian**, “EU Ministers Strike Iran Deal”, 22 October 2003.

⁴⁶⁶ Kate Lyons, “Iran's Nuclear Talks. Timeline”, **The Guardian**, 14 July 2015.

demeçte, İran'ın Filistin (Hamas) ve Lübnan'da (Hizbullah) terörist gruplara destek verdiği ve bu davranışın sona ermesi gerektiği üzerinde durulmaktaydı.⁴⁶⁷ Takip eden süreçte İran'da rejim değişiminin kaçınılmaz olduğuna ve gerekliliğine dair beyanlar Amerikan yönetiminden sıklıkla geldi. Bu süreçte ABD'nin sürekli olarak İran'ın terör örgütleriyle ilişkili olduğu ve bölgesel istikrarsızlığa yol açtığı üzerinde durması, İran'a yönelik olası askeri saldırının psikolojik ortamını hazırlanmanın bir parçası olarak kendini göstermekteydi.

Her ne kadar bunda başarı elde edememeydiyse de, 2006'dan itibaren ABD'nin İran'a ilişkin planını yavaş yavaş uygulamaya koyduğu görüldü. Bundan böyle Amerikan yönetimi İran'ı istikrarsızlığa sürüklemek amacıyla bir dizi açık ve gizli operasyon başlattı.⁴⁶⁸ Bu kapsamda ABD, terör örgütü PKK'nın İran kolu PJAK'a işgal ettiği Irak üzerinden destek vererek İran'da istikrarsızlık ve iç karışıklık çıkarmaya çaba harcadı.⁴⁶⁹ İran'ın etnik azınlık grupları Kürtler, Araplar ve Beluciler üzerinden ABD, ülkede iç karışıklık çıkararak dış müdahaleyi haklı çıkaracak stratejik zemini hazırlamaya çalışıyordu.⁴⁷⁰ Irak'taki Kürt azınlığın yaşadığı bölge üzerinde ayrılıkçı planları olan PJAK'ı destekleyen ABD, İran'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmekteydi. Bunların yanı sıra, Eylül 2006'da Amerikan Kongresi'nde çıkarılan yasayla (Iran Freedom Support Act),⁴⁷¹ rejim karşıtı muhalif ve azınlık gruplara mali destek sağlanarak İran'da siyasal istikrarsızlık ve iç karışıklık çıkarılmaya çaba sarf edildi. Tam da bu sırada ABD'nin İran'a yönelik muhtemel askeri müdahalesine dair savaş planları bile ortaya çıktı.⁴⁷² Ekim 2007'ye gelindiğinde yaptığı açıklamada Bush, İran'ın nükleer silah üretmesi durumunda "III. Dünya Savaşı"nın çıkabileceği şeklinde uyarıda bulundu.⁴⁷³ Öyle ki, İran'a yönelik askeri müdahalenin oldukça ciddi bir şekilde gündeme gelmesi üzerine Tahran yönetimi, İran'ın saldırıya uğraması halinde

⁴⁶⁷ **The White House**, "State of Union Address by the President", 31 January 2006.

⁴⁶⁸ Joseph A. Kechichian, "Can Conservative Arab Gulf Monarchies Endure a Forth War in the Persian Gulf?", **Middle East Journal**, Vol.61, No.2, (Spring 2006), pp.283-306 (p.289).

⁴⁶⁹ Richard A. Opiel, " In Iraq, Conflict Simmers on a 2nd Kurdish Front", **The New York Times**, 23 October 2007, Ali Eteraz, "US Supports Terrorists That are Also Not Terrorists", **Hoffpost**, 23 October 2007.

⁴⁷⁰ Seymour M. Hersh, "Preparing the Battlefield", **The New Yorker**, 7 July 2008.

⁴⁷¹ **The Washington Post**, "House Approves Iran Freedom Support Act", 28 September 2006.

⁴⁷² Ewen MacAskil, "Target Iran:U.S. Able To Strike in the Spring", **The Guardian**, 10 February 2007

⁴⁷³ **The New York Times**, "Nuclear-Armed Iran Risks World War III, Bush Says", 17 October 2007.

stratejik konudaki Hürmüz Boğazı'nı trafiğe kapatarak misilleme yapacağı tehdidinde.⁴⁷⁴

Tüm bunlar olurken bir yandan da ABD, 2006'dan itibaren hem Güvenlik Konseyi'ni kullanarak hem de kendisinin tek taraflı olarak aldığı pek çok uluslararası yaptırım kararıyla İran'ı ekonomik, ticari, mali, enerji ve savunma alanlarda köşeye sıkıştırmaya ve güç kapasitesini zayıflatmaya çalıştı. Aralık 2006'da alınan 1737 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile İran'a derhal nükleer programını askıya alması çağrısında bulunurken, diğer tüm devletlere ise nükleer programında kullanılacak donanım ve teknolojinin transferini yasakladı.⁴⁷⁵ Üstelik bu karar, BM'nin 7. bölümü kapsamında alındığından muhtemel bir askeri saldırının ön hazırlığı olarak okunmaktaydı. 7. bölüm, uluslararası barış ve güvenliğin bozulması durumunda Güvenlik Konseyi'nin önce 41. madde uyarınca kuvvet içermeyen önlemleri alacağını, ancak bunların yetersiz kalması durumunda da kuvvet kullanımına başvurabileceğini öngörmektedir.⁴⁷⁶ Bunun ardından, Tahran yönetiminin İran'ın uranyum zenginleştirme programından geri adım atmayacağı yönündeki açıklamaları ABD'yi ek tedbirler almaya zorladı. Bunun üzerine Mart 2007'de Güvenlik Konseyi 1747 sayılı karar ile İran'a silah ihracatına ambargo getirildi ve ekonomik yaptırım kararı alındı.⁴⁷⁷ Bu kararlarla ABD, BM şartının 7. bölümü kapsamındaki diplomatik yolların tükenmesiyle kuvvet kullanımının kaçınılmaz olacağı şartları olgunlaştırmayı arzuluyordu.

Aşırı angajman ekseninde yeniden formüle edilen ABD'nin Orta Doğu politikasının bir diğer pratik yansıması İsrail-Filistin çatışmasında görüldü. Önceki on yılda aktif angajman stratejisi uyarınca ABD, bölgesel barış ve istikrarın tesis edilmesi amacıyla İsrail-Filistin çatışmasının barışçıl çözümü konusunda aktif ve yapıcı bir politika yürütmüştü. Birinci İntifada'nın (1987-1993) devam ettiği esnada doğrudan sorumluluk alan Amerikan yönetimi, tarafların müzakere masasında barışçıl çözüme varmalarının önünü açan 1991'de Madrid Konferansı'nın gerçekleştirilmesi ve ardından 1993'te Oslo I Sözleşmesi'nin imzalanmasında kilit rol oynamıştı. 1990'lar boyunca iki taraf arasında bu sözleşmeyi takip eden bir dizi anlaşmanın imzalanmasında da ABD aktif sorumluluk aldı. Bölgesel çatışmaların

⁴⁷⁴ **The Financial Times**, "Khamenei Warning to US: Iran 'Ready to Retaliate'", 9 February 2007.

⁴⁷⁵ **United Nations Security Council**, "Resolution 1737", 23 December 2006.

⁴⁷⁶ **United Nations**, "Charter of the United Nations", 26 June 1945.

⁴⁷⁷ **United Nations Security Council**, "Resolution 1747", 24 March 2007.

diplomasiyi etkin işleterek barışçıl çözüme kavuşturulması aktif angajman stratejisinin bölgesel güvenlik düzeni inşa etmeye dönük süper güce yüklediği sorumluluklardan birini oluşturmaktadır. Ancak ABD, 2000-2005 döneminde yaşanan İkinci İntifada sırasında taraflar arasındaki çatışmaları sonlandırmaya dönük aktif çaba yürütmedi. Uzlaşma ve barışçıl çözümden yana aktif ve yapıcı tavır almayarak ve saldırgan davranan İsrail üzerinde baskı kurmayarak ABD, bu devletin Filistin halkına yönelik hukuksuz uygulamaları ve saldırılarının önünü açmaktaydı.⁴⁷⁸

İkinci İntifada esnasında Suudi Velihaht Abdullah'ın* Mart 2002'de Beyrut'ta düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Arap-İsrail anlaşmazlığının barışçıl çözümüne yönelik barış önerisi olan Arap Barış İnisyatifi, ABD'nin somut desteğini arkasına alamayınca İsrail tarafında da kabul görmedi. Arap Barış İnisyatifi, İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesi ve başkenti Doğu Kudüs olan Filistin devletinin kurulması karşılığında, İsrail devletinin bütün Arap devletleri tarafından resmi olarak tanınmasını ve onunla normal diplomatik ilişki kurulmasını içermektedir.⁴⁷⁹ Başlangıçta İsrail-Filistin çatışmasının sonlandırılmasına yönelik kayda değer bir sorumluluk almayan ve taviz vermesi noktasında İsrail üzerinde baskı oluşturmayan ABD, ancak Kasım 2007'de Annapolis Müzakereleri kapsamında iki taraf arasında başarısız bir arabuluculuk girişiminde bulundu.⁴⁸⁰

ABD'nin Orta Doğu'daki saldırgan davranışları bölgesel güçler arasında yalnızca İsrail'in stratejik çıkarlarına hizmet etmekte ve ulusal güvenliğinin sağlanmasına katkı yapmaktaydı. ABD'nin bölgeye aşırı angaje olmasını bölgesel hedef ve öncelikleri açısından stratejik bir fırsat olarak değerlendiren İsrail, "saldırgan peşine takılma" stratejisi izleyerek, yeni bölgesel denklemde konumunu tahkim etmeye yoğun çaba harcadı. Yayılmacı dış politika çizgisi nedeniyle diğer bölgesel güçler arasında kendisini stratejik kuşatma içerisinde hisseden İsrail, saldırgan davranan süper gücün peşine takılarak bu dezavantajlı durumdan kurtulmayı planlamaktaydı. Dolayısıyla süper gücün aşırı angajman stratejisi İsrail'in ulusal güvenlik kaygılarının azaltılması hususunda fırsat olarak değerlendirilmekteydi.

⁴⁷⁸ Marina Ottaway and Mohammed Herzallah, "The New Arab Diplomacy: Not with the U.S. and not Against the U.S.", **Carnegie Papers**, No.94, (July 2008), pp.1-15 (p.7).

* 1995'te Kral Fahd'ın felç geçirmesiyle ülke yönetimini fiili olarak üstlenen Velihaht Abdullah, 2005'te Kral Fahd'ın vefat etmesiyle resmi olarak yönetime geldi.

⁴⁷⁹ **The Guardian**, "Arab Peace Initiative: Full Text", 28 March 2002.

⁴⁸⁰ **The Guardian**, "Annapolis Agreement: Full Text", 27 November 2007.

Kuramsal açıdan bakıldığında bir bakıma İsrail, saldırgan davranan süper gücün peşine takılmak suretiyle, onun kazanımlarından kendine düşen payı almanın yollarını aramaktaydı. Irak'ın işgal edilerek pasif bir bölge devletine dönüştürülmesi ve İran'ın ABD'nin askeri varlığı ve olası askeri saldırısı nedeniyle manevra alanının kısıtlanması ve Suudi Arabistan'ın 11 Eylül terör saldırılarıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle köşeye sıkışmış olması İsrail'in manevra alanını genişletmekteydi. Tek kutuplu bir yapıya bürünen bölgesel güç dengesinde ABD'yle ittifak yapan İsrail, 1990'larda barış görüşmeleri sürecinde verdiği tavizleri tekrar geri almaya koyuldu. ABD'nin dolaylı desteğini arkasına alan İsrail, II. İntifada esnasında Gazze ve Batı Şeria'yı yeniden işgal etti. ABD'yle ittifakını sürdüren İsrail, II. İntifada sonrasında da saldırgan ve yayılcı politikalarını devam ettirdi ve rakipleri karşısındaki bölgesel konumunu git gide güçlendirdi.

2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: ABD

Önceki kısımda süper güç olarak ABD'nin radikal bir şekilde yeniden formüle edilen Orta Doğu stratejisinin düşünsel alt yapısı ve uygulama alanları üzerinde duruldu. Bu ikinci kısımda ise ABD'nin yeniden yapılandırılan grand stratejisinin Orta Doğu'da beraberinde getirdiği yeni bölgesel denklemde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması açıklığa kavuşturulacaktır. 2000-2010 döneminde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması, 1990-2000 döneminde yapıldığı gibi yukarıda kuramsal çerçeve bölümünde oluşturulan ulusal güvenlik tehdidi tanımlama parametreleri esas alınarak yapılacaktır. 2000 sonrası Orta Doğu'da yeniden şekillenen bölgesel güç yapısı ve güvenlik düzenine odaklanılmak suretiyle Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin hangi devlet(ler)den geldiğinin tespiti yapılacaktır. Bu kısımda Suudi Arabistan açısından ulusal güvenlik tehdidinin tanımlamasının yapılması, bir sonraki kısımda bu devletin güvenlik stratejisinin hangi sütunlar üzerine inşa edildiği hakkında yol gösterici olacaktır.

Herhangi bir devletin ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması sürecinde sitemdeki diğer devletlerin yalnızca toplam güç miktarlarına odaklanması gerekli olduğu, ancak yeterli bir parametre olmadığı tespitinde bulunulmuştu. Bu sebeple ilgili güç miktarının mekânı, niteliği ve kullanımı olmak üzere üç tamamlayıcı parametreye gereksinim duyulduğu ileri sürülmüştü (Hp.1b). Buradan hareketle söz konusu

ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli dikkate alındığında, ilk olarak üzerinde durulması gereken parametre gücün mekânıdır. Mevcut bölgesel güç dengesini değiştiren yahut değiştirme yönünde girişimde bulunan devlet, ilgili bölgesel güç dengesini ortaya çıkaran devletlerin güvenlik tehdidi algılarını harekete geçirmektedir (Hp.1a). O halde burada dikkatlerden kaçırılmaması gereken husus, kurulu bölgesel güç dağılımını değiştiren yahut değiştirmeye dönük girişiminde bulunan tarafın bu sistemin kurucu unsurları tarafından güvenlik tehdidi olarak görüldüğüdür. Bunun yanında, bölgesel güç dengesi, kurucu bölgesel aktörler tarafından tehdit edilebildiği gibi, bölge dışından güçlü bir devlet tarafından da tehdit edilebildiği göz ardı edilmemelidir.

2000-2010 döneminde ABD'nin Orta Doğu'ya ilişkin grand stratejisini yeniden formüle etmesi bölgesel güç dengesi üzerinde köklü bir değişikliğe yol açtı. Önceki kısımda da ifade edildiği üzere, Orta Doğu'da bölgesel güç dengesini ve güvenlik yapısını korumaya odaklı aktif angajman stratejisini terk eden ABD, aşırı angajman stratejisi izlemeye başladı. Süper gücün askeri varlığını aşırı düzeye çıkararak ve hatta devlet işgal ederek Orta Doğu'ya doğrudan yerleşmesiyle mevcut çok kutuplu bölgesel güç dağılımı, dışarıdan süper gücün müdahil olduğu tek kutuplu bir yapıya dönüştü. Özellikle Irak'ı işgal etmek suretiyle ABD'nin Orta Doğu'ya doğrudan yerleşmesi, 1990-2000 döneminde inşa edilen bölgesel güç yapısı ve güvenlik düzeninin artık geçersiz olduğu yeni bir stratejik ortam doğurdu. Mart 2003'ten askerlerinin kahir ekseriyetini geri çekerek Ağustos 2010'daki savaş misyonunu sona erdiren kadar Irak'ta işgalini sürdüren ABD, Orta Doğu'da devletlerin birbirleriyle etkileşime girdiği yapısal düzlemi ve stratejik zemini tayin eden yegâne güç oldu.

Süper gücün bölgede aşırı askeri varlık göstermesi sonucunda bölgesel güç dağılımı değişti. Bundan önce bölgesel güç dengesinin ana bileşenleri bölgesel güçler iken, bundan böyle süper güç statüsüne sahip olan bir devleti de içerisinde barındırmaya başladı. Bölgesel güç dağılımının temel kurucu aktörlerinden biri olan bölgesel güç statüsündeki Irak, güç denkleminin dışına itilmekle kalmadı, aynı zamanda yerini süper güç statüsüne sahip olan ABD aldı.⁴⁸¹ 2003'te işgale uğramasıyla Baas ordusunun dağıtılması ve daha sonra 2006'dan itibaren iç savaşa sürüklenmesi

⁴⁸¹ Henner Furling, "Conflict and Cooperation in the Persian Gulf: The Interregional Order and US Policy", **Middle East Journal**, Vol.61, No.4, (Fall 2007), pp.627-640 (p.631).

Irak'ı bölgesel güç dengesinin kurucu unsuru olma statüsünden düşürdü. Buna karşılık, süper güç kapasitesine sahip olan ABD'nin bölgede bulunması, en güçlü devletler statüsünün bölgesel güçler olduğu Orta Doğu'da güç dengesizliği ortaya çıkardı. Bu sebeple, bölgesel güçlerin temel aktörler olduğu Orta Doğu güç yapısı, bölgede stratejik ilişkilerin şekillenmesinde süper gücün merkezi aktör halini aldığı yeni bir yapıya dönüştü. Bu yeni stratejik ortam da bölgesel güçlerin güvenlik tehdidi algılamaları ve dış politika davranışları üzerinde oldukça önemli sonuçlar doğurdu.

Tablo XI: Orta Doğu Konvansiyonel Güç Dağılımı (2000-2010)

		İran	Mısır	İsrail	Türkiye	Suudi Arabistan
2000	Savunma Harcaması	5,6 milyar dolar	4 milyar dolar	14,1 milyar dolar	20 milyar dolar	30,1 milyar dolar
	Askeri Personel	513,000	448,500	172,500	609,700	126,500
	Tank	1,135	3,410	3,900	4,205	1,055
	Zırhlı Araç	705	4,230	10,300	7,100	2,620
	Top	9,404	3,600	6,573	3,628	908
	Savaş Uçağı	291	580	385	505	417
	Savaş Gemisi	66	51	47	71	34
	Denizaltı	5	4	2	14	
2005	Savunma Harcaması	12,1 milyar dolar	5,3 milyar dolar	16,5 milyar dolar	14,2 milyar dolar	38 milyar dolar
	Askeri Personel	420,000	468,500	168,500	514,850	199,500
	Tank	1,613	3,855	3,657	4,205	1,055
	Zırhlı Araç	1,285	5,682	10,807	4,543	4,460
	Top	8,196	4,348	5,432	7,450	868
	Savaş Uçağı	281	572	402	445	291
	Savaş Gemisi	259	59	54	74	76
	Denizaltı	3	4	3	13	
2010	Savunma Harcaması	13,4 milyar dolar	5 milyar dolar	16,3 milyar dolar	16,7 milyar dolar	52,35 milyar dolar
	Askeri Personel	523,000	468,500	176,500	510,600	233,500
	Tank	1,613	3,723	3,501	4,503	910
	Zırhlı Araç	1,365	9,842	10,827	4,543	3,320
	Top	8,196	4,480	5,432	7,450	855
	Savaş Uçağı	312	461	461	426	280
	Savaş Gemisi	152	51	64	66	76
	Denizaltı	3	4	3	14	

Kaynak: Military Balance ve Stockholm International Peace Research Institute'den derlenmiştir.

Bu döneme ilişkin Orta Doğu'da konvansiyonel güç dağılımını gösteren Tablo XI'e göz atıldığında, bölgesel güç dağılımının en üst kulvarında bulunan bölgesel güçlerin kabaca birbirlerine denk oldukları anlaşılmaktadır. Fakat bunun yanında, Suudi Arabistan'ın askeri güç kapasitesinin hala bölgesel aktörler arasında görece zayıf kaldığını da ifade etmekte gerekiyor. Yine de bölgesel güçlerden birinin diğerine ciddi bir güç üstünlüğünün olmadığı bir güç dağılımı ortadadır. Bu nedenle 1990'larda olduğu gibi, ABD dışarıda tutulduğunda 2000'lerde de Orta Doğu'da bölgesel güç dağılımı çok kutupludur. Ancak bu dönemde bölgeye aşırı angaje olan ABD'yi denkleme dahil ettiğinizde, bölgesel güç dengesinin dışarıdan müdahaleyle radikal bir şekilde dönüşüm geçirdiği gözlemlenmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi bölgede askeri varlığını aşırı düzeye çıkaran ABD, bölgesel güç dağılımının merkezine yerleşerek, çok kutuplu güç dengesini kendisinin hakim pozisyon kazandığı tek kutuplu bir yapıya dönüştürdü. Aynı durum 1990'larda geçerli değildir. Önceki on yılda, aktif angajman stratejisi izleyen ABD, bölgesel güç dengesinin ve güvenlik düzeninin koruyucusu olduğundan kurulu güç düzenin dışardan dengeleyici gücü pozisyonunda hareket etmekteydi. Fakat şimdi saldırgan davranıp doğrudan bölgeye yerleşen ABD, bölgesel statükonun koruyucusu değil, tam aksine kendi lehine bozucu bir aktörüne dönüştü.

Suudi Arabistan açısından bakıldığında asıl ulusal güvenlik tehdidi oluşturan devlet, yukarıda bahsedilen güç dengesizliğine yol açan ABD'dir. Zaten kuramsal olarak yaklaşıldığında, bölge dışından bir büyük gücün mevcut bölgesel güç dengesini yeniden biçimlendirilme girişimine, bu saldırgan devletin peşine bölgeden yayılmacı amaçlarla takılan bölgesel aktör dışında kalan tüm statükocu bölgesel aktörlerin karşı gelmesi beklenmektedir. Zaten, diğer bölgesel aktörler gibi Suudi Arabistan'ın da kendi aleyhine yeniden şekillenen bölgesel güç dengesini olumlu karşılaması rasyonel bir davranış biçimi olmazdı. 1990'larda bölgesel güç dengesinin varlığına yönelik fiili veya potansiyel tehdit Irak'tan geldiğinden, statükocu Suudi Arabistan'a yönelik asıl güvenlik tehdidini bu devlet oluşturmaktaydı. Ancak bu yeni dönemde aynı durum geçerli değildir. Bu yeni bölgesel denklemde ise Irak'ın Suudi Arabistan açısından oluşturduğu potansiyel tehlikenin yenini, ABD'nin oluşturduğu fiili güvenlik tehdidi aldı. Üstelik bölgesel güç statüsüne sahip olan Irak, her ne kadar Suudi Arabistan açısından potansiyel tehdit oluşturuyor idiyse de, aynı zamanda başta İran olmak üzere diğer bölgesel

aktörlerin olası saldırgan davranışları karşısında potansiyel müttefik statüsüne sahipti.

Özellikle Irak'a komşu olan Suudi Arabistan, İran ve Türkiye bu yeni denklemden doğrudan etkilenen bölgesel güçler oldular. Süper gücün bölgede varlık göstermesi nedeniyle bölgesel aktörlerin birbirleriyle etkileşime girdikleri manevra alanları daraldı. Aynı şekilde süper güce dolaylı olarak komşu olmalarından dolayı da güvenlik kaygıları da yükseldi. Bir yönüyle bölgenin temel aktörleri, güç kapasitesi açısından karşı konulamaz/ her şeye gücü yeten (omnipotent) ve her zaman/her yerde kendini hissettiren (omnipresent) bir güç merkezine komşu olarak yaşamak durumunda kaldılar. Bu da, söz konusu bölgesel aktörlerin hareket özgürlüğünü belirleyen güç boşluğunun asgari düzeye inmesi, güvenlik tehdidi algılarını şekillendiren güvenlik açığının ise azami düzeye çıkması anlamına gelmektedir (Hp.4a). Ancak bu yeni bölgesel denklem süper gücün peşine saldırgan amaçlarla takılan İsrail açısından ise avantaj sağladığı da ifade edilmelidir. Bu nedenle, aşırı angajman stratejisi izleyen süper gücün ortaya çıkardığı güç dengesizliğini fırsat olarak gören İsrail gibi bölgesel aktörler, saldırgan peşine takılma davranışı sergileme eğilimindedirler.

Suudi Arabistan açısından ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yapılırken üzerinde durulması gereken ikinci parametre gücün kullanımınıdır. Asıl güvenlik tehdidinin hangi ülkeden geldiğinin açıklığa kavuşturulması sürecinde gücün saldırgan kullanımı kilit rol oynamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, elinde biriktirdiği gücü saldırgan kullanan devlet, o bölgedeki diğer devletlerin güvenlik kaygılarının artmasıyla sonuçlanacak düzeyde dikkatleri üzerine çekmektedir. Tek kutuplu uluslararası sistemin ikinci on yılında ABD'nin elinde bulundurduğu güç üstünlüğünü Orta Doğu'da saldırgan bir şekilde kullanmaya başladığına hem ulusal güvenlik stratejisinin düşünsel aşamasında hem de uygulama sürecinde tanık olunmaktadır. ABD'nin Orta Doğu'ya ilişkin yeni güvenlik stratejisinin dayanaklarından birini bölgede siyasal sitemlerin yeniden inşa edilmesi oluşturuyordu. ABD, bu hedefi hayata geçirme noktasında kuvvet kullanmaktan çekinmeyeceğine dair kararlılığını tutum ve davranışlarıyla ortaya koyuyordu. Bu hedefin hayata geçirilmesinin yolu ABD'nin güç üstünlüğünü saldırgan kullanmasından geçmekteydi.

ABD'nin güç üstünlüğünü saldırgan kullanarak Orta Doğu'da rejim inşası politikası izlemesi Suudi Arabistan'ın hem toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını tehdit etmekte hem de bölgesel etkinliğini zayıflatmaktaydı. Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 11 Eylül saldırılarını düzenleyen el-Kaide'nin hem lideri Usame bin Ladin Suudi asıllıydı hem de saldırıyı gerçekleştiren 19 saldırgandan 15'i Suudi Arabistan vatandaşıydı. Bunun yanında, Suudi rejiminin üzerine inşa edildiği Vehhabi inanç anlayışı el-Kaide ve benzeri radikal örgütlerin düşünsel kaynağını oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Suudi Arabistan, Amerikan siyasi, akademik ve askeri çevrelerinde güvenlik tehdidi olarak tanımlanmaya ve hedef olarak gösterilmeye başlandı. Her ne kadar Suudi Arabistan ABD'de İran ve Irak gibi "şer eksenli" ülkeleri arasında sayılmasa da, "şer kaynağı" olarak tanımlanmaktaydı.⁴⁸² Üstelik ulusal güvenliğini ileriye dönük güvence altına almak amacıyla Amerikan yönetimimin bölgedeki otoriter siyasal sistemleri dönüştürmeyi planlama sürecinde monarşiyle yönetilen Suudi rejimi dikkatleri üzerine çekmekteydi. Sonuçta Suudi Arabistan, 21. yüzyılın başında ABD tarafından rejim değişimine yönelik siyasi baskılar, ekonomik yaptırımlar ve olası bir kuvvet kullanımı tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.

Gücün saldırgan kullanımının Suudi Arabistan'ı endişelendirmesinin bir diğer nedeni de, ABD'nin bölgede demokratik siyasal sistemler inşa etmesi ve bu yönde teşviklerde bulunması, Orta Doğu'da siyasal sistemlerin dışına itilmiş olan Şii grupların çoğunlukta oldukları ülkelerde iktidara gelmeleri ve azınlıkta buldukları ülkelerde ise etkinlik kazanmalarına yol açmasıydı. Suudi petrol kaynaklarının büyük çoğunluğunun bulunduğu Şarkiye bölgesi halkının çoğunluğunu Şiiler oluşturmaktadır. Orta Doğu'da demokratik siyasal sistemler oluşturma projesi, buradaki Şiileri özerklik ve ayrılma yönünde harekete geçirmesi durumunda ortaya çıkacak iç karışıklık ülkenin sadece toprak bütünlüğünü değil, aynı zamanda siyasal ve ekonomik istikrarını tehlikeye düşürme riski taşımaktaydı.

ABD'nin gücünü saldırgan kullanmasının Suudi Arabistan açısından üçüncü olumsuz sonucu, bölgesel siyasi dönüşümde güçleri artan Şii grupların Riyad yönetiminin müttefiki ya da potansiyel müttefiki (Irak) olan Sünni yönetimleri yıkması ya da zayıflatması Suudi Arabistan'ın bölgesel etkinliğini

⁴⁸² David Rennie, "Saudi Arabia is the Kernel of Evil, Says US Brief", **The Telegraph**, 7 August 2002

zayıflatmaktaydı. Bu durumu Suudi Arabistan için ilerisi açısından kaygılandırıcı gerçeklik ise, ABD'nin bölgeden çekilmesi durumunda ortaya çıkacak güç boşluğunda manevra alanı bulan bölgesel rakibi İran'ın Şii grupları dış politika aracı olarak daha etkin bir şekilde kullanarak bölgede gücünü artıracak olmasıydı. Nitekim 2008'de SOFA anlaşmasının imzalanmasıyla ABD'nin Irak'tan çekilme planının takvime bağlanmasıyla İran'ın bölgesel gücünün artıyor olduğu tartışmaları yoğun bir şekilde yapılmaya başlandı. Aynı bölgesel güç dağılımının kurucu devletleri, birbirleri karşısında doğal rakip statüsüne sahip olmakla birlikte, birbirleri açısından hem potansiyel müttefik hem de potansiyel düşman niteliği taşımaktadırlar. O nedenle bölgesel denklemde Suudi Arabistan, ne potansiyel müttefiki Irak'ın sistemin dışına itilmesini ne de potansiyel düşmanı İran'ın sistemde üstünlük elde etmesini arzu etmektedir.

Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması sürecinde dikkate alınması gereken son parametre ise gücün niteliğidir. Ancak gücün mekanı ve kullanımını unsurlarına göre Suudi Arabistan açısından güvenlik problemi oluşturan devlet süper güç statüsüne sahip olan ABD olunca ve güç kapasitesi bakımından bu devlete kabaca denk ikinci bir devlet olmadığından üçüncü parametre olan gücün niteliği noktasında ayrıca değerlendirmeye ihtiyaç kalmamaktadır. Gücün niteliği açısından bakıldığında ABD, yeryüzündeki bütün devletler karşısında potansiyel güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. ABD'yi diğerlerinden farklı kılacak dinamikler gücünü kendi bölgesi dışındaki stratejik bölgelerde savunmacı ya da saldırgan amaçlarla kullanıp kullanmamasıdır.

3. Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Yatıştırıcı Peşine Takılma

İlk iki kısımda, tek kutuplu uluslararası sistemin ikinci on yılında süper güç ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik grand stratejisinin yeniden nasıl formüle edildiği ile takip edilen bu stratejinin bölgesel denklem üzerindeki yapısal yansımalarının neler olduğu üzerinde duruldu ve yeniden biçimlenen bölgesel stratejik düzlemde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yapıldı. Bu kısımda ise bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın bu yeni stratejik denklemde hangi ulusal güvenlik stratejisini izleyerek tehditlerin üstesinden gelmeye ve hayatta kalmaya çalıştığı üzerinde durulacaktır. 2000'li yılların başından itibaren ABD'nin bölgeye dair stratejisini saldırgan düzlemde yeniden biçimlendirmesi ve bunu sahada uygulamaya geçirmesiyle bölgesel aktörlerin birbirleriyle etkileşime

girdikleri stratejik ortam değişime uğradı. Bölgesel aktörlerin dış politika davranışlarına yön veren yapısal düzlem yeni bir biçim aldı. 1990'larda bölgesel güçlerin temel aktörler olduğu çok kutuplu bölgesel güç dengesi, 2000'lerde içerisinde süper güç ABD'yi barındıran tek kutuplu bir güç dengesizliğine doğru radikal bir geçiş yaptı. Dolayısıyla bölgesel güçlerin ulusal güvenlik tehdidi algıları ve bunun sonucunda da güvenlik stratejileri değişime uğradı.

Bölgesel ölçekte yeni yapısal dinamiklerin ortaya çıkmasıyla Suudi Arabistan açısından şimdiye kadar takip edilen ulusal güvenlik stratejisinin artık sürdürülemez olduğu ortaya çıktı. 1990'larda bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeni yine bölgesel güçlerin saldırgan davranışlarının oluşturduğu bir tehlike altında bulunuyordu. Bununla birlikte bölge dışından ABD de çok kutuplu güç dengesinin sürdürülmesinden yana pozisyonunu almaktaydı. 2000'lere gelindiğinde Suudi Arabistan, daha önce karşılaşmadığı yeni bir meydan okumayla karşı karşıya kaldı. Çünkü mevcut bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeni bölgesel güçlerin değil, bölge dışından ABD'nin saldırgan davranışlarına maruz kalmaya başladı. Böylece Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik perspektifinden bakıldığında, bölgesel güçlerden duyulan potansiyel tehdit algılarının, ABD'nin saldırgan davranışların oluşturduğu fiili güvenlik kaygılarının gerisinde kaldığı yeni bir durum ortaya çıktı. Bu da, Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisinin yeniden şekillenen bölgesel denkleme uygun olarak gözden geçirilmesini kaçınılmaz kıldı.

Kuramsal çerçevede ileri sürüldüğü üzere, yatıştırıcı peşine takılma; bir devletin, güç kapasitesi kendisinden oldukça fazla olan başka bir devletin saldırgan davranışları karşısında dengeleme kapasitesinden yoksun olması ve savunma amacıyla peşine takılabileceği ikinci bir güçlü devletin olmaması nedeniyle yalnız kalması durumunda ortaya çıkan davranış biçimidir. Bu strateji, saldırgan devleti dengeleyebilecek güç kapasitesine sahip bir devletin mevcut olmaması yahut mevcut olsa bile bu konuda sorumluluk almaktan kaçınması halinde güvenlik tehlikesiyle karşı karşıya kalan zayıf tarafın kaçınılmaz olarak başvurduğu strateji türüdür. Saldırgan davranan ve dolayısıyla güvenlik tehdidi oluşturan büyük bir gücün siyasi baskıları, ekonomik yaptırımları ve olası askeri müdahalesinden kaçınma, yatıştırıcı peşine takılma stratejisinin özünü oluşturmaktadır. Bunlara ilaveten, saldırgan davranan tarafla ilişkileri koparmamaya özen gösterme, onu çok fazla rahatsız edecek davranışlar sergilemekten uzak durma ve ulusal

çıkarlarına uygun olmadığı halde onun taleplerini bir dereceye kadar karşılama yatıştırıcı peşine takılma stratejisinin davranış biçimleridir. Ayrıca, yatıştırıcı peşine takılma stratejisi, saldırgan büyük güç karşısında savunmasız kalan devletleri dış politikada diplomasiyi ön plana çıkarmaya yönlendirmektedir.

Orta Doğu'da süper gücün aşırı angajman stratejisi doğrultusunda ortaya çıkan yapısal dinamikler Suudi Arabistan'ı yatıştırıcı peşine takılma stratejisi uyarınca davranmaya motive etti (Hp.4b). Suudi Arabistan, ABD'nin saldırgan davranışlarının yol açtığı güç dengesizliği ortamında ulusal güvenlik stratejisini gözden geçirmek durumunda kaldı. 1990'lar boyunca takip ettiği savunmacı peşine takılma stratejisini yatıştırıcı peşine takılma stratejisiyle ikame etti. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın yatıştırıcı peşine takılma stratejisi izlemesi şu iki yapısal dinamik üzerine inşa edildi. Birinci olarak, Orta Doğu'da bölgesel güç dengesini kendi lehine değiştiren devlet süper güç olduğundan ve tek kutuplu küresel güç dağılımının yapısal sonucu olarak süper gücü dengeleyebilecek ikinci bir güç merkezi bulunmadığından Suudi Arabistan açısından yatıştırıcı peşine takılma stratejisi rasyonel bir tercih olarak görüldü. İkinci olarak, yatıştırıcı peşine takılma stratejisiyle Suudi Arabistan, bir taraftan 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendirilmek suretiyle kendisine yönelik ABD'nin ekonomik yaptırımlarının önüne geçmeyi, siyasi ve hatta olası askeri müdahalesini savuşturmayı, diğer taraftan da savunma alanında ABD'ye duyulan ihtiyaç dolayısıyla siyasi ilişkileri fazla zedelememeyi amaçlamaktaydı. Askeri modernizasyon, silah tedariki, ortak tatbikatlar ve askeri eğitim programları gibi alanlarda var olan işbirliklerinin sürdürülmesine duyulan ihtiyaç, Riyad yönetimini sebep olduğu bölgesel güç dengesizliği ulusal güvenliğini tehlikeye düşürmesine rağmen ABD'yle ilişkileri koparma konusunda ihtiyatlı davranmaya sevk etti.

Tek kutuplu uluslararası sistemin ikinci on yılında süper güç olarak ABD'nin Orta Doğu'da kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidini öncelikli dış politika aracı haline getirmesi bölgede önemli kriz alanları doğurdu. İlgili kriz alanları, Suudi Arabistan ile ABD arasındaki stratejik ortaklığın büyük yara aldığı ve iki ülke arasında ciddi anlaşmazlıkların yaşandığını gözler önüne serdi. Aynı zamanda bunlar, Suudi Arabistan'ın ABD'yle yatıştırıcı peşine takılma ekseninde ilişkilerini

sürdürmek zorunda kaldığının birer göstergesi oldular.⁴⁸³ Bu kriz alanlarını başlıca şu dört başlık altında toplamak mümkündür.

- 1) 11 Eylül saldırılarıyla arasında dolaylı ilişki kurulan Suudi Arabistan'ın ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri baskısı altına alınması.
- 2) ABD'nin Irak'ı işgali ve bunun ardından ortaya çıkan son derece olumsuz bölgesel yansımaları.
- 3) ABD ile İsrail arasında kurulan saldırgan peşine takılma ittifakının Tel Aviv yönetiminin yayımlacı davranışlar sergilemesini kolaylaştırması.
- 4) ABD'nin bölgedeki doğrudan askeri varlığı nedeniyle siyasi kuşatılma yaşayan ve askeri müdahaleye uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalan İran'ın nükleer silahlanmaya gitmesi.

Yukarıda sayılan temel anlaşmazlık alanlarına bakıldığında, öncelikle 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendirilmesinin Suudi Arabistan'ı oldukça güç bir duruma soktuğu görülmektedir. Saldırıların hemen ardından ABD'de, Suudi rejiminin üzerine inşa edildiği Vehhabi din anlayışı ve monarşi olan siyasi sistemi ile 11 Eylül saldırıları arasında ilişki kurulmaya başlandı. Siyasi, akademik ve askeri çevrelerde ABD açısından Suudi Arabistan'ın “dost mu yoksa düşman mı?” olduğu yönünde yoğun bir tartışma yürütüldü. Özellikle Pentagon ve Kongre, ABD'nin Suudi Arabistan'la stratejik ortaklığını açıkça tartışmaya açtı.⁴⁸⁴ Saldırıların hayata geçirilmesi noktasında Suudi rejiminin doğrudan veya dolaylı rol oynadığı hususunda bazı önemli iddialar ileri sürüldü. Saldırıları düzenleyen 19 teröristten 15'inin Suudi vatandaşı olması⁴⁸⁵ Washington'da dikkatleri Suudi Arabistan üzerinde toplamaktaydı. Zaten Haziran 2001'de Amerikan Adalet Bakanlığı'nın 1996'daki Huber Kuleleri'ne yönelik düzenlenen terörist saldırıdan sorumlu tuttuğu 14 kişiden 13'ünün Suudi vatandaşı olduğu yönündeki açıklaması⁴⁸⁶ Riyad-Washington ilişkilerinde rahatsızlığa yol açmıştı. ABD'nin Arabistan'daki Zahran hava üssünde görevli Amerikan askerlerinin ikamet ettiği Huber Kuleleri,

⁴⁸³ Ottaway and Herzallah, *“The New Arab Diplomacy: Not with the U.S. and not Against the U.S.”*, pp.3-10.

⁴⁸⁴ James Russel, “Saudi Arabia in the 21st Century: A New Security Dilemma”, **Midde East Policy**, Vol.12, No.3, (Fall 2005), pp.64-78 (p.72).

⁴⁸⁵ **Fox News**, “Saudi Official Admits 15 of 19 Sept. 11 Hijackers Saudi”, 6 February 2002

⁴⁸⁶ **Washington Post**, “U.S. Indicts 14 Suspects in Saudi Arabia”, 22 June 2001.

1996'da bomba yüklü araçla saldırıya uğramış ve 19 Amerikan askeri personeli hayatını kaybetmişti.⁴⁸⁷

Dahası, 1996'da Afganistan'da yönetimi eline geçiren Taliban rejimini dünyada resmi olarak tanıyan üç devletten birinin Suudi Arabistan olması⁴⁸⁸ ve bu rejime mali yardımlar göndermesi⁴⁸⁹ Riyad yönetimi üzerindeki şüphe ve baskıları artırmaktaydı. Üzerindeki şüpheleri bertaraf etmek ve ABD'yi yatıştırmak amacıyla Riyad yönetimi bu süreçte önemli bir dizi adım attı. 11 Eylül saldırılarının hemen arkasından 14 Eylül'de Riyad, Bush yönetimine resmi taziye dileklerini ilettiler. Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal 20 Eylül'de Washington'u ziyaret ederek teröre karşı mücadelede Suudi Arabistan'ın ABD'yle işbirliği halinde olacağı konusunda güvence verdi.⁴⁹⁰ Daha sonra 25 Eylül'de Kabil'le tüm diplomatik ilişkilerini sonlandırıp, Afganistan'ın Suudi Arabistan'daki diplomatik temsilcilerinin ülkeyi terk etmesini istedi.⁴⁹¹ Suudi yönetimi, Afganistan'a yönelik başlatılan "ebedi özgürlük hareketi" kapsamında ABD'ye destek verdi ve hareket ABD'nin Orta Doğu komutanlığının (CENTCOM) merkezi olan Suudi Arabistan'daki Prens Sultan Hava Üssü'nden yürütüldü.⁴⁹²

Suudi yönetiminin bu tutum ve davranışları Washington yönetiminin Suudi Arabistan hakkındaki düşüncelerini değiştirmeye yetmedi. ABD'nin saldırgan politikalarından geri adım atmaması, iki ülke arasında 1990-1991 Körfez Savaşı'nda kurulan ve daha sonra devam eden güçlü stratejik ortaklığın temellerinin sarsılmasıyla sonuçlandı. Bunun üzerine Riyad yönetimi, iki ülke ilişkilerinin geldiği noktayı tanımlayan açıklamalarda bulunmaktan kaçınmadı. Ekim 2001'de ülkenin fiili yöneticisi Velihaht Abdullah, Arabistan ve Amerikan ulusal çıkarlarının artık örtüşmediğini ve iki ülke ilişkilerinin son derece önemli bir dönüm noktasında olduğunu dile getirdi.⁴⁹³ Daha sonra, Ocak 2002'de bölgeden İran ve Irak'ı "şer eksenini" şeklinde tanımlayarak hedef tahtasına koyan ABD, aynı

⁴⁸⁷ James Wynbrandt, **A Brief History of Saudi Arabia**, New York: Fact on File, 2010, p.266.

⁴⁸⁸ "Saudi Arabia Severes Ties with Taliban", **The Guardian**, 25 September 2001.

⁴⁸⁹ Gawdat Baghat, "Saudi Arabia and the War on Terrorism", **Arab Studies Quarterly**, Vol.26, No.1, (Winter 2004), pp.51-63 (53).

⁴⁹⁰ Wynbrandt, *A Brief History of Saudi Arabia*, p.275.

⁴⁹¹ "Saudi Arabia Cuts Ties with Taliban", **Gulf News**, 26 September 2001.

⁴⁹² Wynbrandt, *A Brief History of Saudi Arabia*, p.277.

⁴⁹³ James M. Dorsey, "Saudi Leader Warns U.S. Mideast Policy May Force Kingdom Review Relationship", **The Wall Street Journal**, 29 October 2001.

yılın Ağustos ayında ise Suudi Arabistan'ı "şer kaynağı" olarak tanımladı.⁴⁹⁴ Bununla da sınırlı kalınmayarak Amerikan Kongresi ve istihbarat servisleri Suudi yönetimini saldırılardan sorumlu tutan kapsamlı raporlar hazırladılar. Temmuz 2003'te Temsilciler Meclisi ve Senato'nun 11 Eylül saldırılarına ilişkin hazırladığı Kongre Raporu'nda üst düzey Suudi hanedan üyeleri ile saldırıların faileri arasında finansal işbirliğinin gerçekleştiği iddia edilmekteydi. Söz konusu rapor Savunma Bakanı Sultan bin Abdülaziz (1963-2011), istihbarat eski başkanı Türki bin Faysal (1979-2001) ve Washington Büyükelçisi Bender bin Sultan (1983-2003) gibi üst düzey Suudi devlet adamları ile saldırganlar arasında bağlantılar olduğunu ileri sürmekteydi.⁴⁹⁵

Bunun ardından 11 Eylül terörist saldırılarıyla ilgili kapsamlı incelemeler sonucunda Temmuz 2004'te yayımlanan 9/11 Komisyon Raporu da Suudi Arabistan'a ağır suçlamalar yöneltmekteydi. Rapor, ABD ile Suudi Arabistan'ın 1990'larda müttefik olduğunu, ancak şu anda pek çok Amerikalının Suudi Arabistan'ı düşman olarak gördüğünü ve Suudi Arabistan'ın problemlili bir müttefik olduğunu dile getirmekteydi. Buna gerekçe olarak da, Suudi Arabistan'ın toplumsal yapısı ve siyasal sistemi gösterilmekteydi. Suudi toplum yapısının bireyler ve vakıflar kanalıyla el-Kaide'nin finansal kaynak toplamasına elverişli olduğu ve siyasal sisteminin bireylerin radikalleştirdiği ileri sürülmekteydi.⁴⁹⁶ Öte yandan, "terörizme karşı savaş" noktasında Riyad yönetiminin gerekli katkıyı yapmadığını düşünen Amerikan Kongresi, başta silah tedariki olmak üzere ABD-Suudi Arabistan arasındaki savunma işbirliğine kısıtlamalar getiren yasalar çıkardı.⁴⁹⁷ Bu çerçevede Kasım 2003'te Suudi Arabistan'a askeri ve ekonomik yaptırımlar öngören ve diplomatik kısıtlamalar getiren "Suudi Arabistan Mesuliyet Yasası" (Saudi Arabia Accountability Act) kongreye sunuldu.⁴⁹⁸

Suudi Arabistan'ın "terörizme karşı savaş" hususunda gerekli katkıyı yapmadığı şeklinde ABD'den gelen eleştiriler Riyad yönetimini bu konuda sorumluluk almaya zorladı. Suudi Arabistan kendisinden istenilen talepleri yerine getirmediği

⁴⁹⁴ David Rennie, "Saudi Arabia is kernel of evil, Says US Brief", **The Telegraph**, 7 August 2002.

⁴⁹⁵ **United States Congress**, "Congressional Reports: Joint Inquiry into Intelligence Community Activities before and after the Terrorist Attacks of September 11, 2001", 24 July 2003.

⁴⁹⁶ **United States Congress: National Commission on Terrorist Attacks upon the United States**, "The 9/11 Commission Report", 23 July 2004, pp.371-374

⁴⁹⁷ Alfred B. Prados, "Saudi Arabia: Current Issues and U.S. Relations", **Congressional Research Service**, 8 May 2006.

⁴⁹⁸ Khalid Dawoud, "Squeezing Saudi Arabia", **Al Ahrām Weekly**, 18-24 December 2003.

takdirde ABD'nin ekonomik yaptırımları ve askeri müdahalesiyle yüzleşmek durumunda kalabilirdi. Terörist gruplara para akışını kontrol altına almak amacıyla Aralık 2002'de Vakıfları Denetleme Yüksek Kurulu ve Eylül 2005'te de Finansal İstihbarat Birimi kuruldu. Bu çerçevede yapılan denetimler sonucunda başta el-Haremeyn İslam Vakfı olmak üzere birçok vakıf kapatıldı. Ağustos 2003'te terörist gruplara finansal destek sağlayanlar hakkında 15 yıla kadar hapis cezası öngören yasa çıkarıldı.⁴⁹⁹ Ayrıca Ağustos 2003'te Suudi Arabistan ile ABD arasında "ortak görev gücü" adı altında bir birim oluşturuldu. Amerika'nın Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve FBI'dan yetkililerin katıldığı heyet "ortak görev gücü" adı altında Suudi Arabistan'da resmi dokümanları inceleyerek terörizmin finansmanı hakkında incelemelerde bulundular.⁵⁰⁰ Ulusal egemenliğini ihlal etmesine rağmen üzerinde oluşturulan baskıları savuşturmayı hedefleyen Riyad yönetimi, ABD'nin ülke sınırları içerisinde bu tür incelemeler yapmasına izin vermek durumunda kaldı.

Yine bu kapsamda 5-8 Şubat 2005 tarihlerinde Riyad yönetiminin ev sahipliğinde Terörizmle Mücadele Uluslararası Konferansı düzenlendi. Bu tür faaliyetler terörizme karşı mücadelede ABD'yle ortaklaşa hareket ettiğini ve sorumluk paylaşımına gittiğini kanıtlamanın birer çıktısıydı. 51 ülke ve BM, İİT, KİK, AB, Afrika Birliği ve Interpol'den temsilcilerin katılım gösterdiği konferansın açılışını bizzat Velihaht Abdullah yaptı.⁵⁰¹ Konferans sonunda yayımlanan Riyad Deklarasyonu, terörizmle mücadelede devletler arasında yapılacak uluslararası işbirliğine ve ortak stratejik perspektife ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmekteydi. Bunun yanında, siyasal katılımın artırılması ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi gibi sosyo-politik reformların hayata geçirilmesi çağrısında bulunmaktaydı.⁵⁰² Her ne kadar monarşiyle yönetilen Suudi Arabistan'da bu tür tavsiye kararların alınması çelişki arz ediyor olsa da, ABD'nin üzerinde kurduğu baskıyı hafifletmeye katkı sağlamaktaydı.

ABD'nin siyasi ve toplumsal reformların yapılması yönünde oluşturduğu baskılar Suudi yönetimini bu yönde sınırlı da olsa adım atmaya zorladı. Suudi yönetimini

⁴⁹⁹ Wynbrandt, *A Brief History of Saudi Arabia*, p.282.

⁵⁰⁰ Alfred B. Prados and Christopher M. Blanchard, "Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues", Nino P. Tollitz (Ed.), **Saudi Arabia: Terrorism, US Relations and Oil**, içinde, New York: Nova Science Publisher, 2005, pp.27-60 (p.45)

⁵⁰¹ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol.105, No.1 (2005), pp173-222 (179).

⁵⁰² "Riyadh Declaration", **Conter-Terrorism International Conference**, 5-8 February 2005.

siyasi ve toplumsal reformlar yapma konusunda motive eden iki faktör bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, ABD tarafından Suudi Arabistan'a yöneltilen 11 Eylül saldırılarıyla doğrudan ve yahut dolaylı ilişkisi olduğu ve ülkenin otoriter siyasal yapısı nedeniyle bireylerin radikalleştiği şeklindeki suçlamalar karşısında Washington yönetimini yatıştırmaktı. İkincisi, ABD'nin Orta Doğu'da rejim inşası yönündeki askeri müdahalelerinin ve siyasi teşviklerin doğuracağı olası iç istikrarsızlığın önüne geçmektir. Özellikle Şiiilerin çoğunlukta yaşadığı hidrokarbon yatakları bakımından zengin Şarkiyiye bölgesinde baş gösterecek bir istikrarsızlık hayati tehdit olarak görülmekteydi. Nitekim 2003 yılından itibaren Suudi Arabistan'da gerek Sünni gerekse Şii olsun ülkenin önde gelen düşünürleri ülkede siyasal ve toplumsal reformlar yapılması konusunda bildirimler yayımladılar ve bu konuda harekete geçmesi için Suudi yönetimine çağrıda bulundular.⁵⁰³

Bu kapsamda Temmuz 2003'te çeşitli dini ve toplumsal grupların katılımıyla Ulusal Diyalog toplantısı yapıldı.⁵⁰⁴ Ağustos 2003'te radikal fikirlerle mücadele edilmesi, farklı dini ve toplumsal gruplara karşı toleransın artırılması ve gelen talepler doğrultusunda reformların yapılması noktasında faaliyetler yürütecek olan Kral Abdülaziz Ulusal Diyalog Merkezi'ni kuruldu.⁵⁰⁵ Ayrıca 2003 yılında ülkede yerel seçimlerin yapılacağı kararını aldı ve 2005 baharında da seçimler hayata geçirildi.⁵⁰⁶ 2005'te gerçekleştirilen yerel seçimler Suudi Arabistan'da siyasal sistemin demokratikleştirilmesi ve halkın siyasal karar alma mekanizmasına kalımı bakımından önemli bir dönüm noktası oldu. Kadınlara oy kullanma hakkı tanınmasa da ve yerel ölçekte de olsa ülke tarihinde ilk defa seçim yapıldı. Riyad yönetiminin ABD'yi yatıştırma amaçla hamleleri bunlarla sınırlı kalmadı. Ülke meselelerini görüşüp yönetime tavsiyelerde bulunan Şura Meclisi'nin yapısında da değişikliğe gidildi. Şura Meclisi'nin 90 olan üye sayısı, 2001 yılında 120'ye ve 2005 yılında da 150'ye çıkarıldı. ABD'nin baskısı ve telkinleri uyarınca Riyad yönetiminin terörle mücadele ve demokratikleşme alanlarında somut adımlar atması Washington yönetimi tarafından memnuniyetle

⁵⁰³ Khalid al- Dakhil, "2003: Saudi Arabia's Year of Reform", **Carnegie Endowment for International Peace**, 22 August 2008.

⁵⁰⁴ Racher Bronson, "Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship", **Washington Quarterly**, Vol.28, No.4, (Autumn 2005), pp.121-137 (p.125).

⁵⁰⁵ Joseph A. Kechichian, **Legal and Political Reform in Saudi Arabia**, London and New York: Routledge, 2013, p.71, Iris Glosemeyer, "Checks, Balances and Transformation in the Saudi Political System", Paul Arts and Gerd Nonneman (Eds), **Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society and Foreign Affairs**, içinde, New York: New York University Press, 2005, pp.214-233 (p.226).

⁵⁰⁶ **BBC News**, "Saudis' First Exercise in Democracy", 10 February 2005.

karşılanmaktaydı. Ağustos 2004'te verdiği bir demeçte Bush, Suudi Arabistan'ın dört yıl önce terörist grupların finansal kaynakları bakımından elverişli topraklar olduğunu, ancak şimdi Suudi Arabistan'ın bu konuda mesafe kaydettiğini ve katkı vermeyi sürdürdüğünü ifade etti.⁵⁰⁷

Bu dönemde Riyad ile Washington arasındaki stratejik ortaklık üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran bir diğer anlaşmazlık alanı ise ABD'nin aşırı angajman stratejisinin bir yansıması olarak Irak'ın işgaliydi. ABD'nin Irak'ta rejim değiştirmeye yönelik kuvvet kullanımını gündemine almasının hemen öncesinde Riyad-Bağdat ilişkileri 2001 yılının Haziran-Ağustos aylarında her iki taraftan da askerlerin hayatını kaybettiği küçük çaplı sınır çatışmaları nedeniyle gerilim yaşamaktaydı.⁵⁰⁸ ABD'nin Irak'ı hedef alması üzerine Suudi Arabistan'ın Irak'a yaklaşımı değişime uğradı ve Riyad-Bağdat ilişkilerindeki gerilim son buldu. Ulusal güvenliğine ve bölgesel etkinliğine tehlike oluşturması sebebiyle Suudi Arabistan, ABD'nin Irak'ı işgaline açıkça karşı çıkmaktaydı. Hatta Irak'ın işgalinin önüne geçilmesine yönelik Arap devletleri arasında en fazla çaba gösteren ülke Suudi Arabistan oldu. Dış politikada aktif diplomasiyi öne çıkarmak suretiyle ABD'yle ilişkilerine fazla zarar vermeden krizin çözüme kavuşturulmasına yoğun çaba harcadı. Üstelik saldırgan davranan süper güç karşısında diplomasi elde kalan en etkili dış politika araçlarından biriydi.⁵⁰⁹

Mart 2002'de Suudi Arabistan'ı ziyaret eden Amerikan Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Irak'a yönelik yapılması planlanan askeri müdahale konusunda Riyad yönetimi tarafından uyarıldı.⁵¹⁰ Bunun yanında Veliaht Abdullah, Cheney'e BM bünyesindeki kitle imha silahları denetçilerinin Irak'ta incelemelerde bulunması konusunda Bağdat yönetimini ikna edebileceği yönünde taahhütte bulundu.⁵¹¹ Bu çerçevede uluslararası denetçilerin Irak'ta incelemelerde bulunması sağlandı.⁵¹² ABD'nin Irak'ı işgalinden tam bir yıl önce Mart 2002'de Beyrut'ta gerçekleştirilen

⁵⁰⁷ **The Washington Post**, "President Bush's Acceptance Speech to Republican National Convention", 2 September 2004.

⁵⁰⁸ **Strategic Survey**, "The Middle East and Gulf: Saudi Arabia in Transition", Vol.102 (2002), pp.199-209 (p.206).

⁵⁰⁹ Bu konuda bakınız: Robert A. Pape, "Soft Balancing against the United States", **International Security**, Vol.30 No.1 (Summer 2005), pp.7-45, T.V. Paul, "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy", **International Security**, Vol. 30 No.1 (Summer 2005), pp.46-71.

⁵¹⁰ Michael R. Gordon, "Saudis Warn against Attack on Iraq by United States", **The New York Times**, 17 March 2002.

⁵¹¹ **Strategic Survey**, "The Middle East and Gulf: Saudi Arabia in Transition", p.209.

⁵¹² **Arms Control Association**, "Iraq. A Chronology of UN Inspections", 1 October 2002.

Arap Birliği zirvesi Suudi Arabistan'ın önemli inisiyatifler aldığı oldukça kritik bir zirve oldu. Suudi Arabistan'ın doğrudan sorumluk almasıyla ABD'nin Irak'a yönelik olası askeri müdahalesi, İsrail-Filistin çatışmasıyla birlikte zirvenin iki temel gündem maddesi oldu. Zirvede Suudi Arabistan'ın ABD'nin askeri müdahaleye hazırlandığı Irak'la yakınlaşması dikkatleri üzerine çekti.⁵¹³

Bu zirvede Suudi Arabistan Irak'a yönelik yapılacak askeri müdahaleye ilişkin tavrını açıkça ortaya koydu. Burada konuşma gerçekleştiren Veliaht Abdullah, ABD'nin Irak'a yönelik askeri müdahalede bulunmaması gerektiğini ifade etti ve aksi takdirde Suudi Arabistan'daki Amerikan üssünün kapatılacağı tehdidinde bulundu.⁵¹⁴ Suudi Arabistan, Amerikan üssünü ABD'yi Irak'ı işgalinden caydırmak amacıyla devreye sokmaktaydı. Ayrıca Suudi Arabistan, Irak'ın Arap ülkeleriyle sorunlarının aşılması ve Arap dünyasına yeniden uyum sağlaması konusunda yoğun çaba harcadı. Zirvenin sonunda yayımlanan nihai bildirgede, Kuveyt'in toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını tanıyan Irak, herhangi bir saldırgan davranışta bulunmayacağını kabul etmekteydi. Buna ek olarak, Irak'a yönelik herhangi bir güvenlik tehdidinin kabul edilemez olduğu belirtildi ve Irak üzerindeki yaptırımların kaldırılması çağrısında bulunuldu.⁵¹⁵

Bölgesel krizleri ele almak ve ABD'yi Irak'a yönelik olası askeri saldırıdan vazgeçirmek üzere Veliaht Abdullah Ağustos 2003'te Washington'u ziyaret etti. İki ülke lideri arasında düzenlenen zirvede Bush, Saddam Hüseyin'in bölge ve dünya barışına tehlike oluşturduğunu ifade ederek askeri müdahaleden geri adım atılmayacağı konusunda Veliaht Abdullah'ı bilgilendirdi. Şubat 2003'te Suudi Dışişleri Bakanı Faysal, rejim değişiminin Irak'ta büyük bir yıkıma, Orta Doğu'da kalıcı istikrarsızlığa yol açacağını ve bölge ülkesi olarak Suudi Arabistan'ın ağır sonuçlarına maruz kalacağını ifade ederek Amerikan yönetimine askeri müdahaleden uzak durması uyarısı yaptı.⁵¹⁶ Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in çağrısı üzerine Mart 2003'te Şarm el-Şeyh'te Irak gündemiyle olağanüstü gerçekleştirilen Arap Birliği zirvesinde, Suudi Arabistan Irak'ın

⁵¹³ Fred H. Lawson, "Security Dilemma in the Contemporary Persian Gulf", Mehran Kamrava (Ed), **International Politics of the Persian Gulf**, New York: Syracuse University press, 2011, pp.50-71 (p.59).

⁵¹⁴ Jacop English, "Middle East", Edvard A. Kolodziej and Roger A. Konet (Eds), **From Super Power to Besieged Global Power**, İçinde, Athens/London: The University of Georgia Press, 2008, pp.219-237 (p.230).

⁵¹⁵ **CNN World**, "Arab Summit Rejects any Attack on Iraq", 28 March 2002.

⁵¹⁶ **BBC News**, "Saudis Warn US on Iraq War", 17 February 2003

işgaline karşı çıktığını ve ABD'yle birlikte hareket etmeyeceğini bir kez daha yineledi., Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına yönelik herhangi bir saldırıda Arap ülkelerinin rol almayacağı şeklindeki karar Suudi Arabistan ve Mısır'ın girişimleriyle Zirve sonunda yayımlanan nihai bildirgeye eklendi.⁵¹⁷ Ancak tüm bu girişimler ve uyarılar ABD'nin Mart 2003'te başlattığı askeri harekâtla Irak'ı işgal etmesinin önüne geçemedi ve Suudi yönetimi de ABD'nin bu davranışını kınadı.⁵¹⁸

Suudi Arabistan her ne kadar Irak'ın işgali öncesinde ABD'yi geri adım attırmaya uğraşsa da ve ABD'ye destek vermeyeceğini deklare etse de, Washington yönetiminin savaş esnasındaki bazı taleplerini kabul etmek durumunda kaldı. Suudi Arabistan'ın bu davranışı, yatıştırıcı peşine takılma stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Savaşın başladığı gün Kral Fahd'ın Suudi Arabistan'ın savaşta ABD'nin yanında yer almadığını açıklamasına rağmen, Suudi Arabistan hava sahasını ve ABD üssünü kısıtlı düzeyde Amerikan hava kuvvetlerinin kullanımına açmak durumunda kaldı.⁵¹⁹ Ancak iki ülke arasında çıkan derin görüş ayrılığı ve güvenlik tehdidi farklılaşması nedeniyle Suudi Arabistan'daki Amerikan askeri üssü olan Prens Sultan Hava Üssü Irak işgalinin hemen ardından kapatıldı. Daha doğrusu, önceki on yılda bölgesel güvenlik düzeni inşa etme kapsamında izin verilen Amerikan askeri üssü, güvenlik düzeninin yıkılması ve Irak'ın güvenlik tehdidi olmaktan çıkmasıyla işlevini yitirdi. ABD'nin buradaki 200'e yakın savaş uçağı ve yaklaşık 10,000 askerini (Irak işgaline hazırlık çerçevesinde 7,000 olan asker sayısı 10,000'e çıkarıldı.) Katar'a taşınmasıyla ABD'nin Orta Doğu Komutanlığı'nın (CENTCOM) merkezi de Arabistan'dan Katar'a taşınmış oldu.⁵²⁰ ABD'nin Suudi Arabistan'daki askeri üssünü kapatması, 1990'larda iki ülke arasında kurulan stratejik ittifakın sona erdiğinin en somut ve çarpıcı göstergesi oldu.

Amerika'nın Irak'ı işgaliyle ikinci büyük darbeyi alan Riyad ile Washington arasındaki stratejik ortaklık, işgal sonrasında ülkenin geleceğinin nasıl

⁵¹⁷ **Arab News**, "Drama at Arab League Summit", 2 March 2003, "Public Spat Mars Arab Summit", **BBC News**, 1 March 2003.

⁵¹⁸ **The New York Times** "Saudi King Condemns U.S. Occupation of Iraq", , 28 March 2003.

⁵¹⁹ F. Gregory Gause III, "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf", **Security Studies**, Vol.13, No.2 (Winter 2003), pp.273-305 (p.304).

⁵²⁰ Don Van Natta, "The Struggle for Iraq: Last Americal Combat Troops Quit Saudi Arabia, **The New York Times**, 22 September 2003.

şekilleneceği hakkında beliren anlaşmazlık nedeniyle daha da derinleşti. Irak'ta Şiiilerin iktidara gelmesi ve ülkenin iç savaşa sürüklenmesi nedeniyle ABD'nin bölgede rejimi inşa etme girişimi, kamu otoritesinin bozulması ve Sünni yönetimlerin yıkılması anlamına geldiği somut bir şekilde görüldü.⁵²¹ Mart 2007'de Riyad'da düzenlenen Arap Birliği zirvesi, ABD'nin Orta Doğu politikasının Suudi Arabistan'da ciddi rahatsızlıklar doğurduğunun gözlemlendiği önemli bir uluslararası toplantı oldu. Arap ülkelerinin liderlerine yaptığı konuşmada ABD'nin Irak'ı işgalini kınayan ve illegal olduğunu belirten Kral Abdullah, bölge ülkeleri aralarındaki sorunları halledip birlikte hareket etmediği sürece ABD gibi dış güçlerin bölge siyasetinin gidişatına hakim olacağı uyarısında bulundu.⁵²² Söz konusu zirvede bölgesel güvensizlik ve istikrarsızlığın sorumlusu olarak ABD'nin görülmesi, Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin bölge devletlerinden kaynaklanmadığına işaret etmekteydi. Öte yandan ABD tarafından Nuri el-Maliki'yi destekleme ve yeni Irak yönetimiyle ilişkilerini normalleştirme yönünde baskıya maruz kalmasına rağmen, Suudi Arabistan buna fazla yanaşmadı.⁵²³ ABD'nin taleplerinin tersine Irak'ta bir taraftan diğer Şii siyasetçi İyad Allavi ile yakınlaşmakta, diğer taraftan da Sünni azınlık grupla işbirliği yapmaktaydı.⁵²⁴

Aşırı angajman stratejisinin bölgede Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliğini tehlikeye düşürdüğü, ABD'nin İsrail-Filistin çatışmana yaklaşımında da görüldü. Temmuz 2000'de düzenlenen Camp David Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından patlak veren ve Şubat 2005'te Şarm el-Şeyh Zirvesi'nde alınan ateşkes kararıyla sona eren II. İntifada⁵²⁵ ve sonrasında yaşananlar Riyad-Washington hattında ciddi görüş ayrılıklarına ve gerilime yol açtı. ABD'nin bölgesel dengeleri alt üst eden saldırgan politikaları karşısında İsrail, yayılmacı emellerini hayata geçirme noktasında kaçırılmaması gereken bir fırsat yakaladığını düşünmekteydi.⁵²⁶ İsrail, bölgeye aşırı angaje olan ABD'yle saldırgan peşine takılma ittifakı kurdu. Bu ittifak nedeniyle ABD tarafından üzerinde

⁵²¹ Richard N. Haas, "The New Middle East", **Foreign Affairs**, Vol.85, No.6 (November/December 2006), pp.2-11 (p.5).

⁵²² Hassan M. Fattah, "Saudi King Condemns U.S Occupation of Iraq", **The New York Times**, 28 March 2007.

⁵²³ Helene Cooper, "Saudis Role in Iraq Frustrates U.S. Officials", **The New York Times**, 27 July 2007.

⁵²⁴ David Ignatius, "Cheney and the Saudis", **Washington Post**, 9 May 2007.

⁵²⁵ William L. Cleveland and Martin Burton, **A History of the Modern Middle East**, Boulder: Westview Press, Forth Edition, 2009, pp.513-518.

⁵²⁶ Osama Anter Hamdi, "American Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict: Strategic Transformation" **Insight Turkey**, Vol.20, No.2 (Spring 2018), pp.251-271 (p.263).

oluşacak baskıdan kurtulan ve kendine manevra alanı bulan İsrail, yayılmacı politikalarını uygulamaya koydu. ABD'nin bu politikası İsrail'in göreceli gücünün artmasıyla sonuçlandığından Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını artırmaktaydı. Ekim 2001'de Bush'un İsrail-Filistin çatışmasına ABD-İsrail dostluğu bağlamında odaklanılacağını açıklaması⁵²⁷ İsrail'in saldırgan davranışlarının onaylandığı bir göstergesiydi. Nisan 2004'de Bush yönetiminin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'a gönderdiği mektup, ABD'nin bölgede İsrail'in saldırgan ve yayılmacı davranışlarına üstü örtülü destek verdiğinin ve iki ülke arasındaki saldırgan peşine takılma ittifakının bir göstergesi oldu. Bu mektupta Washington yönetimi'nin işgal altındaki Filistin topraklarının stratejik önemi haiz olan kısımlarında İsrail'in hakkını tanıdığı ve Filistinli mültecilerin kendi topraklarına geri dönüşünü reddettiği belirtilmektedir.⁵²⁸

Bu dönemde ABD'nin desteğini arkasına alan ve orantısız güç kullanan İsrail tank, helikopter, füze ve savaş uçaklarıyla Filistin topraklarını bombalamakla kalmadı, Oslo Barış Anlaşması kapsamında Filistin yönetimine devredilen Gazze ve Batı Şeria'yı da yeniden işgal etti.⁵²⁹ İki ülke arasında kurulan saldırgan peşine takılma ittifakı çerçevesinde İsrail'in bu saldırgan davranışlarına ABD'nin göz yumması Riyad yönetiminin şiddetli tepkisiyle karşılaştı. ABD'nin sorumluluk almaktan geri durduğunun ve İsrail üzerinde baskı oluşturmadığının bilincinde olan Riyad yönetimi, Washington yönetimine ABD'yle askeri işbirliğini gözden geçirebileceği uyarısında bulundu.⁵³⁰ Bu dönemde yayılmacı politikalar izleyerek topraklarını genişletmesi, yeni yerleşim yerleri inşa etmesi, Filistin halkını katletmesi ve kuşatma altında tutması gibi saldırgan davranışlarına gönderme yapan Veliiaht Abdullah, İsrail'i "devlet terörizmi" işlemekle suçlarken ve ABD'yi de daha dengeli bir politika izlemeye davet etmekteydi.⁵³¹ Daha sonra Mayıs 2004'te Suudi Arabistan'da yaşanan terörist saldırıyı değerlendiren Veliiaht Abdullah, saldırının arkasında Siyonizm'in olduğu yönünde güçlü bir inanca sahip olduklarını

⁵²⁷ Bernard Reich, **A Brief History of Israel**, New York: Fact on File, Second Edition, 2008, p.221.

⁵²⁸ **The White House**, "Letter from President Bush to Prime Minister Sharon", 14 April 2004.

⁵²⁹ Cleveland and Burton, *A History of the Modern Middle East*, p.516.

⁵³⁰ Wynbrandt, *A Brief History of Saudi Arabia*, p.272.

⁵³¹ **Strategic Survey**, "The Middle East and Gulf: Saudi Arabia in Transition", p.206.

belirterek İsrail'i itham etti.⁵³² Daha önce Aralık 2002'de ise İçişleri Bakanı Nayif, 11 Eylül saldırılarının arkasında da Yahudilerin yer aldığını belirtmişti.⁵³³

Bu dönemde Arap-İsrail çatışması hakkında aktif sorumluluk alan Suudi Arabistan, anlaşmazlığın barışçıl çözümüne dair önemli adımlar attı. Buna karşılık ABD ise aktif sorumluluk almayarak ve İsrail üzerinde baskı kurmayarak bir bakıma taraflar arasındaki çatışmanın çözüme kavuşturulmasına engel olmaktaydı.⁵³⁴ İsrail üzerinde ABD'nin baskı oluşturmaması Tel Aviv yönetimin elini güçlendirmekte ve saldırgan ve yayılmacı politikalarının önünü açmaktaydı. Bu durum doğal olarak Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını artırmaktaydı.⁵³⁵ Halbuki 1990'larda aktif angajman politikası izleyen ABD, I. İntifada (1987-1993) sırasında aktif sorumluluk almak suretiyle tarafları müzakere masasında bir araya getirmiş ve barışçıl çözüm konusunda somut adımlar atmaya zorlamıştı. II. İntifada esnasında Suudi Arabistan'ın girişimiyle Arap-İsrail sorununun barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmasına dair Arap Barış İnisyatifi açıklandı. Arap Birliği'nin Mart 2002 Beyrut zirvesinde Veliht Abdullah tarafından ileri sürülen inisiyatif, İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesi ve başkenti Doğu Kudüs olan Filistin devletinin kurulması karşılığında, Arap ülkelerinin İsrail'i resmi olarak tanıyacağını öngörmekteydi.⁵³⁶ Ne var ki, tüm Arap ülkelerinin onayını alan Arap Barış İnisyatifi, ABD'den gerekli desteği görmedi.⁵³⁷

Bunun ardından Nisan 2002'de Veliht Abdullah, özellikle İsrail'in bölgedeki saldırgan davranışlarını görüşmek üzere ABD'yi ziyaret etti. Liderler zirvesinde Veliht Abdullah İsrail-Filistin çatışmasının çözümüne odaklanırken, buna karşılık Bush, Suudi Arabistan'ın terörle mücadelede yapması gereken katkı üzerinde durması iki ülkenin temel dış politika hedef ve önceliklerin artık örtüşmediğini gözler önüne sermekteydi.⁵³⁸ ABD'nin desteğiyle İsrail'in yayılmacı davranışlarını sürdürmesi ve taraflar arasındaki çatışmanın çözümüne dair somut

⁵³² **The Telegraph** "Saudi Envoy's Zionist Claim 'are Offensive'", , 27 June 2004.

⁵³³ Alaa Shahine, "Saudi Interior Minister: Jews Were Behind September 11 Attacks", **Associated Press**, 5 December 2002.

⁵³⁴ Haas, "*The New Middle East*", p.5.

⁵³⁵ Howard Schneider, "Saudi Crown Prince to Carry Warning to Visit with Bush", **The Washington Post**, 24 April 2002.

⁵³⁶ **The Guardian**, "The Arab League Summit", 28 March 2002.

⁵³⁷ David Ottoway, "The King and U.S.:U.S-Saudi Relations in the Wake of 9/11", **Foreign Affairs**, Vol.88, No.3 (May/June 2009), pp.121-131 (p.122).

⁵³⁸ Elaine Sciolino and Patrick Tyler, "Saudi Charge Bush with Failure to Broker Mideast Peace", **The New York Times**, 9 November 2002.

adımların atılmamasına rağmen Suudi Arabistan barışçıl çözüme dair çabalarını sürdürdü. Nisan 2005'te Velihaht Abdullah'ın ABD ziyaretinde temel gündem maddelerinden biri yine İsrail-Filistin çatışmasıydı. Bu zirvede iki liderin İsrail'in yayılmacı politikalarının önüne geçilmesi ve anlaşmazlığın kuvvet başvurulmadan çözüme kavuşturulması hususunda mutabakata varmasına rağmen,⁵³⁹ ABD'nin İsrail'in saldırgan davranışlarını görmezden gelmeye devam etmesi nedeniyle başarı elde edilemedi. 2007'de Riyad'da düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Suudi Arabistan'ın girişimiyle Arap Barış İnisiyatifi bir kez daha gündeme getirildi.⁵⁴⁰ Ne var ki ABD tarafından kayda değer bir baskıya maruz kalmayan İsrail, bu tür barışçıl çözüm önerilerine olumlu yaklaşmadı.⁵⁴¹

ABD'nin sağladığı destekle İsrail'in saldırgan politikaları karşısında Suudi Arabistan bir taraftan el-Fetih ile bağlarını güçlendirirken, diğer taraftan da Hamas'la yakınlaşmaya gitti. Riyad'ın Hamas'la yakınlaşması Washington'la anlaşmazlığı derinleştirdi. 2006'da seçimleri kazanmasıyla birlikte Gazze'de yönetimi eline alan Hamas, ABD tarafından terör örgütü olduğu iddia edilerek dışlanmaktaydı. Bunun tersine Suudi Arabistan ise Hamas'ı terör örgütü olarak görmemekte ve el-Fetih'le birlikte Filistin siyasetinin meşru temel aktörlerinden biri olarak görmekteydi. Üstelik Suudi Arabistan aralarındaki anlaşmazlıkları gidermek ve Filistin davasında ortak hareket etmelerini sağlamak amacıyla el-Fetih ile Hamas arasında arabuluculuk rolü üstlendi. Suudi Arabistan'ın girişimiyle Ocak 2007'de görüşmeler gerçekleştiren taraflar aralarındaki çatışmaları sonlandıran Mekke Anlaşması'nı imzaladılar.⁵⁴² Bunun üzerine Washington yönetimi, hem el-Kaide ile savaşıp hem de Hamas'a destek verilmesinin aynı anda söz konusu olamayacağını ve bu konuda Riyad'ın tercihini yapması gerektiği uyarısında bulundu.⁵⁴³

2000-2010 döneminde Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını artıran ve ABD'yle görüş ayrılığını ortaya çıkaran bir diğer bölgesel mesele İran oldu. Suudi Arabistan perspektifinden asıl güvenlik tehdidini ABD'nin bölgedeki saldırgan davranışları

⁵³⁹ **The U.S. Department of State**, "Joint Statement by President Bush and Saudi Crown Prince Abdullah", 25 April 2005.

⁵⁴⁰ **The Guardian**, "Arap States Approve Peace Plan", 29 March 2007.

⁵⁴¹ **The Telegraph**, "Israel Rejects Arab Peace Initiative", 29 March 2007.

⁵⁴² Mamoun Fandy, "The Mecca Factor", **The Guardian**, 27 March 2007, Rene Rieger, **Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolution**, London/New York: Routledge, 2017, p.155

⁵⁴³ Bahgat, "Saudi Arabia and the War on Terrorism", p.58.

oluşturduğundan aynı zaman diliminde İran'ın oluşturduğu potansiyel tehdit ikinci planda kalmaktaydı. Bu sebeple Suudi Arabistan, İran'ın giderek artmakta olan askeri kapasitesi ve bölgesel nüfuzu yerine, ABD'nin oluşturduğu fiili güvenlik tehdidine odaklandı. ABD'nin aşırı angajman stratejisinin bölgesel yansımaları Suudi Arabistan açısından daha büyük bir tehlike arz etmekteydi. Kaldı ki, Orta Doğu'da İran'ı nükleer silah kapasitesine ulaşmaya iten ve bölgesel etkinliğinin önünü açan ABD'nin sebep olduğu bölgesel güvensizlik ve istikrarsızlık ortamıydı. Suudi Arabistan artık ABD'nin güvenlik sağlayan değil, bilakis güvenlik tehdidi oluşturan bölge dışı bir devlete dönüştüğünü düşünmekteydi. Hatta ABD'nin bölgede güvenlik tehdidi oluşturan seviyedeki varlığı, Suudi Arabistan'ın İran'ı bölgesel güvenlik ve istikrarın temini noktasında işbirliği yapılabilecek bir bölgesel aktör olarak görmeye bile itiyordu.

ABD'nin İran'ı güvensizlik ve istikrarsızlığın temel kaynağı olarak tanımlayıp, bölgede yalnızlaştırma girişimleri Suudi Arabistan'da fazla kabul görmemekteydi. Özellikle ABD'nin nükleer programını gerekçe göstermek suretiyle İran'a yönelik askeri seçeneği gündemde tutmasına Suudi Arabistan tarafından açıkça karşı çıkılmaktaydı.⁵⁴⁴ Riyad yönetimi, İran'ın nükleer silah edinmesinin önüne geçilmesinin yolunun diplomasi olduğunu savunmakta ve bölgede yeni bir kuvvet kullanımının bölgesel çatışma ortamını derinleştireceğini düşünmekteydi.⁵⁴⁵ Dahası, ABD'nin İran'a yönelik askeri müdahalesi diğer bölgesel aktör İsrail'in saldırgan davranışlarının önünü daha da açmaya yönelik ciddi bir risk taşımaktaydı. Öte yandan, İran'a yönelik ön-alıcı saldırının ABD ve İsrail tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmesine dönük hazırlıkların yapılması İsrail'in saldırgan peşine takılma stratejisi takip ettiğini ortaya koymaktaydı.⁵⁴⁶ Bu nedenle Suudi Arabistan, İran'la ilişkilerde 1990'larda yaşanan yumuşama ve yakınlaşma düzeyinin sürdürülmesinden ve nükleer krizin diplomasi yoluyla aşılmasından yana tavır aldı.

1990'larda Irak'ın bölgede oluşturduğu güvenlik tehdidi nedeniyle normaleşen Riyad-Tahran ilişkileri, 2000'lerin başından itibaren ABD'nin oluşturduğu güvenlik tehdidi nedeniyle sınırlı düzeyde de olsa güvenlik işbirliğine evrildi. İki

⁵⁴⁴ Ottoway, *"The King and US"*, p.124.

⁵⁴⁵ Reuters, "Gulf States Send Envoy to Urge Iran to Forge Nuclear Arms", 17 May 2006.

⁵⁴⁶ Whitney Raas and Austin Long, "Osirak Redux: Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities", *International Security*, Vol.31, No.4 (Spring 2007), pp.7-33.

ülke arasında Nisan 2001'de imzalanan güvenlik işbirliği anlaşmasıyla yakınlaşma yeni bir aşamaya taşınmış oldu. İki ülke içişleri bakanları tarafından 17 Nisan'da Tahran'da imzalan güvenlik işbirliği anlaşması, terörle mücadele, kaçakçılık ve kara para aklama alanlarında iki ülke arasında koordinasyon ve işbirliğini öngörmekteydi.⁵⁴⁷ Ziyaret ve imzalanan anlaşmaya dair açıklama yapan Prens Nayif, İran ve Suudi Arabistan'ın artık Irak'ın Kuveyt'e karşı güvenlik tehdidi oluşturduğunu düşünmediğini dile getirdi. İran'ın Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Hasan Ruhani ise İran ve Suudi Arabistan'ın Irak'ın güvenlik ve istikrarı için beraber çalışacaklarını belirtti. Yine bu kapsamda iki ülke, Filistin'deki saldırgan davranışları nedeniyle İsrail'i ve bunu görmezlikten gelen ABD'yi kınadılar.⁵⁴⁸

Aralık 2004'te Bahreyn'de düzenlenen I. Bölgesel Güvenlik Zirvesi'nde (Manama Diyalogu), Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı, bölgesel güvenliğin bölge dışından ABD'ye değil, İran'ın da dahil olduğu bizzat bölge devletlerinin oluşturacağı bir mekanizmaya dayanması gerektiğini savunmaktaydı. Ayrıca oluşturulması düşünülen bölgesel güvenlik mekanizmasının bölge devletlerinin egemenliği, siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne karşı ihlallere karşı yanıt verecek düzeyde olmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Üstelik ABD'nin artık bölgede güvenlik düzeni sunmadığına gönderme yapan Faysal, İran'ın güvende yaşama hakkına sahip olduğunu ve nükleer silaha sahip olan İsrail'in ise bölgede güvenlik kaygısı oluşturduğunun altını çizdi.⁵⁴⁹ Söz konusu zirve, Suudi Arabistan'ın İran'ı değil, ABD ve yayılcı müttefiki İsrail'i güvenlik tehdidi şeklinde gördüğünün açığa çıktığı bir platform oldu.

ABD'nin saldırgan davranışlarının yol açtığı istikrarsızlık ortamında Suudi Arabistan'ın önerdiği bölgesel güvenlik düzeninin bir benzeri İran tarafından ileri sürüldü. 2007'de Katar'da düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu'nda İran temsilcisi Hasan Ruhani (2013 itibariyle cumhurbaşkanı olacak olan Hasan Ruhani, o dönemde Ulusal Güvenlik Kurulu üyesiydi.) İran'ın bölgesel güvenlik düzeni önerisini Körfez ülkelerine sundu. Öneri başlıca şu başlıklardan meydana

⁵⁴⁷ **Arab News**, "Kingdom, Iran Sign Historic Agreement", 18 April 2001.

⁵⁴⁸ Muriel Mirak Weissbach, "Saudi Arabia, Iran Sign Security Accord", **Executive Intelligence Review**, Vol.28, No.11 (April 2001), pp.42-43.

⁵⁴⁹ **The International Institute for Strategic Studies**, "The Manama Dialogue 2004: 1st. Regional Security Summit", 3-5 December 2004, Saud al-Faisal, "Towards a New Framework for Regional Security", **Saudi Arabian Ministry of Foreign Affairs**, 5 December 2004.

gelmekteydi: Basra Körfezi'ne kıyısı olan tüm ülkeleri içeren güvenlik örgütünün kurulması, dış güçlerin (ABD) bölgedeki askeri varlığını sonlandırması ve taraflar arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve savunma alanında işbirliklerinin önündeki engellerin kaldırılması.⁵⁵⁰ Ancak bu konuda somut adımlar atılmayınca bir başarı elde edilemedi.

Kral Abdullah'ın talebiyle Aralık 2005'te Mekke'de gerçekleştirilen İslam Zirvesi, İran'dan üst düzey katılım gördü.⁵⁵¹ Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinecad ve Dışişleri Bakanı Manuçehr Muttaki zirveye katılarak Suudi yetkililerle bölgedeki başta Irak ve Filistin'de yaşanan çatışmalar olmak üzere güvenlik tehditlerini ve bunlara karşı alınacak önlemleri görüştüler. Bu zirvenin hemen öncesinde Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın "İsrail'in haritadan silinmesi gerekiyor"⁵⁵² şeklindeki tehdidine rağmen Riyad'da sıcak karşılanması Washington ve Tel Aviv hattında rahatsızlık doğurmaktaydı.

Kral Abdullah Mart 2007'de Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ı ülkesine ikinci kez davet etti.⁵⁵³ Kral Abdullah'ın mevkidaşını havalimanında karşılaması ve el ele yürümleri Riyad yönetiminin İran'ı potansiyel tehdit olarak görmesine rağmen, fiili bir güvenlik tehdidi olarak görmediğinin ve Irak, Lübnan ve Filistin gibi bölgesel kriz alanlarında işbirliği yapılabilecek kilit konumda bir ülke olarak gördüğünün bir sonucuydu.⁵⁵⁴ Bu ziyaret kapsamında Riyad ve Tahran, başta Irak ve Lübnan'da olmak üzere Orta Doğu'da mezhep farklılıkları üzerinden çıkarılan anlaşmazlık ve çatışmalara karşı işbirliği yapacakları konusunda mutabakata vardılar.⁵⁵⁵ Bunun ardından KİK'in Aralık 2007'de Doha'da yapılan liderler zirvesine İran da davet edildi.⁵⁵⁶ KİK'in Suudi Arabistan güdümünde bir uluslararası kuruluş olduğu dikkate alındığında, zirveye İran'ın davet edilmesi kararının Riyad'ın açık onayı alınmadan verilmesi söz konusu değildi. Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın ağırlandığı zirvede, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri bölgesel güvenlik ve istikrarın temin edilmesi noktasında atılacak

⁵⁵⁰ "A Ten Points Plan for Establishing a Security and Cooperation Organisation in the Persian Gulf", **Theran Times**, 10 April 2007.

⁵⁵¹ Fahad M. Al-Sultan and Pedram Saeid, **The Development of Saudi-Iranian Relations from 1990's**, London/New York: Routledge, 2017, p.137.

⁵⁵² **The Guardian**, "Israel Should be Wiped off Map, Says Iran's President", 27 October 2005.

⁵⁵³ **Al Jazeera**, "Ahmedinecad Arrives in Saudi Arabia", 4 March 2007.

⁵⁵⁴ Ottaway and Herzallah, *"The New Arab Diplomacy: Not with the U.S. and not Against the U.S."*, pp.3-10.

⁵⁵⁵ Hassan M. Fattah, "Saudi King Meet Iranian President", **The New York Times**, 4 March 2007,

⁵⁵⁶ **Al Jazeera** "Ahmedinejad to Attend Gulf Summit", , 3 December 2007.

ortak adımları görüştüler. Bu zirvede Ahmedinecad Körfez ülkelerine siyasi, ekonomik ve güvenlik alanında işbirliğini öngören Tahran'ın önerisini sundu. Söz konusu önerinin güvenlik boyutu, İran ve KİK ülkeleri arasında imzalanacak karşılıklı güvenlik anlaşmasıyla hem bölgesel barış ve güvenliğin sağlanabileceğini hem de ABD'nin bölgeye dışardan müdahalesinin önüne geçilebileceğini içermekteydi.⁵⁵⁷ Tahran'ın bu stratejik hamlesi KİK ülkeleri nezdinde olumlu karşılık buldu. Bunun üzerine KİK Genel Sekreteri Abdurrahman el-Atiyye 2008'de İran'ı ziyaret ederek işbirliği önerisi hakkında detaylı görüşmeler gerçekleştirdi. Yapılan görüşmelerde İran ile KİK ülkeleri arasında oluşturulması düşünülen ortak güvenlik mekanizmasına dair çalışmalar yürütecek komitenin kurulması konusunda mutabık kalındı.⁵⁵⁸

Fakat ne Suudi Arabistan ne de İran tarafından ileri sürülen güvenlik mekanizmaları hayata geçirilemedi. Bölgedeki askeri varlığını had safhaya çıkarmasıyla tek kutuplu güç dengesizliğinin hakim olduğu bir yapı altında süper güç ABD'yi dışarıda bırakacak düzeyde bölgesel güvenlik düzeni kurmaya dönük bütün girişimler başarısızlığa mahkumdur. Suudi Arabistan'ın ortak tehdit algısına sahip olduğu halde İran'la güvenlik işbirliğinde bulunamaması yapısal nedenlerle yatıştırıcı peşine takılma davranışı sergilediğinin bir göstergesi oldu.

Bu dönem genel olarak değerlendirildiğinde, ABD'nin saldırgan politikalarının Orta Doğu'da bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini bozduğu görülmektedir. ABD'nin Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik kaygılarının artmasıyla sonuçlanan davranışlar sergilemesi iki ülke arasında stratejik ortaklığı mümkün kılan dinamiklerin ortadan kaybolmasıyla sonuçlandı. 11 Eylül saldırıları nedeniyle bizzat Suudi Arabistan üzerinde baskı kurulması, Irak'ın işgal edilmesi, İran'ın işgale uğrama tehdidi altına alınması ve İsrail'le kurulan ittifak uyarınca yayılcı davranışlarının önünün açılması Riyad yönetiminin ABD'ye dair endişelerini üst düzeye çıkardı. Ancak saldırgan davranan ve güvenlik tehdidi oluşturan tarafın süper güç statüsüne sahip bir devlet (ABD) olması ve savunmacı peşine takılma stratejisinin hayata geçirilmesini mümkün kılacak alternatif ikinci bir süper gücün mevcut olmaması Suudi Arabistan'ı temkinli davranmaya zorlamaktaydı. Bu yapısal dinamik Suudi Arabistan'ı saldırgan politikalar takip

⁵⁵⁷ Prasanta K. Pradhan, "The GCC-Iran Conflict and Its Strategic Implications for the Gulf Region", *Strategic Analysis*, Vol.35, No.2 (March 2011), pp.265-276 (p.268).

⁵⁵⁸ Pradhan, "The GCC-Iran Conflict and Its Strategic Implications for the Gulf Region", p.268.

eden ABD'ye karşı yatıştırıcı peşine takılma stratejisi izleyerek, yeni bölgesel denklemin olumsuz sonuçlarından en az maliyetle kurtulmaya yönlendirdi. Yaşanan gerilim ve anlaşmazlıklara rağmen dönemin sonuna gelindiğinde iki ülke ilişkilerinin düşmanlığa dönüşmeden belli bir seviyede de olsa sürdürülmesi Suudi Arabistan'ın yatıştırma eksenli güvenlik stratejisi sayesinde başarıldı. Bunun en somut göstergesi Nisan 2005'te Velihaht Abdullah'ın ABD'yi ziyaretinde görüldü. İki ülke açısından hayati önem taşıyan stratejik konuları ele alacak ve aralarındaki anlaşmazlıkları giderecek Yüksek Düzeyli Stratejik Komite'nin kurulmasına karar verilmesinin yanı sıra askeri eğitim programlarının yeniden başlatılması kararlaştırıldı.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ "Joint Statement by President Bush and Saudi Crown Prince Abdullah", **The U.S. Department of State**, 25 April 2005.

BÖLÜM V: İRAN TEHDİDİ KARŞISINDA SUUDİ ARABİSTAN'IN DENGELEME STRATEJİSİ (2010-2015)

2010-2015 döneminde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisine dair tanımlama ve açıklama işlevi, önceki iki bölümde olduğu gibi üç aşamada yapılacaktır. İlk aşamada, tek kutuplu küresel güç dağılımının hala varlığını sürdürmesi nedeniyle, süper güç ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik grand stratejisinin değişime uğrayıp uğramadığına, varsa bir değişiklik ne tür bir yeniden yapılanma geçirdiğine ve ilgili stratejinin Orta Doğu'da bölgesel güç ilişkileri üzerindeki yapısal yansımaların neler oladığına odaklanılacaktır. İkinci aşamada, Orta Doğu'da ABD'nin gözden geçirdiği grand stratejisinin beraberinde getirdiği bölgesel stratejik düzlemde Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması üzerinde durulacaktır. Son aşamada ise, beliren yeni bölgesel denklem ve değişen güvenlik tehdidi algıları dikkate alınmak suretiyle Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisine dair kuramsal açıklama getirilecektir.

1. ABD'nin Grand Stratejisi: Pasif Angajman

ABD'nin Orta Doğu'da bir süredir takip ettiği grand strateji, 2010 yılında büyük ölçekte yeniden formüle edildi. 2000-2010 yılları arasında uygulanan aşırı angajman stratejisinin yerini 2010-2015 döneminde pasif angajman stratejisi aldı. Bu dönemde hem yayımladığı ulusal güvenlik belgeleri hem de bölgedeki tutum ve davranışlarına bakıldığında, ABD'nin Orta Doğu'da pasif angajman stratejisini uygulamaya koyduğu anlaşılmaktadır. 2010'dan itibaren ABD'nin grand stratejisini yeniden yapılandırması, Orta Doğu'daki güç dağılımı üzerinde son derece önemli yansımaları oldu ve bölgesel aktörlerin birbirleriyle etkileşime geçtiği stratejik ortamı yeniden şekillendirdi. Bir önceki dönemde ABD'nin bölgeye aşırı angaje olmasıyla süper gücün doğrudan kontrolü altına giren çok kutuplu bölgesel güç dengesi, yerini pasif angaje olmasıyla aynı süper gücün "geriden idare" etmeye çalıştığı yeni çok kutuplu bölgesel güç dengesine bıraktı. Bu yapısal dönüşümün beraberinde getirdiği yeni bölgesel dinamikler, doğal olarak bölgesel güçlerin birbirleriyle etkileşime girdikleri stratejik zemini ve birbirlerinden duydukları tehdit algılarını değişime uğratmakla beraber, bu devletlerin ulusal güvenlik stratejilerinin beliren koşullara uygun bir şekilde gözden geçirilmesini gerekli kıldı.

ABD'yi Orta Doğu'da mevcut stratejisini yeniden gözden geçirmeye yönlendiren ana dinamik, küresel güç dağılımında meydana gelen "küresel güç kayışı" ("global power transition") oldu. Her ne kadar, meydana gelen bu "küresel güç kayışı" tek kutuplu küresel güç dağılımını yeni bir yapısal boyuta taşımasa da, ABD'nin güç üstünlüğünün diğerleri karşısında nispi aşınmaya uğradığının somut bir göstergesi oldu.⁵⁶⁰ Güç üstünlüğü erozyona uğrasa da, ABD'nin güç kapasitesine kabaca denk bir rakip ("peer competitor") güç merkezi henüz ortaya çıkmış değildi.⁵⁶¹ Ancak toplam küresel güç miktarının oransal dağılımında meydana gelen değişim, yakın gelecekte Çin'i ABD'nin karşısına denk rakip olarak çıkacak "potansiyel denk rakip" ("potential peer competitor") konumuna yükseltti.⁵⁶² Küresel güç dağılımındaki üstünlüğünün nispi aşınmaya uğraması ABD'yi tek kutuplu uluslararası yapının varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği hakkında ciddi endişeye sevk etti. Özellikle Doğu Asya'da Çin'in ekonomik ve askeri yönden ciddi ilerleme kaydetmesi tek süper güç statüsündeki ABD'nin grand strateji seçenekleri üzerinde baskı oluşturmaya başladı.⁵⁶³ Ortaya çıkan küresel stratejik durum, Washington yönetimini yeni yapısal realiteyi karşılayacak seviyede yeni bir grand strateji geliştirmeye itti.⁵⁶⁴ Beliren bu yeni küresel stratejik ortam ABD'yi Orta Doğu'da angajman stratejisini yeniden yapılandırmaya sevk etti.⁵⁶⁵

Bu çerçevede bakıldığında, küresel güç dağılımında ABD aleyhine yaşanan "küresel güç kayışı"nın mümkün kılan üç önemli değişken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi büyük güç statüsünde bulunan Çin'in ekonomik

⁵⁶⁰ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century", **International Security**, Vol.40, No.4, (Winter 2015), pp.7-53, Adam P. Liff and G. John Ikenbery, "Racing toward Tragedy", **International Security**, Vol.39, No2 (Fall 2014), pp.52-91, Christopher Layne, "The Waning of U.S. Hegemony: Myth or Reality?", **International Security**, Vol.34, No.1 (Summer 2009), pp.147-172, , Fareed Zakaria, **The Post-American World**, New York and London: W.W. Norton Company, 2008, pp.1-5.

⁵⁶¹ John J. Mearsheimer, "Can China Rise Peacefully?", **The National Interest**, 25 October 2014, Jonathan Kirshner, **American Power after the Financial Crisis**, Ithaca and London: Cornell University Press, 2014. P.131-156.

⁵⁶² John J. Mearsheimer, "The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia", **The Chinese Journal of International Politics**, Vol.3, (2010), pp.381-396, Walt, "*The End of American Era*", p.14, Brooks and Wohlforth, "*The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century*", p. 7-53.

⁵⁶³ Brooks and Wohlforth, "*The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century*", p.53.

⁵⁶⁴ Walt, "*The End of American Era*", p.7.

⁵⁶⁵ Hal Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", **The Washington Quarterly**, Vol.39, No.4 (Winter 2017), pp.101-125 (p.108).

ve askeri kapasitesinin ciddi bir artış kaydetmesidir.⁵⁶⁶ Ekonomik refah ve askeri güç bir devletin ulusal güç kapasitesini ortaya çıkaran en önemli iki parametreyi oluşturmaktadır. Temel ekonomik göstergelere bakıldığında, Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden ikinci on yılda Çin'in küresel ekonomideki payını çarpıcı bir seviyede artırarak, ABD'yle arasındaki farkı ciddi düzeyde kapattığı görülmektedir. 2000 yılında ABD'nin milli geliri 10,2 trilyon dolar iken, Çin'in milli geliri 1,2 trilyon dolar seviyesindeydi. 2010 yılına gelindiğinde ABD'nin milli geliri 14,9 trilyon dolar seviyesine yükselmesi karşısında, Çin'in milli geliri tam beş kat büyüyerek 6,1 trilyon dolar seviyesine yükseldi.⁵⁶⁷ 2000 yılında ABD'nin dünya ekonomisindeki payı % 30,4 ve Çin'in payı % 3,6 seviyesinde iken, 2010 yılında ABD'nin payı % 22,7'ye gerilerken Çin'in payı % 9,2'ye yükseldi.⁵⁶⁸ Soğuk Savaş sonrası üçüncü on yılda da benzer büyüme oranlarını yakalayan Çin, 2010'dan 2015 yılına gelindiğinde yaklaşık yüzde elli yükselterek milli gelirini 11 trilyon doların üzerine çıkardı.⁵⁶⁹ Bu dönemde yüksek büyüme oranlarını sürdüren Çin, 2000 yılında dünyanın beşinci büyük ekonomisi iken, 2007'de Almanya'yı geride bırakıp dünyanın üçüncü büyük ekonomisi ve 2010 yılında da Japonya'yı geride bırakarak dünyanın ikinci büyük ekonomisi oldu.⁵⁷⁰

Askeri göstergelere bakıldığında, Çin'in bu alanda da önemli bir aşama kaydettiği ve ABD'yle arasındaki makas aralığını git gide daralttığına tanık olundu. Devletlerin askeri güç kapasitesine yön veren en önemli unsur olan savunma harcaması bu konuda büyük oranda aydınlatıcı olmaktadır. Soğuk Savaş sonrası ikinci on yılın sonuna gelindiğinde, küresel savunma harcamasında hala en fazla savunma harcaması yapan ülke ABD olmakla beraber, Çin'in aradaki mesafeyi zamanla kapattığı görüldü. 2000 yılında 43,2 milyar dolarla dünya savunma harcaması sıralamasında 6. sırayı işgal eden Çin, 2010 yılına gelindiğinde 144,3 milyar dolarla dört büyük gücü (Rusya, İngiltere, Fransa ve Almaya) geride bırakarak dünya çapında ABD'den sonra en fazla savunma harcaması yapan ülke konumuna yükseldi. Buna karşılık, ABD'nin savunma harcaması 2000 yılında 420

⁵⁶⁶ Bakınız: Kishore Mahbubani, **The New Asian Hemisphere: Inevitable Shift of Global Power to the East**, New York: Random House, 2008, Fareed Zakaria, **The Post-American World**, New York and London: W.W. Norton Company, 2008.

⁵⁶⁷ **The World Bank**, "World Bank National Accounts Data", 5 May 2018.

⁵⁶⁸ Malcolm Scott and Cedric Sam, "Here's How Fast China's Economy is Catching Up to the U.S.", **Bloomberg**, 6 November 2017.

⁵⁶⁹ **The World Bank** "World Bank National Accounts Data", , 5 May 2018.

⁵⁷⁰ Justin McCurry and Julia Kollewe, "China Overtakes Japon as World's Second Largest Economy", **The Guardian**, 14 February 2011.

milyar dolar seviyesinde iken, 2010 yılına gelindiğinde 768 milyar dolar seviyesine yükseldi.⁵⁷¹ Bu rakamlar dikkate alındığında tek kutuplu uluslararası yapının ikinci on yılının başında ABD'nin savunma harcaması Çin'in savunma harcamasının yaklaşık on katına tekabül ederken, 2010 yılında bu oran yaklaşık 3,5 katı seviyesine kadar gerilediği anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası üçüncü on yılda da artışa devam eden Çin'in savunma harcaması 2015 yılında ABD'nin 596 milyar dolarlık harcaması karşısında 215 milyar dolar seviyesine ulaştı.⁵⁷² Çin'in bu güç artırımını devam ettirmesi durumunda, büyük olasılıkla gelecekte Doğu Asya'da hakim güç statüsüne yükseleceği ve ABD'nin ise Çin'in bu konuma ulaşmasının önüne geçmek adına büyük çaba harcayacağı düşünülmektedir.⁵⁷³

ABD'nin güç üstünlüğünün zayıflamasına yol açan “küresel güç kayışı”nın yaşanmasında etkili olan ikinci önemli faktör 2008-2009 yıllarında yaşanan Büyük Ekonomik Durgunluk'tur. Büyük Ekonomik Durgunluk, 1929'da yaşanan Büyük Ekonomik Bunalım'dan bu yana ABD'nin karşı karşıya kaldığı en büyük ekonomik kriz oldu.⁵⁷⁴ Yaşanan küresel ekonomik kriz nedeniyle eksiye düşen yıllık büyüme oranları, yükselen yıllık enflasyon ve artan işsizlik rakamlarıyla Amerikan ekonomisinin mali dengesi bozuldu. Amerikan ekonomisi, 2008'de % -0,3 ve 2009'da % -2,7 oranında olmak üzere peş peşe iki yıl daralma yaşadı.⁵⁷⁵ Bunun yanında işsizlik rakamları peş peşe üç yıl yükseliş kaydederek 2008'de % 5,7'ye, 2009'da 9,2'ye 2010'da ise 9,6'ya ulaştı.⁵⁷⁶ Diğer bir ekonomik gösterge olan enflasyon rakamlarına bakıldığında burada da ciddi bir artış gözlemlendi. ABD'de bir önceki yıl % 5,1 seviyesinde olan yıllık enflasyon, 2008 yılında % 9 seviyesine yükseldi.⁵⁷⁷ Küresel ekonomik krizin yaşandığı dönemde ABD'nin tersine Çin, yüksek büyüme oranlarıyla ekonomik yüksek değer üretimini sürdürdü. Çin ekonomisi 2008, 2009 ve 2010'da sırasıyla 9,6, 9,4 ve 10,6 oranında yıllık büyüme gerçekleştirdi.⁵⁷⁸ Öte yandan, Çin'de işsizlik rakamları 1998'den bu yana ilk defa

⁵⁷¹ **Stockholm International Peace Research Institute**, “Data for All Countries from 1988-2017 in Constant”, 2018.

⁵⁷² **Stockholm International Peace Research Institute**, “Data for All Countries from 1988-2017 in Constant”, 2018.

⁵⁷³ Mearsheimer and Walt, “*The Case for Offshore Balancing*”, p.81.

⁵⁷⁴ Kimberly Amadeo, “The 2008 Economic Crisis: A Look at the Causes, Costs and Weighing the Chances of It Happening Again”, **The Balance**, 22 January 2018, Kirshner, *American Power after the Financial Crisis*, P.1.

⁵⁷⁵ **The World Bank**, “GDP Growth (Annual %)", 5 May 2018

⁵⁷⁶ **The World Bank** “Unemployment Total (% of Total Labor Force”, , 5 May 2018

⁵⁷⁷ **The World Bank**, “Inflation, Consumer Prices (Annual %)", 5 May 2018

⁵⁷⁸ **The World Bank**, “GDP Growth (Annual %)", 5 May 2018

2007 yılında ABD'deki işsizlik rakamlarının altına düştü. Çin'de işsizlik oranı 2008'de % 3,5, 2009'da % 5,2 ve 2010 ise % 4,3 olarak gerçekleşti.⁵⁷⁹

ABD'nin göreceli gücünün zayıflamasında etkili olan üçüncü faktör, 2000 sonrasında Orta Doğu ve Orta Asya'da izlenen aşırı angajman stratejisinin oldukça yüksek mali ve askeri maliyetler getirmesidir. 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgalleri her iki ülkenin de kısa sürede iç savaşa sürüklenmesine sebebiyet verdi ve bu iki ülke ABD açısından son derece ağır maliyetler getiren birer bataklığa dönüştü. Afganistan ve Irak savaşları, ABD açısından Vietnam Savaşı'na benzer maliyetler getirdiler. Bataklığa saplanan ABD, ekonomik ve askeri kaynaklarını fazlasıyla tüketmek suretiyle küresel güç üstünlüğünü yıprattı.⁵⁸⁰ Kısacası, Paul Kennedy'nin ileri sürdüğü üzere tıpkı daha önceki süper güçler gibi ABD de "emperyal aşırı yayılma" (imperial over-stretch) tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.⁵⁸¹ 1,07 trilyon dolar Afganistan Savaşı'nda ve 1,06 trilyon dolar Irak Savaşı'nda olmak üzere ABD, büyük ekonomik maliyetler üstlendi.⁵⁸² Bu savaşlar nedeniyle sürekli artan ABD'nin savunma harcaması, 2000 yılında 420 milyar dolar seviyesinden 2010 yılında 768 milyar dolar seviyesine kadar yükseldi.⁵⁸³ Irak'ta Mart 2003'te başlayan işgalden Aralık 2011'deki tam çekilmeye kadar olan sürede toplam 4,484 Amerikan askeri hayatını kaybetti.⁵⁸⁴ Bunun yanı sıra Afganistan'da 2001-2011 yılları arasındaki on yılda 1,695 Amerikan askeri hayatını kaybetti.⁵⁸⁵

ABD'nin ekonomik durgunluk yaşadığı ve kaynaklarını Orta Doğu'da aşırı düzeyde harcadığı bir sırada Çin'in küresel güç dağılımındaki payını yükseltmesi Washington yönetiminin kendi bölgesi dışında daha ihtiyatlı bir stratejiler uygulamasını gerekli kıldı.⁵⁸⁶ Daha önce de ifade edildiği gibi süper güç olarak ABD'nin en öncelikli dış politika hedefi, dünya üzerinde sadece kendisinin süper güç statüsüne sahip olduğu tek kutuplu uluslararası yapıyı kalıcı kılmaktır. Bu

⁵⁷⁹ **The World Bank**, "Unemployment Total (% of Total Labor Force)", 5 May 2018

⁵⁸⁰ David E. Sanger, **The Inheritance: The World Obama Confronts and Challenges to American Power**, New York: Harmony Books, 2010.

⁵⁸¹ Paul Kennedy, **The Rise and Fall of the Great Powers**, New York: Vintage Books, 1989, pp.514-535.

⁵⁸² Kimberly Amadeo, "Cost of Iraq War: Timeline, Economic Impact", **The Balance**, 30 December 2017 and Kimberly Amadeo, "Cost of Afghanistan War: Timeline, Economic Impact", **The Balance**, 11 January 2018.

⁵⁸³ **Stockholm International Peace Research Institute**, "Data for all Countries from 1988-2017 in Constant", 2018.

⁵⁸⁴ Simon Rogers, "The Cost of American Lives and Dollars", **The Guardian**, 15 December 2011.

⁵⁸⁵ "Cost of War: By The Numbers", **Friends Committee on National Legislation**, 7 October 2011.

⁵⁸⁶ Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", p.105.

nihai hedef, Soğuk Savaş sonrası yeniden şekillenen küresel sistemin ABD'ye dayattığı bir motivasyon olarak daima varlığını korumaktadır. Ancak bu hedefe ulaşılması amacıyla uygulamaya konulacak grand stratejiler hem bölgeden bölgeye hem de aynı bölgede şartların değiştiği farklı dönemlerde çeşitlilik arz edebilmektedir. Mesela bu strateji Orta Doğu'da 1990'larda aktif angajman şeklinde kendini gösterirken, 2000'lerde aşırı angajman formatında ortaya çıktı. Geline nokta ise yukarıda değinilen "küresel güç kayışı" nedeniyle küresel ve bölgesel koşulların değişmesiyle yeni bir stratejiye ihtiyaç duyulduğu anlaşıldı.

ABD'nin küresel güç üstünlüğünün erozyona uğramasının önüne geçilmesi bakımından Çin'in kontrol altında tutulması amacıyla Doğu Asya'da aktif angajman stratejisine ve kendi kendini tüketen saldırgan davranışları sonlandırmak suretiyle Orta Doğu'da ise pasif angajman stratejisine geçilmesi yönünde bir ihtiyaç ortaya çıktı. Bu sayede, bir taraftan aşırı angajman stratejisinden pasif angajman stratejisine geçileceğinde Orta Doğu'da kaynakların aşırı tüketilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktaydı. Diğer taraftan da, yükselen Çin'in Doğu Asya'da güç üstünlüğü elde etmek suretiyle bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirmesinin ve dolayısıyla küresel güç dengesinin olası değişiminin önüne geçilmesi hedeflenmekteydi. Washington yönetimi muhtemel büyük güç rekabetinin artık Orta Doğu'da değil, yükselen Çin nedeniyle Doğu Asya'da yaşanacağını düşündüğünden yeni stratejik şartlara cevap verecek ölçüde grand stratejisinde yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymaktaydı.⁵⁸⁷ Pasif angajman stratejisini takip etmeyi planlayan Amerikan yönetimi, Orta Doğu'da gereksiz harcamalardan kaçınmayı ve bu bölgeye harcadığı enerjiyi Doğu Asya'ya kaydırmayı rasyonel bir çıkış yolu olarak görmeye başladı. Kaldı ki, aşırı angajman stratejisi gereğince sergilenen saldırgan davranışlar Orta Doğu'da bölgesel güç dengesini ve güvenlik düzenini bozması nedeniyle ABD açısından içinden çıkılmaz bir durumu ifade etmekteydi.

Kuramsal çerçevenin çizildiği bölümde ileri sürüldüğü üzere, pasif angajman stratejisi, uygulamaya konulduğu bölgede süper gücün sorumluluklarının azalmasını öngörmektedir. Pasif angajmanın stratejik mantığı, ilgili devletin benzer güvenlik seviyesine ulaşacağı ve yine ilgili bölgede aynı ulusal çıkarlarının

⁵⁸⁷ Richard N. Haas, "The Irony of American Strategy: Putting the Middle East Proper Perspective", *Foreign Affairs*, Vol.92, No.3 (May-June 2013), pp.57-67 (p.64).

daha az maliyetle elde edileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu stratejinin en temel amacı, uygulamaya konulduğu bölgede mevcut güç dağılımının varlığını sürdürmesini sağlayarak herhangi bir devletin burada hakim güç pozisyonuna ulaşmasını engellemektir. Fakat bu strateji, süper güce bölgesel güç dengesinin korunması yönünde bir sorumluluk yüklemekle birlikte, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması hususunda pasif kalmaya yönlendirmektedir. Bu nedenle bahse konu strateji, bölgesel güvenlik ve istikrarın temin edilmesine yönelik süper gücün ilgili bölgedeki askeri faaliyetlerini gereksiz görmektedir. Bu nedenledir ki pasif angajman stratejisi, ilk iki on yılda Orta Doğu'da birbiri peşi sıra takip edilen aktif angajman ve aşırı angajman stratejilerinden büyük oranda ayrılmaktadır.

Pasif angajman stratejisi bölgesel güç dengesiyle yakından ilgilenirken, bölgesel güvenlik düzeniyle fazla ilgilenmemesi bölge devletlerinin etkileşime girdiği stratejik ortamı yeniden biçimlendirmektedir. Pasif angajman stratejisinin gerektirdiği bölgesel güç dengesinin korunması yükümlülüğü kapsamında süper güç başlıca üç ana sorumluluğu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, siyasi, ekonomik ve askeri yaptırım ve ambargolara ağırlık verilerek saldırgan davranışlar sergileyen revizyonist bölgesel aktörlerin kontrol altında tutulmasıdır. İkincisi, ekonomik yardımlar ve savunma alanında yapılan işbirlikleriyle ilgili bölgedeki statükocu devletlerin güç kapasitesinin güçlendirilmesidir. Üçüncüsü, bu ilk iki yöntemle bölgesel güç dengesinin değişiminin önüne geçilemediği takdirde askeri müdahaleyle bölgesel güç dengesinin restore edilmesidir. Bu uç alan dışında süper gücün başka bir sorumluluğu söz konusu değildir. Bu sebeple, aktif angajman stratejisinin bölgesel güvenlik düzeninin inşa edilmesi noktasında gerekli gördüğü ve daha önce bahsedilen üç temel sorumluluk süper gücün sorumluluk alanı dışında kalmaktadır. Bu durumda, ilgili bölgede ileri düzeyde deniz aşırı askeri varlık gösterme, etkin caydırıcı ve cezalandırıcı mekanizmaları içeren güvenlik taahhütlerinde bulunma ve bölgesel çatışmalarının çözümüne yönelik aktif inisiyatif alma gibi faaliyetler süper gücün sorumluluk alanı dışında kalmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden ikinci on yılda Orta Doğu'da uygulanan aşırı angajman stratejisinin beraberinde getirdiği ön-alıcı ve önleyici saldırgan dış politika davranışları ABD'nin yok yere enerjisini tüketmekle kalmadı, aynı zamanda bölgeye doğrudan yerleşmesinin doğurduğu "aşırı kendine yardım"

ortamı, bölgesel güçlerin güvenlik kaygılarının had safhaya çıkmasıyla sonuçlandı. Beliren yeni bölgesel denklemde ABD, git gide bataklığa saplandı ve bir türlü düzen ve istikrar sağlayamadı. Bozulan bölgesel güç dengesi ve güvenlik düzeninde bir önceki on yılda aktif angajman stratejisi çerçevesindeki statüko yanlısı bölgesel müttefikleriyle bile ilişkileri ciddi sorunlarla yüzleşmeye başladı. Ayrıca aşırı angajman stratejisi ABD'nin hedef tahtasına yerleştirdiği ve onunla normal ilişki düzeyine sahip olmayan İran gibi bölgesel güçleri işgale uğrama tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı. ABD'nin bölgedeki aşırı askeri varlığını pek yakın bir güvenlik tehlikesi olarak gören bu tür bölgesel güçleri nükleer güç kapasitesine ulaşmak suretiyle hayatta kalmanın tek çözüm yolu olduğuna ikna etti.⁵⁸⁸

ABD'nin Orta Doğu'da yüksek maliyetler ve riskler taşıyan aşırı angajman stratejisini terk edip pasif angajman stratejisine geçmesi bölgede kendisine büyük avantajlar sağlayacağı düşünülmekteydi. Orta Doğu'da yalnızca bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesine odaklanması genel olarak ABD'yi pasif konuma itmekteydi. Bu durum, her şeyden önce ABD'ye ilişkin güvenlik tehdidi algılamaları azalacağından bölgesel aktörlerin nükleer silah kapasitesine ulaşma önceliğini ikinci plana atmaktaydı. Bu sayede ABD'nin uzun vadeli güç üstünlüğünü tehlikeye düşürecek nükleer silahlanma yarışının önüne geçilebilecekti. Bunun yanı sıra, olası saldırgan davranış sergileyecek devletlerin dengelenmesi sorumluluğu öncelikli olarak aynı bölgedeki bölgesel güçler tarafından üstlenileceğinden, ilk etapta ABD'nin aktif sorumluluk almasını gerektirecek bir durum söz konusu olmamaktadır. Bölgesel güçlerden birinin ya da bölge dışından herhangi bir büyük gücün tek başına Orta Doğu'da hakimiyet kuracağı bir güç dağılımı oluşmadığı sürece, ABD'nin doğrudan sorumluluk almasını gerektirecek bir stratejik durum söz konusu olmamaktadır.⁵⁸⁹

Ancak ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik bu pasif savunmacı pozisyonu bölgesel güç rekabetini oldukça şiddetlendiren hem bölgesel güç boşluğu hem de bölgesel güvenlik açığı ortaya çıkartmaktadır (Hp.3a). Güç boşluğu ve güvenlik açığı şu anlama gelmektedir. Bir taraftan, bölgesel güçlerin mevcut güç dengesini kendi lehlerine çevirmek amacıyla saldırgan davranabilecekleri manevra alanına

⁵⁸⁸ Christopher Layne, "America's Middle East Grand Strategy after Iraq: The Moment for Offshore Balancing Has Arraved", **Review of International Studies**, Vol.35 (2009), pp.5-25 (p.9), Mearsheimer, "Imperial Design", p.21, Walt, "The End of American Era", p.15.

⁵⁸⁹ Mearsheimer, "Imperial Design", p.16-34.

kavuşmaktadırlar. Diğer taraftan da, aktif angajman stratejisi döneminde ABD'yle “savunmacı peşine takılma” düzleminde ittifak kuran bölgesel güçlerin güvenlik kaygıları yükselmektedir. ABD'nin mümkün olduğunca müdahaleden kaçınan ve bölgesel düzen inşa etme yükümlülüğünü göz ardı eden strateji yaklaşımı Orta Doğu'da bölgesel istikrarsızlığın temel kaynağını oluşturmaktadır.⁵⁹⁰

ABD'nin bu zaman diliminde Orta Doğu'da kapsamlı bir strateji değişikliğine gittiği, yayımlanan ulusal güvenlik belgeleri ve bunların sahadaki uygulamalarına bakıldığında rahatlıkla fark edilmektedir. Bu kapsamda ilk önce, ABD'nin grand stratejisinin kuramsal temellerini oluşturan ulusal güvenlik belgeleri üzerinde durulacaktır. Bunun ardından da, ABD'nin yeniden yapılandığı grand stratejisinin uygulamadaki karşılığı ve Orta Doğu'daki pratik yansımaları değerlendirilecektir. Bu dönemde ABD'nin grand stratejisinin hangi temeller üzerine inşa edildiği hususunda bahsedilmesi gereken ilk belge, Mayıs 2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi adlı belgedir.⁵⁹¹ Washington yönetimi, Mart 2006'da yayımlanandan sonra ilk defa ulusal güvenlik stratejisi belgesi yayımladı.

Söz konusu ulusal güvenlik belgesi öncekilerde yapıldığı gibi öncelikle ABD'nin uluslararası konumunu tanımlamaktadır. Önceki on yılda karşı karşıya kalınan siyasi, ekonomik ve askeri meydan okumaların sonucunda ABD'nin küresel güç üstünlüğünün zayıfladığı kabul edilmekle birlikte, bu üstünlüğünün devam ettiği ve küresel güç dağılımında ABD'nin hala süper güç kapasitesine sahip yegane devlet olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, ABD'nin küresel üstünlüğünün iki temel kaynağı olan ekonomik refah ve askeri kapasite konusunda diğerleri karşısında zayıflayan rekabet gücünün yeniden canlandırılması gerektiği belirtilmektedir. Bu amaca ulaşma noktasında ivedilikle atılması gereken adımlardan birinin gücün kullanımı hususunda oldukça hassas davranmak suretiyle ulusal kaynaklarının yok yere harcanmasının önüne geçmek olduğu ifade edilmektedir. Strateji belgesinde açık bir şekilde, askeri gücü aşırı kullanma eğiliminin ve bölgesel aktörlerle maliyet/sorumluluk paylaşımından uzak durulmamasının ABD'nin maddi güç kapasitesine, küresel nüfuz ve liderliğine zarar verdiği kabul edilmektedir. Ulusal kaynakların optimum düzeyde tüketilmesi yolunun da ABD'nin özellikle Orta Doğu'da ileri düzeydeki askeri

⁵⁹⁰ Hasan Basri Yalçın, “Obama Stratejisi ve Orta Doğu”, **Akademik Ortadoğu**, Cil.9, Sayı.2, (2015), pp.55-74.

⁵⁹¹ **The White House**, “National Security Stratgy”, 1 May 2010.

varlığını sınırlandırmasından (saldırgan davranışlarından vaz geçmesi) ve güvenlik tehditlerinin üstesinden gelinmesi sürecinde bölgesel aktörlerle etkin maliyet paylaşımından (sorumluluğu paslama) geçtiği düşünülmektedir.

Bir bakıma gücün kullanımına ilişkin yeni bir bakış açısı geliştirilmektedir. Doğrudan bir kuvvet kullanımına maruz kalınmadığı sürece diplomasi ve caydırıcılığın kuvvet kullanımına en güçlü alternatif olduğuna dikkat çekilmektedir. Üstelik bölgesel anlaşmazlık ve çatışmaların çözüme kavuşturulması amacıyla son çare olarak kuvvet kullanımına ihtiyaç duyulduğu durumlarda da ABD'nin tek taraflı hareket etmeyeceği, BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde meşruiyet elde ederek ve bölgesel aktörlerle eşgüdüm halinde “sorumlulukları paylaşarak” eyleme geçeceği ifade edilmektedir. Ne kadar güçlü olursa olsun herhangi bir devletin küresel meydan okumalar karşısında tek başına başarı elde edemeyeceği ve diğerlerini görmezlikten gelemeyeceği belirtilmektedir. Bir yönüyle aşırı angajman stratejisinin “ya bizimle berabersiniz ya da bize karşısınız” anlayışı da terk edilmektedir.

Daha önceki ulusal güvenlik belgelerinde olduğu gibi Orta Doğu; Batı Avrupa ve Doğu Asya ile birlikte küresel siyasette stratejik önemi haiz üç bölgeden biri olarak tanımlanmaktadır. Bölgenin enerji kaynaklarına uluslararası serbest erişimin sürdürülmesi ve stratejik deniz güzergâhlarının serbest geçişe açık olması ABD'nin Orta Doğu'daki hayati çıkarları olarak hala varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Ancak Orta Doğu siyasetini yaklaşık on yıl etkisi altına alan “terörizme karşı savaş”, “rejim inşası” ve “ön-alıcı saldırı” gibi özellikleri içerisinde barındıran ucu açık güvenlik doktrininden (Bush Doktrini) vaz geçildiği görülmektedir. Aynı şekilde kendi bölgelerinde ABD'ye birlikte çalışmayan devletleri “haydut devletler” ve “şer eksenli” gibi düşman ilan eden ve hedef gösteren tanımlamalar yerine, düşmanlaştırmaktan kaçınan “sorumsuz devletler” şeklinde tanımlamalara gidildiği gözlenmektedir. Saldırgan dış politika araçları ikinci plana itilmekte ve tek taraflı dış politika çizgisi terk edilerek çok taraflı işbirliğinin önemine değinilmektedir. Bu amaçla sadece ilgili bölgedeki dost ve müttefik ülkelerle işbirliği ve koordinasyon halinde olunmayacağı, aynı zamanda “sorumsuz” devletlerle (güç artırımına giden revizyonist devletler) diyalog ve diplomasinin ön planda tutulacağı üzerinde durulmaktadır. Mevcut küresel sisteme meydan okuyan devletlerle mücadelede askeri güç kullanımına alternatif olarak ekonomik

ve askeri yaptırımların yanı sıra siyasi yalnızlaştırma politikası izleneceği belirtilmektedir.

Strateji belgesinde işgal altındaki Irak ve bölgede güç kapasitesini artıran İran'a yönelik izlenecek politikaya ayrıca yer verilmektedir. Aşırı angajman stratejisinin bir çıktısı olarak Irak'ta yaşanan savaşın ABD ve bölge açısından büyük bir meydan okuma oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle ABD ve bölgenin güvenliği dikkate alındığında Irak'ın yönetim ve egemenliğinin tam olarak Iraklılara devredilerek ülkenin işgalinin derhal sonlandırılmasına ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir. Bu kapsamda Ağustos 2010'da Amerikan askerlerinin kahir ekseriyetinin geri çekilmesiyle ABD'nin Irak'ta muharebe misyonunun sona ereceği ve 2011 sonuna kadar da savunma işbirliği bünyesinde kalacak olanlar hariç tüm askeri birliklerin ülkeden ayrılacağı ifade edilmektedir. ABD'nin Irak'taki askeri varlığını sona erdirmesi kalıcı bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması noktasında avantaj sağlayacağına inanılmaktadır.

Öte yandan, nükleer programı yanı sıra uzlaşmaz ve saldırgan bölge siyaseti nedeniyle İran, Orta Doğu'da ABD tarafından en büyük tehlike arz eden devlet olarak tanımlanmaktadır. ABD'nin ulusal güvenliği açısından başta nükleer silah olmak üzere kitle imha silahlarının yayılmasından daha büyük bir tehlike olmadığı ileri sürülmekte. Bu nedenle, İran'ın nükleer silah edinmesine izin verilmeyeceği hususundaki kararlığa dikkat çekilmekle beraber, anlaşmazlığın çözümünde diplomasi ve uluslararası yaptırımların etkin işletileceğinin altı çizilmektedir. Ayrıca, Orta Doğu'da uzun dönemli taahhütlerin korunacağı, bölgesel müttefikler İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır'la güvenlik alanındaki işbirliğinin sürdürüleceği belirtilmektedir. Bir on yıl aranın ardından ulusal güvenlik belgelerinde Suudi Arabistan'ın yeniden bölgesel müttefikler arasında sayılmaya başlanması ABD'nin dönüşen bölge stratejisinin bir göstergesiydi.

Bu dönemin grand stratejisini anlamlandırma sürecinde değinilmesi gereken ikinci güvenlik belgesi Ulusal Güvenlik Stratejisi adıyla Şubat 2015'te yayımlandı.⁵⁹² Genel olarak bakıldığında bu ulusal güvenlik belgesinin Mayıs 2010'da yayımlanan belgeyle büyük oranda örtüştüğü fark edilmektedir. Elde edilmesi gereken hedefler, belirlenen öncelikler, tanımlanan tehditler ve izlenecek yöntemler

⁵⁹² **The White House**, "National Security Strategy", 6 February 2015.

noktasında bu iki güvenlik belgesi arasında bir fark söz konusu değildir. Ancak, Bu döneme ait önceki stratejiye kıyasla ikinci güvenlik belgesi, ABD'nin pasif angajman ekseninde Orta Doğu grand stratejisini yeniden kurguladığı daha fazla dikkat çekmektedir.

Söz konusu güvenlik belgesi daha öncekilerde olduğu üzere her şeyden önce, ABD'nin küresel güç statüsünü tanımlamaktadır. Amerikan gücünün üstünlüğünü oluşturan ABD'nin ekonomik refahının ve askeri kapasitesinin diğerleri karşısındaki görece üstünlüğünün devam ettiği ve bu üstünlüğün kalıcı kılınmasının öncelikli hayati çıkarı olduğu vurgulanmaktadır. Üstelik ekonomik krizin (Büyük Ekonomik Durgunluk) atlatılması ve aşırı ve gereksiz askeri harcamalardan uzak durulması sayesinde toparlanma yaşayan ABD'nin 2010 yılına oranla daha iyi bir durumda olduğu ifade dilmektedir. Ancak ABD'nin sahip olduğu küresel güç üstünlüğünün küresel güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi noktasında gerekli ama yeterli olmadığı, bölgesel müttefiklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu durumu güvenlik belgesinde geçen “küresel hiçbir sorununun ABD olmadan çözülemeyeceği ve çok az küresel problemin tek başına ABD tarafından çözüme kavuşturulabileceği” tespiti net bir şekilde özetlemektedir. Bu kapsamda ABD'nin küresel güç üstünlüğünün sürdürülmesi amacıyla önceki güvenlik belgesinde benimsenen prensiplerin ve bölgesel uygulamaların kararlılıkla devam ettirileceği üzerinde durulmaktadır.

Bu kapsamda Amerikan gücünün “tasarruflu kullanımı” ve müttefiklerle “sorumluluk paylaşımı” birbiriyle yakından alakalı en kritik iki başlığı oluşturmaktadır. Kuvvet kullanımının ABD'nin diğer bölgelerdeki temel ve öncelikli angajman aracı olmadığı yinelenmektedir. Yine “sorumsuz” davranan devletlere karşı ekonomik yaptırımların ve siyasi yalnızlaştırmanın öncelikle başvurulacak dış politika araçları olduğu belirtilmektedir. Ayrıca potansiyel ve fiili tehditlerle mücadelenin ön-alıcı ve önleyici saldırgan yöntemler ekseninde değil de, caydırıcı ve cezalandırıcı yolların tercih edilerek yürütüleceği söylenmektedir. Ancak bunun yanında ABD'nin stratejik bölgedeki (aşırı olmayan) askeri varlığı ve ittifak ilişkileriyle saldırgan devletlerin caydırılacağı, bunun başarısız olmasıyla saldırgan devletlerin kuvvet kullanımında bulunduğu Amerika'nın hayati çıkarlarının ve müttefiklerinin ulusal güvenliğinin korunması amacıyla kuvvet kullanımının kaçınılmaz olacağı üzerinde durulmaktadır. Öte yandan, kuvvet

kullanımı gerekli olsa dahi, kendi ulusal güvenliğini doğrudan tehdit eden bir durum söz konusu olmaması halinde ABD'nin aktif sorumluk olarak askeri eyleme geçmeme yönünde tercihte bulunulacağı dile getirilmektedir. Bu kapsamda bölgesel güç dengesinin ve güvenlik düzeninin korunması sürecinde bölgesel müttefikleri harekete geçirerek aktif sorumluluk almaya cesaretlendirileceği belirtilmektedir.

2010 yılında yayımlanan güvenlik belgesinde olduğu gibi bölgede Irak ve İran üzerinde ayrıca durulmaktadır. Irak'taki (işgalci) askeri varlığın sona erdirilmesine gönderme yapılarak, bundan sonra ABD'ye muazzam yük getiren bu tür maliyetli savaşlardan uzak durulacağına dikkat çekilmektedir. Orta Doğu'daki askeri varlığını azaltmasının meydana getirdiği dönüşümün ABD'nin uğradığı kayıpların önüne geçildiği ve kaynaklarını daha öncelikli tehdit alanlarına kaydırmaya imkan tanıdığı ifade edilmektedir. Bunun yanında, ABD'nin ulusal güvenliği ve çıkarlarına yönelik en büyük tehdidin "sorumsuz devletler" olarak tanımladığı devletlerin nükleer silah kapasitesine ulaşması gösterilmektedir. İran, Orta Doğu'da bu kapsama girmektedir. İran'ın nükleer silah edinmesini engellemek amacıyla kuvvet kullanımı dışındaki tüm seçeneklerin etkin bir şekilde devreye sokulacağı ve ABD'nin tercihinin İran'la nükleer programının yalnızca barışçıl amaçlarla yürütülmesine izin veren kapsamlı bir anlaşma imzalanması olduğu belirtilmektedir. ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı olan silahlanma yarışını engelleyeceği ve İran'ın barışçıl nükleer enerjiye ulaşımına imkan tanıyacağı nedeniyle bu anlaşmanın her iki taraf açısından da en iyi yol olduğu savunulmaktadır.

Orta Doğu'da çatışmaların sonlandırılması, kalıcı güvenlik ve istikrarın temin edilmesinin yolunun bölgede ABD'nin askeri varlığı ve gücünün kullanımından geçmediğinin altı çizilmektedir. Bölgede barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması noktasında şu iki sorumluluğun yerine getirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. İlk olarak, bölgedeki dost ve müttefik ülkelerin kendi kendilerini savunacak güç kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda ABD, bölgesel müttefiklerin olası saldırgan davranışlar karşısında savunma yeteneklerin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bir bakıma, bölgesel güç dengesinin korunması ve güvenlik düzeninin inşa edilmesi noktasında bölgesel aktörlerin ABD'nin pasif kalmasını mümkün kılacak ve sorumluluk paylaşımına zemin hazırlayacak güç

kapasitesine ulaştırılması düşünülmektedir. İkinci olarak, Orta Doğu'da mevcut bölgesel güç dağılımında dengesizliğe sebep olan ve diğer bölgesel güçler karşısında tehdit kaynağı teşkil eden İran'ın artan askeri kapasitesinin (nükleer silah edinmesinin) denetim altında tutulması gerekmektedir. Sonuçta bu iki yükümlülük, pasif angajman stratejisinin süper güce bölgesel güç dengesinin sürdürülmesi yönündeki temel sorumluluğunun yerine getirilemsinin somut yansımasıdır.

Bu iki güvenlik belgesine ek olarak, Ocak 2012'de Beyaz Saray tarafından yayımlanan Savunma Stratejisi Rehberi adlı belge de ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik grand stratejisinin hangi sütunlar üzerine inşa edildiği konusunda yol göstericidir.⁵⁹³ Söz konusu belge ABD'nin 21. yüzyılda karşı karşıya olduğu meydan okumalar karşısında Amerikan askeri kapasitesinin nasıl kullanılacağına ve hangi öncelikleri yerine getireceğine dair Savunma Bakanlığı'na stratejik rehber sunmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle, Doğu Asya'da Çin ve Orta Doğu'da İran olmak üzere ABD'nin mevcut güç üstünlüğüne asimetrik tehdit oluşturan iki devletin mevcut olduğu tespiti yapılmaktadır. Bu nedenle uzun vadede Çin'in Doğu Asya'da bölgesel bir güç olarak belirmesi ABD'nin ekonomisi ve güvenliği üzerinde önemli etkisinin olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle yeni dönemde stratejik olarak Asya-Pasifik bölgesine odaklanması gereksiniminin ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde, Orta Doğu'da İran'ın nükleer silah kapasitesine ulaşması onun bölgede ABD'nin ulusal menfaatlerini tehlikeye düşürecek düzeyde eylem özgürlüğüne kavuşmasını sağlayacağına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla İran'ın nükleer silah edinmesine engel olunacağı belirtilmektedir. ABD'nin Orta Doğu'daki askeri varlığının hatırı sayılır bir bölümünü koruyacağına değinmekle birlikte, bundan sonra diğer aktörlerle sorumluluk paylaşımı esas alınarak hareket edileceği, bölgesel müttefiklerin güç kapasitelerinin artırılmasına dönük askeri işbirliklerinin sürdürüleceği üzerinde durulmaktadır.

Bu dönemde ABD'nin Orta Doğu stratejisinin fikri alt yapısının inşa edilmesi sürecinde değinilmesi gereken son bir önemli belge ise, dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Hillary R. Clinton'ın Ekim 2011'de Foreign Policy dergisinde

⁵⁹³ **Department of Defence**, "Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence", 3 January 2012.

kaleme aldığı makaledir.⁵⁹⁴ Söz konusu makale, Amerikalı Diplomat George F. Kennan'ın 1947'de Foreign Affairs dergisinde kaleme aldığı ve Soğuk Savaş döneminde ABD'nin SSCB'ye yönelik küresel stratejisinin (çevreleme politikası) fikri alt yapısını oluşturan makalesiyle neredeyse eş değerdedir. Asya-Pasifik bölgesinin küresel siyasetin kilit itici gücü haline geldiğine değinen Clinton, "Amerika'nın Pasifik Yüzyılı" adlı makalesinde tıpkı II. Dünya Savaşı sonrasında Transatlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası mekanizmaların bir benzerinin Transpasifik bölgesinde de kurulmasının zamanının geldiğine dikkat çekmektedir. Daha önce Batı Avrupa'da yapıldığı gibi Doğu Asya'da da kapsamlı ve kalıcı güvenlik mekanizmalarının kurulmasının önemine işaret etmektedir.

Son on yılda ABD'nin Irak ve Afganistan'da enerji ve kaynaklarını muazzam derecede harcadığı, fakat takip eden on yılda ABD'nin küresel liderliğinin sürdürülmesi ve ulusal çıkarlarının korunması ekseninde kaynaklarını hangi bölgeye tahsis etmesi konusunda daha akılcıca davranması gerektiğini savunmaktadır. Makalede ABD'nin diplomatik, ekonomik ve stratejik enerjisini Transpasifik bölgesine kaydırmasının önemi dile getirilmekte ve buradaki askeri varlığını artırması tavsiye edilmektedir. Şubat 2015'te yayımlanan güvenlik stratejisi belgesinde de bu makalede önerilen stratejik yönelim çerçevesinde Doğu Asya bölgesindeki müttefiklerle ikili ve çok taraflı güvenlik işbirliğinin çeşitlendirileceği ve derinleştirileceği üzerinde durulmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda 2010'dan itibaren ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik yeniden şekillendirdiği grand stratejisinin düşünsel arka planı üzerinde duruldu. Bu noktadan itibaren ise ABD'nin Orta Doğu politikasının pasif angajman şeklinde bir yapıya kavuşturulduğunu kanıtlamaya yönelik bölgedeki pratik çıktılara odaklanılacaktır. Bu çerçevede ele alınacak gelişmelerden ilki ve en önemlisi ABD'nin Irak'tan geri çekilmesidir. Washington yönetimi Mayıs 2010'da yayımlanan ulusal güvenlik belgesine paralel bir şekilde Ağustos 2010'da Irak'taki muharip askeri varlığının sona erdiğini açıkladı.⁵⁹⁵ İşgalci Amerikan askerlerin büyük bir bölümünün çekilmesiyle 120 bin olan ABD'nin asker sayısı 50 bin seviyesine geriledi. 5 Ekim 2011'de ABD'nin Irak'taki askeri varlığına dair demec

⁵⁹⁴ Hillary R. Clinton, "America's Pacific Century", **Foreign Policy**, 11 October 2011.

⁵⁹⁵ **Reuters**, "Obama: US Combat Mission in Iraq to End This Month", 2 August 2010.

veren Başkan Obama, yaklaşık dokuz yıldan buyana devam eden Irak Savaşı'nın sona ereceğini ve geriye kalan tüm Amerikan askerlerinin Aralık 2011 itibariyle ülkeye geri dönmüş olacağını deklare etti.⁵⁹⁶ Üstelik çekilmenin tamamlanmasının ardından Ocak 2012'den itibaren Washington ve Bağdat'ın "iki egemen devlet arasındaki normal ilişki" düzeyine ulaşacağını ve karşılıklı çıkar ve saygıya dayalı "eşit ortaklık" kuracaklarını belirtti.⁵⁹⁷ Bu doğrultuda tüm Amerikan askerlerinin çekilme işlemi Aralık 2011'de tamamlandı.⁵⁹⁸

Ancak ABD, Irak'taki işgalci varlığını, stratejik kazanımlarını güvence altına alarak sona erdirdi. Birinci olarak, bölgesel hakimiyet peşinde koşan ve bu nedenle ABD'nin bölgedeki hayati çıkarlarına tehlike oluşturan bir bölgesel güç statüsündeki Irak, siyasal bütünlüğü yok edilmiş, istikrarsız ve zayıf bir bölge devletine dönüştürüldü. Böylelikle ABD'nin bölgedeki askeri varlığına meydan okuyabilecek potansiyel güçlerden biri ortadan kaldırılarak, ABD'yle iyi geçinen dost bir ülke haline getirildi. İkinci olarak, imzaladığı SOFA anlaşmasıyla ABD, Irak'ta 5 bin civarında askeri personeli barındıran kalıcı askeri üsler elde etti. Bu sayede ABD'nin Türkiye ve Suudi Arabistan olmak üzere gerektiğinde kullanılan ve caydırıcı vazife gören askeri üs bağımlılığı azaltılmış oldu. Üçüncü olarak, Irak'ın işgaliyle Orta Doğu'nun üçüncü ve dünyanın beşinci büyük petrol rezervleri uluslararası piyasalara açılarak küresel ekonominin istikrarı daha da güvence altına alınmış oldu. Böylece elinde bulundurduğu zengin petrol rezervleri ve yüksek üretimiyle küresel ekonominin istikrarlı seyretmesinde kilit rol oynayan Suudi Arabistan'ın stratejik önemi azaldı ve ABD'nin Suudi Arabistan'a bu anlamdaki bağımlılığı zayıfladı.

ABD'nin değişen Orta Doğu politikasının somut göstergeleri kapsamında değinilecek başlıklardan ikincisi, ABD'nin İran'a ilişkin yaklaşımındaki köklü değişiktir. Washington yönetiminin artık Orta Doğu'da pasif angajman stratejisini benimsemeye başladığını ABD'nin İran politikasında açıkça gözlemlemek mümkündür. Önceki iki on yılda olduğu gibi, nükleer program yürüten ve balistik füze sistemleri üreten İran'ın bölgede güç artırımında bulunmasının önüne geçilmesi, ABD'nin Orta Doğu'daki temel dış politika

⁵⁹⁶ **The Guardian**, "Barack Obama Announces Total Withdrawal of US Troops from Iraq", 21 October 2011.

⁵⁹⁷ **Al Jazeera**, "Obama: All US Troops to Leave Iraq in 2011", 21 October 2011.

⁵⁹⁸ **Al Jazeera**, "Last US Combat Troops Leave Iraq", 18 December 2011.

öncelikleri arasında yer almaktadır. Pasif angajman stratejisi uyarınca ABD açısından önemli olan İran'ı güç kapasitesini diğer bölgesel güçler tarafından dengelenebilecek bir seviyede tutmaktı. 2010 ve 2015 yıllarında yayımlanan ulusal güvenlik belgeleriyle uyumlu bir şekilde ABD, İran'a yönelik yaklaşımında değişikliğe giderek, kuvvet kullanma önceliğini geri plana atmak suretiyle, uluslararası yaptırımlar, diplomasi, diyalog ve müzakere yollarıyla İran'ın nükleer güç kapasitesine ulaşmasını engellemeye çaba gösterdi.⁵⁹⁹ İran'la nükleer sorunun devam etmesi ABD'nin bölgeye pasif angaje olmasının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktaydı. Çünkü nükleer güç üstünlüğü elde eden İran'a karşı dengeleme işlevi diğer bölgesel güçler tarafından etkin bir şekilde yerine getirilemeyeceğinden bu konudaki sorumluluk yine ABD'ye düşmekteydi. Üstelik İran'ın nükleer silah kapasitesine ulaşması, ABD'nin Orta Doğu'da İran karşısındaki konvansiyonel askeri caydırıcılığını kaybetmesi anlamına gelmekteydi.

Bu amaçla ABD, dış politika davranışlarında tek yanlılığa son vererek ve kuvvet kullanımını ikinci plana atarak diğer büyük güçlerle eşgüdüm halinde bir taraftan İran'a yönelik ağır ekonomik yaptırımlar uyguladı, diğer yandan da diplomasi ve diyalog kapılarını açarak İran'la müzakereye öncelik verdi.⁶⁰⁰ Daha bir yıl önce Eylül 2009'da İran'ın gizli yürüttüğü yeraltı uranyum zenginleştirme tesisinin varlığı ortaya çıktığında Başkan Obama, İran'ın nükleer programının üstesinden gelinmesi noktasında askeri seçeneğin masada olduğunu dile getirmişti.⁶⁰¹ Ancak 2010'dan itibaren uygulamaya konulan yeni angajman stratejisi gereğince askeri müdahale İran'a karşı seçenek olmaktan çıkarıldı. Bir bakıma ABD'nin İran'la ilişkileri yeni bir boyut ve anlam kazandı.⁶⁰² Bu süreçte ABD, İran'a yönelik yaptırım kararları ve uygulamalarında sadece BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla yetinmedi, kendisi de bireysel olarak yeni yaptırım kararları aldı. Bunların yanında, uluslararası alanda tek yanlı davranmaktan kaçınan ABD, Avrupalı büyük güçleri de yanına çekerek AB'nin de İran'a yaptırımlar uygulamasını sağladı.

⁵⁹⁹ Haas, *"The Irony of American Strategy: Putting the Middle East Proper Perspective"*, p.62.

⁶⁰⁰ Brands, *"Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy"*, p.108.

⁶⁰¹ David E. Sanger and William J. Broad, "U.S. and Allies Warn Iran on Nuclear 'Deception'", **The New York Times**, 25 September 2009

⁶⁰² Yalçın, *"Obama Stratejisi ve Orta Doğu"*, p.67.

2010 yılı ortalarından itibaren İran'a yönelik takip edilecek yeni politikanın uygulamaya konulduğuna tanık olundu. 9 Haziran 2010 tarihinde ABD'nin girişimiyle BM Güvenlik Konseyi, İran'a yönelik kapsamlı, etkin ve belirgin ek yaptırımlar öngören 1929 sayılı kararı aldı. Önceki yıllarda alınan üç Güvenlik Konseyi kararının etkin olmamasından hareketle, yeni karar İran'a karşı ağır silah ambargosu getirmenin yanı sıra, İran'dan uranyum zenginleştirme ve balistik füze programını derhal durdurmasını talep etmekte, İran merkez bankasıyla işbirliği yapılmasını yasaklamakta, İran'ın uluslararası mal varlıklarını dondurmakta ve İran'a girip-çıkan gemilere sıkı denetim getirmektedir.⁶⁰³ Karar, BM şartının 7. bölümü çerçevesinde alındığından diğer tüm devletler açısından bağlayıcılığı bulunmaktaydı.⁶⁰⁴ Ayrıca Haziran 2010'da Amerikan Kongresi İran'ın ekonomi ve enerji sektörünü hedef alan tek taraflı ağır yaptırımları içeren yasa tasarısını onayladı.⁶⁰⁵ Aralık 2011'de ise Amerikan Kongresi, İran'a finansal sisteminin işleyişini ve enerji ithalatını hedef alan yeni bir yaptırım yasası çıkardı.⁶⁰⁶ Tüm bunlara ek olarak, 2010-2012 yılları arasında Avrupa Birliği de ABD'yle paralel hareket ederek İran'ın ekonomi, finans ve savunma sektörüne yönelik sert tedbirler içeren ek yaptırım kararları aldı.⁶⁰⁷

Bu güne dek uluslararası siyasal sistemde yalnızlaştırılan ve silah ambargolarına maruz kalan İran, uygulamaya konulan tüm bu ağır yaptırımlarla uluslararası finansal sistemden de izole edildi. Bankacılık sistemi ve finans sektörü işlemez hale getirilen, petrol ve doğal gazını uluslararası piyasalara ulaştıramayan İran, ciddi ekonomik ve toplumsal problemlerle yüzleşmek durumunda kaldı. Bu da, Tahran yönetimini ABD'yle yürüttüğü müzakerelerde taviz vermeye zorladı. Bunun yanında, ABD'nin bölgeye ilişkin grand stratejisini pasif angajman boyutuna taşıması İran'ın ulusal güvenlik kaygılarının görece azalmasıyla sonuçlanınca, Tahran yönetimi nükleer silah kapasitesine ulaşmayı vazgeçilmez bir stratejik hedef olmaktan çıkardı.

⁶⁰³ **United Nations Security Council**, "Resolution 1929", 9 June 2010.

⁶⁰⁴ Rıza Türmen, "Güvenlik Konseyi'nin İran Kararı", **Milliyet**, 14 Haziran 2010.

⁶⁰⁵ **BBC Türkçe**, "ABD Kongresi İran'a Yaptırımları Onayladı", 25 Haziran 2010, **The US Congress**, "Comprehensive Iran Sanctions, Accountability and Divestment Act of 2010", 1 July 2010.

⁶⁰⁶ **BBC News**, "US Senate Passes Sanctions on Iran Central Bank, 2 December 2011.

⁶⁰⁷ Zachary Laub, "International Sanctions on Iran", **Council of Foreign Relations**, 15 July 2015.

Bu çerçevede, 2013 son baharından itibaren doğrudan görüşmeler şeklinde başlayan İran ile P.5+1 ülkeleri* arasındaki müzakereler, 2015 yılının ortalarında tarihi nitelikteki nihai anlaşmanın imzalanmasıyla olumlu sonuçlandı. Müzakerelerin yürütüldüğü süreçte Kasım 2013'te Ortak Eylem Planı olarak adlandırılan Geçici Anlaşma⁶⁰⁸, Nisan 2015'te Çerçeve Anlaşma⁶⁰⁹ ve Temmuz 2015'te de Ortak Kapsamlı Eylem Planı adlı Nihai Anlaşma imzalandı.⁶¹⁰ Buna göre İran, kendisine yönelik uygulanan ekonomik yaptırımlar ve silah ambargolarının kademeli olarak kaldırılması karşılığında, uranyum zenginleştirmeyi nükleer silah üretiminde kullanılacak seviyenin altında tutmayı ve barışçıl nükleer enerji faaliyetlerini sıkı denetime tabi bir şekilde sürdürmeyi kabul etti.⁶¹¹

Varılan nükleer anlaşmayla İran'ı yakın gelecekte nükleer silah kapasitesine ulaşmaktan alıkoyan ABD, Orta Doğu'da en fazla enerji harcadığı bölgesel anlaşmazlığı çözüme kavuşturmuş oldu. Böylece, ABD'nin yakın vadede Orta Doğu'daki bölgesel konumunu ve uzun vadede küresel üstünlüğünü zayıflatma potansiyeli taşıyan⁶¹² İran'ın nükleer programı sınırlandırılmış oldu. İran'la yürütülen nükleer müzakereler nedeniyle güvenlik kaygıları artan Körfez ülkelerinin bu kaygılarını gidermek amacıyla Obama yönetimi 13-14 Mayıs 2015'te Capm David'de bir zirve düzenledi. Altı Körfez ülkesi ile ABD arasında düzenlenen zirvede Obama, her ne kadar toprak bütünlüğüne yönelik kuvvet kullanımına karşı Körfez ülkelerin yanında olacağını belirtse de, Körfez ülkeleriyle işbirliğinin İran'ı yalnızlaştırma anlamına gelmediğini vurguladı.⁶¹³

ABD'nin bölgeye pasif angaje olduğu üçüncü olarak Suriye İç Savaşı'nda görüldü. Aralık 2010'da Tunus'ta patlak veren Arap ayaklanmaları kısa sürede neredeyse tüm Orta Doğu ülkelerini etkisi altına aldı. Mart 2011'de Suriye'ye sıçrayan söz konusu ayaklanmalar zamanla kanlı bir iç savaşa dönüştü. İlerleyen süreçte Suriye İç Savaşı küresel ve bölgesel güçlerin güç mücadelesine tutuştuğu ve

* P.5+1; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi olan ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve Rusya ile Almaya'dan meydana gelen ülkeleri kapsamaktadır.

⁶⁰⁸ Reuters, "Interim Nuclear Agreement between Iran and Six Powers", 24 November 2013.

⁶⁰⁹ Al Jazeera, "Iran and World Power Strike Initial Nuclear Deal", 3 April 2015

⁶¹⁰ Al Jazeera, "Iran and World Powers Clinch Historic Nuclear Deal, 15 July 2015.

⁶¹¹ U.S. Department of State, "Joint Comprehensive Plan of Action", 14 July 2015.

⁶¹² Kayhan Barzegar, Iran-US Relations in the Light of the Nuclear Negotiations", *Italian Journal of International Affairs*, Vol.49 No.3 (September 2014), pp1-7 (p.2).

⁶¹³ Al Jazeera Turk, "Obama'dan Körfez'e İran Güvencisi", 15 Mayıs 2015, Al Jazeera, "Obama Backs Gulf Allies Against Any External Attack", 15 May 2015.

vekalet savaşlarının verildiği bir saha halini aldı. ABD, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin oluşturduğu blok muhaliflerden yana tavır alırken, Rusya ve İran'dan meydana gelen diğer blok ise Baas rejimin yanında yer aldı. Ancak ABD'nin Suriye İç Savaşı'na ilişkin tutum ve davranışları pasif angajman stratejisi düzleminde şekillendi. Baas rejimin katliamları karşısında doğrudan sorumluluk almaktan kaçınan ABD, iki bölgesel müttefiki Suudi Arabistan ve Türkiye'ye sorumluluk yüklemeye çaba gösterdi. Suriye İç Savaşı'nda Pasif tavır sergilemek suretiyle geride duran ABD, müttefiki Suudi Arabistan ve Türkiye ile onların desteklediği muhaliflere siyasi, ekonomik ve askeri destek sağladı. Böylece ABD, Orta Doğu'da hem iç savaş bataklığının dışında kalmayı başardı hem de yeni bir askeri müdahalenin ekonomik ve askeri maliyetini üstlenmekten kurtuldu. Ağustos 2012'de Washington yönetimi Suriye İç Savaşı'na dair "kırmızı çizgi" ilan ederek, Şam yönetiminin muhaliflere karşı kimyasal silah kullanması durumunda kuvvet kullanma hususundaki hesaplarını değiştireceğini açıkladı.⁶¹⁴ Ne var ki, bir yıl aranın ardından Ağustos 2013'te Suriye'de kimyasal silah kullanılarak belirlenen "kırmızı çizgi"nin aşılmasına rağmen⁶¹⁵ ABD, Baas rejimine yönelik askeri saldırıda bulunmaktan uzak durmayı başardı.

ABD'nin pasif angaje olduğu dördüncü bölgesel kriz alanı Libya İç Savaşı oldu. Pek çok bölge ülkesine yayılan Arap ayaklanmaları Şubat 2011'de Libya'da da baş gösterdi. Rejim ve göstericiler arasında çıkan çatışmalar aynen Suriye'de olduğu gibi iç savaşa doğru yol almaya başladı. BM Güvenlik Konseyi'nde alınan 1973 karar uyarınca rejim güçlerinin etkisiz kılınması ve uçuşa yasak bölgenin hayata geçirilmesi amacıyla Mart ayından itibaren uluslararası koalisyon askeri müdahaleyi başlattı. Askeri müdahale sonucunda Muammer Kaddafi rejimi yıkıldı. Ancak rejimin yıkılması sonrasında Libya'daki yerel aktörlerin ve onların dış bağlantı kurdukları bölgesel ve küresel aktörler arasındaki güç mücadelesi ülkeyi kanlı bir iç savaşa sürükledi. Libya'ya yönelik yapılan askeri müdahale ve daha sonra patlak veren iç savaş sürecine bakıldığında, ABD'nin geride kalmak suretiyle doğrudan sorumluluk almaktan kaçındığına, bölgesel aktörler ve bölge dışından büyük güçlerle (Fransa ve İngiltere) sorumluluk paylaşımına gittiğine tanık

⁶¹⁴ **Anadolu Ajansı**, "Suriye'de Kırmızı Çizgiyi Açıkladı", 20 Ağustos 2012, **Reuters**, "Obama Wars Syria's Assad Chemical Weapons a 'Red Line'", 20 August 2012.

⁶¹⁵ **Al Jazeera**, "Hundreds Reported Killed in Syria Gas Attack", 21 August 2013.

olundu.⁶¹⁶ Soğuk Savaş sonrasında patlak veren kriz alanlarına müdahalelerin pek çoğuna liderlik etmiş olan ABD, Libya'ya yapılan askeri operasyonun gerisinde kalmak suretiyle pasif bir parçası olmayı tercih etti.⁶¹⁷ Avrupalı güçler ve Arap ülkeleri hava saldırıları yaparken ve muhaliflere silah desteği sağlarken, ABD ise istihbarat sağlama, lojistik destek verme ve sınırlı füze saldırılarıyla yetindi. Öyle ki, Libya müdahalesi sürecinde ABD'nin pasif davranarak geri planda kalması, Obama yönetiminin danışmanları tarafından ve uluslararası ilişkiler yazınında “geriden liderlik/idare” (leading from Behind) şeklinde tanımlandı.⁶¹⁸

Beşinci olarak, ABD'nin yeni Orta Doğu stratejisinin pratik yansımaları Yemen İç Savaşı'nda da gözlemlendi. ABD'nin yeniden yapılandırılan Orta Doğu stratejisinden kaynaklı diğer bölgesel kriz alanlarında yaşanan benzer süreç burada da yaşandı. 2011 baharından Arap ayaklanmalarının etkisini gösterdiği Yemen, süreç içerisinde mevcut yönetim ile Muhalif Husiler (Ensarullah) arasında sürüp giden yeni bir iç savaşa sahne olmaya başladı. Diğer kriz alanlarında olduğu gibi Yemen'de de ABD, pasif kalmak suretiyle sorumluluğu bölgesel aktörlere yükleyen politikasını kararlılıkla sürdürdü. ABD'nin aktif sorumluluk almadığı Yemen'de manevra alanı genişleyen İran, Ensarullah kanalıyla etkinliğini artırırken, diğer bölgesel güç Suudi Arabistan ise ABD'den boşalan sorumluluğu üstlenmek zorunda kalarak hükümet güçleri ve hükümet yanlısı silahlı gruplarla Yemen'de statükoyu koruyama yönelik politikalar izlemeye başladı. 2010'dan 2015 yılına kadar ABD, İran'ın Yemen'de giderek artan etkinliğinin sınırlandırılması noktasında aktif sorumluluk almayı geriden destek vererek Suudi Arabistan'ın ön plana çıkmasını sağladı. Aynı şekilde Mart 2015'te Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan Arap İttifakı'nın Yemen'de İran destekli Husilerin ilerleyişini durdurmaya ve mevcut hükümeti yendiren tesis etmeye yönelik başlattığı askeri

⁶¹⁶ Bakınız: Donette Murray, “Military Action, But not as We Know It: Libya, Syria and the Making of Obama Doctrine”, **Contemporary Politics**, Vol.19, No.2 pp.146-166.

⁶¹⁷ Yalçın, “Obama Stratejisi ve Orta Doğu”, p.68.

⁶¹⁸ Kori Schake, “Rigth Time for America to Lead from Behind”, **Foreign Policy**, 15 November 2015, Leslie H. Gelb, “In Defence of Leading from Behind”, **Foreign Policy**, 29 April 2013, Ryan Lizza, “Leading from Behind”, **The New Yorker**, 26 April 2011, Charles Krauthammer, “The Obama Doctrine: Leading from Behind”, **The Washington Post**, 28 April 2011, Roger Cohen, “Leading from Behind”, **The New York Times**, 31 October 2011.

müdahaleye pasif angaje olmak suretiyle ABD, yalnızca lojistik ve istihbarat desteği sağladı.⁶¹⁹

Son olarak, Arap Baharı sürecinde Bahreyn’de yaşanan gelişmeler de ABD’nin Orta Doğu’da pasif angajman stratejisine geçtiğın somut bir göstergesiydi. ABD’nin 5. flosunun bulunduğu Bahreyn’de Mart 2011’de Şiilerin mevcut yönetimi yıkmak amacıyla ayaklandıkları ve İran’ın da açık destek verdiği sırada ABD geri planda durarak pasif kalırken, Suudi Arabistan ise statükoyu korumak amacıyla doğrudan sorumluluk alarak ayaklanmayı bastırmaya yönelik askeri müdahalede bulundu.⁶²⁰ Bunun yanı sıra, Temmuz 2013’te Mısır’da yaşanan askeri darbenin hem planlama hem de darbe rejiminin hayatta kalması aşamasında Suudi Arabistan aktif sorumluluk alırken, ABD’nin müdahil olmaması ve hatta destek vermemesine rağmen başarıya ulaşması da önemli bir göstergesi oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Aralık 2010’da Orta Doğu’da patlak veren Arap ayaklanmalarının yol açtığı Arap Baharı sürecinde ABD’nin takındığı tutum ve davranışlar, onun nispi aşınmaya uğrayan güç kapasitesinin meydana gelen gelişmelere yön verme sınırını ortaya koymuş oldu.⁶²¹ Tüm bunlara karşın, ABD’nin Irak, Suriye, Yemen ve Libya gibi iç savaşın yaşandığı kriz alanlarında ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanıp kontrol sahasını genişleten el-Kaide ve türevi (DEAŞ ve AYEK gibi) terör örgütlerine yönelik terörle mücadele kapsamında hava saldırıları gerçekleştirmekten geri durmadığını da belirtmek gerekiyor.⁶²²

2. Suudi Arabistan Açısından Ulusal Güvenlik Tehdidi: İran

Bir önceki kısımda, küresel güç dağılımında süper güç statüsünü hala koruyan ABD’nin Soğuk Savaş’ın sona ermesini takip eden üçüncü on yılın başında Orta Doğu’ya yönelik grand stratejisini hangi ana sütunlar üzerine inşa ederek yeniden yapılandığı üzerinde duruldu. Bu kısımda ise, ABD’nin bölgeye dair grand stratejisinin etkisiyle ortaya çıkan yeni bölgesel denklem dikkate alınmak suretiyle bölgesel güç statüsünde bulunan Suudi Arabistan’a ilişkin ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yapılacaktır. Bahse konu tanımlama işlemi, ABD’nin 2010’dan

⁶¹⁹ Nicolas Niarchos, “How the US is Making the War in Yemen Worse”, **The New Yorker**, 22 January 2018, Jon B. Alterman, “The Yemen Model: The Future of US Middle East Policy”, **Center For Strategic and International Studies**, 21 February 2018.

⁶²⁰ **Al Jazeera**, “Saudi Soldiers Sent into Bahrain”, 15 March 2011.

⁶²¹ Walt, “*The End of American Era*”, p.11.

⁶²² Robert O. Freedman, “Obama Legacy in the Middle East and Trump Challenge”, **India Quarterly: A Journal of International Affairs**, Vol. 73, No.2 (June 2017), pp.241-250.

itibaren bölgeye yönelik mevcut stratejisini terk edip, takip etmeye başladığı yeni stratejinin bölgesel güç ilişkilerini yeniden şekillendiren yapısal dinamiklerinin hesaba katılması yoluyla yapılacaktır.

Tek kutuplu küresel güç yapısında bölgesel güç statüsündeki devletlerin ulusal güvenlik tehditlerine dair tanımlama işleminin ilgili bölgedeki yerel güç dağılımına odaklanılarak gerçekleştirildiği bu çalışmanın temel hipotezlerinden birini oluşturmaktadır (Hp.1a). Aynı şekilde, ister bölge içinden, isterse bölge dışından olsun, bölgesel güç dengesinde meydana gelen yapısal bir değişimin ya da böylesi bir değişimi mümkün kılmaya dönük her bir girişimin bölgesel güçlerin güvenlik kaygılarını artırdığı savı, güç dengesi yaklaşımın en temel argümanı olduğu bilinmektedir. Suudi Arabistan'a ilişkin ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması açısından bakıldığında, Orta Doğu bölgesel güç dağılımında herhangi bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda iki alanda değerlendirmenin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İlk önce, ABD'nin Orta Doğu'da 2010'dan itibaren uygulamaya koyduğu pasif angajman stratejisinin bölgesel güç dengesi üzerindeki yapısal sonucunun ne olduğu açıklığa kavuşturulacaktır. İkinci olarak da, yukarıda gözden geçirilmiş haliyle güç dengesi mekanizmasına başvurularak, değişen bölgesel koşullar altında Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin nereden geldiği tespiti yapılacaktır.

Birincisi bakımından değerlendirildiğinde, ABD'nin Orta Doğu'da pasif angajman stratejisine geçmesi, bölgesel güç dengesini yeniden değişime uğrattığı görülmektedir. ABD'nin Orta Doğu'ya aşırı angaje olduğu Soğuk Savaş sonrasındaki ikinci on yılda (2000-2010) çok kutuplu görünüme sahip olan Orta Doğu bölgesel güç dengesi, güç hiyerarşisinin tepesinde ABD'nin konumlandığı tek kutuplu bir yapıya bürünmüştü. Mart 2003'te Irak'ı işgal ederek doğrudan bölgeye yerleşen ABD, bölgesel güç ilişkilerinde merkezi bir konum kazanmıştı. Gerek bölgedeki yerel güçler, gerekse bölge dışından büyük güçler, bu dönem boyunca bölge siyasetlerinde ABD'yi Orta Doğu'da göz ardı edilemez bir güç merkezi olarak hesaba katmak durumunda kaldılar. Süper gücün bölgede aşırı seviyede askeri varlık göstermesi, bölgesel güçlerin birbirleriyle etkileşime geçtikleri stratejik zemini doğrudan şekillendirmesi şöyle dursun, bu devletlerin manevra alanlarını

sınırlandıran güç boşluğunu azaltırken, güvenlik tehdidi algılarını oluşturan güvenlik açığını artırmaktaydı (Hp.4a).

Ancak pasif angajman stratejisiyle birlikte bu durum daha başka bir boyut kazandı. Her şeyden önce, aşırı angajman stratejisini terk eden ABD'nin Irak'taki işgalini sonlandırması ve bir dereceye kadar bölgedeki güç ilişkilerinden kendini uzak tutması, Orta Doğu'da ABD öncülüğündeki mevcut tek kutuplu güç yapısının yeniden çok kutuplu bir yapıya dönüşmesiyle sonuçlandı. Daha doğrusu, bölgesel güç yapısı değişime uğradı. Bunun yanı sıra, Amerikan işgali öncesinde bölgesel güç statüsünde bulunan Irak, işgalin son bulmasıyla hem bu statüsünü kaybetmiş hem de bölgesel güçlerin nüfuz mücadelesi sahasına dönüşmüş bir şekilde bölge siyasetine geri döndü. 1990'larda bölgesel güç dengesinin kurucu devletlerinden biri olan Irak, bundan böyle bölgesel aktörlerin üzerinde nüfuz mücadelesi verdiği zayıf bir devlete dönüştü. Dolayısıyla 2010'da sahneye çıkan çok kutuplu bölgesel güç dağılımı, 1990'larda gözlemlenenden farklılaşmaktadır.

Bu iki yapısal faktörün yanında, diğerlerinin aksine pasif angajman stratejisi ABD'ye Orta Doğu bölgesel güç dengesinin muhafaza edilmesi noktasında sorumluluk yüklerken, bölgesel güvenlik düzeninin kurulması hususunda ABD'yi pasif kalmaya yönlendirmekteydi. Üstelik ABD bakımından bölgesel güç dengesinin korunmasına dair harekete geçme davranışı da “ertelenmiş sorumluluk” şeklinde kendini göstermektedir. O nedenle ki, aktif angajman uygulamaya konulduğu coğrafyada görece istikrarlı bölgesel statüko sağlarken, pasif angajman istikrarsız bölgesel statükoya yol açmaktadır. Öte taraftan, ABD'nin sorumluluk almaktan kaçınan dış politika yaklaşımı, Orta Doğu'da yalnızca bölgesel güç boşluğu değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik açığının söz konusu olduğu bir stratejik denklem yarattı (Hp.3a).

Söz konusu yeni yapısal dinamikler, bölgede güç ilişkilerinin gidişatını etkileyen başlıca iki sonuç meydana getirdi. İlk olarak, saldırgan yapısal realizmin öngördüğü şekilde, bölgesel güç boşluğu bölgesel güçleri ivedilikle bu yapısal boşluğu kendi lehlerine doldurmak üzere kıyasıya yaşanan bölgesel rekabetin içerisine sürükledi. Beliren güç boşluğu ve artan manevra alanının onlara sunduğu yapısal fırsatı kazanıma çevirmek üzere bölgenin bölgesel güçleri derhal bölgesel etkinlik alanlarını genişletmeye koyuldular. Yukarıda ifade edildiği üzere

devletlerin bu davranışı, uluslararası sistemin yapısının anarşik karakterinin sistemin birimlerini fırsatını bulduklarında saldırgan davranmaya yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bölgesel güçler Suudi Arabistan, İran, Türkiye ve İsrail bu kapsamda kendi aralarında şiddetli bir bölgesel rekabet içerisine girdiler. Diğer bölgesel güç Mısır ise Arap Baharı sürecinde yaşadığı siyasal istikrarsızlık nedeniyle bu süreçte bir süre pasif konuma düştü.

Bunun yanında, ABD'nin izlediği politikaların doğurduğu güç boşluğu nedeniyle Orta Doğu, bölgesel nüfuzlarını artırmaları noktasında bölge dışından büyük güçler açısından da çekim merkezi halini aldı. Zaten, bölgesel güç dağılımı dikkate alındığında, Orta Doğu'da büyük güç statüsüne sahip yerel bir devletin mevcut olmaması, bölge dışından büyük güçlerin bu bölgeye nüfuz etmelerine olanak sağlamaktadır. Özellikle Rusya'nın bu dönemde bölgesel etkinliği artırması dikkatleri üzerine çekmekteydi. Sonuç olarak, tüm bu etmenler nedeniyle Orta Doğu'da fazlasıyla yoğun bir şekilde yaşanan bölgesel rekabet ortamı, bölgesel çatışma ve savaş riskini görece ileri seviyeye taşıdı.

İkinci olarak, pasif angajman stratejisi gereğince ABD'nin bölgesel güvenlik taahhütlerinin etkinliğinin zayıflamasıyla ortaya çıkan güvenlik açığı, bölgesel güçler arasında ileri düzeyde güvenlik ikileminin yaşanmasına yol açtı. Yeni ortaya çıkan bölgesel şartlar altında Orta Doğu'daki bölgesel güçlerin birbirlerinin tutum ve davranışlarına ilişkin güvensizlik ve belirsizlik duyguları derinleşti. Özellikle ABD'nin aktif angaje olduğu dönemde onunla "savunmacı peşine takılma" düzleminde ittifak ilişkisi kuran Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygıları had safhaya ulaştı. Ayrıca, aşırı angajman döneminde doğrudan bölgeye yerleşmesinin bir sonucu olarak ABD'nin kendisiyle "saldırgan peşine takılma" ittifakı kuran devlet (İsrail) dışındaki bölgesel güçlerin olası saldırgan davranışları karşısında caydırıcı bir rol oynaması, Suudi Arabistan'ın bölgesel güçlere ilişkin güvenlik kaygılarını geri planda tutmaktaydı. Kaldı ki Suudi Arabistan, ABD'yle "yatıştırıcı peşine takılma" düzleminde ittifak ilişkisi kurarak ondan kaynaklanan asıl güvenlik tehditlerini bertaraf etmeyi başarmıştı.

Ancak pasif angajman stratejisinin uygulandığı bölgesel şartlarda, herhangi bir bölgesel gücün muhtemel saldırgan davranışı karşısında Suudi Arabistan'ın ulusal

güvenliğini koruma hususunda “doğrudan” yükümlülük altına girecek bir süper güç (ABD) artık söz konusu değil. Ortaya çıkan güç boşluğunun beraberinde getirdiği bölgesel güç rekabetinden de beslenen bölgesel güvenlik ikilemi, Suudi Arabistan gibi statükocu bölgesel aktörleri ciddi ulusal güvenlik tehditleriyle doğrudan yüzleşme kaygısıyla yaşamaya mahkûm etti.

Böyle bir bölgesel ölçekteki yapısal düzlemde, Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin hangi ülkeden kaynaklandığı çalışma açısından önem arz etmektedir. Burada, önceki iki bölümde yapıldığı gibi kuramsal çerçeve bölümünde inşa edilen ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeline (Tablo I) başvurulacaktır. Dolayısıyla, güç dengesi mekanizmasının etkin bir şekilde işlevsel hale gelmesinde belirleyici olanın sadece toplam güç miktarı değil, aynı zamanda bu gücün mekân, niteliği ve kullanım biçimi olduğu yönündeki araştırmanın hipotezi (Hp.1b) yeniden sınanmaktadır. Bunun yanısıra, ulusal güvenlik tehdidi tanımlama sürecinde öncelikli olarak Orta Doğu bölgesel güç dengesine odaklanması nedeniyle de Hp.1a da yeniden test edilmektedir.

Bu doğrultuda üzerinde durulması gereken ilk parametre gücün mekânıdır. Gücün mekânı parametresi güvenlik tehdidi oluşturan güç merkezinin hangi güç dağılımında konumlandığını, dolayısıyla hangi devletler grubuna karşı güvenlik tehdidi oluşturduğu hakkında fikir vermektedir. Herhangi bir devlet bakımından, kendisiyle aynı güç dağılımında bulunmayan başka bir devletin güç biriktirmesi, kendi bölgesel güç dengesine yönelik saldırgan davranış içerisine girmediği sürece güvenlik tehdidi olarak görülmemektedir. Bu, kuramsal çerçevede oluşturulan “devletler öncelikli olarak içerisinde buldukları güç denegsini yakından takip ederler” şeklindeki Hp.1a’nın bir sonucudur. Buna karşın, herhangi bir devlet bakımından, kendisiyle aynı bölgesel güç dağılımında bulunan bir devletin güç artırımına gitmesi, bu gücünü saldırgan amaçlarla kullanmasa dahi tehdit unsuru şeklinde görülmektedir. Mesela Doğu Asya’da Çin’in veya Doğu Avrupa’da Rusya’nın güç artırımına gitmesi Orta Doğu’ya yönelik saldırgan bir politika izlemedikleri sürece Suudi Arabistan’ın açısından güvenlik kaygısı oluşturmamaktadır. Suudi Arabistan’ın içerisinde bulunmadığı bir güç dağılımında güç artırımına gitmeleri bunda etkili olmaktadır. Öte yandan, bir önceki dönemde (2000-2010) küresel güç dağılımında bulunan ABD, saldırgan davranışlarıyla Orta

Doğu bölgesel güç dengesini değiştirmiş ve statükocu bölgesel güçler tarafından güvenlik tehdidi olarak tanımlanmıştır.

Tablo XII, ABD'nin askeri varlığını azaltması ve Irak'ın bölgesel güç statüsünden düşmesi sonrasında Orta Doğu'daki konvansiyonel askeri güç dağılımını göstermektedir. Tablodan anlaşıldığı üzere, konvansiyonel güç kapasiteleri kabaca birbirine denk beş bölgesel güç bulunmaktadır. Diğer güç parametreleri (ekonomik refah, nüfus miktarı) de dikkate alındığında, Orta Doğu bölgesel güç dengesi İran, Suudi Arabistan, Türkiye, Mısır ve İsrail gibi bölgesel güçlerden meydana gelen çok kutuplu bir güç yapısı arz etmektedir. Söz konusu ülkelerin her biri, Orta Doğu'daki bölgesel güç dağılımında en üst güç statüsünü oluşturan devletlerdir. Bundan dolayı söz konusu devlerler aynı zamanda bölgesel güç konumunda bulunmaktadırlar. Ancak kendi bölgelerinde en fazla kapasiteye sahip ülkeler olsalar da, onların uluslararası konumlarının tanımlanmasında belirleyici olan faktör küresel güç dağılımındaki payları olduğundan, ilgili ülkeler bölgesel güç statüsündedirler. Burada dikkat edilmesi gereken husus, daha önceki iki on yılda olduğu gibi bu dönemde de Orta Doğu güç dağılımında hala bir büyük güç kapasitesine ulaşan bir güç merkezinin mevcut olmadığı ve bölgesel güç dengesini şekillendiren devletlerin hala bölgesel güç statüsünde olduklarıdır. Bu yapısal dinamik, bölgede hem güvenlik tehdidi algılarının hem de ittifak politikaların şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Tablo XII: Orta Doğu'da Konvansiyonel Güç Dağılımı (2010-2015)

		İran	Mısır	İsrail	Türkiye	Suudi Arabistan
2010	Savunma Harcaması	13,4 milyar dolar	5 milyar dolar	16,3 milyar dolar	16,7 milyar dolar	52,35 milyar dolar
	Askeri Personel	523,000	468,500	176,500	510,600	233,500
	Tank	1,613	3,723	3,501	4,503	910
	Zırhlı Araç	1,365	5,182	10,827	4,543	3,320
	Top	8,196	4,480	5,432	7,450	855
	Savaş Uçağı	312	461	461	426	280
	Savaş	152	51	64	66	76

	Gemisi					
	Denizaltı	3	4	3	14	
2015	Savunma Harcaması	10,2 milyar dolar	5,5 milyar dolar	16,1 milyar dolar	15,2 milyar dolar	87,1 milyar dolar
	Askeri Personel	523,000	438,500	176,500	510,600	227,000
	Tank	1,663	2,597	3,501	4,504	910
	Zırhlı Araç	1,365	4,362	10,827	4,913	3,926
	Top	8,798	4,468	5,432	7,837	771
	Savaş Uçağı	334	569	440	364	305
	Savaş Gemisi	182	64	55	79	76
	Denizaltı	29	4	23	14	

Kaynak: Military Balance (2010-2015) ve Stockholm International Peace Research Institute (2010-2015)

Her bir devlet, sahip olduğu güç kapasitesiyle kurucusu olduğu güç dengesinin yakın takipçisi olduğundan (Hp.1a), Suudi Arabistan da çok kutuplu Orta Doğu güç dengesini yakından izlemektedir. Buradan hareketle devletler bölge içinden yahut dışından bir zorlamayla içerisinde buldukları mevcut güç dengesinde meydana gelecek bir değişimi yahut değişim yönündeki çabayı güvenlik tehdidi olarak görmektedirler. Özellikle, aynı bölgesel güç dağılımının kurucu unsurlarından birinin her bir güç artırımı, bu devletin diğer kurucu unsurlar tarafından güvenlik tehdidi şeklinde görülmesine yol açmaktadır. Buradan hareketle, 2010-2015 dönümde Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin İran'dan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Orta Doğu bölgesel güç dengesine gücün mekânı düzleminde genel olarak bakıldığında, İran'ın toplam güç kapasitesinde göreceli artış gözlenmesi, aynı güç dengesi içerisinde bulunan Suudi Arabistan'ın güvenlik endişelerinin artmasıyla sonuçlandı. Ancak bunda, Tablo XII'de görülüşü üzere, İran'ın konvansiyonel güç kapasitesinde değil, örtük gücü ve konvansiyonel olmayan gücünde yaşanan artış güvenlik kaygısı oluşturmaktaydı.

Bilhassa, 2013 yılında başlayan nükleer müzakereler kapsamında enerji sektörü üzerindeki yaptırımların gevşetilmesiyle İran'ın enerji (petrol ve doğalgaz) üretim ve ihracatının önünün açılmasıyla sağlanan enerji gelirleri sayesinde ülkede ekonomik toparlanma dönemi başladı. Zengin enerji kaynaklarının sağlayacağı ekonomik refah, 80 milyon kişinin üzerinde nüfusu ve son derece önemli jeopolitik konuma sahip olan coğrafi genişliği gibi örtük güç unsurlarıyla birlikte düşünüldüğünde İran, bölgesel güç dengesini tehlikeye düşürecek bir güvenlik tehdidi olarak kendisine dair endişeleri artırdı. Yine de bu değişkenler Suudi Arabistan açısından asıl güvenlik tehdidinin hangi ülkeden geldiği konusunda yeterince aydınlatıcı değildir. Çünkü aynı dönemde siyasal istikrarsızlıkla meşgul olan Mısır bir kenara bırakıldığında diğer iki bölgesel güç Türkiye ve İsrail'in de genel olarak güç artırımına gittiği gözlenmektedir. Bu noktada, Suudi Arabistan perspektifinden İran'ı farklı kılan daha başka değişkenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu durumda başvurulması gereken ikinci parametre gücün niteliğidir. Gücün niteliği parametresi düzleminde değerlendirildiğinde, diğer bölgesel güçlere nazaran İran'ın örtük gücünün yanında, gerçek gücünü meydana getiren askeri kapasite artırımına da odaklandığına tanık olunmaktadır. Mevcut bir bölgesel güç dağılımı içerisinde güç dengesinin kurucu devletlerinden biri tarafından yapılan gerçek güç artırımını, örtük güç artırımında bulunan aynı bölgedeki başka bir devlete kıyasla daha fazla güvenlik endişesi doğurmaktadır. 2010-2013 yılları arasında İran, özellikle konvansiyonel olmayan güç kapasitesini daha ileri düzeye taşımaya dönük faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Bunlardan birincisi nükleer silah üretim kapasitesine ulaşma hedefidir. 2010 yılında Tahran yönetimi Natanz üretim tesisinde % 20 seviyesinde uranyum zenginleştirme üzerinde çalışmalar başlattıldığını duyurdu.⁶²³ Bunun ardından da Eylül 2012'de Fordow yeraltı zenginleştirme tesisinde uranyum zenginleştirme seviyesini nükleer silah üretiminde kritik eşik olan % 20 düzeyine çıkarmayı başardı.⁶²⁴ Bu sayede İran, her ne kadar nükleer silah üretmese de, ihtiyaç durumunda (savaş veya yapısal fırsat doğduğunda) oldukça kısa sürede nükleer silah üretebilme kapasitesine ulaşmış oldu. İran'la aynı bölgede bulunan yerel güç merkezleri bu realiteyi hesaba katarak hareket etmek zorunda kaldılar.

⁶²³ **BBC News**, "Iran Makes First Batch of 20 % Uranium Enrichment", 11 February 2010

⁶²⁴ Julian Borger, "Global Powers Launch New Push to End Iran Nuclear Crisis", **The Guardian**, 11 October 2012, "Iran Nuclear Milestones 1967-2017", **Iran Wach**, 21 June 2017.

İkinci olarak İran, balistik füze geliştirme ve üretim alanında da önemli bir mesafe kaydetti. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya, Çin ve Kuzey Kore'den edindiği teknoloji sayesinde yerli balistik füze geliştirmeye ağırlık veren İran, 2015 yılına gelindiğinde Orta Doğu'da en fazla balistik füze kapasitesine sahip ülke seviyesine yükseldi. Grafik XV, İran'ın balistik füze türlerini ve sahip oldukları menzilleri göstermektedir. Üstelik 2010 sonrasında da İran, daha öncekilere ek olarak yeni geliştirdiği balistik füzelere dair testler gerçekleştirdi. Mesela, İran yönetimi Haziran 2011'de 2,000 km menzile sahip Siccil balistik füzesinin üretiminin tamamlandığını duyurdu.⁶²⁵ Bunun ardından Mart 2015'te 2,500 km menzile sahip olan Sumar füzesini test etti.⁶²⁶ Ekim 2015'te ise Kadir füzesinin geliştirilmiş sürümü olan 1700 km menzilli Emad füzesi test edildi.⁶²⁷ Böylece tüm Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta Asya, Güney Batı Asya ve Güney Doğu Arupa İran'ın balistik füze kapasitesinin kapsama alanı içerisine girdi.

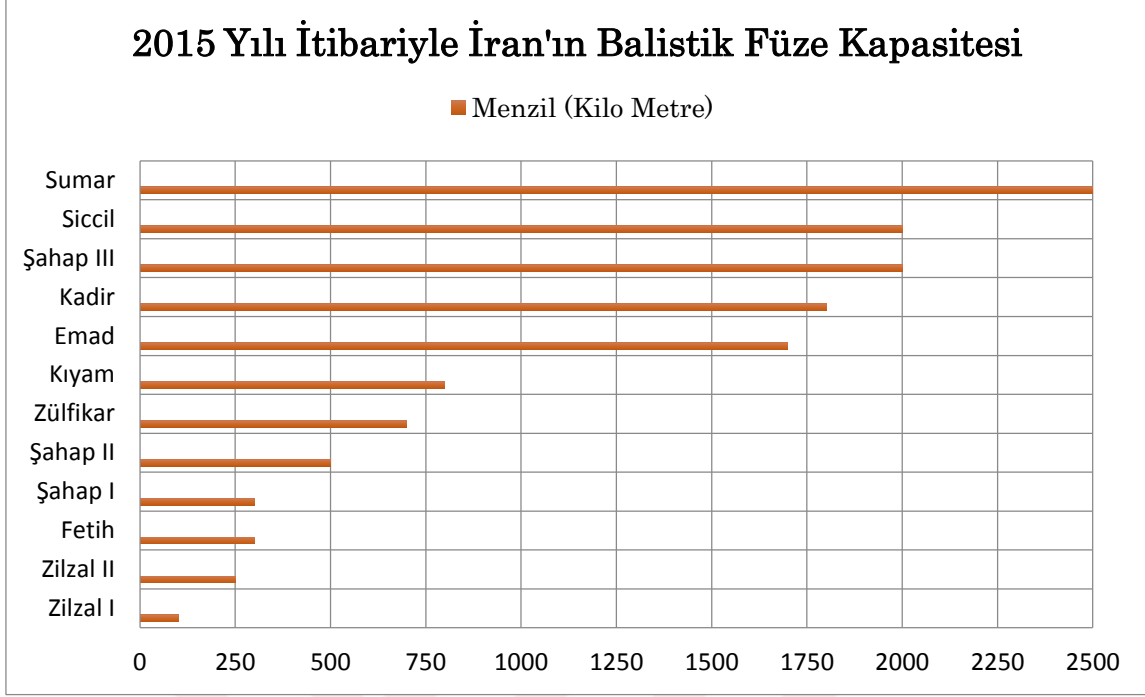
Üstelik Temmuz 2015'te imzalanan nükleer anlaşma, İran'ın nükleer programına kısıtlama getirirken, onun yürüttüğü balistik füze programına dair bir kısıtlama getirmemesi Suudi Arabistan'ın İran'a ilişkin güvenlik kaygılarını besleyici rol oynamaktaydı. Bu sayede İran, hem nükleer müzakereler sürecinde hem de imzalanan nükleer anlaşma sonrasında balistik füze teknolojisi konusundaki faaliyetlerini aynı hızla sürdürdü. Ayrıca, nükleer anlaşmanın silah ambargosunu kaldırması nedeniyle İran'ın 2010'da askıya alınan 5 adet S-300 füze savunma sistemini Rusya'dan teslim almasının önü de açılmış oldu.⁶²⁸ Geline aşamada İran'ın güç kapasitesinin bu niteliği, başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer bölgesel güçlerin kayıtsız kalamayacağı bir stratejik denklem yarattı.

⁶²⁵ Michael Eisenstadt "Missiles and the Nuclear Negotiations with Iran", **The Washington Institute**, 6 July 2015.

⁶²⁶ **Press TV**, "Iran Unveils Soumar Long-Range Cruise Missile", 8 Mart 2015.

⁶²⁷ **Milliyet**, "İran'dan Balistik Füze Denemesi", 11 Ekim 2015, **Yeni Şafak**, "İran'dan Balistik Füze Denemesi", 11 Ekim 2015.

⁶²⁸ **BBC Türkçe**, "Rusya S-300 Füzelerini İran'a Gönderiyor", 9 Kasım 2015.

Grafik XV: İran'ın Balistik Füze Kapasitesi (2015)

Kaynak: Missile Threat

Mevcut güç dengesi içerisinde asıl ulusal güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığının tespiti sürecinde başvurulan üçüncü ve son parametre güç birikiminin kullanım biçimidir. Herhangi bir güç dengesinde güç birikiminde bulunan bir devletin bu birikimini savunmacı ya da saldırgan yöntem ve amaçlarla kullanıp kullanmadığı diğerleri açısından asıl güvenlik tehdidinin nereden geldiğinin tanımlanmasında fazlasıyla önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü, eğer İran'ın nükleer silah kapasitesine ulaşmaya çalışması Suudi Arabistan tarafından güvenlik tehdidi olarak görülüyorsa, İsrail'in elinde bulundurduğu nükleer silahlar meselesi neden daha yakın bir tehlike olarak görülmemektedir. O halde yukarıda sayılan tüm değişkenlere ek olarak İran'ı diğer bölgesel güçlerden farklılaştıran başka bir değişkeni de hesaba katmak gerekmektedir. Diğer bir anlatımla, 2010-2015 döneminde Suudi Arabistan açısından asıl ulusal güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığının tespiti sürecinde, buraya kadar olan kısımda başvurulan gücün mekânı ve gücün niteliği parametrelerinin gerekli, ancak yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Toplo I'de verilen gücün kullanımı adlı üçüncü parametreye ihtiyaç duyulmaktadır.

Suudi Arabistan yönünden ulusal güvenlik tehdidi tanımlama işleminde gücün kullanımı faktörü dikkate alındığında, Orta Doğu denklemine diğerlerine nazaran İran'ın saldırgan davrandığı anlaşılmaktadır. Örtük gücünü gerçek güce tahvil etmesi şöyle dursun (iç mobilizasyon), bu dönemde İran bölgesel çapta dış askeri mobilizasyona başvurarak saldırgan davranışlar sergilemeye daha fazla yöneldi. İran'ın artan bölgesel etkinliği bir sonraki kısımda etraflıca değerlendirileceği üzere, 2010-2015 döneminde komşusu Irak'tan başlamak üzere Suriye, Yemen, Lübnan ve Bahreyn gibi bölge ülkelerinde İran, gerek siyasi nüfuz ve gerekse dolaylıda olsa askeri varlık elde etti. Söz konusu ülkelerdeki muhalif yapılarla güçlü bağlar kurmak suretiyle onlara siyasi, ekonomik ve askeri destek vermesi bu ülkelerdeki iç statükoyu ve dolayısıyla bölgesel statükoyu değiştirmeye yönelmesi gücünü saldırgan kullandığı anlamına gelmekteydi. İran'ın öteden beri bölge siyasetinde en temel öncelik haline getirdiği bölgesel güvenlik hattını oluşturma kapsamında bu ülkeleri kendi eksenine almaya ya da en azından kendisine yönelik karşı bir blokun içinde yer almamalarını sağlama adına yoğun çaba harcamaktaydı.

ABD işgalinin sona ermesinin akabinde Irak'ta ortaya çıkan otorite boşluğu ve siyasal istikrarsızlık koşulları altında İran, bir taraftan Bağdat'la siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirirken, diğer taraftan da kendine yakın silahlı gruplar aracılığıyla (Bedir Tugayları, Mehdi Ordusu ve Haşdi Şa'bi) bu ülkede askeri varlık elde etti. Aynı şekilde Suriye'de yaşanan iç savaş sürecinde İran, Şam yönetimiyle yakın siyasi ve askeri bağlar kurmakla kalmadı, bizzat kendi askerlerini ve kendisine bağlı silahlı güçleri Suriye'ye konuşlandırdı. Irak ve Suriye'de yaşananların bir benzeri Yemen'de de yaşandı. İran'ın siyasi, ekonomik ve askeri desteğini alan Ensarullah (Husiler), iç savaşın yaşandığı Yemen'de mevcut yönetim karşısında git gide mukavemet gücünü artırdı ve nihayetinde Ocak 2015'te darbe yaparak başkent ve kilit devlet kurumlarını ele geçirmeyi başardı. Bunların dışında, bölgesel çatışma ve istikrarsızlık ortamında Hizbullah ile bağlarını daha da güçlendiren İran, bölgede daha etkin bir şekilde kullanarak onun hem Lübnan hem de Suriye'de işlevselliğini artırdı. Bu kapsamda Hizbullah, Tahran'ın müttefiki Baas rejiminin muhalifler karşısında oldukça zayıfladığı bir sırada (2013), dengeleri değiştirmek üzere iç savaşa müdahil oldu.

Son olarak İran, 2011’de Arap ayaklanmalarının sıçradığı Körfez ülkesi Bahreyn’de ülkenin çoğunluğunu oluşturan Şii’lerle işbirliği yaparak Sünni yönetimin devrilmesine yönelik çabalara destek çıktı. Bu süreçte İran, Bahreyn’deki muhalif gruplara sadece siyasi destek vermekle kalmamakta, aynı zamanda silah ve askeri mühimmat da temin etmekteydi. Toparlanan ekonomik durumu (örtük gücü) ve artan askeri kapasitesiyle (konvasiyonel olmayan) birlikte düşünüldüğünde, İran’ın bu tür dış politika davranışlarıyla bölgesel etkinliğini ileri bir aşamaya taşımaya, mevcut bölgesel güç dengesinin varlığını sürdürmesine en büyük meydan okumayı oluşturmaktaydı. Suudi Arabistan’ın çevresinde olup biten tüm bu gelişmeler haklı olarak Riyad yönetimi tarafından mevcut bölgesel güç dengesini değiştirmeye dönük saldırgan davranışlar şeklinde görülmekteydi. Özellikle Bahreyn, Yemen ve Irak’a komşu olması nedeniyle haklı olarak İran tarafından bölgesel kuşatılmaya maruz kaldığını düşünen Suudi Arabistan, kendisine yönelik asıl güvenlik tehdidinin İran’dan kaynaklandığına kanaat getirmekteydi. Bu da Suudi Arabistan’ı, bölgesel kuşatılma kaygısıyla hareket etmeye ve buna ilişkin güvenlik tedbirleri almaya zorladı.

3. Suudi Arabistan’ın Ulusal Güvenlik Stratejisi: Dengeleme

Bu ana bölümün ilk iki kısmında önce ABD’nin 2010 sonrasında yeniden yapılandırılan Orta Doğu stratejisi ve bu stratejinin bölgesel yansımaları, bunun ardında da yeniden biçimlenen bölgesel denklemde Suudi Arabistan’ın ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması üzerinde duruldu. Bu son kısımda ise bu tanımlanan ulusal güvenlik tehdidinin üstesinden gelinmesi sürecinde Suudi Arabistan’ın izlediği ulusal güvenlik stratejisinin ne olduğu ve Orta Doğu’da beliren yapısal yönlendirme ve kısıtlamalar ile bu strateji arasındaki nedensel ilişkinin nasıl gerçekleştiği üzerine odaklanılacaktır. Bu kapsamda, belirlenen ulusal güvenlik stratejisinin bir yansıması olarak bölgesel güçler arasında süre gelen güç ve güvenlik rekabetinin verildiği sahalara ağırlık verilecektir.

ABD’nin grand stratejisini gözden geçirmesinin beraberinde getirdiği bölgesel çaptaki yapısal dinamikler, Orta Doğu ittifak ilişkileri üzerinde son derece önemli sonuçları oldu. Soğuk Savaş sonrasındaki ilk iki on yıllık süre zarfında ABD, izlediği grand strateji çizgisiyle bölgesel güç ilişkilerinin doğrudan bir parçası haline gelmişti. 20. yüzyılın son on yılında savunmacı niteliğe sahip aktif angajman stratejisiyle bölgede varlık gösteren ABD, bir taraftan revizyonist

devletler açısından caydırıcı ve cezalandırıcı bir rol oynarken, diğer taraftan statükocu devletler tarafından fiili ve potansiyel güvenlik tehditleri karşısında doğal müttefik olarak görülmekteydi. Bölgesel güvensizlik ve belirsizlik koşullarının düşük düzeyde yaşanması nedeniyle bu stratejik ortam Orta Doğu'da göreceli anlamda güvenlik ve istikrar sağlamaktaydı. Bölgesel güç olarak Suudi Arabistan bu süreçte bölgesel güç dengesini bozan yahut bozma yönünde çaba harcayan saldırgan bölgesel güçlere karşı bölge dışından ABD'yle ittifak kurmuştu.

Bunun ardından 21. yüzyılın ilk on yılında bu kez saldırgan niteliğe sahip aşırı angajman stratejisiyle bölgede varlık gösteren ABD, statükocu bölgesel müttefikler tarafından en azından yatıştırıcı düzlemde ittifak ilişkisi kurulacak bir süper güç olarak görülüyordu. Bu süreçte bölgede açık bir şekilde saldırgan davranışlar sergilemesi ve bölgesel güç dengesini kendi lehine bozması nedeniyle asıl güvenlik tehdidi olarak görülse de, süper gücün oluşturduğu güvenlik tehditlerinden sıyrılmanın rasyonel bir yolu olarak Suudi Arabistan, ABD'yle daha önce kurmuş olduğu ittifak ilişkisini yatıştırıcı zemine taşıyarak sürdürme yönünde davranış sergiledi.

Bu iki dönemin akabinde, 21. yüzyılın ikinci on yılının başında ABD'nin uygulamaya koyduğu pasif angajman stratejisi bölgesel güç dengesini ve bölgesel ittifak ilişkilerini yeniden biçimlendirdi. Bölgesel güç olarak Suudi Arabistan açısından, ABD'nin aşırı angajman stratejisinden vazgeçmesiyle tek kutuplu güç dağılımından çok kutuplu güç dengesine dönüşen bölgesel yapıda ortaya çıkan güç boşluğunda saldırgan davranan bölgesel güçlerle nasıl baş edileceği yanıtlanması gereken en kritik soru oldu. ABD'nin artık pasif angaje olmasının yol açtığı stratejik ortamda, güç dengesini kendi lehine çevirme maksatlı saldırgan davranışlar sergileyen devletlerin dengelenmesi sorumluluğu herkesten önce ilgili güç dengesinin kurucu aktörleri olan bölgesel güçlere düşmekteydi (Hp1a). Tabii ki bu noktada, bölge dışından bir büyük gücün ABD'nin meydana getirdiği güç boşluğunu statükocu devletler lehine doldurma yönünde bir davranış sergileyip sergilememesi ayrıca önem arz etmektedir.

Bu durumda, bölgesel güç dengesinin mevcudiyetini sürdürmesinden yana tavır alan bölgesel güçlerin önünde takip edilecek güvenlik stratejisi noktasında iki seçenek bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, saldırgan devleti kontrol altında

tutarak güç dengesinin muhafaza edilmesi hususunda bölge dışından sorumluluk yüklenen bir güç merkeziyle ittifak yapmaktı. Daha önce ifade edildiği gibi bu tür bir güvenlik işbirliği savunmacı peşine takılma şeklinde adlandırılmaktadır. Fakat mevcut küresel ve bölgesel güç dağılımının dayattığı yapısal kısıtlamalar ile sunduğu yapısal fırsatlar bu seçeneğin hayata geçirilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil etmekteydi. Çünkü tek kutuplu küresel güç dağılımında ikinci bir süper güç bulunmadığından bölgeye aktif angaje olup bölgedeki statükocu güçlerle ittifak yaparak mevcut güç dengesini sürdürecektir alternatif bir güç merkezi mevcut değildi.

Küresel sistemde yer alan büyük güçlere gelince, onlar da kendi bölgeleri dışında süper gücün meydana getirdiği bölgesel güvenlik açığını doldurma hususunda yetersiz kalmaktadırlar. Orta Doğu bunun açık bir örneğini teşkil etmektedir. Bunun yanında, küresel güç hiyerarşisinde ikinci tabakayı oluşturan büyük güçler bölgesel güç dağılımının korunmasına dair sorumluluk paylaşımında yetersiz kalmaları şöyle dursun, bölgesel güç dengesini kendi lehlerine çevirme yönünde tavır takınma eğiliminde oldular. 2010'dan sonra Orta Doğu'da ABD'den kaynaklanan güvenlik açığı İngiltere ve Fransa gibi bölge dışından büyük güçler tarafından giderilememekle kalmadı, aynı zamanda beliren güç boşluğu Rusya gibi büyük güçler tarafından kendi lehine doldurulmaya çalışıldı. Böylelikle, bölgedeki revizyonist bölgesel gücün (İran), bölge dışından revizyonist büyük güçle (Rusya) ittifak ilişkisi kurduğu bölgesel denklem etkisini göstermeye başladı. Bu da, bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirme doğrultusunda faaliyetler yürüten saldırgan devlet(ler) karşısında bölgesel güçlerin zayıf kaldığı stratejik düzlemi üretti.

Muhtemel güvenlik stratejilerinden İkincisi, Orta Doğu'da beliren yapısal dinamikler dikkate alındığında, Suudi Arabistan gibi bölgesel güç dengesinin muhafazasından yana tavır alan bölgesel güçlerin etkin dengeleme davranışı sergilemeleridir. Süper gücün pasif angajman stratejisi izlediği ve büyük bir gücün var olmadığı çok kutuplu bölgede, bölge dışından bir büyük güç ilgili bölgede süper gücün meydana getirdiği güç boşluğu ve güvenlik açığına dair aktif sorumluluk almadığı takdirde, saldırgan davranan bölgesel gücün dengelenmesi sorumluluğu bu bölgedeki statüko yanlısı davranan bölgesel gücün sorumluluğuna kalmaktadır(Hp.3b). Orta Doğu güç dağılımı göz önüne alındığında, buradaki

bölgesel güç tabiri buradaki temel yerel aktörlere gönderme yapmaktadır. Bu durumda, yeni biçim alan bölgesel güç yapısı, ulusal güvenlik stratejisi olarak Suudi Arabistan'a sorumluluğu doğrudan üstlenerek İran'ın oluşturduğu güvenlik tehdidini dengeleme yönünde baskı oluşturdu. Bu da, iki bölgesel güç Suudi Arabistan ile İran arasında bölgesel ölçekte yoğun bir şekilde yaşanan güç rekabeti ve çatışmasını beraberinde getirdi.

Ancak burada, Orta Doğu'da Mısır, Türkiye ve İsrail gibi diğer bölgesel güçlerin de mevcut olmasına rağmen neden Suudi Arabistan ile İran arasında böyle bir bölgesel güç mücadelesinin yaşandığı sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ABD'nin daha önce aktif (1990-2000) ve ardından aşırı (2000-2010) angaje olduğu bölgesel şartlarda manevra alanı en fazla sınırlandırılan İran'ın, süper gücün pasif angaje olmasıyla ortaya çıkan güç boşluğunda manevra alanının diğer bölgesel güçlere kıyasla daha fazla genişlemiş olması önemli bir etkidir. Dolayısıyla süper gücün bölgesel stratejik düzlem üzerindeki aktif ya da aşırı seviyedeki etkinliğini kaybettiği yapısal şartlar, İran'ı diğer bölgesel güçlere karşın daha saldırgan davranmaya yönlendirdi. Bunun yanında, Washington ile Tahran arasında imzalanan nükleer anlaşma, İran üzerindeki siyasi, ekonomik ve askeri yaptırım ve baskıların gevşetilmesiyle sonuçlandı. O nedenle, İran'ın öteden beri maruz kaldığı yalnızlaştırma politikasının sona ermesine dönük en önemli eşik de aşılmış oldu.

Bu ikisine ek olarak, müttefiki ABD'nin pasif kalması nedeniyle Suudi Arabistan'ın ortaya çıkan çok kutuplu güç dengesinin varlığını sürdürmesi hususunda oldukça aktif bir bölge siyaseti yürüttüğüne tanık olundu. Daha doğrusu, süper gücün bölgede pasif konuma çekilmesiyle ortaya çıkan bölgesel güvenlik açığı, daha önce bu süper güçle savunmacı anlamda ittifak ilişkisi kuran Suudi Arabistan gibi bölge ülkeleri üzerinde etkisini göstermekteydi. Suriye ve Lübnan bir tarafa, gerek İran'ın özellikle Suudi Arabistan'a komşu ve onun eksenindeki ülkeler olan Irak, Yemen ve Bahreyn'de etkinliğini artırmasının doğurduğu bölgesel kuşatılma kaygısı, gerekse Suudi Arabistan'ın diğer bölgesel güçler Türkiye, Mısır ve İsrail'e kıyasla konvansiyonel savunma kapasitesinin zayıf kalması, Riyad yönetimini süratle aktif sorumluluk almaya zorlamaktaydı.

Aktif sorumluk alma politikasını Suudi Arabistan açısından zaruret haline getiren diğer bir önemli faktör ise ABD tarafından bölgede “yalnız bırakılma” endişesiydi. Pasif angajman politikası doğrultusunda şekillenen ABD’nin tutum ve davranışları bu süreçte Suudi Arabistan’da derin endişe doğurmaktaydı. Söz konusu rahatsızlık 2013 yılının ikinci yarısında daha belirgin bir hal aldı. ABD’nin Temmuz’da Mısır’da yaşanan Riyad destekli darbeye karşı tavır takınması, kimyasal silahlar kullanılmasına rağmen (Kırmızı çizgi olarak belirlenmişti.) Suriye’ye askeri müdahaleden kaçınması ve Ekim’de İran’la yakınlaşmaya başlaması Riyad-Washington hattındaki derin görüş ayrılıklarının somut göstergesiydi. Öyle ki, Ekim 2013’te BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğinden geri çekilen Riyad, ABD’nin İran ve Suriye meselelerinde takındığı tavra yönelik somut tepki gösterdi ve artık ABD’yle ilişkilerde “eksen değişikliğine” gidileceğini dile getirdi.⁶²⁹

Daha önce kuramsal çerçeve bölümünde ifade edildiği üzere, genel olarak dengeleme politikası, mevcut bir bölgesel güç dağılımında güç dengesizliğinin söz konusu olması ya da ileride güç dengesizliğiyle sonuçlanacak gelişmelerin yaşanması durumunda tüm bunlara sebep olan yükselen gücü kontrol altına alma davranışdır. Bu yaklaşım dikkate alındığında, Suudi Arabistan’ın 2010-2015 döneminde takip ettiği dengeleme stratejisi, saldırgan dış politika davranışlarının önüne geçilmediği takdirde bölgesel güç dengesinin İran lehine bozulacağı düşüncesidir. Bu süreçte Suudi Arabistan’ın ulusal güvenlik stratejisi, ABD’nin Irak’taki işgalini sonlandırmasıyla ortaya çıkan çok kutuplu güç dengesinin korunması üzerine kuruludur. Yine kuramsal çerçevede belirttiği gibi, devletler dengeleme davranışını iç ve dış dengeleme olmak üzere başlıca iki yolla hayata geçirmektedirler. Bir devletin ulusal güvenlik tehdidi oluşturan devlet(ler) karşısında kendi öz kaynaklarıyla askeri kapasitesini güçlendirmesi iç dengelemenin bir göstergesiyken, tehdit oluşturan devletin kontrol edilmesi amacıyla sistemdeki (bölgesel yahut küresel güç dengesi) diğer devletlerle güvenlik işbirliğine gitmesi dış dengelemenin bir çıktısı olduğu bilinmektedir.

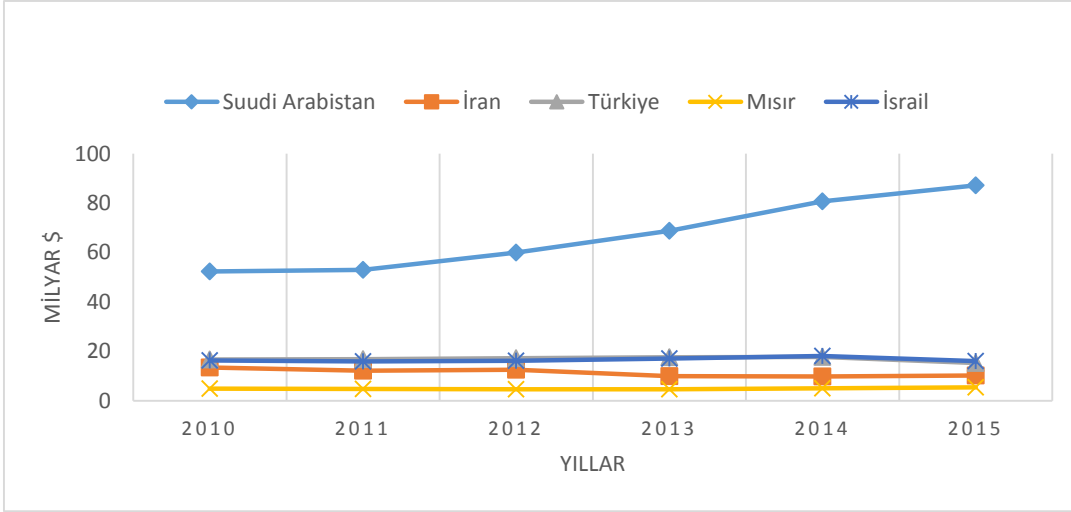
İran’ın oluşturduğu güvenlik tehdidi karşısında Suudi Arabistan’ın kararlılıkla takip ettiği dengeleme stratejisine bakıldığında, hem iç dengeleme hem de dış

⁶²⁹ Robert Kennedy, “How Damaged are US-Saudi Ties?”, **Al Jazeera**, 13 November 2013, Martin Chulov “Is America’s Relationship with Saudi Arabia Broken beyond Repair?”, **The Guardian**, 28 March 2014, **Al Jazeera**, “Saudi to Reassess Relations with US: Report”, 23 October 2013, **Gulf News**, “Riyad ‘Shift Away from US’ over Iran and Syria”, 22 October 2013.

dengeleme davranışının pratik yansımaları açıkça gözlenmektedir. İlk olarak, iç dengeleme kapsamında yürüttüğü faaliyetlere göz atıldığında, ilgili dönemde Suudi Arabistan'ın savunma harcaması ve dışarıdan silah tedarikine ilişkin rakamlar en temel somut bulguları oluşturmaktadır. 2010-2015 yılları arasında Orta Doğu'daki bölgesel güçlerin savunma harcamalarındaki yıllık değişimi gösteren Grafik XVI esas alındığında, Suudi Arabistan'ın açık ara en fazla savunma harcaması yapan bölge ülkesi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bölgesel güçler birbirine yakın savunma harcaması yaparken, Suudi Arabistan'ın oldukça yüksek düzeyde harcamaya gittiği görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, yukarıda da belirtildiği gibi Suudi Arabistan'ın konvansiyonel güç anlamında görece zayıf kalması nedeniyle arayış kapatma çabasıdır.

52 milyar dolar seviyesinde seyrettiği 2010'dan başlamak üzere büyük bir artış kaydeden savunma harcaması, 2015 yılına gelindiğinde 87 milyar dolar seviyesine yükseldi. Savunma harcamasında radikal bir artış gerçekleştiren Suudi Arabistan, 2015 yılında dünya genelinde Rusya, İngiltere ve Fransa'yı geride bırakarak ABD ve Çin'den sonra en fazla (dünyada üçüncü) savunma harcaması yapan ülke konumuna yükseldi. 2010'daki 52 milyar dolar dolaylarındaki yıllık savunma harcamasıyla karşılaştırıldığında, 2010-2015 zaman dilimi savunma harcamasında % 67 oranında radikal bir artışın gerçekleştiğine tanık olunmaktadır. Ayrıca, Suudi Arabistan'ın 2000-2009 yılları arasında ortalama yıllık savunma harcaması 37,6 milyar dolar seviyesindeyken, bu rakam 2010-2015 döneminde % 56 artış göstererek 66,6 milyar düzeyine çıktı. Tüm bunların yanında, savunma harcamasının milli gelir içindeki oranına göz atıldığında, % 7 (2010) ile % 13 (2015) arasında değişen rakamlarla Suudi Arabistan, dünya genelinde en üst sırayı işgal etmektedir.⁶³⁰

⁶³⁰ **The World Bank Data 1960-2017**, "Military Expenditure % of GDP", 25 July 2018.

Grafik XVI: Orta Doğu'da Bölgesel Güçlerin Savunma Harcaması (2010-2015)

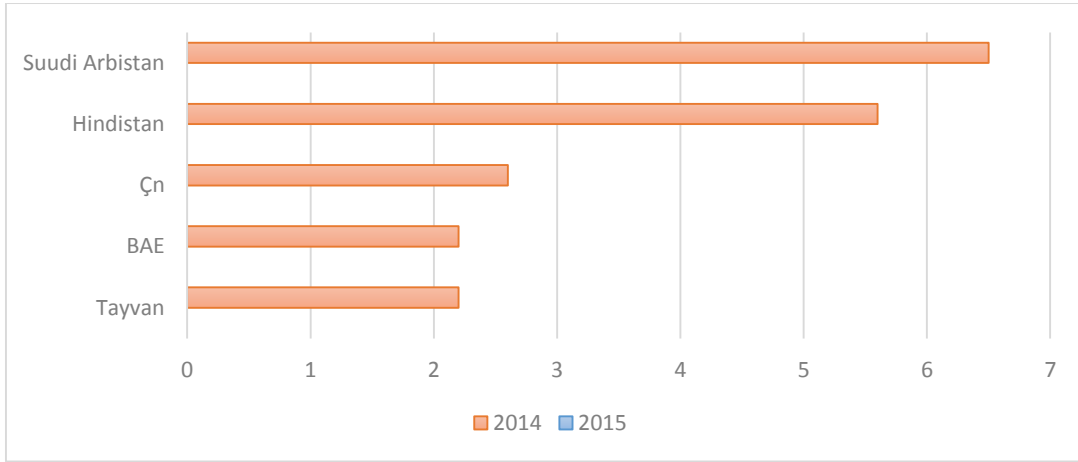
Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (2010-2015)

Herhangi bir devletin iç dengeleme davranışının bir diğer göstergesi ilgili devletin askeri kapasitesini artırmak amacıyla dışarıdan tedarik ettiği silah ve mühimmat rakamlarıdır. Grafik XVII ve grafik XVIII incelendiğinde, 2010 sonrasında Suudi Arabistan'ın dünya silah ithalatındaki payının büyük bir artış kaydettiği gözlemlenmektedir. Bir önceki beş yıla (2006-2010) karşılaştırıldığında, bu dönemde (2011-2015) Suudi Arabistan'ın silah ithalatı % 275 gibi oldukça büyük bir oranda yükseliş gösterdi. Beş yıllık toplam dünya silah ithalatı açısından bakıldığında, 2006-2010 döneminde 22. sırada bulunan Suudi Arabistan, 2011-2015 döneminde 2. sıraya çıkarak Hindistan'dan sonra en fazla ithalat yapan ülke statüsüne kavuştu.

Öte yandan yıllık bazda ele alındığında, 2014 yılında bir önceki yıla göre % 54 artış göstererek 6,5 milyar dolar değerindeki silah ithalatıyla Suudi Arabistan, 5,6 milyar dolar silah ithalatı gerçekleştiren Hindistan'ı geride bırakarak dünya genelinde 1. sıraya oturdu. 2015 yılında % 52'lik bir artış daha yaparak 9,8 milyar dolar silah satın alan Suudi Arabistan, silah ithalatındaki birincilik pozisyonunu korudu.⁶³¹ Aynı dönemde önceki döneme kıyasla dünya silah ithalatı % 14 oranında yükselirken, Orta Doğu bölgesine yapılan toplam silah ithalatı % 61 oranında arttı. 2011-2015 zaman diliminde Orta Doğu'da en fazla silah ithalatı gerçekleştiren ülke konumuna yükselen Suudi Arabistan, bu bölgeye yapılan toplam silah ithalatının

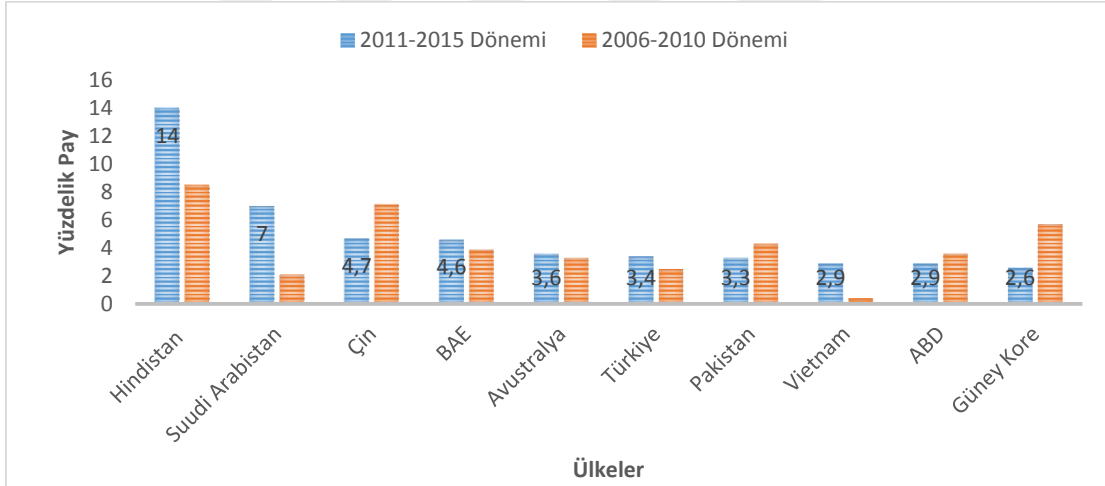
⁶³¹ "En Büyük Silah İthalatçısı Suudi Arabistan", *Al Jazeera Turk*, 9 Mart 2015.

% 27'sini, dünya silah ithalatının ise % 7'sini (2006-2010 döneminde bu rakam % 2 seviyesindeydi.) elinde bulundurmaktadır.⁶³²

Grafik XVII: Dünyada En Fazla Silah İthalatı Yapan 5 Ülke (2014)

Kaynak: IHS International Defence Review

Grafik XVIII: Dünyada En Fazla Silah İthal Eden 10 Ülke Yüzdellik Dilim Karşılaştırması

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

Suudi Arabistan'ın artan savunma harcamaları, bu dönemde kapasite artırımına ilişkin silah anlaşmalarında somut bir şekilde görüldü. Bu kapsamda Eylül 2010'da Suudi Arabistan, uzun dönemli savunma ihtiyacını karşılamak üzere içerisinde savaş uçağı, hava yakıt ikmal uçağı, saldırı helikopteri, zırhlı araç ve hava savunma sistemi gibi ağır silahların bulunduğu silah anlaşmasının

⁶³² "Trends in International Arms Transfer, 2015", **SIPRI Fact Sheet**, February 2016.

görüşmelerine ABD'yle başladı.⁶³³ 60 milyar dolar değerindeki silah paketi, hem içerik hem de maliyet noktasında Suudi Arabistan açısından tarihi nitelikteydi. Nisan 2011'de Savunma Bakanlığı, küresel ve bölgesel gelişmeler ile Orta Doğu'da değişen güç dengesinin Suudi Arabistan'ı güç kapasitesini artırmaya ve silahlı kuvvetlerin muharebe kabiliyetini oldukça yüksek bir seviyeye çıkarmaya zorladığına dikkat çekti.⁶³⁴ Kasım 2011'de kara, hava, deniz ve özel kuvvetlerde personel, teçhizat ve askeri araç noktasında kapsamlı kapasite artırımına gidilerek, değişen bölgesel koşullar nedeniyle ülkenin savaş kabiliyetini en yüksek seviyeye çıkarmayı öngören 10 yıllık silahlanma strateji planı Genel Kurmay Başkanlığı tarafından açıklandı.⁶³⁵ Ayrıca, Şubat 2015'te Suudi Arabistan, Kral Halid Hava Üssü'nün günün şartlarına uygun bir şekilde modernize edilmesi amacıyla ABD'yle 166 milyon dolarlık anlaşma yaptı.⁶³⁶

Bu doğrultuda Aralık 2011'de Suudi Arabistan ile ABD arasında 84 adet F-15 SA Eagle tipi savaş uçağının satışını ve daha önce satın alınmış 70 adet F-15 S tipi savaş uçağının modernizasyonunu içeren 29,4 milyar dolar değerinde silah anlaşması imzalandı.⁶³⁷ Daha önce anlaşması imzalanan 22 adet Blackhawk tipi saldırı helikopteri 2010 yılında ABD'den teslim alındı. 2013 yılında ABD'yle 24 adet Blackhawk tipi ve 48 adet de Apache tipi saldırı helikopteri anlaşması imzalandı. Bunlardan bir kısmı 2014 yılında teslim alındı. 2011 yılında ABD'den 6 adet A-330 tip hava yakıt ikmal uçağı teslim alınırken, 2013 yılında KC-130 tipi yeni hava yakıt ikmal uçağı anlaşması imzalandı. Bunların yanı sıra, 2011 yılında ABD'den 724 adet LAV II model zırhlı araç tedarik edildi.⁶³⁸

Tüm bunlara ek olarak Suudi Arabistan, İran'dan kaynaklanacak olası balistik füze saldırılarına karşı ülke topraklarını koruma altına almak amacıyla ABD'den yüksek miktarda Patriot füzesi satın aldı. Bu kapsamda Ekim 2014'te Suudi

⁶³³ Ian Black, "Barack Obama to Authorise Record \$60bn Saudi Arms Sale", **The Guardian**, 13 September 2010.

⁶³⁴ Brandon Freedman, "Battle for Bahrain: What One Uprising Meant for Gulf States and Iran", **World Affairs Journal**, (March/ April 2012).

⁶³⁵ David Ignatius, "Saudi Arabia Expand Its Power as U.S. Influence Diminishes", **The Washington Post**, 18 November 2011.

⁶³⁶ **Arabian Insider**, "US Firm Wins \$166m Deal to Revamp Saudi Airbase", 13 February 2015.

⁶³⁷ "Mark Landler and Steven Lee Myers, "With \$30 Billion Arms Deal, U.S. Bolsters Saudi Ties", **The New York Times**, 29 December 2011.

⁶³⁸ **The Military Balance**, "Middle East and North Africa", Vol. 110, No.1, (2010), pp.235-282, **The Military Balance**, "Middle East and North Africa", Vol. 111, No.1, (2011), pp.293-342, **The Military Balance**, "Middle East and North Africa", Vol. 112, No.1, (2012), pp.303-360, **The Military Balance**, "Middle East and North Africa", Vol. 113, No.1, (2013), pp.353-414, **The Military Balance**, "Middle East and North Africa", Vol. 115, No.1, (2015), pp.303-362.

Arabistan ABD'yle 1,75 milyar dolar değerinde PAC-3 (Patriot Advanced Capability) Patriot sistemi ve 202 adet Patriot füzesi anlaşması imzaladı.⁶³⁹ Temmuz 2015'te Suudi Arabistan ile ABD arasında 5,4 milyar değerinde 600 adet PAC-3 Patriot füzesinin satışı konusunda mutabakata varıldı.⁶⁴⁰ Ekim 2015'te de söz konusu mutabakattan 320 adet PAC-3 Patriot füzesinin teminini öngören silah anlaşması imzalandı. Geriye kalan 280 adetlik füzeyle ilişkin anlaşmanın ise takip eden yıl imzalanacağı belirtilmekle birlikte, daha ileri teknolojiye sahip THAAD (Terminal High Altitude Area Defence) anti balistik füze sistemlerinin Suudi Arabistan'a satışı hususunda görüşmelerin yürütüldüğü de açıklandı.⁶⁴¹

Bu süre zarfında Suudi Arabistan, askeri güç kapasitesini artırma hususunda sadece ABD ile sınırlı kalmadı, aynı zamanda İngiltere, Fransa, Almanya ve Kanada'yla da silah anlaşmaları imzaladı. Mayıs 2012'de Suudi Arabistan, İngiltere ile 22 adet Hawk MK-132 tipi jet satışını öngören 3 milyar dolar değerinde silah anlaşması imzaladı.⁶⁴² Görüşmelerin 2011'de başladığı ve ön anlaşmanın 2012'de imzalandığı İngiltere ile 72 adet Typhoon savaş jetini kapsayan 7,2 milyar dolar değerindeki silah görüşmelerine dair nihai anlaşma Şubat 2014'de imzalandı.⁶⁴³ Bunun dışında, 2010-2015 döneminde, özellikle Yemen'e yönelik başlatılan askeri harekât kapsamında, Suudi Arabistan İngiltere'den 8,2 milyar dolarlık silah ve askeri mühimmat tedarik etti.⁶⁴⁴

Öte yandan Suudi Arabistan, Ekim 2013'te Fransa ile toplam 6,5 milyar dolar değerinde iki ayrı silah anlaşması imzalandı.⁶⁴⁵ Yine iki ülke arasında Haziran 2015'te imzalanan 12 milyar dolar değerindeki anlaşmanın 500 milyon dolarlık kısmı 23 adet Airbus H145 Helikopter'in Suudi Arabistan'a tedarikini içeriyordu.⁶⁴⁶ Suudi Arabistan, bu dönemde Almaya ile de silah alım görüşmelerine başladı ve ön anlaşmalar imzaladı. 2011-2015 süre zarfında Riyad yönetimi, başta 200 adet olarak düşünülen, ancak ilerleyen süreçte 800 adede çıkarılan Alman

⁶³⁹ **Russia Today**, "US to Sell Saudi Arabia \$1.75bn Worth of Patriot Air Defenses, 2 October 2014, Andrea Sambidge, US Approves Possible \$1.75bn Patriot Missiles Deal to Saudi Arabia", **Arabian Business**, 11 October 2014.

⁶⁴⁰ Brendan McGarry, "Saudi Arabia Wants to Buy \$5.4 Billion in Advanced Missiles from the US", **Business Insider**, 31 July 2015.

⁶⁴¹ Andrea Shalal, "Saudi Arabia Signs Deal for 320 PAC-3 Missiles", **Reuters**, 14 October 2015.

⁶⁴² **BBC News**, "BAE Systems and Saudi Arabia Sign £1.9bn Hawk Jet Deal", 23 May 2012.

⁶⁴³ **The Guardian**, "The future British King, Saudi Princes, and Secret Arms Deal", 24 February 2014.

⁶⁴⁴ Con Coughlin, "Saudis' UK-Made War Jets Outnumber RAF's", **The Telegraph**, 5 May 2015

⁶⁴⁵ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Saudi Arabistan 2013", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 9, (2013), ss.129-162 (s.145).

⁶⁴⁶ **Al Arabiya**, "Saudi Arabia and France ink \$12bln Deal", 24 June 2015.

Leopard-2 tanklarının alımını kapsayan toplam 25 milyar doları bulan silah anlaşması konusunda Berlin yönetimyle mutabakata vardı.⁶⁴⁷ Tüm bunların yanında Suudi Arabistan, Kanada ile Şubat 2014'te yaklaşık 900 adet LAV-6 model zırhlı araç alımına dair 11,6 milyar değerinde silah anlaşması imzaladı.⁶⁴⁸

3.1 Türkiye ve Mısır ile Stratejik Ortaklık

Bu dönemde, iç dengeleme kapsamında tüm bu alınan güvenlik tedbirleri yanında Suudi Arabistan'ın birincil güvenlik tehdidi olarak tanımladığı İran'ın giderek artan bölgesel gücünün önünün alınması ve saldırgan dış politika davranışlarının önüne geçilmesi amacıyla dış dengeleme davranışına da başvurduğu belirgin bir şekilde gözlendi. 2010'da beliren çok kutuplu bölgesel güç dengesini kendi lehine dönüştürmeye çabalayan İran'ı dengeleme adına Suudi Arabistan, özellikle diğer iki bölgesel güç Türkiye ve Mısır'la stratejik ortaklık kurdu. Riyad, Irak ve Suriye'de yaşanan bölgesel güç mücadelesinde daha ziyade Ankara'yla, Yemen ve Bahreyn'de ise Kahire ile stratejik işbirliğinde bulundu. Tüm bu süreçte Suudi Arabistan ile bu iki ülke arasındaki karşılıklı üst düzey ziyaretler, imzalanan anlaşmalar ve ortak bildirimler söz konusu stratejik ortaklığın pratiğe yansımalarının birer göstergesiydi. Böylece, Suudi Arabistan'ın hem Türkiye hem de Mısır'la siyasi, ekonomik, askeri ilişkilerinin zamanla atılan somut adımlarla ileri düzeyde güçlendiği gözlendi.

Riyad-Ankara düzleminden bakıldığında, bu dönemde siyasi, ekonomik ve askeri yakınlaşmanın oldukça ileri bir düzeye çıkarıldığına tanık olundu. Başbakan Erdoğan'ın 2010 yılının Ocak ve Mart aylarındaki iki ayrı Riyad ziyaretinde Irak'ın geleceğinin şekillenmesine dair iki ülkenin ortak hareket edeceği hususunda mutabakata varıldı.⁶⁴⁹ Aynı yılın Mayıs ayında ise Riyad ile Ankara arasında askeri işbirliği anlaşması imzalanarak iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin imkan ve kabiliyetlerinin güçlendirilmesini amaçlayan güvenlik işbirliğinin temeli atıldı.⁶⁵⁰ Aralık 2010'da hem Irak'ta İran yanlısı hükümetin kurulması hem de İran'ın

⁶⁴⁷ **Deutsche Welle**, "Storm over German Sale of 200 Battle Tanks to Saudi Arabia", 4 July 2011, **Gulf News**, "Saudi Arabia Wants to Buy 600-800 Leopard Tanks from Germany", 17 June 2012, **Reuters**, "German Tank Sale to Saudi Arabia Likely to be Cancelled", 13 April 2014.

⁶⁴⁸ Murray Brewster, Canada's Arms Deal with Saudi Arabia Includes 'heavy Assault' Vehicles", **CBS News**, 19 March 2018, Mohamed Hashem and Patrick Strickland, "Uncertainty Shrouds Canadian Arms Sales to Saudi Arabia", **Al Jazeera**, 11 December 2017, Ashifa Kassam, "Justin Trudeau Defends Canada's Arms Sales to Saudi Arabia", **The Guardian**, 21 March 2018.

⁶⁴⁹ Muhittin Ataman ve Nuh Uçkan, "Suudi Arabistan 2010", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı.6, Yıl. 6, (2011), ss.193-221 (214-215).

⁶⁵⁰ **Milliyet**, "Türkiye- Suudi Arabistan Askeri İşbirliği Anlaşması İmzaladı", 24 Mayıs 2010.

bölgesel yayılcılığı açısından kolaylaştırıcı rol oynayan Arap ayaklanmalarının patlak vermesi, Türkiye'nin Suudi Arabistan'ın nezdindenki stratejik konumunu daha da pekiştirdi.

Mart 2011'de Başbakan Erdoğan'ın Suudi Arabistan'ı ziyaretinde bölgesel kriz alanlarında ve İİT, Arap Birliği ve KİK gibi uluslararası kuruluşlarda Ankara ile Riyad'ın işbirliği halinde olduğu vurgulandı.⁶⁵¹ Bu yılın Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Gül'ün Suudi Arabistan'ı ziyaretinde yeni ortaya çıkan bölgesel şartlar nedeniyle Riyad ile Ankara arasındaki görüş alış verişinin sıklaştırılması kararlaştırıldı.⁶⁵² Öte yandan, Nisan 2011'de Türkiye'den Suudi Arabistan'a 2 milyar dolar tutarında silah satışını öngören askeri işbirliği anlaşması imzalandı.⁶⁵³ Mayıs 2012'de iki ülke arasında Suudi subaylarının Türkiye'de eğitim almalarına olanak sağlayan askeri eğitim anlaşması imzalandı.⁶⁵⁴ Kasım 2012'de ise Riyad'ı ziyaret eden Türkiye Genelkurmay Başkanı Necdet Özel ile mevkidaşı Hüseyin bin Abdullah iki ülke arasındaki güvenlik işbirliği görüşüldü.⁶⁵⁵ Mayıs 2013'te Velihaht Selman bin Abdulaziz'in Ankara'yı ziyareti esnasında insansız hava aracı ANKA'nın Suudi Arabistan için üretilmesini içeren Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması imzalandı.⁶⁵⁶

Ne var ki, Suudi Arabistan-Türkiye stratejik ortaklığı, yerini 2013 yazında başlayıp 2015 Ocak'ına değin sürecek olan soğukluk ve gerilime bıraktı. Bunun ana nedeni, Kuzeydoğu Afrika'da Mısır, Libya ve Tunus'ta yaşanan güç mücadelesinde Suudi Arabistan ile Türkiye'nin karşıt pozisyonlar almalarıydı. 2013 yılının ikinci yarısından itibaren 2011'de meydana gelen yönetim değişiklikleriyle Mısır, Libya ve Tunus'ta yönetime gelen Türkiye'nin müttefiki yerel gruplar Suudi Arabistan ve bölgesel müttefiklerinin (Mısır'da darbe yönetimi ve BAE) karşı hamleleriyle ülke yönetiminde güç kaybına uğradılar. Özellikle Temmuz 2013'te Mısır'da Riyad'ın açık desteğiyle meydana gelen askeri darbeye kendisine stratejik ortak inşa eden Suudi Arabistan, müttefiki Mısır ve BAE'yi yanına almak suretiyle Libya ve Tunus'ta devrimleri kendi kontrolüne almayı

⁶⁵¹ İHA, "Erdoğan: Elimiz Kolumuz Bağlı Oturmamız, 20 Mart 2011.

⁶⁵² TRT Haber, "Çok Ciddi Bir Dönem Yaşanıyor" 15 Ağustos 2011.

⁶⁵³ Hürriyet, "Suudi Arabistan'a 2 Milyar Dolarlık Silah Satışına Komisyondan Jet Onay Çıktı", 5 Nisan 2011.

⁶⁵⁴ Haberler.Com., "Türkiye ile Suudi Arabistan Arasında Askeri İşbirliği Anlaşması İmzaladı", 31 Mayıs 2012.

⁶⁵⁵ Hürriyet, "Org. Özel Suudi Arabistan'da", 20 Kasım 2012.

⁶⁵⁶ Sabah, "ANKA'yı Bir Ülkeye Daha Sattık", 22 Mayıs 2013.

başardı. İki ülke arasında Kuzey Afrika’da yaşanan bölgesel rekabet, merkezi Orta Doğu’da yürütülen güvenlik işbirliğini olumsuz etkiledi. Örneğin, daha önce her yıl gerçekleştirilen Türkiye-KİK Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog toplantıları, söz konusu gerilim nedeniyle 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yapılamadı. Ayrıca, Suudi Arabistan ile Türkiye’nin Suriye ve Irak’taki gelişmelere yönelik ortak hareket etme motivasyonunun zayıflaması, bu devletler tarafından desteklenen muhalif grupların güç kaybıyla sonuçlandı. Bu da, doğal olarak İran’ın manevra alanının genişlemesi anlamına geliyordu.

2015 yılı, Suudi Arabistan-Türkiye stratejik ortaklığının yeniden canlanması açısından önemli bir kırılma noktası oldu. İran’ın Irak’ta Haşdi Şa’bi, Suriye’de Hizbullah ile diğer Şii gruplar ve Lübnan’da Hizbullah aracılığıyla askeri varlığını artırmasının yanı sıra, Ocak 2015’te Yemen’de Ensarullah’ın mevcut yönetimi alaşağı etmesi, Suudi Arabistan nezdinde İran yayılcılığı ve bölgesel kuşatılma kaygısını daha tehlikeli bir boyuta taşıdı. Üstelik Temmuz 2015’te İran’ın bölgesel izolasyonunu sonlandıran nükleer anlaşmanın imzalanması, Riyad yönetimin Tahran’ın bölge siyasetine dair güvenlik endişelerini daha da pekiştirdi. 2015 ve 2016 yıllarında Suudi Arabistan ile Türkiye arasında düzenlenen üst düzey karşılıklı ziyaretler ve bu esnada imzalanan anlaşmalarla iki ülke arasındaki stratejik ortaklık restore edilerek daha ileri bir safhaya taşındı.

Bölgesel güvenlik meselesinin masaya yatırıldığı⁶⁵⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2015 yılı Mart ayının hemen başındaki Suudi Arabistan ziyaretinde, Suriye İç Savaşı’nda iki ülke arasındaki koordinasyonun yeniden sağlanması, muhaliflerin eğitim-donat kapsamında silahlandırılması ve güvenli bölgelerin oluşturulması başlıklarında görüş birliğine varıldı.⁶⁵⁸ Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan Arap İttifakı’nın Mart 2015’te Yemen’de başlattığı askeri harekâta ilişkin Türkiye, İran’ın dengelenmesi hususunda Suudi Arabistan’ın yanında siyasi tavır aldı. Türkiye’nin Yemen’de Kararlılık Fırtınası Harekâtı’nı desteklediği şeklinde demec veren Cumhurbaşkanı Erdoğan, İran ve terörist grupların Yemen’den çekilmesi gerektiği yönünde uyarıda bulundu.⁶⁵⁹ Bir diğer demecinde, İran’ın âdete bölgeyi hâkimiyet altına almaya çalıştığını, dolayısıyla artık tahammül sınırlarını aştığını

⁶⁵⁷ **Milliyet**, “Cumhurbaşkanı Erdoğan Suudi Arabistan’a Gitti”, 28 Subat 2015.

⁶⁵⁸ Özlem Albayrak, “Suudi Arabistan Notları”, **Yeni Şafak**, 4 Mart 2015, **Al Jazeera Turk**, “Suriye’de Görüş Birliği”, 3 Mart 2015.

⁶⁵⁹ **Hürriyet**, “Erdoğan: Yemen’deki Operasyona Lojistik Destek Verebiliriz”, 26 Mart 2015.

ve bu durumun Türkiye ve Körfez ülkelerini rahatsız ettiğini kaydeden Cumhurbaşkanı Erdoğan, buna müsaade edilmeyeceğini ve İran'a Yemen, Suriye ve Irak'taki güçlerini çekmesi uyarısında bulundu.⁶⁶⁰ Daha sonra Kral Selman'ın Kasım 2015'teki Türkiye ziyaretinde iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinin derinleştirilmesi hususunda görüş birliğine varıldı.⁶⁶¹ Aralık 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan'ı ziyaretinde ise iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın kurumsal bir boyuta taşınması amacıyla Suudi-Türk Koordinasyon Konseyi'nin kurulması konusunda mutabık kalındı.⁶⁶² Yine bu ay Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan İslam İttifakı'nın içinde Türkiye de yer aldı.⁶⁶³

Ocak 2016'da Riyad ile Tahran arasında yaşanan İdam Krizi'nde Türkiye, İran'ı karşısına alarak açıkça Suudi Arabistan'ın yanında konumlandı. Suudi Arabistan'a desteğini açıklayan Cumhurbaşkanı Erdoğan, İran'ın bölgesel hâkimiyet peşinde olduğunu yineledi.⁶⁶⁴ Ayrıca Ankara büyükelçisi dışişleri bakanlığına çağrılarak bölgesel davranışları nedeniyle İran'a nota verildi.⁶⁶⁵ Bunun ardından, Nisan 2016'da Kral Selman'ın Türkiye ziyaretinde Riyad ile Ankara arasında Suudi-Türk Koordinasyon Konseyi'nin kurulmasına ilişkin nihai anlaşma imzalandı.⁶⁶⁶ Eylül 2016'da Veliht Nayif'in Türkiye ziyaretinde iki ülke arasındaki stratejik koordinasyonun güçlendirilmesine yönelik işbirliği alanları görüşüldü.⁶⁶⁷ Yine Eylül ayında Ankara'yı ziyaret eden Dışişleri Bakanı Cubeyr, Türkiye'nin Suriye'de yürüttüğü Fırat Kalkanı Harekâtı'na destek verdiklerini belirterek Irak, Suriye ve Yemen'de Ankara ile Riyad'ın aynı çizgide olduğunu dile getirdi.⁶⁶⁸ İki ülke arasında yaşanan soğukluğun son bulması ve stratejik ortaklığın güçlendirilmesiyle beraber 2013'ten bu yana yapılamayan Türkiye-KİK Stratejik Diyalog toplantısı, Ekim 2016'da Riyad'da gerçekleştirildi. Söz konusu toplantı ardından Suudi Arabistan ve Türkiye dışişleri bakanlarının yaptığı ortak açıklamada, İran'ın Irak, Suriye ve Yemen'deki faaliyetlerinin önüne geçilmesi noktasında alınacak tedbirlerin masaya yatırıldığı belirtilmekle birlikte DEAŞ'la

⁶⁶⁰ **Al Jazeera Turk**, "Erdoğan: Tahammül Etmek Mümkün Değil", 26 Mart 2015.

⁶⁶¹ **Anadolu Ajansı**, "G-20 Liderler Zirvesine Doğru", 14 Kasım 2015.

⁶⁶² **Saudi Gazette**, "Kingdom, Turkey to Set Up Strategic Cooperation Council", 30 Aralık 2015.

⁶⁶³ **Milliyet**, "Türkiye, Teröre Karşı İslam İttifakı'na Katıldı", 16 Aralık 2015.

⁶⁶⁴ **Türkiye**, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan İran'a Sert Tepki", 6 Ocak 2016.

⁶⁶⁵ **Al Jazeera Turk**, "İran'ın Ankara Büyükelçisi Dışişlerine Çağrıldı", 8 Ocak 2016.

⁶⁶⁶ **Yeni Şafak**, "Suudi-Türk Koordinasyon Konseyi Kuruldu", 14 Nisan 2016.

⁶⁶⁷ **NTV**, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suudi Veliht Prensi İle Görüştü", 30 Eylül 2016.

⁶⁶⁸ **Habertürk**, "Çavuşoğlu-Cubeyr Ortak Basın Açıklaması", 8 Eylül 2016.

mücadele adı altında Haşdi Şa'bi'nin Irak'ta alan hâkimiyetini genişletmesinden duyulan rahatsızlık ifade edildi.⁶⁶⁹

Bu dönemde Türkiye ile Suudi Arabistan arasında askeri, güvenlik ve savunma alanında yeni işbirliklerine yönelik önemli adımlar atıldı. Her şeyden önce, iki ülke arasındaki askeri işbirliğini güçlendirmek amacıyla Şubat 2016'da iki ülkenin ortaklığıyla savunma sanayi alanında üretim yapacak bir ortak savunma şirketi kuruldu.⁶⁷⁰ 2016 yılında iki ülke arasında bir dizi askeri tatbikat gerçekleştirildi. 2016 Şubat ve Mart aylarında Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen İslam İttifakı kapsamındaki "Kuzeyin Gök Gürültüsü" tatbikatına Türkiye Özel Kuvvetler'den personel göndererek katılım gösterdi.⁶⁷¹ Bunların dışında, iki ülke askeri birlikleri Mayıs ayında "EFES 2016", Haziran ayında "Anadolu Kartal" ve "Işık 2016" olmak üzere Türkiye'de yapılan üç ayrı uluslararası askeri tatbikatta bir araya geldi.⁶⁷² Ayrıca Suudi Arabistan, Şubat 2016'da Suriye'de hava operasyonlarında kullanılmak üzere 4 F-15 savaş uçağı ve C-130 askeri kargo uçakları ve 30 civarında Özel Kuvvetler personelini İncirlik üssüne konuşlandırdı.⁶⁷³ Böylece, NATO üyesi olmayıp İncirlik'te askeri varlık gösteren ilk ülke Suudi Arabistan oldu.

Öte taraftan Suudi Arabistan, bu dönemde Türkiye'nin yanında diğer bölgesel güç merkezi Mısır'la da güvenlik işbirliği arayışı içerisinde oldu. 2011 yılında Arap ayaklanmaları sürecinde Mısır'da yaşanan yönetim değişikliği Suudi Arabistan'ın bölgesel konumu açısından tehditleri beraberinde getirmekteydi. Mısır'ın bölgede anti-statükocu bir dış politika çizgisini takip etmesine ilişkin göstergeler ve ilişkilerini normalleştirerek İran'a bölgede işbirliği yapılabilir bir bölgesel güç merkezi şeklinde yaklaşması, Riyad yönetiminin hiç de arzu etmediği gelişmelerdi. Nisan 2011'de, 1979 İran Devrimi ardından sonlandırılan İran ile Mısır arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden tesis edildi.⁶⁷⁴ Ağustos 2012'de ise Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi İran'a tarihi nitelikte ziyaret gerçekleştirdi.⁶⁷⁵ Suudi Arabistan, İran'ın bölge ülkelerindeki Şii grupları araçsallaştırmak yoluyla oluşturduğu

⁶⁶⁹ **Time Türk**, "Türkiye-KİK Dışişleri Bakanları Toplantısı", 13 Ekim 2016.

⁶⁷⁰ **CNN Türk** "Suudi Arabistan'da Ortak Savunma Şirketi Kuruldu", , 22 Şubat 2016.

⁶⁷¹ **Hürriyet**, "Suudi Arabistan'da Büyük Tatbikat", 29 Şubat 2016.

⁶⁷² **Anadolu Ajansı**, "Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri İvme Kazanıyor", 30 Eylül 2016.

⁶⁷³ **BBC Türkçe**, "Suudi Arabistan Jetleri İncirlik Üssünde", 26 Şubat 2016.

⁶⁷⁴ **Reuters**, "Iran Appoints Ambassador to Egypt, First in 30 Years", 19 April 2011.

⁶⁷⁵ **Al Jazeera**, "Egypt's Morsi to Make Historic Trip to Tehran", 19 August 2011.

bölgesel güvenlik hattı/“Şii Hilali” tehlikesinin yanında, Mısır’ın bölge ülkelerindeki Müslüman Kardeşler ve onun türevi grupları harekete geçirmek suretiyle oluşturacağı “İhvan Hilali” tehlikesiyle de yüzleşmek durumunda kaldı.⁶⁷⁶ Bu durumu Suudi Arabistan açısından daha da içinden çıkılmaz bir vaziyete sürükleyecek gelişme ise, Tahran, Kahire ve Ankara arasında yaşanacak olası bir bölgesel yakınlaşmanın Riyad’ı bölgede yalnızlığa itecek olmasıydı.

Buradan hareketle Suudi Arabistan, Mısır’ın kendi güvenlik politikası noktasında sorun teşkil etmeyecek ve hatta “stratejik ortak” vazifezi görececek bir ülke konumuna getirilmesi amacıyla faaliyetler yürütmeye başladı. Öncelikle, Mısır’a vaat edilen mali yardımlar yerine getirilmeyerek ülkede yönetim karşıtı gösterilerin zemini hazırlandı. Ardından Suudi Arabistan, 3 Temmuz 2013’te bu gösterilerin oluşturduğu atmosferde yaşanan askeri darbenin açıkça yanında yer alarak ayakta kalmasını sağladı. Darbe yönetimini tanıyan ilk devlet Suudi Arabistan oldu.⁶⁷⁷ Ağustos 2013’te Suudi Arabistan’ın Mısır’daki darbe yönetimin arkasında olduğunu belirten Kral Abdullah, diğer Arap ülkelerine de benzer tavır sergileme yönünde çağrıda bulundu.⁶⁷⁸ Aralık 2013’te darbe yönetiminin İhvan’ı terör örgütü olarak ilan etmesinin⁶⁷⁹ ardından Mart 2014’te de Suudi Arabistan benzer bir adım attı.⁶⁸⁰

Darbe yönetimini tanıyarak ona siyasi destek veren Suudi Arabistan, daha sonra yeni yönetimin varlığını sürdürmesi maksadıyla Mısır’a yüksek miktarda mali yardımlar gerçekleştirdi. Darbe ardından, ABD ve AB’nin Mısır’a yönelik mali yardımları askıya alınması ve silah ambargosu uygulamaya koymaları üzerine, Riyad yönetiminden Arap ülkelerinin Mısır’a yardım yapmaktan çekinmeyeceği açıklaması geldi.⁶⁸¹ Bu kapsamda Suudi Arabistan Temmuz 2013’te 5 milyar dolar⁶⁸², Ocak 2014’te 4 milyar dolar⁶⁸³ olmak üzere Mısır’a iki ayrı yardım taahhüdünde bulundu. Bunlara ilaveten Suudi Arabistan, Mart 2015’te 4 milyar

⁶⁷⁶ Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, “Ortadoğu’da Modellerin Rekabet: Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”, Burhanettin Duran, Kemal Inat ve Ali Resul Usul, **Türk Dış Politikası Yıllığı**, içinde, Ankara: SETA, 2012, ss.16-86.

⁶⁷⁷ **Al Arabiya**, “Saudi Arabia Congratulates Egypt’s New Interim President”, 4 July 2013.

⁶⁷⁸ **Al Jazeera**, “Saudi King Backs Egypt’s Military”, 17 August 2013.

⁶⁷⁹ **The Guardian**, “Egypt Declares Muslim Brotherhood a Terrorist Group”, 25 december 2013.

⁶⁸⁰ **BBC News**, “Saudi Arabia Declares Muslim Brotherhood ‘Terrorist Group’”, 7 March 2014.

⁶⁸¹ **Arab News**, “KSA Throws Weight Behind Egypt”, 20 August 2013.

⁶⁸² **Al Arabiya**, “Saudi Arabia Approves \$5 Billion Aid Package to Egypt”, 9 July 2013.

⁶⁸³ **Gulf News** “Saudi Arabia to Give Egypt up to 4 billion more in Aid”, , 30 January 2014.

dolar⁶⁸⁴ ve Aralık 2015'te 8 milyar dolar değerinde Mısır'da iki yeni yardım paketi açıkladı.⁶⁸⁵ Son olarak, Kral Selman, Nisan 2016'da Mısır'a tarihi öneme sahip bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret esnasında 21,5 milyar dolar değerinde mali yardım ve yatırımların yapılmasını, 16 milyar dolar değerinde ortak yatırım fonunun kurulmasını, serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasını, Suudi iş adamlarının Mısır'da yatırım yapmasının kolaylaştırılmasını içeren bir dizi anlaşmaya imza atıldı.⁶⁸⁶

Tüm bu ekonomik yardım paketlerin yanında, karşılıklı üst düzey ziyaretler ve imzalanan anlaşmalarla Riyad-Kahire hattında siyasi ve askeri işbirliği ve koordinasyon oldukça ileri bir seviyeye taşındı. Darbe yönetiminin Geçici Cumhurbaşkanı Adli Mansur Ekim 2013'te ilk yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirdi.⁶⁸⁷ Haziran 2014'te Kral Abdullah, Mısır'a giderek darbe sürecinde genelkurmay başkanı olan ve daha sonra cumhurbaşkanı seçilen Abdülfettah Sisi'yi ziyaret eden ilk devlet başkanı oldu.⁶⁸⁸ Buna karşılık, Ağustos 2014'te de Cumhurbaşkanı Sisi ilk yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirdi.⁶⁸⁹

2013 ve 2014 yıllarında yapılan ziyaretler sonucunda Suudi Arabistan-Mısır ilişkilerinde stratejik ortaklığın temeli atılmış oldu. 2015 yılında ise iki ülke arasında stratejik ortaklık hayata geçirildi ve bölge siyasetinde somut yansımaları gözlenmeye başlandı. Mart 2015'te Yemen'de statükoyu yeniden tesis etmek üzere Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan Arap İttifakı'nda Mısır'da yer aldı. Mısır, bu ittifakının Yemen'de yürüttüğü Kararlılık Harekâtı'na hem savaş savaş uçakları hem de Kızıl Deniz üzerinden savaş gemileriyle fiili destek verdi.⁶⁹⁰ Mart ayının sonunda Mısır'da düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Suudi Arabistan ve Mısır'ın ortak çabasıyla üye devletler tarafından Müşterek Arap Gücü kurulması kararı

⁶⁸⁴ **Al Arabiya**, "Gulf States Offer \$12.5 Billion Aid to Egypt", 13 March 2015

⁶⁸⁵ **Middle East Eye**, "Saudi Pledges \$8 Billion to Egypt", 16 december 2015.

⁶⁸⁶ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2016", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 12, (2016), ss.177-205 (s.183).

⁶⁸⁷ **Egypt Independent**, "Interim President Heads to Saudi Arabia on First Foreign Visit", 7 October 2013.

⁶⁸⁸ **Al Jazeera**, "Saudi King Abdullah Visits Egypt's Sisi", 20 June 2014.

⁶⁸⁹ **Al Arabiya**, "Egypt's Sisi Meets Saudi King Abdullah on First Official Visit to Kingdom", 10 August 2014.

⁶⁹⁰ **Al Arabiya**, Egypt Air Force and Nawy Join Decisive Storm: Presidency", 26 March 2015,

alındı.⁶⁹¹ Bunun ardından, Savunma Bakanı Selman'ın Temmuz 2015'teki Mısır ziyaretinde imzalanan Kahire Deklarasyonu iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın en somut göstergesi oldu. Bu deklarasyon, iki ülke arasındaki mevcut ekonomi ve enerji alanındaki işbirliğini güçlendirmenin yanında, güvenlik alanındaki işbirliğini somut adımlarla derinleştirme ve bölgesel güvenlik düzeninin oluşturulmasını hedef edinen Müşterek Arap Gücü'nün hayata geçirilmesi için iki ülkenin birlikte çalışacağını öngörmekteydi.⁶⁹²

Son olarak, Aralık 2015'te Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan İslam İttifakı'na Mısır'da katıldı. Suudi Arabistan liderliğinde bölgeden Türkiye ve Mısır'ın da aktif yer aldığı İslam İttifakı'nda İran ve müttefikleri Irak ve Suriye'nin yer almaması, Lübnan'da Hizbullah'ın sert bir şekilde karşı çıkması⁶⁹³ ve Yemen'de Suudi destekli Hadi hükümetinin destek vermesi askeri işbirliğinin Orta Doğu'da İran yayılmacılığının önüne geçmek amacıyla kurulduğu anlamına gelmekteydi. Suudi Arabistan bu ittifakla, bölgede terör örgütleriyle mücadele adı altında bir yönüyle arkasında Tahran'ın bulunduğu, Riyad'ın terör örgütü olarak tanıdığı Hizbullah, Ensarullah, Haşdi Şa'bi ve diğer devlet dışı aktörlerle mücadele ederek, esasında İran'ın yayılmacılığının önüne geçmeyi hedeflemekteydi. Riyad'ın girişimleriyle İslam İttifakı, Suudi Arabistan'da 2016 yılında 14 Şubat-10 Mart tarihleri arasında 150,000'in üzerinde askeri personel, onlarca savaş uçağı, saldırı helikopterleri, tank ve zırhlı araçlarla Kuzeyin Gök Gürültüsü adlı oldukça kapsamlı bir askeri tatbikatı hayata geçirdi.⁶⁹⁴

3.2. Bölgesel Güç Mücadelesinin Yaşandığı Sahalar

Irak, Suriye, Yemen, Lübnan ve Bahreyn bölgede İran yayılmacılığının önüne geçmek adına Suudi Arabistan tarafından takip edilen dış dengeleme politikasının birer uygulama sahasına dönüştüler. Diğer bir ifadeyle, söz konusu bölge ülkeleri Riyad ile Tahran arasında yaşanan bölgesel güç mücadelesinin etkin bir şekilde yaşandığı alanlar haline geldiler. İlgili bölge ülkelerinde İran'ın devlet dışı silahlı güçler, siyasi ve dini gruplar aracılığıyla etkinlik sahası kurmasını engellemek ya

⁶⁹¹ **The Guardian** Arab Leaders Agree to Form Joint Military Force to Combat Jihadis in Region", , 29 Mart 2015.

⁶⁹² **Al Jazeera**, "Saudi Arabia and Egypt Sign 'Cairo Declaration'", 31 July 2015.

⁶⁹³ **An Nahar**, "Hezbollah Slams Saudi-led Islamic Coalition", 17 December 2015.

⁶⁹⁴ **Al Jazeera**, "Saudis Conduct Military Exercises with 20 States", 28 February 2016, **Reuters**, "Saudi Arabia Says War games Will Boost military ties with Muslim Allies", 22 February 2016.

da kurmuş olduğu etkinliğini zayıflatmak amacıyla Suudi Arabistan, s¼ratle diğer bölgesel güçlerle ittifak kurma arayışına başladı.

3.2.1. Irak

Irak, 2010'dan itibaren bölgesel güç mücadelesinin oldukça yoğun bir şekilde yaşandığı merkezlerden biri haline geldi. Söz konusu bölgesel güç mücadelesinin yaşanmasına olanak sağlayan yapısal dinamikleri şöyle sıralamak mümkündür. İlki, ABD'nin bu ülkedeki işgalini sonlandırmasının Irak'ın iç dengelerinde boşluk doğurmasıydı. İkincisi, ABD'nin işgaline uğrayan Irak'ın bölge siyasetine bölgesel güç statüsünü kaybedip zayıf bir devlet olarak dönmesiydi. Üçüncüsü, ABD'nin Orta Doğu'da pasif angajman stratejisini uygulamasının bölgesel ölçekte güç boşluğu doğurmasıydı. Tüm bu yapısal değişkenler, Irak'a komşu olan bölgesel güçleri ülkenin iç ve dış politikasını yön vermeye dönük çaba harcamaya itti.

Irak'ta yaşanan bölgesel güç mücadelesinde Suudi Arabistan, diğer bölgesel güç Türkiye ile yakın işbirliği yaptı. ABD'nin Irak'tan çekilmesinin hemen öncesi Mart 2010'da gerçekleştirilen meclis seçimleri ülkenin iç siyasi yapısının biçimlenmesi ve bölgesel dengeleri etkileyecek olması nedeniyle Suudi Arabistan açısından hayati önem taşımaktaydı. Buna karşılık İran aynı seçimleri, ABD'nin geri çekilmesi sonrasında iç siyasi dengelere nüfuz ederek Irak'ın dış politika çizgisini kendi eksenine almaya dönük kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görmekteydi. Bu iki ülkenin dışında diğer bölgesel güç Türkiye ise bu süreçte bir taraftan Irak'ta İran'ın nüfuz alanını genişletmesine engel olmaya çalışırken, diğer taraftan da kendi nüfuz alanını inşa etmeye gayret göstermekteydi. İran'ın Irak'ta siyasi nüfuzunu artırmaya ve askeri varlık elde etmeye dönük yoğun çaba sarf etmesi Suudi Arabistan ile Türkiye'yi İran'ın dengelenmesi hususunda stratejik işbirliğine zorladı.

Bu doğrultuda, her bir bölgesel güç, kendilerine yakın etnik ve dini/mezhebi aktörleri işlevsel bir araç haline getirmek suretiyle Irak'ın iç ve dış politikasına kendi bölgesel öncelikleri uyarınca yön vermeyi kendine hedef edindi. Üstelik toplum yapısının etnik (Arap, Türk ve Kürt) ve mezhebi çeşitliliği (Şii ve Sünni) Irak'a komşu bölgesel güçlerin ülke iç siyasetine açıkça müdahil olmalarını kolaylaştırmaktaydı. Böylece, ABD işgaliyle bölgesel güç statüsünden düşen Irak,

işgalin hemen ardından üç bölgesel güç İran, Suudi Arabistan ve Türkiye arasında kıyasıya nüfuz mücadelesinin verildiği bir sahaya dönüştü.

Suudi Arabistan ve Türkiye İran'ın desteklediği Şii gruplar karşısında hem Sünni gruplar hem de seküler Şiilerle işbirliğiyle ön plana çıktılar. Bu işbirliği, Mart 2010'da gerçekleştirilen meclis seçimleri öncesi ve sonrasında yaşanan süreçte kendini açıkça gösterdi. Suudi Arabistan Türkiye'yle eş güdüm halinde içerisinde Sünni gruplar, seküler Şiiler ve Irak Türkmen Cephesi'ni barındıran önceki başbakan Şii İyad Allavi ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi liderliğindeki Sünni ağırlıklı Irakiye Koalisyonu'nu destekledi.⁶⁹⁵ Şii siyasetçi Allavi ile Sünni siyasetçi Haşimi'nin Irak'ın iç siyasi denkleminde İran'ın artan etkisini kırmayı amaç edinmeleri Riyad'ın stratejik hedefleriyle uyumluydu.⁶⁹⁶ Bu sırada İran ise Şii ağırlıklı Nuri el-Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu ile içerisinde Sadr Hareketi'ni barındıran diğer Şii ağırlıklı Irak Ulusal Koalisyonu ile işbirliği yaptı.⁶⁹⁷ Yapılan seçimlerde Suudi Arabistan ve Türkiye'nin bizzat desteklediği Irakiye Koalisyonu oyların % 24,4'ünü alarak çok az farkla birinci olurken, İran'ın desteklediği Kanun Devleti Koalisyonu (% 24) ile Irak Ulusal Koalisyonu (% 18) ise 2. ve 3. oldular.⁶⁹⁸ Ancak hiçbir koalisyon bloku tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edemediğinden koalisyonlar arası işbirliğini gerekli kılan bir meclis aritmetiği ortaya çıktı.

Riyad yönetimi, gerek seçim öncesinde gerekse seçim sonrasında Irak'ta kendisine yakın siyasi aktörlerle yakın temas kurdu. Şubat 2010'da Riyad'ı ziyaret eden Suudi Arabistan destekli Irakiye Koalisyonu lideri Allavi, Kral Abdullah ve Suudi istihbarat başkanıyla meclis seçimleri öncesinde işbirliği görüşmeleri yaptı.⁶⁹⁹ Seçimlerin ardından başlayan hükümet kurma çalışmaları kapsamında Kral Abdullah, Irakiye Koalisyonu, Irak Ulusal Koalisyonu ve Kurdistan Ulusal Koalisyonu'na mensup önemli siyasi figürlerle Riyad'da görüşmeler gerçekleştirdi.

⁶⁹⁵ Veysel Ayhan, "Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 23, (Kasım 2010), ss.25-35 (ss.32-33), Muhittin Ataman ve Nuh Uçkan, "Suudi Arabistan 2010", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı.6, Yıl. 6, (2011), ss.193-221, Mesut Özcan, "Türkiye'nin Irak Politikası 2010", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, içinde, Ankara: SETA, 2011, ss.137-160, **BBC News**, "Guide to Groups Competing in Iraqi Polls", 8 April 2010.

⁶⁹⁶ **The Telegraph**, "Iraq's Allawi Accuses Iran of Destabilising the Middle East", 18 October 2010, **Asharq Al-Awsat**, "Asharq Al-Awsat Interview: Iraqi Vice President Tariq al-Hashimi", 1 January 2012.

⁶⁹⁷ Mesut Özcan, "Irak 2010", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı.6, Yıl.6, (2011), ss.45-67.

⁶⁹⁸ Mete Çubukçu ve Taha Özhan, "2010 Irak Seçimleri", **Seta Analiz**, Sayı 20, (Nisan 2010), ss.18-20.

⁶⁹⁹ Muhanad Mohammed and Waleed Ibrahim, "Iraqi Politician Raises Eyebrows with Saudi Trip", **Reuters**, 23 February 2010.

Bu kapsamda Nisan 2010'da Tarık el-Haşimi, Ammar el-Hekim, Mesut Barzani ve Celal Talabani'yi kabul eden Kral Abdullah, farklı koalisyon gruplarının bir araya gelerek Allavi'nin başbakan olacağı uzlaşılı hükümeti kurmaları yönünde etkisini kullandı.⁷⁰⁰ Ayrıca, Ekim 2010'da Kral Abdullah, Iraklı siyasetçileri Kasım'da Riyad'da yapılacak Arab Ligi zirvesine davet edip, hükümet kurma görüşmelerine ev sahipliği yapmaya çalıştı.⁷⁰¹ Irakiye Koalisyonu'nun iki önemli siyasi figürü Allavi ve Haşimi'nin Suudi Arabistan dışında Türkiye'de üst düzey görüşmeler gerçekleştirmeleri, Riyad ile Ankara arasındaki tutum ve davranış birlikteliğinin bir yansımasıydı.⁷⁰²

Buna karşın İran da hükümet kurma pazarlıkları esnasında iki Şii ağırlıklı ittifak blokunu oluşturan Kanun Devleti Koalisyonu ve Irak Ulusal Koalisyonu'nu uzlaştırarak Maliki başbakanlığında hükümetin kurulmasına dönük yoğun çaba harcamaktaydı.⁷⁰³ İran'ın devreye girmesi sonucu Şii din adamı Muhteda es-Sadr'ın ikna edilmesiyle Haziran 2010'da bu iki koalisyon ortak hükümet kurma yönünde anlaştılar.⁷⁰⁴ Kurdistan Ulusal Koalisyonu ile de anlaşılan başbakan Maliki, Aralık 2010'da hükümeti kurarak ülke yönetimini yeniden devir aldı.⁷⁰⁵ Böylece, ABD işgali sonrasında bölgesel güçler arasında yaşanan ülkenin iç ve dış politikasının gidişatına yön verecek olan yönetimin tesis edilmesine dair rekabet İran'ın galibiyetiyle sonuçlandı. İran, Irak'ı öteden beri kurmaya çalıştığı bölgesel güvenlik hattının ayrılmaz bir parçası haline getirme hususunda önemli bir avantaj elde etmiş oldu.

Aralık 2010'da Bağdat'ta İran yanlısı Maliki hükümetinin kurulmasıyla birlikte Irak'ın sadece iç siyaseti değil, aynı zamanda dış politika çizgisi de İran yörüngesinde şekillenmeye başladı. İç siyaset düzleminde bunun en önemli göstergesi Suudi Arabistan ve Türkiye'ye yakınlığıyla bilinen siyasal seçkinler üzerinde yargı yoluyla baskılar kurulmaya başlanmasıydı. Maliki yönetimi, Aralık 2011'de "kanunsuz işlere bulaştığı" gerekçesiyle Riyad ve Ankara'ya yakın duran

⁷⁰⁰ Daniel Anas Kaysi, "The Saudis Go to Baghdad", **The National Interest**, 30 April 2010.

⁷⁰¹ **The Reuters**, "Saudi Offers to Host Talks on Iraq Political Crisis", 30 October 2010.

⁷⁰² **Sabah**, "Iraklı Siyasilerin Ankara Mesaisi", 14 Eylül 2010.

⁷⁰³ Simon Disdal, "Iran Could be the Big Winner in Iraq's Election", **The Guardian**, 10 May 2010, Martin Chulov, "Iran Backs Maliki for Second Term as Iraqi PM", **The Guardian**, 18 October 2010.

⁷⁰⁴ Martin Chulov, "Iran Brokers Behind-the-Scenes Deal for Pro-Tehran Government in Iraq", **The Guardian**, 17 October 2010, Muhanad Muhammed, "Iraqi Shiite Blocs Merge, No Choice on Premier Yet", **Daily Star**, 12 June 2010.

⁷⁰⁵ Özcan, "Irak 2010", ss.58-59.

Haşimi hakkında gözaltı ve ardından tutuklama kararı verilmesini sağladı. Bunun üzerine Nisan 2012'de Irak'ı terk eden Haşimi, 4 Nisan'da Suudi Arabistan'a geçti⁷⁰⁶ ve daha sonra 8 Nisan'da Türkiye'ye sığınmak durumunda kaldı.⁷⁰⁷ Mayıs 2012'de hakkında kırmızı bülten çıkarılan⁷⁰⁸ ve Eylül 2012'de gıyabında idam cezasına çarptırılan Haşimi⁷⁰⁹, Ankara tarafından korumaya alınarak, Bağdat'la ilişkilerde gerilim ve kriz yaşanması pahasına Irak'a iade edilmedi.⁷¹⁰

Bundan sonraki süreçte, dış politika düzleminde bakıldığında Bağdat yönetiminin çoğu kez İran'ın bölgesel tercihleri doğrultusunda hareket ettiğine tanık olundu. Örneğin, Bahreyn'deki ayaklanmaları bastırmak üzere Mart 2011'de ülkeye askeri müdahalede bulunan Suudi Arabistan'a karşı Tahran'la paralel tepki veren Bağdat, Riyad'ı operasyonu durdurmaya çağırды.⁷¹¹ Aynı şekilde Irak, Kasım 2011'de Suudi Arabistan'ın girişimleriyle Arap Birliği'nde İran'ın müttefiki Suriye'nin üyeliğini askıya almaya ve Baas rejimine yönelik siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamaya ilişkin kararın alınmasına onay vermedi.⁷¹² Eski başbakan Allavi'nin Bağdat yönetiminin Arap Birliği'ndeki bu kararını eleştirerek, oylamada sergilenen tavrın tüm Irak'ı değil, sadece başbakan Maliki ve bazı Şii gruplar açısından bağlayıcılığı olduğunu ifade etmesi⁷¹³ Riyad yönetimi ile Allavi arasındaki işbirliğinin bir göstergesiydi. Ayrıca Maliki yönetimi, Mart 2012'de Bağdat'ta düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Suudi Arabistan'ın Suriye'de muhaliflerin silahlandırılması ve oluşturulacak bir Arap gücünün Suriye'ye müdahale etmesi yönündeki talebine açıkça karşı çıktı.⁷¹⁴ Üstelik söz konusu zirveye Suudi Arabistan'ın diplomat düzeyinde katılım göstermesi, Riyad yönetiminin İran yanlısı hareket eden Bağdat yönetimiyle ilişkilerinin gerilimli seyrettiğine işaret etmekteydi.

Suudi Arabistan ile Türkiye'nin ön ayak olduğu "Suriye halkının Dostları Toplantısı"na alternatif bir uluslararası toplantı olarak İran'ın öncülüğünde Ağustos 2012'de Tahran'da gerçekleştirilen "Suriye İstişare Toplantısı"na Irak da

⁷⁰⁶ **Yeni Şafak**, "Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Haşimi, Suudi Arabistan'da", 4 Nisan 2012

⁷⁰⁷ Ali Balcı, "Türkiye'nin Irak Politikası: İki Irak Hikayesi", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, **Türk Dış Politikası Yılığ 2012**, İçinde, Ankara: SETA, 2013, ss.117-135(s.123).

⁷⁰⁸ **Akşam**, "Interpol'den Haşimi İçin Kırmızı Bülten", 8 Mayıs 2012.

⁷⁰⁹ **Hürriyet**, "Haşimi'ye İdam Cezası", 10 Eylül 2012.

⁷¹⁰ **NTV**, "Sayın Haşimi'yi Teslim Etmeyiz", 11 Eylül 2012.

⁷¹¹ **Reuters**, "Iraq Criticises Bahrain Intervention in March, 16 March 2011.

⁷¹² **Al Jazeera**, "Arab League Decides to Suspend Syria", 13 November 2011.

⁷¹³ **Sabah**, "Irak Arap Birliği Kararına Muhalif", 14 Kasım 2011.

⁷¹⁴ **Al Jazeera**, "Baghdad Hosts Arab League Summit", 28 March 2012.

katılım gösterdi.⁷¹⁵ Buna karşın Allavi ise Nisan 2012'de İstanbul'da düzenlenen Suriye Halkının Dostları Toplantısı'na katılım göstermekteydi.⁷¹⁶ Yine Riyad yönetiminin çabaları sonucu Ağustos 2012'de Mekke'de olağan üstü düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) zirvesinde Suriye'nin üyeliğinin askıya alınmasına yönelik oylamada Irak, İran'la aynı tavrı takınarak hayır oyu kullandı.⁷¹⁷ Irak'ın bölgede İran ekseninde tutum ve davranış sergilediğine ilişkin en önemli göstergelerden birisi de Bağdat yönetiminin Tahran'dan gönderilen silah ve askeri mühimmatların Irak üzerinden Şam yönetimine ulaştırılmasına ve rejim saflarında savaşmak üzere Şii milis güçlerin Suriye'ye geçişine izin vermesiydi.⁷¹⁸ Bu süreçte, Suudi Arabistan'a yakınlığıyla bilinen Iraklı politikacılardan hem Allavi hem de Haşimi, sırasıyla Al-Arabiya ve Al-Jazeera'ye verdikleri mülakatlarda bu gerçekliğe değinerek, Bağdat yönetiminin Suriye'de İran'la birlikte hareket ettiğine dikkat çektiler.⁷¹⁹

Bunların yanında, Tahran yönetimi yeni hükümetle siyasi, ekonomik ve askeri bağlar kurarak Bağdat'la ikili ilişkileri daha da güçlendirdi. Tahran-Bağdat hattında ikili ilişkilerin farklı alanlarda derinleştirilmesine dair görüşmeler bir tarafa, bölgesel gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunulan karşılıklı üst düzey ziyaretler oldukça yoğunluk kazandı. Bu ziyaretlerle iki ülke arasında siyaset, ekonomi, enerji ve savunma alanlarında işbirliklerini öngören anlaşmalara imza atıldı. Temmuz 2011'de Tahran, Bağdat ve Şam arasında imzalanan enerji işbirliği anlaşmasıyla İran'dan Irak, Suriye ve daha sonra Lübnan'a kadar uzatılması düşünülen 10 milyar dolar değerinde doğalgaz boru hattının inşa edilmesi taraflarca kararlaştırıldı.⁷²⁰ Bunun yanında, Temmuz 2013'te Tahran ile Bağdat arasında elektrik üretim tesislerinde kullanılmak üzere İran'dan Irak'a doğalgaz tedarikini öngören yeni bir anlaşma imzalandı.⁷²¹ Diğer taraftan, Ekim 2012'de İran Savunma Bakanı Ahmet Vahidi ve Küdüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin Irak'ı ziyaretlerinde iki ülke arasında savunma işbirliği anlaşması

⁷¹⁵ **Anadolu Ajansı**, "İran'dan Suriye'ye Demokrasi Çağrısı", 10 Ağustos 2012.

⁷¹⁶ **Dünya**, "Erdoğan'ın Kabul Günü", 1 Nisan 2012.

⁷¹⁷ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2012", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 8, (2013), ss.153-181 (s.172).

⁷¹⁸ Matthew Weaver and Brian Whitaker, "Syria Receiving Iranian Arms 'Almost Daily' via Iraq", **The Guardian**, 20 September 2012, Michael Gordon, "Iran Supplying Syrian Military via Iraqi Airspace", **The New York Times**, 4 September 2012.

⁷¹⁹ **Al Arabiya**, "Allawi: Iraq Lost Its Sovereignty to Iran", 16 November 2013, **The Daily Star**, "Fugitive VP Hashemi Will Return to Iraq, 6 April 2012.

⁷²⁰ **Tehran Times**, "Iran, Iraq, Syria Sign \$10 Billion Gas Pipeline Deal", 26 July 2011.

⁷²¹ **Reuters**, "Iraq Signs Deal to Import Iranian Gas for Power", 22 July 2013.

imzalandı.⁷²² Ayrıca, iki ülke arasında Ağustos 2013'te deniz birlikleri arasında işbirliğinin yanı sıra, iç güvenlik birimlerinin eğitimi ve ihtiyaç duyulan ekipmanlarının temin edilmesine dair güvenlik işbirliği anlaşması imzalandı.⁷²³ Nihayetinde Irak, İran'ın Orta Doğu'da inşa etmeye çalıştığı bölgesel güvenlik hattının önemli bir parçası haline getirildi.

Yukarıda değinilen gelişmelerin de bariz bir şekilde gösterdiği üzere, Irak'ın dışarıda git gide daha fazla İran'ın etkisine girmesi ve içeride özellikle Suudi Arabistan ve Türkiye yanlısı Sünni politikacılara yönelik baskıların artması ülkede iç karışıklığa yol açtı.⁷²⁴ 2013 yılında patlak veren gösterilerde Sünni halka yönelik güvenlik güçlerinin şiddet kullanması üzerine ülkeye iç karışıklık hakim oldu ve sahada dengeler yendiren değişti. Bu iç karışıklık ortamını fırsata çeviren DEAŞ, Bağdat yönetimin siyasi ayrımcılığına ve kuvvet kullanımına maruz kalan bazı Sünni grupları da yanına alarak Şiilere karşı savaş başlattı.⁷²⁵ Böylelikle iç karışıklığın yaşandığı Irak, zamanla iç savaşa sürüklendi. Nisan 2014'te gerçekleştirilen seçim atmosferi ise söz konusu iç savaşın derinleşmesini besledi.

2014 baharında DEAŞ'ın Irak'ta saha hakimiyetini genişletmesiyle Bağdat-Riyad ilişkilerinde gerilim yükseldi. Başbakan Maliki, Irak'taki iç savaşın sorumlusu olarak Suudi Arabistan'ı işaret etmekte ve Riyad yönetimini ülkede aşırı gruplara silah ve para yardımıyla bulunarak terörizme destek vermekle suçlamaktaydı.⁷²⁶ Bilhassa, DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesi üzerine Başbakan Maliki, DEAŞ'ın arkasında Suudi Arabistan'ın olduğunu ileri sürmeye başladı.⁷²⁷ Buna karşılık Suudi yönetimi, ülkede yaşanan iç savaşın sorumlusu olarak Bağdat yönetiminin mezhepçi politikalarını adres göstermekteydi.⁷²⁸ Aslına bakılırsa, arkasında kim olursa olsun yaşanan iç savaşta Tahran yanlısı davranışlar serileyen Maliki yönetiminin güç kaybına uğraması, Suudi Arabistan'ın arzu ettiği bir durumdu.

⁷²² **Al Arabiya**, "Iran Military Visit to Irak Sets Politicians' Tangles Wagging", 12 October 2012.

⁷²³ **Al Arabiya**, "Where are Iran-Iraq Relations Heading?", 8 August 2013.

⁷²⁴ Veysel Ayhan, "Irak'ta Mezhep Çatışması mı?", **IMPR**, 29 Ocak 2013.

⁷²⁵ Rıdvan Kalaycı, "Irak 2013", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 9, (2015), ss.11-46 (s.24).

⁷²⁶ **Reuters**, "Iraqi PM Maliki Says Saudi, Qatar Openly Funding Violence in Anbar", 9 March 2014, **Al Jazeera Turk**, "Maliki'den Savaş Suçlaması", 10 Mart 2014, **Al Jazeera**, "Saudi Slams Terrorism Charge by Iraqi PM" 10 March 2014.

⁷²⁷ **Dünya Bülteni**, "Maliki IŞİD'in Arkasında Suudi Arabistan Var Dedi", 17 Haziran 2014.

⁷²⁸ Ian Black, "Saudi Arabia Rejects Iraqi Accusations of ISIS Support", **The Guardian**, 19 June 2014, **Dünya Bülteni**, "Suudlu Bakandan Maliki'ye Tepki", 19 Haziran 2014.

Haziran 2014'e gelindiğinde DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesi ve başkent Bağdat'a doğru hakimiyet sahasını genişletmesi Irak'ta yerel dengeleri alt üst etti. Irak'ta dengelerin değişmesiyle birlikte Suudi Arabistan ile İran arasında Irak üzerinde verilen güç mücadelesi yeniden şiddetlendi.⁷²⁹ DEAŞ'la mücadele adı altında İran, Irak'ta şimdiye dek elde ettiği siyasi ve ekonomik nüfuzu bir tarafa, doğrudan askeri varlık kurmaya başladı. İran bu süreçte hem kendi kara güçleriyle hem hava operasyonlarıyla Irak'ta askeri varlık gösterdi. Haziran 2014'te Irak'ta savaştan Şii silahlı grupları bir çatı altında toplayan Tahran güdümlü Haşdi Şa'bi kuruldu.⁷³⁰ İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı Süleymani ve İran'la yakın bağları bulunan komutanların Haşdi Şa'bi'yi kontrol ediyor olmaları bu örgütü İran'ın Irak'taki askeri uzantısı haline dönüştürmekteydi. Üstelik bu örgütün ihtiyaç duyduğu mali yardımlar ile silah ve askeri mühimmatların bir bölümü İran'dan gelmekteydi.⁷³¹ 100 binin üzerinde silahlı savaşçıyı bünyesinde barındıran Haşdi Şa'bi, DEAŞ'a karşı verilen savaşta gerek Irak ordusuyla birlikte, gerekse münferiden büyük başarılar elde etti. Tahran ile Bağdat arasındaki bu fiili askeri işbirliği, Aralık 2014'te Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik güvenlik işbirliğini öngören savunma işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla hukuki statüye kavuştu.⁷³²

Suudi yönetimi, ülkede yaşanan iç savaşın meydana getirdiği yeni denklemde yine Ankara ile birlikte hareket ederek Irak'ı İran'ın etki sahasından çıkarma yönünde tutum geliştirdi. Buna rağmen, Irak'ta İran güdümündeki Haşdi Şa'bi'nin önemli bir güç merkezi haline gelmesi ve Tahran ve Bağdat'ın eş zamanlı olarak Suudi Arabistan'a DEAŞ'ın sorumlusu olduğu yönünde suçlamalar yöneltmesi Riyad yönetiminde fazlasıyla rahatsızlık doğurmaktaydı. Bu nedenle Suudi Arabistan, Musul'un DEAŞ'tan kurtarılmasına yönelik başlatılacak askeri harekâta İran güçleri ve İran destekli Haşdi Şa'bi'nin katılmasına açık bir şekilde karşı çıkmaktaydı.⁷³³ Buna karşın Suudi Arabistan, Türkiye'nin DEAŞ'ın iç dengeleri bozduğu Irak'ta İran'ın askeri varlığını dengelemeye dair askeri faaliyetleri olumlu karşılamaktaydı. Haşdi Şa'bi'nin Irak'ı terk etmesi gerektiğini savunan Riyad yönetimi, Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Haşdi Vatani ve Türk Silahlı

⁷²⁹ Simon Handerson, "The Battle for Iraq is a Saudi War on Iran", **Foreign Policy**, 12 June 2014.

⁷³⁰ Bilgay Duman, "Irak'ın 'Dengesini Bozan' Oluşum: Haşdi Şabi", **Anadolu Ajansı**, 26 Ekim 2016.

⁷³¹ Ece Göksedef, "İran'ın Irak'taki Silah Gücü: Haşdi Şabi", **Al Jazeera Türk**, 2 Kasım 2016.

⁷³² **Al Arabiya** "Iran in New Deal to Boost Iraq Army", , 19 Ocak 2015.

⁷³³ **Haber Türk**, "Haşdi Şabi Musul'a girerse Büyük Bir Kriz ve Felaket Olacak", 13 Ekim 2016.

Kuvvetleri tarafından Peşmerge'ye Başika Kampı'nda eğitim ve mühimmat verilmesine destek çıkmaktaydı.

Ülkede yaşanan iç savaş ve gerçekleştirilen genel seçimlerin beraberinde getirdiği siyasi atmosferde Irak'ta yönetimin değişmek zorunda kalması, Suudi Arabistan'a İran'ın nüfuzunun dengelenmesi noktasında önemli bir fırsat sundu. Ağustos 2014'te Başbakan Maliki'nin yerine Haydar el-Abadi'nin başbakan olmasını olumlu karşılayan Riyad, tebrik mesajı göndererek derhal yeni yönetimle en azından siyasi ilişkileri normalleştirmeye çaba harcadı.⁷³⁴ Bunun ardından Riyad yönetimi, Aralık 2014'te Bağdat'a büyükelçi atayarak diplomatik ilişkileri yeniden tesis edeceğini açıkladı.⁷³⁵ Aralık 2015'te Bağdat'ta büyükelçiliğin açılması ve Ocak 2016'da da büyükelçinin atanmasıyla 25 yıl aranın ardından Suudi Arabistan Irak'la yeniden diplomatik ilişkilerini tesis etti.⁷³⁶

Her ne kadar, Riyad-Bağdat hattında yumuşama ve normalleşme yönünde bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, dış dengeleme düzleminde Türkiye ile ittifak yaparak Suudi Arabistan'ın Irak'ı İran'ın etki sahasının dışına çıkarmaya dönük başarısı sınırlı düzeyde kaldı. Bağdat yönetiminin bölgesel gelişmelere ilişkin tutum ve davranışlarında İran etkisinin gözlenmeye devam etti. Başbakan Abadi'nin Nisan 2015'te Yemen'de İran destekli Husilere yönelik Suudi Arabistan tarafından başlatılan askeri harekate karşı çıkmakla kalmaması, bunun yanında Riyad yönetimini bölgesel bir savaşa neden olabilir şeklinde uyarması bunun ilk önemli göstergesiydi.⁷³⁷ Bu hususta değinilmesi gereken bir diğer gösterge, Ocak 2016'da diplomatik ilişkilerin kopmasıyla sonuçlanan İran ile Suudi Arabistan arasında yaşanan İdam Krizi'nde Bağdat yönetimi, ağırlığı Tahran'dan yana koyarak Riyad yönetimini kınadı.⁷³⁸ Son olarak, 2016 baharında Suudi Arabistan'ın Bağdat Büyükelçisi Samir Sephan'ın İran'ın Haşdi Şa'bi üzerinden Irak'ta etkinliğini artırdığı yönündeki beyanatlar vermesi ve Iraklı yetkililere bu silahlı grubun ülkeden çıkarılmasına yönelik çağrıda bulunması üzerine Riyad ile Bağdat

⁷³⁴ **Arab News**, "Kings Hopes New Iraq PM Will Promote Unity", 13 August 2014, **The Daily Star**, "Iraqi New PM-Desihntate Receives Saudi, Iranian, US Endorsement", 13 Ağustos 2014

⁷³⁵ **Gulf News**, "Riyadh Reopen Embassy in Baghdad", 11 December 2014.

⁷³⁶ İsmail Akdoğan, "Gerilim ve Yumuşama Kışkırcında Suudi Arabistan-Irak İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 9, Sayı 79 (Mart-Nisan 2017), pp.54-57.

⁷³⁷ **Reuters**, "Iraq PM Says Yemen Could Stoke regional War, Slams Saudi Operations", 15 April 2015.

⁷³⁸ **Reuters**, "Iraqi PM Condemns Execution of Saudi Shi'ite Cleric Nimr", 2 January 2016.

arasında diplomatik kriz yaşandı ve Suudi büyükelçisi istenmeyen adam ilan edildi.⁷³⁹

3.2.2. Suriye

Dış dengeleme düzleminde Suudi Arabistan'ın İran'a karşı takip ettiği politikanın açık bir şekilde etkisini gösterdiği sahalardan biri de Suriye'dir. 30 yıldan fazla bir zamandır, İran'ın Arap ülkeleri arasındaki tek müttefiki Suriye oldu. İran'ın 1980'lerden bu yana büyük bir kararlılıkla kurmaya gayret ettiği bölgesel güvenlik hattında yer alan Suriye, bu hat içerisindeki en stratejik konuma sahip olan ülkeyi oluşturmaktadır. Bahse konu bölgesel güvenlik hattı, doğuda İran'dan başlayıp Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Yemen'e uzanan bir yay çizmektedir. Dolayısıyla İran, bu hattın merkezinde yer alırken, diğer ülkeler ise bağlantı halkalarını oluşturan eksen ülkeleri oluşturmaktadırlar. Riyad'ın Tahran endeksli ulusal güvenlik politikası ve Şam'ın bölgesel güvenlik hattı içerisindeki stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda, Suudi Arabistan açısından Suriye'nin İran ekseninden çıkarılması hayati önem taşımaktadır.

Aslına bakılırsa, 2009 son baharı ile 2011 baharı arasında gerçekleştirilen devlet başkanları düzeyindeki karşılıklı ziyaretlerle Riyad-Şam ilişkilerinde yumuşama ve normalleşme adımları atılmıştı. Suudi Arabistan, Suriye'nin Lübnan'da Hariri hükümetine destek vermesi karşılığında, Beyrut-Şam ilişkilerinin normalleşmesine dair çaba harcamaktaydı. Gerek Kral Abdullah, gerekse Beşşar Esad iki ülke arasındaki anlaşmazlıkları aşmaya dönük ziyaretler yaptılar.⁷⁴⁰ Ancak Şam yönetiminin Tahran'la arasına mesafe koyması gerektiği Riyad'ın en temel önceliği olduğundan ve bu konuda da somut adımların atılmamasından dolayı ikili ilişkilerde ciddi bir ilerleme kaydedilemedi. Arap Baharı tam da bu ortamda patlak verince Suudi Arabistan Türkiye ile birlikte Şam yönetiminin karşısında konumlandı.

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan bölgesel ayaklanma dalgası Mart 2011'de Suriye'ye ulaştı. Suudi Arabistan, Suriye'de meydana gelen yönetim karşıtı ayaklanmaları bölgesel rakibi İran'ın oluşturmuş olduğu bu stratejik hattın

⁷³⁹ **Al Jazeera**, "Iraq Asks Saudi Arabia to Replace Ambassador", 29 August 2016.

⁷⁴⁰ Ali Younis, "Syria's Daring Brinkmanship", **Al Jazeera**, 10 October 2009, **Gulf News**, "Abdullah in Damascus on Reconciliation Visit", 8 October 2009, **Gulf News**, "Bashar Al Assad Arrives in Riyadh for Summit Talks", 13 January 2010, **Reuters**, "Saudi King Abdullah Arrives in Damascus and Meets with President Bashir Al-Assad", 30 July 2010.

kesintiye uğratılması hususunda değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görmekteydi. Bölgesel güvenlik hattı içerisinde stratejik konuma sahip olan Suriye’de rejim değişikliğinin başarıya ulaşması veya Baas rejimin zayıflaması İran’ın Lübnan, Filistin ve Yemen gibi diğer merkezlerle stratejik bağlantısının zayıflayacağı anlamına geldiğinden bölgesel etkinliğine büyük bir darbe vurulmuş olacaktı. Ayrıca Suudi Arabistan, İran’ın Arap dünyasına doğru yayılmasının önünde tampon bölge vazifesi gören Irak’ın ABD’nin 2010’da çekilmesiyle İran’ın etki sahasına girmesi nedeniyle, Suriye’de inşa edilecek İran karşıtı bir rejimle yeni bir tampon bölge oluşturmayı hesaplamaktaydı.

Buna karşın İran ise ulusal güvenliğinin ve bölgesel etkinliğinin teminatı olarak gördüğü bölgesel güvenlik hattının Arap Baharı sürecinde varlığını korumayı ve hatta bölgesel şartların sunduğu fırsatlar sayesinde mümkünse bu hattı konsolide etmeyi dış politikasının en temel önceliği şeklinde görmekteydi. Ağustos 2012’de Şam’ı ziyaret eden İran Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Said Celili’nin Suriye’nin “direniş eksenini”nde (bölgesel güvenlik hattı) hayati bir konuma sahip olduğunu ve hiçbir şekilde bu eksenin bozulmasına izin vermeyeceklerini belirtmesi bu önceliğin açık bir göstergesiydi.⁷⁴¹ Ayrıca, Ocak 2013’te İran Dini Lideri Başdanışmanı Ali Ekber Velayeti, “direniş eksenini”nin kilit bileşeni şeklinde tanımladığı Suriye’ye karşı yapılan bir saldırının İran’a karşı yapılmış sayıldığını belirtti.⁷⁴² Özetle, Riyad açısından ağır maliyet getirirse de ele geçirilmesi gereken stratejik hedef ve Tahran açısından ne pahasına olursa olsun kesinlikle kaybedilmemesi gereken stratejik kazanım olarak görülen Suriye’de rejim ile muhalifler arasındaki çatışmalar zamanla iç savaşa ve oradan da vekalet savaşına dönüştü.⁷⁴³ Bir bakıma Suriye İç Savaşı, Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan sıfır toplam bir oyun anlamına gelmekteydi.⁷⁴⁴

Suudi Arabistan, Suriye’yi İran’ın etki sahasından çıkarma hedefine tek başına ulaşmaya çalışmadı. Bu süreçte, pasif angajman stratejisiyle uyumlu bir şekilde ABD’nin geriden desteğini arkasına alan Suudi Arabistan, yaşanan iç savaşta

⁷⁴¹ BBC Türkçe, “İran’dan Suriye’ye Destek Açıklaması”, 7 Ağustos 2012.

⁷⁴² The Times of Israel, “Iranian Official: Attack on Syria is Attack on US”, 26 January 2013.

⁷⁴³ Alex Marshal, “From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas”, **Small Wars and Insurgencies**, Vol.27, Issue 2 (2016), pp.183-196, Benedetta Berti, and Yoel Guzansky, “Saudi Arabia's Foreign Policy on Iran and the Proxy War in Syria: Toward a New Chapter?”, **Israel Journal of Foreign Affairs**, Vol.8, Issue 3, (2014), pp. 25-34.

⁷⁴⁴ Murat Yeşiltaş, “İran 2012”, **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 8 (2013), ss.63-95 (s.82).

Türkiye ile doğrudan ittifak yaparak İran'ın arka çıktığı Baas rejimine karşı muhaliflere siyasi, ekonomik ve askeri destek sağladı. Buna karşılık İran ise bölge dışından Rusya ile ittifak yapıp siyasi, ekonomik ve askeri destek vererek müttefik Baas rejiminin hayatta kalması uğruna yoğun çaba harcadı. Böylece, Suriye'de yaşanan iç savaşta bir tarafta Suudi Arabistan, Türkiye ve ABD'den müteşekkil rejim karşıtı blok, diğer tarafta ise İran ve Rusya'dan meydana gelen rejim yanlısı blok olmak üzere iki karşıt blok ortaya çıktı.

Suudi Arabistan'ın Suriye İç Savaş'ında takip ettiği politika üç aşamada hayata geçirildi. Bunlardan ilki, muhaliflere yönelik katliamlar gerçekleştiren Baas rejimi üzerinde bölgesel ölçekte siyasi baskı kurma, ekonomik/mali anlamda zayıflatma ve diplomatik yalnızlık içine sokma aşamasıydı. Bu kapsamda Suudi Arabistan, Ağustos 2011'de Şam'daki büyükelçisini geri çekerek ülkede yaşanan gelişmelere ilişkin tavrını netleştirdi.⁷⁴⁵ Bunun ardından da Mart 2012'de büyükelçiliğini tamamen kapattı.⁷⁴⁶ Daha sonra Suudi Arabistan, nüfuz sahibi olduğu KİK, Arap Birliği ve İİT bünyesinde bu amaçla yoğun diplomatik faaliyetler yürüttü. Bu kapsamda Suudi yönetimi, KİK üzerinden diğer Körfez ülkelerinin de Suriye meselesinde benzer tavır sergilemesini sağladı. Kral Abdullah Şubat 2012'de KİK ülkelerinin Suriye'deki büyükelçilerini geri çekme ve kendi ülkelerindeki Suriye büyükelçilerini de de sınır dışı etme kararı aldığını duyurdu.⁷⁴⁷ Bu süreçte Türkiye de bölgesel müttefik Suudi Arabistan'ı takiben Mart 2012'de Şam'dan büyükelçisini geri çekme ve elçiliğini kapatma yönünde karar aldı.⁷⁴⁸

Öte yandan, Suudi Arabistan'ın inisiyatifiyle Kasım 2011'de olağanüstü toplanan Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini askıya aldı.⁷⁴⁹ Bu oylamada 22 Arap devletinden 18'i olumlu oy kullanırken, Suriye, Irak Yemen ve Lübnan'ın karşı çıkması⁷⁵⁰ İran'ın oluşturduğu bölgesel güvenlik hattının etkisini göstermekteydi. Yine bu zirvede, rejimin muhalifler üzerinde uyguladığı kuvvet kullanımını sonlandırmadığı takdirde ekonomik ve siyasi yaptırımların uygulamaya

⁷⁴⁵ **Financial Times**, "Saudi Arabia Recalls Ambassador from Syria", 8 August 2011.

⁷⁴⁶ **The Independent**, "Saudi Arabia Closes Embassy in Syria", 15 March 2012.

⁷⁴⁷ **Reuters**, "Gulf States Recalling Ambassadors in Syria", 7 February 2012.

⁷⁴⁸ **The Independent**, "Turkey Recalls Ambassador to Syria and Closes Embassy", 26 March 2012.

⁷⁴⁹ **Al Jazeera**, "Arab League Decides to Suspend Syria", 13 November 2011.

⁷⁵⁰ David Batty and Jack Shenker, "Syria Suspended from Arab League", **The Guardian**, 12 November 2011.

konulacağı karara bağlandı.⁷⁵¹ 2011 yılı Kasım ayının sonunda Suriye gündemiyle ikinci bir olağanüstü toplantı gerçekleştiren Arap Birliği, Suriye'ye 6 maddelik ekonomik yaptırım kararı aldı.⁷⁵² İran'ın etki sahasında yer alan Irak ve Lübnan'ın yaptırım kararına karşı çıkması bir kez daha dikkatlerden kaçmadı.⁷⁵³ Arap Birliği zirvesine davet edilen Türkiye, Suriye'ye yönelik uygulanan yaptırımları desteklediğini açıkladı ve 30 Kasım'da da 9 maddelik kendi ekonomik yaptırım paketini açıkladı.⁷⁵⁴ Ocak 2012'de ise Arap Birliği, Suriye'de Esad'ın yer almayacağı geçiş hükümetinin kurulmasını öngören çözüm planını sundu,⁷⁵⁵ fakat Şam yönetimi tarafından reddedildi. KİK ve Arap Birliği bünyesindeki faaliyetlerine ek olarak, Riyad ve Ankara'nın yönlendirmesiyle İİT de Baas rejimi aleyhine kararlar almayı başardı. Suudi Arabistan'ın çağrısıyla Ağustos 2012'de Mekke'de düzenlenen olağanüstü İİT Liderler Zirvesi'nde Riyad ve Ankara'nın ortak çabası sayesinde Suriye'nin üyeliği askıya alındı.⁷⁵⁶

Suudi Arabistan'ın Suriye politikasının ikinci ayağını muhalifleri aynı çatı altında toplama ve uluslararası temsilini sağlama oluşturmaktaydı. Bu hedefe ulaşmak amacıyla bölgeden Türkiye ile birlikte hareket eden Suudi Arabistan, yoğun mesai harcadı. Riyad ve Ankara birbirleriyle koordineli bir şekilde Suriye Ulusal Konseyi daha sonra da Suriye Ulusal Koalisyonu'nu muhaliflerin çatı örgütü olarak Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanıtmaya uğraş verdiler. Her iki muhalif grup da Suriye'de Baas rejimini yıkmayı nihai hedef olarak belirlemekteydi. Bu kapsamda 2012 yılında Tunus (Şubat), İstanbul (Nisan), Paris (Temmuz) ve Marakeş'te (Aralık) olmak üzere dört ayrı Suriye Halkının Dostları Toplantısı yapıldı. Bölgeden Suudi Arabistan ve Türkiye'nin aktif inisiyatif aldığı bu toplantılardan ilkinde Suriye Ulusal Konseyi meşru temsilcilerden biri olarak tanınırken, daha sonra son toplantıda ise Suriye Ulusal Koalisyonu meşru temsilci olarak tanındı.⁷⁵⁷ Öte yandan, Kasım 2012'de KİK ve Arap Birliği Suriye Ulusal Koalisyonu'nu

⁷⁵¹ Jack Shenker and Peter Beaumont, "Arab League Votes to Suspend Syria If It Doesn't End Violence Against Protesters", **The Guardian**, 12 November 2011.

⁷⁵² **Al Jazeera**, "Arab League Approves Syria Sanctions", 27 November 2011, Ian Black, "Syria Defiant as Arab League Votes for Financial Sanctions", **The Guardian**, 27 November 2011.

⁷⁵³ Neil MacFarquhar and Nada Bakri, "Isolating Syria, Arab League Imposes Broad Sanctions", **The New York Times**, 27 Kasım 2011.

⁷⁵⁴ **Al Jazeera**, "Turkey Imposes Sanctions on Syria", 30 November 2011.

⁷⁵⁵ **Al Jazeera**, "Arab League to Take Syria Peace Plan to UN", 26 January 2012.

⁷⁵⁶ **Arab News**, "OIC Suspends Syria's Membership, Will Take Rohingya Case to UN", 16 August 2012.

⁷⁵⁷ Nebi Miş, "Suriye 2012", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 8 (2013), ss.217-253 (ss.226-228).

Suriye'nin meşru temsilcisi olarak tanıdıklarını deklare ettiler.⁷⁵⁸ Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye de Kasım ayının ortalarında Suriye Ulusal Koalisyonu'nu Suriye'nin meşru temsilcisi olarak tanıdığını açıkladı.⁷⁵⁹ Mart 2013'te Katar'da düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Suriye'nin üyeliği askıya alınmasıyla boşalan koltuk Irak, Lübnan ve Cezayir'in muhalefetine rağmen Suriye Ulusal Koalisyonu'na devredildi.⁷⁶⁰

Suudi Arabistan'ın Suriye politikasının üçüncü ayağını ise tüm muhalif silahlı grupların güçlerini birleştirerek tek bir ordu kurmaları ve bu ordunun silahlandırılması oluşturuyordu. Temmuz 2011'de Türkiye'nin ön ayak olmasıyla Suriye ordusundan ayrılan subaylar tarafından kurulan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Suudi Arabistan'ın da desteğini almaktaydı. Şubat 2012'de BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye tasarısının Rusya ve Çin tarafından veto edilmesiyle birlikte Suudi Arabistan, muhaliflerin silahlandırılmasına dönük çabalarını yoğunlaştırdı.⁷⁶¹ Aralık 2012'de Antalya'da toplanan Suriyeli muhalif silahlı gruplar tarafından, merkezi bir komuta kademesinin oluşturulmasını amacıyla Özgür Suriye Ordusu'yla beraber yaklaşık 30 ayrı silahlı grubu içerisinde barındıran Yüksek Askeri Konsey adında bir askeri komutanlık kuruldu.⁷⁶² Böylece Suudi Arabistan ve Türkiye'nin desteklediği farklı silahlı gruplar tek bir çatı altında toplandı. Suudi Arabistan ve Türkiye'nin desteğiyle git gide Rejim karşısında mukavemet gücünü ve hakimiyet sahasını genişleten ÖSO, 2013 yılında Suriye topraklarının yaklaşık % 50'sini kontrolü altına almayı başardı. Bu süreçte ÖSO, elde ettiği başarılar sebebiyle Suriye Ulusal Koalisyonu'nun silahlı kanadı haline getirildi.

Rejim karşıtı blokun tüm bu faaliyetleri karşısında İran, varlığını sürdürmesi amacıyla rejime siyasi ve mali desteğin yanında doğrudan askeri destek sağladı. İran, rejim güçlerine silah, askeri mühimmat ve hatta kendi yapımı Fetih serisi füzelerden tedarik etmekteydi.⁷⁶³ Bu süreçte İran, sadece silah ve askeri mühimmat göndermekle sınırlı kalmamakta, bunun yanında Kudüs Gücü'ne bağlı

⁷⁵⁸ **Al Jazeera**, "GCC Recognises New Syrian Opposition Bloc", 13 November 2012, **Al Jazeera**, "Arab League Backs Syrian Opposition Bloc", 13 November 2012.

⁷⁵⁹ **Milliyet**, "Tek Meşru Temsilci Suriye Ulusal Koalisyonu", 16 Kasım 2012.

⁷⁶⁰ **Al Jazeera**, "Syria Opposition to Assume Arab League Seat", 26 March 2013.

⁷⁶¹ Justin Vella, "Exclusive: Arab States Arm Rebels as UN Talks of Syrian Civil War", **The Independent**, 13 June 2012.

⁷⁶² **BBC Türkçe**, "2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun Dönüşümü", 30 Ocak 2018.

⁷⁶³ **The Iran Primer**, "Part 2: Iran in Syria Timeline", 10 April 2018.

askeri personellerini de rejim saflarında savaşmak üzere Suriye'ye sevk etmekteydi.⁷⁶⁴ Ancak 2013 yılı, Suriye İç Savaşı'nın gidişatının yön değiştirdiği oldukça önemli bir dönüm noktası oldu. Suriye'de Suudi Arabistan ve Türkiye lehine şekillenmekte olan sahadaki dengeler tersine dönmeye başlandı.

Bunun sebeplerinden ilki, son derece stratejik bir hamle yapan Tahran yönetiminin İran, Irak, Lübnan, Pakistan ve Afganistan'dan silahlı Şii milis güçleri rejimin yanında savaşmak üzere Suriye'ye sevk etmesiydi.⁷⁶⁵ Özellikle 2013 baharından itibaren Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na müdahil olması sahada İran ve müttefiki Baas rejiminin elini fazlasıyla güçlendirdi.⁷⁶⁶ Suriye'de dengeleri alt üst eden ikinci önemli faktör, Irak'ta faaliyet gösteren DEAŞ'ın hem muhalifler hem de rejim karşısında savaşmak üzere 2013 baharından itibaren Suriye İç Savaşı'na müdahil olmasıdır. Bu ikisine ek olarak, Temmuz 2013 Mısır darbesine ilişkin karşıt tavır sergileyen Suudi Arabistan ve Türkiye arasında yaşanan gerilim iki ülkenin Suriye'deki işbirliğine olumsuz yansıdı. Bu üç dinamiğin meydana getirdiği atmosferde güç kaybına uğrayan ÖSO'nun hakimiyet sahası hem rejim hem de DEAŞ karşısında giderek geriledi. Silahlı muhalif gruplar arasındaki eylem birlikteliğinin bozulması bu gerilemeyi daha da hızlandırdı.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, 2014 yılında da Riyad ile Ankara arasındaki stratejik işbirliğini olumsuz etkileyen söz konusu gerilim, ancak Ocak 2015'te ortadan kalktı. 2015 yılına gelindiğinde Suriye'ye ek olarak Irak ve Yemen'de yaşanan iç savaşlarda da İran'ın bölgesel düzeyde yapısal sonuçlara yol açacak son derece önemli kazanımlar elde etmesi, her iki ülkeyi birbiri nezdinde vazgeçilmez stratejik müttefik haline getirmekteydi. Bu nedenle Riyad ve Ankara, Suriye'de güç kaybına uğrayan muhalif silahlı güçlerin aralarında yeniden eş güdümü sağlamaya ve mukavemet gücünü artırmaya dönük askeri işbirliğine odaklandılar. Suudi Arabistan ve Türkiye bir taraftan, muhaliflerin hâkimiyet sahalarının

⁷⁶⁴ **Milliyet**, "İran'dan Suriye İtirafı", 17 Eylül 2012.

⁷⁶⁵ İsmail Sarı ve Rahimullah Farzan, "Suriye'de İran'ın Şii Milisleri", **Anadolu Ajansı**, 15 Mart 2018, "Nebi Miş ve Ömer Behram Özdemir, "Suriye 2013", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 9, (2013), ss.193-220(s.212), Ranj Alaaldin, "Iran Use the Hezbollah Model to Dominate Iraq and Syria", **The New York Times**, 30 March 2018, Ian Black and Dan Roberts, "Hezbollah is Helping Assad Fight Syria Uprising", **The Guardian**, 30 April 2013, Sune Engel Rasmussen and Zahra Nader, "Iran Covertly Recruits Afghan Shias to Fight in Syria", **The Guardian**, 30 June 2016, Robert Fisk, "Iran to Send 4,000 Troops to Aid President Assad Forces in Syria", **Independent**, 16 June 2013.

⁷⁶⁶ **The Guardian**, "Hezbollah Claims It Has Helped Assad Win Syria Conflict", 7 April 2014, Chafic Choucair, "Hezbollah in Syria: Gains, Losses and Changes", **Al Jazeera Centre for Studies**, 1 June 2016.

muhafaza edilmesi amacıyla güvenli bölge oluşturulması konusunda mutabakata vardılar. Diğer taraftan da muhaliflerin savunma ve saldırı kapasitelerinin artırılması amacıyla eğit-donat programı adı altında muhaliflerin askeri eğitim ve silah ihtiyaçları giderilmeye çalışıldı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mart 2015'teki Riyad ziyaretinde Riyad ile Ankara arasında Suriye'de güvenli bölge oluşturulmasına ve eğit-donat programının uygulanmasına yönelik mutabakat sağlandı.⁷⁶⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Aralık 2015'teki bir diğer Riyad ziyaretinde ise muhalif grupların birleştirilmesine dönük ortak çaba harcanacağı ve Esad'ın yönetimde kalacağı hiçbir çözümün mümkün olmayacağı konularında iki ülke arasında görüş birliği vurgulandı.⁷⁶⁸ Ayrıca parçalanmış olan silahlı grupların bir araya getirilmesi, sahada değişen koşullar altında ilerleme kaydedilmesi açısından önem arz etmekteydi. Bu çerçevede Riyad yönetimi, Aralık 2015'te Suriye muhalefetinin silahlı ve siyasi kanatlarından oluşan temsilcilerin katıldığı bir toplantı gerçekleştirdi.⁷⁶⁹ Kral Selman'ın bizzat katılım gösterdiği toplantıda, Esad'ın yönetimden çekilmesi ve geçiş hükümetinin kurulması üzerinde anlaşıldı.⁷⁷⁰ PYD/YPG'nin bu toplantıya çağrılmamış olması⁷⁷¹ Riyad yönetiminin Suudi Arabistan-Türkiye ittifakı bağlamında Ankara'nın hassasiyetlerini gözettiğinin bir göstergesiydi.

Ne var ki, 2015 Eylül'den itibaren Rusya'nın rejim güçleri ile koordineli olarak hava operasyonlarıyla iç savaşa doğrudan müdahil olması, zaten Suudi Arabistan ve Türkiye aleyhine dönmüş olan dengeleri daha da pekiştirdi. Süper güç ABD'nin pasif kalmasıyla bölgede ortaya çıkan güç boşluğu, bölge dışından büyük güç Rusya'nın bu boşluğu kendi lehine doldurmasına yol açtı. Bundan böyle Rusya, İran ve rejim güçleri ciddi bir koordinasyonla muhaliflerin kontrolü altındaki alanlara askeri operasyonlar düzenleyerek Suriye İç Savaşı'ndaki üstünlüklerini açıkça kanıtladılar. Bu durum karşısında Riyad ve Ankara Rusya'nın bizzat savaşa dahil olmasından duydukları rahatsızlığı ortak deklarasyonla dile getirmenin

⁷⁶⁷ **Al Jazeera Turk**, "Suriye Konusunda Görüş Birliği", 3 Mart 2015, Gazanfer Ali Han, "Kingdom and Turkey Enter a New Era of Cooperation", **Arab News**, 3 March 2015.

⁷⁶⁸ **Al Dorar**, "Jubeyr: Saudi Arabia and Turkey are Committed to Unify the Moderate Syrian Opposition", 29 December 2015, **TRT Haber**, "Suriye'de Esed'li Bir Çözüm Mümkün Değil", 29 Aralık 2015.

⁷⁶⁹ **Al Jazeera**, "Syrian Opposition Groups to Hold Unity Talks in Riyadh", , 8 December 2015.

⁷⁷⁰ Alastair Dawber, "Meeting of Syrian Rebel Groups in Saudi Arabia Ends in Chaos as Islamist Militia Ahrar al-Sham Walk Out", **The Independent**, 10 december 2015.

⁷⁷¹ **Sputnik International**, "We Weren't Invited to Riyadh Talks – Syrian Opposition Party", 8 December 2015.

ötesinde bir şey yapamadılar.⁷⁷² Sahadaki denklem, Rusya ile ittifak yapan İran'ın lehine, Suudi Arabistan ve Türkiye aleyhine döndü. Bunda yapısal faktörler etkili oldu. Suudi Arabistan ve Türkiye'nin bölgesel güç olmaları ve müttefikleri ABD'nin izlediği strateji gereği pasif kalmayı tercih etmeleri bölgeye dışarıdan müdahil olan büyük güç Rusya'nın karşısında bu iki ülkeyi kapasite yetersizliğiyle karşı karşıya bıraktı. Kaldı ki, PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG'nin ABD ve Rusya ile işbirliği yaparak Suriye'nin kuzeyinde kontrol sağlaması, Ankara'nın Suriye bağlamında ulusal güvenlik kaygılarını had safhaya çıkardı ve önceliğini rejim değiştirmekten terör koridorunu engellemeye kaydırıldı. Bu, bir yönüyle Suriye'de Suudi Arabistan-Türkiye ittifakının sona ermesi anlamına geliyordu. Sonuç olarak, Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'da kendisine yönelik kuşatma hareketi olarak gördüğü İran'ın bölgesel güvenlik hattını kırma üzerine inşa edilen Suriye politikası başarısızlıkla sonuçlandı.

3.2.3. Yemen

2010 sonrasında Suudi Arabistan'ın İran'ın git gide artan gücü ve bölgesel nüfuzuna karşı takip ettiği dengeleme stratejisinin somut göstergelerine Yemen'de yaşanan iç savaşta da tanık olundu. Arap Yarımadası'nın güney batı bölgesinde bulunun Yemen, öteden beri Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejisinde son derece hayati bir yeri bulunmaktadır. Dünya petrol sevkiyatı bakımından önem arz eden Aden Körfezi ve Babül Mendeb Boğazı'na ev sahipliği yapması Yemen'in stratejik konumunu artırmaktadır. Ayrıca Yemen, Suudi Arabistan'ın yakın çevre ve doğal nüfuz alanı olarak gördüğü Arap Yarımadası'nda 1770 km uzunluk ile en geniş sınırlara sahip olduğu ülkedir. Üstelik Arap Yarımadası'nın ikinci en kalabalık ülkesi olması Yemen'i Suudi Arabistan açısından doğal rakip haline getirmektedir. Buna karşın, ülke toplumunun parçalı toplumsal yapısı, Yemen'i bölgesel güçlerin müdahalesine açık hale getirmekle beraber, bu ülkede iç karışıklık ve istikrarsızlığın hüküm sürmesine yol açmaktadır.

1990 yılında kuzey ve güney Yemen'in birleşmesini takip eden dönemde hem merkezi hükümetle hem de birbirleriyle anlaşmazlık ve çatışma yaşayan üç ana grup ortaya çıktı. Bunlar; Kuzeyde Sa'da merkezli Şii Husiler (Ensarullah), güneyde Aden merkezli sosyalist ayrılıkçılar ve son olarak güney doğuda el-Kaide

⁷⁷² Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2015", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 11, (2015), ss.143-166 (s.156).

bağlantılı radikal Sünnilerdir. Sana'daki merkezi yönetimle güçlü bağları olan Suudi Arabistan, sayılan bu grupların yönetime geçmelerini ciddi güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Bölgesel rakibi ve birincil tehdit kaynağı şeklinde gördüğü İran'ın ülkede yaşanan kargaşa ortamından faydalanarak Ensarullah kanalıyla Yemen'i nüfuz alanına almaya dönük çabaları, Riyad yönetimi tarafından hayati derece güvenlik tehdidi olarak algılandı. 2010'dan itibaren Orta Doğu güç dağılımının çok kutuplu bir yapıya bürünmesi ve ABD'nin bu süreçte bölgeye pasif angaje olması İran'ın yayılcı politikalarının önünü açarken, Suudi Arabistan'ı ise aktif sorumluluk almaya zorlamaktaydı. Bu süreçte Yemen de bu iki bölgesel gücün yoğun rekabet ve çatışma düzleminde karşı karşıya kaldığı sahalardan biri oldu.

Tüm bu değişkenler göz önüne alındığında, Suudi Arabistan'ın 2010 sonrası Yemen politikası daha anlamlı bir hale gelmektedir. 2011'in başından itibaren Yemen'de baş gösteren karışıklığın, 2014 ortalarından itibaren dönüştüğü iç savaş esnasında Suudi Arabistan'ın Yemen'de yaşananlara yönelik aldığı tavır, İran'a ilişkin dış dengeleme davranışının bir çıktısı oldu. Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan yönetim karşıtı ayaklanmalar bölgeden Suudi Arabistan ve İran'ın müdahil olduğu yeni bir süreci başlattı. İran destekli Husilerin ayaklanmaları karşısında Suudi Arabistan, kontrollü yönetim değişikliğiyle Yemen'i kendi ekseninde tutmaya çalıştı. Bu doğrultuda süratle KİK bünyesinde çözüm arayışı içine giren Suudi Arabistan'ın girişimleriyle Nisan 2011'de Riyad'da yapılan toplantıda çözüm planı hazırlandı.⁷⁷³

Bunun ardından, Kasım 2011'de Riyad'da Kral Abdullah'ın arabuluculuğuyla yönetim ile muhalifler arasında; Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in görevi yardımcısına devretmesini, seçimlerin yapılmasını ve yeni anayasanın hazırlanmasını ön gören Yetki Devri Anlaşması imzalandı.⁷⁷⁴ Haziran 2011'de Başkanlık Saray'ında uğradığı roketli saldırı nedeniyle Suudi Arabistan'a yerleşmesi, Cumhurbaşkanı Salih'in yetki devrini kabul etmesinde etkili oldu. Anlaşmanın uygulamaya konulmasıyla Cumhurbaşkanı Salih, yardımcısı Abdurrabu Mansur Hadi'ye yetkileri devretti ve Şubat 2012'de yapılan seçimlerde

⁷⁷³ Neil Partrick, "Saudi Arabia's New Role in the Emerging Middle East", **BCC News**, 28 April 2011.

⁷⁷⁴ Marwa Rashad, "Yemen's Saleh Signs Deal to Give Up Power", **Reuters**, 23 November 2011.

de cumhurbaşkanı seçildi.⁷⁷⁵ Suudi Arabistan bakımından kontrollü bir siyasi değişimin yaşandığı Yemen’de istikrarın sağlanması ve yeni yönetimin elinin güçlendirilmesi amacıyla Riyad, Mayıs 2012’de 3,2 milyar dolar değerinde yardım yapacağı taahhüdünde bulundu.⁷⁷⁶

Fakat merkezi otoritenin zayıflamasıyla ortaya çıkan güç boşluğundan faydalanan Ensarullah, Sosyalist ayrılıkçılar ve radikal Sünnilerden meydana gelen ana akım silahlı güç merkezleri, Yemen’de manevra alanlarını genişletmeye devam ettiler. Bu süreçte ABD’nin sadece Arap Yarımadası El-Kaidesi’ne (AYEK) yönelik hava operasyonları gerçekleştirmesi ve Ensarullah’ın güç kazanmasına ilişkin sorumluluk almaması, İran’ın Yemen’de elinin güçlenmesiyle sonuçlanmaktaydı. Bir anlamda yeni bölgesel denklem, Yemen’i bölgesel güvenlik hattının içerisine çekme hususunda İran’a fırsat sunmaktaydı. Orta Doğu’ya hakim olan güç boşluğu ile Yemen’de yaşanan otorite boşluğundan yararlanan İran, kendisiyle bağlantılı Ensarullah’a hükümet karşısında mukavemet gücünü artırmak maksadıyla mali ve askeri yardımlarla birlikte eğitim ve istihbarat desteği sağlamaktaydı.⁷⁷⁷

Şubat 2011’de Yemen güvenlik güçleri, Husilere teslim edilmek üzere içerisinde anti-tank ve anti-helikopter roketleri bulunan İranlı balıkçı tekneleri ele geçirdi.⁷⁷⁸ Temmuz 2012’de Yemen güvenlik güçleri Ensarullah’la birlikte ülkede faaliyetler yürüten İran Devrim Muhafızları ile bağlantılı istihbarat hücrelerinin çöktüğünü duyurdu. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Hadi, İran’ı Yemen’in içişlerine karışmaması konusunda uyardı.⁷⁷⁹ Daha sonra, Ocak 2013’te Ensarullah’a teslim edilmek üzere İran’dan yola çıkan, içerisinde füze, uçak savar ve askeri mühimmat taşıyan bir gemi ele geçirildi.⁷⁸⁰ Yemen’de Ensarullah’ın kontrolüne geçen Hudeyde limanı İran’da silah yüklenen kargo gemilerinin Yemen’e ulaştırılmasında kilit rol

⁷⁷⁵ **Al Jazeera**, “Hadi Sworn in as Yemen's New President”, 25 February 2012.

⁷⁷⁶ **Financial Times**, “Saudi Arabia Pledges \$ 3,25 Bbn Aid to Yemen, 23 May 2012.

⁷⁷⁷ Andrew Terril, “Iranian Involvement in Yemen”, *Orbis*, Vol.58, No.3, (Summer 2014), pp.429-440, Simon Disdal, “Iran-Saudi Proxy War in Yemen Explodes into Region-Wide Crisis”, **The Guardian**, 26 March 2015.

⁷⁷⁸Carole Landry, “Iran Arming Yemen's Houthi Rebels Since 2009: UN Report”, **Middle East Eye**, 1 May 2015.

⁷⁷⁹ **BBC Türkçe**, “Yemen'den İran'a: İşlerimize Karışmayın”, 19 Temmuz 2012, **Hürriyet**, “Yemen'den İran'a Büyük Tepki”, 31 Temmuz 2012.

⁷⁸⁰ Michelle Nichols, “U.N. Security Council Warns Against Arms Transfers to Yemen”, **Reuters**, 15 February 2013, **Ahram Online**, “Iran 'Damaging' Yemen: Security Chief”, 9 February 2013, **Al Arabiya**, “Iran Denies Links to Shipment of Arms Seized by Yemen”, 4 February 2013.

oynamaktaydı.⁷⁸¹ İran'ın bu tür faaliyetleri Sana ve Riyad yönetimlerinin tepkisini çekmekteydi. Mart 2013'de Riyad'da Arap Birliği içişleri bakanları toplantısında İran'ın Yemen'deki faaliyetleri kınanmaktaydı.⁷⁸²

2014 yılında Yemen'deki dengeler İran ve destek verdiği Ensarullah lehine, Suudi Arabistan ve arka çıktığı Hadi yönetimi aleyhine dönmeye başladı. Ülkeyi etkisi altına alan iç karışıklık ortamı, 2014 yılının ikinci yarısından itibaren iç savaşa doğru evirildi. Bu yılın ortalarında yeniden ayaklanan Ensarullah, İran'dan aldığı destekle silahlı mücadeleye yeniden başlayarak kendi kontrolleri altındaki Sa'da vilayetinden güneye doğru ilerleme kaydedip, Eylül ayına gelindiğinde başkent Sana'yı hâkimiyet altına aldı.⁷⁸³ Başkentini ele geçirilmesi üzerine, askeri danışman ve mühimmat taşıyan İran uçakları Sana'ya inmeye başladı.⁷⁸⁴ Buradan ilerlemeyi batıya doğru sürdüren Ensarullah, Mart ayında Babül Mendeb boğazının bulunduğu Taiz'i⁷⁸⁵ ve Ekim ayında da stratejik öneme sahip Kızıl Deniz'e kıyısı olan Liman şehri Hudeyde'yi ele geçirdi.⁷⁸⁶ Ocak 2015'e gelindiğinde Başkanlık Sarayı dahil devlet kurumlarının birçoğu Ensarullah'ın kontrolüne geçmiş bulunuyordu.⁷⁸⁷

Şubat 2015'te meclisi fes eden Ensarullah, hükümetin görev ve yetkilerinin kurdukları Devrim Komitesi'ne devredildiğini açıkladı.⁷⁸⁸ Kendisine karşı yapılan darbe sonucunda istifa eden Cumhurbaşkanı Hadi, başkent Sana'dan güneyde yeni bir başkent ilan ettiği Aden vilayetine geçip Riyad'dan aldığı destekle kendisinin hala ülkenin meşru cumhurbaşkanı olduğunu ileri sürerek buradan Ensarullah'a karşı mücadeleyi başlattı.⁷⁸⁹ Ensarullah'ın ülkenin güneyine doğru saha hâkimiyetini genişletmesi ve Aden'de stratejik noktaları ele geçirmesiyle Cumhurbaşkanı Hadi, Mart 2015'te ülkeyi terk edip Suudi Arabistan'a sığınarak

⁷⁸¹ San Jones and Simeon Kerr, "Mystery Deepens over Iranian Cargo Ships Route to Yemen", **Financial Times**, 22 May 2015.

⁷⁸² **Bahrain News Agency**, "Iran Condemned For Harboring Terror Cells in Bahrain and Yemen", 13 Marc 2013.

⁷⁸³ **BBC News**, "How Yemen's Capital Sanaa Was Seized by Houthi Rebels", 27 September 2014.

⁷⁸⁴ Yara Bayoumay and Mohammed Ghobari, "Iranian Support Seen Crucial for Yemen's Houthis", **Reuters**, 15 December 2014.

⁷⁸⁵ **The Independent**, "Shia Houthi Rebels Seize Yemen's Third Largest city Taiz to Close in on Exiled President Hadi", 22 March 2015.

⁷⁸⁶ **Reuters**, "Houthi Rebels Take Over Yemen's Hodeidah Port:Residents", 15 October 2014.

⁷⁸⁷ **Al Jazeera**, "Houthis Take Over Yemen Presidential Palace", 26 January 2015.

⁷⁸⁸ **The Guardian**, "Yemen's Houthi Rebels Announce Government Takeover", 6 February 2015.

⁷⁸⁹ **The Guardian** "Yemen's Houthi Rebels Say Former President has Fled Capital", , 21 February 2015.

sürgünde hükümet kurmak durumunda kaldı.⁷⁹⁰ Şunu da belirtmek gerekir ki, Ensarullah'ın mevcut yönetim karşısında alan hâkimiyetini genişletmesinde İran'ın sağladığı silah ve eğitim desteği ile devrik lider Salih'e yakın silahlı güçlerle işbirliği yapması önemli rol oynamaktaydı.⁷⁹¹

İran'ın yerel müttefiki Ensarullah'ın Yemen'in büyük çoğunluğunda yönetimi ele geçirmesi, başta başkent Sana olmak üzere Sa'da, Aden, Hudeyde ve Taiz gibi stratejik vilayetlerde alan hâkimiyeti sağlaması, Suudi Arabistan'ı Yemen konusunda daha ciddi tedbirler almak zorunda bıraktı. İran tarafından neredeyse bölgesel güvenlik hattının bir halkası haline getirilen Yemen'i bu hattın dışına çıkarmak amacıyla Suudi Arabistan bölgesel ittifak arayışı içine girdi. Bu kapsamda Suudi Arabistan'ın öncülüğünde Mart 2015'te 10 ülkeden oluşan Arap İttifakı kuruldu. Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Fas, BAE, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Ürdün ve Senegal'den meydana gelen Arap İttifakı⁷⁹², Yemen'de Ensarullah'ın/İran'ın önlenemez ilerleyişini durdurmak ve yıkılan hükümeti yeniden tesis etmek maksadıyla 26 Mart'ta Kararlılık Fırtınası adı altında hava harekâtı başlattı.⁷⁹³ 150,000 asker ve 100 savaş uçağıyla Arap İttifakı içerisindeki en fazla maliyet ve sorumluluğu Suudi Arabistan üstlenmekteydi.⁷⁹⁴ Bu esnada ABD ise beklendiği üzere pasif angajman stratejisiyle uyumlu bir davranış sergileyerek, Yemen'de Suudi Arabistan'a siyasi destek vermenin yanı sıra, lojistik destek vermekte ve istihbarat bilgisi sağlamaktaydı.⁷⁹⁵

Hava harekâtıyla Arap İttifakı, Yemen'de hava ve deniz limanlarına saldırılar düzenledi, ülkeye İran koordineli yabancı savaşçı ve askeri mühimmat girişinin önüne geçmek maksadıyla ülkenin hava sahası ve deniz ve kara bağlantılarını ablukaya aldı.⁷⁹⁶ Ensarullah karşısında sahada savaşmak üzere Suudi Arabistan, askeri eğitimleri ve silah donanımlarını üstlendiği bir yerel gücün kurulmasına da ön ayak oldu. Arap İttifakı'nın hava harekâtıyla sahada ilerleyen bu güçler

⁷⁹⁰ Yara Bayoumy, Mohammed Ghobari, "President Hadi Leaves Yemen Amid Air Strikes on Houthis", **Al Jazeera**, 27 March 2015.

⁷⁹¹ Thomas Juneau, "Iran's Policy Towards the Houthis in Yemen: A Limited Return on a Modest Investment", **International Affairs**, Vol.92, No.3, (2016), pp.647-663, Emile Hokayem and David B. Roberts, "The War in Yemen", **Survival**, Vol.58, No.6, (2016), pp.157-186.

⁷⁹² **The Guardian**, "Yemen Air Strikes: A Guide to the Countries Backing Saudi Arabia", 10 April 2015.

⁷⁹³ **The Guardian**, "Saudi Arabia Launches Yemen Air Strikes as Alliance Builds against Houthi Rebels", 26 March 2015.

⁷⁹⁴ **Al Arabiya**, "Saudi 'Decisive Storm' Waged to Save Yemen", 25 March 2015.

⁷⁹⁵ **Ahram Online**, "US to Give 'logistical, Intelligence' Support to Saudi-led Coalition in Yemen", 26 March 2015.

⁷⁹⁶ **The Independent**, "Saudi-led Forces Strike Yemen Rebels, Blockade Ports", 31 March 2015.

sayesinde Temmuz 2015'te Aden'de kontrol yeniden sağlandı.⁷⁹⁷ Öte yandan, Ağustos'tan itibaren Arap İttifakı bünyesindeki kara birlikleri kuzeyde Suudi Arabistan sınırından kara harekâtı başlattı. Arap İttifakı ve yerel güçlerinin koordineli askeri operasyonları sayesinde, İran destekli grubun ülkede tam kontrolü sağlamasının önüne geçilmesi ve güç kaybına uğraması nedeniyle Ensarullah, Suudi Arabistan'a balistik füze saldırılarıyla karşılık vermeye başladı.

Yemen ordusundan ele geçirdikleri Scud B füzelerinin yanısıra, İran'ın 500 km menzilli Şahap II füzesinin Yemen versiyonu olan Burkan I ile yine İran'ın 800 km menzilli Kıyam füzesinin Yemen sürümü olan Burkan II füzeleriyle Ensarullah, Suudi Arabistan'da askeri üsleri hedef alan pek çok füze saldırısı düzenledi.⁷⁹⁸ Örneğin Eylül 2016'da Ensarullah, ateşlediği Burkan I füzesiyle Suudi Arabistan'ın Taif bölgesindeki askeri üslerini hedef aldı.⁷⁹⁹ Ekim 2016'da Ensarullah tarafından fırlatılan ve Suudi hava sistemleri tarafından havada imha edilen Burkan II balistik füzeleri, Suudi Arabistan'ın 525 km uzaklıktaki Kral Fahd Askeri Üssü ve 630 km uzaklıktaki Kral Abdülaziz Havalimanı'nı hedef almaktaydı.⁸⁰⁰ Bunların dışında, 250 km menzilli İran yapımı Zillal II füzeleri de Yemen sınırları içerisinde Ensarullah tarafından Arap İttifakı ve onun desteklediği askeri güçlere karşı kullanılmaktaydı.⁸⁰¹

Ülkeye iç savaşın hakim olmasıyla İran'ın Husilerle mali, siyasi ve askeri bağları daha görünür bir hal aldı. 2015 yılının hemen başında ülke yönetimini ele geçiren Ensarullah'dan temsilcilerin bulunduğu heyet Şubat ayında Tahran'ı ziyaret etti. Bu ziyaret kapsamında taraflar arasında Yemen'de nükleer tesislerin inşa edilmesi ve Hudeyde limanının genişletilmesini ön gören ikili anlaşmalar imzalandı.⁸⁰² Yemen'e askeri harekâtın başlamasıyla İran, iki savaş gemisini Aden Körfezi'ne göndererek Arap İttifakı'nın karşısında konumlandığını gösteren bir davranış

⁷⁹⁷ **The New York Times**, "Saudi-Backed Forces Said to Wrest Aden, Yemen, From Houthis", 17 July 2015.

⁷⁹⁸ Ian Black, "Saudis Strike in Response to Houthi Scud Attack as Forgotten War Rages on", **The Guardian**, 15 October 2015, Mohammed Ghobari, "Yemen's Houthis Respond to Air Strike with Missile Attack", **Reuters**, 10 October 2016.

⁷⁹⁹ **Medya Şafak**, "Burkan 1" Füzesi Sürprizi ve Yemen'deki Stratejik Değişim", 10 Eylül 2016.

⁸⁰⁰ **BBC Türkçe**, "Burkan 2-H: 'Suudi Arabistan'ın Yüzde 80'ine Ulaşabilen Balistik Füze", 19 Aralık 2017.

⁸⁰¹ **Fars Haber Ajansı**, "Zilzal-2 Füzeleri Arabistan Üslerini Dağıttı", 25 Kasım 2015.

⁸⁰² **Al Jazeera Türk**, "Husiler İran'la İşbirliğini Artırıyor", 14 Mart 2015, **Anadolu Agency**, "Iran Vows to Support Yemen's Infrastructure", 13 February 2015.

sergiledi.⁸⁰³ Ayrıca Arap İttifakı, bu sırada İran'dan deniz yoluyla Husilere silah taşıyan gemiler ele geçirmekteydi.⁸⁰⁴ İran Devrim Muhafızları ve Hizbullah'a mensup silahlı güçlerin Ensarullah saflarında Arap İttifakı'na karşı savaştığı da bilinen bir gerçektir.⁸⁰⁵ İran, Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü ve Hizbullah'ı aktif bir şekilde devreye sokarak, bir taraftan Ensarullah'ın askeri eğitim ihtiyacını gidermekte, diğer taraftan da bizzat aynı safta savaşmaları nedeniyle de mukavemet gücünü artırmaktaydı.⁸⁰⁶ Tüm bunlara ilaveten, Ağustos 2016'da ise Irak'ı ziyaret eden Ensarullah, buradaki İran bağlantılı Haşdi Şa'bi ile Arap İttifakı'na karşı birlikte savaşma üzerine anlaşmaya vardı.⁸⁰⁷

Öte yandan İran, Suudi Arabistan'ın Yemen'de yürüttüğü askeri harekâta karşı çıkıp, Ensarullah'a açık bir şekilde siyasi destek vermekten de çekinmedi. İranlı siyasi, askeri ve dini yetkililer oldukça ağır bir şekilde Suudi Arabistan'ı hedef aldılar. Harekâtı kınayan Dışişleri Bakanlığı, "beklenmeyen sonuçları olacak tehlikeli bir hamle" olarak tanımladığı askeri müdahalenin derhal sonlandırılmasını istedi.⁸⁰⁸ İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Suudi Arabistan'a Yemen'de başlattığı harekâtı "derhal sonlandırması" uyarısında bulundu.⁸⁰⁹ İran Dini Lideri Hamaney, Yemen'de Suudi Arabistan'ın katliamlar yaptığını ve bunun "bedelini ödeyeceğini" ileri sürdü.⁸¹⁰ İran Genelkurmay Başkanı Hasan Firuzabadi, Suudi Arabistan'ın Yemen'e saldırısının onun "yok olmasına" yol açacağı tehdidinde bulundu.⁸¹¹ İran Devrim Muhafızları Komutanı Ali Caferi, Yemen'de başlattığı savaşla "Suudi Arabistan'ın çöküşünün yaklaştığı" uyarısını yaptı.⁸¹² Geline nokta, Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan bölgesel güç mücadelesinin bir sonucu olarak Yemen, iç savaşa sürüklendi. İran yayımlıcağının önüne geçmeyi hedefleyen Suudi Arabistan, Yemen'de İran destekli silahlı grupların ülkede kontrolü ele geçirmelerini engellemekle birlikte, devrik yönetimi yeniden tesis etme hususunda başarısız kaldı.

⁸⁰³ **Al Jazeera Turk**, "İran Savaş Gemileri Aden Körfezi'nde" 22 Nisan 2015.

⁸⁰⁴ **Reuters**, "Weapons Bound for Yemen Seized on Iranian Boat: Coalition", 30 September 2015.

⁸⁰⁵ **Arab News**, "Hezbollah 'Operating' in Yemen with Houthis", 28 March 2015.

⁸⁰⁶ Dina Esfandiary and Ariane Tabatabai, "Yemen: An Opportunity for Iran-Saudi Dialogue?", **The Washington Quarteyl**, Vol.39, No.2, (Summer 2016), pp.155-174.

⁸⁰⁷ **Middle East Eye**, "Houthis in Iraq Seen with Militia Boss Threatening Saudi Arabia", 30 August 2016, **Al Arabiya**, "Houthi Delegation Meets Iraq's Foreign Minister, 29 August 2016.

⁸⁰⁸ Simon Disdal, "Iran-Saudi Proxy War in Yemen Explodes into Region-Wide Crisis", **The Guardian**, 26 March 2015.

⁸⁰⁹ **NTV**, "Ruhani'den Suudi Arabistan'a: "Operasyonları Durdur, Ateşkes Konuşalım", 9 Nisan 2015.

⁸¹⁰ **Yeni Şafak**, "İran'dan Suudi Arabistan'a Sert Tepki", 13 Mayıs 2015.

⁸¹¹ **Yeni Şafak**, "İran'dan Suudi Arabistan'a Yemen Tepkisi", 29 Mayıs 2015.

⁸¹² **Hürriyet**, "İran'dan Suudi Arabistan'a Çöküşünüz Yaklaşıyor", 28 Mart 2015.

3.2.4. Bahreyn

Orta Doğu'da İran'ın yayılcı davranışlarının etkisini gösterdiği bir diğer saha Basra Körfezi oldu. Doğal olarak, Suudi Arabistan'ın İran'a ilişkin dengeleme stratejisinin pratik yansımalarına Basra Körfezi'nde de tanık olundu. Bilhassa, 2011 yılında Bahreyn'de yaşanan yönetim karşıtı ayaklanmalarda ülkenin çoğunluğunu oluşturan Şiilerin etkin rol alması bu ülkede yaşanacak olası bir değişimin Suudi Arabistan açısından meydana getireceği güvenlik tehdidinin boyutunu ortaya koymaktaydı. İran'la bağlantılarının olduğu bilinen Şiilerin ayaklanması karşısında Suudi Arabistan; siyasi, ekonomik ve askeri araçları devreye sokarak mevcut Sünni monarşiye açıkça arka çıktı.

Meydana gelecek yönetim değişikliğiyle ülkenin çoğunluğunu oluşturan Şiilerin iktidara gelmesi durumunda, Bahreyn diğer örneklerde olduğu gibi pekala İran'ın ekseninde hareket eden bir ülkeye dönüşecekti. Böylelikle İran, dış politikasının temel önceliği olan bölgesel güvenlik hattına yeni bir müttefik eklemiş olacaktı. Nüfusun çoğunluğu Şiilerden oluşan ve petrol kaynakları bakımından oldukça zengin Suudi Arabistan'ın Şarkiye bölgesinin ülkenin çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu Bahreyn'e sınır olması ve bu bölgede yaşayan Şiiler üzerinde de İran'ın etkisinin bilinmesi Riyad'ın güvenlik kaygısını göstermekte, Bahreyn'in stratejik konumunu ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla Suudi Arabistan, Bahreyn'de ayaklanmalar tehlike arz edecek bir düzeye ulaşınca, Mart 2011'de aktif sorumluluk alarak ülkede statükoyu korumaya dönük güvenlik tedbirleri aldı. Bu kapsamda Suudi Arabistan, müttefiki Körfez ülkeleriyle koordineli bir şekilde hareket etti. Öncelikle, 10 Mart'ta Riyad'da acil toplantı gerçekleştiren Körfez ülkeleri dışişleri bakanları, Bahreyn ve Umman'a 10 yıl süreyle 20 milyar dolarlık yardım fonunun oluşturulması konusunda mutabakata vardılar.⁸¹³ Göstericilerin başkenti kuşatma altına alıp Sünni monarşiyi yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakınca, Manama yönetimi başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinden askeri destek talebinde

⁸¹³ **The National**, "The GCC Foreign Ministers Announced a Ten-Year, \$20 Billion Pledge to the Governments of Bahrain and Oman", 11 March 2011.

bulundu.⁸¹⁴ Bunun üzerine Suudi Arabistan, BAE ile birlikte 14 Mart 2011'de ayaklanmayı bastırmak üzere Bahreyn'e askeri müdahalede bulundu.⁸¹⁵

Suudi Arabistan'ın asıl sorumluluğu üstlendiği bu askeri harekât, KİK'in Yarımada Kalkanı adlı askeri örgütlenmesi altında hayata geçirildi.⁸¹⁶ Suudi güvenlik güçleri; 1000 asker, 150 zırhla araç ve 30 tankla Bahreyn'de devlet kurumlarını ve stratejik güzergâhları kontrol altına aldı.⁸¹⁷ Bu sayede Bahreyn'de İran yanlısı ayaklanmalar bastırıldı ve Sünni monarşinin ayakta kalması sağlandı. Bahreyn'de yaşanan bu gelişmeler karşısında ABD, diğer kriz alanlarında olduğu üzere pasif angajman stratejisi doğrultusunda tavır sergiledi.⁸¹⁸ Bahreyn'de İran destekli Şii ayaklanma konusunda geride duran ABD, ülkede statükonun muhafaza edilmesi sorumluluğunu Suudi Arabistan'a yükledi. Bahreyn'de yaşanacak bir yönetim değişikliğiyle ABD'nin bu ülkedeki 5. Filo'sunun varlığı tehlikeye girecek olmasına rağmen, Washington yönetimi pasif kalmayı sürdürdü.

Bu sırada, içişlerine karıştığı, Şii muhalifleri örgütlediği ve silah desteği sağladığı gerekçesiyle Manama yönetimi Tahran'dan büyükelçisini geri çekti.⁸¹⁹ Ayaklanma sırasında Londra'dan Bahreyn'e dönen Şii muhalefet lideri Hasan Mushayma ülkedeki Şii hareketleri Cumhuriyet Koalisonu adı altında tek bir çatı altında topladı. Buna ek olarak, göstericilerin Humeyni posterleri taşımaları ve Sünni monarşinin yıkılmasını ana amaç olarak belirleyen koalisyona liderlik yapan Mushayma'nın Suudi Arabistan'ın askeri müdahalesi durumunda İran'ın da müdahale hakkının doğacağını ileri sürmesi ülkedeki ayaklanmalar ile İran bağlantısını ve desteğini açıklığa kavuşturmaktaydı.⁸²⁰

Suudi Arabistan öncülüğündeki askeri müdahale Bahreyn'deki Şiiler ve bağlantılı oldukları İran'ın sert tepkisiyle karşılaştı. Bahreyn'deki Şii muhalefet hareketleri,

⁸¹⁴ **Al Jazeera**, "Bahrain 'Asks for Gulf Gelp", 14 March 2011.

⁸¹⁵ **Stratfor Worldview**, "Saudi-Led GCC Forces Moving into Bahrain", 14 March 2011.

⁸¹⁶ **CNN**, "Foreign Troops Enter Bahrain as Protests Continue", 15 March 2011.

⁸¹⁷ **BBC News**, "Gulf States Send Forces to Bahrain Following Protests", 14 March 2011.

⁸¹⁸ Marina Ottoway, "Bahrain: Between the United States and Saudi Arabia", **Carnegie Endowment for International Peace**, 4 April 2011, Ian Black, "Bahrain Protests Will Go Nowhere While the US Supports its Government", **The Guardian**, 16 April 2011.

⁸¹⁹ Patrick Cockburn "Bahrain in state of Emergency as Crowd Marches on Saudi Embassy", **The Independent**, 16 March 2011.

⁸²⁰ Brandon Freedman, "Battle for Bahrain: What One Uprising Meant for Gulf States and Iran", **World Affairs Journal**, (March/ April 2012).

askeri müdahaleyi “işgal” ve “savaş ilanı” şeklinde tanımlamaktaydı.⁸²¹ Aynı şekilde, askeri müdahaleye karşı çıkan Tahran yönetimi, yabancı güçlerin Bahreyn’e müdahalesinin kabul edilemez olduğuna dikkat çekerek kınadı.⁸²² Üstelik Bahreyn’de ayaklanmanın monarşi devrilinceye kadar süreceğine dikkat çeken İran Meclisi, “gayri meşru Suudi yönetiminin Bahreyn’e askeri müdahalesinin tehlikeli sonuçları olacağı” uyarısında bulundu.⁸²³ İran Meclisi Dışişleri ve Güvenlik Komitesi ise Suudi Arabistan’ı ateşle oynamakla suçladı. İran’ın bu ve benzeri davranış, suçlama, tehdit ve uyarıları Riyad yönetimi tarafından tehdit unsuru şeklinde algılanmaktaydı. Bunun üzerine, Nisan 2011’de Riyad’da olağanüstü toplanan KİK Dışişleri Bakanları, İran’ın Körfez ülkelerinin ulusal egemenliğini yok sayarak ve iç işlerine karışarak ulusal güvenlik tehdidi oluşturduğu belirtildi.⁸²⁴

Her ne kadar, Suudi Arabistan’ın askeri müdahalesiyle Bahreyn’de ayaklanma bastırılmış olsa da, İran’ın bu ülkedeki siyasi ve askeri faaliyetleri son bulmadı. 2013 yılında Bahreyn’de bazı Şiiler İran Devrim Muhafızları ile yakın ilişki halinde bulunan Aştar Tugayları adında mevcut yönetim karşıtı silahlı örgütlenmeye gittiler.⁸²⁵ Bu süreçte Manama yönetimi, İran’ın kendisine yakın paramiliter gruplara silah, mühimmat, askeri eğitim ve finansal kaynak sağlayarak ülkede “devlet destekli terörizm” faaliyeti yürüttüğünü ileri sürmekteydi.⁸²⁶ Daha sonra Bahreyn güvenlik güçleri, Temmuz 2015’te ülkede yasa dışı faaliyetler düzenleyen, İran Devrim Muhafızları tarafından eğitilen ve İran’dan ülkeye silah ve mühimmat kaçakçılığı yapan bir hücreyi ortaya çıkardı.⁸²⁷

Suudi Arabistan’ın Basra Körfezi’nde İran’a ilişkin güvenlik kaygılarının artması, Riyad yönetimini KİK’i “işbirliği” aşamasından siyasi, ekonomik ve askeri bağların daha da güçlendirileceği “Körfez Birliği” aşamasına taşıma arayışına sevk etti. Özellikle güvenlik alanında güçlü bir örgütlenmeyi öngören “Körfez Birliği”, İran’ın Basra Körfezi’nde oluşturduğu güvenlik tehdidini bertaraf etmeyi

⁸²¹ Martin Chulov, “Saudi Arabian Troops Enter Bahrain as Regime Asks for Help to Quell Uprising”, **The Guardian**, 14 March 2011.

⁸²² **Reuters**, “Iran Objects to Foreign Troops in Bahrain”, 15 March 2011.

⁸²³ **Financial Times**, “Ahmadi-Nejad Condemns Foreign Troops in Bahrain”, 16 March 2011.

⁸²⁴ **Indian Express**, “Gulf Arab Ministers Meet to Discuss Iran ‘Meddling’”, 3 April 2011.

⁸²⁵ **Citizens for Bahrain**, “Who Are Al-Ashtar Brigades?”, 11 January 2018.

⁸²⁶ Con Coughlin, “Bahrain Accuses Iran of ‘State-Sponsored Terrorism’”, 13 October 2013.

⁸²⁷ **Gulf News**, “Bahrain Thwarts Explosives Smuggling Attempt Bahrain Recalls Envoy to Iran, Seizes Arms”, 25 July 2015.

amaçlamaktaydı. Aralık 2011’de KİK zirvesinde Kral Abdullah, İran’ın oluşturduğu güvenlik tehdidine dikkat çekerek “Körfez Birliği” önerisini diğer üye devletlere sundu.⁸²⁸ Öte yandan Mayıs 2012’de Riyad’da düzenlenen olağanüstü KİK zirvesinde Suudi Arabistan ve Bahreyn’in konfederasyon şeklinde birleşmesi gündeme geldi. İki ülkenin birleşme yönündeki girişimleri, Bahreyn’deki Şiiler ve İran’ın sert tepkisine muhatap oldu.⁸²⁹ Böylece, hem Suudi Arabistan’ın hem de İran’ın Bahreyn üzerindeki emelleri daha da açıklığa kavuştu. Bahreyn üzerinde hak iddiasında bulunan Tahran, “eğer Bahreyn bir devletle birleşecekse, o devlet Suudi Arabistan değil, İran’dır” şeklinde karşılık verdi.⁸³⁰

Aralık 2013’te düzenlenen bölgesel güvenlik konferansı Manama Diyalogu’nda “Körfez Birliği”nin kaçınılmaz bir hal aldığını vurgulayan Suudi yetkili, Körfez ülkelerinin bundan sonra güvenliklerini sağlamak için yabancı bir güce dayanmaması ve bu ülkelerin kendi başının çaresine bakması gerektiğini dile getirdi.⁸³¹ Bu, İran’ın bölgede oluşturduğu güvenlik tehdidinin ciddiyetini ortaya koymanın yanında, ABD’nin pasif angajman stratejisi nedeniyle Körfez ülkelerinin güvenlik teminatı noktasında yalnız kaldığına gönderme yapmaktadır.

Aralık 2013’te Kuveyt’te düzenlenen KİK zirvesinde, Suudi Arabistan’ın girişimleriyle Körfez ülkeleri KİK bünyesinde güvenlik işbirliği alanında önemli kararlar aldılar. İç ve dış güvenlik tehditlerinin üstesinden gelmek amacıyla Ortak Körfez Polisi ve Ortak Körfez Gücü olmak üzere iki ayrı güvenlik gücü kurulması kararlaştırıldı.⁸³² İlgili askeri işbirliklerine dair açıklama yapan Suudi Savunma Bakanlığı, Ortak Körfez Gücü’nün merkezinin Riyad’da olacağı, 100,000 kişilik bir ordudan oluşacağı, Suudi Arabistan’ın 50,000’in üzerinde askerle katkı sağlayacağı belirtildi.⁸³³ Söz konusu güvenlik işbirliğinin detayları Aralık 2014’te Doha’da yapılan KİK zirvesinde netleştildi. İç tehditlerle mücadele edecek olan Ortak Polis Gücü’nün merkezi Abu Dabi, dış tehditlerle mücadele edecek olan Ortak Körfez

⁸²⁸ **Gulf News**, “Saudi Arabia Calls for Gulf ‘Union’”, 20 December 2011.

⁸²⁹ Ian Black, “Gulf Unity Plan on Hold Amid Iranian Warning”, **The Guardian**, 14 May 2012.

⁸³⁰ **BBC News**, “Bahrain and Iran in Diplomatic Row over Union Proposal”, 12 May 2012.

⁸³¹ **Gulf News**, “Divergent Views on Gulf Union Emerge”, 8 December 2013.

⁸³² **Gulf News**, “A Summary of 34th GCC Summit Communique”, 11 December 2013.

⁸³³ **Gulf News**, “GCC Have 100,000 Strong Security Force”, 21 December 2013, Nawad Obaid, “Saudi Arabia’s Gulf Union Project Include Military Dimension”, **Al-Monitor**, 29 December 2013.

Gücü'nün kara birlikleri merkezi Riyad, deniz birlikleri merkezinin ise Manama olacağı açıklandı.⁸³⁴

Öteden beri gerilimin hakim olduğu Riyad-Tahran ilişkileri, iki ülke arasında bölgesel ölçekte yaşanan kıyası güç mücadelesi nedeniyle artık sürdürülemez bir safhaya ulaştı. 2011'de Suudi Arabistan'daki yönetim karşıtı ayaklanmalarda rol alan Şii Din Adamı Nimr Bakır en-Nimr'in Ocak 2016'da idam edilmesi sonrasında yaşananlar, tarafların artık birbirine tahammülünün kalmadığı gerçeğini gözler önüne sermekteydi. Bir taraftan İranlı yetkililer Suudi Arabistan'a ağır suçlamalar ve tehditler yöneltirken, diğer taraftan da Tahran'daki Suudi büyükelçisi ve Meşhed'deki Suudi konsolosluğu İran halkı tarafından ateşe verilmekteydi. Bunun üzerine Riyad yönetimi, 3 Ocak'ta büyükelçisini geri çekerek İran'la tüm diplomatik ilişkilerini sonlandırdığını, ticari ilişkilerini kestiğini ve hava sahasını da İran uçaklarının kullanımına kapattığını duyurdu.⁸³⁵

Bu esnada yaşanan gelişmeler, Suudi Arabistan'ın ulaştığı bölgesel etkinliğin ve İran'ın oluşturduğu bölgesel tehdidin boyutunu göstermekteydi. Umman dışında geriye kalan tüm Körfez ülkeleri bu süreçte Suudi Arabistan'la birlikte hareket ederek diplomatik tepkilerini gösterdiler. Bahreyn Ağustos 2012'de yeniden atadığı büyükelçisini geri çekip İran'la diplomatik ilişkilerini tekrar sonlandırırken, BAE, Kuveyt ve Katar ise büyükelçilerini geri çekerek diplomatik temsil düzeylerini maslahatgüzar seviyesine düşürdüler. Ayrıca, diğer bölge ülkelerinden Mısır, Sudan, Ürdün, Cibuti ve Türkiye, Suudi Arabistan'ın yanında konumlanırken, Irak, Suriye ve Lübnan'ın İran'ın yanında yer alması Tahran ile Riyad eksenli bölgesel kutuplaşmanın somut bir göstergesi oldu.⁸³⁶

Bu süreçte Suudi Arabistan, KİK, Arap Birliği ve İİT bünyesinde İran'a yönelik kınama ve uyarı kararlarının alınmasına ön ayak olarak İran'ı bölgede yalnızlaştırmaya özen gösterdi. 9 Ocak'ta Riyad'da düzenlenen olağanüstü KİK toplantısında, İran'ın saldırgan davranışları kınanırken, Suudi yönetiminin İran'a

⁸³⁴ **The Daily Star**, "Gulf Arab States to Create Regional Police Force, Navy", 10 December 2014, **Gulf News**, "Importance of Unity Stresses as GCC Summit Opens", 9 December 2014.

⁸³⁵ **Yeni Şafak**, "İran'dan Suudi Arabistan'a Nota", 3 Ocak 2016, **Radikal**, "İran'ın Suudi Arabistan'a Tepkisi Sertleşiyor. Büyük Bedel Ödeyecekler", 3 Ocak 2016, **Al Jazeera Turk**, "Tahran'daki Suudi Arabistan Temsilcilikleri Ateşe Verildi", 3 Ocak 2016, **Yeni Şafak**, "Suudi Arabistan İran ile İlişkilerini Kesti", 3 Ocak 2016, **Al Jazeera Turk**, "Ticari İlişkileri de Kesiyorla", 4 Ocak 2016.

⁸³⁶ Kemal İnâat ve vd., "İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", **SETA Analiz**, Sayı 48, Ocak 2016.

yönelik alacağı kararlara tam destek verildiği açıklandı.⁸³⁷ Ertesi gün 10 Ocak'ta Suudi Arabistan'ın çağrısıyla Kahire'de düzenlenen Arap Birliği olağanüstü toplantısında yayımlanan ortak bildiriyle İran'ın "düşmanca eylemleri" kınandı, bölge ülkelerinin içişlerine karışmayı sürdürdüğü takdirde karşılığının ağır olacağı uyarısı yapıldı.⁸³⁸ Son olarak Nisan'da İstanbul'da düzenlenen İİT Liderler Zirvesi akabinde yayımlanan nihai bildiriye, bölge ülkelerinin içişlerine karıştığı ve terörist örgütlere destek verdiği ileri sürülerek İran'ın dış politika davranışları kınandı.⁸³⁹

3.2.5. Lübnan

2010-2015 döneminde Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan kıyasıya bölgesel rekabetin verildiği bir diğer sahayı Lübnan oluşturmaktaydı. Zayıf ulusal güç kapasitesine ek olarak, dini ve mezhebi farklılıklardan kaynaklı toplumsal fay hatları ve bunun beraberinde getirdiği oldukça kırılğan/hassas dengeler üzerine kurulu siyasi sistemi Lübnan'ı bölgesel aktörlerin etkisine açık hale getirmektedir. Arap Birliği bünyesinde Suudi Arabistan'ın girişimleriyle 1989'da imzalanan ve 1943 tarihli Ulusal Pakt'ı revize eden 1989 tarihli Taif Anlaşması, 1975-1990 yılları arasında yaşanan Lübnan İç Savaşı'nı sona erdirmişti. Bu anlaşma, merkezi Lübnan yönetiminin ülke topraklarında siyasi ve askeri otoriteyi tesis etmesi amacıyla İsrail ve Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığının sona ermesini ve devlet dışı silahlı grupların silahsızlandırılmasını öngörmekteydi. Ancak anlaşmanın bu maddeleri pek fazla hayata geçirilemedi. 1982'de Lübnan'ın güneyini işgal eden İsrail ancak Hizbullah karşısındaki yenilgisiyle 2000 yılında geri çekilmek zorunda kaldı.

1976 yılında askeri olarak konuşlanan Suriye ise ancak 2005'te Refik Hariri'nin suikasta uğraması nedeniyle patlak veren Sünni tepki sonucunda geri çekilmek durumunda kaldı. Suriye karşıtı gösreteler sonucunda 2005'te yaşanan Sedir Devrimi sonrasında Lübnan iç siyaseti 8 Mart Koalisyonu ile 14 Mart Koalisyonu şeklinde iki karşıt kampa ayrıldı. Bu kamplaşma, bölgesel ölçekte İran ile Suudi Arabistan'ın blok liderliğini yaptığı bölgesel kamplaşmanın bir yansımasıydı.

⁸³⁷ **The New Arab**, "Gulf States Condemn Iran's 'Aggression' and Threaten Repercussions", 9 January 2016.

⁸³⁸ **Al Jazeera**, "Arab League Backs Saudis in Iran Row", 10 January 2016.

⁸³⁹ **Daily Sabah**, "OIC Statement Condemns Iran's Interference in Domestic Politics, Support for Terrorism", 15 April 2016.

İran'ın desteklediği Şii Hizbullah 8 Mart Koalisyonu içindeyken, Suudi Arabistan'ın desteklediği Sünni Hariri grubu ise 14 Mart Koalisyonu içinde yer almaktaydı. Saad Hariri'nin temsil ettiği Sünnilerin arkasındaki güç merkezinin Suudi Arabistan olduğu bilinen bir gerçektir.⁸⁴⁰

Bu dönemde İran destekli devlet dışı silahlı grup Hizbullah ise silahsızlanmaya gitmek yerine, Lübnan'da hem İsrail hem de Suriye'nin çekilmesiyle oluşan siyasi güç boşluğunu kendi lehine doldurdu, sahadaki alan hakimiyetini genişletti. 2006 yılında Hizbullah-İsrail Savaşı'nda elde ettiği büyük başarıyla da Lübnan'da devlet otoritesi dışındaki en güçlü siyasi otorite ve askeri güç olduğunu tüm bölgeye kanıtladı. Suudi Arabistan, 21. yüzyılın ilk on yılında İran desteğiyle Hizbullah'ın Lübnan'da artan etkisinin farkında olmakla beraber, bu dönemde İran'ı asıl ulusal güvenlik tehdidi tanımlamadığından bu durumu yakın bir tehdit unsuru olarak görmemekteydi. ABD ve onun bölgesel müttefiki İsrail'in bölgedeki saldırgan davranışlarını asıl güvenlik tehdidi unsuru olarak gören Riyad, bu dönemde Tahran'la Lübnan siyaseti hakkında yapıcı görüşmeler bile yapmaktaydı.⁸⁴¹

Ne var ki, 2010'dan itibaren ABD'nin Orta Doğu'ya pasif angaje olmasıyla Orta Doğu'da bölgesel güç dağılımı yeniden çok kutuplu bölgesel güç dağılımına dönüştüğü ortamda İran'ın Hizbullah aracılığıyla Lübnan'da etkisini artırması ve Hizbullah'ı Lübnan dışındaki diğer çatışma alanlarında askeri güç olarak kullanması Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını artırmaya başladı. Silahsızlanmamak bir tarafa, İran'dan temin ettiği silah ve mali yardımlarla giderek mukavemet gücünü artıran Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'nda Suudi Arabistan'ın yıkmaya çalıştığı Baas rejiminin saflarında savaşa müdahil olması, Riyad'ın Lübnan cephesinde Tahran'a ilişkin endişelerini haklı çıkarmaktaydı. Bölgesel ölçekte yapısal dönüşümün yaşandığı bu dönemde inşa etmeyi planladığı bölgesel güvenlik hattına Beyrut'u da dahil etmeye çalışan İran ile bunun önüne geçmeye çaba gösteren Suudi Arabistan arasında Lübnan'a ilişkin rekabet ve çatışma hız kazandı.

2010 yılı Riyad-Tahran rekabetinin Lübnan cephesi bakımından önemli bir dönüm noktası oldu. Lübnan'da Hizbullah ve dolayısıyla İran'ın artan etkisinin önüne

⁸⁴⁰ Filiz Cicioğlu, "Lübnan 2010", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 6, (2010), ss.145-164 (s.153).

⁸⁴¹ Souhail Karam, "Ahmadinejad, Saudi King Reject Sectarian Strife", **Reuters**, 3 March 2007, **Al Jazeera**, "Ahmadinejad Arrives in Saudi Arabia", 4 March 2007.

geçmeyi düşünen Riyad yönetimi, oldukça kritik bir hamlede bulundu. Kral Abdullah, Temmuz 2010'da Şam'ı ziyaret edip, Esad'ı yanına alarak buradan da Beyrut'a tarihi bir ziyaret gerçekleştirdi.⁸⁴² Kral Abdullah'ın amacı, Şam ile Beyrut (özellikle Başbakan Hariri) arasındaki anlaşmazlıkları gidermek suretiyle Suriye'nin Lübnan'daki nüfuzunu kullanarak Hizbullah'ı zayıflatmak ve dolayısıyla Lübnan'ın İran etkisine girmesini engellemektir. Buna karşın Ekim 2010'da Cumhurbaşkanı Ahmedinejad Lübnan'a tarihi nitelikte bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyarette Tahran-Beyrut arasında ekonomi ve enerji alanlarında anlaşmaların imzalanması ve Ahmedinejad ile Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın görüşme gerçekleştirmesi Riyad yönetiminde rahatsızlık doğurdu.⁸⁴³ Bunun ardından yukarıda değinilen iki rakip koalisyon arasında Hariri suikastının soruşturulmasına ilişkin çıkan anlaşmazlık üzerine Ocak 2011'de Hizbullah'a yakın 11 bakanın kabineden istifa etmesiyle 14 Mart Koalisyonu'nun etkin olduğu Hariri hükümeti yıkıldı.⁸⁴⁴ Haziran 2011'de Hizbullah'ın desteklediği ve 8 Mart Koalisyonu'nun etkin olduğu Mikati hükümeti kuruldu.⁸⁴⁵

Böylece Lübnan'ın iç ve dış siyasetinde Suudi Arabistan yanlısı blok güç kaybına uğrarken, İran'ın desteklediği blok güç kazandı. Lübnan'da İran lehine değişen dengelerin ülkenin dış politikasına yansımaları Suriye İç Savaşı'nda açıkça görüldü. Bu süreçte Beyrut yönetimi Suriye İç Savaşı'nda İran'ın ekseninde hareket eden davranışlar sergilemeye başladı. 2011 sonbaharında geçici üye olan Lübnan, BM Güvenlik Konseyi'ndeki Baas rejimini kınayan oylamada ve Arap Birliği'nin aldığı rejim karşıtı kararlarda Şam yönetiminden yana tavır aldığını açıkça gösterdi. Bunun yanı sıra, İran yanlısı 8 Mart Koalisyonu ve Hizbullah Baas rejimi lehine tutum takınırken, Suudi yanlısı 14 Mart Koalisyonu ise rejim aleyhine bir tavır sergilemekteydi.⁸⁴⁶ Zaten Hizbullah, 2013 baharında açık bir şekilde rejim ve İran saflarında Suriye İç Savaşı'na müdahil olduğunu açıkladı.

⁸⁴² Ian Black, "Syrian and Saudi Leaders Arrive in Beirut for 'Historic' Talks", **The Guardian**, 30 July 2010.

⁸⁴³ **The Guardian**, "Mamoud Ahadinejad Welcomed As Hero in Lebanon", 13 October 2010, Zeynep Gürçanlı, "Ahmedinejad'ın Lübnan Gezisi Arap Ülkelerini Karıştırdı", **Hürriyet**, 19 Ekim 2010.

⁸⁴⁴ **Al Jazeera**, "Lebanese Government Collapses", 13 January 2011.

⁸⁴⁵ Laila Bassam, Yara Bayoumy, "Lebanon Gets Hezbollah-led Cabinet after 5-Month Lag", **Reuters**, 13 June 2011, Anihony Shadid, "Hezbollah Chooses Lebanon Next Prime Minister", **The New York Times**, Mariam Karouny, "Hezbollah-Backed Mikati Set to Lead Lebanon Government", **Reuters**, 24 January 2011,

⁸⁴⁶ Cüneyt Doğrusözlü ve Ahmet Üçağaç, "Lübnan 2011", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 7, (2011), ss.117-144

Bunun üzerine Suudi Arabistan, Hizbullah'ın Lübnan iç siyasetinde güç kaybına uğraması ve bölgesel meşruiyetinin zayıflaması amacıyla iki ayrı hamle yaptı. Bunlardan birincisi, Suudi Arabistan, Hizbullah karşısında Lübnan ordusunun gücünün artırılması amacıyla Fransa ile 3 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamasıydı.⁸⁴⁷ Nisan 2015'te ise imzalanan anlaşma gereğince silahların ilk partisi Lübnan ordusuna teslim edildi.⁸⁴⁸ Fakat daha sonra Ocak 2016'da Riyad ile Tahran arasında yaşanan ve iki ülke diplomatik ilişkilerinin kopmasıyla sonuçlanan idam krizinde Lübnan'ın kınama yayımlamaması ve İİT ve Arap Birliği'nin kınama kararlarına karşı çıkması Riyad-Beyrut ilişkilerinde gerilime neden oldu.⁸⁴⁹ Bunun üzerine Riyad yönetimi, Şubat 2016'da Lübnan'a silah temin edilmesini öngören 3 milyar dolarlık anlaşmayı iptal etme kararı aldı.⁸⁵⁰ Suudi Arabistan'ın Hizbullah'a karşı hamlelerinden ikincisi, Suudi Arabistan'ın girişimleriyle bu yılın Mart ayında KİK ve Arap Birliği'nin art arda Hizbullah'ı terör örgütü olarak tanımlarıydı.⁸⁵¹

Lübnan'ın Suriye'de yaşananlara ilişkin tutum ve davranışının ne olması konusunda rakip siyasi blokların karşıt pozisyon almaları ve Suudi Arabistan ile İran'ın ülke iç siyasetine müdahil olmaları ülkede siyasi istikrarsızlığı derinleştirdi. Bu nedenle, hem sık sık hükümetler düşmekte, hem meclis seçimleri yapılamamakta hem de Mayıs 2014'te görev süresi dolan Mişel Süleyman'ın yerine cumhurbaşkanı seçilememekteydi. Bu belirsizlik süreci, üzerinde siyasi baskı kurulamaması dolayısıyla Hizbullah'ın hem ülke içinde silaha dayalı gücünü pekiştirmekte hem de Suriye'de yürüttüğü savaşta elini güçlendirmekteydi.⁸⁵² Nihayet, iki yıl aranın ardından Hariri'nin de desteklemek durumunda kaldığı Hizbullah'ın adayı Mişel Avn, Ekim 2016'da cumhurbaşkanı seçildi.⁸⁵³ Bu süreçte Suudi Arabistan, iki yıl boyunca Hariri ve müttefiklerinin kendi adaylarını ülkenin başına geçirmeleri için çaba harcadı, ancak bunda başarılı olmadı.⁸⁵⁴ İran'ın

⁸⁴⁷ **Hurriyet Daily News**, "Saudi, France Seal \$3 bn Weapons Deal for Lebanon Army", 4 November 2014

⁸⁴⁸ **Al Arabiya**, "Lebanon Gets French Weapons in \$3 bln Saudi Deal", 20 April 2015.

⁸⁴⁹ **Reuters**, "Saudi Arabia Halts \$3 Billion Package to Lebanese Army, Security Aid, 19 February 2016.

⁸⁵⁰ **Al Arabiya**, "Saudi Halts \$3 bn in Aid to Lebanon Army", 19 February 2019.

⁸⁵¹ **Al Jazeera**, "GCC Declares Lebanon's Hezbollah a 'Terrorist' Group", 2 March 2016, **Al Jazeera**, "Arab League Labels Hezbollah a 'Terrorist' Group", 16 March 2016.

⁸⁵² Ayşe Selcan Özdemirci, "Lübnan 2016", **Ortadoğu Yılığ**, Sayı 12, (2016), ss.109-134 (s.116).

⁸⁵³ Martin Chulov, "Iran Ally Michel Aoun Elected as President of Lebanon", **The Guardian**, 31 October 2016.

⁸⁵⁴ **Al Jazeera**, "Michel Aoun Elected President of Lebanon", 31 October 2016.

ülkenin iç ve dış siyaseti üzerindeki etkisini kabul etmekle beraber, Suudi Arabistan'ı da tamamen karşısına almak istemeyen Cumhurbaşkanı Avn, hükümet kurma görevini Saad Hariri'ye vermesiyle Aralık 2016'da yeni hükümet de kuruldu.⁸⁵⁵ ABD'nin yaşanan istikrarsızlık sürecinde etkin bir rol üstlenmemesi, Lübnan'ı İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçlerin etki sahasına dönüştürmekteydi. Geline nokta da, 2010'dan itibaren Riyad ile Tahran arasındaki bölgesel güç mücadelesinin bir parçası haline gelen Lübnan'ın İran etkisine daha fazla girdiği yeni bir denklemlerle karşı karşıya kalındı.

⁸⁵⁵ **Al Jazeera**, "New Government Announced under PM Saad al-Hariri", 18 December 2016.

SONUÇ

Bu araştırma, yapısal realist kuramı kullanarak Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık zaman diliminde (1990-2015) Suudi Arabistan'ın takip ettiği ulusal güvenlik stratejilerini incelemiş bulunmaktadır. Yapısal realist kuramı devlet davranışlarına dair açıklama biçimi olarak alan bilimsel çalışmalar her şeyden önce materyal güç unsurlarını esas alarak hem ilgili dönemin uluslararası güç yapısını tanımlamayı hem de ilgili devletin bu güç yapısı içerisinde hangi güç statüsünde bulunduğunu tespit etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu araştırmanın kapsadığı döneme ve ele aldığı devlete bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası dönem küresel güç dağılımı bakımından tek kutuplu bir yapı arz etmekte ve Suudi Arabistan bu güç dağılımında bölgesel güç statüsüyle yer almaktadır. Bu durumda araştırmanın en temel amacı, tek kutuplu küresel güç dağılımında bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejileri ile uluslararası sistemin yapısı arasında ne tür bir nedensel ilişkinin var olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden 25 yıllık zaman zarfında Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejilerinde farklılaşma gözlemlenmektedir. Belli bir dönemde süreklilik gösteren herhangi bir güvenlik stratejisi yerini yeni bir sürekliliğe bırakmaktadır. Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejilerinde gözlemlenen süreklilik ve değişiklikler küresel güç yapısında ve bu devletin güç statüsünde bir değişim yaşanmadığı halde meydana gelmektedir. Bu, yapısal realizmin devlet davranışlarına ilişkin beklentilerinin aksine farklı bir duruma işaret etmektedir. Bu nedenle tezin en temel araştırma sorusu, "Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutuplu küresel güç dağılımında bir değişim yaşanmadığı halde bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejilerinde neden farklılaşma gerçekleştiği" şeklinde formüle edildi. Bu araştırma sorusuyla ilgili olarak tezin ana argümanı, tek kutuplu küresel güç dağılımında kutup liderinin temel yerel aktörlerin bölgesel güç statüsünde bulunduğu bir bölgeye yönelik angajman biçimi, ilgili bölgenin güç yapısının şekillenmesinde etkili olmakta ve bunun sonucunda ortaya çıkan bölgesel güç yapısı bölgesel güçlerin ulusal güvenlik stratejilerini biçimlendirmektedir. Bu argüman, bölgesel bir güç olarak Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejilerine dair açıklama sürecinde bölgesel güç yapısına odaklanılması gerektiğini ileri sürmekle birlikte, küresel güç dağılımının göz ardı edilmemesi gerektiğini kabul etmektedir.

Bu kapsamda araştırmanın önemi, mevcut literatürde tespit edilen şu üç eksikliğin giderilmesine yönelik yaptığı katkıda yatmaktadır. Bunlardan ilki, uluslararası sistemin yapısı dendiğinde ne ifade edildiğiyle ilgilidir. Yapısal realist kuramı referans alan kuramsal çalışmalar, devletlerin davranışlarını biçimlendirdiği ileri sürülen uluslararası sistemin yapısı olarak daha ziyade sistemdeki en güçlü devletlerin güç kapasiteleriyle şeklini alan güç dağılımını esas almaktadırlar. Araştırma sürecinde bu yaklaşımın uluslararası sistemdeki en güçlü devletler dışında kalan ve ikincil güçler şeklinde tanımlanan devletlerin davranışlarına ilişkin açıklama getirme hususunda yetersiz kaldığının farkına varıldı. Öyle ki, belli bir zaman aralığında küresel güç dağılımının sabit kalmasına karşın, bölgesel güçlerin davranışlarında neden değişim yaşandığı sorusu ya yanıtız kalmakta ya da yapısal faktörlerin dışına çıkılarak yanıtlanmak zorunda kalmaktaydı.

Söz konusu açıklama yetersizliğinin giderilmesi amacıyla öncelikle uluslararası sistemin yapısıyla ne ifade edildiği açıklığa kavuşturuldu. Bu, uluslararası sistemin yapısını ortaya çıkaran iki bileşenden biri olan kapasite dağılımının uluslararası politikada ne anlama geldiği üzerine odaklanılarak yapıldı. Kapasite dağılımı; küresel güç dağılımı, bölgesel güç dağılımları ve devletlerin güç statüsü olmak üzere üç yapısal değişkeni beraberinde getirmektedir. Uluslararası alanda üst bir otoritenin olmaması anlamında kullanılan anarşinin beraberinde getirdiği yapısal değişkenler (hayatta kalma ve niyetlerin belirsizliği) uluslararası sistemin sabit unsurları olduğundan, devlet davranışlarında gözlemlenen değişiklikleri değişken niteliğe sahip olan kapasite dağılımının oluşturduğu yapısal faktörlerde aramak gerekmektedir.

Uluslararası politikada var olan güç dağılımı, bir defa mevcut dünya toplam güç dağılımından en fazla payı alan devletler kümesinin (birincil güçlerin) küresel güç dağılımını biçimlendirdiği, bunun dışında kalan ikincil güçlerin ise bölgesel güç dağılımlarını şekillendirdiği anlamına gelmektedir. Araştırma esnasında dünya sistemini meydana getiren birincil güçlerin davranışlarına ilişkin açıklama sürecinde uluslararası sistemin yapısı olarak küresel güç dağılımının alınması yeterli bir açıklama modeli sunduğu, fakat aynı durumun aralarında bölgesel güçlerinde de bulunduğu ikincil güçler bakımından geçerli olmadığı anlaşıldı. Bu nedenle, ikincil güçlerin davranışlarını anlamlandırma çabasının daha ziyade bölgesel güç yapısına odaklanmayı gerekli kıldığı kanaatine ulaşıldı. Ancak

bölgesel güç yapıları, yalnızca ilgili bölgedeki güç dağılımıyla değil, bunun yanında küresel güç dağılımının bu bölge üzerindeki yapısal yansımalarıyla şekillenmektedir. Bu, bölgesel güç dağılımlarının dünya güç hiyerarşisinde küresel güç dağılımının altında yer almasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca kapasite dağılımı bileşeni, küresel güç dağılımı dışında kalan bütün devletleri ikincil güçler şeklinde aynı kategoride değerlendirme hatasından sıyrılmaya da yardımcı olmaktadır. Küresel güç dağılımı dışında kalan devletleri ikincil güçler diye tanımlamak, bunlar arasındaki kapasite farklılaşmasını önemsememek anlamına gelmektedir. İkincil güçlerin tamamını küresel güç dağılımında aynı güç statüsü içerisinde saymak, doğal olarak bu devletlerden benzer davranışlar sergilemeleri gerektiği hatasına yol açmaktadır. Aralarındaki kapasite farklılaşması gözetilerek ikincil güçlerin kendi aralarında da güç dağılımının var olduğunu kabul etmek, bu devletlerin davranışlarını daha anlaşılır kılmaktadır. Bu araştırma, dünya güç dağılımında yukarıdan aşağıya süper güç, büyük güç, bölgesel güç ve küçük güç olmak üzere dört farklı güç statüsü tanımlamaktadır. Yalnızca bölgedeki mevcut güç dağılımı esas alındığında Orta Doğu, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel güçlerin bölgesel güç statüsüne sahip olduğu çok kutuplu bir güç dağılımı görünümündedir. 1990-2015 döneminde Orta Doğu'da bölgesel güçler Suudi Arabistan, İran, Irak (2003'e kadar), Mısır, Türkiye ve İsrail'den meydana gelmektedir.

Araştırmanın mevcut literatürde eksikliğin giderilmesine dair yaptığı katkılardan ikincisi, devletlerin ulusal güvenlik tehditlerini nasıl tanımladıklarıyla ilgilidir. Ulusal güvenlik stratejilerinin uygulamaya konulması ulusal güvenlik tehditlerinin tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Waltz'un temellerini attığı yapısal realist literatür, güvenlik tehdidi tanımlamasını güç dengesi kavramı üzerinden yapmaktadır. Yapısal güç dengesi yaklaşımı, herhangi bir devletin mevcut güç dengesinde güç artırımına gitmesi, kendileri doğrudan kuvvet kullanımına maruz kalmasalar dahi, diğerleri tarafından güvenlik tehdidi olarak görüldüğü argümanına dayanmaktadır. Buna göre devletler mevcut güç dengesini yakından takip ederek hangi devletin tehdit unsuru oluşturduğu tespitinde bulunmaktadırlar. Son çeyrek asırda Suudi Arabistan'ın hangi devletleri neden ulusal güvenlik tehdidi şeklinde gördüğü incelendiğinde bu argümanın gerekli ama yeterli olmadığı anlaşıldı.

Ulusal güvenlik tehdidi tanımlamaya ilişkin yapısal realist argümanda her şeyden önce devletlerin hangi güç dengesini takip edecekleri belirsizdir. Devletler uluslararası güç dağılımında farklı güç statülerine sahip olduklarına göre, bütün devletlerden aynı güç dengesini takip etmesini beklemek doğru değildir. Hangi devletin hangi güç dengesine odaklanacağı ilgili devletin bulunduğu güç statüsüyle ilgilidir. Devletler küresel güç dengesini mi yoksa bölgesel güç dengesini mi takip etmektedirler? Bu belirsizliğin giderilmesi amacıyla araştırmanın birinci hipotezi geliştirildi. Hp.1a: Bölgesel güçler parçası oldukları bölgesel güç dengesini yakından takip ederek ulusal güvenlik tehdidi tanımlaması yaparlar. Bu durumda, bölgesel güç statüsüne sahip olan Suudi Arabistan'a dair güvenlik tehdidi tanımlaması sürecinde Orta Doğu bölgesel güç dağılımına odaklanıldı. Orta Doğu'da bölgesel güç dengesinin kurucu aktörleri arasından herhangi birinin güç birikiminde bulunması, diğer bölgesel aktörler tarafından güvenlik tehdidi olarak görülmesi gerekiyordu. Ancak Suudi Arabistan örneği üzerinden sınıma tabi kılınan Hp.1a'nın geçerli olmakla birlikte yukarıda saptanan belirsizliği yeterince gidermediği görüldü.

Araştırma sürecinde güç dengesi mekanizmasının daha etkin işlediği koşulların bulunduğu yargısına ulaşıldı. Yapılan incelemeler sonucunda devletlerin hissettikleri güvenlik tehdidi seviyesinde ayrıma gidilmesi yönünde gereklilik ortaya çıktı. Bu nedenle devletlerin potansiyel ve asıl olmak üzere iki farklı güvenlik tehdidi tanımlamasında buldukları ve güç dengesi mekanizmasının ikincisiyle karşılaşıldığında daha etkin işlediği fark edildi. Salt güç birikimi, potansiyel tehdidin nereden kaynaklandığını saptamaya yaramakta, fakat asıl güvenlik tehdidini tanımlamamaktadır. Asıl güvenlik tehdidi tanımlaması sürecinde söz konusu güç birikiminin içeriğine bakılması gerekliliği ortaya çıktı. Bu gereklilik gözönünde bulundurularak ulusal güvenlik tehdidi tanımlama modeli oluşturuldu (Tablo I). Burada gücün mekanı (hangi güç dağılımında bulunduğu), gücün niteliği (ekonomik ya da askeri güç olması) ve gücün kullanımı (savunmacı ya da saldırgan kullanımı) olmak üzere üç unsura bakıldı. Buradan hareketle araştırmanın ikinci hipotezi geliştirildi. Hp.1b: bölgesel güç dengesinde devletler gücün mekanı, niteliği ve kullanım biçimi unsurlarını gözetererek asıl güvenlik tehdidinin nereden kaynaklandığını belirlerler.

Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu, bölgesel güçler arasındaki güç dağılımı bakımından aynı kalsa da, küresel güç dağılımının bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımalarının değişmesi dolayısıyla üç farklı döneme ayrılmaktadır. 1990-2000, 2000-2010 ve 2010-2015 dönemleri bölgesel güç dağılımları aynı (çok kutuplu), ancak bölgesel güç yapıları farklı üç ayrı dönemi ifade etmektedir. Bu dönemlerin her birinde Suudi Arabistan'ın güvenlik tehditlerinin değişime uğradığı tespit edildi. Suudi Arabistan 1990-2000 döneminde Irak'ı, 2000-2010 döneminde ABD'yi ve son olarak 2010-2015 döneminde ise İran'ı asıl güvenlik tehdidi şeklinde görmekteydi. Suudi Arabistan örneği üzerinden bu üç farklı dönemde Hp.1a ve Hp.1b'nin geçerli olduğunu kanıtlayan ampirik bulgulara ulaşıldı.

1990-2000 döneminde Irak'ın Suudi Arabistan tarafından asıl güvenlik tehdidi olarak görülmesi, yalnızca onun güç birikiminin bir sonucu değil, bunun yanında bu güç kapasitesini nasıl kullandığıyla alakalıydı. Irak'ı bölge devletleri nezdinde asıl güvenlik tehdidi haline getiren, onun mevcut gücünü saldırgan kullanarak Kuveyt'i işgal etmesiydi. Bu iki hipotezle, Suudi Arabistan bakımından Soğuk Savaş sonrası birinci on yılda süper güç ABD'nin bölgeye askeri olarak yerleşmesi değil de, Irak'ın tehdit olarak görülmesi anlaşılır hale gelmektedir. Yine bu sayede, diğer bölgesel güçler askeri kapasitesini geliştiren İran ve nükleer silaha sahip olan İsrail'in Suudi Arabistan açısından potansiyel tehdit seviyesinde kalmaları da anlaşılmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası ikinci on yılda Suudi Arabistan bu kez ABD'yi güvenlik tehdidi şeklinde görmeye başladı. Suudi Arabistan'ın neden bölgesel güçlerden değil de ABD'den tehdit duyduğuna dair bulgular, Hp.1a ve Hp.1b'nin bu zaman diliminde de geçerli olduğunu ortaya koydu. 2000'lerin başından itibaren elinde bulundurduğu güç üstünlüğünü Orta Doğu'da saldırgan amaçlarla kullanması ABD'yi bölge devletleri karşısında asıl güvenlik tehdidi oluşturan devlete dönüştürdü. 2000 yılının ortalarından itibaren İsrail'in saldırgan davranışlarına göz yummaya başlaması, 2002'den itibaren bölgede rejim değiştirme politikası izlemesi ve 2003'te Irak'ı işgal etmesi ve bu işgali 2010 kadar sürdürmesi gibi gelişmeler ABD'nin artık bölgede statüko yanlısı davranmadığını ortaya koymaktaydı.

Soğuk Savaş sonrası üçüncü on yılın başında Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik tehdidi yeniden değişti ve bu kez ABD'nin yerini İran aldı. Hp.1a ve Hp.1b değişen bölgesel ortamda yeniden sınandı. 2010'dan itibaren Irak'taki işgalci varlığını sonlandırmaya başlaması ve rejim değiştirme politikasından vaz geçmesi ABD'den duyulan güvenlik kaygılarını azalttı. Ancak aynı dönemde İran'ın ortaya çıkan güç boşluğunda yayılmacı davranışlar sergilemesi onu asıl güvenlik tehdidi haline getirdi. Mevcut bölgesel güçler arasında İran'ı farklı kılan değişken sadece mevcut güç kapasitesini güçlendirmesi üzerindeki baskının azalması değil, aynı zamanda bu gücünü görece daha saldırgan kullanmasıdır. Özellikle kendine yakın silahlı gruplar vasıtasıyla Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen'de yayılmacı davranışlar sergilemesi nedeniyle bölgesel statükoya yönelik asıl güvenlik tehdidinin İran'dan geldiği kanaatini oluşturdu.

Araştırmanın literatüre yaptığı üçüncü katkı ise küresel güç dağılımının bölgesel güç dağılımı üzerinde ne tür yapısal yansımalar oluşturduğu ve bunun sonucunda biçimlenen bölgesel güç yapısıyla bölgesel güçlerin güvenlik stratejileri arasındaki nedensel ilişkiyle ilgilidir. Araştırma sürecinde küresel güç dağılımını göz ardı ederek sadece bölgesel güçler arasındaki güç dağılımını değişken alan açıklama modellerinin de bölgesel güçlerin davranışlarını açıklamada yeterli olmadığı anlaşıldı. Hem küresel güç dağılımı hem de ilgili bölgedeki denge kurucu aktörler arasındaki güç dağılımı kabaca varlığını sürdürdüğü halde bölgesel güç yapısının değişime uğradığı durumlarla karşılaşıldı. Araştırma sonucunda bölgesel güçlerin hangi güvenlik stratejisini takip edeceğinde içerisinde buldukları bölgesel güç yapılarının belirleyici olduğu yargısına ulaşıldı. Bu noktada araştırmada, bölgesel güç yapısının yalnızca ilgili bölgedeki toplam güç miktarının dağılımıyla değil, bunun yanında küresel güç dağılımının bu bölge üzerindeki yapısal yansımalarıyla şekillendiği ileri sürülmektedir. Farklı küresel kutupluluk türleri (tek, çift ya da çok kutuplu) bölgesel güç dağılımı üzerinde farklı yapısal etki doğurmaktadır. Küresel güç dağılımının bölgesel dengeler üzerindeki yansıması, küresel kutupluluğu biçimlendiren görece güçlü devlet veya devletlerin bölgeye olan angajmanı ile ölçülmektedir.

Bu durumda, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan tek kutuplu küresel güç dağılımının çok kutuplu Orta Doğu bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımaları kutup lideri ABD'nin bu bölgeye yönelik angajmanı ile etkisini

göstermektedir. Bölgesel güçlerin süreklilik gösteren davranışlarının açıklanması bölgesel güç yapısına odaklanmayı gerektirmesi ve Orta Doğu'da bölgesel güçler arasındaki güç dağılımının varlığını sürdürmesi nedeniyle Suudi Arabistan'ın ulusal güvenlik stratejilerinde gözlemlenen değişikliklerin ABD'nin Orta Doğu'ya dair angajman biçiminde yaşanan değişimle alakalı olduğu ortaya çıktı. Bu kapsamda, tek kutuplu küresel güç dağılımı nedeniyle süper gücün, bölgesel güçlerden meydana gelen çok kutuplu bir bölgesel güç dağılımının var olduğu bir bölgeye yönelik farklı angajman biçimlerinin bölgesel güç yapısını nasıl etkilediğiyle ve bu yapı altında bölgesel güçlerin güvenlik stratejileriyle ilgili ek hipotezler geliştirildi ve Orta Doğu'da test edildi.

Geliştirilen hipotezlerden ilk ikisi, tek kutuplu küresel güç dağılımında temel aktörlerin bölgesel güç statüsünde bulunduğu çok kutuplu bir bölgede süper gücün aktif angajman stratejisi izlemesiyle ilgilidir. Bu durumda ilk olarak, Hp.2a: ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı asgari düzeye indiğinden bölgesel güçler arasındaki rekabet ve çatışma ortamı görece azalmaktadır. İkinci olarak, Hp.2b: statüko yanlısı bölgesel güçler, güvenlik tehdidi oluşturan diğer bölgesel güce karşı süper güçle "savunmacı peşine takılma" temelinde ittifak kurma yönünde davranış sergilemektedirler. Orta Doğu güç yapısına bakıldığında Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden birinci on yıl (1990-2000), bu iki hipotezin geçerliliğini gösteren bulguların bulunduğu bir zaman dilimini oluşturmaktadır. ABD'nin bölgeye aktif angaje olmasıyla Orta Doğu, bölge dışı dengeleyici gücün bulunduğu çok kutuplu bölgesel güç yapısına dönüştü. Bu durumda, bölge devletlerini bölgesel rekabete sürükleyen güç boşluğu ve bölge devletlerinin güvenlik kaygılarını artıran güvenlik açığı düşük düzeyde seyretti. Bununla birlikte bölgede güvenlik tehdidi oluşturan Irak karşısında Suudi Arabistan, bölge dışından ABD'yle "savunmacı peşine takılma" düzleminde ittifak kurdu.

Geliştirilen hipotezlerden diğer ikisi, tek kutuplu küresel güç dağılımında ana aktörlerin bölgesel güç statüsüne sahip olduğu çok kutuplu bir bölgede süper gücün aşırı angajman strateji takip etmesinin doğurduğu yapısal koşullarla alakalıdır. Soğuk Savaş sonrası ikinci on yılda (2000-2010) yeniden şekillenen Orta Doğu güç yapısı, Hp.4a ve Hp.4b'nin geçerliliğini gösteren bulguları sunmaktadır. Bu durumda ilk olarak, Hp.4a: ilgili bölgede güç boşluğu asgari seviyeye inerken, güvenlik açığı azami düzeye çıkmaktadır. İkinci olarak, Hp.4b: güvenlik tehdidi

oluşturan süper güç karşısında statükocu bölgesel güçler “yatıştırıcı peşine takılma” davranışı sergileme durumunda kalmaktadırlar. Bu dönemde süper güç ABD’nin 2000 yılının ortalarından itibaren bölgede aktif angajman stratejisini terk etmeye başladığı ve 2001’den itibaren aşırı angajman stratejisine geçtiği anlaşılmaktadır.

ABD’nin ikinci on yılın hemen başında Orta Doğu’da grand stratejisini yeniden yapılandırması bölgesel güç yapısının değişmesiyle sonuçlandı. Özellikle ABD’nin 2003 baharında bölgesel güçlerden Irak’ı işgal edip doğrudan bölgeye yerleşmesiyle çok kutuplu bölgesel güç dağılımı etkisini yitirdi ve bir bakıma ABD’nin tepede bulunduğu tek kutuplu güç dağılımına dönüştü. Aşırı angajman sebebiyle mevcut bölgesel güç dengesini bozması doğal olarak ABD’nin bölgesel güçler (Bu sırada ABD’yle saldırgan peşine takılma düzleminde ittifak kuran İsrail hariç) açısından güvelik tehdidi şeklinde görülmesine yol açtı (Hp.4a). Yeniden şekillenen bölgesel güç yapısı altında Suudi Arabistan’ın ABD’nin meydana getirdiği güvenlik tehdidi karşısında “yatıştırıcı peşine takılma” stratejisi yönünde davranış sergilediğini gösteren bulgulara ulaşıldı (Hp.4b).

Bu kapsamda geliştirilen hipotezlerden diğer ikisi ise tek kutuplu küresel güç dağılımında temel aktörlerin bölgesel güç statüsüne sahip olduğu çok kutuplu bir bölgede süper gücün pasif angajman stratejisini izlemesinin beraberinde getirdiği yapısal şartlarla ilgilidir. Bahse konu yapısal şartlar Soğuk Savaş sonrası üçüncü on yılda ortaya çıktı. Bu durumda birinci olarak, Hp.3a: ilgili bölgede hem güç boşluğu hem de güvenlik açığı ortaya çıktığından bölgesel güçler arasındaki rekabet ve çatışma görece artmaktadır. İkinci olarak, Hp.3b: bölgesel güçler güvenlik tehdidi oluşturan diğer bölgesel güce karşı dengeleme davranışı sergileme eğiliminde bulunmaktadır. 2010-2015 dönemi bu iki hipotezin sınıandığı ve geçerliliğinin kanıtlandığı somut bulgular sunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası üçüncü on yılın başında (2010) Orta Doğu bölgesel güç yapısı yeniden şekillendi. 1990-2000 döneminde ABD’nin bölge dışı aktif dengeleyici güç merkezi olarak bulunduğu bölgesel güç yapısı, 2000-2010 döneminde ABD’nin bölge dışı denge bozucu güç merkezi olarak bulunduğu bölgesel güç yapısına dönüşmüştü. Bu da yerini, 2010-2015 döneminde ABD’nin bölge dışı pasif dengeleyici güç merkezi olarak bulunduğu yeni bir bölgesel güç yapısına bıraktı.

Yeniden şekillenen bölgesel güç yapısı, bölge devletlerinin birbirleriyle etkileşime geçtikleri yeni bir stratejik etkileşim zeminini beraberinde getirdi. ABD'nin pasif angaje olması neticesinde Orta Doğu'da güç boşluğu ve güvenlik açığının ortaya çıkmasıyla bölgesel güç rekabeti ve bölgesel güvenlik ikilemi şiddetini artırdı (Hp.3a). ABD'nin aşırı angajmandan pasif angajmana geçmesi, Suudi Arabistan nezdinde ABD'yi güvenlik tehdidi olmaktan çıkardı. Orta Doğu'da ortaya çıkan güç boşluğunda artan bölgesel güç mücadelesinde görece daha saldırgan davranan İran, Suudi Arabistan tarafından asıl güvenlik tehdidi olarak görülmeye başlandı. Dolayısıyla bu dönemde Suudi Arabistan'ın İran'ın oluşturduğu güvenlik tehdidinin üstesinden gelmek amacıyla dengeleme stratejisi izlediğine dair bulgulara ulaşıldı (Hp.3b). Suudi Arabistan'ın 1990'larda bölgesel güçlerden Irak tehdidi karşısında savunmacı peşine takılma stratejisi izlerken, 2010 sonrasında yine bir bölgesel güç olan İran tehdidi karşısında dengeleme stratejisi izlemesinin nedeni bu iki dönemde bölgesel güç yapısının farklılık göstermesidir. Her ne kadar her iki dönemde de bölgesel güçler arasındaki güç dağılımı kabaca aynı kalsa da, küresel tek kutuplu güç dağılımının çok kutuplu bölgesel güç dağılımı üzerindeki yapısal yansımaları aynı değildir.

Son olarak, süper gücün angaje olmama stratejisini izlemesi durumunun beraberinde getireceği yapısal sonuçlarla ilgili olarak geliştirilen Hp.5a ve Hp.5b bu çalışmada test edilemedi. Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık zaman diliminde ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik grand stratejisinde pasif, aktif ve aşırı angajman türlerine rastlanırken, angaje olmama stratejisine başvurmadığı ortaya çıktı.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abir, Mordechai. **Saudi Arabia: Government, Society and the Gulf Crisis**, New York. Routledge, 1993.
- Al Jazeera. "Ahmedinejad to Attend Gulf Summit", 3 December 2007.
- Alkadiri, Raad. "Iraq and the Gulf since 1991", Lawrence G. Potter and Gary G. Sick (Eds), **Security in the Persian Gulf: Origins, Obstacles and the Search for Consensus**, içinde, New York: Palgrave, 2002, pp.253-273.
- Al-Rasheed, Madawi. **A History of Saudi Arabia**, Second Edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Al-Sultan, Fahad M. and Pedram Saeid, **The Development of Saudi-Iranian Relations from 1990's**, London/New York: Routledge, 2017.
- Altunışık, Meliha Benli. "Turkish-American Security Relations: The Middle East Dimension", Mustafa Aydın and Çağrı Erhan (Eds), **Turkish-American Relations: Past, Present and Future**, içinde, New York: Routledge, 2004, pp.151-180.
- Art, Robert J. **A Grand Strategy for America**, New York: Cornell University Press, 2003.
- Ayoob, Mohammed. **The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System**, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995.
- Balcı, Ali. "Türkiye'nin Irak Politikası: İki Irak Hikayesi", Burhaneddin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, içinde, Ankara: SETA, 2013, ss.117-135.
- Barzilai, Gad, Aharon Klieman and Gil Shidlo. **The Gulf Crisis and Its Global Aftermath**, New York. Routledge, 1993.
- Booth, Ken. **Theory of World Security**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Brands, Hal. **What Good Grand Strategy**, New York: Cornell University Press, 2014.
- Brooks, Stephen G. and William C. Wohlforth, **World out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy**, New Jersey: Princeton University Press, 2008.
- Brooks, Stephen G., and William C. Wohlforth. **America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century**, New York: Oxford University Press, 2016.

- Bush, George H W. **Speaking of Freedom: The Collected Speeches**, New York: Scribner, 2009.
- Buzan, Barry. **Peaople, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Sussex: Wheatsheaf, 1991.
- Buzan, Barry. **The United States and the Great Powers**, Cambridge and Malden: Polity, 2004.
- Chubin, Shahram. "Regional Politics and the Conflict", Alex Danchev and Dan Keohane (Eds), **International Perspectives on the Gulf Conflict 1990-91**, İçinde, New York: Palgrave, 1994, pp.1-22.
- Claude, Inis L. **Power and International Relations**, New York: Random House, 1962.
- Claude, Inis L. **Swords into Plowshares: The Problems and Progress of International Organization**, New York: Random Haose, 1971.
- Cleveland William L. and Martin Bunton, **A History of the Modern Middle East**, Forth Edition, Boulder: Westview Press, 2009.
- Commins, David. **The Gulf States: A Modern History**, New York: I.B. Tauris, 2012.
- Donnelly, Jack. **Realizm and International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- English, Jacop. "Middle East", Edvard A. Kolodziej and Roger A. Konet (Eds), **From Super Power to Besieged Global Power**, İçinde, Athens/London: The University of Georgia Press, 2008, pp.219-237.
- Fandy, Mamoun. "The Mecca Factor", **The Guardian**, 27 March 2007.
- Friedman, George. **America's Secret War: Inside the Hidden Worldwide Struggle between America and Its Enemies**, Secon Edition, New York: Anchor, 2000.
- Fukuyama, Francis. **America at the Crossroads: Democracy, Power and Neoconsevartive Legacy**, New Hevan : Yale University Press, 2006.
- Furting, Henner. **Iran's Rivalry with Saudi Arabia between Gulf War**, Lebanon: Ithaca Press, 2006.
- Gause III, F. Gregory. "Saudi Arabia's Regional Security Strategy", Mehran Kamrava, **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, pp.169-183.
- Gause III, F. Gregory. **The International Relations of the Persian Gulf**, Cambridge: Cambridge University Pres: 2010.
- Gilpin, Robert. **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

- Glosemeyer, Iris. "Checks, "Balances and Transformtion in the Saudi Political System", Paul Arts and Gerd Nonneman (Eds), **Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society and Foreign Affairs**, içinde, New York: New York University Press, 2005, pp.214-233.
- Goldberg, Jacob. "Saudi Arabia", Ami Ayalon (ed), **Middle East Contemporary Survey 1990**, içinde, San Francisco and Oxford: Westview Press, Volume XIV, 1992, pp.590-629.
- Grieco, Joseph M. **Cooperation among Nations**, Ithaca: Cornel University Press, 1990.
- Henriksen, Thomas H. **America and the Rogue States**, New York. Palgrave Macmillan, 2012.
- Henriksen, Thomas H. **American Power after the Berlin Wall**, New York. Palgrave Macmillan, 2007.
- Heywood, Andrew. **Political Theory: An Introduction**, Fourth Edition, London: Palgrave, 2015.
- Hobbes, Thomas. **Leviathan**, Semih Lim (çev),12. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Holbraad, Carsten. **Middle Powers in International Politics**, London: Macmillan Press, 1984.
- Holsti, Kalevi J. **International Politics**, Englewood Cliff: Prentice-Hall, 1967.
- Ikenberry, John. **Liberal Leviathan: The Origins, Crisis and Transformation of the American World Order**, New Jersey: Princeton University Press, 2011.
- Kamrava, Mehran."The Changing International Relations of the Persian Gulf", Mehran Kamrava (Ed), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, 2011, pp.1-20.
- Kaufman, Stuart J. "U.S. National Security Strategy from Bush to Obama: Contuniuty and Cahange", Bahram M. Rajaei and Mark J. Miller (Eds.), **National Security under the Obama Administration**, içinde, New York: Palgrave, 2012, pp.11-28.
- Kechichian, Joseph A. **Legal and Political Reform in Saudi Arabia**, London and New York: Routledge, 2013.
- Kennedy, Paul M. **The Rise and Fall of British Naval Mastery**, London: Allen Lane, 1976.
- Kennedy, Paul. **The Rise and Fall of the Great Powers**, New York: Vintage Books, 1989.
- Khadduri, Majid and Ghareeb, Edmund. **The War in the Gulf 1990-91: Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications**, New York, Oxford Univeristy Press, 1997.

- Kirshner, Jonathan. **American Power after the Financial Crisis**, Ithaca and London: Cornell University Press, 2014.
- Lawson, Fred H. "Security Dilemma in the Contemporary Persian Gulf", Mehram Kamrava (Ed), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde, New York: Syracuse University Press, 2011, pp.50-71.
- Layne, Christopher. **The Peace of Illusion: American Grand Strategy from 1940- to the Present**, New York: Cornell University Press, 2006.
- Levy, Jack S. "Balances and Balancing: Concepts, Propositions and Research Design", John A. Vasques and Colin Elman (Eds), **Realism and the Balance of Power: A New Debate**, içinde, Englewood: Prentice Hall, 2003, pp.128-153.
- Levy, Jack S. "What Do Great Powers Balance Against and When?", T.V. Paul, James J. Wirtz and Michel Fortmann (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, in, California: Stanford University Press, 2004, pp.29-51.
- Mahubani, Kishore. **The New Asian Hemisphere: Inevitable Shift of Global Power to the East**, New York: Random House, 2008.
- Mearsheimer, John J. "Structural Realism", Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smith, **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, New York: Oxford University Press, 2007, pp.71-88.
- Mearsheimer, John J. "The Future of America's Continental Commitment", Greir Lundestad, **No End to Alliance**, içinde, London: Palgrave, pp.221-242.
- Mearsheimer, John J. **The Tragedy of Great Powers**, New York: W.W.Norton Company, 2001.
- Merelli, Annalisa. "These are all the Countries Where the US Has Military Presence" **Quartz**, 2 Nisan 2015.
- Miller, Benjamin. "International System and Regional Balance in the Middle East", T.V. Paul, James J. Wirtz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, içinde, California: Stanford University Press, 2004, pp.239-266.
- Mitchell, George J., Alon Sachar. **A Path to Peace: A Brief History of Israeli-Palestinian Negotiations and a Way Forward in the Middle East**, New York: Simon/Schuster Paperbacks, 2016.
- Modelski, George. **Principles of the World Politics**, New York: Free Press, 1972.
- Molla, Abdullahak. **Tarih-i Liva**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Monteiro, Nuno P. **Theory of Unipolar Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

- Montgomery, Evan Branden. **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York: Cornell University Press, 2016.
- Morgenthau Hans J. and Kenneth W. Thompson, **Principles and Problems of International Relations: Selected Readings**, New York: Alfred A. Knopf, 1950, p.103, Aktaran: Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", **Akademik Bakış**, Cilt.10, Sayı.20 (Yaz 2017), ss.221-263.
- Nordlinger, Eric A. **Isolationism Reconfigure. American Foreign Policy of the New Century**, New Jersey: Princeton Univeristy Press, 1995.
- Özcan, Mesut. "Türkiye'nin Irak Politikası 2010", Burhaneddin Duran, Kemal İnate ve Mesut Özcan, **Türk Dış Politikası Yılığ 2010**, İçinde, Ankara: SETA, 2011, ss.137-160.
- Paul, T.V. "The Enduring Axioms of Balance of Power Theroy and Their Contemporary Relevance", T.V. Paul, James J. Wirttz and Michel Fortman (Eds), **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, içinde, California: Stanford University Press, 2004, pp.1.25.
- Posen, Barry R. **Restrain: New Foundation for U.S. Grand Stratgy**, New York: Cornell University Press, 2014.
- Posen, Barry R. **The Source of Military Doctrine**, Ithaca and London: Conell University Press, 1948.
- Prados, Alfred B. and Christopher M. Blanchard. "Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues", Nino P. Tollitz (Ed.), **Saudi Arabia: Terrorism, US Relations and Oil**, içinde, New York: Nova Science Publisher, 2005, pp.27-60.
- Reich, Bernard. **A Brief History of Israel**, Second Edition, New York: Fact on File, 2008.
- Rieger, Rene. **Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolution**, London/New York: Routlodge, 2017.
- Sadeghi, Hossein and Hassan Ahmadian, "Iran-Saudi Relations. Past Pattern and Future Outlook", **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol.1, No.4, (Winter 2011), pp.115-148.
- Sanger, David E. **The Inheritance: The World Obama Confronts and Challenges to American Power**, New York: Harmony Books, 2010.
- Schweller, Randall. **Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Qunquet**, New York: Columbia University Press, 1998.
- Snyder, Jack. **Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition**, Ithaca: Cornel Univerity Press, 1991.
- Strategic Survey** , "Iraq and the Gulf States", Vol.92, No.1, (1991), pp.94-102.

- Teitelbaum, Joshua. "Saudi Arabia", Ami Ayalon, (Ed), **Middle East Contemporary Survey 1992**, Colorado and Oxford: Westview Press, Vol XVI, 1995, pp.668-701.
- Thucydides, **History of Peloponnesian War**, William Smith (çev), Penguin, 1974.
- Vine, David. **Base Nations: How U.S. Military Bases Abroad Harm America and World**, New York: Metropolitan Books, 2015.
- Walt, Stephen M. "Keeping the World Off-Balance: Self-Restrain and U.S. Foreign Policy", John Ikenberry (Ed.), **America Unrivaled: The Future of Balance of Power**, içinde, New York: Cornel University Press, 2002, pp.121-154.
- Walt, Stephen M. **Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy**, New York. W.W. Norton & Company, 2005.
- Walt, Stephen M. **The Origins of Alliances**, Ithaca and London: Cornel University Press, 1990.
- Waltz, Kenneth. **Theory of International Politics**, California: Addison-Wesley Publishing, 1979.
- Wendt, Alexander. **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wight, Martin. **Power Politics**, London: Bloomsbury Academic, 2002.
- Wolfers, Arnold. "Alliances", David Sills (Ed.), **International Encyclopedia of the Social Sciences**, vol. 1, içinde, New York: Macmillan, 1968.
- Wolfers, Arnold. **Discord and Collaboraton: Essay on International Relations**, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1962, p. 150.
- Wright, Quincy. **A Study of War**, Chicago: Universty of Chicago Press, 1965.
- Wynbrandt, James. **A Brief History of Saudi Arabia**, New York: Fact on File, 2010.

Sürekli Yayınlar

- Akdoğan, İsmail. “Gerilim ve Yumuşama Kışkacında Suudi Arabistan-İrak İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 9, Sayı 79, (Mart-Nisan 2017), pp.54-57.
- Ansari, M. H. “Security in the Persian Gulf: The Evolution of a Concept”, **Strategic Analysis**, Vol. 23, No.6 (1999), pp.857-871.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. “Saudi Arabistan 2013”, **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 9, (2013), ss.129-162.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. “Suudi Arabistan 2012”, **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 8 (2013), ss.153-181.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. “Suudi Arabistan 2015”, **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 11, (2015), ss.143-166.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. “Suudi Arabistan 2016”, **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 12, (2016), ss.177-205.
- Ataman, Muhittin ve Nuh Uçkan. “Suudi Arabistan 2010”, **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı.6, Yıl. 6, (2011), ss.193-221.
- Ayhan, Veysel. “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 23, (Kasım 2010), ss.25-35.
- Baghat, Gawdat. “Saudi Arabia and the War on Terrorism”, **Arab Studies Quarterly**, Vol.26, No.1, (Winter 2004), pp.51-63.
- Baldwin, David A. “The Concept of Security”, **Review of International Studies**, Vol. 23, (1997), pp.5-26.
- Barzegar, Kayhan. “Iran-US Relations in the Light of the Nuclear Negotiations”, **Italian Journal of International Affairs**, Vol.49 No.3 (September 2014), pp1-7.
- Berti, Benedetta and Yoel Guzansky. “Saudi Arabia's Foreign Policy on Iran and the Proxy War in Syria: Toward a New Chapter?”, **Israel Journal of Foreign Affairs**, Vol.8, Issue 3, (2014), pp. 25-34.
- Brands, Hal. “Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy”, **The Washington Quarterly**, Vol.39, No.4 (Winter 2017), pp.101-125.
- Bronson, Racher. “Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship”, **Washington Quarterly**, Vol.28, No.4, (Autumn 2005), pp.121-137.
- Brooks, Stephen G, G. John Ikenberry and William C. Wohlforth. “Don't Come Home, America: The Case against Retrenchment”, **International Security**, Vol.37, No.3 (Winter 2012-2013), PP.7-51.

- Brooks, Stephen G. and William C. Wohlforth. "American Primacy in Perspective", **Foreign Affairs**, Vol.81, No.4, (July/August 2002), pp.20-33.
- Brooks, Stephen G. and William C. Wohlforth. "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century", **International Security**, Vol.40, No.4, (Winter 2015), pp.7-53.
- Chase, Robert S., Emily B. Hil and Paul Kennedy, "Pivotal States and U.S. Strategy", **Foreign Affairs**, Vol.75, No.1 (January/February 1996), pp. 33-51.
- Christensen, Thomas J. and Jack Snyder, "Chain Gang and Passed Buck: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", **International Organisations**, Vol.44, No.2 (Spring 1990), pp.137-168.
- Chubin, Shahram. "Post-War Gulf Security", **Survival**, Vol.33, No.2, (1991), p.140-157.
- Cicioğlu, Filiz. "Lübnan 2010", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 6, (2010), ss.145-164.
- Clinton, Hillary R. "America's Pacific Century", **Foreign Policy**, 11 October 2011.
- Duran, Burhanettin ve Nuh Yılmaz. "Ortadoğu'da Modellerin Rekabet: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul, **Türk Dış Politikası Yıllığı**, içinde, Ankara: SETA, 2012, ss.16-86.
- Doğrusözlü, Cüneyt ve Ahmet Üçağaç. "Lübnan 2011", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 7, (2011), ss.117-144
- Esfandiary, Dina and Ariane Tabatabai. "Yemen: An Oppotunity for Iran-Saudi Dialogue?", **The Washington Quarteyl**, Vol.39, No.2, (Summer 2016), pp.155-174.
- Evera, Stephen Van. "Offense, Defense, and the Causes of War", **International Security**, Vol.22, No.4, (Spring 1998), pp.5-43.
- Freedman, Brandon. "Battle for Bahrain: What One Uprising Meant for Gulf Statas and Iran", **World Affairs Journal**,(March/ April 2012).
- Freedman, Brandon. "Battle for Bahrain: What One Uprising Meant for Gulf Statas and Iran", **World Affairs Journal**,(March/ April 2012).
- Freedman, Robert O. "Obama Legacy in the Middle East and Trump Challenge", **India Quarterly: A Journal of Internation Affairs**, Vol. 73, No.2 (June 2017), pp.241-250.
- Furting, Henner. "Conflict and Cooperation in the Persian Gulf: The Interregional Order and US Policy", **Middle East Journal**, Vol.61, No.4, (Fall 2007), pp.627-640.
- Gaddis, John Lewis. "A Grand Strategy of Transformation", **Foreign Affairs**, No.133 (November-December 2002), pp.50-57.

- Gause III, F. Gregory. "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf", **Security Studies**, Vol.13, No.2 (Winter 2003), pp.273-305.
- Gause III, F. Gregory. "Getting It Backward on Iraq", **Foreign Affairs**, Vol.78, No.3 (May-June 1999), pp.54-65.
- Gause III, F. Gregory. "Illogic of Dual Containment", **Foreign Affairs**, Vol.73, No.2 (March/April 1994), pp.56-66.
- Gelb, Leslie H. "In Defence of Leading from Behind", **Foreign Policy**, 29 April 2013.
- Gerges, Fawaz A. "Regional Security after the Gulf Crisis: The American Role", **Journal of Palestine Studies**, Vol.20, No.4 (Summer 1991), pp.55-68.
- Gholz, Eugene, Daryl G. Press and Harvey Ma. Sapolsky, "Come Home America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation", **International Security**, Vol.21, No.4 (Spring 1997), pp.5-48.
- Gilpin, Robert. "The Theory of Hegemonic War", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 18, No.4, (Spring 1988), pp.591-613.
- Gordon, Philip H. "Bush's Middle East Vision", **Survival**, Vol.45, No.1, (Spring 2003), pp.155-165.
- Haas, Michael. "International Subsystems: Stability and Polarity", **American Political Science Review**, Vol. 64, No.1 (March 1970), pp.98-128.
- Haas, Richard N. "The Irony of American Strategy: Putting the Middle East Proper Perspective", **Foreign Affairs**, Vol.92, No.3 (May-June 2013), pp.57-67.
- Haas, Richard N. "The New Middle East", **Foreign Affairs**, Vol.85, No.6 (November/December 2006), pp.2-11.
- Hamdi, Osama Anter. "American Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict: Strategic Transformation" **Insight Turkey**, Vol.20, No.2 (Spring 2018), pp.251-271.
- Handerson, Simon. "The Battle for Iraq is a Saudi War on Iran", **Foreign Policy**, 12 June 2014.
- Harknett, Richard J. and Hasan B. Yalcin, "The Struggle for Aoutonomy: A Realist Structural Theory of International Relations", **Internation Studies Review**, Vol. 14, (2012), pp. 499-521.
- Herz, John H. "Idealist Internationalism and Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 2, No.2, (January 1950), pp.157-180.
- Hinnebusch, Raymond. "The US Invasion of Iraq: Explanaitons and Implications", **Critical Middle Eastern Studies**, Vol.16, No.3, (Fall 2007), pp.209-228.
- Hokayem, Emile and David B. Roberts. "The War in Yemen", **Survival**, Vol.58, No.6, (2016), pp.157-186.

- Holbraad, Carsten. "The Role of Middle Powers", **Cooperation and Conflict**, Vol. 6, No. 1 (March 1971), pp. 77-79.
- Ignatius, David. "Saudi Arabia Expand Its Power as U.S. Influence Diminishes", **The Washington Post**, 18 November 2011.
- Ikenberry, John, Michael Mastanduno and William C. Wohlforth, "Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences", **World Politics**, Vol.61, No.1 (January 2009), pp.1-27.
- Jervis, Robert. "The Remaking of a Unipolar World", **The Washington Quarterly**, Vol.29, No.3, (Summer 2006), pp.7-19.
- Jervis, Robert. "Understanding the Bush Doctrine", **Political Science Quarterly**, Vol.118, No.3, (2003), pp.365-388.
- Jervis, Robert. "Unipolarity: A Structural Perspective", **World Politics**, Vol.61, No.1, (January 2009), pp.188-213.
- Juneau, Thomas. "Iran's Policy Towards the Houthis in Yemen: A Limited Return on a Modest Investment", **International Affairs**, Vol.92, No.3, (2016), pp.647-663.
- Kalaycı, Rıdvan. "Irak 2013", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 9, (2015), ss.11-46.
- Kechichian, Joseph A. "Can Conservative Arab Gulf Monarcies Endure a Forth War in the Persian Gulf?", **Middle East Journal**, Vol.61, No.2, (Spring 2006), pp.283-306.
- Krauthammer, Charles. "The Unipolar Moment", **Foreign Affairs**, Vol.70, No.1 (Winter 1990-1991), pp.23-33.
- Kurt, James "America's Grand Startegy: A Pattern of History", **National Interest**, No. 43 (Spring 1996), pp.3-19.
- Labs, Eric J. "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", **Security Studies**, Vol 6, No 4, (Summer 1997), pp.1-49.
- Labs, Eric J. "Do Weak States Bandwagon?", **Security Studies**, Vol.1, No.3 (Spring 1992), pp.383-416.
- Lake, Anthony, "Confronting Backlash States", **Foreign Affairs**, Vol.73, No.2 (March-April 1994), pp.45-55.
- Lake, David A. "The New Sovereignty in International Relations", **International Studies Review**, Vol.5, (2003), pp.303-323.
- Layne, Christoher. "The Unipolar Illusion: Why New Great Power Will Rise", **International Securiry**, Vol.17, No.4, (Spring 1993), pp.5-51.

- Layne, Christopher. "America's Middle East Grand Strategy after Iraq: The Moment for Offshore Balancing Has Arrived", **Review of International Studies**, Vol.35 (2009), pp.5-25.
- Layne, Christopher. "From Proponderence to Offshore Balancing: Americas's Future Grand Strategy", **International Security**, Vol.22, No.1 (Summer 1997), pp.86-124.
- Layne, Christopher. "The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United State's Unipolar Moment", **International Security**, Vol.31. No.2, (Fall 2006), pp.7-41.
- Layne, Christopher. "The Waning of U.S. Hegemony: Myth or Reality?", **International Security**, Vol.34, No.1 (Summer 2009), pp.147-172.
- Levy, Jack S. "Declining Power an the Preventive Motive for War", **World Politics**, Vol.40, No.1 (Octeber 1987), pp.82-107.
- Levy, Jack S. and William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great Power Balancing", **Security Studies**, Vol. 14, No.1 (January-March 2005), pp.1-33.
- Levy, Jack S. and William R. Thompson. "Balancing on Land and at Sea: Do States Ally Against the Leadeing Global Power", **International Security**, Vol.35, No.1 (Summer 2010), pp.7-43.
- Lff, Adam P. and G. John Ikenbery. "Racing toward Tragedy", **International Securiy**, Vol.39, No2 (Fall 2014), pp.52-91.
- Lieber, Robert J. **Retreat and Its Consequences**, New York: Cambridge University Press, 2016, pp.1-16.
- Mares, David R. "Middle Powers under Regional Hegemony: To Challenge or Acquiesce in Hegemonic Enforcement", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, (1988) pp.453-471.
- Mearsheimer, John J. "False Promise of International Institutions", **Internatinal Security**, Vol.19, No.3, (1994-1995), pp.5-49.
- Mearsheimer, John J. "Imperial Design", **The National Interest**, No.111 (January/February 2011), pp.16-34 (p.21).
- Mearsheimer, John J. "The Future of the American Pacifier", **Foreign Affairs**, Vol.80, No.5, (September/October 2001), pp.46-61.
- Mearsheimer, John J. and Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing", **Foreign Affairs**, Vol.95, No.4, (July-August 2016), pp.70-84.
- Mearsheimer, John M. "Back to Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, Vol.15, No.1, (Summer 1990), pp.5-56.

- Merarsheimer, John J. "The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia", **The Chinese Journal of International Politics**, Vol.3, (2010), pp.381-396.
- Milani, Mohsel M. "Iran's Active Neutrality during the Kuwait Crisis: Reasons and Ramifications", **New Political Science**, Vol.12, No.1-2, (1992), pp.41-60.
- Miller, Benjamin. "Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism and the War in Iraq", **Security Studies**, Vol.19, No.1 (February 2010), pp.26-65.
- Miller, Helen. "The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique", **Review of International Studies**, Vol. 17, (1991), pp.67-85.
- Miş, Nebi ve Ömer Behram Özdemir, "Suriye 2013", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 9, (2013), ss.193-220(s.212).
- Miş, Nebi. "Suriye 2012", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 8 (2013), ss.217-253 (ss.226-228).
- Monteiro, Nuno P. "Monteiro, "Unrest Assured: Why Unipolarity is not Peaceful", **International Security**, Vol.36, No.3, (Winter 2011/2012), pp.9-40.
- Monteiro, Nuno P. and Alexandre Debs "The Strategic Logic of Nuclear Proliferation", **International Security**, Vol.39, No.2, (Fall 2014), pp.7-51.
- Montgomery, Evan B. "Contested Primacy in the Western Pacific", **International Security**, Vol.38, No.4 (Spring 2014), pp.115-149.
- Murray, Donette. "Military Action, But not as We Know It: Libya, Syria and the Making of Obama Doctrine", **Contemporary Politics**, Vol.19, No.2 pp.146-166.
- Nasrallah, Fida. "The ACC and Arab Regional Problems", **Middle East International**, 25 August 1989, pp.19-20, Aktaran: Curtis R. Ryan, "Jordan and the Rise and Fall of the Arab Cooperation Council", **Middle East Journal**, Vol.52, No.3, (Summer 1998), pp.386-401.
- Nye, Joseph S. "The U.S. Regional Security Strategy for the Middle East", **Brown Journal of Foreign Affairs**, Vol.2, Issue 2 (Summer 1995), pp.69-76 (72).
- Ottoway, David. "The King and U.S.: U.S-Saudi Relations in the Wake of 9/11", **Foreign Affairs**, Vol.88, No.3 (May/June 2009), pp.121-131.
- Özcan, Mesut. "Irak 2010", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı.6, Yıl.6, (2011), ss.45-67.
- Özdemirci, Ayşe Selcan. "Lübnan 2016", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 12, (2016), ss.109-134.
- Pape, Robert A. "Soft Balancing against the United States", **International Security**, Vol.30 No.1 (Summer 2005), pp.7-45.
- Paul, T.V. "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy", **International Security**, Vol. 30 No.1 (Summer 2005), pp.46-71.

- Posen, Barry R. and Andrew Ross, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", **International Security**, Vol.21, No.3 (Winter 1996/1997), pp.5-53 (p.10).
- Posen, Barry. "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", **Survival**, Vol. 35, No.1, (Spring 1993), pp.27-47.
- Powel, Robert. "Stability and the Distribution of Power", **World Politics**, Vol.48, No.2 (January 1996), pp.239-267.
- Pradhan, Prasanta K. "The GCC-Iran Conflict and Its Strategic Implications for the Gulf Region", **Strategic Analysis**, Vol.35, No.2 (March 2011), pp.265-276.
- Raas, Whitney and Austin Long. "Osirak Redux: Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities", **International Security**, Vol.31, No.4 (Spring 2007), pp.7-33.
- Rice, Condoleezza. "Rethinking The National Interest: American Realism for a New World", **Foreign Affairs**, Vol.87, No.4, (July/August 2008), pp.2-14.
- Rosenau, James N. "The Functioning of International Systems", **Background**, Vol.7, No.3 (November 1963), pp.111-118.
- Russel, James. "Saudi Arabia in the 21st Century: A New Security Dilemma", **Middle East Policy**, Vol.12, No.3, (Fall 2005), pp.64-78.
- Russell, Richard L. "Persian Gulf Proving Grounds: Testing Offence-Defence Theory", **Contemporary Security Policy**, Vol.23, No. 2, (2002), pp.207-208.
- Ryan, Curtis R. "Jordan and the Rise and Fall of the Arab Cooperation Council", **Middle East Journal**, Vol.52, No.3, (Summer 1998), pp.386-401.
- Schake, Kori. "Right Time for America to Lead from Behind", **Foreign Policy**, 15 November 2015.
- Snyder, Glenn H. "Security Dilemma in Alliance Politics", **World Politics**, Vol. 36, No. 4, (July 1984), pp. 461-495.
- Snyder, Glenn H. "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security", **International Security**, Vol.27, No.1, (Summer 2002), pp.149-173.
- Schweller, Randall L. and Xiaoyu Pu. "Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline", **International Security**, Vol.36, No.1, (Summer 2011), pp.41-72.
- Schweller, Randall L. "Neorealism's Status-Quo Bias", What Security Dilemma", **Security Studies**, Vol.5, No.3, (Spring 1996), pp.90-121.
- Schweller, Randall L. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, Vol.19, No.1 (Summer 1994), pp.72-107.

- Starr, Harvey and Benjamin A. Most. "The Substance and Study of Borders in International Relations Research", **International Studies Quarterly**, Vol.20, No.4 (December 1976), 581-620.
- Stein, Janise Gross. "Deterrence and Compellence in the Gulf War, 1990-91", **International Security**, Vol.17, No.2 (Fall 1992), pp.147-179.
- Strategic Survey**, "Saudi Arabia in Transition", Vol.102 (2002), pp.199-209.
- Strategic Survey**. "The Middle East and Gulf: Saudi Arabia in Transition", Vol.102 (2002), pp.199-209.
- Taliaferro, Jeffrey W. "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", **International Security**, Vol.25, No.3, (Winter 2000/2001), pp.5-49.
- Terril, Andrew. "Iranian Involvement in Yemen", **Orbis**, Vol.58, No.3, (Summer 2014), pp.429-440.
- The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 92, No.1 (1992), pp.102-126.
- The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 94, No.1 (1994), pp.120-148.
- The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", Vol. 95, No.1 (1996), pp.120-150.
- The Military Balance**, "The Middle East North Africa", Vol. 100, No.1 (2000), pp.127-157.
- The Military Balance**, "The Middle East North Africa", Vol. 95, No.1 (1995), pp.121-150.
- The Military Balance**, Table and Analyses", , Vol. 91, no.1, (1991), pp.210-250.
- The Military Balance**. "The Middle East and North Africa", Vol.105, No.1 (2005), pp.173-222.
- Tonelson, Alan. "Superpower without a Sword", **Foreign Affairs**, Vol.72, No.3 (Summer 1993), pp.166-180 (1993).
- Tripp, Charles. "The Gulf States and Iraq", **Survival**, Vol.34, No.3, (Autumn 1992), pp.43-61.
- Walt, Stephen M. "Alliance Formation and the Balance of Power", **International Security**, Vol.9, No.4 (Spring 1984), pp.3-42.
- Walt, Stephen M. "Taming American Power", **Foreign Affairs**, Vol.84, No.5, (September/October 2005), pp.105-120.

- Walt, Stephen M. "The End of American Era", **The National Interest**, No.136, (November/December 2011), pp.6-16.
- Waltz, Kenneth N. "Structural Realism After the Cold War", **International Security**, Vol.25, No.1 (Summer 2000), pp.5-41.
- Waltz, Kenneth N. "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, Vol.18, No.2, (Fall 1993), pp.44-79.
- Waltz, Kenneth. "International Structure, National Force and the Balance of Power", **Journal of International Affairs**, Vol.21 No.2, (1967), pp.215-231.
- Waltz, Kenneth N. "The Origins of War in Neorealist Theory", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol.18, No.4, (Spring 1988), pp.615-628.
- Waltz, Kenneth N. "NATO Expansion: Realist View", **Contemporary Security Policy**, Vol.21, No.2, (2000), pp.23-38.
- White, Hugh. "Power Shift: Australia's Future between Washington and Beijing", **Quarterly Essay**, No.39, (2010), pp.1-74.
- Whitehall Papers**, The GCC: Alliance Politics, , Vol. 20, No. 1, (1993), pp.35-50 (p.36).
- Wohlforth, William C. "The Stability of a Unipolar World", **International Security**, Vol.24, No.1 (Summer 1999), pp.5-41.
- Wolfers, Arnold. "National Security as a Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No.4, (Dec. 1952), pp.481-502.
- Yalçın, Hasan B. "The Concept of 'Middle Power' and the Recent Turkish Foreign Policy Activism", **Afro Eurasian Studies**, Vol. 1, Issue1, (Spring 2012), pp.195-213.
- Yalçın, Hasan Basri. "Obama Stratejisi ve Orta Doğu", **Akademik Ortadoğu**, Cil.9, Sayı.2, (2015), pp.55-74.
- Yeşiltaş, Murat. "İran 2012", **Ortadoğu Yıllığı**, Sayı 8 (2013), ss.63-95.

Diğer Yayınlar

Ahram Online, “US to Give 'logistical, Intelligence' Support to Saudi-led Coalition in Yemen”, 26 March 2015.

Ahram Online. “Iran 'Damaging' Yemen: Security Chief”, 9 February 2013.

Akşam. “Interpol'den Haşimi İçin Kırmızı Bülten”, 8 Mayıs 2012.

Al Arabiya, “Saudi Arabia Congratulates Egypt’s New Interim President”, 4 July 2013.

Al Arabiya, “Saudi Halts \$3 bn in Aid to Lebanon Army”, 19 February 2019.

Al Arabiya. “Allawi: Iraq Lost Its Sovereignty to Iran”, 16 November 2013.

Al Arabiya. “Egypt’s Sisi Meets Saudi King Abdullah on First Official Visit to Kingdom”, 10 August 2014.

Al Arabiya. “Gulf States Offer \$12.5 Billion Aid to Egypt”, 13 March 2015

Al Arabiya. “Houthi Delegation Meets Iraq’s Foreign Minister, 29 August 2016.

Al Arabiya. “Iran Denies Links to Shipload of Arms Seized by Yemen”, 4 February 2013.

Al Arabiya. “Iran in New Deal to Boost Iraqi Army”, , 19 Ocak 2015.

Al Arabiya. “Iran Military Visit to Irak Sets Politicians’ Tangles Wagging”, 12 October 2012.

Al Arabiya. “Lebanon Gets French Weapons in \$3 bln Saudi Deal”, 20 April 2015.

Al Arabiya. “Saudi ‘Decisive Storm’ Waged to Save Yemen”, 25 March 2015.

Al Arabiya. “Saudi Arabia and France ink \$12bln Deal”, 24 June 2015.

Al Arabiya. “Saudi Arabia Approves \$5 Billion Aid Package to Egypt”, 9 July 2013.

Al Arabiya. “Where are Iran-Iraq Relations Heading?”, 8 August 2013.

Al Arabiya. Egypt Air Force and Nawy Join Decisive Storm: Presidency”, 26 March 2015,

AL Dorar. “Jubeyr: Saudi Arabia and Turkey are Committed to Unify the Moderate Syrian Opposition”, 29 December 2015.

Al Jazeera Turk. “İran’ın Ankara Büyükelçisi Dışişlerine Çağrıldı”, 8 Ocak 2016.

Al Jazeera Turk. “En Büyük Silah İthalatçısı Suudi Arabistan”, 9 Mart 2015.

Al Jazeera Turk. “Erdoğan: Tahammül Etmek Mümkün Değil”, 26 Mart 2015.

Al Jazeera Turk. “Husiler İran’la İşbirliğini Artırıyor”, 14 Mart 2015, **Anadolu Agency**, “Iran Vows to Support Yemen’s Infrastructure”, 13 February 2015.

Al Jazeera Turk. “İran Savaş Gemileri Aden Körfezi'nde” 22 Nisan 2015.

Al Jazeera Turk. “Maliki’den Savaş Suçlaması”, 10 Mart 2014.

Al Jazeera Turk. “Obama’dan Körfez’e İran Güvencisi”, 15 Mayıs 2015.

Al Jazeera Turk. “Suriye Konusunda Görüş Birliği”, 3 Mart 2015.

Al Jazeera Turk. “Suriye’de Görüş Birliği”, 3 Mart 2015.

Al Jazeera Turk. “Tahran’daki Suudi Arabistan Temsilcilikleri Ateşe Verildi”, 3 Ocak 2016.

Al Jazeera Turk. “Ticari İlişkileri de Kesiyorla”, 4 Ocak 2016.

Al Jazeera, “Arab League Backs Saudis in Iran Row”, 10 January 2016.

Al Jazeera, “GCC Declares Lebanon's Hezbollah a 'Terrorist' Group”, 2 March 2016, **Al Jazeera**. “Arab League Labels Hezbollah a 'Terrorist' Group”, 16 March 2016.

Al Jazeera, “Michel Aoun Elected President of Lebanon”, 31 October 2016.

Al Jazeera, “Saudi Arabia Forms Muslim 'Anti-Terrorism' Coalition”, 15 December 2015.

Al Jazeera. “Ahmadinejad Arrives in Saudi Arabia”, 4 March 2007.

Al Jazeera. “Ahmedinejad Arrives in Saudi Arabia”, 4 March 2007.

Al Jazeera. “Arab League Approves Syria Sanctions”, 27 November 2011.

Al Jazeera. “Arab League Backs Syrian Opposition Bloc”, 13 November 2012.

Al Jazeera. “Arab League Decides to Suspend Syria”, 13 November 2011.

Al Jazeera. “Arab League to Take Syria Peace Plan to UN”, 26 January 2012.

Al Jazeera. “Baghdad Hosts Arab League Summit”, 28 March 2012.

Al Jazeera. “Bahrain 'Asks for Gulf Gelp””, 14 March 2011.

Al Jazeera. “Egypt's Morsi to Make Historic Trip to Tehran”, 19 August 2011.

Al Jazeera. “GCC Recognises New Syrian Opposition Bloc”, 13 November 2012.

Al Jazeera. “Hadi Sworn in as Yemen's New President”, 25 February 2012.

Al Jazeera. “Houthis Take Over Yemen Presidential Palace”, 26 January 2015.

Al Jazeera. "Hundreds Reported Killed in Syria Gas Attack", 21 August 2013.

Al Jazeera. "Iran and World Power Strike Initial Nuclear Deal", 3 April 2015.

Al Jazeera. "Iran and World Powers Clinch Historic Nuclear Deal, 15 July 2015.

Al Jazeera. "Iraq Asks Saudi Arabiatio Replace Ambassador", 29 August 2016.

Al Jazeera. "Last US Combat Troops Leave Iraq", 18 December 2011.

Al Jazeera. "Lebanese Government Collapses", 13 January 2011.

Al Jazeera. "New Government Announced under PM Saad al-Hariri", 18 December 2016.

Al Jazeera. "Obama Backs Gulf Allies Against Any External Attack", 15 May 2015.

Al Jazeera. "Obama: All US Troops to Leave Iraq in 2011", 21 October 2011.

Al Jazeera. "Saudi Arabia and Egypt Sign 'Cairo Declaration'", 31 July 2015.

Al Jazeera. "Saudi King Abdullah Visits Egypt's Sisi", 20 June 2014.

Al Jazeera. "Saudi King Backs Egypt's Military", 17 August 2013.

Al Jazeera. "Saudi Slams Terrorism Charge by Iraqi PM" 10 March 2014.

Al Jazeera. "Saudi Soldiers Sent into Bahrain", 15 March 2011.

Al Jazeera. "Saudi to Reassess Relations with US: Report", 23 October 2013.

Al Jazeera. "Saudis Conduct Military Exercises with 20 States", 28 February 2016.

Al Jazeera. "Syria Opposition to Assume Arab League Seat", 26 March 2013.

Al Jazeera. "Syrian Opposition Groups to Hold Unity Talks in Riyadh", , 8 December 2015.

Al Jazeera. "Turkey Imposes Sanctions on Syria", 30 November 2011.

Alaaldin, Ranj. "Iran Use the Hezbollah Model to Dominate Iraq and Syria, **The New York Times**, 30 March 2018.

Albayrak, Özlem. "Suudi Arabistan Notları", **Yeni şafak**, 4 Mart 2015.

Al-Dakhil, Khalid. "2003: Saudi Arabia's Year of Reform", **Carnegie Endowment for International Peace**, 22 August 2008.

Al-Faisal, Saud. "Towards a New Framework for Regional Security", **Saudi Arabian Ministry of Foreign Affairs**, 5 December 2004.

- Alterman, Jon B. “The Yemen Model: The Future of US Middle East Policy”, **Center For Strategic and International Studies**, 21 February 2018.
- Amadeo, Kimberly. “Cost of Afghanistan War: Timeline, Economic Impact”, **The Balance**, 11 January 2018.
- Amadeo, Kimberly. “Cost of Iraq War: Timeline, Economic Impact”, **The Balance**, 30 December 2017.
- Amadeo, Kimberly. “The 2008 Economic Crisis: A Look at the Causes, Costs and Weighing the Chances of It Happening Again”, **The Balance**, 22 January 2018.
- An Nahar**. “Hezbollah Slams Saudi-led Islamic Coalition”, 17 December 2015.
- Anadolu Ajansı**. “G-20 Liderler Zirvesine Doğru”, 14 Kasım 2015.
- Anadolu Ajansı**. “İran’dan Suriye’ye Demokrasi Çağrısı”, 10 Ağustos 2012.
- Anadolu Ajansı**. “Suriye’de Kırmızı Çizgiyi Açıkladı”, 20 Ağustos 2012
- Anadolu Ajansı**. “Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri İvme Kazanıyor”, 30 Eylül 2016.
- Arab News**. “Kingdom, Iran Sign Historic Agreement”, 18 April 2001.
- Arab News**. “Drama at Arab League Summit”, 2 March 2003.
- Arab News**. “Hezbollah ‘Operating’ in Yemen with Houthis”, 28 March 2015.
- Arab News**. “Kings Hopes New Iraq PM Will Promote Unity”, 13 August 2014.
- Arab News**. “KSA Throws Weight Behind Egypt”, 20 August 2013.
- Arab News**. “OIC Suspends Syria’s Membership, Will Take Rohingya Case to UN”, 16 August 2012.
- Arabian Insider**. “US Firm Wins \$166m Deal to Revamp Saudi Airbase”, 13 February 2015.
- Arms Control Association**. “Iraq: A Chronology of UN Inspections”, 1 October 2002.
- Asharq Al-Awsat**. “Asharq Al-Awsat Interview: Iraqi Vice President Tariq al-Hashimi”, 1 January 2012.
- Ayhan, Veysel. “İrak’ta Mezhep Çatışması mı?”, **IMPR**, 29 Ocak 2013.
- Bahrain News Agency**. “Iran Condemned For Harboring Terror Cells in Bahrain and Yemen”, 13 Marc 2013.
- Bassam, Laila, Yara Bayoumy. “Lebanon Gets Hezbollah-led Cabinet after 5-Month Lag”, **Reuters**, 13 June 2011.

- Batty, David and Jack Shenker. "Syria Suspended from Arab League", **The Guardian**, 12 November 2011.
- Bayoumay, Yara and Mohammed Ghobari, "Iranian Support Seen Crucial for Yemen's Houthis", **Reuters**, 15 December 2014.
- Bayoumy, Yara Mohammed Ghobari. "President Hadi Leaves Yemen Amid Air Strikes on Houthis", **Al Jazeera**, 27 March 2015.
- BBC "Iraq Invade Kuwait", , 2 August 1990,
- BBC News, "US Senate Passes Sanctions on Iran Central Bank, 2 December 2011.
- BBC News. "BAE Systems and Saudi Arabia Sign £1.9bn Hawk Jet Deal", 23 May 2012.
- BBC News. "Bahrain and Iran in Diplomatic Row over Union Proposal", 12 May 2012.
- BBC News. "Guide to Groups Competing in Iraqi Polls", 8 April 2010.
- BBC News. "Gulf States Send Forces to Bahrain Following Protests", 14 March 2011.
- BBC News. "How Yemen's Capital Sanaa Was Seized by Houthi Rebels", 27 September 2014.
- BBC News. "Public Spat Mars Arab Summit", 1 March 2003.
- BBC News. "Saudi Arabia Declares Muslim Brotherhood 'Terrorist Group'", 7 March 2014.
- BBC News. "Saudis Warn US on Iraq War", 17 February 2003
- BBC News. "Saudis' First Exercise in Democracy", 10 February 2005.
- BBC Türkçe. "Rusya S-300 Füzelerini İran'a Gönderiyor", 9 Kasım 2015.
- BBC Türkçe. "2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun Dönüşümü", 30 Ocak 2018.
- BBC Türkçe. "ABD Kongresi İran'a Yaptırımları Onayladı", 25 Haziran 2010. **The US Congress**. "Comprehensive Iran Sanctions, Accountability and Divestment Act of 2010", 1 July 2010.
- BBC Türkçe. "Burkan 2-H: 'Suudi Arabistan'ın Yüzde 80'ine Ulaşabilen Balistik Füzeye", 19 Aralık 2017.
- BBC Türkçe. "İran'dan Suriye'ye Destek Açıklaması", 7 Ağustos 2012.
- BBC Türkçe. "Suudi Arabistan Jetleri İncirlik Üssünde", 26 Şubat 2016.

- BBC Türkçe.** “Yemen'den İran'a: İşlerimize Karışmayın”, 19 Temmuz 2012.
- BBC.** “Iran and Saudi Arabia Strengthen Ties”, 17 May 1999.
- Black, Ian and Dan Roberts. “Hezbollah is Helping Assad Fight Syria Uprising”, **The Guardian**, 30 April 2013.
- Black, Ian. “Bahrain Protests Will Go Nowhere While the US Supports its Government”, **The Guardian**, 16 April 2011.
- Black, Ian. “Barack Obama to Authorise Record \$60bn Saudi Arms Sale”, **The Guardian**, 13 September 2010.
- Black, Ian. “Gulf Unity Plan on Hold Amid Iranian Warning”, **The Guardian**, 14 May 2012.
- Black, Ian. “Saudi Arabia Rejects Iraqi Accusations of ISIS Support”, **The Guardian**, 19 June 2014.
- Black, Ian. “Saudis Strike in Response to Houthi Scud Attack as Forgotten War Rages on”, **The Guardian**, 15 October 2015.
- Black, Ian. “Syria Defiant as Arab League Votes for Financial Sanctions”, **The Guardian**, 27 November 2011.
- Black, Ian. “Syrian and Saudi Leaders Arrive in Beirut for 'Historic' Talks”, **The Guardian**, 30 July 2010.
- Borger, Julian. “Global Powers Launch New Push to End Iran Nuclear Crisis”, **The Guardian**, 11 October 2012.
- BP Statistical Review of World Energy 2016**, No.65
- Brewster, Murray. Canada's Arms Deal with Saudi Arabia Includes 'heavy Assault' Vehicles”, **CBS News**, 19 March 2018.
- Brooks, Stephen. “Two New Blocs Amid Shifting Sands”, **Insighth**, No.11, March 1989.
- Chulov, Martin. “Iran Ally Michel Aoun Elected as President of Lebanon”, **The Guardian**, 31 October 2016.
- Chulov, Martin. “Iran Backs Maliki for Second Term as Iraqi PM”, **The Guardian**, 18 October 2010.
- Chulov, Martin. “Iran Brokers Behind-the-Scenes Deal for Pro-Tehran Government in Iraq”, **The Guardian**, 17 October 2010.
- Chulov, Martin. “Saudi Arabian Troops Enter Bahrain as Regime Asks for Help to Quell Uprising”, **The Guardian**, 14 March 2011.
- Citizens for Bahrain.** “Who Are Al-Ashtar Brigades?”, 11 January 2018.

- Claiborne, William. "Egyptian Troops Land in Saudi Arabia, **The Washington Post**, 12 August 1990.
- CNN Türk**. "Suudi Arabistan'da Ortak Savunma Şirketi Kuruldu", , 22 Şubat 2016.
- CNN World**. "Arab Summit Rejects any Attack on Iraq", 28 March 2002.
- CNN**, "Iran Welcomes Old Foes to Islamic Summit", 8 December 1997.
- CNN**. "Foreign Troops Enter Bahrain as Protests Continue", 15 March 2011.
- Cockburn, Patrick. "Bahrain in state of Emergency as Crowd Marches on Saudi Embassy, **The Independent**, 16 March 2011.
- Cohen, Rogerç "Leading from Behind", **The New York Times**, 31 October 2011.
- Counter-Terrorism International Conference**. "Riyadh Declaration", 5-8 February 2005.
- Cooper, Helene. "Saudis Role in Iraq Frustrates U.S. Officials", **The New York Times**, 27 July 2007.
- Coughlin, Con. "Bahrain Accuses Iran of 'State-Sponsored Terrorism'", **The Telegraph**, 13 October 2013.
- Coughlin, Con. "Saudis' UK-Made War Jets Outnumber RAF's", **The Telegraph**, 5 May 2015.
- Cowel, Alan. "Arabs are Forming 2 Economic Blocs", **The New York Times**, 17 February 1989.
- Cowell, Alan. "At Long Last, Egypt Is Back In Arab Fold", **The New York Times**, 21 May 1989.
- Cowell, Alan. "Saudis Support Return Of Egypt to Arab Fold", **The New York Times**, 1 April 1989.
- Çubukçu, Mete ve Taha Özhan. "2010 Irak Seçimleri", **Seta Analiz**, Sayı 20, (Nisan 2010), ss.18-20.
- Daily Sabah**. "OIC Statement Condemns Iran's Interference in Domestic Politics, Support for Terrorism", 15 April 2016.
- Dawber, Alastair. "Meeting of Syrian Rebel Groups in Saudi Arabia Ends in Chaos as Islamist Militia Ahrar al-Sham Walk Out", **The Independent**, 10 december 2015.
- Dawoud, Khalid. "Squeezing Saudi Arabia", **Al Ahram Weekly**, 18-24 December 2003.

- Department of Defence.** “Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence”, 3 January 2012.
- Department of Defense,** “Defence Planning Guidance”, 16 April 1992.
- Department of Defense,** “Report of the Quadrennial Defense Review”, May 1997.
- Deutsche Welle.** “Storm over German Sale of 200 Battle Tanks to Saudi Arabia”, 4 July 2011.
- Disdal, Simon. “Iran Could be the Big Winner in Iraq's Election”, **The Guardian**, 10 May 2010.
- Disdal, Simon. “Iran-Saudi Proxy War in Yemen Explodes into Region-Wide Crisis”, **The Guardian**, 26 March 2015.
- Disdal, Simon. “Iran-Saudi Proxy War in Yemen Explodes into Region-Wide Crisis”, **The Guardian**, 26 March 2015.
- Dorsey, James M. “Saudi Leader Warns U.S. Mideast Policy May Force Kingdom Review Relationship”, **The Wall Street Journal**, 29 October 2001.
- Duman, Bilgay. “Irak’ın ‘Dengesini Bozan’ Oluşum: Haşdi Şabi”, **Anadolu Ajansı**, 26 Ekim 2016.
- Dünya Bülteni,** “Maliki IŞİD’in Arkasında Suudi Arabistan Var Dedi”, 17 Haziran 2014.
- Dünya Bülteni.** “Suudlu Bakandan Maliki’ye Tepki”, 19 Haziran 2014.
- Dünya.** “Erdoğan’ın Kabul Günü”, 1 Nisan 2012.
- Egypt Independent.** “Interim President Heads to Saudi Arabia on First Foreign Visit”, 7 October 2013.
- Eisenstadt, Michael. “Missiles and the Nuclear Negotiations with Iran”, **The Washington Institute**, 6 July 2015.
- Eteraz, Ali. “US Supports Terrorists That are Also Not Terrorists”, **Hoffpost**, 23 October 2007.
- Fars Haber Ajansı.** “Zilzal-2 Füzeleri Arabistan Üslerini Dağıttı”, 25 Kasım 2015.
- Fattah, Hassan M. “Saudi King Condemns U.S. Occupation of Iraq”, **The New York Times**, 28 March 2007.
- Fattah, Hassan M. “Saudi King Meet Iranian President”, **The New York Times**, 4 March 2007.
- Financial Times.** “Ahmadi-Nejad Condemns Foreign Troops in Bahrain”, 16 March 2011.

Finacial Times. “Saudi Arabia Pledges \$ 3,25 Bbn Aid to Yemen, 23 May 2012.

Finacial Times. “Saudi Arabia Recalls Ambassador from Syria”, 8 August 2011.

Fisk, Robert. “Iran to Send 4,000 Troops to Aid President Assad Forces in Syria”, **The Independent**, 16 June 2013.

Fox News. “Saudi Official Admits 15 of 19 Sept. 11 Hijackers Saudi”, 6 February 2002

Friends Committe on National Legislation. “Cost of War: By The Numbers”, 7 October 2011.

Gelb, Leslie H. “Mr. Bush’s Fateful Blunder”, **The New York Times**, 17 July 1990.

Ghobari, Mohammed. “Yemen's Houthis Respond to Air Strike with Missile Attack”, **Reuters**, 10 October 2016.

Gordon, Michael R. “Saudis Warn against Attack on Iraq by United States”, **The New York Times**, 17 March 2002.

Gordon, Michael R. “U.S. Deploys Air and Sea Forces after Iraq Threatens Two Neighbours”, **The New York Times**, 25 July 1990.

Gordon, Michael. “Bush Sends U.S. Force to Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Confront Iraq; Bush's Aim's: Deter Attack, Send a Signal”, **The New York Times**, 8 August 1990.

Gordon, Michael. “Iran Supplying Syrian Military via Iraqi Airspace”, **The New York Times**, 4 September 2012.

Göksedef, Ece. “İran’ın Irak’taki Silah Gücü: Haşdi Şabi”, **Al Jazeera Turk**, 2 Kasım 2016.

Gulf News. “A Summary of 34th GCC Summit Communique”, 11 December 2013.

Gulf News. “Abdullah in Damascus on Reconciliation Visit”, 8 October 2009.

Gulf News. “Bahrain Thwarts Explosives Smuggling Attempt Bahrain Recalls Envoy to Iran, Seizes Arms”, 25 July 2015.

Gulf News. “Bashar Al Assad Arrives in Riyadh for Summit Talks”, 13 January 2010.

Gulf News. “Divergent Views on Gulf Union Emerge”, 8 December 2013.

Gulf News. “GCC Have 100,000 Strong Security Force”, 21 December 2013.

Gulf News. “Importance of Unity Stresses as GCC Summit Opens”, 9 December 2014.

Gulf News. “Riyad ‘Shift Away from US’ over Iran and Syria”, 22 October 2013.

- Gulf News.** “Riyadh Reopen Embassy in Baghdad”, 11 December 2014.
- Gulf News.** “Saudi Arabia Calls for Gulf ‘Union’”, 20 December 2011.
- Gulf News.** “Saudi Arabia Cuts Ties with Taliban”, 26 September 2001.
- Gulf News.** “Saudi Arabia to Give Egypt up to 4 billion more in Aid”, , 30 January 2014.
- Gulf News.** “Saudi Arabia Wants to Buy 600-800 Leopard Tanks from Germany”, 17 June 2012.
- Gürcanlı, Zeynep. “Ahmedinejad'ın Lübnan Gezisi Arap Ülkelerini Karıştırdı”, **Hürriyet**, 19 Ekim 2010.
- Haber Türk.** “Haşdi Şabi Musul'a girerse Büyük Bir Kriz ve Felaket Olacak”, 13 Ekim 2016.
- Haberler.Com.** “Türkiye ile Suudi Arabistan Arasında Askeri İşbirliği Anlaşması İmzalandı”, 31 Mayıs 2012.
- Habertürk.** “Çavuşoğlu-Cubeyr Ortak Basın Açıklaması”, 8 Eylül 2016.
- Han, Gazanfer Ali. “Kingdom and Turkey Enter a New Era of Cooperation”, **Arab News**, 3 March 2015.
- Hashem, Mohamed and Patrick Strickland. “Uncertainty Shrouds Canadian Arms Sales to Saudi Arabia”, **Al Jazeera**, 11 December 2017.
- Hersh, Seymour M. “Preparing the Battlefield”, **The New Yorker**, 7 July 2008.
- Hürriyet Daily News.** “Saudi, France Seal \$3 bn Weapons Deal for Lebanon Army”, 4 November 2014.
- Hürriyet.** “İran'dan Suudi Arabistan'a Çöküşünüz Yaklaşıyor”, 28 Mart 2015.
- Hürriyet.** “Erdoğan: Yemen'deki Operasyona Lojistik Destek Verebiliriz”, 26 Mart 2015.
- Hürriyet.** “Haşimi'ye İdam Cezası”, 10 Eylül 2012.
- Hürriyet.** “Org. Özel Suudi Arabistan'da”, 20 Kasım 2012.
- Hürriyet.** “Suudi Arabistan'a 2 Milyar Dolarlık Silah Satışına Komisyondan Jet Onay Çıktı”, 5 Nisan 2011.
- Hürriyet.** “Suudi Arabistan'da Büyük Tatbikat”, 29 Şubat 2016.
- Hürriyet.** “Yemen'den İran'a Büyük Tepki”, 31 Temmuz 2012.
- Ibrahim, Youssef M. “Iraq Threatens Emirates And Kuwait on Oil Glut”, **The New York Times**, 18 July 1990.

- Ibrahim, Youssef M. "Opec in Agreement to Raise Oil Price By Cutting Output", **The News York Times**, 28 July 1990.
- Ignatius, David. "Cheney and the Saudis", **Washington Post**, 9 May 2007.
- Independent**. "Turkey Recalls Ambassador to Syria and Closes Embassy", 26 March 2012.
- Indian Experes**. "Gulf Arab Ministers Meet to Discuss Iran 'Meddling'", 3 April 2011.
- International Herald Tribune**, "Patriot Missiles for Saudis", , 7 December 1991.
- Iran Wach**. "Iran Nuclear Milestones 1967-2017", 21 June 2017.
- İHA**. "Erdoğan: Elimiz Kolumuz Bağlı Oturmayız, 20 Mart 2011.
- İnat, Kemal ve Diğerleri. "Iran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", **SETA Analiz**, Sayı 48, Ocak 2016.
- Jeffery, Simon and Philip Pank, "UN Weapons Inspections", **The Guardian**, 9 December 2003.
- Jones, San and Simeon Kerr. "Mystery Deepens over Iranian Cargo Ships Route to Yemen", **Finacial Times**, 22 May 2015.
- Karam, Souhail. "Ahmadinejad, Saudi King Reject Sectarian Strife", **Reuters**, 3 March 2007.
- Karouny, Mariam. "Hezbollah-Backed Mikati Set to Lead Lebanon Government", **Reuters**, 24 January 2011,
- Kassam, Ashifa. "Justin Trudeau Defends Canada's Arms Sales to Saudi Arabia", **The Guardian**, 21 March 2018.
- Kaysi, Daniel Anas. "The Saudis Go to Baghdad", **The National Interest**, 30 April 2010.
- Kennedy, Robert. "How Damaged are US-Saudi Ties?", **Al Jazeera**, 13 November 2013. Chulov, Martin. "Is America's Relationship with Saudi Arabia Broken beyond Repair?", **The Guardian**, 28 March 2014.
- Krauthammer, Charles. "The Obama Doctrine: Leading from Behind", **The Washington Post**, 28 April 2011.
- Landler, Mark and Steven Lee Myers. "With \$30 Billion Arms Deal, U.S. Bolsters Saudi Ties", **The New York Times**, 29 December 2011.
- Landry, Carole. "Iran Arming Yemen's Houthi Rebels Since 2009: UN Report", **Middle East Eye**, 1 May 2015.

- Laub, Zachary. "International Sanctions on Iran", **Council of Foreign Relations**, 15 July 2015.
- Lizza, Ryan. "Leading from Behind", **The New Yorker**, 26 April 2011.
- MacAskill, Ewen. "Target Iran: U.S. Able To Strike in the Spring", **The Guardian**, 10 February 2007
- MacAskill, Ewen. "Six Years after Iraq İnvstion, Obama Sets Out His Exit Plan", **The Guardian**, 27 February 2009.
- MacFarquhar, Neil and Nada Bakri. "Isolating Syria, Arab League Imposes Broad Sanctions", **The New York Times**, 27 Kasım 2011.
- Marina, Ottaway, and Mohammed Herzallah. "The New Arab Diplomacy: Not with the U.S. and not Against the U.S.", **Carnegie Papers**, No.94, (July 2008), pp.1-15.
- Marshal, Alex. "From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas", **Small Wars and Insurgencies**, Vol.27, Issue 2 (2016), pp.183-196.
- McCurry, Jastin and Julia Kollewe. "China Overtakes Japon as World's Second Largest Economy", **The Guardian**, 14 February 2011.
- McGarry, Brendan. "Saudi Arabia Wants to Buy \$5.4 Billion in Advanced Missiles from the US", **Busines Insider**, 31 July 2015.
- Mcinerney, Stephen. "The Bush Administration's Budge and Democracy in the Arab World", **Carnegie Endowment for International Peace**, 12 August 2008.
- Mclean, Alan. "American Forces in Afghanistan and Iraq", **The New York Times**, 6 June 2011.
- Mearsheimer, John J. "Can China Rise Peacefully?", **The National Interest**, 25 October 2014.
- Medya Şafak**. "Burkan 1" Füzesi Sürprizi ve Yemen'deki Stratejik Değişim", 10 Eylül 2016.
- Middle East Eye**. "Houthis in Iraq Seen with Militia Boss Threatening Saudi Arabia", 30 August 2016.
- Middle East Eye**. "Saudi Pledges \$8 Billion to Egypt", 16 december 2015.
- Milliyet**. "Cumhurbaşkanı Erdoğan Suudi Arabistan'a Gitti", 28 Subat 2015.
- Milliyet**. "İran'dan Suriye İtirafı", 17 Eylül 2012.
- Milliyet**. "İran'dan Balistik Füze Denemesi", 11 Ekim 2015.
- Milliyet**. "Tek Meşru Temsilci Suriye Ulusal Koalisyonu", 16 Kasım 2012.

- Milliyet**. “Türkiye- Suudi Arabistan Askeri İşbirliği Anlaşması İmzaladı”, 24 Mayıs 2010.
- Milliyet**. “Türkiye, ‘Teröre Karşı İslam İttifakı’na Katıldı”, 16 Aralık 2015.
- Mohammed, Muhanad and Waleed Ibrahim. “Iraqi Politician Raises Eyebrows with Saudi Trip”, **Reuters**, 23 February 2010.
- Muhammed, Muhanad. “Iraqi Shiite Blocs Merge, No Choice on Premier Yet”, **Daily Star**, 12 June 2010.
- Natta, Don Van. “The Struggle for Iraq: Last Americal Combat Troops Quit Saudi Arabia”, **The New York Times**, 22 September 2003.
- Niarchos, Nicolas. “How the US is Making the War in Yemen Worse”, **The New Yorker**, 22 January 2018.
- Nichols, Michelle. “U.N. Security Council Warns Against Arms Transfers to Yemen”, **Reuters**, 15 February 2013.
- NTV**. “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suudi Veliht Prensi İle Görüştü”, 30 Eylül 2016.
- NTV**. “Ruhani'den Suudi Arabistan'a: "Operasyonları Durdur, Ateşkes Konuşalım", 9 Nisan 2015.
- NTV**. “Sayın Haşimi'yi Teslim Etmeyiz”, 11 Eylül 2012.
- Obaid, Nawad. “Saudi Arabia’s Gulf Union Project Include Military Dimention”, **Al-Monitor**, 29 December 2013.
- Oberdorfer, Don. “US and Saudis Find a Way”, **International Herald Tribune**, 1 June 1992.
- Oppel, Richard A. “In Iraq, Conflict Simmers on a 2nd Kurdish Front”, **The New York Times**, 23 October 2007.
- Ottoway, Marina. “Bahrain: Between the United States and Saudi Arabia”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 4 April 2011.
- Partrick, Neil. “Saudi Arabia's New Role in the Emerging Middle East”, **BCC News**, 28 April 2011.
- Prados, Alfred B. “Saudi Arabia: Current Issues and U.S. Relations”, **Congressional Research Service**, 8 May 2006.
- Presidency**, “Address Before a Joint Session of the Congress on the Cessation of the Persian Gulf Conflict”, 6 March 1991.
- Press TV**. “Iran Unveils Soumar Long-Range Cruise Missile”, 8 Mart 2015.
- Radikal**. “Iran’ın Suudi Arabistan’a Tepkisi Sertleşiyor. Büyük Bedel Ödeyecekler”, 3 Ocak 2016.

Rashad, Marwa. "Yemen's Saleh Signs Deal to Give Up Power", **Reuters**, 23 November 2011.

Rasmussen, Sune Engel and Zahra Nader. "Iran Covertly Recruits Afghan Shias to Fight in Syria", **The Guardian**, 30 June 2016.

Rennie, David. "Saudi Arabia is Kernel of Evil, Says US Brief", **The Telegraph**, 7 August 2002.

Rennie, David. "Saudi Arabia is Kernel of Evil, Says US Brief", **The Telegraph**, 7 August 2002.

Reuters, "Obama Warns Syria's Assad Chemical Weapons a 'Red Line'", 20 August 2012.

Reuters. "German Tank Sale to Saudi Arabia Likely to be Cancelled", 13 April 2014.

Reuters. "Gulf States Recalling Ambassadors in Syria", 7 February 2012.

Reuters. "Gulf States Send Envoy to Urge Iran to Forge Nuclear Arms", 17 May 2006.

Reuters. "Houthi Rebels Take Over Yemen's Hodeidah Port Residents", 15 October 2014.

Reuters. "Interim Nuclear Agreement between Iran and Six Powers", 24 November 2013.

Reuters. "Iran Appoints Ambassador to Egypt, First in 30 Years", 19 April 2011.

Reuters. "Iran Objects to Foreign Troops in Bahrain", 15 March 2011.

Reuters. "Iraq Criticises Bahrain Intervention in March, 16 March 2011.

Reuters. "Iraq PM Says Yemen Could Stoke regional War, Slams Saudi Operations", 15 April 2015.

Reuters. "Iraq Signs Deal to Import Iranian Gas for Power", 22 July 2013.

Reuters. "Iraqi PM Maliki Says Saudi, Qatar Openly Funding Violence in Anbar", 9 March 2014.

Reuters. "Obama: US Combat Mission in Iraq to End This Month", 2 August 2010.

Reuters. "Saudi Arabia Halts \$3 Billion Package to Lebanese Army, Security Aid, 19 February 2016.

Reuters. "Saudi Arabia Says War games Will Boost military ties with Muslim Allies", 22 February 2016.

- Reuters.** “Saudi King Abdullah Arrives in Damascus and Meets with President Bashir Al-Assad”, 30 July 2010.
- Reuters.** “Weapons Bound for Yemen Seized on Iranian Boat: Coalition”, 30 September 2015.
- Reuters,** “Iraqi PM Condemns Execution of Saudi Shi’ite Cleric Nimr”, 2 January 2016.
- Rogers, Simon. “The Cost of American Lives and Dollars”, **The Guardian**, 15 December 2011.
- Rosenthal, Andrew. “Bush Sends U.S. Force To Saudi Arabia as Kingdom Agrees to Confront Iraq; Seeks Joint Action”, **The New York Times**, 8 August 1990.
- Rosenthal, Andrew. “War in the Gulf: The President; Bush Halts Offensive Combat; Kuwait Freed, Iraqis Crushed”, **The New York Times**, 28 february 1991.
- Russia Today.** “US to Sell Saudi Arabia \$1.75bn Worth of Patriot Air Defenses, 2 October 2014.
- Sabah.** “ANKA’yı Bir Ülkeye Daha Sattık”, 22 Mayıs 2013.
- Sabah.** “Irak Arap Birliği Kararına Muhalif”, 14 Kasım 2011.
- Sabah.** “Iraklı Siyasilerin Ankara Mesaisi”, 14 Eylül 2010.
- Sambidge, Andrea. US Approves Possible \$1.75bn Patriot Missiles Deal to Saudi Arabia”, **Arabian Busines**, 11 October 2014.
- Sanger, David E. and William J. Broad, “U.S. and Allies Warn Iran on Nuclear ‘Deception’”, **The New York Times**, 25 September 2009.
- Sarı, İsmail ve Rahimullah Farzan. “Suriye’de İran’ın Şii Milisleri”, **Anadolu Ajansı**, 15 Mart 2018.
- Saudi Gazette.** Kingdom, Turkey to Set Up Stratejic Cooperation Council”, 30 Aralık 2015.
- Saudi Press Agency,** King Fahd’s Adress to the GCC Summit, 24 December 1991.
- Schmit, Eric. “Saudis to Buy 14 More Batteries Of Patriot Missiles From the U.S., **The New York Times**, 9 November 1991.
- Schneider, Howard. “Saudi Crown Prence to Carry Warning to Wisit with Bush”, **The Washington Post**, 24 April 2002.
- Sciolino, Elaine and Michael R. Gordon, “Confrontation in the Gulf; U.S. Gave Iraq Little Reason Not to Mount Kuwait Assault”, **The New York Times**, 23 September 1990.

Sciolino, Elaine and Patrick Tyler. "Saudi Charge Bush with Failure to Broker Mideast Peace", **The New York Times**, 9 November 2002.

Scott, Malcolm and Cedric Sam. "Here's How Fast China's Economy is Catching Up to the U.S.", **Bloomberg**, 6 November 2017.

Shadid, Anhony. "Hezbollah Chooses Lebanon Next Prime Minister", **The New York Times**, 24 January 2011.

Shahine, Alaa. "Saudi Interior Minister: Jews Were Behind September 11 Attacks", **Associated Press**, 5 December 2002.

Shalal, Andrea "Saudi Arabia Signs Deal for 320 PAC-3 Missiles", **Reuters**, 14 October 2015.

Shenker, Jack and Peter Beaumont. "Arab League Votes to Suspend Syria If It Doesn't End Violence Against Protesters", **The Guardian**, 12 November 2011.

SIPRI Fact Sheet. "Trends in International Arms Transfer, 2015", February 2016.

Silk, Leonard. "Economic Scene; The Broad Impact Of the Gulf War", **New York Times**, 16 August 1991.

Sputnik International. "We Weren't Invited to Riyadh Talks – Syrian Opposition Party", 8 December 2015.

Stockholm International Peace Research Institute. "Data for All Countries from 1988-2017 in Constant", 2018.

Stratfor Worldview. "Saudi-Led GCC Forces Moving into Bahrain", 14 March 2011.

Tehran Times. "Iran, Iraq, Syria Sign \$10 Billion Gas Pipeline Deal", 26 July 2011.

The Daily Star. "Fugitive VP Hashemi Will Return to Iraq, 6 April 2012.

The Daily Star. "Gulf Arab States to Create Regional Police Force, Navy", 10 December 2014.

The Daily Star. "Iraqi New PM-Designate Receives Saudi, Iranian, US Endorsement", 13 August 2014

The Financial Times. "Khamenei Warning to US: Iran 'Ready to Retaliate'", 9 February 2007.

The Guardian, "Barack Obama Announces Total Withdrawal of US Troops from Iraq", 21 October 2011.

The Guardian, "EU Ministers Strike Iran Deal", 22 October 2003.

The Guardian, "Timeline of Iran's Nuclear Programme", 24 November 2013.

The Guardian, “US Forces Enter Heart of Baghdad”, 7 April 2003.

The Guardian, Kate Lyons, “Iran’s Nuclear Talks. Timeline”, 14 July 2015.

The Guardian. “Arab Leaders Agree to Form Joint Military Force to Combat Jihadis in Region”, , 29 March 2015.

The Guardian. “Annapolis Agreement: Full Text”, 27 November 2007.

The Guardian. “Arab Leaders Agree to Form Joint Military Force to Combat Jihadis in Region”, 29 March 2015.

The Guardian. “Arab Peace Initiative: Full Text”, 28 March 2002.

The Guardian. “Arap States Approve Peace Plan”, 29 March 2007.

The Guardian. “Barack Obama Announces Total Withdrawal of US Troops from Iraq”, 21 October 2011.

The Guardian. “Egypt Declares Muslim Brotherhood a Terrorist Group”, 25 december 2013.

The Guardian. “Hezbollah Claims It Has Helped Assad Win Syria Conflict”, 7 April 2014.

The Guardian. “Israel Should be Wiped off Map, Says Iran’s President”, 27 October 2005.

The Guardian. “Mamood Ahadinejad Welcomed As Hero in Lebanon”, 13 October 2010.

The Guardian. “Saudi Arabia Launches Yemen Air Strikes as Alliance Builds against Houthi Rebels”, 26 March 2015.

The Guardian. “Saudi Arabia Severs Ties with Taliban”, 25 September 2001.

The Guardian. “The Arab League Summit”, 28 March 2002.

The Guardian. “The future British King, Saudi Princes, and a Secret Arms Deal”, 24 February 2014.

The Guardian. “Yemen Air Strikes: A Guide to the Countries Backing Saudi Arabia”, 10 April 2015.

The Guardian. “Yemen’s Houthi Rebels Announce Government Takeover”, 6 February 2015.

The Guardian. “Yemen's Houthi Rebels Say Former President has Fled Capital”, , 21 February 2015.

The Independent. “Saudi Arabia Closes Embassy in Syria”, 15 March 2012.

- The Independent.** “Saudi-led Forces Strike Yemen Rebels, Blocade Ports”, 31 March 2015.
- The Independent.** “Shia Houthi Rebels Seize Yemen's Third Largest city Taiz to Close in on Exiled President Hadi”, 22 March 2015.
- The Independent.** “Yemen Crisis: Middle East Leaders Agree to Create First Joint Arab Military Force”, 29 March 2015.
- The International Institute for Strategic Studies.** “The Manama Dialogue 2004: 1st. Regional Security Summit”, 3-5 December 2004.
- The Iran Primer.** “Part 2: Iran in Syria Timeline”, 10 April 2018.
- The Military Balance,** “The Middle East and North Africa”, , Vol.90, No.1, (1990), pp.97-122.
- The Military Balance.** “Middle East and North Africa”, , Vol. 115, No.1, (2015), pp.303-362.
- The Military Balance.** “Middle East and North Africa”, Vol. 110, No.1, (2010), pp.235-282.
- The Military Balance.** “Middle East and North Africa”, Vol. 111, No.1, (2011), pp.293-342.
- The Military Balance.** “Middle East and North Africa”, Vol. 112, No.1, (2012), pp.303-360.
- The Military Balance.** “Middle East and North Africa”, Vol. 113, No.1, (2013), pp.353-414.
- The National.** “The GCC Foreign Ministers Announced a Ten-Year, \$20 Billion Pledge to the Governments of Bahrain and Oman”, 11 March 2011.
- The New Arab.** “Gulf States Condemn Iran's 'Aggression' and Threaten Repercussions”, 9 January 2016.
- The New York Times** “Confrontation in the Gulf: U.S. May Send Saudis a Force of 50,000, Iraq Proclaims Annexation of Kuwait”, 9 August 1990.
- The New York Times,** “Iraq Army Invade Capital of Kuwait in Fierce Fighting”, 2 August 1990.
- The New York Times,** “Saudi-Iranian Relations Are Being Restored”, 18 March 1991.
- The New York Times,** “Saudis Break Diplomatic Ties With Iran, Citing Mecca Riots and Gulf Raids”, , 27 April 1988.
- The New York Times,** “US Suggests al-Qaeda Cell in Iran Directed Saudi Bombings”, 21 May 2003.

The New York Times, “We Call Upon Them to Revolt against These Traitors, Their Rulers and to Fight Foreign Presence in the Holy Lands”, 6 September 1990.

The New York Times. “Nuclear-Armed Iran Risks World War III, Bush Says”, 17 October 2007.

The New York Times. “Saudi King Condemns U.S. Occupation of Iraq”, 28 March 2003.

The New York Times. “Saudi-Backed Forces Said to Wrest Aden, Yemen, From Houthis”, 17 July 2015.

The Reuters. “Saudi Offers to Host Talks on Iraq Political Crisis”, 30 October 2010.

The Telegraph. “Iraq's Allawi Accuses Iran of Destabilising the Middle East”, 18 October 2010.

The Telegraph. “Israel Rejects Arab Peace Initiative”, 29 March 2007.

The Telegraph. “Saudi Envoy’s Zionist Claim ‘are Offensive’”, 27 June 2004.

The Times of Israel. “Iranian Official: Attack on Syria is Attack on US”, 26 January 2013.

The U.S. Department of State. “Joint Statement by President Bush and Saudi Crown Prince Abdullah”, 25 April 2005.

The U.S. Department of State. “Joint Statement by President Bush and Saudi Crown Prince Abdullah”, 25 April 2005.

The US. Congress, “Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992”, 6 June 1992.

The Washington Post. “House Approves Iran Freedom Support Act”, 28 September 2006.

The Washington Post. “President Bush’s Acceptance Speech to Republican National Convention”, 2 September 2004.

The White House, “President’s Address to a Joint Session of Congress”, 20 September 2001.

The White House, “State of Union Address by the President”, 31 January 2006.

The White House, “A National Security Strategy of Engagement and Enlargement”, February 1995.

The White House, “Letter from President Bush to Prime Minister Sharon”, 14 April 2004.

The White House, “National Security Directive 26”, 2 October 1989.

- The White House**, “National Security Strategy of the United States”, , 1 August 1991.
- The White House**, “National Security Strategy of United States of America”, , 16 March 2006.
- The White House**, “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, 1 June 2002.
- The White House**, “President Delivers State of the Union Address”, 29 January 2002.
- The White House**, “The National Security Strategy of United States of America”, 17 September 2002.
- The White House**. “National Security Strategy”, 6 February 2015.
- The White House**. “National Security Strategy”, 1 May 2010.
- The World Bank Data 1960-2017**. “Military Expenditure % of GDP”, 25 July 2018.
- The World Bank**. “GDP Growth (Annual %)", 5 May 2018.
- The World Bank**. “GDP Growth (Annual %)", 5 May 2018.
- The World Bank**. “Inflation, Consumer Prices (Annual %)", 5 May 2018.
- The World Bank**. “Unemployment Total (% of Total Labor Force)", 5 May 2018.
- The World Bank**. “World Bank National Accounts Data", 5 May 2018.
- The World Bank**. “World Bank National Accounts Data", 5 May 2018.
- Theran Times**. “A Ten Points Plan for Establishing a Security and Cooperation Organisation in the Persian Gulf”, 10 April 2007.
- Time Türk**. “Türkiye-KİK Dışışleri Bakanları Toplantısı”, 13 Ekim 2016.
- TRT Haber**. “Çok Ciddi Bir Dönem Yaşanıyor” 15 Ağustos 2011.
- TRT Haber**. “Suriye’de Esed’li Bir Çözüm Mümkün Değil”, 29 Aralık 2015.
- Türkiye**. “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan İran’a Sert Tepki”, 6 Ocak 2016.
- Türmen, Rıza. “Güvenlik Konseyi’nin İran Kararı”, **Milliyet**, 14 Haziran 2010.
- U.S. Department of States**, “Foreign Terrorist Organizations”, , Erişim Tarihi: 11 April 2018.
- U.S. Department of State**, “Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq on the Withdrawal of United States Forces from Iraq

and Organisations of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq”, Erişim Tarihi: 17 November 2008.

U.S. Department of State, “Strategic Framework Agreement for a Relationship of Friendship and Cooperation between the United States of America and the Republic of Iraq”, 17 November 2008.

U.S. Department of State. “Joint Comprehensive Plan of Action”, 14 July 2015.

U.S. Department of States, “Active Duty Military Personnel Strengths by Regional Area and by Country”, 30 September 1989.

United Nations Security Council, “Resolution 660”, 2 Ağustos 1990.

United Nations Security Council, “Resolution 661”, 6 Ağustos 1990.

United Nations Security Council, “Resolution 678”, 29 Kasım 1990.

United Nations Security Council, “Resolution 687”, 3 Nisan 1991.

United Nations Security Council, “Resolution 688”, 5 April 1991.

United Nations Security Council. “Resolution 1737”, 23 December 2006.

United Nations Security Council. “Resolution 1747”, 24 March 2007.

United Nations Security Council. “Resolution 1929”, 9 June 2010.

United Nations. “Charter of the United Nations”, 26 June 1945.

United States Congress. “Congressional Reports: Joint Inquiry into Intelligence Community Activities before and after the Terrorist Attacks of September 11, 2001”, 24 July 2003.

UPI, “Saudi Arabia and Bahrain Restored Diplomatic Relations with Egypt”, 16 November 20187.

Vella, Justin. “ Exclusive: Arab States Arm Rebels as UN Talks of Syrian Civil War”, **The Independent**, 13 June 2012.

Vine, David. “The United States Probably Has More Foreign Military Base than Any Other People, Nation or Empire in History”, **The Nation**, 14 September 2015

Washington Post. “U.S. Indicts 14 Suspects in Saudi Arabia”, 22 June 2001.

Weaver, Matthew and Brian Whitaker.”Syria Receiving Iranian Arms 'Almost Daily' via Iraq”, **The Guardian**, 20 September 2012.

Whitehall Papers, The GCC: Alliance Politics, , Vol.20, No.1 (1993), pp.35-50.

Yeni Şafak. “Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Haşimi, Suudi Arabistan'da”, 4 Nisan 2012

Yeni Şafak. “İran'dan Suudi Arabistan'a Nota”, 3 Ocak 2016.

Yeni Şafak. “İran'dan Suudi Arabistan'a Sert Tepki”, 13 Mayıs 2015.

Yeni Şafak. “İran'dan Balistik Füze Denemesi”, 11 Ekim 2015.

Yeni Şafak. “İran'dan Suudi Arabistan'a Yemen Tepkisi”, 29 Mayıs 2015.

Yeni Şafak. “Suudi Arabistan İran ile İlişkilerini Kesti”, 3 Ocak 2016.

Yeni Şafak. “Suudi-Türk Koordinasyon Konseyi Kuruldu”, 14 Nisan 2016.

Younis, Ali. “Syria's Daring Brinkmanship”, **Al Jazeera**, 10 October 2009.

Zorthian, Julia and Heather Jones. “Boots On the Ground”, **Time**, 16 Ekim 2016.

ÖZGEÇMİŞ

İsmail AKDOĞAN 1986 yılında Erzurum'da dünyaya geldi. Lise eğitimini Erzurum'da tamamlayan AKDOĞAN, 2005 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde üniversite eğitimine başladı. 2010 yılında üniversite eğitimini bölüm ve fakülte birinciliğiyle bitiren AKDOĞAN, aynı yıl Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2013 yılında "İran İslam Devrimi'nden Arap Baharı'na Suudi Arabistan-İran İlişkileri (1979-2011)" başlıklı tezini başarıyla savunarak yüksek lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Orta Doğu Enstitüsü'nde doktora eğitimine başlayan AKDOĞAN, 2018 yılında "Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Ulusal Güvenlik Stratejileri: Suudi Arabistan Örneği (1990-2015)" başlıklı tezini başarıyla savunarak doktora eğitimini tamamladı. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan AKDOĞAN, Ortadoğu Enstitüsü'nde Orta Doğu uluslararası siyasetine dair akademik çalışmalarını sürdürmektedir.